

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Т.О. МЕЛІХОВА

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
ФОРМУВАННЯ, КОНТРОЛЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Монографія

Запоріжжя
2018

УДК 658:338.246

М 47

Рекомендовано до друку Вченою радою
Класичного приватного університету
(протокол № 4 від 04.04.2018 р.)

Рецензенти:

В.В. Храпкіна доктор економічних наук, професор, перший проректор Київського університету ринкових відносин

О.І. Котикова доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою економіки підприємства Миколаївського національного аграрного університету

Н.І. Демчук доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та банківської справи Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Меліхова Т.О.

М 47 Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність : монографія / Т.О. Меліхова. – Херсон, Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 632 с.

ISBN 978-966-916-618-0

У монографії запропоновано розв'язання низки теоретичних та практичних проблем щодо подальшого формування й удосконалення внутрішнього контролю та оцінки ефективності економічної безпеки підприємств. Зокрема, узагальнено понятійно-сутнісну характеристику, складові, внутрішні та зовнішні суб'єкти, принципи та функції й інструментарій управління економічною безпекою підприємства. Розглянуто методологію формування системи економічної безпеки підприємств у контексті: методичних підходів до оцінки рівня та вимірювання результатів господарської діяльності; графічної інтерпретації взаємозв'язку результатів та витрат; розробки графічної аналогової моделі. Розроблено форми робочих документів внутрішнього контролю виробничих запасів та витрат на виробництво, касових операцій та розрахунків з підзвітними особами, використання лізингу та ефективності основних засобів, екологічного податку та рівня власного капіталу для забезпечення економічної безпеки підприємств. Запропоновано принципи, удосконалено методи визначення ефективності та наведена її оцінка на основі результатів господарської діяльності. Обґрунтовано доцільність витрат на економічну безпеку підприємства та розроблено концептуальні моделі витрат на створення служби економічної безпеки підприємств у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Рекомендовано науковим працівникам, викладачам, керівникам служб економічної безпеки, органам державного управління та місцевого самоврядування, контролюючим структурам, аспірантам та студентам вищих навчальних закладів економічних напрямів підготовки.

УДК 658:338.246

ISBN 978-966-916-618-0

© Т.О. Меліхова, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	6
--------------------	----------

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність фінансової безпеки та її складові у системі економічної безпеки підприємства	9
1.2. Вплив складових фінансової безпеки на її формування як основного елемента економічної безпеки.....	27
1.3. Механізм забезпечення та управління економічною безпекою підприємств	50
Висновки до першого розділу	79

Розділ 2.

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств.....	84
2.2. Методичні аспекти вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки.....	113
2.3. Графічна інтерпретація взаємозв'язку результатів і витрат господарської діяльності підприємства в системі його економічної безпеки на довгостроковий період.....	138
2.4. Розробка графічної аналогової моделі формування економічної безпеки підприємства	156
Висновки до другого розділу	172

Розділ 3.

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ ДЛЯ СВОЄЧАСНОГО ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методика внутрішнього контролю виробничих запасів та витрат на виробництво для забезпечення економічної безпеки підприємства	177
3.2. Методика внутрішнього контролю касових операцій та розрахунків з підзвітними особами для забезпечення економічної безпеки підприємства	215
3.3. Методика внутрішнього контролю лізингу та ефективності використання основних засобів для забезпечення економічної безпеки підприємства	241
3.4. Методика внутрішнього контролю екологічного податку як засіб підвищення рівня екологічної безпеки підприємства	260
3.5. Методика внутрішнього контролю власного капіталу як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства	272
Висновки до третього розділу	292

Розділ 4.

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ПОЛПШЕННЯ

4.1. Принципи побудови показників ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання	296
4.2. Удосконалення методів визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства та системи його економічної безпеки	303
4.3. Визначення економічної ефективності економічної безпеки підприємства на основі результатів господарської діяльності	315

4.4. Обґрунтування доцільності витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства	343
Висновки до четвертого розділу	358

Розділ 5.362

**ОБґРУНТУВАННЯ ВИТРАТ
НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА
НА ОСНОВІ ПЕРІОДУ ЇХ ПОВЕРНЕННЯ**

5.1. Використання існуючих методів розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства.....	362
5.2. Удосконалення методичних підходів до розрахунку періоду повернення інвестицій на рівні підприємства.....	370
5.3. Розробка методів визначення періоду повернення витрат на фінансову безпеку підприємства	390
Висновки до п'ятого розділу	417

ВИСНОВКИ.....	421
----------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	432
---	------------

ДОДАТКИ	477
----------------------	------------

ВСТУП

Підприємство, як відкрита соціально-економічна система, в ринкових умовах господарювання функціонує в середовищі яке є нестабільним і досить динамічним. Воно змушує менеджмент швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів нормальної, стабільної і результативної підприємницької діяльності тієї чи іншої організаційно-правової структури в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. Ефективна економічна безпека підприємства, в сфері матеріального виробництва та жорсткої ринкової конкуренції, швидко нівелюючи загрози, за рахунок прогнозування і своєчасного попередження збитків, ризиків, катастроф надзвичайних ситуацій, збереження життя і здоров'я персоналу, його матеріального достатку є одним із важливих чинників які максимізують прибуток виробничої діяльності, продуктивнішу роботу операційної системи, економне використання ресурсів, якість господарських процесів та творчий підхід і новаторство промислових підприємств в забезпеченні доходності і стійкості бізнесу.

Промислові підприємства, що становлять промисловий комплекс регіону, діють в умовах ринкової економіки, і є, як правило, складним, інженерно-технічним комплексом, який може виступати об'єктом зловмисних дій, рейдерства, грінмейлу, кардингу, корпоративного шантажу та домагань недобросовісних конкурентів. Вони є власниками технічної і комерційної інформації, інтелектуальної власності і торгової марки, несанкціоноване використання яких несе в собі загрозу стабільності економічного стану конкретного промислового підприємства. На службу економічної безпеки підприємства покладено обов'язки внутрішнього контролю всіх об'єктів обліку для своєчасного виявлення помилок та запобігання фінансовим санкціям, шахрайству, рейдерству, зловживанням службовим становищем посадових осіб. Важлива роль відводиться налагодженню інформаційної безпеки підприємства через вирішення питань удосконалення організації обліку для складання достовірної фінансової звітності.

Отже при сучасному рівні підприємницької діяльності промислових підприємств розробка загальних принципів (моделі) організації економічної безпеки не тільки можлива, але й об'єктивно необхідна. Це обумовлено тим, що сприятливий стан економічної безпеки окремих промислових підприємств, в першу чергу, найбільших містоутворюючих, є фінансовим фундаментом економічної безпеки промисловості регіону в цілому.

Теоретичними і практичними питаннями економічної безпеки промислових підприємств займалась значна кількість науковців. Серед них: Антоненко В. М., Ареф'єва О. В., Бандурка О. М., Барановський О. І., Бланк І. О., Булеєв І. П., Варналій З. С., Васильців Т. Г., Васильчик С. В., Воробйов Ю. М., Гавкалова Н. Л., Геєць В. М., Горячева К. С., Гнилицька Л. В., Давидюк Т. В., Данилишин Т. Р., Демчук Н. І., Денисенко М. П., Довбня С. Б., Донець Л. І., Євенко Т. І., Журавка О. С., Зеркалов Д. В., Іванюта Т. М., Ілляшенко О. В., Ільяшенко С. М., Карачина Н. П., Клебанова Т. С., Коваленко О. В., Козаченко Г. В., Котикова О. І., Ляшенко О. М., Макаренко А. П., Малик О. В., Манцуров І. Г., Матвійчук Л. О., Нагорна І. І., Новікова О. Ф., Нусінова О. В., Омелянович Л. О., Отенко І. П., Папехин Р. С., Погорелов Ю. С., Покатаєва О. В., Прус Н. В., Салига С. Я., Сахацький М. П., Терещенко О. О., Ткаченко А. М., Турило А. М., Халіна В. Ю., Храпкіна В. В., Худолій Л. М., Черевко О. В., Череп О. Г., Шило Ж. С., Яременко О. Ф., Яремко І. І. та інші.

Віддаючи належне наявним дослідженням, зазначимо, що і дотепер залишаються проблеми, які недостатньо вивчені, чимало з них дискусійні. Зокрема, в теоретичному та методологічному аспектах потребують подальшого вивчення питання: формування механізму управління, оцінки рівня, вимірювання результатів, внутрішнього контролю об'єктів обліку, побудови показників ефективності економічної безпеки та співвідношення витрат і результатів, періоду повернення інвестицій і витрат щодо її створення. В зазначеному аспекті наразі існують труднощі вимірювання кількісних та якісних результатів і витрат системи економічної безпеки; наявні методи ефективності інвестицій не враховують особливостей обігу оборотних і

необоротних активів, а також дію фактора часу; порушується основоположний принцип відповідності та повного обліку результатів і витрат; не враховуються умови зіставності порівнюваних варіантів; не враховується рівень економічної безпеки підприємства.

Актуальність і практична значимість цих питань та потреба їхнього теоретико-практичного дослідження зумовили вибір теми, мету й завдання даної роботи.

Автор глибоко вдячний: науковому консультанту доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Запорізької державної інженерної академії **Макаренку А.П.** за всебічну допомогу, мудре консультування, велику роботу з вдумливого прочитання та редагування матеріалу; доктору економічних наук, професору, першому проректору Класичного приватного університету **Покатаєвій О.В.** за допомогу та підтримку, наполегливе заохочення у завершенні роботи; доктору економічних наук, професору Класичного приватного університету **Сализі С.Я.** за інтелектуальне сприяння вибору напрямку дослідження, отриманий досвід, коментарі та поради. Завдяки цим видатним вченим, щирим, добрим та вимогливим наставникам, вдалося отримати неоціненний науковий досвід.

Автор вдячний рецензентам за велику роботу з прочитання та редагування матеріалу монографії: доктору економічних наук, професору, першому проректору Київського університету ринкових відносин **Храпкіній В.В.**; доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри економіки підприємства Миколаївського національного аграрного університету **Котиковій О.І.**; доктору економічних наук, професору, професору кафедри фінансів та банківської справи Дніпровського державного аграрно-економічного університету **Демчук Н.І.**, а також кандидату філологічних наук, доценту, завідувачу кафедри українознавства Запорізької державної інженерної академії **Черновій І.В.** за допомогу у редагуванні тексту монографії.

Тетяна Меліхова

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність фінансової безпеки та її складові у системі економічної безпеки підприємства

Захист національних економічних інтересів є першочерговим завданням, адже надійна національна безпека країни зумовлює стабільність національної економіки, високий рівень захищеності від потенційних та реальних загроз з внутрішнього та зовнішнього середовища, сприятливу гармонійну соціальну та податкову політику держави, інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу та бізнесу, активніше залучення іноземних інвестицій, збільшення експорту продукції та валового внутрішнього продукту, запобігання надзвичайним ситуаціям та глобальним катастрофам, захист навколишнього природного середовища, зменшення обсягу розробки корисних копалин та забруднення навколишнього природного середовища, економне використання природних ресурсів, пошук автономних джерел енергії, зміцнення національної валюти, збільшення валютного запасу країни, ефективність боротьби з корупцією, запобігання терактам та військовій агресії. Отже, своєчасне виявлення та запобігання загрозам є одним із головних завдань ефективного управління національною економікою.

Вірогідність виникнення загроз безпеці будь-якої країни починається з моменту набуття нею незалежності. Перед нашою країною у різні часи поставали такі глобальні проблеми, як ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи, що були пов'язані з локалізацією території радіаційного забруднення та переселенням населення, а також проведення антитерористичної операції на сході країни та відбудова на цій території пошкоджених споруд та комунікацій. Вирішення зазначених проблем потребує не лише політичних рішень, а й

значних фінансових витрат, що не може не вплинути на розвиток економіки країни загалом.

Поняття безпеки згадується ще у Старому Заповіті Біблії (глава 28) та перекладається з грецької як «володіти ситуацією» [109]. Згодом поняття «безпека» почали вживати в 17 ст., воно означало спокійний стан духу людини, що вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки [96, с. 6]. Урядом Російської імперії термін «безпека» був вперше застосований 14 серпня 1881 р. у «Положенні про заходи до охорони державного порядку і суспільного спокою» [13, с. 87].

Сучасне значення дефініції «національна безпека» у політичному лексиконі офіційно використав президент США Теодор Рузвельт у 1904 році [90]. У своєму посланні Конгресу в 1934 р. він виправдовував захоплення зони майбутнього Панамського каналу інтересами «національної безпеки США». У 1947 р. Конгресом США було прийнято закон «Про національну безпеку». Відтак проблема національної безпеки стала однією із стрижневих у наукових дослідженнях американських і західноєвропейських учених у соціологічній, політологічній та економічній галузях. Після Другої світової війни США вирішили максимально використати тогочасні можливості свого впливу. Саме тоді американці й розробили концепцію національної безпеки, а на її основі – доктрину державної безпеки. Закон США «Про національну безпеку» зобов'язав усі державні структури провадити цілеспрямовану політику щодо воєнно-політичного протистояння з Радянським Союзом та державами Варшавського договору [150].

Нормативно-правовими документами, які регламентують сферу забезпечення національної безпеки нашої країни, є: закони України «Про основи національної безпеки України» [395] та «Про Раду національної безпеки і оборони України» [396], а також «Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» [168].

Юридична енциклопедія за редакцією Шемшученка Ю.С. трактує термін «безпека» як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від зовнішньої та внутрішньої загрози [490]. А економічний енциклопедичний словник за редакцією Мочерного С.В. «безпеку» визначає як стан захищеності певного

об'єкта або суб'єкта від різних загроз та наявність комплексу відповідних заходів для усунення таких загроз [341]. Термін «безпека» доволі часто використовується в усіх суттєвих аспектах життєдіяльності, тому його розглядають з різних напрямків впливу на державу, підприємство, особистість.

Існує безліч різних ознак, за якими класифікується безпека (рис. 1.1) [256].

Проаналізуємо протилежний бік безпеки, а саме «небезпеку», тобто можливість виникнення обставин, за яких матерія, поле, інформація або їхнє поєднання можуть таким чином вплинути на складну систему, що призведе до погіршення або неможливості її функціонування і розвитку [122].

Так, Донець Л.І. та Ващенко Н.В. виділяють найбільш значущі з них:

1. За впливом сил (природних, технічних, соціальних, деструктивних) виділяють:

– геобіофізичну безпеку, яка забезпечує захищеність об'єкта (особи, виробництва, техніки, держави, суспільства) від шкідливого впливу природних факторів;

– технічну або техногенну безпеку, яка забезпечує захищеність об'єкта (людей і природи) від небезпек, що виходять від сучасних технологічних систем (атомних електростанцій, хімічних виробництв та ін.);

– суспільну або соціальну безпеку, яка спрямована на захист від безпеки і загроз, що виникають у самому суспільстві та зумовлені властивими йому протиріччями.

За масштабом можливих негативних наслідків, розглядають:

– міжнародну, яка може охопити як увесь світ, так і окремі його регіони;

– національну безпеку, яка обмежується масштабами країни, або її регіонами;

– приватну безпеку, що охоплює підприємство чи особистість.

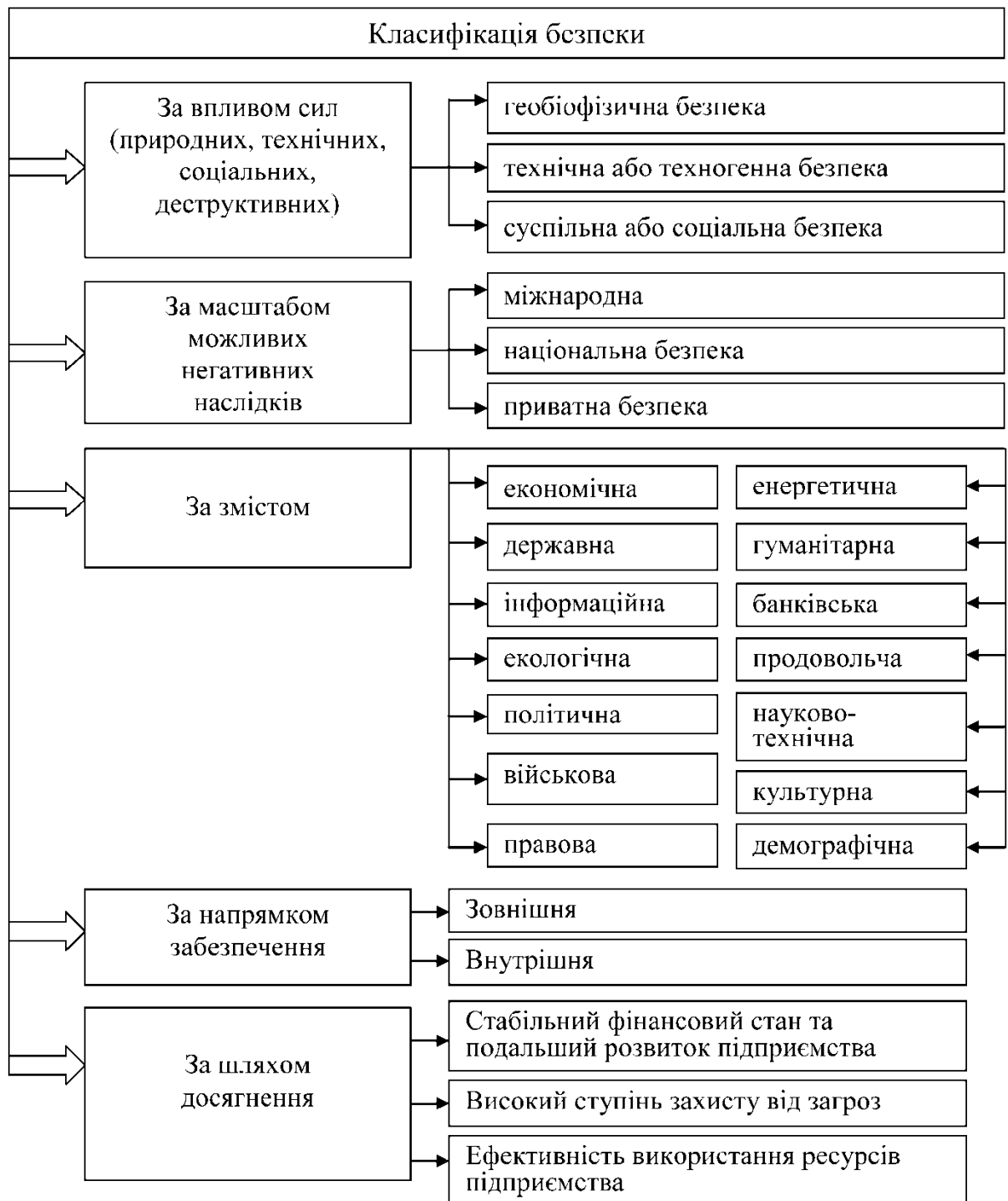

Рис. 1.1. Класифікація безпеки*

* згруповано та удосконалено автором на підставі [96; 469]

2. За змістом, тобто залежно від сфер громадського життя і напрямів людської діяльності, безпека поділяється на: економічну; правову;

інформаційну; екологічну; політичну; військову; культурну; демографічну; науково-технічну [96, с. 7].

Енциклопедичний словник з державного управління [426] виділяє окремо етнополітичну та міжнародну безпеку.

Шароватова О.П. [469] доповнює наведений перелік такими видами безпеки: людини, національна, державна, воєнна, технологічна, гуманітарна, банківська, продовольча, енергетична, життєдіяльності, праці, конкретних видів діяльності (виробнича), ядерна, гірнична, віброакустична, харчових продуктів, споруд і об'єктів, техногенна, пожежна, радіаційна, біологічна, руху, громадська, суспільства, побутова, особиста та інші.

Отже, сутність поняття «безпека» характеризує складну систему, яка спроможна захистити від впливу катастроф, надзвичайних ситуацій чи загроз, а також забезпечує умови функціонування, у яких вирішуються завдання, пов'язані з ризиком або непередбачуваними обставинами, та оперативно ліквідовуються негативні наслідки або відновлюється функціонування суб'єктів господарювання [256].

Якщо звернутися до словників за роз'ясненнями, то: 1) під загрозою розуміється можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, важкого для кого-, чого-небудь [46]; 2) ризиком є усвідомлена можливість небезпеки [46], непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому [341], усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених витрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [120]; 3) катастрофою є раптове лихо, подія з важкими трагічними наслідками [490], несподіване лихо, раптова подія, що спричинила тяжкі, необоротні наслідки, великі руйнування [491].

Відповідно до Положення класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями [393], надзвичайна ситуація класифікується за державним, регіональним, місцевим або об'єктовим рівнем, залежно від обсягів збитків, які були заподіяні, технічних і матеріальних ресурсів, що

необхідні для її ліквідації. Для визначення рівня надзвичайної ситуації встановлені критерії, виходячи із: територіального поширення та обсягів технічних матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; кількості людей, які внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації загинули чи постраждали, або порушено їх нормальні умови життєдіяльності; обсягу збитків, завданих уражальними чинниками джерела надзвичайної ситуації [393].

Усі завдані збитки розраховуються відповідно до Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру [388], а також поділяються на види залежно від завданої фактичної шкоди, зокрема: втрата життя та здоров'я населення; руйнування та пошкодження основних фондів, знищення майна та продукції; невироблення продукції внаслідок припинення виробництва; вилучення або знищення сільськогосподарських угідь; втрат тваринництва; втрати деревини та інших лісових ресурсів; втрат рибного господарства; знищення або погіршення якості рекреаційних зон; забруднення атмосферного повітря; забруднення поверхневих і підземних вод та джерел, внутрішніх морських вод і територіального моря; забруднення земель несільськогосподарського призначення; а також збитків, заподіяних природно-заповідному фонду [388].

На підставі проведеного дослідження нами запропонована удосконалена класифікація загроз економічній безпеці підприємства, яку наведено на рис. 1.2 [256].

Особливе місце в загальній безпеці належить національній безпеці, яка являє собою захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, та дає змогу забезпечити сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-

комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології та навколишнього природного середовища й інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [395].

Поняття «національна безпека» має різноманітні визначення. Під категорією «національна безпека» слід розуміти: стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [490]; систему державних заходів, спрямованих на захист національних інтересів і гарантування безпеки особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності [45]; стан життєдіяльності суспільства та комплекс ефективних заходів з боку держави, громадських організацій і особи, за допомогою яких забезпечується захист демократичної системи суспільних відносин, здійснюється їх розвиток в інтересах народу [341].

У свою чергу Новікова О.Ф. розуміє під поняттям економічної безпеки стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та інших загроз національній безпеці [353, с. 247]. Можна погодитись з такою думкою та зробити висновок, що фундаментальною складовою національної безпеки є економічна безпека, яка є універсальною категорією, і її дія поширюється від держави до конкретного підприємства.

Юридична енциклопедія за редакцією Шемшученка Ю.С. визначає «економічну безпеку» як стан захищеності національної економіки з погляду забезпечення її розвитку та матеріальних інтересів людей [490].

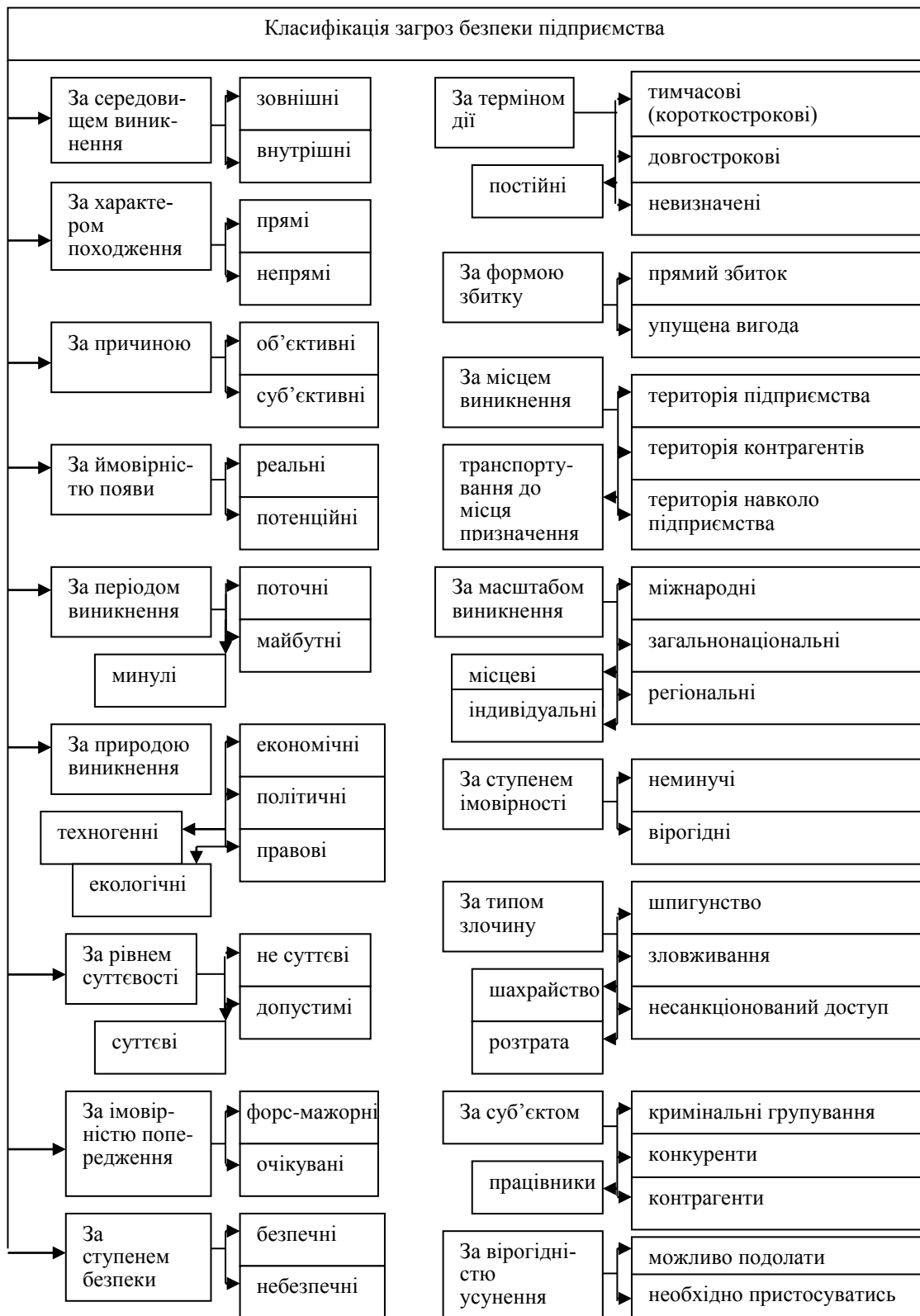

Рис. 1.2. Класифікація загроз безпеки підприємства

** удосконалено автором*

У своїх дослідженнях Ламбер Д. [496] обґрунтовує взаємозв'язок економічної безпеки держави та підприємства, оскільки вважає економічну безпеку підприємства одним із елементів захисту національної економіки та наголошує, що реалізувати економічно безпечний розвиток можливо лише за умови сталого розвитку національної економіки. Отже, заходи із посилення безпеки є найважливішими у економічній політиці як для держави, так і для конкретного підприємства.

Водночас фінансово-економічний словник за редакцією Завгороднього А.Г. подає визначення поняття «безпека підприємства» – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від недосконалого законодавства, нечесної конкуренції, некомпетентного менеджменту, мафіозно-тіньових структур, а також його здатність протистояти цим загрозам [120].

Нолан Р. висунув теорію стадійності процесів управління, за якою вся економічна система або процес перебувають у постійному розвитку, що припускає проходження низки стадій, тобто в ній простежується розвиток категорії економічної безпеки підприємства [500]. Кравчуком П.Я. обґрунтовано гіпотезу, що в системі загальної безпеки підприємства доцільно виокремити фінансово-економічний напрям [172], тому вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на дослідженні сутності категорії «економічна безпека підприємства».

Спочатку з'ясуємо причини виникнення економічної безпеки підприємств. Отже, при переході до ринкової економіки, в атмосфері жорстокої конкурентної боротьби почав активно розвиватися бізнес, який діяв в умовах недосконалого законодавства, криміналізації бізнесу та бездіяльності контролюючих органів. Тому підприємства, захищаючи своє майно, повинні були вчитися протистояти таким загрозам як рекет, рейдерство, грінмейл та кардинг; запобігати економічним злочинам та різним видам шахрайства; вчасно виявляти підроблення фінансових документів та випадки крадіжки товарно-матеріальних цінностей; оперативно запобігати шпигунству та розголошенню комерційної таємниці; відстежувати відтік капіталу в офшорні зони. Для боротьби з корупцією, організованою економічною злочинністю та тіньовою економікою держава до останнього часу

використовувала правоохоронні органи, які забезпечували безпеку як державі так і підприємствам. Для протистояння загрозам на підприємствах керівництво стало створювати власні служби фінансово-економічної безпеки.

Наведемо пояснення деяких вжитих категорій: рейдерством (англ. raid – набіг, раптовий напад) є незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або частини його власності іншим [120]; кардингом (англ. carding) є рід шахрайства, при якому проводиться операція з використанням банківської картки або її реквізитів, яка не ініційована або не підтверджена її власником [463]; грінмейлом (англ. greenmail) є: 1) діяльність акціонера, який володіє мізерною часткою акцій, спрямована на одержання надприбутку за допомогою спекуляцій або зловживань своїми правами акціонера стосовно підприємств; 2) корпоративний шантаж, суть якого полягає у придбанні певною особою (рейдером) невеликого пакету акцій у міноритарних акціонерів (бажано блокуючого) і реалізації своєї політики щодо діяльності підприємства або продажу рейдером мажоритарним акціонерам свого пакета акцій за значно завищеною ціною [120].

Еволюція змісту поняття «економічна безпека підприємства» мала багатоетапний характер, так на першому етапі (1991-1997 рр.) поняття «економічної безпеки підприємства» використовувалось щодо захисту комерційних таємниць, інтелектуальної власності й інформації підприємства. Дії фахівців були спрямовані на запобігання витоку інформації від персоналу підприємства до конкурентів. На другому етапі (1998-1999 рр.) при використанні поняття почали враховувати негативний зовнішній вплив держави на діяльність підприємства. Третій етап (1999-2001 рр.) передбачав, що загрози економічній безпеці підприємства виникають залежно від конкретного профілю діяльності. Четвертий етап відбувався паралельно з третім (1999-2002 рр.), тобто розвиток поняття продовжився з виділенням функціональних його складових, а загрози почали розділяти на зовнішні та внутрішні. На п'ятому етапі (2002-2005 рр.) під економічною безпекою підприємства почали розуміти ефективно його функціонування в умовах ризику, а саму небезпеку йому створюють негативні

впливи та загрози із зовнішнього середовища, до яких важливо адаптуватись [421]. Бажано тут уточнити, що підприємству важливо не тільки вміти виявляти загрози, а й своєчасно усувати їх негативні наслідки, а також запобігати виникненню самих небезпек. Особливістю шостого етапу (з 2005 р. до сьогодні) є розгляд економічної безпеки підприємства, виходячи із його галузі, а його загрози розглядаються з боку зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства [421]. Крім того, на підставі проведеного нами аналізу джерел (додаток А, табл. А.1), можна зазначити, що підприємству на цьому етапі важливо не тільки зберегти стабільний фінансовий стан, стійкий до загроз, а і розвивати свою діяльність шляхом підвищення його ефективності.

Шликов В. у своїх дослідженнях змісту поняття економічної безпеки підприємства [126; 479-482], дотримується думки, що забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається через побудову такої системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділяється питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності.

Гладченко Т.Н. вважає, що економічною безпекою є стан захищеності, який має динамічний характер; загроза, що виходить зсередини підприємства, не менш небезпечна, ніж зовнішня; система економічної безпеки підприємства повинна взаємодіяти на правовій основі з державною системою забезпечення економічної безпеки [65].

Дослідження автором сутності категорії «економічна безпека підприємства» в працях вчених (додаток А, табл. А.1) виявило відсутність одностайної точки зору науковців на трактування як самого поняття, так і виділення його функціональних складових та визначення назви підходів.

Дослідження підходів до визначення економічної безпеки має ключове значення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед науковців існують суперечливі погляди на формування підходів економічної безпеки підприємств, одні вчені групують підходи тільки за напрямками, а інші дають назву цим напрямкам та наводять

їх характеристику. Так, Коваленко К.В. виділив п'ять основних підходів до визначення економічної безпеки підприємства, а саме: стан ефективного використання ресурсів або потенціалу, наявність конкурентних переваг, стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, реалізація і захист економічних інтересів, захист від економічних злочинів [158].

Однак, у своєму дослідженні Отенко І.П., Іващенко Г.А., Воронков Д.К. [361] додають наступні напрями економічної безпеки: гармонізацію економічних інтересів, стан виробничої системи та стан економічного розвитку, але, на відміну від попередніх авторів, не виділяють захист від економічних злочинів.

Узагальнивши погляди вчених на розуміння сутності категорії «економічна безпека підприємства», Матіщак Ю.І. [212] уточнює окремі підходи: по-перше, також виділяє підхід захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз; по-друге, підтримує виділення підходу дотримання стану виробничої системи, при якому досягається стійкість та прогресивний розвиток підприємства; по-третє, вважає важливим підхід, який характеризує стан стійкості, рівноваги та найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для стабільного функціонування підприємства; по-четверте, уточнює визначення підходу захисту від недобросовісної конкуренції та наявності конкурентних переваг; по-п'яте, виділяє окремо підхід забезпечення умов збереження майна і комерційної таємниці підприємства; по-шосте, об'єднує підходи залежності від гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів його зовнішнього середовища.

На відміну від попередніх науковців, Коваленко О.В. та Лисенко Л.В. [159] додають підхід здатності підприємства як складної економічної системи до збалансованості та стійкості, а також підхід спроможності підприємства забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів. Важливо, що ці науковці не тільки виділяють окремі групи, а й дають змістовну назву підходам, зокрема: ресурсно-функціональний, захисний, економіко-правовий, стійкісний, конкурентний, гармонізаційний, інформаційний, фінансовий.

Найбільш повний перелік підходів пропонують у своїх наукових працях Маковоз О.В. та Авагімов А.А. [197], а саме: додають до переліку стан підприємства, що забезпечує здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам; доповнюють перелік розрахунком кількісної і якісної характеристики властивостей підприємства, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення внутрішньої та зовнішньої економічної загрози; наголошують на виділенні окремого стану підприємства, при якому ймовірність небажаної зміни будь-яких характеристик його внутрішнього й зовнішнього середовища незначна, тобто менша за певний інтервал; наголошують на необхідності проведення боротьби з несумлінною конкуренцією забезпеченням мінімізації втрат і контролем над власністю, правовим захистом, охороною комерційної таємниці; виділяють окремо ціновий підхід, при якому забезпечення економічної безпеки визначається як розробка стратегії встановлення обґрунтованих цін на вироблену продукцію (послуги); наголошують на важливості стану суб'єкта господарювання, при якому життєво важливі компоненти структури й діяльності підприємств характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін. Цікава думка авторів щодо підходу стабільності, адже вони його трактують як стан підприємства, що забезпечує здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам. Отже, зазначені науковці наводять найбільш повний перелік напрямків підходів, а також їх назв. Також названі вчені, на відміну від інших авторів, доповнюють перелік підходами: математичним, інтервальним, мінімізацією втрат, вузькофункціональним, стратегічним. У підході захисту уточнюють, що це саме захист інтересів підприємства, під яким розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних економічних загроз або джерел небезпеки. А замість інформаційного підходу зазначають силовий підхід, у якому розглядають схоронність комерційної таємниці й інших таємниць підприємства, захист інформації. Вважаємо доречним зауважити, що ці автори не розглядають таких підходів, як: інформаційний, конкурентний, гармонізаційний, фінансовий.

У всіх розглянутих вище підходах йдеться про важливість ефективного використання ресурсів, але не вказується яких саме. Тому вважаємо за необхідне доповнити, що під ресурсами мають на увазі: капітал, персонал, інформацію й технології, техніку і обладнання, права [96, с. 23-24].

На підставі аналізу поглядів науковців (додаток А, табл. А.1) можна стверджувати, що поняття «економічна безпека підприємства» є багатовимірним, а окремі автори розглядають його сутність у різних напрямках, тому було виділено та доповнено підходи до його трактування (рис. 1.3) [237]:

- захисний підхід, тобто стан захищеності від загроз чи залежності від недобросовісної конкуренції, здатність своєчасно усувати різноманітні загрози або їм протистояти, зберігати стабільність функціонування та розвитку підприємства відповідно до його стратегічних цілей;
- ресурсний підхід, а саме ефективність використання ресурсів, стабільність функціонування та розвитку підприємства, а також запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам;
- часовий підхід, а саме зміни у середовищі протягом окремого відрізка часу, у якому є вірогідність небажаних змін;
- вартісний підхід, при якому можна визначити кількісну та якісну характеристику властивостей підприємства, розрахувати вартість капіталу, необхідного для самовиживання та його розвитку в умовах виникнення зовнішньої та внутрішньої економічної загрози;
- гармонійний підхід, що передбачає гармонізацію економічних інтересів підприємства з інтересами інших суб'єктів зовнішнього середовища;
- цільовий підхід, тобто стан економічної системи, який забезпечує досягнення мети всієї системи;
- цивілізований підхід передбачає стан цивілізованого бізнесу, в якому відсутня шкода, яка могла бути завдана бізнесу навмисно чи не навмисно;
- граничний підхід використовується, коли стратегічний потенціал близький до межі небезпеки та може погіршити стан підприємства, тому потрібно оперативно вживати заходи щодо подолання небезпек;

Рис. 1.3. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»*

* згруповано та удосконалено автором

– збалансований підхід, тобто коли стан збалансованості системи підприємства, стійкий до загроз, що забезпечує подальший розвиток діяльності підприємства;

– стійкістний підхід, що зумовлює вжиття комплексу заходів, які сприяють утримуванню рівня фінансовій стійкості підприємства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз;

– стабільний підхід передбачає економічний стан, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін;

– прогресивний підхід, який характеризує стан економічного розвитку підприємства та ступінь ефективності впроваджених заходів щодо нейтралізації негативних факторів з подальшою протидією їх впливу [255].

Отже, проаналізувавши існуючі підходи до визначення категорії «економічна безпека підприємства», нами запропоновано власне його тлумачення: економічна безпека підприємства – це оптимальна організація роботи служби економічної безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень економічної незалежності підприємства від впливу непередбачених обставин для попередження збитку, дає змогу миттєво прийняти рішення для пристосовування роботи підприємства у разі непередбачуваних змін навколишнього середовища, запобігає небажаним наслідкам та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей.

Філософський енциклопедичний словник визначає поняття «система» як сукупність елементів, що перебувають у певних зв'язках і відношеннях один до одного, яка створює єдність і цілісність [443, с. 610], тому доцільно дослідити спочатку всі елементи системи економічної безпеки підприємства.

До основних складових економічної безпеки підприємства Судакова О.І., Гречко Д.В., Шкурупій А.В. відносять: фінансову (досягнення найбільш ефективного використання ресурсів), політико-правову (дотримання чинного законодавства, всебічне правове забезпечення

правової діяльності підприємства), інтелектуальну та кадрову (збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом), техніко-технологічну (ступінь відповідності застосованих на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам за умови оптимізації витрат ресурсів), інформаційну (ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства), екологічну (дотримання чинних екологічних норм), силову (забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства) складові [424].

Багато авторів мають подібну думку та поділяють економічну безпеку підприємства на різноманітні функціональні складові (додаток Б, табл. Б.1): фінансову, ринкову, кадрову, технічну, технологічну, екологічну, правову, інформаційну, військову, інтелектуальну, виробничу, ресурсну, соціальну, політичну, енергетичну, техногенну, інноваційну.

Кальченко О.М. [136] додає до них охоронну складову. Турило А.М., Капітула С.В. [440] та Лучик М.В. [191] наголошують на важливості інвестиційної складової. Покропивний С.Ф. [382] та Гичева Н.Ю. [63] вважають доречним виділити комерційну складову. Подлужна Н.А. [377] виділяє кримінальну складову. Глущенко С.В. [67] окремо розглядає культурну складову. Молодецька О.М. [339] та Мехеда Н.Г., Горбань М. [329] додатково виділяють корпоративну складову, зосереджуючи увагу на двох складових, що характеризують фінансові показники роботи підприємства, - прибутковість та економічний стан. Нагорна І.І. [344] розглядає ретроспективну. Яремко І.І. [493], Плескач В.Л. [373, с. 28] та Лучик М.В. [191] вважають доречним виділити окремо зовнішньоекономічну складову, перша додає продовольчу, а останній маркетингову, а Плескач В.Л. [373, с. 28] визначає важливість внутрішньоекономічної складової. Строков Є.М. [423] передбачає інституційну складову. Гичева Н.Ю. [63] запропонувала ввести поточну складову економічної безпеки, але не виділяє складові економічної безпеки у попередньому та майбутньому періодах. Петрович Й.М. [366] та Карпунь І.Н. [145] виділяють ще техногенну складову, оскільки

можливі загрози від техногенних катастроф. Ільяшенко С.М. [135], Белоус Н.Д. [24] та Карпунь І.Н. [145] стверджують, що до них варто додати також інтерфейсну складову, яка характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства та можливість загрози в разі непередбачуваних змін умов роботи з ними.

Також деякі автори об'єднують існуючі складові в однорідні групи та виділяють підгрупи: соціально-економічну, техніко-технологічну, політико-правову, тактичну безпеку (виробничо-технічна, інтелектуально-кадрова, комерційна) та стратегічну безпеку (ринкова, соціальна, інноваційно-технологічна, сировинна та енергетична; екологічна). Із дослідженого матеріалу видно, що деякі складові мають різну назву, але суть однакову, наприклад, силова та військова, ресурсна та сировинна тощо. Тобто, кожна складова має такі властиві характеристики: окремий зміст; власні критерії віднесення до неї; функцію, яку вона виконує у загальній системі показників, способи забезпечення захисту від загроз.

Проте Сорока Л.С. вважає, що у системі економічної безпеки домінуючою складовою є фінансова [419, с. 53]. Данилишин Т.Р. та Галак Ж.В. також зазначають, що фінансова безпека є найважливішою складовою економічної безпеки підприємства, оскільки від неї залежить вся діяльність підприємства [86, с. 13]. У монографії Васильцевої Т.Г. до об'єктів системи економічно-фінансової безпеки віднесено: фінансово-економічні показники, фінансові ресурси, персонал, інформацію, техніку та технологію, нематеріальні та матеріальні активи, ресурси [42].

Вивчивши наведені вище складові, можна стверджувати, що основне місце у системі економічної безпеки підприємства належить фінансовій безпеці, а важливими її елементами є: ринкова, кадрова, технічна, технологічна, екологічна, правова, інформаційна, військова, інтелектуальна, виробнича, ресурсна, соціальна, політична, енергетична, техногенна, інноваційна, інтерфейсна, інвестиційна, що наочно наведено на рис. 1.4 [226; 244]. Слід зазначити, що всі елементи у наведеній системі взаємопов'язані між собою та кожний зі свого боку впливає на загальний рівень економічної безпеки підприємства.

1.2. Вплив складових фінансової безпеки на її формування як основного елемента економічної безпеки

Фінансова безпека підприємства як основний елемент його економічної безпеки являє собою складну систему, в основі якої лежать фінансові інтереси підприємства. У системі фінансових інтересів підприємства найбільш значущим є його стабільне функціонування, що забезпечується стійким фінансовим станом, нівелюванням негативних впливів, збільшенням прибутку та подальшим розвитком його діяльності.

На сучасному етапі під дією глобалізаційних та трансформаційних процесів, через прояв внутрішніх та зовнішніх загроз, відбуваються швидкі економічні перетворення, що негативно впливають на фінансовий стан підприємства, який може не тільки погіршитись, але й призвести до банкрутства.

В умовах трансформаційного періоду, підприємства функціонують у динамічному та нестабільному зовнішньому та внутрішньому середовищі, що спричинено мінливою бюджетною та податковою політикою, нормативними суперечностями між законодавчими актами, фіскальним режимом держави, недобросовісною конкуренцією, інформаційним шпіонажем, порушенням комерційної таємниці, існуванням потенційних та реальних загроз у внутрішньому та зовнішньому середовищі, інфляцією, знеціненням національної валюти, вірогідністю банкрутства будь-якого банку, необґрунтованим коливанням валютних курсів, ненадійністю контрагентів, зловживанням службовим становищем та шахрайством керівництва, бюрократичними процесами в органах влади, високим рівнем фінансових ризиків, низькою покупною спроможністю контрагентів.

Проблема фінансової безпеки підприємства посідає особливе місце в системі економічної безпеки, адже нестабільне зовнішнє та внутрішнє середовище негативно впливає на стійке функціонування підприємства, а в середині підприємства проявляються негативні тенденції та загрози, які знижують рівень його безпеки.

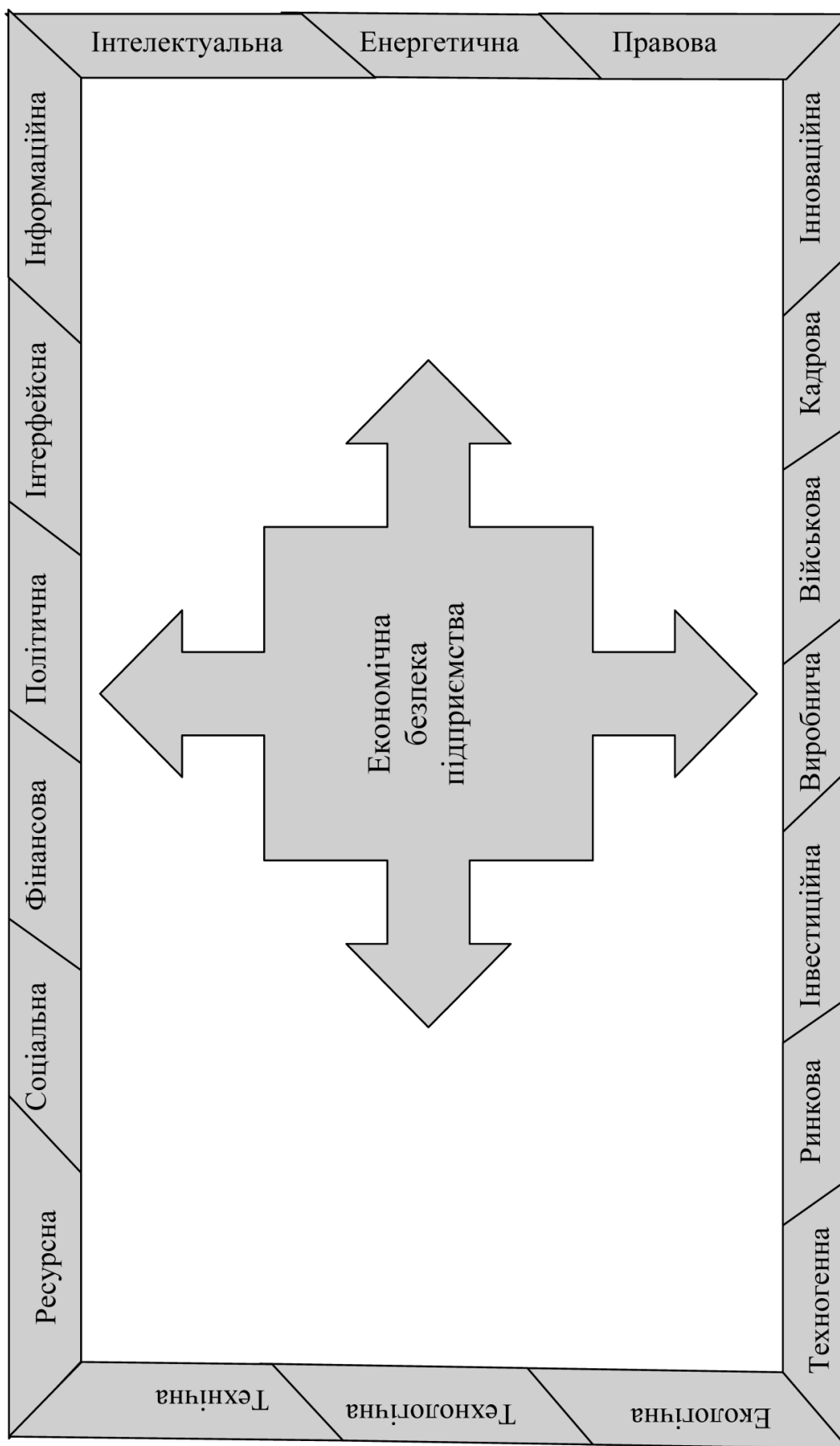

Рис. 1.4. Складові економічної безпеки підприємства*

** узагальнено та згруповано автором*

Донець Л.І. та Ващенко Н.В. «економічну безпеку» вважають синтетичною категорією економічної теорії та політології й водночас універсальною категорією, дія якої виявляється на всіх рівнях, починаючи з національної економіки, і закінчуючи окремо взятим підприємством [96, с. 6-7]. Такий підхід є слушним, тому, на нашу думку, фінансову безпеку теж можна віднести до синтетичної та водночас універсальної категорії, оскільки дія її поширюється на загальнодержавний та місцевий рівень, а також і на окремо взяте підприємство чи особистість. Категорія «фінансова безпека підприємства» як основний елемент економічної безпеки є відносно новою і на сучасному етапі немає одностайного підходу до визначення цього поняття.

На підставі аналізу наукових джерел (додаток В, табл. В.1) та узагальнення результатів досліджень видатних вчених: Бланка І.А. [34], Погосової М.Ю., Лебедевої В.С. [376], Чібісової І.В. [467], Покропівного С.Ф. [382], Козак Л.С., Багровецької І.В. [162], Судакової О.І. [425] встановлено, що в першу чергу вони розглядають фінансову безпеку підприємства як одну із складових економічної безпеки.

Фінансово-економічний словник за редакцією Завгороднього А.Г. визначає поняття «фінансова безпека» як захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ регіонів, галузей і секторів економіки, держави загалом фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань [120].

Заслуговує увагу аргументована точка зору видатного вченого професора Барановського О., який розглядає поняття фінансової безпеки з точки зору визначення фінансів як системи економічних відносин, що виникають у процесі створення та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, а звідси фінансова безпека являє собою надзвичайно складну систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку [16, с. 13]. Можна погодитись з таким визначенням, а особливо з тим, що поняття фінансової безпеки можна представити як систему

фінансових відносин підприємства, яке являє собою утворення самостійно діючих логічних підсистем у загальній структурі його системи.

На думку авторів Загороднього А.Г. та Вознюка Г.Л. під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти саме захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань [120]. Слушною є думка, що для забезпечення фінансової безпеки підприємства важливим моментом забезпечення стабільності роботи підприємства є захищеність як його інтересів, так і його ресурсів від різноманітних загроз, але це є тільки одним із обґрунтувань важливості формування фінансової безпеки підприємства, а не єдиним його поясненням.

Окремі автори: Покропивний С.Ф. [382], Донець Л.І. і Ващенко Н.В. [96] зосереджують увагу на залежності фінансової безпеки підприємства лише від ефективного використання його ресурсів. Звісно, ефективне використання ресурсів підприємства важливе, але воно не є загрозою фінансовій безпеці підприємства, оскільки неефективне використання ресурсів впливає на погіршення фінансового стану підприємства та його нестабільність, тобто через це порушуються умови безпеки. Проте, на нашу думку, це дуже вузьке трактування досліджуваного поняття, тому така думка має право на існування, але не повинна бути єдиним визначенням цього поняття.

Водночас Мунтіян В.І. [343], Ареф'єва О.В. та Кузенко Т.Б. [10] додають, що фінансовою безпекою підприємства є стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, який виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку. Можна погодитись з думкою науковців, які наголошують на важливій умові, зокрема на тому, що для характеристики стану фінансової безпеки підприємства

його фінансові показники повинні мати найкращі значення та забезпечувати подальший розвиток бізнесу.

Горячева К.С. розглядає фінансову безпеку підприємства не тільки через стійкість її до загроз, але і виводить її залежність від фінансового стану [72]. Ми вважаємо її думку слушною, а саме те, що фінансова безпека проявляється через збалансований фінансовий стан підприємства і наявність достатнього обсягу у нього фінансових ресурсів, крім того заслуговує на увагу твердження, що для підприємства важливо ефективно та стало розвивати свою подальшу діяльність. Проте, на наш погляд, запропоноване автором визначення неповне, оскільки не враховані інші важливі чинники, які впливають на стан фінансової безпеки підприємства.

На думку Шиназі Г., фінансовою стабільністю є ситуація, в якій фінансова система здатна вільно виконувати три ключові функції одночасно: ефективно і безупинно сприяти міжчасовому розподілу ресурсів в економіці від власників заощаджень до інвесторів і розподілу економічних ресурсів загалом; визначення й оцінка фінансових ризиків на перспективу здійснюється та управляється з прийнятною точністю, а також відносно добре управляються; фінансова система підприємства перебуває у такому стані, що дає змогу постійно абсорбувати фінансові та реальні економічні непередбачувані події [445, с. 119]. Отже, очевидним є взаємозв'язок понять «фінансова безпека підприємства» і «фінансова стабільність», що дозволяє провести аналогію між цими визначеннями. Спільними їх рисами є: по-перше, акцент на ефективному використанні ресурсів підприємства; по-друге, врахування фінансових ризиків підприємства, які визначаються, оцінюються та обов'язково управляються; по-третє, наявність стабільного стану підприємства, при якому воно здатне подолати зовнішні та внутрішні загрози.

Ален В. та Вуд Г. у праці «Визначення та досягнення фінансової стабільності» на макроекономічному рівні фактично ототожнюють фінансову безпеку із фінансовою стабільністю [445, с. 119]. Ми не згодні з авторами, адже одним із чинників, який впливає на забезпечення фінансової безпеки підприємства, є стабільність його

фінансового стану, але не треба ототожнювати ці поняття, оскільки трактування поняття фінансова безпека є більш багатогранною економічною категорією, що потребує подальшого дослідження.

Найбільш повне та обґрунтоване визначення фінансової безпеки підприємства запропонував у своїх книгах Бланк І.О. Дослідник наголошує, що це поняття є синтезованим, інтегруючим у собі істотні характеристики категорій «економічна безпека підприємства» та «фінанси підприємства», розглядає фінансову безпеку як об'єкт управління та формулює основні його істотні характеристики [34]. Можна погодитись з думкою автора, який розглянув фінансову безпеку підприємства у комплексі та запропонував в своєму визначенні основні сутнісні характеристики досліджуваного нами поняття. Проте, із аналізу думок вчених видно, що питання визначення категорії «фінансової безпеки підприємства» є дискусійним, адже автори мають дуже різні погляди на його трактування. Розглянемо існуючі підходи до трактування категорії «фінансова безпека підприємства» детальніше.

Так, Матвійчук Л.О., розглядає сутність поняття «фінансова безпека підприємства» тільки у двох напрямках, а саме, як стан захищеності інтересів підприємства та як стан ефективного використання ресурсів підприємства [209]. Ми згодні, що ці напрямки важливі та визначені вірно, однак це далеко не повний перелік існуючих підходів.

Найбільш поширеною є думка Євенко Т.І. щодо розширення поглядів попереднього автора з урахуванням ще й підтримання оптимального рівня стійкості та розвитку з поступовим досягненням мети суб'єкта господарювання [105]. Думка автора, що для фінансової безпеки підприємства важливим є підхід спрямований на забезпечення оптимального фінансового стану та розвитку підприємства цілком слушна, але, на наш погляд, таке визначення потребує уточнення, а саме підтримання не тільки оптимального рівня стійкості, а підтримання стабільного рівня фінансового стану, до того ж вважаємо, що автором наведені не всі існуючі в джерелах підходи.

Заслуговує на увагу думка Журавки Ф.О. та Могиліна Л.А. з групування підходів до визначення фінансової безпеки підприємства, які доповнюють думку Матвійчука Л.О. [209] та визначають її як:

здатність підприємства розробляти фінансову стратегію та здійснювати фінансову діяльність, управляти ризиками тощо; рівень фінансового стану підприємства; систему з управління ризиками та забезпечення ресурсами [116]. Ця думка також є слушною, оскільки для підприємства важливо мати здатність для розробки фінансової стратегії, здійснювати прибуткову фінансову діяльність, визначати та контролювати рівень фінансового стану, забезпечувати ресурсами підприємство та управляти ризиками, сукупність яких являє собою систему, але названі авторами підходи більше схожі на виділення характерних ознак фінансової безпеки підприємства, ніж на групування підходів, оскільки вони показують тільки здатність підприємства забезпечувати власну фінансову безпеку, а для опису рівня фінансового стану вони не визначають мінімально необхідного рівня для забезпечення фінансової безпеки підприємства. Отже, наведені підходи не дають повний їх перелік, але мають право на окреме існування.

Наступну групу підходів до визначення цього поняття представляють Вергун А.М. та Стріжко К.В. [50], де підходи класифікують на три великі групи: складова економічної безпеки підприємства; загальний стан фінансової діяльності підприємства; інтегральний показник фінансової безпеки підприємства. Отже, поділивши підходи на невеликі групи, науковці виділяють інтегральний показник для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Ми згодні з позицією авторів, але вважаємо, що наведений ними перелік підходів не повний, на наш погляд, бажано було б розглянути інші існуючі підходи, які автори обійшли увагою у своєму дослідженні, а саме: захищеність підприємства від загроз, ефективність використання фінансових ресурсів та розвиток його діяльності. Також важливо не тільки акцентувати увагу на наявності показника фінансової діяльності, а й надати властиву йому характеристику – досягнення рівня стабільності фінансової безпеки підприємства.

Неординарне групування підходів застосовує у своїх працях Сметанюк А.В. при визначенні дефініції «фінансова безпека підприємства», він зазначає, що стан підприємства повинен: 1) забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню

фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді; 2) сприяти оптимальному залученню та ефективному використанню фінансових ресурсів підприємства; 3) ідентифікувати небезпеки та загрози стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; 4) давати змогу самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; 5) бути оціненим кількісними та якісними показниками, які мають граничні значення [414]. Отже, складно сперечатись з автором, адже необхідний рівень фінансового стану для забезпечення фінансової безпеки підприємства дуже ґрунтовно описаний. Тобто, дослідниця наголошує на стані, який не тільки забезпечує фінансову стійкість, ефективно використовує ресурси, розробляє та впроваджує фінансову стратегію, а ще ідентифікує небезпеки та загрози його стану, розробляє заходи для їх своєчасного усунення, а також використовує оцінку показників через їх граничне значення. Однак, на наш погляд, автором виділені не всі існуючі підходи.

Цікавий підхід у своєму дослідженні пропонує Мулик Я.І. [342], наводячи більш повний перелік трактування поняття «фінансова безпека підприємства», а саме до підходів, визначених вище Матвійчуком Л.О. [209] та Євенко Т.І. [105] додає підходи щодо того, що фінансова безпека розглядається як складова економічної безпеки підприємства, як специфічний вид відносин, як здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію та як діяльність з управління ризиками, а також суттєво розширює наведені вище підходи. Можна частково погодитись з думкою автора, оскільки наведено доволі широкий перелік існуючих підходів, але серед них немає такого підходу, як вартісна оцінка показників через застосування їх граничних значень. Також, на наш погляд, доречно було б дати назву виділеним підходам, а не лише визначати їх напрямки.

Також у науковій розвідці Орлик О.В. [359] ґрунтовно досліджено підходи до визначення фінансової безпеки підприємства та додатково виділено, крім підходів запропонованих Матвійчуком Л.О. [209] та Євенко Т.І. [105], такі: здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стале економічне зростання; рівень забезпеченості підприємства фінансовими

ресурсами, достатніми для задоволення його потреб і виконання взятих зобов'язань; якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан підприємства; здатність самостійно розробляти та проводити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеного та конкурентного середовища; здатність суб'єкта господарювання протистояти загрозам у процесі формування відповідного фінансового забезпечення. Водночас, Орлик О.В. [359] розширила трактування розглянутих нею підходів. Ми згодні з думкою автора, оскільки наведений нею перелік існуючих підходів є вичерпним та максимально уточненим, але серед названих підходів не наведено окремо важливий підхід до вартісної оцінки показників через застосування їх граничних значень. Проте, на нашу думку, автором також не запропоновані назви виділеним підходам, а тільки окреслені їх напрямки.

У дисертаційному дослідженні Сусіденка О.В. згруповано класифікацію наукових підходів до забезпечення фінансової безпеки, зібрано характеристики напрямів та запропоновані їх назви, а саме: адаптивний; еволюційний; інноваційний; комплексний; маркетинговий; нормативний; процесний; ресурсний; системний; ситуаційний; цільовий; стратегічний [428]. Позитивним моментом є виявлення названих підходів, виділення їх сутності та зазначення їх назв, хоча у згрупованій ним класифікації кожний виділений підхід ґрунтується лише на думці одного автора, тобто кількість опрацьованих джерел для надання вичерпного переліку підходів є недостатньою. Дискусійним залишається питання відповідності сутності адаптивного, еволюційного, інноваційного, маркетингового, нормативного, процесного підходів їх назві. Незважаючи на неординарну думку автора, ми згодні з виділенням таких підходів, як: ресурсний, системний, ситуаційний, цільовий, стратегічний, комплексний, хоча це не поширюється на трактування їх змісту.

У світлі сучасної парадигми існування різних поглядів науковців на поняття «фінансової безпеки підприємства» як основного елемента економічної безпеки, узагальнивши думку окремих вчених

(додаток В, таблиця В.1) щодо розкриття сутності цієї дефініції, нами виділені та удосконалені підходи до її трактування (рис. 1.5), а саме:

– захисний підхід, тобто стан захищеності від загроз чи сукупність заходів, спрямованих на запобігання збитків, стан захищеності інтересів підприємства, здатність підприємства своєчасно протистояти різноманітним загрозам, при цьому стабільно функціонувати та розвиватися;

– стійкісний підхід, який передбачає стійкий до впливів стан підприємства, що забезпечує ефективну його діяльність за рахунок оптимального залучення та використання майна та ресурсів;

– прогресивний підхід, який характеризує стан стійкого розвитку підприємства, а також захищеність його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз;

– перспективний підхід, що передбачає фінансову стабільність підприємства та ефективний розвиток діяльності у майбутньому, а також захист інтересів підприємства від загроз та вміння управляти ризиками;

– стабільний підхід, що припускає економічний стан, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін;

– збалансований підхід, тобто стан збалансованої системи підприємства стійкий до загроз, що забезпечує подальший розвиток діяльності підприємства;

– ресурсний підхід, а саме ефективність використання ресурсів, стабільність функціонування і розвитку підприємства, а також запобігання загроз, захист від зайвих витрат і запобігання банкрутству;

– вартісний підхід, тобто визначений якісно та кількісно рівень фінансового стану підприємства та розрахунок необхідної вартості для стабільного розвитку підприємства в умовах негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз;

– граничний підхід, застосовується, коли значення фінансових показників знаходяться у межах граничних значень при цьому акцент робиться на ефективному використанні ресурсів;

Фінансова безпека підприємства	
Захисний підхід	Стан захищеності від загроз чи сукупність заходів, спрямованих на запобігання збитків, стан захищеності інтересів підприємства, здатність своєчасно протистояти різноманітним загрозам, при цьому стабільно функціонувати та розвиватися
Стійкісний підхід	Стійкий до впливів стан підприємства, що забезпечує ефективну його діяльність за рахунок оптимального залучення майна та ресурсів
Прогресивний підхід	Стан стійкого розвитку підприємства, а також захищеність його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз
Перспективний підхід	Фінансова стабільність підприємства та ефективний розвиток діяльності у майбутньому, а також захист інтересів підприємства від загроз та вміння управляти ризиками
Стабільний підхід	Економічний стан, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін
Збалансований підхід	Стан збалансованої системи підприємства стійкий до загрозам, що забезпечує подальший розвиток діяльності підприємства
Ресурсний підхід	Ефективність використання ресурсів, стабільність функціонування і розвитку підприємства, а також запобігання загроз, захист від зайвих витрат і запобігання банкрутству
Вартісний підхід	Якісний та кількісний рівень фінансового стану підприємства та розрахунок необхідної вартості для стабільного розвитку підприємства в умовах негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз
Граничний підхід	Значення фінансових показників знаходяться у межах граничних значень при цьому акцент робиться на ефективному використанні ресурсів
Контрольний підхід	Оптимізації використання ресурсів і сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів, які використовуються для здійснення ефективної і стабільної діяльності підприємства та нівелювання впливу ризиків
Управлінський підхід	Оптимальне використання, контроль й управління фінансовими ресурсами, оперативне реагування на загрози для мінімізації або уникнення збитків
Стратегічний підхід	Здатність розробляти й проводити фінансову стратегію, при цьому важливо забезпечити оптимальний фінансовий стан, в якому має перебувати підприємство та його здібність протистояти загрозам
Збалансований підхід	Фінансовий стан, в якому збалансовано незалежність, ефективність і конкурентоспроможність підприємства, а також забезпечується захищеність від ризиків
Фінансовий підхід	Комплексна характеристика фінансів підприємства
Організаційний підхід	Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збитків
Статичний та динамічний підходи	Результати діяльності підприємства на певну дату або в перспективі
Комплексний підхід	Складається із сукупності взаємопов'язаних підходів, що забезпечує більш повну та різноманітну його характеристику

Рис. 1.5. Підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» як основного елемента економічної безпеки

* згруповано та удосконалено автором

– контрольний підхід забезпечується шляхом оптимізації використання ресурсів і сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів, які використовуються для здійснення ефективної і стабільної діяльності підприємства та нівелювання впливу ризиків;

– управлінський підхід, що передбачає оптимальне використання, контроль й управління фінансовими ресурсами, оперативне реагування на загрози для мінімізації або уникнення збитків;

– стратегічний підхід використовується для розробки та впровадження фінансової стратегії, при цьому важливо забезпечити оптимальний фінансовий стан, в якому має перебувати підприємство та його здібність протистояти загрозам;

– збалансований підхід, фінансовий стан в якому збалансовано незалежність, ефективність і конкурентоспроможність підприємства, а також забезпечується захищеність від ризиків;

– фінансовий підхід дає комплексну характеристику фінансів підприємства де фінанси підприємства безпосередньо характеризуються можливістю нормально створювати і розподіляти вартість продукції, робіт, послуг, утворювати доходи і прибутки, здійснювати необхідні витрати, формувати, розподіляти і використовувати фінансові ресурси тощо;

– організаційний підхід забезпечується сукупністю заходів, спрямованих на запобігання збитків;

– статичний та динамічний підходи, передбачає застосування результатів діяльності підприємства на певну дату або в перспективі;

– комплексний підхід складається із сукупності взаємопов'язаних підходів, що забезпечує більш повну та різноманітну його характеристику.

Таким чином, нами удосконалено підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» як основного елемента економічної безпеки, а саме виділено та запропоноване власне визначення таких підходів: захисний підхід, стійкісний підхід, прогресивний підхід, перспективний підхід, стабільний підхід, збалансований підхід, ресурсний підхід, вартісний підхід, граничний підхід,

контрольний підхід, управлінський підхід, стратегічний підхід, збалансований підхід, фінансовий підхід, організаційний підхід, комплексний підхід, статичний та динамічний підходи [262].

Проаналізувавши різноманітні визначення дефініції «фінансова безпека підприємства» як основного елемента економічної безпеки, можна запропонувати таке визначення, – це оптимальна організація роботи служби фінансової безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень фінансової незалежності підприємства від впливу непередбачуваних обставин для запобігання збитку, дає змогу миттєвого прийняття рішення для пристосовування роботи підприємства в умовах мінливого середовища, запобігає небажаним наслідкам та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей [262].

Дослідив описані вище підходи (додаток В, таблиця В.1), необхідно зазначити, що у більшості визначень авторів рідко трапляються суто виділені напрямки, деякі визначення містять сукупність підходів, що ускладнює віднесення їх до одного підходу. Тому в запропонованому розподілі ми намагалися згрупувати їх за ключовими характеристиками.

Для більш точного аналізу визначень фінансової безпеки підприємства доречно дослідити притаманні їм критерії. Вчені виділяють різні характерні ознаки, що притаманні фінансовій безпеці підприємства, які наведені на рис. 1.6 (додаток Г, таблиця Г.1). Нами були виділені та згруповані основні критерії до характеристики фінансової безпеки підприємства, а саме: це елемент економічної безпеки підприємства; здатність підприємства здійснювати фінансову діяльність; збалансованість стану, фінансових інструментів, фінансових інтересів підприємства; кількісна та якісна оцінка показників підприємства; характеристика відповідного фінансового стану підприємства; захищеність фінансових інтересів підприємства від загроз; стабільність фінансового стану підприємства та подальший його розвиток; стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів; ідентифікація реальних і

потенційних загроз підприємства; ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; розробка та впровадження фінансової стратегії у діяльність підприємства; сукупність заходів, спрямованих на запобігання збитків підприємства від негативних впливів; забезпечення ефективної діяльності підприємства; управління ризиками підприємства; протистояння підприємства зовнішнім та внутрішнім загрозам; специфічний вид економічних відносин; комплексна характеристика фінансів підприємства; статична та динамічна характеристика діяльності підприємства.

Отже, на нашу думку, основними ознаками фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства, які допоможуть обґрунтувати підходи та надати вичерпане трактування досліджуваного поняття є: елемент економічної безпеки підприємства; кількісна і якісна оцінка показників фінансової діяльності підприємства; забезпечення стійкого та стабільного фінансового стану підприємства; забезпечення високого рівня захищеності фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз; здатність підприємства ідентифікувати та протистояти реальним і потенційним небезпекам; можливість акумулювати на підприємстві достатню кількість фінансових ресурсів та ефективно їх використовувати; можливість розробляти та впроваджувати у діяльність підприємства фінансову стратегію, впроваджувати сукупність заходів для управління ризиками підприємства та запобігання збитків; наявність стійкого потенціалу для підвищення ефективності діяльності підприємства [243].

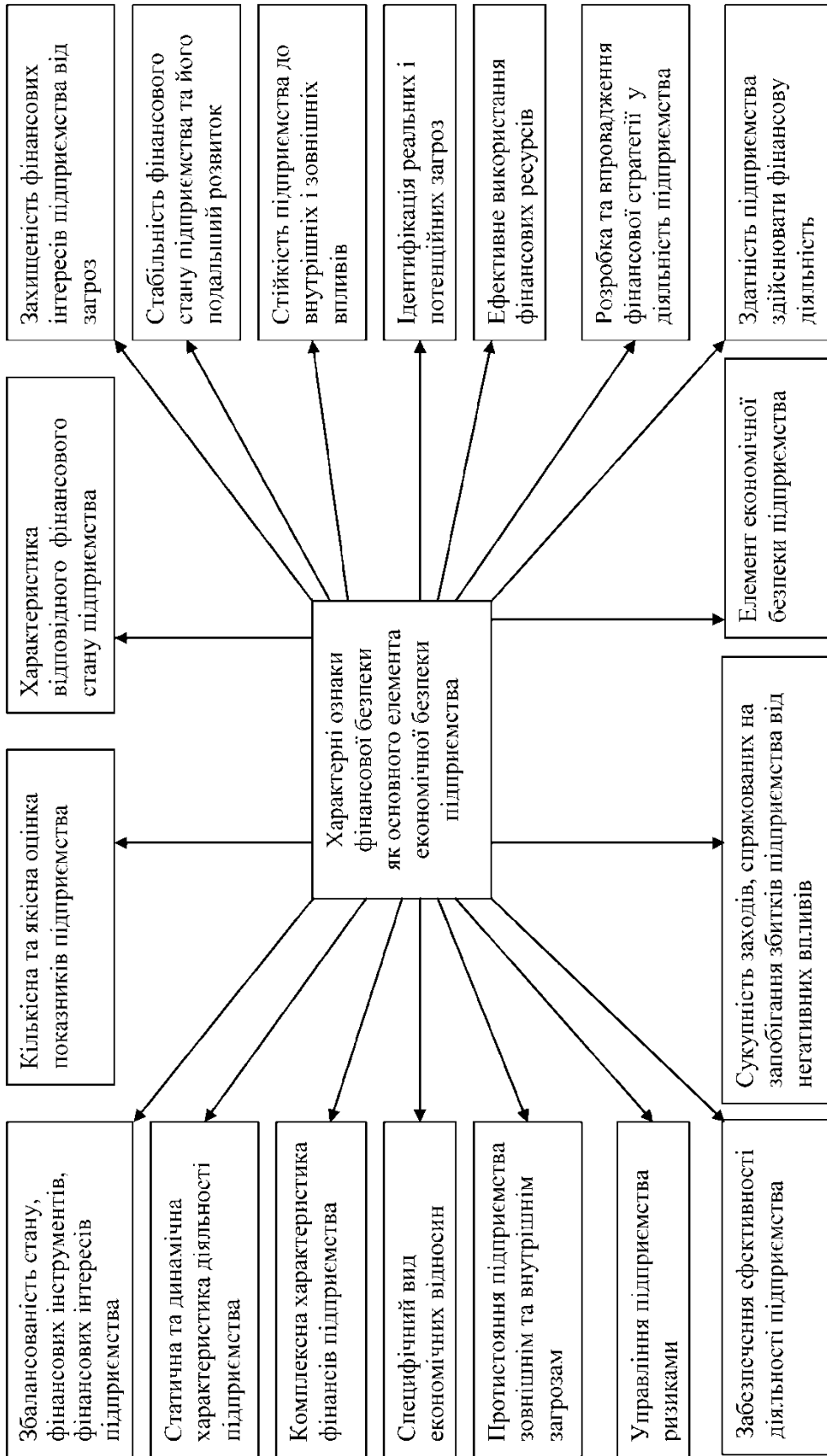

Рис. 1.6. Характерні ознаки фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства

* узагальнено та згруповано автором на підставі додатку Г, табл. Г.1

На нашу думку, метою фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства є: здатність у разі настання непередбачуваних подій скеровувати свою роботу на захист та стабільне функціонування його діяльності, тобто виявлення джерела загроз та його локалізацію, нейтралізацію небезпек, відшкодування завданих збитків, усунення наслідків катастрофи, проведення заходів з адаптації персоналу підприємства до роботи в надзвичайних умовах, пристосування діяльності підприємства в нових умовах для відновлення його подальшої роботи; проведення постійної роботи із запобігання та нейтралізації загроз, управління ризиками та запобігання можливим небезпекам, здійснення контролю за рівнем захищеності підприємства, а для підвищення ефективності діяльності підприємства та його подальшого розвитку потрібно вживати заходи, спрямовані на розробку та впровадження фінансової стратегії у діяльність підприємства.

Проаналізувавши складові фінансової безпеки підприємства (додаток Д, табл. Д.1), нами визначено вплив кожного елемента структури на загальну систему фінансової безпеки.

Елементи фінансової безпеки підприємства являють собою складну систему, елементи якої взаємопов'язані між собою, а кожний елемент впливає на стійкість економічної безпеки підприємства. З моменту виникнення поняття фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки науковці виділяють різні складові її системи, оскільки серед учених-фінансистів немає одностайної думки щодо складу її елементів.

Проаналізувавши складові фінансової безпеки підприємства, нами визначено вплив кожного елемента структури на загальну систему економічної безпеки. Аналіз доробку видатних вчених дозволяє викласти та обґрунтувати власну думку про те, що основними елементами фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки є:

– бюджетна безпека підприємства, яку виділяють вчені Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], регулює фінансові відносини підприємства з державним та місцевим бюджетом та має зовнішній вплив на

діяльність підприємства через зміни у законодавчих актах, що можуть погіршити фінансову безпеку через заборону держави займатись окремим видом діяльності або її поліпшити шляхом надання цільового фінансування з бюджету;

– банківська безпека підприємства, яку досліджували науковці Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], зводиться до врегулювання фінансових відносин підприємства з банківськими установами та проявляє зовнішній негативний вплив на фінансову безпеку підприємства через можливість загрози банкрутства банку, в якому відкриті рахунки чи розміщений депозит підприємства, або зміну умов договору на банківське обслуговування чи кредитування;

– страхова безпека підприємства, яку виділяють у своїх наукових працях дослідники Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Салига С.Я., Меліхова Т.О. [316], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], передбачає врегулювання фінансових відносин між страховиками та застрахованими особами у разі надзвичайної події, покриття фінансових ризиків або настання страхового випадку у персоналу підприємства згідно з укладеними договорами страхування, тобто позитивно впливає на фінансову безпеку підприємства, оскільки при наявності страхового полісу підприємству повністю або частково відшкодовуються збитки, негативним впливом може бути ненадійність страховика та відсутність у нього можливості виконати умови договору;

– фондова безпека підприємства, на важливості якої наголошують автори Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], спрямована на врегулювання фінансових відносин на фондовому ринку, пов'язана з випуском, розміщенням, викупом чи погашенням власних цінних паперів або придбанням підприємством акцій, векселів та облігацій у емітента, тобто фінансова безпека підприємства може погіршитись при зниженні ринкової вартості власних цінних паперів, втраті контрольного пакету акцій, не виплаті підприємству дивідендів;

– інвестиційна безпека підприємства, яку описують в своїх наукових працях Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Бланк І.А. [34], Судакова О.І. [425], Новіков А.О. [352], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], спрямована на врегулювання фінансових відносин підприємства з інвесторами шляхом залучення інвестицій або самостійне інвестування проектів, тобто може позитивно впливати на фінансову безпеку підприємства при залученні додаткових інвестицій, тоді як негативний вплив на неї відбувається при здійсненні підприємством невдалих інвестицій або зниження привабливості підприємства для інвесторів;

– кредитна безпека підприємства, яку розглядають автори Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], Салига С.Я., Меліхова Т.О. [316], Бланк І.А. [34], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], регламентує фінансові відносини підприємства з контрагентами та пов'язана з отриманням чи наданням комерційних або споживчих кредитів, тобто може мати негативний вплив на фінансову безпеку підприємства через неповернення працівником підприємства позики, затримки платежів або непогашення розстрочки покупцями при наданні споживчих кредитів, затримку платежів або непогашення покупцем комерційного кредиту, оскільки збільшує дебіторську заборгованість, позитивним впливом на неї може бути придбання запасів або основних засобів підприємством на умовах отримання комерційного або споживчого кредиту, адже оплата здійснюється у розстрочку та не потребує банківських кредитів;

– грошова безпека підприємства, на важливості якої наголошують дослідники Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], Салига С.Я., Меліхова Т.О. [316], Горячева К.С. [72], Судакова О.І. [425], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], спрямована на врегулювання питань, що виникають у підприємства при грошових операціях у касі та на рахунках у банку, має негативний вплив на фінансову безпеку при порушенні касової або платіжної дисципліни, шахрайстві або зловживанні матеріально-відповідальних осіб;

– зовнішньоекономічна безпека підприємства, на важливість якої вказують науковці Матвійчук Л.О. [208], Малик О.В. [200], Новіков А.О. [352], регулює фінансові відносини підприємства з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні експортно-імпортних операцій, тобто фінансова безпека підприємства може погіршитись при укладанні невдалих контрактів з нерезидентами, шахрайством зарубіжних партнерів або списанням грошових коштів підприємства у офшорні зони;

– валютна (валютно-курсова) безпека підприємства, важливість якої розглядають дослідники Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], Салига С.Я., Меліхова Т.О. [316], Горячева К.С. [72], Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], спрямована на врегулювання питань, що виникають у підприємства при зміні курсу валюти при операціях з контрагентами, розміщенні депозитів та отриманні кредитів, тобто негативний вплив на фінансову безпеку підприємства відбувається при збільшенні курсової різниці у разі наявності кредитів або прив'язки умов контракту з постачальниками до курсу валюти, при переведенні валютних депозитів у національну валюту за курсом НБУ, а позитивним впливом може бути зменшення валютного курсу у разі наявності валютних кредитів або прив'язки умов контракту з постачальниками до курсу валюти;

– податкова безпека підприємства, важливість якої виділяють автори Дюбо О.М. [98], Власова О.Є. [52], Салига С.Я., Меліхова Т.О. [316], регламентує фінансові відносини підприємства з державною фіскальною службою з питань нарахування та сплати податків, а також подання податкової звітності, тобто негативним впливом на фінансову безпеку підприємства є збільшення податкових ставок, бази або об'єкта оподаткування, оскільки збільшуються витрати підприємства, невраховані підприємством зміни податкового законодавства (порядок розрахунку податку, терміни сплати податків або подання податкової звітності), що тягнуть за собою сплату підприємством адміністративних штрафів та фінансових санкцій;

– інноваційна безпека підприємства, яку додали вчені Матвійчук Л.О. [113], Бланк І.А. [34], зводиться до врегулювання

фінансових відносин підприємства при використанні інновацій у виробництві, використання нових наукових знань, техніки та технологій, тобто негативним впливом на фінансову безпеку є те, що підприємствами можуть бути понесені втрати та збитки при впровадженні нового обладнання, знань, інноваційних технологій, позитивним впливом може бути зменшення витрат, отримання прибутку, збільшення обсягів випуску або реалізації продукції;

– боргова безпека підприємства, важливість якої виділили у своїх працях Живко З.Б., Павлів М.М., Тишко М.В. [113], регулює фінансові відносини підприємства щодо підтримки оптимального рівня внутрішньої та зовнішньої заборгованості, тобто негативний вплив на фінансову безпеку підприємства виникає через неможливість виконати свої зобов'язання та вірогідність банкрутства підприємства;

– соціальна безпека підприємства, яку додатково виділила Храпкіна В.В. [455], передбачає врегулювання фінансових відносин підприємства, пов'язаних з соціальною сферою, через отримання пільг чи дотацій або надання соціального пакету працівникам чи підтримка пільгової категорії працівників шляхом виділення їм матеріальної допомоги, тобто погіршення фінансової безпеки підприємства можливе за рахунок збільшення витрат на соціальну сферу, підробки пільгових документів, зловживання посадових осіб, позитивним впливом може бути виділення підприємству дотацій з бюджету або внесення у законодавчі акти пільги на види діяльності підприємства.

– емісійна безпека підприємства, яку наводить у своєму посібнику Бланк І.А. [34], регулює фінансові відносини підприємства щодо емісійної діяльності, вона дуже подібна до характеристики фондової складової фінансової безпеки підприємства. Бланк І.А. складові фінансової безпеки підприємства пропонує розподілити як фінансова безпека: інвестиційної діяльності, кредитної діяльності, емісійної діяльності та інноваційної діяльності. Такий погляд є суперечливим, адже згідно з НП(С)БО 1 [387] видами діяльності є операційна, фінансова та інвестиційна діяльність підприємства.

Отже, ми схилиємося до думки більшості науковців та вважаємо, що елементами фінансової безпеки підприємства як основного

елемента економічної безпеки є такі складові: бюджетна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна, кредитна, грошова, податкова, валютна, зовнішньоекономічна, інноваційна, соціальна, боргова.

Автори монографії Васильців Т.Г., Волошин В.І., Каркавчук В.В. [42] мають власну думку щодо загальноприйнятої класифікації та виділяють безпеку ліквідності, безпеку стійкості, безпеку оборотності підприємства. У науковій статті Новікова А.О. [352] описано безпеку ефективності господарської діяльності підприємства. З автором складно погодитись, адже безпека ліквідності, стійкості, оборотності та ефективності господарської діяльності підприємства більше нагадує систему коефіцієнтів, які використовуються для проведення фінансового аналізу, ніж елементи фінансової безпеки підприємства. Хоча Васильців Т.Г. пропонує свої складові елементи, базуючись на власній думці, що «система фінансової безпеки підприємства є динамічною, а її стан у будь-який момент часу можна описати за допомогою сукупності показників, значення яких отримують із фінансової звітності підприємства» [42, с. 197]. Ми погоджуємось з ним, що показники фінансового аналізу розраховуються на підставі фінансової звітності, але ми не згодні з виділенням та назвою цих елементів. Безумовно негативний вплив на фінансову безпеку підприємства має погіршення фінансового стану підприємства, а поліпшення фінансової безпеки пов'язане з підвищенням ефективності діяльності підприємства.

Про існування взаємозв'язку обліку та фінансової безпеки згадується в багатьох публікаціях. Так, зокрема, Дикий А.П. переконаний, що розробка політики економічної безпеки підприємства необхідна при побудові системи безпеки облікових даних для будь-якого підприємства [92]. Головай Н.М. та Пославська Л.І. доводять, що неможливо побудувати ефективну систему економічної безпеки підприємства без належного обліково-інформаційного забезпечення, яка надає підприємству якісну інформацію та захищає його інформаційне середовище [69, с. 302]. Лазарева А.П. доповнює, що система інформаційно-аналітичного забезпечення формується на базі даних бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності [188, с. 306]. Такої ж

думки дотримується Сорока Л.С., який зазначає, що основним джерелом інформації для фінансової безпеки є фінансовий облік і складена за його принципами фінансова звітність [419, с. 53]. Цей погляд підтримує Мойсеєнко І.П. та Марченко О.М., які зауважують, що інформаційним забезпеченням управління фінансово-економічною безпекою підприємства виступає фінансова звітність підприємства [338]. Наочна Н.В. вказує, що застосування автоматизованих облікових систем підприємства можливо використовувати як інструмент для гарантування економічної його безпеки [345, с. 330].

Ми пропонуємо додати облікову складову до структури фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки. Облікова складова відображає відносини підприємства як всередині підприємства з персоналом, так і ззовні з контрагентами, тобто показує безпеку правильності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з обліковою політикою підприємства, П(С)БО або МСБО. Облікову безпеку пропонуємо поділити на піделементи відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку [391] на: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал та забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи і результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності. Облікова складова має вплив на фінансову безпеку підприємства як основного елемента економічної безпеки за кожним об'єктом обліку від складу підприємства до бухгалтерії, починаючи зі складання первинних документів або їх надходження на підприємство, відображення даних у облікових регістрах та Головній книзі, закінчуючи формуванням фінансової звітності. Удосконалена система фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки наведена на рис. 1.7.

Порівнюючи структуру фінансової безпеки підприємства зі складовими фінансової безпеки держави (додаток Д, табл. Д.1), бачимо, що більшість авторів виділяють такі складові: бюджетна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна, кредитна, грошова, валютна, боргова, податкова. Отже, простежується збіг цих елементів зі складовими фінансової безпеки підприємства. Але є певні відмінності при

виділені у їх структурі безпеки довірчого управління майном та інфраструктурної безпеки.

Таким чином, удосконалена нами система фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, має, на відміну від існуючих, облікову складову. Облікову складову безпеки пропонується поділити на піделементи відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку на: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал та забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи і результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності. Облікова складова має вплив на фінансову безпеку підприємства як основного елемента економічної безпеки за кожним об'єктом обліку від складу підприємства до бухгалтерії, починаючи зі складання первинних документів або їх надходження на підприємство, відображення даних у облікових регістрах та Головній книзі, закінчуючи формуванням фінансової звітності. Облікова безпека відображає відносини підприємства як всередині підприємства з персоналом, так і ззовні з контрагентами, тобто показує безпеку правильності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з обліковою політикою підприємства, П(С)БО або МСБО, тому від неї залежить ефективність діяльності підприємства в цілому [259].

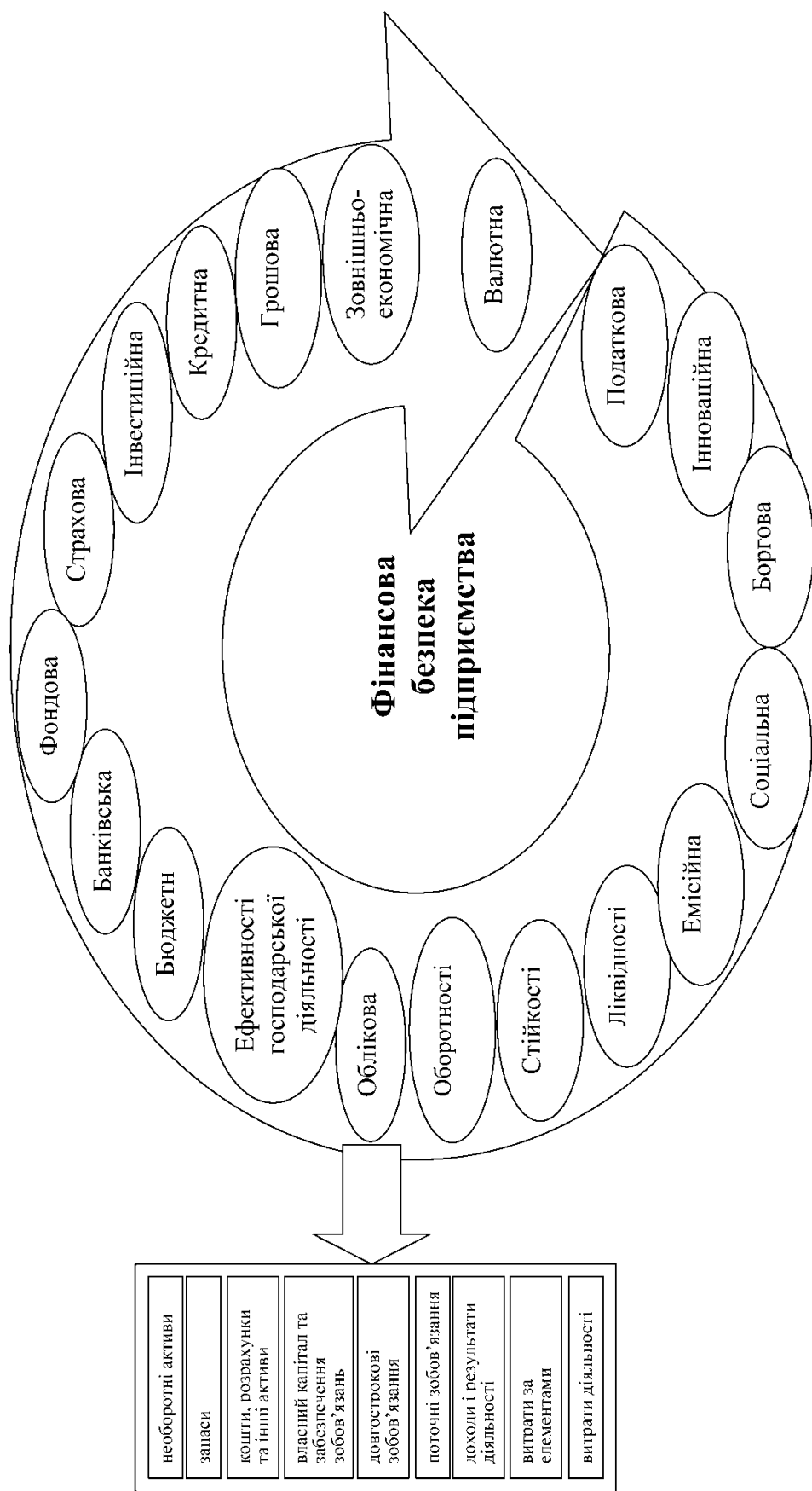

Рис. 1.7. Система фінансової безпеки підприємства як основний елемент економічної безпеки*

*_удосконалено автором

1.3. Механізм забезпечення та управління економічною безпекою підприємств

Певна недосконалість системи управління підприємством щодо протидії реальним та потенційним загрозам, які зумовлені небезпеками зовнішнього та внутрішнього середовища, посилені законодавчими, конкурентними та кадровими протиріччями, потребує розробки стратегії управління економічною безпекою підприємств. У запропонованому дослідженні з'ясовано, що цьому питанню раніше не приділялась достатня увага, оскільки підприємства не відстежували загрози, не займались запобіганням небезпекам, повільно реагували на ризики та отримували збитки внаслідок кризових явищ. Тому, на наш погляд, необхідно більш детально зупинитись на вивченні управління економічною безпекою підприємства як основного шляху нейтралізації криз та запобігання банкрутству. Згідно з концепцією, до загроз національній безпеці у фінансовій сфері можуть призвести такі явища та чинники: по-перше, зовнішні, а саме: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунку поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави; по-друге, внутрішні, а саме: нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухиляння від сплати податків та відтік капіталу за кордон; відтік капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; низький рівень бюджетної дисципліни та незбалансованість бюджетної системи; збільшення обсягу державного боргу; тінізація економіки; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів; слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку;

недостатній рівень капіталізації фінансової системи [168]. Нажаль, ця концепція охоплює тільки державний рівень забезпечення фінансової безпеки, а підприємства повинні самостійно розробляти власну стратегію її забезпечення.

Певна недосконалість системи управління підприємством щодо протидії реальним та потенційним загрозам, які зумовлені небезпеками зовнішнього та внутрішнього середовища, посилені законодавчими, конкурентними та кадровими протиріччями, потребує розробки стратегії управління економічною безпекою підприємств.

Покропивний С.Ф. вважає, що більш фінансово безпечними є ті підприємства, які мають більші по відношенню до прямих та потенційних конкурентів обсяги доходів від звичайної діяльності; значний розмір власного та позикового капіталу, оборотних та необоротних засобів, але менші, ніж у прямих та потенційних конкурентів, обсяги витрат від звичайної діяльності, а також мають вищий рівень ліквідності, платоспроможності, фінансової незалежності, ділової активності, рентабельності, фінансової стійкості тощо. Отже, вчений обґрунтовує, що розуміння підприємством сутності та змісту фінансових переваг є запорукою забезпечення економічної безпеки [382]. Ми згодні з таким поглядом, оскільки дійсно існує залежність рівня забезпечення економічної безпеки підприємства від стабільності рівня його фінансових показників.

Під системою забезпечення фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки Сметанюк О.А. бачить сукупність елементів, які мають функціональне призначення, ієрархічно взаємопов'язані між собою та спрямовані на досягнення певного рівня його безпеки в певний інтервал часу шляхом досягнення певних рівнів фінансової стабільності та фінансових переваг. Також, на думку дослідниці, для можливості передбачення ризиків повинна існувати система органів управління, що мають проводити діагностику стану підприємства, прогнозувати можливі загрози та проводити низку заходів із забезпечення стабільності фінансової системи зокрема та безпеки підприємства в цілому [415]. Думка автора є слушною, адже забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається

через службу економічної безпеки підприємства, яка відстежує та нейтралізує загрози безпеки підприємства, чим забезпечує стабільність функціонування підприємства.

У монографії Васильціва Т.Г., Волошина В.І., Бойкевича О.Р. [42] зазначається, що політикою забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства варто вважати комплекс заходів, які мають економічну та правову природу і спрямовані на досягнення та підтримку безпечного стану життєздатності підприємства, що здійснюються відповідно до стратегічного плану його розвитку. Загалом ми погоджуємось з таким визначенням, але вважаємо, що крім захищеності не менш важливим є стабільне функціонування підприємства, дотримання високого рівня фінансових показників його стану, ефективність використання ресурсів для розвитку його діяльності та досягнення цілей бізнесу.

Вівчар О.І. наголошує, що забезпечення належного рівня безпеки бізнесу є однією із фундаментальних засад підтримання його життєздатності в умовах динамічного економічного середовища. Дослідниця роз'яснює, що безпека бізнесу є основою збереження стійких конкурентних позицій підприємства, передумова ефективного його функціонування та стабільного розвитку, а управління безпекою є невід'ємним елементом культури ведення бізнесу та його якості. Водночас якість бізнесу визначають основні елементи: економічна ефективність, соціальне спрямування, безпека [51, с. 120]. Ми згодні з думкою автора, та вважаємо, що управління економічною безпекою підприємства забезпечується через високий рівень його захищеності від небезпек, прийняття управлінських рішень спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємства та поліпшення соціальних гарантій персоналу підприємства для зацікавленості у продуктивності праці та збереженні комерційних таємниць.

Єрмошенко М.М. вважає, що для забезпечення фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки та стабільного його розвитку необхідно розробити концепцію управління безпекою галузі, яка включає в себе: забезпечення повноти та своєчасності грошових розрахунків та стабільності господарської діяльності

на основі формування оптимальної структури капіталу та ефективності використання всіх наявних ресурсів; запобігання та нейтралізації негативної дії фінансових і банківських криз і навмисних дій конкурентів, тіньових структур на розвиток підприємств; організація постійного контролю за вхідними та вихідними грошовими потоками підприємства; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у фінансових правовідносинах [110, с. 99-100]. Слушним є те, що для забезпечення економічної безпеки підприємства необхідна концепція її управління, але вважаємо важливим до забезпечення економічної безпеки додати захищеність від загроз, підвищення фінансового стану та ділової активності, показників ліквідності та рентабельності підприємства.

Картузов Є.П. визначає певні умови забезпечення фінансової безпеки підприємства в складі економічної безпеки: високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами його персоналу; наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію: фінансових інтересів, місії і завдань; збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві; постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства [146]. Ми погоджуємося з визначеними автором умовами забезпечення економічної безпеки підприємств, проте вважаємо доречним додати до них стійкій фінансовий стан та ділову активність підприємства, високий рівень ліквідності та рентабельності показників підприємства, ефективність використання його ресурсів.

Механізм (система) економічної безпеки та її провідна складова - фінансова безпека, відповідно до тверджень Шликова В.В., включає використовувані засоби, методи і заходи, сукупність яких спроможна захистити структурні підрозділи, зберегти й ефективно використовувати фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси [480]. Ліпкан В.Л. вважає, що механізм безпеки (будь-якої) включає сукупність цілей, функцій, принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи безпеки [189]. Можна погодитись, що

механізм економічної безпеки підприємства повинен включати в себе такі основні складові, як: суб'єкти, об'єкти, предмет, інструменти, методи, функції та принципи.

Хоменко О.А. вважає, що механізм фінансової безпеки підприємства як основа системи економічної безпеки дозволяє: забезпечити фінансову стійкість, ліквідність, платоспроможність; самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; забезпечити оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства та забезпечити достатню фінансову незалежність підприємства [452]. Загалом ми згодні з думкою автора, проте вважаємо, що також важливо забезпечити захист підприємства від реальних і потенційних загроз. Ми цілком підтримуємо думку автора, щодо того, що механізм забезпечення економічної безпеки підприємства також повинен діяти у правовому полі на підставі розробленого підприємством нормативного забезпечення. Однак, за допомогою своєчасно отриманої інформації службою безпеки про існування реальних та потенційних загроз у зовнішньому або внутрішньому середовищі, керівництво повинне оперативно приймати управлінські рішення для запобігання та нейтралізації небезпек, а також контролювати та регулювати дію всіх складових його механізму.

У процесі вивчення економічної безпеки, Лаврова Ю.В. оперує поняттям, що фінансова безпека є підсистемою фінансового механізму підприємства, механізм її забезпечення повинен формуватися через призму останнього, тобто через систему управління фінансовими відносинами шляхом використання певних принципів, фінансових важелів, інструментів, фінансових методів, правового й інформаційного забезпечення, за допомогою фінансових досліджень, які дозволяють досягти основні цілі підприємства [187]. Ми повністю згодні з обґрунтуванням автора. Крім механізму управління економічною безпекою підприємства, існує і механізм її забезпечення. Тому вважаємо доречним у запропонованому дослідженні, глибше вивчити зміст та складові механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Обґрунтованими є думки науковців Штангрет А.М., Котляревського Я.В., Караїм М.М. [484], Лаврової Ю.В. [187], які зосереджують

увагу на функціонуванні механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, що відбувається шляхом здійснення певних дій над її об'єктами.

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. розглядають як систему організаційних, фінансових та правових засобів впливу, які мають за мету своєчасне виявлення, запобігання, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці підприємства. На їх думку, цей механізм дозволяє: ідентифікувати зовнішні та внутрішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію, а також забезпечувати: фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді; оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; достатню фінансову незалежність підприємства, достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень та захищеність фінансових інтересів власників підприємства [42]. Ми згодні з думкою авторів щодо акцентування уваги на механізмі забезпечення економічної безпеки підприємства як на системі впливу з метою запобігання загрозам, а також вважаємо, що ними ґрунтовно визначена його роль для підприємства.

Відмінне від інших є бачення Халіною О.В. механізму забезпечення фінансової безпеки як основи економічної безпеки. Дослідниця вважає, що він обов'язково повинен включати такі основні елементи: суб'єкти; ресурси, необхідні для організації процесу її забезпечення; інструменти; інформаційне забезпечення, яке включає збір, аналіз всієї інформації, що може бути корисною в процесі її забезпечення; технологію її управління [45]. Ми частково погоджуємося з автором, оскільки, на нашу думку, до цього механізму доречно додати функції та принципи забезпечення економічної безпеки підприємства.

В основу механізму забезпечення фінансової безпеки акціонерного товариства як основного елемента економічної безпеки Пігуль Н.Г., Дехтяр Н.А., Боярко І.М. покладають системне поєднання інструментів, методів, важелів та інформаційно-аналітичного забезпечення, що

створюються на базі принципів її забезпечення, та об'єктивно існують як економічні закономірності, а також виробляються суб'єктами її управління для досягнення і захисту його фінансових інтересів. Механізм забезпечення включає в себе розробку та впровадження фінансової стратегії через: підсистему захисту, а саме: моніторинг; індикатори фінансового стану та їх граничні значення; оцінку її рівня; комплекс заходів щодо запобігання та нейтралізації загроз, а також підсистему забезпечення, яка складається з: функцій управління; фінансових інструментів; важелів впливу; методів та форм [368]. Ми згодні з думкою науковців, що до механізму забезпечення економічної безпеки підприємства включаються інструменти, методи, принципи, а також вважаємо, що можна визначити сутність механізму через дослідження його складових.

Хоменко О.А. зазначає у своєму дослідженні, що ефективність функціонування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства найбільшою мірою визначається рівнем організаційного забезпечення, що виконує роль певного зв'язуючого фактора між усіма суб'єктами та об'єктами безпеки [452]. Погоджуємося з цим та вважаємо, що для забезпечення економічної безпеки підприємства потрібно розробити механізм та вивчити його елементи, тому доречно у подальшому дослідженні детально проаналізувати зміст такої важливої складової, як суб'єкти економічної безпеки підприємства.

Систему важливих концепцій, що покладені в основу теоретичного базису управління фінансовою безпекою підприємства як основного елемента економічної безпеки, виділяє у своєму фундаментальному дослідженні Бланк І.О. Ця система концепцій включає: концепцію пріоритету економічних інтересів, моделі фінансового забезпечення стійкого росту підприємства, концепцію агентських відносин, концепцію вартості капіталу, концепцію структури капіталу, теорію дивідендної політики, концепцію взаємозв'язку рівня ризику та доходності, сучасну портфельну теорію, концепцію вартості коштів у часі [33, с. 75]. Тобто, на думку науковця, цей теоретичний базис складається із концепцій фінансового менеджменту.

Слушним є висловлювання Корнієнка Т.О., який розуміє управління фінансовою безпекою як сукупність складових: процесу управління, організації управління та інформації, а також як відповідну організаційну структуру системної сукупності підрозділів і взаємозв'язків між ними. Крім того, вчений вважає, що управління фінансовою безпекою є одночасно і процесом, у перебігу якого реалізуються відповідні функції, і системою, яка через організаційну структуру виконує ці функції [169]. Тому доречно глибше дослідити механізм управління економічною безпекою підприємства.

Водночас Мойсеєнко І.П. та Марченко О.М. у своєму дослідженні зазначають, що система управління фінансово-економічною безпекою підприємства, у вузькому розумінні, включає управлінські органи, підрозділи і виконавців, які виконують закріплені за ними функції й вирішують поставлені перед ними завдання (суб'єкти управління), та сукупність методів, за допомогою яких здійснюється управлінський вплив. У широкому розумінні система управління фінансово-економічною безпекою підприємства складається з таких компонентів: організаційна структура, – суб'єкти управління (управлінські кадри), механізм управління, об'єкт управління, функції управління, процес управління [338, с. 68-69].

Спіфанов А.О., Москаленко В.П., Шипунова О.В. типову структуру господарського механізму підприємства бачать як: систему управління, господарський механізм, який складається з фінансово-економічного, організаційно-адміністративного, соціального та правового механізмів [108, с. 5]. Мочерний В.С. визначає господарський механізм підприємства як систему основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення протиріч суспільного виробництва, досягнення основних цілей виробництва, а також формування потреб, створення системи стимулів та узгодження економічних інтересів основних класів і соціальних груп [416, с. 50]. Москаленко В.П. і Шипунова О.В. вважають найбільш доречним впровадження системи фінансової безпеки суб'єкта підприємництва у фінансово-економічний механізм підприємства, під яким розуміють найважливішу складову його господарського механізму, що

відображає сукупність фінансових та економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання фінансово-економічних процесів і відносин з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства [340, с. 35]. Тобто, простежується логічний зв'язок переходу системи управління в господарський механізм та подальша його інтеграція у фінансово-економічний механізм.

Слушною є думка авторів Горячевої К. [75, с. 6] та Васильчак С.В. [44, с. 152], що під механізмом управління фінансовою безпекою як основної складової економічної безпеки розуміють єдність процесу управління та системи управління. Механізмом управління фінансовою безпекою як основного елемента економічної безпеки, на думку Андрєєвої Т.Є., Петровської Т.Е., Грицькової І.Г., є набір засобів, а також система організації їх використання і контролю, які дозволяють досягти найвищого рівня економічної безпеки підприємства [2, с. 223]. Цілком справедливою є наведена думка вчених, проте варто зауважити, що крім організації використання засобів та контролю потрібно додати ще такі важливі елементи, як планування, аналіз та управління. Антонова О.В. запропонувала змістовне обґрунтування того, що під механізмом управління фінансовою безпекою підприємства варто розуміти сукупність основних елементів впливу (складових) на процес розробки та реалізації управлінських рішень щодо забезпечення захисту пріоритетних збалансованих фінансових інтересів підприємства від реальних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого створюють передумови генерування, збереження та зростання ринкової вартості підприємства [6]. Отже, серед вчених не має одностайного погляду щодо трактування механізму управління економічною безпекою підприємства, тому для визначення сутності механізму доцільно дослідити зміст його складових.

У дослідженні Єрмошенко М.М. виведено системний підхід, щодо механізму управління фінансовою безпекою як складової економічної безпеки. До якої автор відносить такі елементи: економічні закономірності; цілі і завдання управління; функції; організаційну структуру; принципи, методи, кадри, техніку та технологію управління; критерії

оцінки ефективності системи управління [110]. Такий підхід заслуговує на схвалення, проте варто зауважити, що до механізму управління слід віднести інструменти, а економічні закономірності недоречно включати до механізму управління.

Черевко О.В. при розробці механізму управління фінансовою безпекою підприємства як основної складової економічної безпеки використав широке коло принципів, що покликані забезпечити ефективне функціонування підприємства та посилити довіру до нього на ринку [462]. Не можна погодитись з автором, адже хоча цей механізм і містить багато складових, однак за змістом він більше нагадує перелік завдань, ніж механізм управління.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства у дослідженні Антонової О.В. містить сукупність фінансових інтересів підприємства та загроз, функції, принципи та методи управління, організаційну структуру та культуру, методи та засоби управління, критерії оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки [6]. Васильчак С.В. до цього механізму додає ще й управлінський персонал, техніку та технологію управління, фінансові інструменти [44, с. 152], але зовсім не згадує загрози, культуру, методи та засоби управління. Отже, незважаючи на те, що науковці вивели багато елементів та складових механізму управління економічною безпекою підприємства, питання щодо структури механізму управління економічною безпекою залишається дискусійним, хоча думка вчених про те, що основними елементами цього механізму є функції, принципи, методи, інструменти, є доволі слушна.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства детально обґрунтовано Бланком І.О., який поділяє його на: систему державного нормативно-правового регулювання фінансової безпеки підприємства, ринковий механізм регулювання фінансової безпеки підприємства, внутрішній механізм управління фінансовою безпекою підприємства, систему методів управління, систему інструментів управління [33]. Можна погодитись з вченим щодо запропонованої ним концепції, на якій базується управління економічною безпекою підприємства, а також згрупованими завданнями управління у розрізі пріоритетних

фінансових інтересів. Однак, у поданій концепції відсутня організаційна структура та корпоративна культура управління суб'єктами.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. подає таке визначення «механізму»: метод, спосіб; внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [46].

А в економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С. [341] термін «механізм» розкривається в двох аспектах: по-перше, це система чи спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності та, по-друге, як система певних ланок та елементів, що приводить їх у дію. Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «забезпеченість» як сукупності забезпечення ким-, чим-небудь [46]; терміна «забезпечення» як постачання чогось у достатній кількості, задоволення кого-, чого-небудь у якихось потребах; надання кому-небудь достатніх матеріальних засобів до існування; створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантія чогось; захист, охорона кого-, чого-небудь від небезпеки [46], а терміна «управління» як дію за значенням «управляти», тобто спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь, бути на чолі когось, чогось, керувати; спрямовувати перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь [46].

Механізмами забезпечення та управління економічною безпекою підприємства є системне поєднання взаємопов'язаних елементів, які забезпечують економічну безпеку його об'єктів через їх суб'єкти за допомогою функцій, використовуючи інструменти, методи, важелі, на підставі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення цілей бізнесу (рис. 1.8) [235; 257].

На нашу думку, підприємство функціонує у мінливому середовищі, де існують зовнішні та внутрішні загрози його фінансовій безпеці, співпрацює з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, його дії спрямовані як на забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки, так і на управління нею, тому пропонуємо окремо виділити елементи

механізмів забезпечення та управління економічною безпекою підприємства у зовнішньому та внутрішньому середовищі [235; 257].

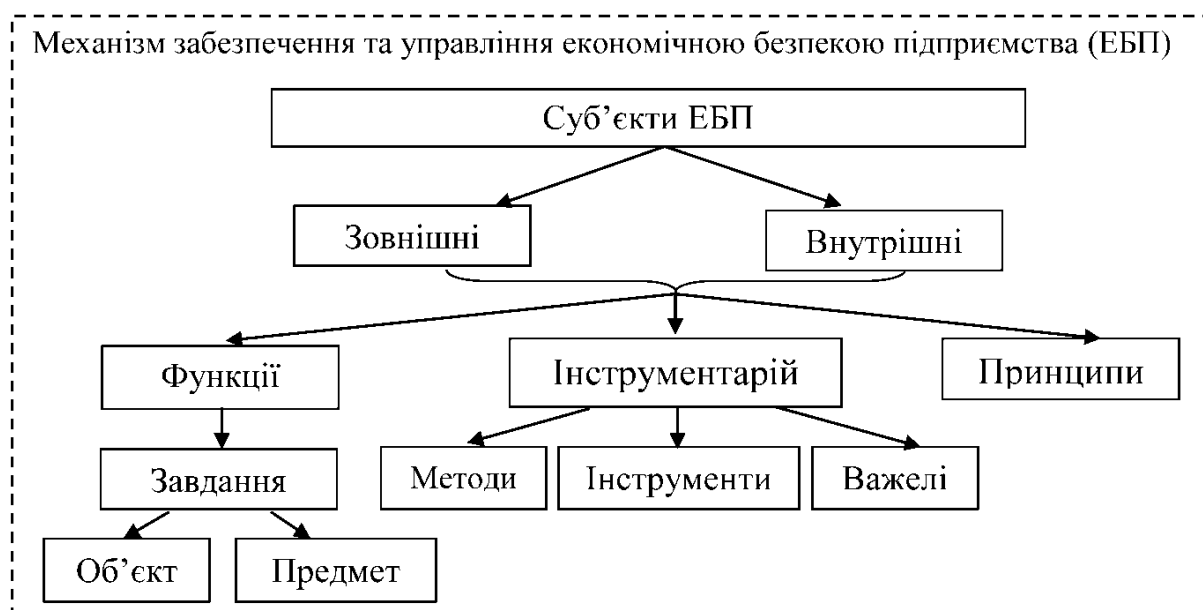

Рис. 1.8. Механізм забезпечення та управління економічною безпекою підприємства*

* удосконалено автором

Дослідивши думку вчених щодо складових механізму забезпечення та управління фінансовою безпекою підприємства (додаток Е табл. Е.1, додаток Ж табл. Ж.1, додаток З табл. З.1), можна сформулювати власну думку з досліджуваного питання.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дефініцію «суб'єкт» розглядає як особу чи організацію, що є носієм певних прав та обов'язків [46]. При здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємство взаємодіє з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, які не лише управляють діяльністю підприємства, а й містять у собі загрози його економічної безпеки.

Тому, на нашу думку, до зовнішніх суб'єктів економічної безпеки підприємства відносяться особи, групи осіб та суб'єкти господарювання, з якими підприємство взаємодіє у зовнішньому середовищі та дії яких можуть спричинити загрози його безпеці або створюють умови для забезпечення економічної безпеки підприємства: покупці,

постачальники, державні службовці органів влади, працівники банківських установ, правоохоронці, зовнішні аудитори, судді, науковці інноваційних інститутів, страховики, емітенти, інвестори, дебітори, кредитори, партнери, імпортери, експортери, податківці, митники, охоронці із приватних агентств, журналісти, працівники соціальних служб та інші [257].

До внутрішніх суб'єктів економічної безпеки підприємства відносяться особи та групи осіб, які працюють на підприємстві та виконують функції й завдання, спрямовані на управління економічною безпекою підприємства його об'єктів. Внутрішніми суб'єктами забезпечення економічної безпеки підприємства є особи або група осіб, які працюють на підприємстві та виконують функції та завдання, спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства його об'єктів за допомогою інструментів і методів на підставі базових принципів, а саме: забезпечують захист від загроз, забезпечення фінансовими й інформаційними ресурсами при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства для стабільного його функціонування та досягнення цілей бізнесу. До них належать: керівники, аналітики з економічної безпека, фінансисти, економісти, бухгалтера, маркетологи, менеджери, юристи, працівники відділу кадрів, касири, комірники, внутрішні аудитори або ревізори, охоронці, акціонери підприємства та іншій персонал, які виконують завдання, пов'язані з забезпеченням фінансової безпекою підприємства [257]. Внутрішніми суб'єктами управління економічною безпекою підприємства є особи або група осіб, які працюють на підприємстві та виконують функції управління суб'єктами забезпечення економічної безпеки підприємства відносно його об'єктів для нівелювання впливу небезпек, підвищення ефективності діяльності для стабільного його функціонування та досягнення цілей бізнесу. До них відносяться власники, керівник підприємства та служби економічної безпеки підприємства, які виконують завдання, пов'язані з управлінням економічною безпекою підприємства [235].

Орлик О.В. [359] зазначає, що суб'єкти управління фінансово-економічною діяльністю впливають на об'єкти безпеки за допомогою

певних методів управління, які розкривають шляхи протидії виявленим та прогнозованим загрозам, небезпекам та ризикам у конкретних умовах, а також відображають безпосередній стан захищеності підприємства. Тому, на наш погляд, доцільно розглянути об'єкти економічної безпеки підприємства більш детально.

На нашу думку, об'єктом економічної безпеки підприємства є не тільки його фінансова діяльність, а згідно з НП(С)БО 1 [387] взагалі процес здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства за кожним об'єктом обліку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку [391], а саме: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал і забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи та результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «об'єкт» як предмета, що розглядається з метою його використання за призначенням, вивчення [46]. Тому, на нашу думку, об'єктом економічної безпеки є явище, ресурс, особи, діяльність, зміни в яких впливають на рівень економічною безпекою підприємства. До об'єктів економічної безпеки підприємства відносяться: операційна, фінансова та інвестиційна діяльність, персонал, фінансові ресурси, інформація, інновації, інвестиції, фінансові відносини, фінансовий інтерес, загрози, небезпеки, фінансові ризики. Об'єктом забезпечення економічною безпекою підприємства є процес, який забезпечує фінансовими, інформаційними, матеріальними та кадровими ресурсами економічну безпеку підприємства [257]. Об'єктом управління економічною безпекою підприємства є процес, який керує фінансовими, інформаційними, матеріальними та кадровими ресурсами для забезпечення потреб економічної безпеки підприємства. До них належать фінансові відносини [235].

Логічним продовженням нашого дослідження є визначення предмета економічної безпеки підприємства. Складність вивчення поглядів щодо трактування предмета економічної безпеки підприємства полягає в тому, що вчені не приділяють достатньої уваги в своїх дослідженнях його визначенню.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «предмет» як логічного поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін.; як те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь [46]. Тому, на нашу думку, предметом економічної безпеки підприємства є ресурси або діяльність підприємства, які потребують захисту від загроз його економічній безпеці. Предметом забезпечення економічної безпеки підприємства є ресурси, які забезпечують фінансові, інформаційні, матеріальні та кадрові потреби економічної безпеки підприємства. До них відносяться: інформація, матеріальні цінності, кошти, персонал підприємства [257]. Предметом управління економічною безпекою підприємства є діяльність, яка спрямована на керування фінансовими, інформаційними, матеріальними та кадровими ресурсами для забезпечення потреб економічної безпеки підприємства. До них відносяться: операційна, фінансова та інвестиційна діяльність [235].

Сутність економічної безпеки підприємства можна розкрити через її функції. Економічна безпека підприємства є складною багаторівневою системою гармонійної взаємодії всіх її елементів, оскільки її стан мінливий, вона повинна ґрунтуватись на науковій концепції, а для її розробки потрібно дослідити ступінь її захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, що можливо лише завдяки виконанню функцій економічної безпеки підприємства.

«Тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією Забіяки І.М. визначає «функцію» як явище, що залежить від іншого, основного явища та є формою його вияву, здійснення [436, с. 475]. Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. стверджує, що функцією є явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось [46]. Тому, на нашу думку, функцією економічної безпеки підприємства є виконання суб'єктами економічної безпеки підприємства своїх професійних обов'язків, пов'язаних з виявленням, нейтралізацією та захистом від зовнішніх та внутрішніх загроз. Оскільки у процесі свого функціонування підприємство вступає в економічні

відносини із зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, а також на його економічну безпеку впливають зовнішні та внутрішні загрози, пропонуємо виділити окремо функції зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки підприємства.

Виходячи з розглянутих та наведених вище обґрунтувань функцій економічної безпеки підприємства, вивчених концептуальних підходів до трактування економічної безпеки підприємства, на підставі узагальнених та доопрацьованих нами визначень «суб'єкт», «об'єкт» та «предмет» економічної безпеки підприємства, які функціонують у його механізмі, пропонуємо виділити окремо мету, функції й завдання забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, розподіливши їх на зовнішні та внутрішні, оскільки підприємство функціонує у мінливому середовищі, де існують зовнішні та внутрішні загрози його економічної безпеки, дії керівництва підприємства, які співпрацюють з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, спрямовані на забезпечення та управління рівнем економічної безпеки.

Функціями забезпечення зовнішньої економічної безпеки підприємства є виконання суб'єктами своїх професійних обов'язків, пов'язаних з забезпеченням потреб економічної безпеки підприємства при функціонуванні у зовнішньому середовищі. Функціями забезпечення внутрішньої економічної безпеки підприємства є виконання суб'єктами своїх професійних обов'язків, пов'язаних з забезпеченням потреб економічної безпеки підприємства при функціонуванні у внутрішньому середовищі (додаток II табл. II.1), що наведено на рис. 1.9 [217; 244]. Метою забезпечення зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки підприємств є забезпечення економічної безпеки об'єктів підприємств його суб'єктами за допомогою інструментів і методів та базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища [217].

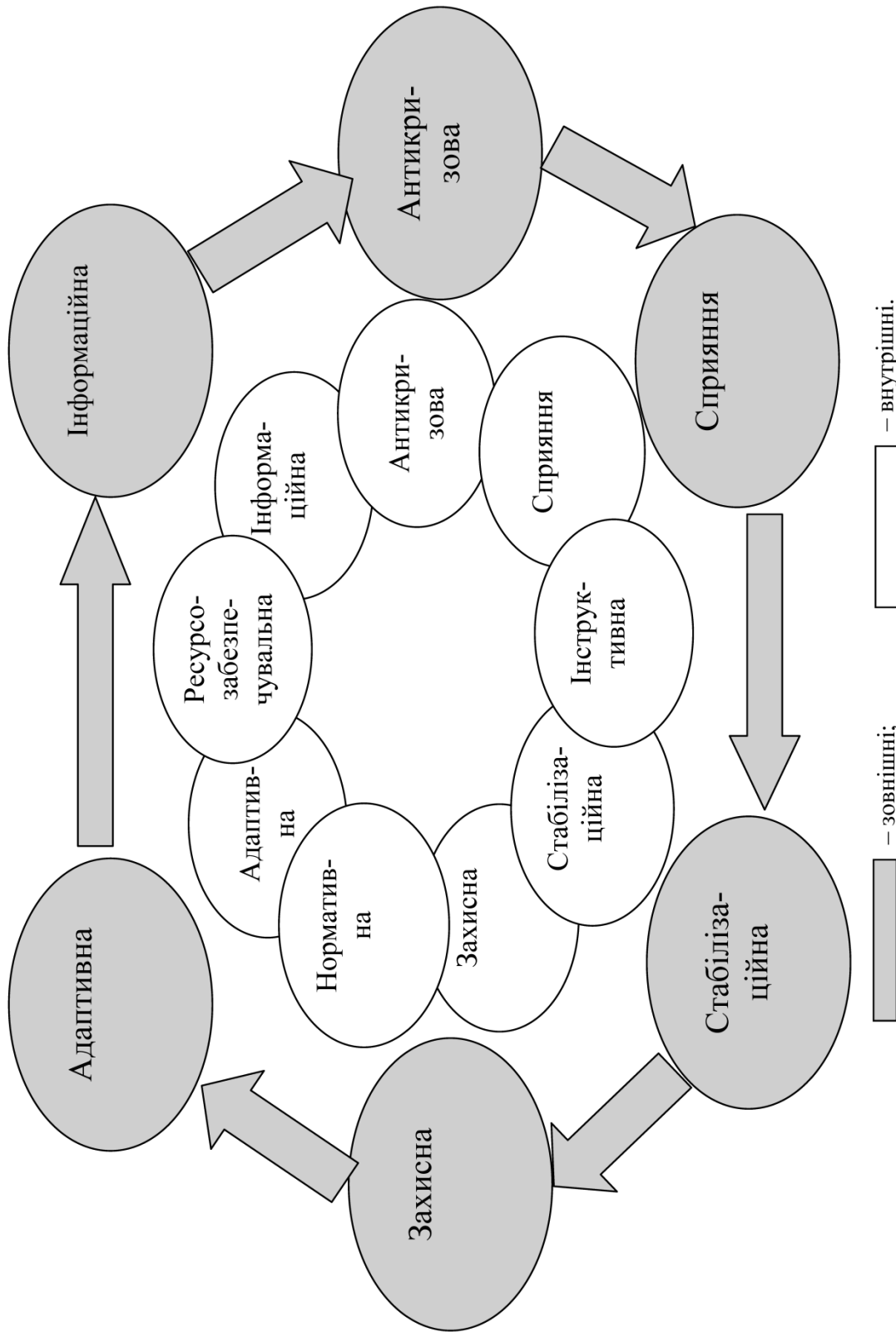

Рис. 1.9. Зовнішні та внутрішні функції забезпечення економічної безпеки підприємства

* запропоновано автором

Функціями управління зовнішньою економічною безпекою підприємства є виконання суб'єктами своїх професійних обов'язків, пов'язаних з управлінням економічною безпекою підприємства при функціонуванні у зовнішньому середовищі. Функціями управління внутрішньою економічною безпекою підприємства є виконання суб'єктами своїх професійних обов'язків, пов'язаних з управлінням економічною безпекою підприємства при функціонуванні у внутрішньому середовищі (додаток К табл. К.1), що наведено на рис. 1.10 [216; 244]. Метою управління зовнішньою та внутрішньою економічною безпекою підприємств є координація діяльності зовнішніх та внутрішніх суб'єктів економічної безпеки підприємств та їх об'єктів управління за допомогою інструментів і методів на основі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення мети бізнесу [216].

Виходячи з обґрунтованих нами функцій, констатуємо, що всі функції забезпечення та управління економічної безпеки підприємства важливі для підприємства та тісно взаємодіють між собою, переходячи одна в одну. Управління та забезпечення економічної безпеки підприємства базується на принципах його економічної безпеки.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «принцип» як основного вихідного положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; основний закон якої-небудь точної науки [46]. Тому, на нашу думку, принципами економічної безпеки підприємства є норми, на підставі яких функціонує система економічної безпеки підприємства. На нашу думку, принципами управління економічної безпеки підприємства є норми, якими керуються внутрішні суб'єкти управління економічною безпекою підприємства при виконанні своїх функцій з управління персоналом при подоланні, нейтралізації та захисті від загроз об'єктів його економічної безпеки, а принципами забезпечення економічної безпеки підприємства є норми, якими керуються внутрішні суб'єкти забезпечення економічної безпеки

підприємства при виконанні своїх функцій з забезпечення потреб у ресурсах об'єктів його економічної безпеки [263].

За результатами аналізу наукових джерел та окремих думок вчених, на наш погляд, принципами забезпечення та управління економічної безпеки підприємства є такі (рис. 1.11) [244; 263]:

– комплексності – передбачає використання системи заходів, яка складається з комплексу узгоджених та пов'язаних між собою дій кожного суб'єкта підрозділу, як забезпечення, так і управління економічною безпекою підприємства, для запобігання та подолання загроз;

– системності – передбачає, що усі елементи системи, як забезпечення, так і управління економічної безпеки підприємства, мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені;

– своєчасності – це розроблена система, як управління, так і забезпечення інформаційними, трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами підприємства для своєчасного виявлення та нейтралізації загроз з метою захисту економічної безпеки підприємства, яка дає змогу швидко пристосовувати його роботу у надзвичайних умовах, ліквідувати наслідки форс-мажорних обставин та відновити роботу підприємства;

– безперервності – передбачає як безперервність організації системи управління виявлення та нейтралізації загроз з метою захисту економічної безпеки, так і безперервність системи забезпечення потреб у інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсах економічної безпеки підприємства;

– оперативності – визначає оперативність передачі інформації між підрозділами та швидкість прийняття управлінських рішень щодо виявлення та подолання загроз у системі управління економічною безпекою, а також забезпечення потреб у інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсах економічної безпеки підприємства;

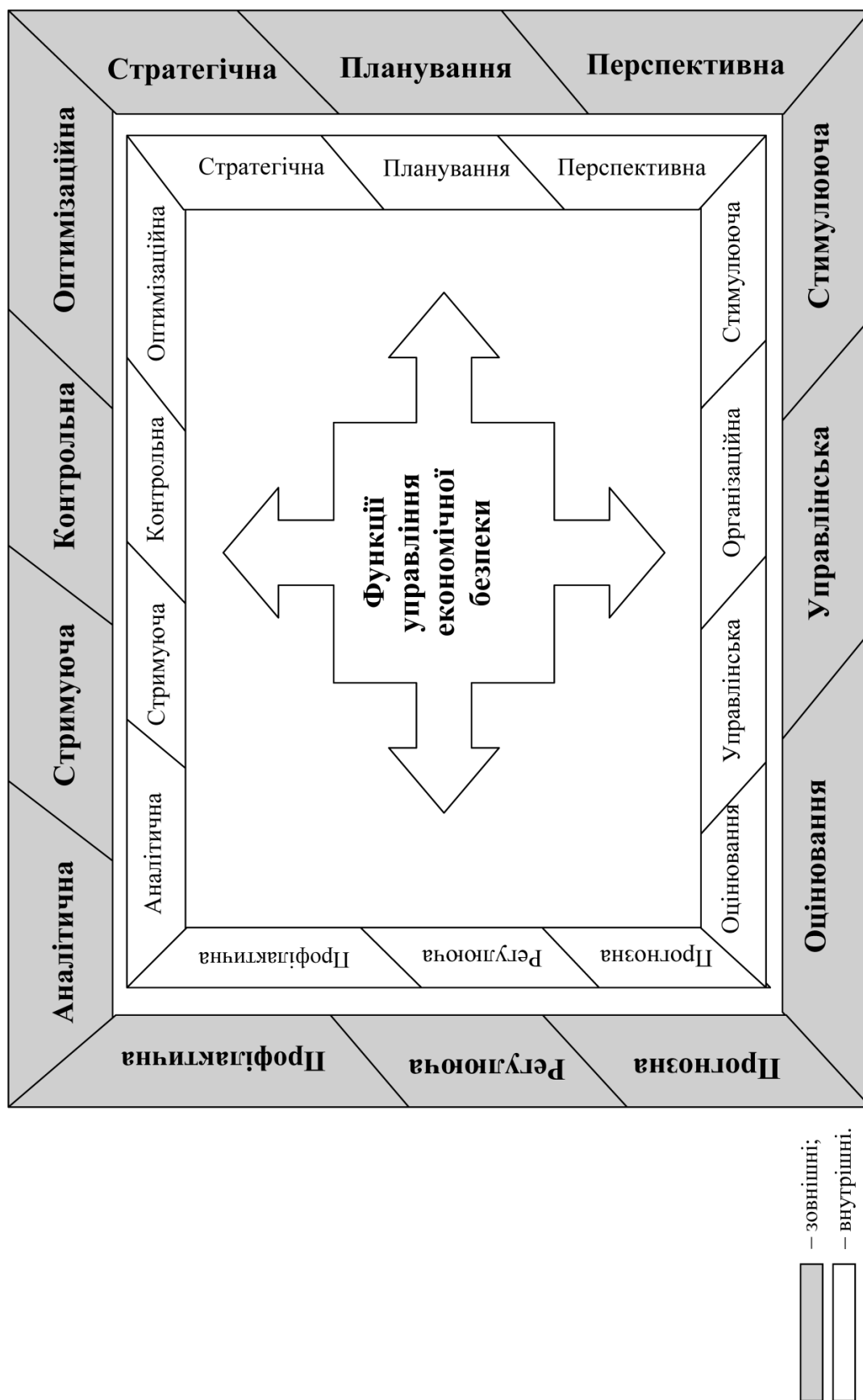

Рис. 1.10. Зовнішні та внутрішні функції управління економічної безпеки підприємства*

* запропоновано автором

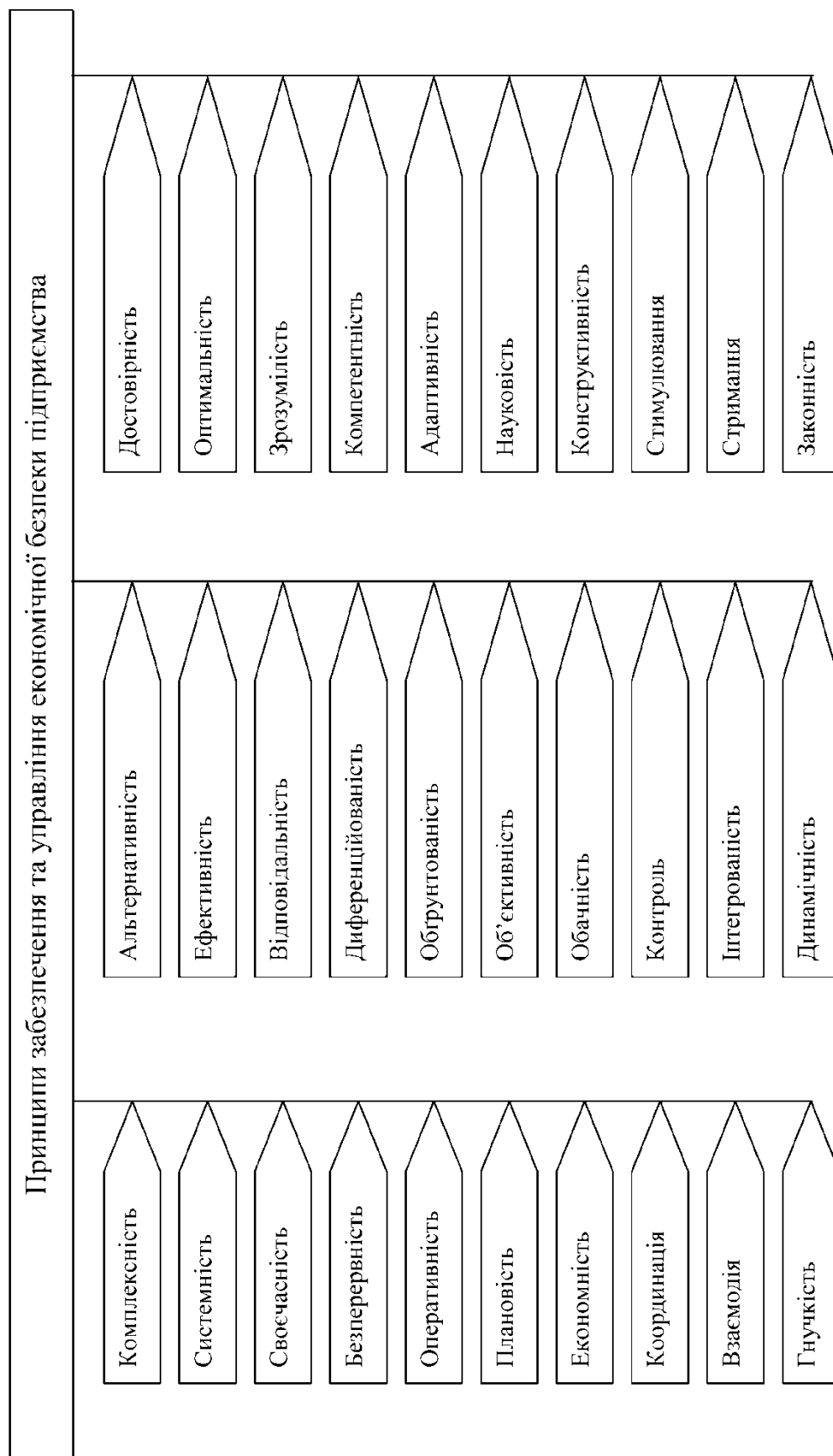

Рис. 1.11. Принципи забезпечення та управління економічної безпеки підприємства

** згруповано та удосконалено автором*

– плановості – передбачає формування як системи управління, яка спрямована на виявлення та нейтралізацію загроз у майбутньому періоді з метою захисту економічної безпеки, так і системи забезпечення потреб у інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсах економічної безпеки підприємства;

– економності – це обґрунтованість витрат на систему як управління, так і забезпечення економічною безпекою підприємства, тобто розмір витрат не повинен перевищувати рівень їх економічної доцільності;

– координації – передбачає застосування координації дій суб'єктів економічної безпеки для виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, а також шляхів надходження інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів для забезпечення потреб економічної безпеки підприємства;

– взаємодії – передбачає взаємодію всіх внутрішніх суб'єктів і підрозділів, які виконують завдання з захисту майна, виявлення та нейтралізації загроз в системі управління економічної безпеки підприємства;

– альтернативності – застосування альтернативних варіантів (оптимістичного, вірогідного та песимістичного) як у системі управління захистом та засобами виявлення чи нейтралізації загроз економічної безпеки, так і системі забезпечення інформаційними, трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами потреб економічної безпеки підприємства;

– ефективності – вибір сучасних методів управління суб'єктами з подолання загроз безпеки для підвищення ефективності економічної безпеки підприємства та досягнення цілей бізнесу, а також найбільш ефективних варіантів забезпечення інформаційними, трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами потреб економічної безпеки підприємства;

– відповідальності – застосування розробленого порядку відповідальності матеріально-відповідальних осіб та працівників підприємства за завдання шкоди підприємству, розтрату коштів, розповсюдження конфіденційності інформації, розкрадання майна та матеріалів або невиконання професійних обов'язків;

– гнучкості – представляє собою систему управління, яка швидко реагує на загрози економічній безпеці підприємства та пристосовує операційну, фінансову та інвестиційну діяльність до мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища;

– диференційованості – встановлення диференційованого підходу до організації управління, виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, а також до забезпечення інформаційними, трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами потреб економічної безпеки підприємства;

– обґрунтованості – передбачає прийняття обґрунтованих управлінських рішень для виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства, а також застосування вмотивованих норм для забезпечення інформаційними, трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами потреб економічної безпеки підприємства;

– об'єктивності – прийняття об'єктивних управлінських рішень у системі управління та забезпечення економічної безпеки підприємства, яка спрямована як на подолання реальних та потенційних загроз, так і задоволення реальних інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових потреб у ресурсах;

– обачності – прийняття зважених управлінських рішень у системі управління та забезпечення економічної безпеки підприємства, яка спрямована як на подолання реальних та потенційних загроз, так і задоволення реальних інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових потреб у ресурсах;

– контролю – передбачає застосування управлінського контролю за суб'єктами економічної безпеки для виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;

– інтегрованості – як система управління, так і забезпечення економічної безпеки підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства;

– динамічності – системи управління та забезпечення економічної безпеки мають створювати умови для швидкої реакції підприємства

на появу реальних та потенційних загроз, надлишок або брак ресурсів та своєчасного прийняття відповідних управлінських рішень;

– достовірності – система управління економічною безпекою має забезпечувати достовірною інформацією керівництво підприємство про виявлення реальних та потенційних загроз, а система забезпечення інформувати про надлишок або брак ресурсів для визначення реальної оцінки ситуації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень для своєчасного їх подолання;

– оптимальності – досягнення максимальної функціональної ефективності системи управління економічною безпекою підприємства шляхом оптимального забезпечення потреб в інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсах для прийняття відповідних управлінських рішень та подолання реальних та потенційних загроз;

– зрозумілості – прийняті управлінські рішення або побудовані системи управління та забезпечення економічної безпеки підприємства повинні бути зрозумілими, мати чітко розроблені заходи із зазначенням конкретних відповідальних посадових осіб щодо попередження, виявлення, подолання реальних та потенційних загроз, а також захисту інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів;

– компетентності – система як управління, так і забезпечення економічної безпеки підприємства, створена на високому професійному рівні, а всі її суб'єкти володіють високим професіоналізмом;

– адаптивності – здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також надходження та захист інформаційних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів в умовах, коли працівники підприємства повинні швидко адаптуватись до надзвичайних умов роботи при виявленні загроз у системі управління та забезпечення економічної безпеки підприємства;

– системності – створення системи як управління, так і забезпечення економічної безпеки, що забезпечила б системність захищеності всіх об'єктів підприємства від всіх факторів, які впливають на безпеку підприємства;

– конструктивності – створення конструктивної системи як управління, так і забезпечення економічної безпеки, що забезпечила б

відображення реального фінансового стану підприємства та прогнозування перспектив майбутнього з урахуванням всіх факторів, які впливають на його безпеку;

– стимулювання – розробка дієвої системи стимулів для ефективного використання ресурсного потенціалу, запровадження інноваційних проектів з метою підвищення ефективності як управління, так і забезпечення економічної безпеки підприємства;

– стримання – розробка дієвої системи штрафів для економного використання ресурсного потенціалу з метою підвищення ефективності як управління, так і забезпечення економічної безпеки підприємства;

– законності – система як управління, так і забезпечення економічною безпекою підприємства повинна бути побудована на підставі чинного законодавства України та нормативних актів з питань безпеки підприємства, а усі прийняті управлінські рішення повинні мати легітимний характер і не суперечити чинному законодавству;

– науковості (інноваційний) – система як управління, так і забезпечення економічної безпеки підприємства повинна бути побудована із застосуванням наукового підходу та інновацій.

Оскільки від дотримання принципів управління та забезпечення залежить якість та ефективність економічної безпеки підприємства в цілому, сформульовані нами принципи можуть бути використані для формування механізму забезпечення та управління економічною безпекою підприємства.

На думку авторів Філіппової С.В. та Дашковського О.С., ефективне виконання системою покладених на неї функцій формує інструментарій за допомогою таких фінансових методів, як: управління прибутком, витратами, капіталом, фінансовий облік, фінансовий аналіз, фінансове планування, фінансове регулювання тощо, а також завдяки фінансовим важелям: прибутку, доходу, фінансовим санкціям, дивідендам, ціні, фінансовому стимулюванню, заробітній платі та ін. [444].

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «інструментарій» як набору інструментів, що застосовуються в якій-небудь галузі [46]. На нашу думку, інструментарієм економічної безпеки підприємства є сукупність

інструментів, методів, важелів, за допомогою яких виконують свої функції суб'єкти економічної безпеки для виявлення, нейтралізації загроз та захисту об'єктів економічної безпеки підприємства. На нашу думку, інструментарієм забезпечення економічної безпеки підприємства є сукупність інструментів, методів, важелів, за допомогою яких виконують свої функції суб'єкти економічної безпеки для забезпечення потреб у ресурсах об'єктів економічної безпеки підприємства [257]. Інструментарієм управління економічною безпекою підприємства є сукупність інструментів, методів, важелів, за допомогою яких виконують свої функції суб'єкти управління фінансовою безпекою для керування персоналом при попередженні, подоланні, нейтралізації та захисті від загроз об'єктів економічної безпеки підприємства [235].

Картузов Є.П. стратегію забезпечення фінансової безпеки підприємства визначає як: науково-методичний інструмент (технологію), який включає визначення стратегічних фінансових цілей (у вигляді фінансових інтересів), вибір ефективних напрямів, форм і методів їх досягнення й механізм реагування на зміни у зовнішньому середовищі та внутрішньому стані фінансової діяльності [146]. Радзівіло І.В. у своєму дослідженні вносить доповнення, що підприємства повинні постійно вишукувати різноманітні джерела фінансування користуючись фінансовими інструментами, які забезпечують приплив капіталу з одних галузей в інші, мобілізують грошові кошти інвесторів, а також через ефективний розвиток фінансових інструментів, реалізується можливість негайного забезпечення подолання кризи інноваційного розвитку підприємства [400]. Тому вважаємо за необхідне розглянути інструменти економічної безпеки підприємства більш детально.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «інструмент» як знаряддя для праці [46], а «знаряддя» має тлумачення як пристосування, прилад, механізм і т. ін., за допомогою якого виконується певна дія; про те, що служить засобом у якійсь дії, справі [46]. На нашу думку, інструментом економічної безпеки підприємства є засоби попередження, виявлення, нейтралізації та захисту від загроз об'єктів економічної безпеки підприємства, які використовують його суб'єкти, а також

засоби для стабільного його функціонування та розвитку. Інструментом забезпечення економічної безпеки підприємства є засоби попередження, виявлення, нейтралізації та захисту від загроз об'єктів, які використовують його суб'єкти для забезпечення економічної безпеки підприємства, а також засоби для забезпечення стабільного його функціонування та розвитку. До них відносяться: платіжні, кредитні, депозитні інструменти, а також інструменти інвестування та страхування, цінні папери (акції, облігації, сертифікати), кредит, грошовий капітал. депозитні сертифікати, банківські акцепти, комерційні векселі, зворотні вимоги про викуп цінних паперів, страхування, цінні папери, деривативи, договори з одночасної зміни фінансових активів і зобов'язань або пайових зобов'язань контрагентів [257]. Водночас інструментом управління економічною безпекою підприємства є засоби попередження, виявлення, нейтралізації та захисту від загроз об'єктів, які використовують його суб'єкти для управління економічною безпекою підприємства, а також засоби для керування стабільним його функціонуванням та розвитком. До них належать інструменти: фінансовий аналіз, фінансове та податкове планування і прогнозування, бюджетування; коригування планів, діагностика банкрутства, прийняття антикризових рішень, факторинг, залучення капіталу, залучення коштів за рахунок внесків інвесторів та власників до статутного капіталу, раціональне використання виробничих площ та ресурсів, надання відстрочки платежу (товарного або комерційного кредиту), франчайзинг, форфейтинг, венчурне фінансування, оперативний та фінансовий лізинг, ф'ючерсні та форвардні угоди [235].

Климчук С.В. у своїх працях розкриває фінансову архітектуру як систему інструментів і важелів управління фінансовими відносинами, що формують фінансово-кредитний інститут, та пропонує використовувати термін «архітектоніка фінансового простору», який являє собою систему ефективного просторового функціонування фінансового механізму, що дає можливість якісно зафіксувати дану область завдяки функціональним залежностям структурних елементів і важелів фінансової системи [154, с. 78]. Тому розглянемо важелі економічної безпеки підприємства, якими користуються його суб'єкти при управлінні.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «важіль» як засобу, яким можна надати дії, сприяти розвитку чого-небудь або пожвавити, підсилити діяльність кого-, чого-небудь [46]. На нашу думку, важелем економічної безпеки підприємства є засоби, що сприяють: зниженню збитків; збільшенню прибутку; попередженню, виявленню, подоланню загроз об'єктів економічної безпеки підприємства, які використовують його суб'єкти. Зважаючи на зміст цього поняття, вважаємо, що важелем забезпечення економічної безпеки підприємства є засоби сприяння: зниженню збитків; збільшенню прибутку; своєчасному попередженню, виявленню, подоланню та захисту об'єктів економічної безпеки підприємства, які використовують його суб'єкти, що відповідають за забезпечення фінансової безпеки підприємства. До важелів забезпечення економічної безпеки підприємства відносяться: прибуток, витрати, капітал, податки, цільові фонди, дивіденди [257]. Виходячи зі змісту цього поняття, вважаємо, що важелем управління економічної безпеки підприємства є засоби сприяння: зниженню збитків; збільшенню прибутку; своєчасному попередженню, виявленню, подоланню та захисту об'єктів економічної безпеки підприємства, які використовують його суб'єкти управління економічною безпекою підприємства. До важелів управління економічною безпекою підприємства належать: система заробітної плати, матеріальних стимулів та заохочень, а також штрафних санкцій для персоналу [235].

На відміну від важеля, великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією Бусел В.Т. дає визначення терміна «метод» як прийому або системи прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [46]. На нашу думку, методом економічної безпеки підприємства є система прийомів для попередження, виявлення, подолання та захисту від загроз об'єктів економічної безпеки підприємства. Методом забезпечення економічної безпеки підприємства є система прийомів, спрямована на зниження збитків; збільшенню прибутку; попередження, виявлення, подолання та захисту від загроз об'єктів економічної безпеки підприємства. До методів забезпечення економічної безпеки підприємства

належать: балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, реінжинірингу, логістики, обліку та аналізу, контролю, аудиту, оптимізації оподаткування, імітаційної гри, планування, прогнозування, регулювання, стимулювання, моніторингу, інвестування, кредитування, страхування [257]. Методом управління економічної безпеки підприємства є система прийомів, спрямована на зниження збитків; збільшення прибутку; попередження, виявлення, подолання та захист від загроз об'єктів економічної безпеки підприємства. Управління економічною безпекою підприємства включає в себе методи управління ризиком: усунення, запобігання, уникнення, передачу, переведення ризику, зменшення несприятливого його впливу [235].

Висновки до першого розділу

Дослідження проведені у першому розділі дисертаційної роботи, дали підґрунтя для формування таких висновків.

1. У науковій літературі не існує одностайного погляду на визначення дефініцій «безпека», «економічна безпека підприємства», «фінансова безпека підприємства». Автором запропоновано власне трактування зазначених дефініцій. Безпека являє собою складну систему, спроможну захистити від впливу катастроф, надзвичайних ситуацій чи загроз, а також забезпечує умови функціонування, у яких вирішуються завдання, пов'язані з ризиком або непередбачуваними обставинами, та оперативно ліквідовуються негативні наслідки або відновлюється функціонування суб'єктів господарювання.

Економічна безпека підприємства – це оптимальна організація роботи служби економічної безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень економічної незалежності підприємства від впливу непередбачуваних обставин для запобігання збиткам, дає змогу миттєво прийняти рішення для адаптації роботи підприємства

при непередбачуваних змінах навколишнього середовища, запобігає небажаним наслідкам та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей.

Фінансова безпека підприємства – це оптимальна організація роботи служби економічної безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень економічної незалежності підприємства від впливу непередбачених обставин для запобігання збитку, дає змогу миттєво прийняти рішення для пристосовування роботи підприємства в умовах мінливого середовища, запобігає небажаним наслідкам та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей.

2. Удосконалено класифікаційні ознаки безпеки, їх доповнено такими: за напрямком забезпечення – зовнішні та внутрішні; а за шляхом досягнення – стабільний фінансовий стан та подальший розвиток підприємства, високий ступінь захисту від загроз, ефективність використання ресурсів підприємства.

3. Узагальнено та розвинуто основні критерії характеристики фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства: елемент економічної безпеки підприємства; здатність підприємства здійснювати свою фінансову діяльність; збалансованість стану, фінансових інструментів, фінансових інтересів підприємства; кількісна та якісна оцінка показників підприємства; характеристика відповідного фінансового стану підприємства; захищеність фінансових інтересів підприємства від загроз; стабільність фінансового стану підприємства та подальший його розвиток; стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів; ідентифікація реальних і потенційних загроз підприємства; ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; розробка та впровадження економічної стратегії у діяльність підприємства; сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам підприємства від негативних впливів; забезпечення

ефективної діяльності підприємства; управління ризиками підприємства; протистояння підприємства зовнішнім та внутрішнім загрозам; специфічний вид економічних відносин; комплексна характеристика фінансів підприємства; статична та динамічна характеристика діяльності підприємства.

4. Обґрунтовано, що основними ознаками фінансової безпеки як ключової складової економічної безпеки підприємства, які допоможуть обґрунтувати підходи та надати вичерпане трактування досліджуваного поняття, є: елемент економічної безпеки підприємства; кількісна та якісна оцінка показників економічної діяльності підприємства; забезпечення стійкого та стабільного фінансового стану підприємства; підтримка високого рівня захищеності фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз; здатність підприємства ідентифікувати та протистояти реальним і потенційним небезпекам; можливість акумулювати на підприємстві достатню кількість фінансових ресурсів та ефективно їх використовувати; можливість розробляти та впроваджувати у діяльність підприємства фінансову стратегію, впроваджувати сукупність заходів для управління ризиками підприємства та запобігання збиткам; наявність стійкого потенціалу для підвищення ефективності діяльності підприємства.

5. Узагальнивши думку окремих вчених про сутність дефініції «фінансова безпека підприємства» як основної складової економічної безпеки, було виділено та удосконалено підходи до її трактування: захисний, стійкісний, прогресивний, перспективний, стабільний, збалансований, ресурсний, вартісний, граничний, контрольний, управлінський, стратегічний, збалансований, фінансовий, організаційний, комплексний, статичний та динамічний.

6. Результати критичного аналізу доробку видатних вчених щодо елементів фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства дозволяють викласти та обґрунтувати власну думку відносно її складових, а саме до загальноприйнятих: бюджетної, банківської, страхової, фондової, інвестиційної, кредитної, грошової, зовнішньоекономічної, валютної (валютно-курсової),

податкової, інноваційної, боргової, соціальної, емісійної, запропоновано додати облікову складову. Облікову складову безпеки відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку поділено на піделементи: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал та забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи і результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності.

7. Удосконалено механізм забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, який, на нашу думку, є системним поєднанням взаємопов'язаних елементів, що забезпечують економічну безпеку його об'єктів через їх суб'єктів за допомогою функцій, використовуючи інструменти, методи, важелі на підставі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення мети бізнесу.

У роботі подане авторське трактування категорій «об'єктів», «суб'єктів», «предмета», «методів», «важелів», «інструментарію», «інструмента», «принципів» та «функцій» забезпечення та управління економічною безпекою підприємства.

8. Запропоновано такі зовнішні та внутрішні функції забезпечення економічної безпеки підприємства: стабілізаційна, захисна, адаптивна, інформаційна, антикризова, сприяння. Крім того, вищезазначені внутрішні функції забезпечення економічної безпеки підприємства доповнено: нормативною, інструктивною та ресурсозабезпечувальною функціями.

Також запропоновані зовнішні та внутрішні функції управління економічної безпеки підприємства: прогностна, регулююча, профілактична, аналітична, стримуюча, контрольна, оптимізаційна, стратегічна, планування, перспективна, стимулююча, управлінська, оцінювання. Запропоновані внутрішні функції управління економічної безпеки підприємства доповнено організаційною функцією.

9. Удосконалено принципи забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, а саме виокремлено такі принципи: комплексності, системності, своєчасності, безперервності,

оперативності, плановості, економності, координації, взаємодії, альтернативності, ефективності, відповідальності, гнучкості, диференційованості, обґрунтованості, об'єктивності, обачності, контролю, інтегрованості, динамічності, достовірності, оптимальності, зрозумілості, компетентності, адаптивності, системності, конструктивності, стимулювання, стримання, законності, науковості (інноваційний).

Розділ 2.

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств

У сучасних умовах ефективне управління економічною безпекою підприємства є одним з головних завдань підприємства при здійсненні його господарської діяльності. Наявні загрози внутрішнього та зовнішнього середовища впливають на рівень економічної безпеки. Тому існує об'єктивна потреба у проведенні своєчасної оцінки економічної безпеки підприємства для виявлення та подолання загроз та ризиків. Визначення рівня економічної безпеки України регламентується Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277, який затверджує Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [390], але, на жаль, для підприємств відповідна методика розрахунку оцінки рівня економічної безпеки підприємств не розроблена на законодавчому рівні. Тому нагальною потребою є дослідження існуючих методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства для проведення сучасної діагностики його фінансового стану з метою вибору методики, яка найчастіше використовується.

Наразі існує значна кількість методів, що застосовуються для визначення рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання. На підставі аналізу фахової літератури [96, с. 161-163] було визначено, що досліджені методики визначення рівня економічної безпеки підприємства можна розділити на декілька груп [427]. Цілком погоджуємось з науковцями, що виділені підходи враховують не всі показники, які впливають на стан економічної безпеки підприємства, але групування

підходів полегшує роботу з масивами інформації та допомагає здійснити вибір напрямку дослідження для подальшого оцінювання.

Васильців Т. згрупував методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємництва таким чином: 1. Традиційні, які базуються на оцінці ефективності та надійності функціонування первинної ланки економіки, а саме: передбачають оцінку функціональних складників (показників) ефективності функціонування підприємства та захисту його майна і ресурсів; базується на основі аналізу показників фінансової стійкості підприємства; базується на теоріях розпізнавання кризових чи некризових станів підприємства в майбутньому; базується на методах прогнозування банкрутства. 2. Нестандартні, які передбачають: співвідношення величини бруто-інвестицій підприємства та ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов економічної безпеки; визначення ринкової вартості та економічної захищеності капіталу підприємства; оцінку стану розвитку підприємництва, виявлення системних ризиків його розвитку; визначення рівня криміналізації економіки; оцінку рівня ризику господарської діяльності [41, с. 43].

Продовжуючи думку автора, Маслак О.І., Гришко Н.Є. [206], в своєму дослідженні усі наявні підходи до побудови методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства розділяють на три групи: прихильники першого підходу використовують технологію порівняння фактичних показників діяльності підприємства із граничними на базі поєднання авторських та загальновідомих класичних методик [360; 371; 378; 397], другого – визначення стану економічної безпеки шляхом виокремлення та оцінки рівня безпеки за функціональними складовими [135; 343-344; 360; 492], третього – формування комплексної оцінки на базі визначення сукупного критерію [474], що наведено в додатку Л, таблиці Л.1.

Розглянувши існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, наведені у додатку Л таблиці Л.1, можна зробити висновок, що більшість науковців, спираючись на підхід виокремлення функціональних складових економічної безпеки, формують власну методику оцінки її рівня через визначення рівня безпеки за певною складовою із подальшим агрегуванням даних в узагальнюючій

оцінці [206]. На наш погляд, доцільним і правильним є те, що вчені на підставі власної думки, яка базується на виокремленні складу функціональних складових, та використовуючи існуючий метод доповнюють його методиками визначення граничних значень, самостійно відбирають та узагальнюють необхідні розрахункові показники.

Формування економічної безпеки підприємства повинно досліджуватись на основі конкретного типу моделі економічної безпеки на макrorівні, що впливає на вибір підходів до оцінки економічної безпеки на мікрорівні. Такої думки дотримується і Пірятінська І.В. [372]. Про необхідність дослідження економічної безпеки на мікрорівні наголошують багато вчених, серед яких Камишнікова Е.В. [139], Гнилицька Л.В. [67], Ільяшенко С.М. [135] та інші.

Так, Франчук В.І. та Мельник С.І. класифікують методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання [447] таким чином:

1) метод комплексної оцінки економічного потенціалу (багатовекторна модель економічної безпеки) [127, с. 12-19];

2) метод оцінки конкурентного статусу фірми, інтегральна оцінка дотримання інтересів компанії [164];

3) методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику) [117, с. 51-55];

4) метод багатofакторної лінійної моделі [160, с. 35-40];

5) метод оцінки ефективності захисних заходів [382].

Найпоширенішими підходами, які застосовуються на практиці при оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання, на думку Кокнаєва М.О. [165], Ковальчук Н.О., Корбутяк А.Г. [161], Пойда-Носик Н.Н. [380], є індикативний та ресурсно-функціональний. Однак надалі виявляються відмінності, адже до наведених підходів вчені додають економіко-математичний підхід Кокнаєва М.О. [165], методичний та по-етапний підходи Ковальчук Н.О., Корбутяк А.Г. [161], програмно-цільовий (або інтегральний) та ранговий підходи Пойда-Носик Н.Н. [380], Забродський В. [118, с. 35-37].

Детальна характеристика методичних підходів економічної безпеки підприємств із зазначенням авторами їх переваг та недоліків наведена в додатку М, таблиці М.1.

На підставі проведеного детального аналізу методичних підходів економічної безпеки підприємств (додаток М таблиця М.1), можна узагальнити найбільш оптимальні методичні підходи до визначення економічної безпеки підприємств, а саме:

– підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства, розкритий Івановою Н.В. [129], побудовано на підставі проведення аналізу фінансового стану та фінансових результатів, при якому отримані результати показників порівнюють з нормативами та їм надається оцінка у балах, яка узагальнюється у середній бал, за допомогою якого визначається рівень економічної безпеки;

– прибутково-інвестиційний підхід, виділений Козаченко Г.В., Пономарьовою В.П., Ляшенко О.М. [164], які вважають, що потрібно провести порівняння обсягу інвестицій підприємства, отриманих за рахунок реінвестованого прибутку, з інвестиційними коштами, необхідними для забезпечення рівня економічної безпеки підприємства;

– тримірний підхід, наведений Довбнею С.Б., Гічовою Н.Ю. [93], здійснюється на підставі розрахунку середньозваженого значення рівня поточної, тактичної і стратегічної безпеки, який показує загальний рівень економічної безпеки підприємства;

– ресурсно-функціональний підхід, розглянутий такими авторами, як: Покропивний С.Ф. [382], Олейніков Є.О. [360], Мельник Л.Г., Карінцева О.І. [447], Ільяшенко С.М. [135], Скорук О.В. [413], Тамбовцев В.Л. [430], Бойкевич О.Р. [35], Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. [49], Клопов І.О. [155], Пойда-Носик Н.Н. [380], Ковальов Д., Плетнікова І. [160], Шило Ж.С. [476, с. 26], Бондаренко О.М. [37, с. 14, 16], Зима Л.М. [125, с. 7], Капітула С.В. [140, с. 9], визначається за допомогою сукупного критерію, який отримано на підставі оцінки вагомості кожної функціональної складової економічної безпеки підприємства;

– індикаторно-індексний підхід, який виділили Ковальов Д., Сухорукова Т. [156], Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я.,

Червяков І.М. [14], визначає рівень економічної безпеки за допомогою індикаторів технологічної, ресурсної, фінансової та соціальної безпеки;

– індикаторний підхід, представлений у працях Тамбовцева В.Л. [430], Козаченко Г.В., Пономарева В.П., Ляшенко О.М. [164], Погорелова Ю.С. [163], Шило Ж.С. [476, с. 21, 26], Атаманова Г. [11], Райзберга Б.А. [401], Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. [49], Клопова І.О. [155], Шлемко В. [478], розраховує рівень економічної безпеки за допомогою використання граничних мінімальних або максимальних значень показників індикаторів;

– програмно-цільовий підхід, визначений такими вченими, як Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. [49], Клопов І.О. [155], Забродський В. [118, с. 35-37], Ткаченко А., Резнікова О. [436], визначає рівень економічної безпеки на основі методів експертних оцінок за допомогою інтегрування показників;

– підхід за функціональними складовими економічної безпеки, описаний у дослідженнях Козаченко Г.В., Погорелова Ю.С. [163], визначається як розрахунок комплексних показників економічної безпеки підприємства за допомогою функціональних складових;

– експертний підхід, запропонований Козаченко Г.В., Погореловим Ю.С. [163], оцінює ймовірність виникнення загроз та їх наслідків;

– матричний підхід, зазначений Козаченко Г.В., Погореловим Ю.С. [163], для якого використовують матричні методи;

– вузькофункціональний підхід, який зазначили Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. [163], здійснюється на підставі дослідження фінансових показників фінансової звітності підприємства;

– підхід на основі теорії економічних ризиків, розглянутий Вергуном А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. [49], Клоповим І.О. [155], базується на основі методів експертних оцінок та інтегруванні отриманих показників, які показують рівень економічної безпеки;

– бухгалтерський підхід, виділений Пірятінською І.В. [372], застосовує критерії, отримані з даних бухгалтерського та управлінського обліку, а саме реальні дані про фінансовий стан підприємства;

– підхід економіко-математичного моделювання, запропонований Пірятінською І.В. [372], Капітулою С. [135], працює на основі функціональної залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності підприємства;

– підхід ймовірності банкрутства підприємства, наведений Шило Ж.С. [476, с. 28] згідно з моделями Альтмана, Таффлера, Тішоу, Конана, Голдера, дозволяє спрогнозувати ймовірність банкрутства та показує вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ [265].

З проведеного аналізу думок вчених видно, що найбільш поширені ресурсно-функціональний, програмно-цільовий та індикаторний підходи, тому детальніше зупинимось на них.

Удосконалення ресурсно-функціонального підходу до оцінки економічної безпеки підприємства, на важливості якого наголошують Олейніков Є.О. [360, с. 143-158], Покропивний С.Ф. [382, с. 469-472], Ільяшенко С.М. [135, с. 14] та інші, на нашу думку, можливе за допомогою власної методики розрахунку економічної безпеки для конкретної галузі підприємств, в якій будуть визначені оптимальний перелік показників та критерії їх оцінки.

Підхід до оцінки рівня економічної безпеки, який базується на принципах та умовах програмно-цільового управління й розвитку, запропонований до використання Забродським В. [118], ґрунтується на інтеграції сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз. На нашу думку, даний підхід у застосуванні складний через використання математичного аналізу, що ускладнює його використання на практиці.

Індикаторний підхід полягає у формуванні системи індикаторів та розрахунку інтегрального індикатора, є найбільш застосованим на макрорівні (на рівні держави), що розкрито у роботах Тамбовцева В.Л. у загально-теоретичних рисах [430]. Прихильником цього підходу є також Гладченко Т.М. [64]. Проте дослідження, представлені Папехіним Р.С. [362] та Горячевою К.С. [73], виявили поверхневий характер

викладення індикаторного підходу, оскільки в цьому підході найвищий рівень економічної безпеки підприємства досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах граничних значень, але для кожного підприємства застосовуються власні порогові критерії з урахуванням виду його діяльності. Також слід зазначити, що серед дослідників немає одностайної думки щодо переліку показників, які характеризують діяльність підприємства і відповідають певному рівню його економічної безпеки.

У свою чергу, Черняк Г.М. наголошує на відсутності єдиного підходу до методики проведення оцінювання економічної безпеки підприємства, тому на його погляд, який ми поділяємо, важливо сформулювати концептуальні основи до розробки методики оцінки рівня економічної безпеки підприємств, які повинні містити такі елементи: 1. Динамічність (врахування змінного середовища існування підприємства); 2. Репрезентативність (відображення найбільш суттєвих показників, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства); 3. Достовірність (адекватність відображення стану складової безпеки); 4. Інформаційна доступність (використання під час розрахунку офіційних статистичних даних, звітності підприємства та публічних експертних оцінок); 5. Врахування найбільш важливих складових економічної безпеки для підприємства [466].

Запропоновані відмінні від інших думок науковців підходи, виділені Шилю Ж.С. [476, с. 27-28], а саме: інвестиційний підхід впроваджують у заходи з формування адаптивної реакції підприємств; програмно-цільове управління розвитком підприємства використовують при передкризовому стані підприємства; оцінку управління ризиками використовують при діагностиці загроз економічній безпеці підприємства; наявність чистого прибутку доцільно застосовувати підприємствам, що дійшли до межі передкризового стану; оцінка вартості підприємства з використанням дохідного підходу, що застосовують при купівлі-продажу бізнесу підприємства. Але, на нашу думку, ці підходи ще потребують доопрацювання, оскільки в них немає чітко сформульованої назви підходу та не визначена його суть

та методика розрахунку, а також вони не знайшли підтримки у дослідженнях інших дослідників.

Отже, проаналізувавши підходи до оцінки рівня економічної безпеки, ми дійшли висновку, що основне його завдання полягає в правильному виборі підходу для більш ретельного проведення аналізу та отримання достовірних результатів, які потрібні керівництву конкретного підприємства.

На підставі проведеного детального аналізу методичних підходів економічної безпеки підприємств виділено та узагальнено методичні підходи визначення економічної безпеки підприємств (рис. 2.1).

Економічна безпека підприємства являє собою складну систему, в основі якої лежить його фінансова безпека. У системі економічних інтересів підприємства найбільш значущим є його стабільне функціонування, що забезпечується стійким фінансовим станом, збільшенням прибутку та подальшим розвитком його діяльності. Своєчасне діагностування зовнішніх та внутрішніх загроз для нівелювання їх негативного впливу забезпечується використанням оцінки рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки.

Для обґрунтування системи показників економічної безпеки підприємства Мацеха Д.С. запропонував концепцію економічної безпеки, яка побудована на основі комплексного підходу та складається з таких блоків, а саме:

- перший блок – виявлення і класифікація загроз економічної безпеки, що показує здатність миттєво реагувати, вчасно ліквідувати, запобігати, припиняти, нейтралізувати, локалізувати появу загроз;
- другий блок – визначення та групування об'єктів моніторингу функціональних складових економічної безпеки, а саме: необхідність створення системи моніторингу економічної безпеки зумовлена існуванням взаємозв'язку проблем економічної безпеки з наявністю різноманітних загроз економічній безпеці;

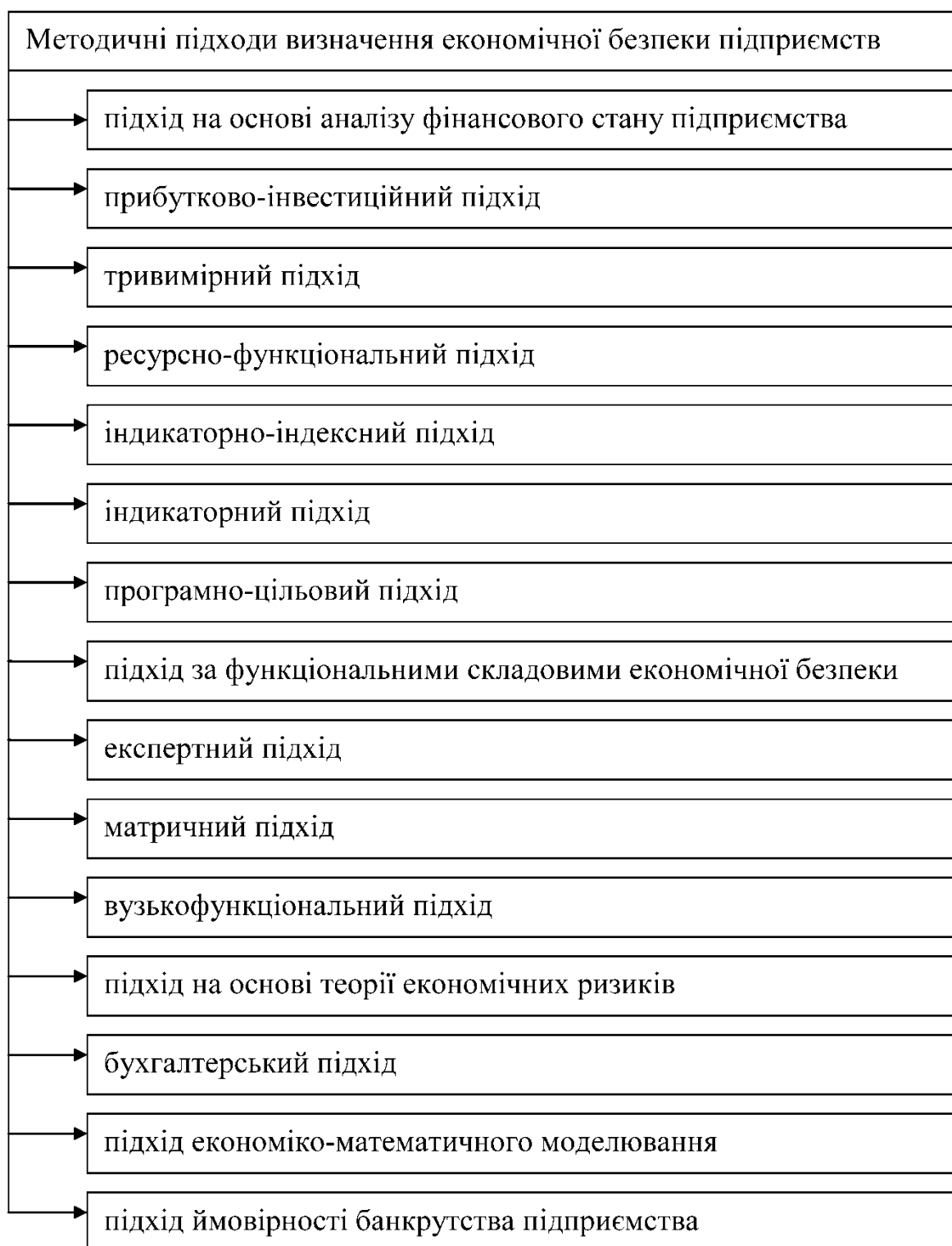

Рис. 2.1. Методичні підходи визначення економічної безпеки підприємств

** узагальнено автором*

– третій блок – формування сукупності показників і бази даних для діагностики функціональних складових економічної безпеки, при яких виконуються такі умови: сукупність показників має бути взаємозв'язана в рамках загальної принципової схеми діагностики, сукупність показників повинна відповідати переліку основних загроз функціональних складових економічної безпеки, перелік показників має бути мінімальним, легкодоступним і простим у розрахунках, показники повинні бути синхронізовані в часі, це дасть змогу обмежити використання значної кількості показників [212].

Надалі доречно більш детально зупинитися на дослідженні методичних підходів фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства.

У наукових працях існує багато варіантів методологічних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Так, Антонова О., пропонує їх класифікувати залежно від ряду особливостей, а саме:

1. Від ефективності діяльності підприємства, яка відображається в його звітності, оскільки в цьому випадку оцінка рівня фінансової безпеки може здійснюватися на основі кількісних та якісних показників або ґрунтуватися на змішаній інформації;

2. Залежно від визначення оціночних показників, за допомогою цього методу можна виділити такі підходи: агрегатний, коефіцієнтний, інтегральний, урівноважений, беззбитковий [5].

В свою чергу, Вергун А.М., Стріжко К.В. [50], Матвійчук Л.О. [210, с. 330] класифікували підходи до визначення рівня фінансової безпеки підприємства, розділивши їх на три великі групи:

– ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства (Ільяшенко С.М., Кракос Ю.Б., Серик Н.І., Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б., Донець Л.І., Ващенко Н.В.);

– ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки на основі визначення загального стану фінансової діяльності підприємства (Бланк І.О., Александров І.А., Орлова О.А., Половян А.В., Підхромний О.М., Яструбецька Л.С.);

– ті, що пропонують визначати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів (Косянчук Т.Ф., Гомілко Л.П., Пластун О.Л., Кириченко О.А., Кудря І.В.) та визначення рівня безпеки складових фінансової безпеки (Горячева К.С.).

У своїх дослідженнях більшість науковців: Донець Л.І., Ващенко Н.В. [96, с. 161-163], Полтініна О.П., Нескуба А.В. [384, с. 161-163], методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства розподілили на шість груп, а саме:

- дослідження грошових потоків [73];
- оцінки фінансової стійкості підприємства [1; 34; 96; 123; 127; 135];
- методів прогнозування банкрутства [111; 127; 135; 479];
- визначення інтегральних показників [174];
- фінансових показників – індикаторів [64; 73; 174];
- ресурсно-функціонального підходу [34].

Продовжуючи думку вищезазначених авторів, Горячева К.С. у своєму дослідженні подає таке групування методичних підходів із зазначенням їх недоліків:

1) індикаторний (порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня). Порогове значення індикаторів фінансової безпеки – це граничні величини, порушення яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки. За такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умов, що уся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не за рахунок інших [73]. Ми згодні з автором, що цей підхід є правильним і виправданим. Проте, використання цього підходу залежить від використання граничних значень, які змінюються залежно від стану зовнішнього середовища, на яке підприємство не завжди може впливати, а частіше просто пристосовується до нього;

2) ресурсно-функціональний, який включає в себе: а) оцінку стану фінансової безпеки на основі оцінки рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні фінансові ресурси та

позикові; б) оцінку рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стабільності та незалежності [73]. Можна погодитись з дослідницею, що цей підхід є доволі об'ємним, оскільки забезпечення фінансової безпеки поширюється на всю діяльність підприємства, а також розрахунки зводяться до оцінки використання ресурсів на підприємстві;

3) на основі використання критерію «мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці» [73]. На наш погляд, цей критерій дуже важко розрахувати через відсутність необхідних для цього бухгалтерських і статистичних даних, тому для цього необхідно вести додатковий облік, а отже ми погоджуємось з автором, що в такому випадку показник можна буде розрахувати лише експертним шляхом, який має свої межі точності;

4) достатності оборотних коштів (власних і позикових) для здійснення виробничо-збутової діяльності [73]. Ми згодні з автором, що цей підхід вузький, його використовують при оперативному визначенні рівня фінансової безпеки, оскільки він торкається окремих видів фінансової діяльності підприємства, а отже і фінансової безпеки. Оцінку його рівня Горячева К.С. пропонує здійснювати за кожною функціональною складовою фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник.

Важливість індикаторного підходу відзначає у своїх роботах Барановський О.І. [15, с. 14], але оцінку фінансової безпеки розглядає з боку держави, а не підприємства.

Ковальчук Н.О., Корбутяк А.Г. у своїх дослідженнях описують ресурсно-функціональний підхід, який полягає у визначенні часткового функціонального критерію в розрізі окремих функціональних складових фінансово-економічної безпеки. На думку вчених, його розраховують як відношення сукупного упередженого збитку (отриманої вигоди) за окремою складовою фінансово-економічної безпеки підприємства до суми витрат, пов'язаних з реалізацією заходів із запобігання збиткам внаслідок впливу негативних явищ і вартості завданого збитку, якого не вдалося уникнути. Дослідники вважають, що чим вище значення цього показника, тим більше вигоди від здійснених

заходів із забезпечення фінансово-економічної безпеки окремої функціональної складової підприємства [161]. Отже, ми підтримуємо таку думку та вважаємо, що цей підхід є одним із головних та найчастіше використовуваних підходів.

Вчені Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. [337, с. 251-263], Ареф'єв В.О. [7, с. 110-112], Чаговець Л.О. [457, с. 177-186; 458, с. 185-189] виділяють економіко-математичний підхід для оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Але, ми згодні з думкою Пойда-Носик Н.Н. [380], що на практиці важко застосувати цей метод, тому що його результати розглядаються з боку математики, а не з боку управління.

На наш погляд, дуже цікавою є думка Пойда-Носик Н.Н. щодо використання стратегічно-цільового підходу, який повинен базуватися на оцінці рівня досягнення стратегічно важливих фінансових цілей (максимізація чистого грошового потоку, ринкової вартості підприємства, узгодженість основних фінансових інтересів учасників) та передбачає коригування фінансової стратегії розвитку відповідно до рівня фінансової безпеки. Він вважає, що цей підхід підтверджує існування вартісного підходу, за допомогою якого здійснюється оцінка з врахуванням подальшої можливості нарощувати капіталізацію підприємства, збільшувати його ринкову вартість. Вартісний підхід до управління фінансовою безпекою підприємства сприймає підприємство як інвестиційний товар, який цікавить саме інвесторів, тому розрахунки спрямовані на максимізацію вартості підприємства [380].

Повністю погоджуємось з обґрунтованою думкою Кокнаєвої М.О., що застосування лише ресурсного підходу до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства у сучасних умовах є необґрунтованим, оскільки власне безпека трактується як здатність (спроможність) підприємства протистояти загрозам та забезпечувати його розвиток у майбутніх періодах [165]. Автор наголошує на доцільності застосування економіко-математичного підходу, адже за допомогою саме цього методу виявляють основні прямі (зворотні), лінійні (нелінійні) взаємозв'язки між різними факторами, які визначають напрями та можливості зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств. До того

ж на основі економіки-математичного підходу можуть бути сформовані різні сценарії розвитку підприємства за умови зміни того чи іншого фактора, що є важливим при обґрунтуванні вибору фінансово-економічної стратегії розвитку підприємства. Недоліком більшості методичних підходів, які передбачають застосування моделювання процесів фінансово-економічної безпеки підприємства, є те, що прогнозування зазначених процесів здійснюється на основі ретроспективного аналізу та лінійної проєкції рядів динаміки окремих факторів [165]. Також автор вважає, що важливою складовою є врахування рівня прибутковості, оскільки прибуток є однією з основних цілей функціонування суб'єкта господарювання [165]. Цю тезу доповнює Горячева К. [74, с. 67-69], зазначаючи, що саме на основі показника прибутку варто формувати методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства. Взаємозалежність рентабельності та фінансово-економічної безпеки обумовлена тим, що, з одного боку, рентабельність може формувати фінансово-економічну безпеку в умовах розвитку підприємства, а з другого – стійкий фінансово-економічний розвиток передбачає підвищення рентабельності на основі розширення потенціалу залучення зовнішніх ресурсів розвитку. Варто відзначити цільове зближення рентабельності та фінансово-економічної безпеки. Але якщо економічне зростання більшою мірою пов'язане з темпами розвитку, то фінансово-економічна безпека – з досягненням рівноваги. Тож для безпечного розвитку підприємства слід забезпечити таке економічне зростання, яке зберігає і навіть зміцнює фінансово-економічну стійкість [165].

І насамкінець, ми погоджуємось з дослідженнями та висновками тих авторів, які вважають, що підприємство перебуває в економічній безпеці за умови, якщо його господарська діяльність є прибутковою [164].

Отже, проаналізувавши підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, ми бачимо, що вони базуються на таких підходах: індикаторний, ресурсно-функціональний, економіко-математичний підхід, прогнозування банкрутства, оцінки фінансової стійкості підприємства, підхід за

функціональними складовими. Економіко-математичний підхід, на нашу думку є більш складним, оскільки потребує залучення додаткових спеціалістів. Крім того, вчені додатково виділяють підходи до фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки: дослідження грошових потоків, визначення інтегральних показників, стратегічно-цільовий підхід, підхід «мінімуму сукупного збитку, який завдається безпеці». На нашу думку, найбільш оперативним є розрахунок оцінки фінансової стійкості підприємства та прогнозування банкрутства. Ці методи допоможуть оперативно виявити загрози фінансово-економічній безпеці підприємства [246].

Дослідження показало, що вчені не розглядають при оцінці фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки такі підходи, а саме: прибутково-інвестиційний підхід, тривимірний підхід, індикаторно-індексний підхід, програмно-цільовий підхід, експертний підхід, матричний підхід, вузькофункціональний підхід, підхід на основі теорії економічних ризиків, бухгалтерський підхід. Проте вважаємо, що їх доцільно застосовувати для оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки (рис. 2.2) [246].

Останнім часом все більше досліджень в Україні та світі присвячується питанням визначення та особливостей економічної безпеки. Насамперед, це пов'язано з погіршенням сталого розвитку і функціонування вітчизняних підприємств, відсутності сприятливих умов для ведення та підтримання ефективної підприємницької діяльності, що зумовлене економічною нестабільністю, наявністю протиріч у законодавчій базі та кризовими явищами грошовокредитної системи та валютного ринку країни.

Аналіз основних методик визначення рівня економічної безпеки підприємства дозволяє стверджувати, що кожна з них має певні недоліки та обмеження у використанні, і, як наслідок, не дає змоги повно та точно визначити існуюче становище підприємства.

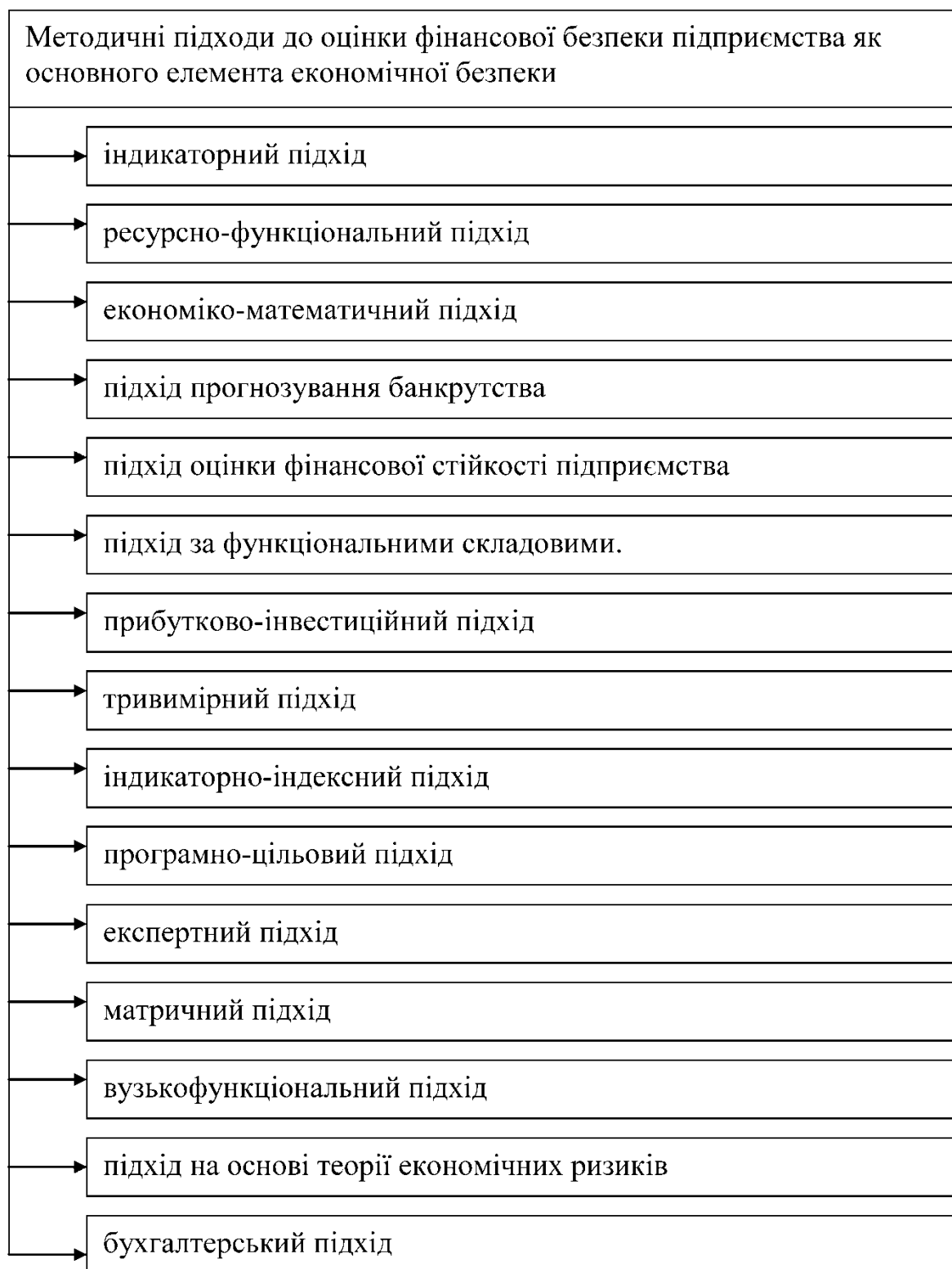

Рис. 2.2. Методичні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки

** узагальнено та доповнено автором*

У процесі проведення аналізу методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства як основної складової економічної безпеки Храпкіна В.В. виявила притаманні їм певні недоліки, а саме:

– оцінка рівня фінансової безпеки підприємства на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системний характер фінансової безпеки. При оцінці рівня фінансової безпеки підприємства перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника безпеки, який отримують на основі використання багатомірних статистичних методів;

– у значній частині методів не враховується взаємозв'язок фінансової безпеки підприємства із загрозами. Важливо оцінювати у кількісному плані саме взаємозв'язки як між інтегральним рівнем фінансової безпеки, так і між самими загрозами фінансовій безпеці;

– у проаналізованих підходах до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства основну увагу приділяють поточній і ретроспективній оцінкам рівня безпеки замість прогностичних оцінок на майбутнє [454].

Детальна характеристика методики оцінки економічної безпеки підприємств із зазначенням авторами переліку показників, формул для розрахунку та їх значень наведено в додатку Н таблиці Н.1.

У науковій економічній літературі відсутній одностайний підхід до методики проведення оцінювання економічної безпеки підприємства, тому попри наявні недоліки та обмеження у використанні спробуємо на підставі даних додатку Н таблиці Н.1 узагальнити найбільш ефективні та практично значимі, на наш погляд, методики:

1. Методика, прихильниками якої є Халіна В.Ю. [450] та Нагорна І.І. [344], побудована на функціональних складових економічної безпеки, складається із таких розрахунків на рівні:

– фінансової складової економічної безпеки (Халіна В.Ю. [450]). Водночас Нагорна І.І. [344] підтримує її думку, а також вказує на необхідність проведення додаткових розрахунків: надлишок або нестача власних оборотних коштів, надлишок або нестача власних і довгострокових позикових джерел формування запасів, надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів;

– техніко-технологічної складової (Халіна В.Ю. [450]). Нагорна І.І. [344] пропонує включити до розрахунку цієї складової такі показники: частка продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим світовим аналогам, частка технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам, частка продукції, що випускається підприємством, і яка захищена патентами;

– інтелектуально-кадрової складової, (Халіна В.Ю. [450]). Нагорна І.І. [344] підтримує її думку, а також зазначає необхідні для цього розрахунки: коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства, інтелектуальноозброєність, норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності;

– політико-правової складової, яку виділяє Халіна В.Ю. [450], а Нагорна І.І. [344] пропонує обчислювати її такими показниками: питома вага судових й арбітражних справ у загальній кількості господарських договорів підприємства; частка виграних судових та арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися; питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства; частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат. На противагу цій думці Ілляшенко О.В. [133, с. 358-360] рекомендує розраховувати тільки рівень правової безпеки;

– екологічної складової, яку обґрунтовує Халіна В.Ю. [450];

– кадрової складової, яку виділяє Нагорна І.І. [344] та зазначає, що для цього потрібно визначати: коефіцієнт плинності кадрів, коефіцієнт фізичного старіння кадрів, фондоозброєність працівників, фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення;

– інформаційної складової (Нагорна І.І. [344]), що потребує: коефіцієнта повноти та коефіцієнта суперечності інформації;

– інноваційної складової (Нагорна І.І. [344]), що може бути обраховано за допомогою коефіцієнта впровадження нових інноваційних видів продукції та частки інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі.

Однак, Ілляшенко О.В. [133, с. 358-360] рекомендує розраховувати тільки такий показник, як поріг інноваційної безпеки;

– силової складової (Нагорна І.І. [344]), що може бути обчислено: часткою витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат та забезпеченістю працівників підприємства службою охорони;

– ретроспективної складової (Нагорна І.І. [344]), а саме: середній показник рентабельності i -го ресурсу підприємства та комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства.

– узагальнюючим показником рівня економічної безпеки підприємства, (Халіна В.Ю. [450]).

Окремі показники коефіцієнтів сировинної безпеки та коефіцієнт енергетичної безпеки додає Ілляшенко О.В. [133, с. 358-360].

Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства Гришко Н.Є. використовує інтегральну модель оцінки рівня економічної безпеки підприємства за функціональними складовими (нерівнозначними у визначеній сукупності), яка базується на постулаті виділення функціональних складових у системі оцінювання економічної безпеки та процедурі нормування (стандартизації) відібраних показників [80, с. 67]. Яременко О.Ф. пропонує визначати інтегральний показник економічної безпеки машинобудівного підприємства в цілому [492].

2. Методика, побудована на індикаторному підході щодо оцінки економічної безпеки підприємства. Прихильником цієї методики оцінки економічної безпеки підприємства є Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. [478], який пропонує здійснювати розрахунки на підставі індикаторів, а саме граничних та фактичних.

3. Методика, побудована на інвестиційному підході щодо оцінки економічної безпеки підприємства. Автори методики Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. [164, с. 165] та Ілляшенко О.В. [133, с. 359] пропонують визначати рівень економічної безпеки підприємства на основі бруто-інвестицій. До складу бруто-інвестицій зараховують реінвестований прибуток поточного та майбутнього періодів, реінвестовані накопичення минулих років, амортизаційні відрахування.

4. Методика оцінки економічної безпеки підприємства, побудована на підході наявності чистого прибутку, яку наводить Пілова Д.П. [371]. Автор вважає, що рівень економічної безпеки підприємства показує здатність досягати поставленої мети в умовах мікрота макросередовищ, що склалися за цей період.

5. Методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства, побудована на ресурсно-функціональному підході за допомогою інтегрального показника, авторами якої є Покропивний С.Ф. [382] та Олейніков Є.О., які обґрунтовують розрахунок сукупного критерію економічної безпеки підприємства [360]. Ільяшенко С.М. наводить розрахунок інтегрального показника рівня економічної безпеки підприємства за окремими його складовими [127, с. 16-22]. Ковальов Д. та Плетнікова І. для оцінки рівня економічної безпеки підприємства використовують функціональну залежність, яка базується на локальних функціях залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника, тому вплив усіх внутрішніх і зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємства проявляється у зміні показників, що характеризують його діяльність [160]. Лабунська С.В. описує формули у власній методиці та вважає, що економічна безпека підприємства має бути визначена як комплексна категорія, що містить декілька різновагомих для певного підприємства у різні часові проміжки частин: стала складова – такий стан ресурсного потенціалу підприємства, який склався за результатами функціонування підприємства та дії загроз його діяльності у попередньому періоді та визначає його фінансово-економічні можливості щодо реалізації своєї стратегічної мети у поточному періоді; динамічна складова поточного періоду – здатність системи менеджменту здійснювати управління в умовах дії внутрішніх та зовнішніх деструктивних чинників; динамічна складова, спрямована на результати діяльності у майбутньому періоді – сукупність дій у рамках існуючої системи менеджменту (чи побудова нової її архітектури), яка здатна не тільки адаптувати діяльність підприємств до дії всіх типів

подразників, але й активно впливати на формування сприятливих умов функціонування останнього у майбутніх періодах [186].

6. Євдокімов Ф.І., Мізіна О.В. та Бородіна О.О. визначають у своїй методиці рівень економічної безпеки підприємства на основі бальних оцінок, коли в основі визначення рівня безпеки лежать граничні значення показників та їх рейтинг. Якщо значення показника є вищим від нормативного, йому присвоюють перший клас; нижче від нормативного, але вище за критичне – другий; нижче від критичного – третій. Рейтинг показника визначається залежно від мети дослідження і важливості показника для обраного напрямку дослідження [104, с. 6].

7. Міщенко С.М. у своїй методиці розраховує інтегральний показник економічної безпеки відповідно до ринкової вартості підприємства та економічної захищеності його капіталу [332, с. 106-129].

Європейська економічна інтеграція створює нові можливості для українських підприємств як учасників світової економічної діяльності. Проте входження України в європейський економічний простір може спричинити істотні соціально-економічні наслідки як позитивного, так і негативного характеру для підприємств, які не виробили власної стратегії економічної безпеки. Тому сучасний етап розвитку економіки в Україні та світі зумовлює необхідність прийняття досить складних рішень з боку керівництва щодо способу побудови захисту свого підприємства від негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також дій конкурентів. Проведення оцінювання економічної безпеки підприємства має важливе методологічне значення, оскільки об'єктивне і своєчасне визначення її рівня є одним із головних завдань управління. Проведений аналіз методів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, наведених у науковій літературі, показав, що серед науковців існують різні підходи як до вибору самих методик, так і системи показників чи критеріїв обрахунку. Проведено критичний аналіз та узагальнено методики оцінки економічної безпеки підприємств, що наочно представлено на рис. 2.3 [215].

Рис. 2.3. Методи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

** узагальнено автором*

Отже, вчені наводять різні методики та виділяють у них різноманітні показники. Найчастіше використовується інтегральний показник, але суть будь-якої методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства залишається у вивченні впливу складових на загальний його рівень економічної безпеки. Також, у кожній галузі діяльності підприємств існують свої особливості, оскільки від виду діяльності залежить вагомість впливу вибраних складових на загальний рівень його економічної безпеки. Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому розгляді питань, пов'язаних з розробкою методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства з метою вибору оптимальних для діагностування зовнішніх та внутрішніх загроз [215].

Більш детальна характеристика методики оцінки фінансової безпеки підприємств як основної складової економічної безпеки, з переліком показників та формул для розрахунку, які наводять у своїх дослідженнях науковці наведено в додатку О, таблиці О.1.

Виходячи з аналізу наукових джерел (додаток О, таблиця О.1) та власних міркувань, слід зазначити, що існуючі методики оцінки фінансової безпеки підприємства як основної складової економічної безпеки засновані на підходах окремих дослідників. Наведемо основні з них:

1. Методика оцінки побудована на функціональних складових фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки запропонована Горячевою К.С. [73]. Дана методика включає в себе такі розрахунки:

– рівень бюджетної складової, що потребує визначення частки податків і зборів, які сплачуються з прибутку підприємства у сумі прибутку, частку бюджетних кредитів (бюджетного фінансування) у сумі оборотних коштів (власних і позикових), відношення кредиторської заборгованості бюджету по податках і зборах. Математичне виведення загального індикатора через часткові коефіцієнти передбачає врахування їхніх вагових часток;

– рівень безпеки грошово-кредитної складової, яку можна оцінювати такими показниками: часткою короткострокових кредитів (в тому числі в іноземній валюті в перерахунку на національну) у покритті

нестачі власних оборотних коштів, наявністю заборгованості із заробітної плати працівникам, співвідношенням кредиторської та дебіторської заборгованості (чиста заборгованість). Загальний індикатор визначається через часткові коефіцієнти та передбачає врахування їхніх вагових часток;

– рівень безпеки валютної підсистеми, що визначається за такими показниками: часткою обсягу продажів за рахунок експортно-імпорتنих операцій у загальному обсязі продажів, співвідношенням кредиторської та дебіторської заборгованості за експортно-імпортними операціями. Загальний індикатор визначається через часткові коефіцієнти і передбачає врахування їхніх вагових часток;

– рівень безпеки за банківською складовою, який можна визначати співвідношенням обсягів кредитів і депозитів підприємства;

– рівень безпеки за інвестиційною складовою, що визначається відношенням капітальних вкладень (інвестицій) до обсягу основного капіталу підприємства;

– рівень безпеки фондової підсистеми;

– рівень безпеки за страховою складовою, що визначається такими показниками: часткою застрахованого майна в основному капіталі; часткою застрахованого прибутку в загальному прибутку; співвідношенням страхових платежів від нещасних випадків і захворювань до фонду оплати праці. Загальний індикатор визначається через часткові коефіцієнти та передбачає врахування їхніх вагових часток; з метою оперативного здійснення моніторингу стану фінансової безпеки підприємства (щоденного, тижневого, декадного аналізу) доцільно ввести та застосувати таке поняття, як діапазон (оперативний резерв) фінансової безпеки;

2. Методика ефективності механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки корпорацій, запропонована Кужелевим М.О., Маковскою О.А. [178], використовує частковий функціональний критерій рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки корпорації, за допомогою аналізу завданого збитку та збитку, якого вдалося запобігти, а також витрат на реалізацію заходів щодо запобігання збитку.

3. Методика оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, яку виділяють Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. [337, с. 251-263], Ареф'єв В.О. [7, с. 110-112], Чаговець Л.О. [457, с. 177-186; 458, с. 185-189] розроблена на підставі економіко-математичного підходу та побудована на функціональній залежності показників.

4. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, важливість якої зазначає Кракос Ю.Б., Разгон Р.О. [174], Кузнєцова Т.В., Ткачук Ю.Г. [180, с. 183], Шило Ж.С. [476, с. 22, 25], розроблена на підставі підходу оцінки фінансової стійкості підприємства, а її комплексну величину, визначають інтегральним показником.

5. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, яку виділили Грицюк Н.А. [79, с. 69], Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [10, с. 99-101], Хомяченкова Н.А. [453, с. 12-16], розроблена на підставі ресурсно-функціонального підходу, та визначає рівень фінансово-економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів суб'єктів господарювання за кожною функціональною складовою.

6. Малик О.В. визначає методику рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на основі бальних оцінок, тобто інтегральний показник формується із суми бальних оцінок коефіцієнтів за кожною групою показників. Розрахованим значенням показників присвоюється відповідна бальна оцінка рівня показника від одного до п'яти, де «1» – критичний, «2» – мінімальний, «3» – достатній, «4» – нормативний, «5» – абсолютний рівень показника [199].

7. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, на якій наголошує Вайзер Д.І., розроблена на підставі підходу дослідження грошових потоків, тому оцінку ефективності формування грошових потоків, здійснюють за розрахунком чистого грошового потоку, який характеризується різницею між надходженням і витрачанням грошових коштів у певному інтервальному періоді. За відношенням позитивного і негативного грошових потоків визначають рівні окупності та завантаження грошових витрат. Рівень завантаження грошових витрат повинен бути більше 1.0 і показує скільки грошових надходжень формує кожна гривня грошових витрат. Достатність створеного чистого грошового

потоків з позицій потреб підприємства щодо формування приросту активів, створення резервного капіталу та виплати дивідендів. Показники рівня доходності грошових потоків визначають за відношенням чистого грошового потоку до величини грошових надходжень та суми грошових витрат [39]. Також загальний рівень фінансової безпеки підприємств для відкритих акціонерних товариств науковці Воробйов Ю.М., Воробйова О.І., Блажевич О.Г. пропонують визначати за допомогою математичної моделі, розрахованої на підставі аналізу грошових потоків, тому визначають коефіцієнт достатності чистого грошового потоку за умови, що середній термін між вихідним і вхідним потоком не перевищує один місяць [56].

Оцінку фінансової безпеки підприємства Герасименко С.С., Головач Н.А. [62] та Підхомний О.М. і Яструбецька Л.С. [370, с. 63] пропонують здійснювати на основі дослідження грошових потоків підприємств, а саме показника чистого грошового потоку в розрізі видів фінансово-господарської діяльності підприємства за допомогою розробленої матриці динамічної фінансової рівноваги. Герасименко С.С. та Головач Н.А. вважають, що показник чистого грошового потоку є одним із індикаторів результативності господарської діяльності підприємства та визначає його фінансовий стан. Автори згаданий показник пропонують розраховувати в розрізі видів діяльності, враховуючи той факт, що додатна величина сукупного чистого грошового потоку не завжди є гарантом фінансової стійкості підприємства, оскільки грошові потоки тісно пов'язують всі сфери діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну [62]. Також Підхомний О.М. та Яструбецька Л.С. [370] пропонують розраховувати якісний показник оцінки рівня фінансової безпеки підприємства експертним шляхом, використовувати його у вигляді індикатора чистого грошового потоку, який відображає кінцевий результат від кожного виду діяльності, що, на наш погляд, є дуже цікавим, незважаючи на те, що використовуються абсолютні, а не відносні показники.

8. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, описана Клоповим І.О., розроблена на підставі індикаторного підходу. У загальному вигляді підмодель комплексної оцінки поточного рівня

фінансової безпеки підприємства можна представити як функцію багатьох змінних. Для застосування моделі оцінки фінансової безпеки підприємства необхідно використати підмоделі оцінки кожної з груп індикаторів, а саме: оцінки ліквідності, оцінки фінансової стійкості, оцінки надійності підприємства; оцінки рентабельності підприємства; оцінки фінансової безпеки підприємства [155]. Рівень фінансової безпеки Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. [42], Кулиняк І.Я. [182], Шило Ж.С. [476, с. 22-23] пропонують оцінювати на основі визначення інтегрального показника оцінювання рівня фінансової безпеки від еталонного [42, с. 179].

9. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, виділена Шаховою Т.Ю., Антоненко В.М., побудована на підставі підходів економіко-математичного моделювання. В якості критерію фінансової безпеки запропонована методика, яка визначає інтегральний рівень фінансової безпеки. Загальна ідея цього методу полягає в тому, що рівень фінансової безпеки підприємства являє собою функцію багатьох змінних – показників діяльності підприємства [470]. Методика оцінки рівня фінансово-економічної системи запропонована Ізмайловою К.В. [57; 132], ґрунтується на побудові багатофакторної моделі забезпечення фінансової безпеки на підприємствах за допомогою алгоритму лінійної багатофакторної функції та дорівнює сумарному добутку внутрішніх факторів на коефіцієнти ваги кожного з них.

10. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, яку обґрунтували Портнова Г.О., Антоненко В.М. [386], Гнип Н.О., Юхно Н.В. [68], ґрунтується на використанні експрес-оцінки із застосуванням графічного підходу. При її використанні нормальні значення індикаторів обмежують зону нормального рівня безпеки підприємства, критичні – зону критичного рівня, критичні плюс дельта – передкризову зону [386, с. 351].

Ми згодні з позицією авторів, які розглядають та оцінюють окремі складові фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства (зокрема, Горячева К.С. [73] бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, страхову та фондову). Кириленко В.І. [148] виділяє емісійну фінансову безпеку, Шульга І.П. [485]

досліджує окремі функціональні складові фінансової безпеки, а саме інвестиційну безпеку.

На думку Пойди-Носик Н.Н., фінансова безпека підприємства як основний елемент економічної безпеки є системною категорією та має внутрішню та зовнішню структурну будову. Внутрішню структуру складають елементи, які формуються під впливом внутрішнього середовища і залежать від управлінських рішень менеджерів та власників. До них належать такі функціональні складові, як операційна, інвестиційна, емісійна, кредитна безпеки, кожна з яких, у свою чергу, теж може бути представлена як сукупність підсистем. Зовнішня структурна побудова представлена елементами, які значною мірою залежать від зовнішнього середовища та меншою мірою – від управлінських рішень менеджерів та власників. До таких елементів доречно віднести валютну, страхову, фондову, банківську, податкову (бюджетну), інтерфейсну безпеки [380].

Сучасний етап розвитку економіки в Україні та світі зумовлює потребу у прийнятті доволі складних рішень керівництвом щодо способу побудови захисту свого підприємства від негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також дій конкурентів. Проведений аналіз методів оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, наведених у науковій літературі, показав, що серед науковців існують різні підходи, як до вибору самих методик, так і системи показників чи критеріїв обрахунку. Зроблене узагальнення дозволило виділити основні з них, що наочно наведено на рис. 2.4. Розробка методів оцінювання фінансової безпеки підприємства має важливе методологічне значення, оскільки об'єктивне та своєчасне визначення її рівня є одним із головних завдань управління [264].

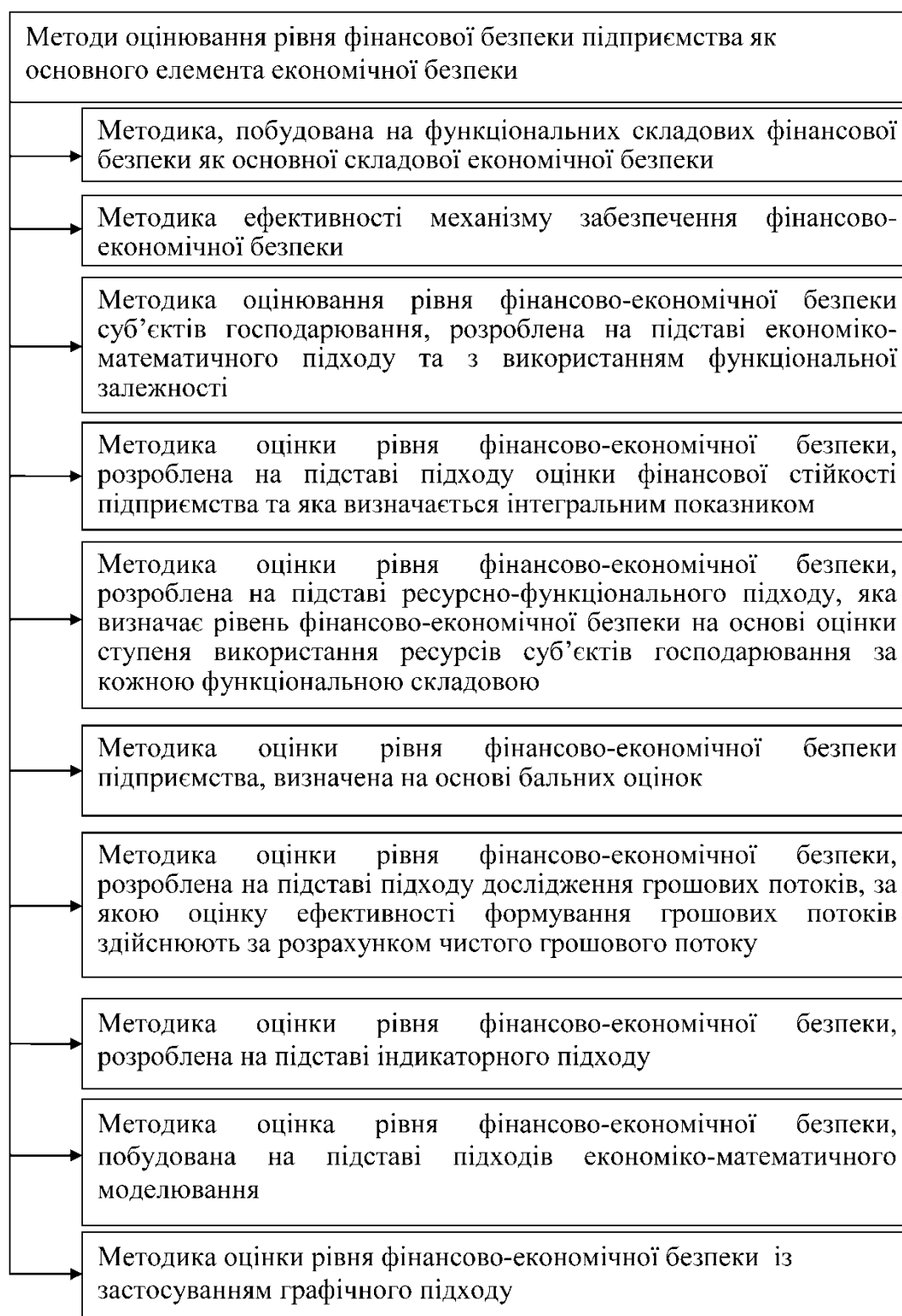

Рис. 2.4. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки*

** згруповано автором*

2.2. Методичні аспекти вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки

Результатом господарської діяльності є продукція, виконані роботи, надані послуги. Планування та облік продукції здійснюється в натуральних і вартісних вимірниках. Обсяг виробництва у натуральному вираженні характеризується номенклатурою та асортиментом продукції у фізичних одиницях (Q). Вибір одиниць вимірювання залежить від характеру продукції (тонни, метри, штуки тощо). У практиці планування іноді використовують подвійні одиниці вимірювання (наприклад, турбіни, генератори, електродвигуни – в штуках та кіловатах), умовно-натуральні (умовні банки консервів, умовні листи шиферу, вагони двовісні).

Обсяг виробництва у вартісному вираженні розраховується за допомогою показників товарної (V_t), валової (V_v), нормативно-чистої продукції ($V_{ч}$), умовно-чистої продукції ($V_{у.ч}$), нормативної вартості обробки ($V_{н.в.о}$), величини покриття (V_n).

Товарна продукція підприємства характеризує обсяг продукції, підготовленої для реалізації. У товарну продукцію включають вартість повністю готових виробів і напівфабрикатів, які відповідають стандартам і технічним умовам, виготовлених як із власної сировини й матеріалів, так із сировини й матеріалів замовника. У товарну продукцію включаються роботи й послуги промислового характеру, призначені ззовні.

Показник валової продукції включає обсяг товарної продукції, зміну залишків незавершеного виробництва за звітний період, вартість сировини та матеріалів замовника. Обсяг валової продукції відображає не весь обсяг виробництва підприємства. До складу валової продукції не включаються деякі роботи й послуги, виконувані «на сторону». До них належить капітальний ремонт будинків, споруд, передавальних пристроїв, роботи будівельного характеру, транспортні послуги «на сторону», відпущення придбаної енергії, продукція непромислового характеру допоміжних господарств.

Обсяг реалізованої продукції характеризує кінцевий результат роботи підприємства. Вироби вважаються реалізованими з дати сплати за рахунками постачальника. Плановий обсяг реалізованої продукції визначають на основі обсягу товарної продукції з урахуванням зміни залишків, нереалізованих на початок і кінець планового періоду.

Починаючи з 1973 р. у машинобудуванні проводився експеримент щодо оцінювання діяльності підприємства на основі нормативно-чистої, умовно-чистої продукції, а також нормативної вартості обробки [59, с. 83]. Нормативно-чиста продукція розраховується як різниця між вартістю товарної продукції та матеріальними витратами, включаючи амортизацію. Нормативно-чиста продукція визначається нормативним методом шляхом використання стабільних нормативних цін. На створення нормативно-чистої продукції необхідні витрати на оплату праці (з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці) та нормативний прибуток. Умовно-чиста продукція відрізняється тим, що при її розрахунку із вартості товарної продукції виключаються тільки матеріальні витрати.

У практиці планування використовують показник нормативної вартості обробки. Вартість обробки включає основну та додаткову заробітну плату основних робітників, нарахування ЄСВ на фонд оплати праці, загальновиробничі та загальногосподарські витрати.

На наш погляд, під час використання показника нормативної вартості обробки замість обсягу товарної продукції, відбувається підміна обсягу продукції витратами. Якщо з обсягу товарної продукції відраховували матеріальні витрати, амортизацію, прибуток, відрахування на утримання та експлуатацію машин і устаткування, витрати на підготовку та освоєння виробництва, позавиробничі витрати, тоді ми б одержали обсяг продукції, який називають продукцією за нормативною вартістю обробки.

У ринковій економіці для визначення обсягу реалізованої продукції використовують різні категорії, зокрема величини покриття товару та маржинальний дохід [58, с. 41; 411, с. 84]. Під середньою величиною покриття товару розуміють різницю між ціною реалізації одиниці продукції товару та величиною середніх змінних витрат. Річна

величина покриття товару являє собою річний обсяг реалізованої продукції з відрахуваннями річної величини змінних витрат. Річна величина покриття товару дорівнює сумі постійних витрат підприємства та валового прибутку:

$$V_{n_i} = (C_{z_i} - e_{z_i}) \times Q_{p_i}; \quad (2.1)$$

$$V_p = C_{p_i} \times Q_{p_i}; \quad (2.2)$$

$$V_{p_i} = B_{пост_i} + B_{z_i} + \Pi_{e_i}; \quad (2.3)$$

$$B_{z_i} = e_{z_i} \times Q_{p_i}; \quad (2.4)$$

$$V_{n_i} = B_{пост_i} + \Pi_{e_i}, \quad (2.5)$$

де V_{n_i} – величина покриття товару і-го виду, грн./рік;

C_{z_i} – ціна одиниці продукції і-го виду, грн./од.;

V_p – виторг від реалізації продукції, грн/рік;

V_{p_i} – обсяг реалізованої продукції і-го виду, грн./рік;

Q_{p_i} – обсяг реалізованої продукції і-го виду, од./рік;

$B_{пост_i}$ – постійні витрати господарської діяльності і-го виду продукції, грн./рік;

C_{p_i} – ціна одиниці реалізованої продукції і-го виду, грн./од.;

B_{z_i} – змінні витрати господарської діяльності реалізацію і-го виду продукції, грн./рік;

e_{z_i} – середні змінні витрати на одиницю реалізованої продукції і-го виду, грн./од.;

Π_{e_i} – валовий прибуток підприємства від реалізації і-го виду продукції, грн./рік.

У формулі (2.5) величина покриття (V_{n_i}) є результатом додавання до постійних витрат ($B_{пост_i}$) валового прибутку (Π_{e_i}). Вважаємо, що логічним було б назвати величину покриття товару – продукцією величини покриття. Модель залежності продукції покриття справедлива для однономенклатурного виробництва.

У зарубіжній практиці широко застосовується методика директ-костинг, що базується на категорії маржинального доходу. В умовах багатноменклатурного виробництва використовується формула із середньою питомою вагою маржинального доходу у виторзі від реалізації продукції:

$$V_m = V_p \times d_m; \quad (2.6)$$

$$V_m = B_{\text{пост}} + \Pi_v, \quad (2.7)$$

де V_m – маржинальний дохід підприємства, грн/рік;

V_p – виторг від реалізації продукції, грн/рік;

d_m – середня питома вага маржинального доходу у виторзі від реалізації продукції;

Π_v – валовий прибуток від реалізації продукції, грн/рік;

$B_{\text{пост}}$ – сума постійних витрат підприємства, грн/рік.

Середня частка маржинального доходу у виторзі залежить від питомої ваги кожного виду продукції в загальному виторзі та частки маржинального доходу у виторзі по кожному виробу [411, с. 85]:

$$d_m = \sum_{i=1}^n (y_i \times y_{m_i}); \quad (2.8)$$

$$y_i = \frac{V_i}{V_p}, \quad (2.9)$$

$$y_{m_i} = \frac{C_i - e_{z_i}}{C_i}, \quad (2.10)$$

y_i – питома вага кожного виду продукції у загальному виторзі, частка од.;

V_i – виторг від реалізації продукції і-го виду, грн/рік;

y_{m_i} – частка маржинального доходу у виторзі кожного виробу, частки од.;

C_i – ціна одиниці продукції і-го виду, грн./од.;

e_{z_i} – змінні витрати в одиниці продукції і-го виду, грн./од.;

n – кількість видів продукції.

Розкриємо особливості кожного із методів розрахунку результатів виробництва, заснованих на використанні виторгу від реалізації продукції (табл. 2.1).

Аналізуючи існуючі методи аналізу продукції покриття товару та маржинального доходу, слід зазначити, що вони:

а) побудовані з використанням поділу витрат виробництва на постійні та змінні;

б) відірвані від елементів калькулювання собівартості продукції;

в) не можуть бути використані при побудові графіка «витрати-випуск»;

- г) використовується в розрізі одного року;
- д) не враховують дію фактору часу;
- е) не можуть бути використані для побудови показників економічної ефективності господарської діяльності.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика методів вимірювання результатів господарської діяльності підприємства, заснованих на використанні виторгу від реалізації продукції*

Методи	Результати	Метод розрахунку
Існуючі	Виторг від реалізації продукції	$V_p = \sum_{i=1}^n (C_{p_i} \times Q_{p_i})$
	Продукція покриття товару	$V_{n_i} = (C_{p_i} - B_{z_i}) \times Q_{p_i}$
	Маржинальний дохід	$V_M = V_p \times \sum_{i=1}^n \left(\frac{V_i}{V_p} \times \frac{C_i - B_{z_i}}{C_i} \right)$
Запропоновані	Продукція валового грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^B = V_p - (B_M + B_{зп})$ $V_{гп}^B = ГП_B$ $V_{гп}^B = П_B + B_A + B_{зоб}$
	Продукція чистого грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^Ч = V_p - (B_M + B_{зп}) - \Delta П_ч$ $V_{гп}^Ч = ГП_ч$ $V_{гп}^Ч = П_ч + B_A + B_{зоб}$
	Продукція дійсного грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^Д = V_p - (B_M + B_{зп}) - \Delta П_д$ $V_{гп}^Д = ГП_д$ $V_{гп}^Д = П_д + B_A + B_{зоб}$
	Продукція заданого грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^З = V_p - (B_M + B_{зп}) - \Delta П_з$ $V_{гп}^З = ГП_з$ $V_{гп}^З = П_з + B_A + B_{зоб}$
<p>де $V_{гп}^B$ ($V_{гп}^Ч$, $V_{гп}^Д$, $V_{гп}^З$) – продукція валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку від операційної діяльності; $П_B$ ($П_ч$, $П_д$, $П_з$) – валовий (чистий, дійсний, заданий) прибуток грошового потоку; $\Delta П_ч$ ($\Delta П_д$, $\Delta П_з$) – відрахування (надходження), які необхідно зробити, щоб із валового прибутку одержати чистий (дійсний, заданий) прибуток; $ГП_B$ ($ГП_ч$, $ГП_д$, $ГП_з$) – валовий (чистий, дійсний, заданий) грошовий потік.</p>		

* запропоновано автором

Метод аналізу продукції покриття товару придатний тільки для одноменклатурного виробництва, метод аналізу маржинального доходу – для використання при багатоменклатурному виробництві.

Пропонуємо для побудови показників економічної ефективності використати метод вимірювання результату, заснованого на розрахунку продукції грошового потоку. Це новий термін. Продукцію грошового потоку пропонується визначити як різницю між виторгом від реалізації продукції (V_p) та сумою матеріальних витрат (B_m) та інших витрат (B_{in}) плюс витрат на оплату праці (B_{zn}) з відрахуваннями на соціальні заходи ($B_{св}$). Після відрахування цих витрат залишається грошовий потік ($ГП$). Він дорівнює сумі амортизації (B_a), валового прибутку грошового потоку (Π_b) та зобов'язань підприємства ($B_{зоб}$):

$$V_{гп} = V_p - (B_m + B_{in} + B_{zn} + B_{св}); \quad (2.11)$$

$$V_{гп} = ГП; \quad (2.12)$$

$$ГП = B_a + \Pi_b + B_{зоб}; \quad (2.13)$$

$$V_{гп} = B_a + \Pi_b + B_{зоб}. \quad (2.14)$$

Загальний грошовий потік ($\Gamma\Pi_{зар}$) включає в себе грошовий потік від операційної ($\Gamma\Pi_{опер}$), фінансової ($\Gamma\Pi_{фін}$) та інвестиційної ($\Gamma\Pi_{інв}$) діяльності.

$$\Gamma\Pi_{зар} = \Gamma\Pi_{опер} + \Gamma\Pi_{фін} + \Gamma\Pi_{інв}$$

Треба чітко засвоїти, що продукція грошового потоку – це результат. Це – реалізована продукція з відрахуваннями матеріальних витрат та витрат на оплату праці, тому вона може бути тільки від операційної діяльності. Грошовий потік – це витрати, які надходять на амортизацію основних засобів, формування прибутку та компенсацію зобов'язань підприємства [119, с. 114]. Підміна результатів витратами, яка відбувається при побудові показників економічної ефективності, приводить до методичних помилок, порушення основоположних принципів. Показник економічної ефективності передбачає розрахунок відношення економічного результату до витрат, які їх спричинили. Відношення грошового потоку до інвестицій є відношенням витрат до витрат. Розрахунки, наведені у таблиці 2.1, свідчать, що відбувається непомітна підміна результату витратами.

Запропоновані нами методи дозволяють:

- визначити результат всієї господарської діяльності;

- врахувати дію фактора часу;
- врахувати особливості розрахунку грошового потоку підприємства;
- наблизити методи визначення економічної ефективності господарської діяльності до зарубіжних;
- врахувати статті калькуляції собівартості продукції;
- розрахувати період повернення авансових інвестицій;
- використати фінансову звітність підприємства.

Таблиця 2.2

Розрахунок ключових індикаторів господарської діяльності*

Показники	Формула розрахунку
1	2
Коефіцієнт чистої продукції	$K_{\text{ч}} = \frac{V_{\text{ч}}}{V_{\text{т}}} = \frac{V_{\text{т}} - (B_{\text{м}} + B_{\text{а}})}{V_{\text{т}}}$
Коефіцієнт умовно-чистої продукції	$K_{\text{у.ч}} = \frac{V_{\text{у.ч}}}{V_{\text{т}}} = \frac{V_{\text{т}} - B_{\text{м}}}{V_{\text{т}}}$
Коефіцієнт продукції нормативної вартості обробки	$K_{\text{нво}} = \frac{V_{\text{нво}}}{V_{\text{т}}} = \frac{V_{\text{т}} - (B_{\text{м}} + B_{\text{а}} + B_{\text{ін}})}{V_{\text{т}}}$
Коефіцієнт продукції покриття [58, с. 43]	$K_{\text{п}} = \frac{V_{\text{п}}}{V_{\text{р}}} = \frac{(\Pi_{\text{р}} - \epsilon_{\text{зм}}) \cdot Q_{\text{р}}}{V_{\text{р}}}$
Коефіцієнт маржинального доходу	$K_{\text{м}} = \frac{V_{\text{м}}}{V_{\text{р}}} = V_{\text{р}} \times \sum_{i=1}^n \left(\frac{V_i}{V_{\text{р}}} \times \frac{\Pi_i - \epsilon_{\text{зм}}}{\Pi_i} \right)$
Коефіцієнт продукції валового грошового потоку від операційної діяльності	$K_{\text{гп}}^{\text{в}} = \frac{V_{\text{гп}}^{\text{в}}}{V_{\text{р}}} = \frac{V_{\text{р}} - (B_{\text{м}} + B_{\text{зн}})}{V_{\text{р}}}$
Коефіцієнт продукції чистого грошового потоку від операційної діяльності	$K_{\text{гп}}^{\text{ч}} = \frac{V_{\text{гп}}^{\text{ч}}}{V_{\text{р}}}$
Коефіцієнт продукції дійсного грошового потоку від операційної діяльності	$K_{\text{гп}}^{\text{д}} = \frac{V_{\text{гп}}^{\text{д}}}{V_{\text{р}}}$
Коефіцієнт продукції заданого грошового потоку від операційної діяльності	$K_{\text{гп}}^{\text{з}} = \frac{V_{\text{гп}}^{\text{з}}}{V_{\text{р}}}$
Безприбутковий оборот [58, с. 44]	$K_{\text{б}} = \frac{B_{\text{пост}}}{K_{\text{н}}} = \frac{B_{\text{пост}}}{B_{\text{пост}} + \Pi} \cdot V_{\text{р}}$
Запас надійності [58, с. 44]	$Z_{\text{н}} = \frac{V_{\text{р}} - K_{\text{б}}}{V_{\text{р}}} = 1 - \frac{B_{\text{пост}}}{B_{\text{пост}} + \Pi}$

* удосконалено автором

Використання методів оцінювання результатів господарської діяльності підприємства дає можливість розрахувати ключові індикатори, які відображають співвідношення товарної та реалізованої продукції й економічних елементів витрат (табл. 2.2) [312].

Результати створення системи управління економічною безпекою підприємства можуть бути кількісними та якісними.

Кількісними економічними результатами від створення системи управління економічною безпекою підприємства є:

- збільшення виторгу від реалізації продукції;
- збільшення прибутку;
- збільшення надходжень грошових коштів (збільшення продукції грошового потоку);
- збільшення ринкової вартості підприємства;
- збільшення обсягу інвестицій в інноваційний розвиток підприємства;
- збільшення рівня ефективності реальних інвестиційних та інноваційних проектів;
- збільшення рівня ефективності портфеля фінансових інвестицій;
- зменшення суми можливих збитків за рахунок підвищення рівня економічної безпеки;
- підвищення рівня ліквідності балансу підприємства;

Якісними результатами від створення системи управління економічною безпекою підприємства є:

- підвищення рівня економічної безпеки підприємства;
- підвищення рівня економічної стійкості підприємства;
- підвищення рівня платоспроможності підприємства;
- зниження вірогідних фінансових ризиків [312].

Таким чином, у запропонованій роботі узагальнено методи вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його системи економічної безпеки. Застосовано метод визначення продукції грошового потоку, який ґрунтується на використанні фінансової звітності. Метод дає можливість врахувати дію фактора часу, розрахувати період повернення авансованих інвестицій, наблизити методи визначення економічної ефективності господарської діяльності до

зарубіжних. Запропоновано методи розрахунку ключових індикаторів господарської діяльності: коефіцієнтів чистої продукції, умовно-чистої продукції, продукції нормативної вартості обробки, маржинального доходу, продукції грошового потоку від операційної діяльності. Аналіз динаміки ключових індикаторів дозволить поглибити аналіз господарської діяльності підприємства [312].

Розрахунок результатів господарської діяльності підприємства та функціонування його системи економічної безпеки може бути використано для обґрунтування напрямів підвищення ефективності господарської діяльності підприємства та доцільності створення служби економічної безпеки підприємства. Удосконалення методичних підходів до вимірювання результатів дасть можливість розвинути теорію економічної ефективності інвестування.

Для визначення економічної ефективності системи економічної безпеки підприємства необхідно розрахувати витрати на службу економічної безпеки. Складність полягає в тому, що на рівні структурних підрозділів підприємства продукція та послуги є проміжним результатом господарської діяльності. Витрати виробництва на даному рівні не враховують прибуток, створений працівниками.

Під системою економічної безпеки Бланк І. розуміє: систему кількісних і якісних параметрів економічного стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його економічної захищеності [33, с. 17].

На даний час невирішеними залишаються питання, пов'язані з визначенням витрат на створення системи економічної безпеки підприємства, результатів функціонування цієї системи, визначенням економічної ефективності системи.

Як розрахувати витрати на створення та поліпшення системи економічної безпеки підприємства? Щоб відповісти на це питання, треба визначити: чи здійснюються функції при формуванні системи економічної безпеки; хто здійснює функції економічної безпеки; на що впливає економічна безпека; до яких результатів це може призвести; як виміряти результати економічної безпеки; які кошти треба витратити на виконання функцій з управління системою економічної безпеки.

Одним із основоположників формування системи економічної безпеки підприємства як напряму фінансового менеджменту є Бланк І. [33]. Функції управління економічною безпекою розділені ним на функції управління як управляючої системи та функції управління як спеціалізованої системи менеджменту [33, с. 95].

До функцій управління економічною безпекою підприємства як управляючої системи віднесені: формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень; аналіз стану економічної безпеки підприємства; планування заходів щодо забезпечення рівня економічної безпеки підприємства; розробка діючої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень у сфері економічної безпеки підприємства; ефективний контроль за реалізацією управлінських рішень у сфері економічної безпеки підприємства.

Функції управління економічною безпекою підприємства як спеціалізованої системи менеджменту включають: розробку стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства; управління фінансовою рентабельністю підприємства; управління формуванням фінансових ресурсів підприємства; управління фінансовою стабільністю підприємства; управління інвестиційною активністю та ефективністю інвестицій підприємства; управління фінансовими ризиками підприємства; управління фінансовими інноваціями підприємства; антикризове фінансове управління підприємством [241; 287; 289].

Дані функції повинні здійснювати фахівці із структури управління економічною службою підприємства. Пропонуємо виконання функцій з управління економічною безпекою підприємства зосередити в окремій групі підрозділів під керівництвом фінансового директора підприємства.

Виділення в організаційній структурі підприємства окремих підрозділів, спрямованих на реалізацію завдань економічної безпеки, є одним із невирішених питань, які впливають на витрати, пов'язані зі створенням служби економічної безпеки підприємства. Існують різні підходи до створення організаційної структури. По-перше, треба з'ясувати: 1) створювати чи не створювати службу безпеки підприємства;

2) служба фінансової безпеки підприємства буде відокремлена від служби економічної безпеки чи ні.

Службу безпеки створюють такі підприємства: ті, які орієнтовані на довгострокове існування; якщо на підприємстві працює значна кількість персоналу, а майно є об'єктом зазіхань злочинців або недобросовісних конкурентів; ті, в кого є кошти.

Спочатку на підприємстві повинні оцінити можливості залучення зовнішньої служби охорони та допомоги державних або приватних служб охорони. Перед створенням служби безпеки треба ідентифікувати реальні та потенційні загрози від різних сил.

На підприємстві існують різні джерела загроз, збитків, ризиків: крадіжка матеріальних цінностей злодіями та співробітниками; «білокомірцева» злочинність, корупція; комп'ютерна злочинність, загроза технічного проникнення, витік електронної інформації; вандалізм, вибухи, пожежі, підпали; викрадення, захоплення заручників, рекет, погрози, шантаж; природні катаклізми; масові безпорядки [124, с. 219].

Зарубіжний та вітчизняний досвід засвідчує, що середня фірма може мати службу безпеки, яка включає чотири сектори (відділи): охорони, режиму, технічного захисту, оперативно-розвідувальної (контррозвідкової) роботи [124, с. 219].

Меліховим А. та Камишніковою Е. запропоновано створити на металургійному підприємстві ВАТ «ММК ім. Ілліча» особливий підрозділ під назвою «відділ економічної безпеки» [214]. Він буде координувати діяльність всіх підрозділів підприємства в напрямку економічної безпеки. Організаційна структура включає начальника відділу й шість рядових економістів для вирішення питань за окремими напрямками. До основних напрямків роботи відділу належать: оцінка та аналіз стану економічної безпеки підприємства; оцінка та аналіз стану економічної безпеки інших підприємств у складі ВАТ, їхнього впливу на рівень безпеки металургійного підприємства; порівняння значень показників оцінки економічної безпеки металургійного підприємства з підприємствами конкурентами, попередження загроз з боку конкурентів; попередження загроз з боку споживачів, контроль за їхнім впливом на рівень економічної безпеки підприємства; попередження

загроз з боку постачальників, контроль за їхнім впливом на рівень економічної безпеки підприємства; попередження загроз з боку працівників підприємства, особливо тих, що мають доступ до конфіденційної інформації [137, с. 13].

На наш погляд, у запропонованій структурі не враховано уникнення загроз, які можуть виникати з боку держави (загрози з боку всіх гілок влади). Крім того, загрози з боку конкурентів потрібно розділити на загрози конкурентів даної галузі та потенційних конкурентів з інших галузей, котрі можуть увійти в дану галузь виробництва. Загрози з боку споживачів, на наш погляд, потрібно розділити на загрози кінцевих споживачів та загрози з боку посередників між підприємством та кінцевим споживачем.

Капітула С. пропонує управління економічною безпекою підприємства зосередити у службі (відділі) економічної безпеки, яка буде займатися: моніторингом всіх внутрішніх та зовнішніх загроз підприємству, прогнозуванням можливих наслідків від загроз, оцінкою рівня економічної безпеки підприємства, розробкою стратегії протидії загрозам підприємству, аналізом ефективності впровадження розробленої стратегії, аналізом впливу організаційних заходів на загальний рівень економічної безпеки підприємства. Служба повинна підпорядковуватись генеральному директорові або одному із його заступників [140, с. 7].

Недостатньо вивченим залишається питання доцільності створення на підприємстві служби економічної безпеки та визначення елементів витрат на утримання цієї служби.

Пропонуємо витрати живої та уречевленої праці розрахувати як суму витрат на управління, які визначають витрати на оплату праці персоналу (з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці), матеріальних та інших витрат, амортизації та витрат, які виражають умовний прибуток, отриманий за участю фахівців служби економічної безпеки:

$$V_{e.ф} = V_{ф} + E_{н.ф.в} \cdot B_{ф}; \quad (2.15)$$

$$V_{ф} = B_{зн.ф} + B_{есв.ф} + B_{м.ф} + B_{ін.ф} + B_{а.ф}, \quad (2.16)$$

де $V_{e.ф}$, $V_{ф}$ – економічні та бухгалтерські витрати, пов'язані з виконанням функцій управління та забезпечення економічної безпеки підприємства, грн/рік;

$V_{зн.ф}$ – витрати на оплату праці персоналу служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{есв.ф}$ – нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці персоналу служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{м.ф}$ – матеріальні витрати, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{ін.ф}$ – інші витрати, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{а.ф}$ – амортизаційні відрахування, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$E_{н.ф.в}$ – нормативний показник економічної ефективності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, часток одиниць. Показник приймається на рівні не нижче від рівня нормативної рентабельності виробництва, який дорівнює відношенню нормативного валового прибутку до бухгалтерських витрат.

Добуток $E_{н.ф.в} \cdot B_{ф}$ являє собою умовний прибуток, який припадає на працівників служби економічної безпеки підприємства. При розрахунку умовного прибутку ми виходимо із теоретичних уявлень, що прибуток підприємства створюється всіма працівниками підприємства. Прибуток, який припадає на підрозділи підприємства, є умовним.

Пропонуємо розрахунок умовного нормативного валового грошового потоку, який припадає на створення служби економічної безпеки, представити у вигляді формули:

$$ГП_{н.ф.в} = B_{а.ф} + B_{зоб.н.ф} + E_{н.ф.в} \times B_{ф}, \quad (2.17)$$

де $ГП_{н.ф.в}$ – нормативний умовний валовий грошовий потік, який припадає на підрозділи підприємства, пов'язані зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$V_{а.ф}$ – амортизаційні відрахування, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{зоб.н.ф}$ – інші надходження (зобов'язання) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, які припадають на діяльність служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.ф.в}$ – нормативний показник економічної ефективності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, часток одиниць;

B_{ϕ} – бухгалтерські витрати, пов'язані з використанням функцій управління та забезпечення економічної безпеки підприємства, грн./рік.

Умовний кумулятивний грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки, пропонується розрахувати за формулою:

$$ГП_{к.ф} = C_{о.ф} + (B_{зоб.ф} + E_{н.ф.в} \cdot B_{\phi}) \times t, \quad (2.18)$$

де $ГП_{к.ф}$ – умовний кумулятивний грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки підприємства, грн.;

$C_{о.ф}$ – вартість основних засобів, які припадають на діяльність служби економічної безпеки, грн.;

t – розрахунковий період, роки.

Пропонуємо виділити такі види умовного прибутку: валовий, чистий, дійсний, заданий. Чистий умовний прибуток менший за валовий на суму адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат, податку на прибуток. Дійсний умовний прибуток являє собою ту частину валового умовного прибутку, яка дійсно буде спрямована на створення служби економічної безпеки. Заданий умовний прибуток – частина умовного валового прибутку, яку планується одержати через певний заданий час.

Наявність різних видів умовного прибутку грошового потоку дає можливість розрахувати не тільки валовий і чистий, але й дійсний та заданий умовний грошовий потік. Розрахунок цих видів умовного грошового потоку пропонуємо здійснити за такими формулами.

Валовий умовний грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки ($ГП_{у.в.ф}$):

$$ГП_{у.в.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + П_{у.ф.в}; \quad (2.19)$$

$$ГП_{у.в.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + E_{н.ф.в} \times B_{\phi}, \quad (2.20)$$

де $B_{а.ф}$ – амортизаційні відрахування, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки, грн./рік;

$B_{зоб\ \phi}$ – інші надходження (зобов'язання) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, пов'язані з діяльністю служби економічної безпеки, грн./рік;

$\Pi_{у.ф.в}$ – умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.ф.в} \times B_{\phi}$ – умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з діяльністю служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.ф.в}$ – нормативний показник економічної ефективності (вказує на частку умовного валового прибутку від бухгалтерських витрат), часток од.;

B_{ϕ} – бухгалтерські витрати, пов'язані зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$$\Pi_{у.ф.в} = E_{н.ф.в} \times B_{\phi} . \quad (2.21)$$

Чистий умовний грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{у.ч.ф}$):

$$\Gamma\Pi_{у.ч.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + \Pi_{у.ф.ч} ; \quad (2.22)$$

$$\Gamma\Pi_{у.ч.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + E_{н.ф.ч} \times B_{\phi} ; \quad (2.23)$$

$$\Pi_{у.ф.ч} = E_{н.ф.ч} \times B_{\phi} , \quad (2.24)$$

де $\Pi_{у.ф.ч}$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.ф.ч}$ – нормативний показник ефективності (вказує на частку умовного чистого прибутку від бухгалтерських витрат), часток од.

Дійсний умовний грошовий потік, пов'язаний зі службою економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{у.д.ф}$):

$$\Gamma\Pi_{у.д.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + \Pi_{у.ф.д} ; \quad (2.25)$$

$$\Gamma\Pi_{у.д.ф} = B_{а.ф} + B_{зоб.ф} + E_{н.ф.д} \times B_{\phi} ; \quad (2.26)$$

$$\Pi_{у.ф.д} = E_{н.ф.д} \times B_{\phi} , \quad (2.27)$$

де $\Pi_{у.ф.д}$ – умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.ф.д}$ – нормативний показник ефективності (вказує на частку умовного дійсного прибутку від бухгалтерських витрат), часток од.

Заданий умовний грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{у.з.ф}$):

$$\Gamma\Pi_{y.z.\phi} = B_{a.\phi} + B_{зоб.\phi} + \Pi_{y.\phi.z}; \quad (2.28)$$

$$\Gamma\Pi_{y.z.\phi} = B_{a.\phi} + B_{зоб.\phi} + E_{н.\phi.z} \times B_{\phi}; \quad (2.29)$$

$$\Pi_{y.\phi.z} = E_{н.\phi.z} \times B_{\phi}, \quad (2.30)$$

де $\Pi_{y.\phi.z}$ – умовний заданий прибуток грошового потоку, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки, грн./рік;

$E_{н.\phi.z}$ – нормативний показник ефективності (вказує на частку умовного заданого прибутку від бухгалтерських витрат), часток од.

Умовний нормативний нагромаджений грошовий потік, пов'язаний зі створенням служби економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{нар.\phi}$), буде дорівнювати добутку річного умовного грошового потоку ($\Gamma\Pi_{н.\phi}$) та розрахункового періоду (t):

$$\Gamma\Pi_{нар.\phi} = \Gamma\Pi_{н.\phi} \times t. \quad (2.31)$$

Результати створення служби економічної безпеки підприємства можуть бути кількісними та якісними.

Кількісні економічні результати: збільшення виторгу від реалізації продукції; збільшення прибутку; збільшення надходжень грошових коштів (збільшення продукції грошового потоку); збільшення ринкової вартості підприємства; збільшення обсягу інвестицій в інноваційний розвиток підприємства; збільшення рівня ефективності реальних інвестиційних та інноваційних проектів; збільшення рівня ефективності портфеля фінансових інвестицій; зменшення суми можливих збитків за рахунок підвищення рівня надійності економічної безпеки; підвищення рівня ліквідності на підприємстві.

Якісні результати: підвищення рівня економічної безпеки підприємства; підвищення рівня фінансової стійкості підприємства; підвищення рівня платоспроможності підприємства; зниження вірогідних фінансових ризиків [219].

Таким чином, узагальнення досвіду створення на підприємствах служби, яка виконує функції економічної безпеки та впливає на величину витрат, пов'язаних з економічною безпекою, дає змогу запропонувати методи визначення витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, які враховують у своєму складі умовний прибуток грошового потоку та умовний грошовий потік, а

також виділити валовий, чистий, дійсний і заданий умовний прибуток і грошовий потік [219].

Для визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства необхідно вміти розраховувати витрати виробництва. Економічна теорія розглядає можливість використання різних показників витрат.

Теорія економічної ефективності передбачає, що витрати господарської діяльності підприємства можуть бути представлені в ресурсному, затратному та кумулятивному вигляді [408, с. 217; 409, с. 76]. Ресурсний вигляд відображає суму необоротних та оборотних активів. Відповідно до економічної теорії поточні витрати живої й уречевленої праці (затратний вигляд) можуть бути представленими у вигляді бухгалтерських, а також економічних витрат [367, с. 190]. Бухгалтерські витрати (B) є сумою економічних елементів: амортизації (B_a), витрат на оплату праці ($B_{зп}$), матеріальних витрат (B_m), нарахувань ЄСВ на фонд оплати праці ($B_{від}$) та інших ($B_{ін}$). Економічні витрати (B_e), крім бухгалтерських (B), включають нормативний прибуток (Π_n). Авансовані кумулятивні витрати представлені сумою вартості необоротних активів ($C_{на}$) та витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці ($B_{зп}$) і матеріальних та інших витрат (B_m) за певний розрахунковий період (t). Використані кумулятивні витрати включають ще прибуток за період (t) [408, с. 230-231].

Чиста додана вартість (нормативна чиста додана вартість) – це сума заробітної плати з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці ($B_{зп}$) і нормативного валового прибутку (Π_n). Норматив затверджувався за всією номенклатурою готових виробів, напівфабрикатів, запасних частин, за всіма роботам та послугам промислового характеру, які реалізуються «на сторону». Він встановлювався на базі середньогалузевих витрат праці та затверджувався одночасно з цінами [81, с. 125].

Умовно чиста додана вартість включає крім чистої доданої вартості амортизацію.

Нормативна вартість обробки включає основну ($B_{зп_о}$) та додаткову заробітну плату ($B_{зп_д}$) виробників з нарахуванням ЄСВ на фонд

оплати праці ($B_{\text{впл}}$), загальновиробничі ($B_{\text{з.в}}$) та загальногосподарські витрати ($B_{\text{з.г}}$) [119, с. 127].

Витрати покриття товару ($B_{\text{п}_i}$) складають суму коштів, частка яких йде на покриття постійних витрат підприємства ($B_{\text{пост}_i}$), інша – включається до прибутку (Π_i) [58, с. 41]. Ці витрати розраховують для однономенклатурного виробництва протягом року, з використанням поділу їх на постійні та змінні.

Розрахунок маржинальних витрат в умовах багатноменклатурного виробництва, крім залежності від постійних і змінних витрат протягом року, дає можливість врахувати ще вплив структури реалізованої продукції, середню питому вагу маржинального доходу у виторзі від реалізації [411, с. 84]. Маржинальні витрати ($B_{\text{мар}}$) включають суму постійних витрат виробництва ($B_{\text{пост}}$) і валового прибутку ($\Pi_{\text{в}}$).

Грошовий потік (ГП) являє собою суму амортизаційних відрахувань ($B_{\text{а}}$), інших надходжень (зобов'язань) $B_{\text{зоб}}$ та чистого прибутку грошового потоку підприємства (Π). У табл. 2.3 наведено методи визначення розглянутих витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства [218].

Таблиця 2.3

**Методи визначення витрат,
пов'язаних з господарською діяльністю підприємства***

Витрати	Формула розрахунку	Результати
1	2	3
Бухгалтерські (авансовані) витрати Економічні (використані)	$B = B_{\text{а}} + B_{\text{зн}} + B_{\text{м}} + B_{\text{від}} + B_{\text{ін}}$ $B_{\text{е}} = B + \Pi_{\text{н}}$	Реалізована продукція, $V_{\text{р}}$
витрати Кумулятивні витрати: - авансовані - використані	$C_{\text{к.а}} = C_{\text{н.а}} + (B_{\text{зн}} + B_{\text{м}}) \times t$ $C_{\text{к.в}} = C_{\text{н.а}} + (B_{\text{зн}} + B_{\text{м}} + \Pi) \times t$	Нагромаджена реалізована продукція, $V_{\text{р.н}} = V_{\text{р}} \times t$
Чиста додана вартість	$B_{\text{ч}} = B_{\text{зн}} + \Pi_{\text{н}}$	Нормативно-чиста продукція, $V_{\text{ч}}$
Умовно-чиста додана вартість	$B_{\text{у.ч}} = B_{\text{зн}} + B_{\text{а}} + \Pi$	Умовно-чиста продукція, $V_{\text{у.ч}}$

Закінчення табл. 2.3

1	2	3
Нормативна вартість обробки	$V_{нво} = B_{зн.о} + B_{зн.д} + B_{з.в} + B_{з.г}$	Продукція нормативної вартості обробки, $V_{нво}$
Витрати покриття товару	$V_{п_i} = B_{пост_i} + П_i$	Продукція покриття товару, $V_{п}$
Маржинальні витрати	$V_{мар} = B_{пост} + П$	Маржинальний дохід, $V_{м}$
Грошовий потік: - затратний - кумулятивний - нагромаджений	$ГП = B_a + П + B_{зоб}$ $ГП_k = C_{н.а} + (П + B_{зоб}) \times t$ $ГП_n = (B_a + П + B_{зоб}) \times t$	Продукція грошового потоку, $V_{гп}$ Нагромаджена продукція грошового потоку, $V_{зн.н} = V_{зн} \times t$

* згруповано автором на підставі [58; 81; 119; 367; 408; 409; 411]

Порівняльна характеристика методів розрахунку витрат покриття товару, маржинальних витрат і грошового потоку наведена в табл. 2.4 [218].

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика методів визначення витрат покриття товару, маржинальних витрат і грошового потоку

Метод розрахунку витрат	Особливості використання
Витрати покриття товару	- для однономенклатурного виробництва - протягом року - поділ витрат на постійні та змінні
Маржинальні витрати	- для багатноменклатурного виробництва - поділ витрат на постійні та змінні - протягом року - з урахуванням впливу структури реалізованої продукції
Грошовий потік	- для багатноменклатурного виробництва - врахування складу економічних елементів витрат - протягом довгострокового та короткострокового періоду

* згруповано автором на підставі [58; 81; 119; 367; 408; 409; 411]

Існуючі методи визначення витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства та показників аналізу його грошових потоків, як витрат виробництва, не враховують, що грошовий потік може бути представлений не тільки у затратному, але й у кумулятивному та нагромадженому вигляді.

Розглянемо особливості визначення грошового потоку як частини витрат господарської діяльності. Грошовими потоками називають рух грошових коштів, отриманих та витрачених підприємством у готівковій та безготівковій формі. Грошові потоки можуть бути доданими та від'ємними. Додані потоки (припливи) відображають надходження грошей, від'ємні (відпливи) – витрачання грошей підприємством.

Аналіз грошових потоків є важливим напрямком дослідження зарубіжних та вітчизняних великих підприємств. В Україні розрахунок грошових потоків підприємств був введений на підставі стандарту бухгалтерського обліку «Звіт про рух грошових коштів» [383]. З 2013 року він втратив свою чинність у зв'язку з введенням НП(С)БО 1 [387]. Фінансовий словник подає «потік платежів» як послідовність здійснення розрахункових грошових операцій щодо інкасації боргу (доданий потік) та погашення своїх фінансових зобов'язань (від'ємний потік) за певний час із зазначенням термінів і суми платежів [121, с. 351].

Потоки коштів розглядають за операційною, інвестиційною й фінансовою видами діяльності. Операційна діяльність є головним джерелом коштів. Надходження (притік) коштів від операційної діяльності включають: грошовий виторг від реалізації продукції в поточному періоді, сплачування дебіторської заборгованості, надходження від продажу бартеру, аванси, отримані від покупців. Використання коштів (відтік) спрямоване на платежі за розрахунками постачальників та підрядників, виплату заробітної плати, відрахування до бюджету та фондів соціального страхування, виплати відсотків за кредитом.

Інвестиційна діяльність включає надходження (притік), пов'язані з продажем основних засобів, нематеріальних активів, дивіденди, відсотки від довгострокових фінансових вкладів, повернення інших фінансових вкладів. Кошти з інвестиційної діяльності (відтік)

використовуються на придбання основних засобів, нематеріальних активів, на капітальні вкладення, на довгострокові фінансові вклади.

Фінансова діяльність спрямована на збільшення коштів, які скеровуються на забезпечення операційної й інвестиційної діяльності. Притік коштів від фінансової діяльності: короткострокові кредити й позики, довгострокові кредити й позики, надходження від емісії акцій, цільове фінансування. Повернення короткострокових кредитів і позик, повернення довгострокових кредитів і позик, виплата дивідендів, погашення векселів [119, с. 69-70].

Для розрахунку грошових потоків застосовують прямий і непрямий методи. Загальна сума коштів, розрахованих за допомогою кожного методу, залишається однаковим. Відмінність полягає у різній послідовності процедур розрахунку. За допомогою прямого методу визначають, скільки коштів надійшло на поточні рахунки та скільки використано. Надходження обумовлені виторгом від реалізації та іншими надходженнями від операційної діяльності. Витрати спрямовані на виплату заробітної плати, нарахування ЄСВ на фонд оплати праці, податки до бюджету, постачальникам за одержані товарно-матеріальні цінності, інші витрати. В основі методу лежить принцип – від виторгу до грошового потоку. Непрямий метод ґрунтується на аналізі статей балансу й Звіту про фінансові результати. В основі методу лежить розрахунок чистого прибутку, який шляхом корегувань доводиться до величини чистого грошового потоку. В основі непрямого методу покладено принцип – від чистого прибутку до грошового потоку. Звіт про рух грошових коштів є складовою загального бюджету підприємства. Касовий бюджет – це кошторис очікуваних надходжень та виплат коштів за певний період від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності [119].

В економічній літературі висловлюється думка, що грошовий потік слід розглядати не тільки як результат діяльності підприємства, але й як витрати [54].

Ми вважаємо, що чистий грошовий потік (net cash flow) слід розглядати в якості результату господарської діяльності тільки як перевищення виторгу від реалізації над змінними витратами на виробництво

продукції. Основу чистого грошового потоку від операційної діяльності складає сума чистого прибутку ($\Pi_{\text{ч}}$) та амортизаційних відрахувань (B_a) [31, с. 728].

Крім прибутку та амортизації чистий грошовий потік включає інші зобов'язання (надходження), пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю ($B_{\text{зоб}}$) [119, с. 75].

Чистий грошовий потік виступає джерелом витрат, пов'язаних зі зміною оборотних активів, придбанням фінансових інвестицій та необоротних активів та інші. Тому можна вважати, що чистий грошовий потік – це частина витрат, які спрямовуються на випуск продукції. Прибуток в даному випадку виступає як частина витрат живої праці, частина доданої вартості, створеної живою працею. Амортизаційні відрахування є витратами, які скеровуються на просте відтворення основних фондів.

Пропонуємо ввести в обіг нове поняття «нормативний чистий грошовий потік» ($\Gamma\Pi_{\text{н}}$). Він являтиме собою суму амортизаційних відрахувань, розрахованих на основі стабільних норм амортизації (B_a), нормативного чистого прибутку грошового потоку ($\Pi_{\text{н}}$) та нормативних (планових) інших надходжень ($B_{\text{нзоб}}$) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Це дасть можливість планувати витрати господарської діяльності:

$$\Gamma\Pi_{\text{н}} = B_a + \Pi_{\text{н}} + B_{\text{нзоб}}. \quad (2.32)$$

Важливою характеристикою грошового потоку є кумулятивний грошовий потік ($\Gamma\Pi_{\text{к}}$). Він являє собою суму амортизованої вартості необоротних активів ($C_{\text{н.а}}$), суму річного чистого прибутку грошового потоку ($\Pi_{\text{ч}}$) та зобов'язань (інших надходжень) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства ($B_{\text{зоб}}$), помножених на розрахунковий період (t) [119, с. 66]:

$$\Gamma\Pi_{\text{к}} = C_{\text{н.а}} + (\Pi_{\text{ч}} + B_{\text{зоб}}) \times t. \quad (2.33)$$

Для побудови показників економічної ефективності інвестицій пропонується розрахунок нагромадженого грошового потоку ($\Gamma\Pi_{\text{наг}}$). Він являє собою добуток річного чистого грошового потоку ($\Gamma\Pi_{\text{ч}}$) та розрахункового періоду (t):

$$\Gamma\Pi_{\text{наг}} = \Gamma\Pi_{\text{ч}} \times t; \quad (2.34)$$

$$ГП_{\text{нар}} = (B_a + \Pi_{\text{ч}} + B_{\text{зоб}}) \cdot t. \quad (2.35)$$

Таким чином чистий грошовий потік підприємства крім амортизації та чистого прибутку враховує інші грошові надходження (зобов'язання) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Він може бути застосований при побудові графіка залежності результатів і витрат господарської діяльності від тривалості періоду, при побудові показників економічної ефективності господарської діяльності, при розрахунках періоду повернення авансових і використаних інвестицій.

Для аналізу грошових потоків рекомендується використовувати такі показники [31, с. 670-671; 33, с. 125-126]:

– чистий грошовий потік (перевищення додатного грошового потоку ($ГП_{\text{дод}}$) над від'ємним ($ГП_{\text{від}}$):

$$ГП_{\text{ч}} = ГП_{\text{дод}} - ГП_{\text{від}}, \quad (2.36)$$

– коефіцієнт ліквідності грошового потоку підприємства:

$$K_{\text{л}} = \frac{ГП_{\text{дод}}}{ГП_{\text{від}}}, \quad (2.37)$$

де $K_{\text{л}}$ – коефіцієнт ліквідності грошового потоку підприємства;

$ГП_{\text{дод}}$ – додатний грошовий потік підприємства;

$ГП_{\text{від}}$ – від'ємний грошовий потік підприємства.

– коефіцієнт ефективності грошового потоку підприємства:

$$K_{\text{е}} = \frac{ГП_{\text{ч}}}{ГП_{\text{від}}}, \quad (2.38)$$

де $K_{\text{е}}$ – коефіцієнт ефективності грошового потоку підприємства;

$ГП_{\text{ч}}$ – чистий грошовий потік підприємства;

$ГП_{\text{від}}$ – від'ємний грошовий потік підприємства.

– коефіцієнт достатності чистого грошового потоку:

$$K_{\text{дг}} = \frac{ГП_{\text{ч}}}{B + \Delta B_{\text{м}} + D}, \quad (2.39)$$

де $K_{\text{дг}}$ – коефіцієнт достатності чистого грошового потоку підприємства;

$ГП_{\text{ч}}$ – сума чистого грошового потоку підприємства;

B – сума виплат основного боргу за кредитами та позиками підприємства;

ΔB_m – приріст товарно-матеріальних цінностей у складі оборотних активів підприємства;

D – сума дивідендів, виплачених власникам (акціонерам) підприємства на вкладений капітал (акції та ін.).

– коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку:

$$K_p = \frac{ГП_ч - D}{\Delta I_p + \Delta I_\phi}, \quad (2.40)$$

де K_p – коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку підприємства;

$ГП_ч$ – сума чистого грошового потоку підприємства;

D – сума дивідендів, виплачених власникам підприємства (акціонерам) на вкладений капітал (акції та ін.);

ΔI_p – сума приросту реальних інвестицій підприємства;

ΔI_ϕ – сума приросту довгострокових фінансових інвестицій підприємства.

– показник самофінансування:

$$K_\phi = \frac{ГП_ч}{\Delta C_{н.а}} \times 100, \quad (2.41)$$

де K_ϕ – показник самофінансування, %;

$ГП_ч$ – чистий операційний грошовий потік;

$\Delta C_{н.а}$ – збільшення необоротних активів.

– чиста «cash-flow» маржа:

$$K_{ч.м} = \frac{ГП_ч}{V_p} \times 100, \quad (2.42)$$

де $K_{ч.м}$ – чиста «cash-flow» маржа;

$ГП_ч$ – чистий операційний грошовий потік;

V_p – виторг від реалізації продукції.

Пропонуємо для аналізу використання витрат, пов'язаних з господарською діяльністю, розрахунок коефіцієнтів (табл. 2.5). Вони характеризують частку витрат у виторзі від реалізації продукції [218].

Отже, узагальнено методи визначення витрат господарської діяльності підприємства, які пов'язані з випуском товарної та реалізованої продукції, продукції грошового потоку. Удосконалено методи вимірювання чистого грошового потоку, які, на відміну від існуючих,

враховують особливості обігу основних та оборотних засобів. Це дає можливість розрахувати нормативний чистий грошовий потік, грошовий потік у кумулятивному та нагромадженому вигляді. Запропоновано методи визначення коефіцієнтів використання витрат, пов'язаних з виробництвом продукції. Вони побудовані на основі відношення величини витрат до обсягу реалізованої продукції. Розрахунок даних показників дозволить розвинути аналіз господарської діяльності підприємства [218].

Таблиця 2.5

**Коефіцієнти використання витрат,
пов'язаних з господарською діяльністю***

№	Показник	Формула розрахунку
1	Коефіцієнт використання бухгалтерських витрат	$K'_o = \frac{B}{V_p}$
2	Коефіцієнт використання економічних витрат	$K'_e = \frac{B_e}{V_p}$
3	Коефіцієнт використання чистої доданої вартості	$K'_ч = \frac{B_ч}{V_p}$
4	Коефіцієнт використання умовно-чистої доданої вартості	$K'_{у.ч} = \frac{B_{у.ч}}{V_p}$
5	Коефіцієнт використання нормативної вартості обробки	$K'_{нво} = \frac{B_{нво}}{V_p}$
6	Коефіцієнт використання витрат покриття товару	$K'_п = \frac{B_n}{V_p}$
7	Коефіцієнт використання маржинальних витрат	$K'_м = \frac{B_{мар}}{V_p}$
8	Коефіцієнт використання грошового потоку від операційної діяльності	$K'_{гп} = \frac{\Gamma\Pi}{V_p}$
9	Коефіцієнт використання кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності	$K'_{гп.к} = \frac{\Gamma\Pi_k}{V_p \times t}$

*згруповано та удосконалено автором на підставі [31; 33; 54; 119]

2.3. Графічна інтерпретація взаємозв'язку результатів і витрат господарської діяльності підприємства в системі його економічної безпеки на довгостроковий період

Діяльність підприємства спрямована на збільшення прибутку, який формується, виходячи із ефективно укладених договорів та проведених господарських операцій. Прибуток є позитивною різницею між доходами та витратами підприємства, що якісно характеризує управлінські дії керівництва. В теорії та на практиці цю залежність для наочної характеристики можна показати графічно.

Наразі використовуються два види графіків, які відображають взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації та прибутку, що забезпечують процес виробництва продукції одного виду:

а) графік залежності витрат та обсягу реалізації у грошовому вираженні від обсягу реалізації в натуральному вираженні [33, с. 264; 94, с. 147; 449, с. 288];

б) графік залежності витрат та обсягу реалізації від життєвого циклу випуску продукції [408, с. 279].

Графік залежності витрат та обсягу реалізації у грошовому вираженні від обсягу реалізації в натуральному вираженні будують у межах місяця та року [94; 449]. На вісі ординат графіка відкладають величини обсягу реалізації у грошовому вираженні та витрат виробництва. На вісі абсцис – обсяг реалізації у натуральному вираженні (рис. 2.5).

Графік дає можливість знайти на перетині кривих обсягу реалізації та суми постійних і змінних витрат виробництва точку беззбитковості. Вона відображає обсяг реалізації продукції в натуральному вираженні, при якому прибуток відсутній, тобто дорівнює нулю [33, с. 264]. Графік дає можливість розрахувати заплановану суму валового та чистого прибутку, обсяг реалізації необхідний для цього та рівень економічної безпеки операційної діяльності підприємства.

Наведений графік дає змогу зробити такі висновки:

– графік побудовано для однономенклатурного виробництва з використанням показників постійних та змінних витрат, маржинального прибутку;

- не враховано показники валового та чистого грошового потоку;
- графік побудовано так, що в точці беззбитковості прибуток відсутній. Разом з тим він є в кожній одиниці реалізованої продукції;
- графік побудовано лише для операційної діяльності і не враховує всі результати й витрати господарської діяльності;
- графік не дає можливості розрахувати період повернення авансованих витрат;
- графік не враховує дію фактору часу.

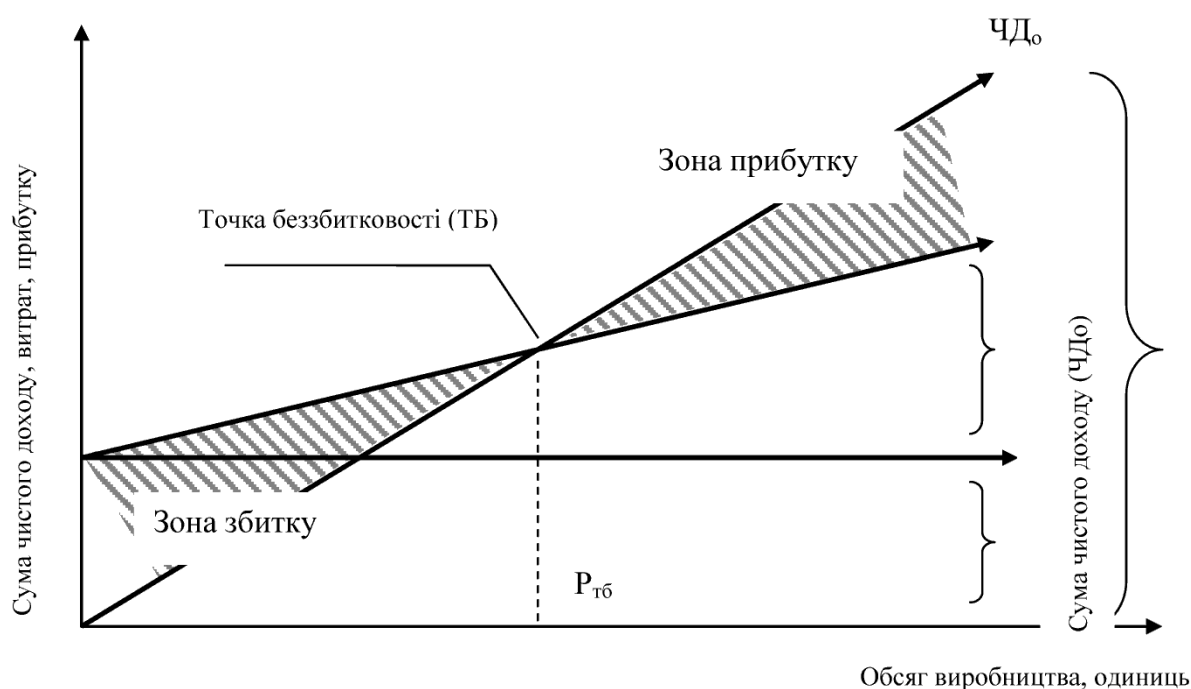

Рис. 2.5. Графік формування точки беззбитковості операційної діяльності підприємства в короткостроковому періоді*

* Джерело [139; 140]

Графік залежності витрат та обсягу реалізації від життєвого циклу випуску продукції одного виду побудовано на взаємодії постійних та змінних витрат [408, с. 279]. Роль постійних витрат виконує вартість основних засобів, яка ділиться на дві частини. Перша – амортизаційні відрахування, які збільшуються від нуля до величини, що дорівнює вартості основних засобів ($B_a \times t_0$). Друга – залишкова вартість основних засобів – зменшується від максимальної величини (вартості

основних засобів) до нуля (C_3). Сума першої та другої частин дорівнює вартості основних засобів (C_0):

$$C_0 = B_a \times t_0'' + C_3. \quad (2.43)$$

Інші складові кумулятивних інвестицій (матеріальні та інші витрати, витрати на оплату праці, нарахування ЄСВ на фонд оплати праці) накопичуються за роками життєвого циклу (рис. 2.6).

Крива 1 рисунку 2.6 – це залежність нагромаджених матеріальних витрат (B_m) від періоду випуску нових засобів праці (t_0''):

$$B_{н.м} = B_m \times t_0'', \quad (2.44)$$

Крива 2 рисунку 2.6 відображає нагромаджені витрати на оплату праці з нарахуваннями ЄСВ на фонд оплати праці ($B_{зп}$) залежно від періоду випуску нових засобів праці (t_0''):

$$B_{н.зп} = B_{зп} \times t_0'', \quad (2.45)$$

Крива 3 рисунку 2.6 характеризує нагромаджені амортизаційні відрахування (B_a) за період t_0'' :

$$B_{н.а} = B_a \times t_0'', \quad (2.46)$$

Сума нагромаджених витрат являє собою нагромаджені бухгалтерські витрати ($B_{наг}$):

$$B_{наг} = B_{н.м} + B_{н.зп} + B_{н.а}, \quad (2.47)$$

Крива 4 рисунку 2.6 це нагромаджений обсяг реалізованої продукції (V_p) за період (t_0''):

$$V_{н.р} = V_p \times t_0'', \quad (2.48)$$

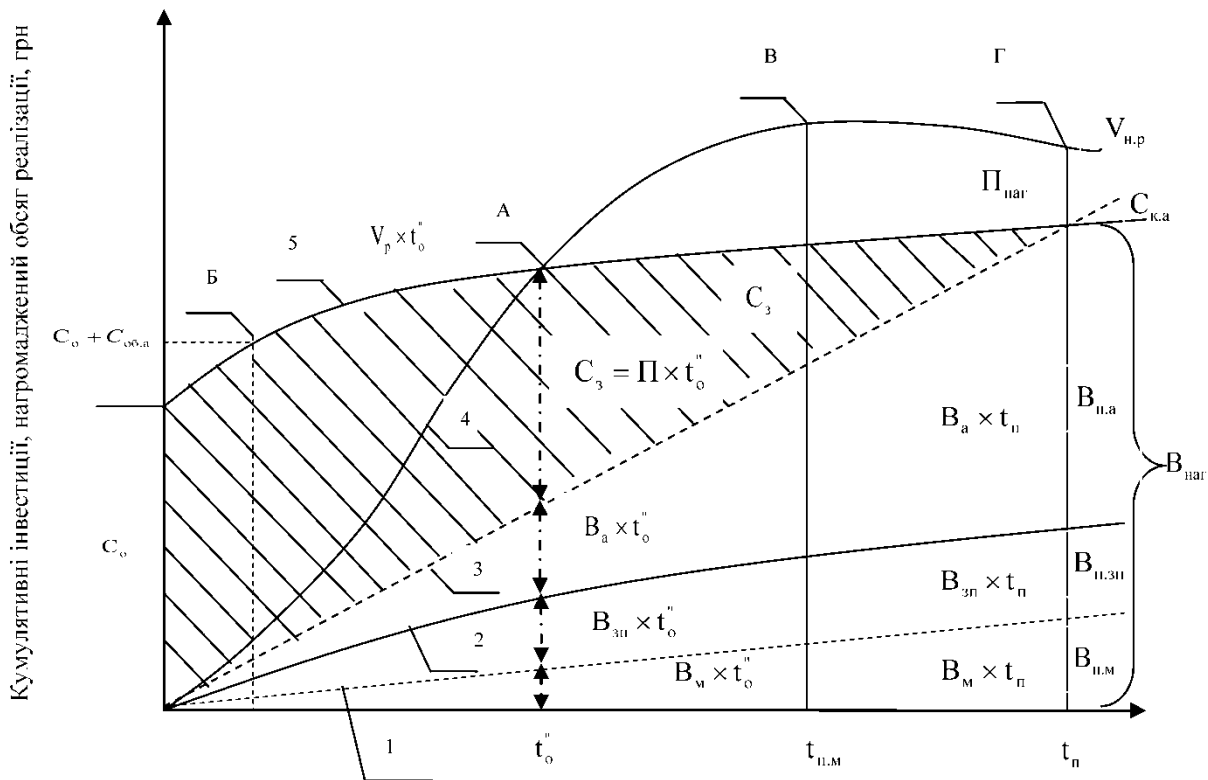
Область між нагромадженим обсягом реалізації ($V_{н.р}$) та нагромадженими витратами ($B_{наг}$) являє собою валовий прибуток (Π), нагромаджений за період (t):

$$\Pi_{наг} = V_{н.р} - B_{наг}, \quad (2.49)$$

Крива 5 рисунку 2.6 відображає суму авансованих кумулятивних витрат, що дорівнює сумі вартості основних засобів (C_0), нагромаджених матеріальних витрат ($B_{н.м}$) та витрат на оплату праці ($B_{н.зп}$):

$$C_{к.а} = C_0 + (B_m + B_{зп}) \times t_{п}, \quad (2.50)$$

У точці А рисунку 2.6 перетинаються нагромаджений обсяг реалізації з авансованими кумулятивними витратами. При чому у цій точці нагромаджений прибуток дорівнює залишковій вартості основних засобів у році t_0'' .

Життєвий цикл випуску засобів праці, роки

Рис. 2.6. Графік залежності результатів та інвестицій від життєвого циклу випуску нових засобів праці (без врахування дії фактора часу)*

* Джерело: [408, с. 279]

Точка Б рисунку 2.6 характеризує обсяг реалізації за один оборот оборотних засобів ($C_{об.а}$).

Точка В рисунку 2.6 дає можливість відобразити період ($t_{п.м}$), за який буде нагромаджено запланований (заданий) прибуток.

У точці Г відображається нагромаджений запланований (заданий) прибуток за період (t_n).

Графік залежності обсягу реалізованої продукції одного виду та витрат виробництва від тривалості виробництва (місяць, рік, життєвий цикл) дає можливість розрахувати такі параметри: період повернення авансованих інвестицій; період повернення використаних інвестицій; коефіцієнт віддачі авансованих споживаних інвестицій; коефіцієнт віддачі авансованих застосованих інвестицій; авансовані

кумулятивні оборотні кошти; річна кількість оборотів авансованих оборотних коштів; використані кумулятивні оборотні кошти; річна кількість оборотів використаних оборотних засобів; прибуток у точці повернення авансованих кумулятивних інвестицій; грошовий потік у точці повернення авансованих кумулятивних інвестицій; обсяг реалізованих нових засобів праці в натуральному вираженні у точці повернення авансованих кумулятивних інвестицій.

Пропонуємо побудувати графік залежності всіх результатів і всіх витрат господарської діяльності та системи економічної безпеки підприємства від тривалості довгострокового періоду.

Враховуючи особливості обігу необоротних й оборотних активів підприємства, а також той факт, що матеріальні витрати та витрати на оплату праці повертаються в кожному фінансовому циклі, пропонуємо побудувати спрощений графік (рис. 2.7). На вісі ординат цього графіка буде відкладено залежність результатів й витрат від тривалості довгострокового періоду. Від обсягу реалізації й від кумулятивних витрат відраховано нагромаджені матеріальні (та інші) витрати, витрати на оплату праці (з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці). На вісі абсцис відкладено тривалість життєвого циклу в роках. Даний графік моделює залежність продукції грошового потоку та кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності від тривалості довгострокового періоду при інвестиціях в систему економічної безпеки підприємства.

Валовий прибуток включає в себе прибуток грошового (від операційної діяльності) та негрошового потоку (від фінансової та інвестиційної діяльності).

Графік дає можливість: наблизити розрахунок показників економічної ефективності господарської та інвестиційної діяльності до зарубіжних підходів; розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий період повернення авансованих інвестицій в систему економічної безпеки підприємства; розрахувати прибуток та грошовий потік, нагромаджені у дані періоди; врахувати дію фактору часу на результати й витрати господарської діяльності підприємства.

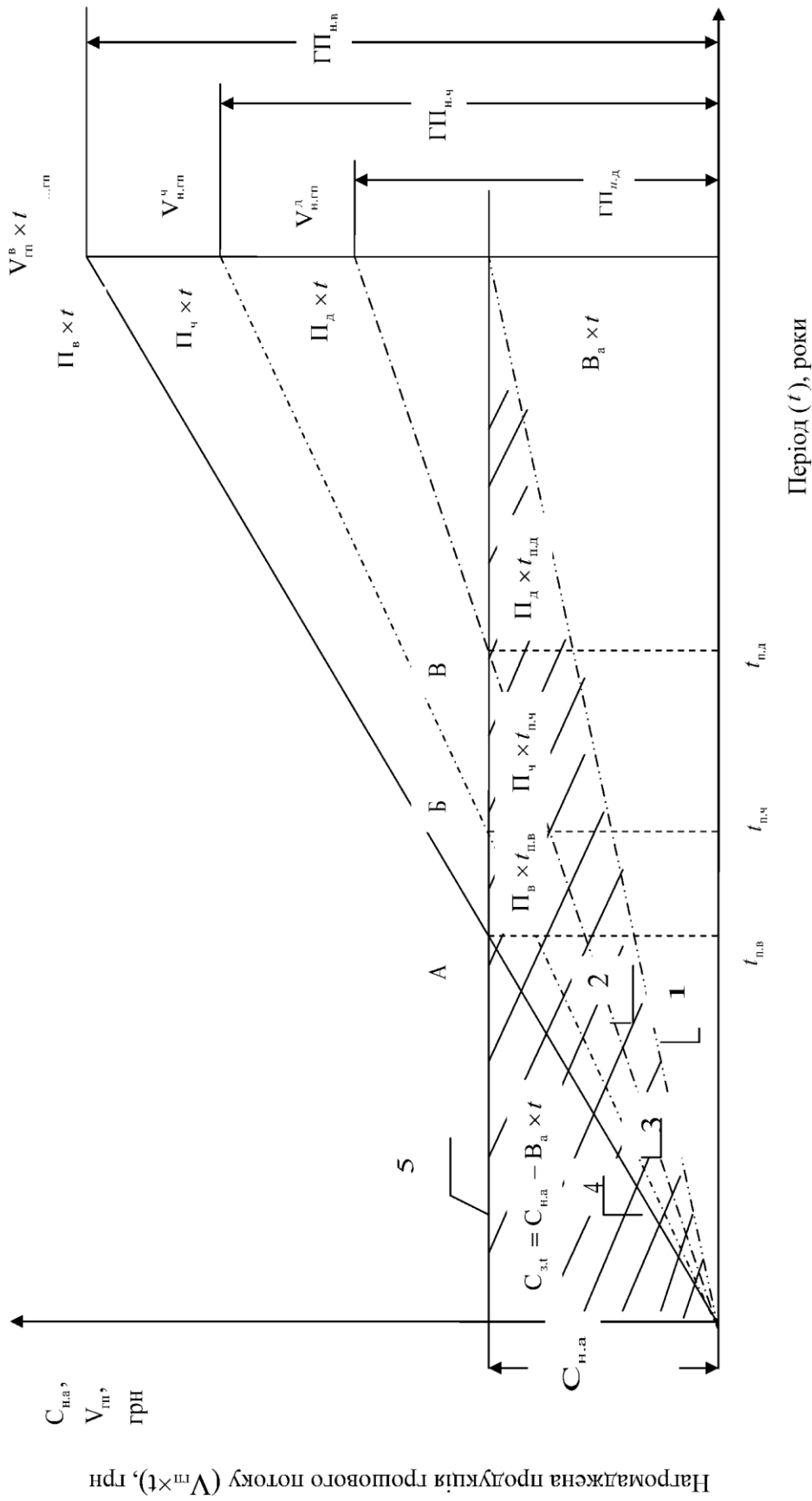

Рис. 2.7 Графік зіставлення грошового потоку та інвестицій в систему економічної безпеки підприємства залежно від життєвого циклу (без врахування дії фактора часу)

* запропоновано автором

На графічній аналоговій моделі представлені такі залежності та складові витрат:

1. Крива 4 рисунку 2.7 показує залежність продукції грошового потоку від тривалості довгострокового періоду підприємства. Нагромаджена продукція грошового потоку дорівнює різниці між нагромадженою величиною обсягу реалізації та нагромадженими матеріальними витратами та витратами на оплату праці:

$$V_{н.гп} = V_{н.р} - (B_{н.м} + B_{н.ін}) + (B_{н.зп} + B_{н.есв}), \quad (2.51)$$

$$V_{н.р} = \sum_{t=1}^{t_u} V_{рt} = V_p \times t, \quad (2.52)$$

$$B_{н.м} = \sum_{t=1}^{t_u} V_{м.ін.t} = (B_m + B_{ін}) \times t, \quad (2.53)$$

$$B_{н.зп} = \sum_{t=1}^{t_u} V_{зп.есв.t} = (B_{зп} + B_{есв}) \times t, \quad (2.54)$$

- де $V_{н.гп}$ – нагромаджена продукція грошового потоку;
 $V_{н.р}$ – нагромаджений обсяг реалізованої продукції;
 $B_{н.м}$ – нагромаджені матеріальні витрати;
 $B_{н.ін}$ – нагромаджені інші витрати;
 $B_{н.зп}$ – нагромаджені витрати на оплату праці;
 $B_{н.есв}$ – нагромаджені нарахування ЄСВ на фонд оплати праці;
 $V_{гпт}$ – продукція грошового потоку у t -му році;
 $V_{гп}$ – середньорічний обсяг продукції грошового потоку;
 t – розрахунковий період ($t=1,2,3 \dots t_u$);
 t_u – тривалість довгострокового періоду;
 $V_{н.рt}$ – нагромаджений обсяг реалізованої продукції у t -му році;
 V_p – середньорічний обсяг реалізованої продукції;
 $V_{м.ін.t}$ – матеріальні та інші витрати у t -му році;
 B_m – середньорічні матеріальні витрати;
 $B_{ін}$ – середньорічні інші витрати;
 $B_{зп.есв.t}$ – витрати на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці у t -му році;
 $B_{зп}$ – середньорічні витрати на оплату праці;
 $B_{есв}$ – середньорічні нарахування ЄСВ на фонд оплати праці.

2. Крива 1 рисунку 2.7 свідчить про залежність нагромаджених амортизаційних відрахувань від тривалості довгострокового періоду:

$$V_{н.а} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} V_{ат} = V_a \times t, \quad (2.55)$$

де $V_{н.а}$ – нагромаджені амортизаційні відрахування;

$V_{ат}$ – річні амортизаційні відрахування у t -му році;

V_a – середньорічні амортизаційні відрахування;

t – розрахунковий період;

$t_{ц}$ – тривалість довгострокового періоду.

3. Крива 3 рисунку 2.7 показує залежність нагромадженого чистого прибутку від довгострокового періоду:

$$\Pi_{н.ч} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} \Pi_{чt} = \Pi_{ч} \times t, \quad (2.56)$$

де $\Pi_{н.ч}$ – нагромаджений чистий прибуток грошового потоку;

$\Pi_{чt}$ – чистий прибуток грошового потоку підприємства у t -му році;

$\Pi_{ч}$ – середньорічний чистий прибуток грошового потоку;

t – розрахунковий період;

$t_{ц}$ – тривалість довгострокового періоду.

4. Крива 4 рисунку 2.7 також являє собою залежність нагромадженого валового прибутку підприємства від тривалості довгострокового періоду:

$$\Pi_{н.в} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} \Pi_{вт} = \Pi_{в} \times t, \quad (2.57)$$

де $\Pi_{н.в}$ – нагромаджений валовий прибуток грошового потоку;

$\Pi_{вт}$ – валовий прибуток грошового потоку у t -му році;

$\Pi_{в}$ – середньорічний валовий прибуток грошового потоку підприємства;

t – розрахунковий період;

$t_{ц}$ – тривалість довгострокового періоду.

5. Сума нагромаджених амортизаційних відрахувань ($V_{н.а}$) та нагромадженого чистого прибутку грошового потоку (та інших нагромаджених надходжень) $\Pi_{н.ч}$ формує нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності підприємства:

$$\Gamma \Pi_{н.ч} = V_{н.а} + \Pi_{н.ч}, \quad (2.58)$$

6. Сума нагромаджених амортизаційних відрахувань ($B_{н.а}$) та нагромадженого валового прибутку грошового потоку (та інших нагромаджених надходжень) $\Pi_{н.в}$ представляє нагромаджений валовий грошовий потік підприємства ($\Gamma\Pi_{н.в}$).

7. Нормативний нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності підприємства ($\Gamma\Pi_{н.в.нор}$) дорівнює сумі нагромаджених амортизаційних відрахувань ($B_{н.а}$) та нормативного нагромадженого валового прибутку грошового потоку ($\Pi_{н.в.нор}$):

$$\Gamma\Pi_{н.в.нор} = B_{н.а} + \Pi_{н.в.нор}, \quad (2.59)$$

8. Нагромаджена продукція грошового потоку ($V_{н.гп}$) повинна перевищувати або дорівнювати нагромадженій величині нормативного нагромадженого валового прибутку грошового потоку ($\Gamma\Pi_{н.в.нор}$):

$$V_{н.гп} \geq \Gamma\Pi_{н.в.нор}, \quad (2.60)$$

9. Зона між кривою 3 та кривою 4 представляє нагромаджену суму відрахувань від нагромадженого валового прибутку грошового потоку у вигляді адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат, податку на прибуток.

10. Крива 2 рисунку 2.7 являє собою залежність нагромадженої частки чистого прибутку грошового потоку, що дійсно буде спрямована на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства, від тривалості довгострокового періоду:

$$\Pi_{н.д} = \sum_{t=1}^{t_n} \Pi_{дt} = \Pi_{д} \times t, \quad (2.61)$$

де $\Pi_{н.д}$ – нагромаджений чистий прибуток грошового потоку, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

$\Pi_{дt}$ – чистий прибуток грошового потоку, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

$\Pi_{д}$ – середньорічний чистий прибуток грошового потоку, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

t – розрахунковий період;

t_n – тривалість довгострокового періоду.

11. Зона між кривою 1 та кривою 2 представляє нагромаджену частку чистого прибутку грошового потоку, яка дійсно буде спрямована на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства.

12. Сума нагромаджених амортизаційних відрахувань ($B_{н.а}$) та нагромадженої частки чистого прибутку грошового потоку, що дійсно буде спрямована на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства ($\Pi_{н.д}$), представляє нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства ($\Gamma\Pi_{н.д}$):

$$\Gamma\Pi_{н.д} = B_{н.а} + \Pi_{н.д}, \quad (2.62)$$

13. Крива 5 рисунку 2.7 представляє величину необоротних активів підприємства. Є частиною кумулятивних авансованих витрат господарської діяльності підприємства:

$$C_{к.а} = C_{н.а} + (B_{м} + B_{ін} + B_{зн} + B_{есв}) \times t, \quad (2.63)$$

$$C_{н.а} = C_{к.а} - (B_{м} + B_{ін} + B_{зн} + B_{есв}) \times t, \quad (2.64)$$

де $C_{к.а}$ – кумулятивні авансовані витрати господарської діяльності;

$B_{м}$ – середньорічні матеріальні витрати;

$B_{ін}$ – середньорічні інші витрати;

$B_{зн}$ – середньорічні витрати на оплату праці;

$B_{есв}$ – середньорічні нарахування ЄСВ на фонд оплати праці;

t – розрахунковий період.

14. Точка А рисунку 2.7 – точка перетину нагромадженої величини продукції грошового потоку від операційної діяльності та величини необоротних активів.

15. Точка Б рисунку 2.7 – точка перетину нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності та величини необоротних активів.

16. Точка В рисунку 2.7 – точка перетину нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства, та величини необоротних активів.

17. Рівність нагромадженої величини продукції грошового потоку від операційної діяльності та необоротних активів дає можливість

розрахувати валовий період повернення авансованих необоротних активів ($t_{п.в}$).

18. Рівність нагромадженої величини чистого грошового потоку від операційної діяльності та необоротних активів дає можливість розрахувати чистий період повернення авансованих необоротних активів ($t_{п.ч}$).

19. Рівність нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності, що дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства, та необоротних активів дає можливість розрахувати дійсний період повернення авансованих необоротних активів ($t_{п.д}$).

20. Величина необоротних активів підприємства складається з двох складових. Перша – нагромаджені амортизаційні відрахування ($B_{н.а} = B_a \times t$). Друга – залишкова (недоамортизована) частина необоротних активів ($C_{з.т}$). Залишкова (недоамортизована) частина необоротних активів ($C_{з.т}$) дорівнює різниці між необоротними активами ($C_{н.а}$) та нагромадженою величиною амортизаційних відрахувань ($B_{н.а} = B_a \times t$):

$$C_{з.т} = C_{н.а} - B_a \times t, \quad (2.65)$$

Залежність двох складових необоротних активів від тривалості довгострокового періоду протилежна. Якщо амортизаційні відрахування збільшуються від нуля до максимальної величини, що буде дорівнювати через амортизаційний період амортизаційній вартості необоротних активів, то залишкова (недоамортизована) частина за цей же період буде зменшуватись від максимальної величини (вартості необоротних активів) до нуля. Але у будь-який період часу сума нагромаджених амортизаційних відрахувань та залишкової (недоамортизованої) частини необоротних активів дорівнює вартості необоротних активів.

21. Графік дає можливість розрахувати нагромаджений прибуток грошового потоку, який буде одержано через валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства.

21.1. Через валовий період повернення інвестицій (точка А) буде нагромаджено валовий прибуток грошового потоку у розмірі:

$$\Pi_{н.в}^A = C_{н.а} - \sum_{t=1}^{t_{п.в}} B_{at} = C_{н.а} - B_a \times t_{п.в}, \quad (2.66)$$

де $\Pi_{н.в}^A$ – прибуток грошового потоку нагромаджений через валовий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

$C_{н.а}$ – величина необоротних активів підприємства;

B_{at} – амортизаційні відрахування у t -му році;

t – розрахунковий період;

$t_{п.в}$ – валовий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування.

21.2. Через чистий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства (точка Б) буде одержано нагромаджений чистий прибуток грошового потоку у розмірі:

$$\Pi_{н.ч}^B = C_{н.а} - \sum_{t=1}^{t_{п.ч}} B_{at} = C_{н.а} - B_a \times t_{п.ч}, \quad (2.67)$$

де $\Pi_{н.ч}^B$ – нагромаджений чистий прибуток грошового потоку через чистий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

$C_{н.а}$ – величина необоротних активів підприємства;

B_{at} – амортизаційні відрахування у t -му році;

t – розрахунковий період;

$t_{п.ч}$ – чистий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування.

21.3. Через дійсний період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства (точка В) буде нагромаджено прибуток грошового потоку:

$$\Pi_{н.д}^B = C_{н.а} - \sum_{t=1}^{t_{п.д}} B_{at} = C_{н.а} - B_a \times t_{п.д}, \quad (2.68)$$

де $\Pi_{н.д}^B$ – нагромаджений чистий прибуток грошового потоку, який дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства через період $t_{п.д}$;

$t_{п.д}$ – дійсний період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

$C_{н.а}$ – величина необоротних активів підприємства;

t – розрахунковий період;

$V_{ат}$ – амортизаційні відрахування у t -му році;

V_a – середньорічні амортизаційні відрахування.

21.4. Через заданий (запланований) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства буде нагромаджено прибутком грошового потоку:

$$\Pi_{н.з} = \sum_{t=1}^{t_3} \Pi_{zt} = \Pi_3 \times t_3, \quad (2.69)$$

де $\Pi_{н.з}$ – нагромаджений заданий (запланований) валовий прибуток грошового потоку за заданий (запланований) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

t – розрахунковий період;

t_3 – заданий (запланований) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки підприємства;

Π_{zt} – заданий (запланований) валовий прибуток грошового потоку у t -му році;

Π_3 – середньорічний заданий (запланований) валовий прибуток грошового потоку.

Запропонований спрощений графік залежності всіх результатів і витрат господарської діяльності в системі його економічної безпеки у довгостроковому періоді виробництва враховує той факт, що авансовані оборотні кошти повертаються в кожному фінансовому циклі [253].

Графічна аналогова модель залежності економічних результатів та витрат господарської діяльності побудована на основі взаємодії продукції грошового потоку та необоротних активів і дає можливість розрахувати показники економічної ефективності та валового, чистого й запланованого прибутку грошового потоку. Графічне представлення взаємодії результатів і витрат дає можливість показати формування валового, чистого та дійсного грошового потоку від операційної діяльності підприємства. За допомогою графіка можна визначити валовий, чистий, дійсний періоди повернення інвестицій; період, за

який буде одержано нагромаджений заданий (запланований) прибуток грошового потоку [253].

Аналогова модель дає можливість розрахувати такі показники:

1. Коефіцієнт перевищення нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma_{п.в}$) над необоротними активами підприємства ($C_{н.а}$):

$$K_{п.в} = \frac{\Gamma_{п.в}}{C_{н.а}} = \frac{\Pi_{в} \times t + B_{зоб} \times t + B_{а} \times t}{C_{н.а}}, \quad (2.70)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{п.в} < C_{н.а}$, $K_{п.в} < 1$;

при $\Gamma_{п.в} = C_{н.а}$, $K_{п.в} = 1$;

при $\Gamma_{п.в} > C_{н.а}$, $K_{п.в} > 1$.

2. Коефіцієнт перевищення нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma_{п.ч}$) над необоротними активами ($C_{н.а}$):

$$K_{п.ч} = \frac{\Gamma_{п.ч}}{C_{н.а}} = \frac{\Pi_{ч} \times t + B_{зоб} \times t + B_{а} \times t}{C_{н.а}}, \quad (2.71)$$

Коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{п.ч} < C_{н.а}$, $K_{п.ч} < 1$;

при $\Gamma_{п.ч} = C_{н.а}$, $K_{п.ч} = 1$;

при $\Gamma_{п.ч} > C_{н.а}$, $K_{п.ч} > 1$.

3. Коефіцієнт перевищення нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності над необоротними активами підприємства:

$$K_{п.д} = \frac{\Gamma_{п.д}}{C_{н.а}} = \frac{\Pi_{д} \times t + B_{зоб} \times t + B_{а} \times t}{C_{н.а}}, \quad (2.72)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{п.д} < C_{н.а}$, $K_{п.д} < 1$;

при $\Gamma_{п.д} = C_{н.а}$, $K_{п.д} = 1$;

при $\Gamma_{п.д} > C_{н.а}$, $K_{п.д} > 1$.

4. Коефіцієнт перевищення нагромадженого запланованого (заданого) грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma_{п.з}$) над необоротними активами підприємства ($C_{н.а}$):

$$K_{п.з} = \frac{ГП_{п.з}}{C_{н.а}} = \frac{П_з \times t + B_{зоб} \times t + B_a \times t}{C_{н.а}}, \quad (2.73)$$

де $П_з$ – запланований (заданий) середньорічний прибуток підприємства грошового потоку.

Коефіцієнт приймає різні значення:

при $ГП_{п.з} < C_{н.а}$, $K_{п.з} < 1$;

при $ГП_{п.з} = C_{н.а}$, $K_{п.з} = 1$;

при $ГП_{п.з} > C_{н.а}$, $K_{п.з} > 1$.

5. Коефіцієнт чистого прибутку грошового потоку (відношення чистого прибутку грошового потоку $П_ч$ до валового прибутку грошового потоку) [32, с. 98]:

$$K_{ч.п} = \frac{П_ч}{П_в}, \quad (2.74)$$

6. Коефіцієнт перевищення валового операційного прибутку грошового потоку ($П_в$) над чистим операційним прибутком грошового потоку ($П_ч$):

$$K = \frac{П_в}{П_ч}, \quad (2.75)$$

7. Податкоємність валового операційного прибутку грошового потоку ($П_{п.п}$ – податок на прибуток) [32, с. 281]:

$$H_е = \frac{П_{п.п}}{П_в}, \quad (2.76)$$

8. Збутоємність валового операційного прибутку грошового потоку ($П_з$ – витрати на збут продукції):

$$З_е = \frac{П_з}{П_в}, \quad (2.77)$$

9. Коефіцієнт адміністративних витрат ($П_a$ – адміністративні витрати):

$$K_a = \frac{П_a}{П_в}, \quad (2.78)$$

10. Сума податку на прибуток та інших обов'язкових платежів за рахунок валового операційного прибутку грошового потоку:

$$\Delta П_{п.п} = П_в - П_ч, \quad (2.79)$$

11. Частка чистого прибутку грошового потоку, що буде спрямована на повернення інвестицій ($П_{пов}$):

$$K_{пов} = \frac{П_{пов}}{П_ч}, \quad (2.80)$$

У таблиці 2.6 наведено порівняльну характеристику показників, одержаних на основі зіставлення результатів та витрат системи економічної безпеки підприємства.

Таблиця 2.6

Порівняння діючих та запропонованих показників, які одержані на основі зіставлення результатів та витрат системи економічної безпеки підприємства у довгостроковому періоді

Запропоновані показники	Показники, що використовуються
1	2
1. Нагромаджена продукція грошового потоку	
$V_{н.гп} = V_{н.р} - (B_{н.м} + B_{н.ін} + B_{н.зн} + B_{н.есв})$	Не розраховується
2. Нагромаджені амортизаційні відрахування:	
$B_{н.а} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} B_{ат} = B_a \times t_{ц}$	Не розраховується
3. Залишкова (недоамортизована) вартість необоротних активів	
$C_{з.т} = C_{н.а} - B_a \times t$	Не розраховується
4. Нагромаджений чистий прибуток грошового потоку, який дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$\Pi_{н.д} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} \Pi_{дт} = \Pi_d \times t_{ц}$	Не розраховується
5. Нагромаджений чистий прибуток грошового потоку	
$\Pi_{н.ч} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} \Pi_{чт} = \Pi_{ч} \times t_{ц}$	Не розраховується
6. Нагромаджений валовий прибуток грошового потоку	
$\Pi_{н.в} = \sum_{t=1}^{t_{ц}} \Pi_{вт} = \Pi_v \times t_{ц}$	Не розраховується
7. Нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності, який дійсно буде спрямований на повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$\Gamma\Pi_{н.д} = \Pi_{н.д} + B_{н.а}$	Не розраховується
8. Нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності	
$\Gamma\Pi_{н.ч} = \Pi_{н.ч} + B_{н.а}$	Не розраховується
9. Нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності	
$\Gamma\Pi_{н.в} = \Pi_{н.в} + B_{н.а}$	Не розраховується
10. Нагромаджений заданий (запланований) валовий грошовий потік від операційної діяльності	

1	2
$ГП_{н.з} = П_{н.з} + В_{н.а}$	Не розраховується
11. Нагромаджений валовий прибуток грошового потоку за валовий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.в}^A = \sum_{t=1}^{t_{н.в}} П_{вт} = П_v \times t_{п.в}$	Не розраховується
12. Нагромаджений чистий прибуток грошового потоку за чистий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.ч} = \sum_{t=1}^{t_{п.ч}} П_{чt} = П_ч \times t_{п.ч}$	Не розраховується
13. Нагромаджений дійсний прибуток грошового потоку за дійсний період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.д} = \sum_{t=1}^{t_{п.д}} П_{дt} = П_d \times t_{п.д}$	Не розраховується
14. Нагромаджений заданий (запланований) прибуток грошового потоку за заданий (запланований) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.з} = \sum_{t=1}^{t_3} П_{зt} = П_з \times t_3$	Розраховується маржинальний операційний прибуток (включає змінні витрати) [33, с. 271]
15. Нагромаджений чистий прибуток грошового потоку за чистий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.ч}^B = \sum_{t=1}^{t_{п.ч}} П_{чt} = П_ч \times t_{п.ч}$	Не розраховується
16. Нагромаджений дійсний прибуток грошового потоку за дійсний період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$П_{н.д}^B = \sum_{t=1}^{t_{п.д}} П_{дt} = П_d \times t_{п.д}$	Не розраховується
17. Нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності за валовий період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	
$ГП_{н.в}^A = П_{н.в}^A + В_{н.а}^A$	Не розраховується
18. Нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності за чистий період повернення інвестицій	
$ГП_{н.ч}^B = П_{н.ч}^B + В_{н.а}^B$	Не розраховується
19. Нагромаджений дійсний грошовий потік від операційної діяльності за дійсний період повернення інвестицій в систему економічної безпеки	

Закінчення табл. 2.6

1	2
$ГП_{н.д}^B = П_{н.д}^B + B_{н.а}^B$	Не розраховується
20. Коефіцієнт перевищення нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності над необоротними активами підприємства	Не розраховується
$K_{п.в} = \frac{ГП_{н.в}}{C_{н.а}}$	Не розраховується
21. Коефіцієнт перевищення нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності над необоротними активами підприємства	Не розраховується
$K_{п.ч} = \frac{ГП_{н.ч}}{C_{н.а}}$	Не розраховується
22. Коефіцієнт перевищення нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності над необоротними активами підприємства	Не розраховується
$K_{п.д} = \frac{ГП_{н.д}}{C_{н.а}}$	Не розраховується
23. Коефіцієнт перевищення нагромадженого запланованого (заданого) грошового потоку від операційної діяльності над необоротними активами підприємства	Не розраховується
$K_{п.з} = \frac{ГП_{н.з}}{C_{н.а}}$	Не розраховується

** побудовано на підставі власних досліджень автора*

Отже, графічне представлення взаємодії результатів і витрат дає можливість показати формування валового, чистого та дійсного грошового потоку від операційної діяльності підприємства. За допомогою графіка можна визначити валовий, чистий, дійсний періоди повернення інвестицій; період, за який буде одержано нагромаджений заданий (запланований) прибуток грошового потоку. Запропоновано показники, одержані на основі зіставлення результатів та витрат господарської діяльності підприємства у довгостроковому періоді, а саме: 1. Нагромаджена продукція грошового потоку. 2. Нагромаджені амортизаційні відрахування. 3. Залишкова (недоамортизована) вартість необоротних активів. 4. Нагромаджений чистий прибуток грошового потоку як загальний, так і такий, що дійсно буде спрямовано на повернення інвестицій в систему економічної безпеки. 5. Нагромаджений валовий прибуток грошового потоку. 6. Нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності, як загальний, так і такий, що

дійсно буде спрямовано на повернення інвестицій в систему економічної безпеки. 7. Нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності. 8. Нагромаджений заданий (запланований) грошовий потік від операційної діяльності. 9. Нагромаджений валовий (чистий, дійсний, заданий) прибуток грошового потоку за валовий (чистий, дійсний, заданий) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки. 10. Нагромаджений чистий (дійсний) прибуток грошового потоку за чистий (дійсний) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки. 11. Нагромаджений валовий (чистий, дійсний) грошовий потік від операційної діяльності за валовий (чистий, дійсний) період повернення інвестицій в систему економічної безпеки. 12. Коефіцієнт перевищення: нагромадженого валового, чистого, дійсного, заданого грошових потоків від операційної діяльності над необоротними активами підприємства. Запропоновано методи розрахунку коефіцієнтів: перевищення нагромадженого валового, чистого, дійсного та заданого грошових потоків від операційної діяльності над авансованими інвестиціями; податкоємності та збутоємності валового прибутку грошового потоку; частку адміністративних витрат та чистого прибутку грошового потоку у валовому прибутку грошового потоку [259].

2.4. Розробка графічної аналогової моделі формування економічної безпеки підприємства

Збільшення зовнішніх та внутрішніх загроз у процесі господарської діяльності обумовлює потребу у створенні на підприємствах служб економічної безпеки, які б дбали про стабільність роботи підприємства. Але такі зміни організаційної структури пов'язані зі збільшенням витрат на утримання відповідної служби. Система економічної безпеки підприємства охоплює діяльність його структурних підрозділів, де переважно й формуються витрати на систему економічної безпеки. Наразі на практиці використовують графіки, які відображають взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації та прибутку на рівні підприємств. Тому важливо побудувати графічну аналогову модель формування

економічної безпеки підприємства у довгостроковому та короткостроковому періоді, що дасть змогу отримати наочне пояснення такому важливому управлінському рішенню, як створення служби економічної безпеки.

Графічна аналогова модель взаємодії результатів і витрат залежно від тривалості довгострокового періоду дає можливість визначити економічну ефективність витрат на систему економічної безпеки підприємства.

При формуванні графіка ми виходили з таких теоретичних положень:

- прибуток підприємства створюється всіма працівниками;
- на рівні структурних підрозділів цей прибуток є умовним. Його запропоновано розраховувати часткою від бухгалтерських витрат на систему економічної безпеки;
- грошові потоки на рівні структурних підрозділів є також умовними (за рахунок прибутку, як умовної складової);
- умовний прибуток грошового потоку та грошовий потік від операційної діяльності пропонується розглядати у трьох видах: умовний валовий, умовний чистий, умовний дійсний;
- період повернення витрат на систему економічної безпеки пропонується визначати трьох видів: валовий, чистий, дійсний.

Алгоритм побудови графіка такий:

1. На вісі ординат відкладаємо вартість основних засобів на систему економічної безпеки підприємства, складові грошового потоку операційної діяльності.

2. На вісі абсцис – тривалість довгострокового періоду підприємства.

Графік взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності та інвестицій в основні засоби на створення системи економічної безпеки у довгостроковому періоді виробництва наведено на рисунку 2.8.

3. На рисунку 2.8 крива 1' – це нагромаджені амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки, залежно від тривалості довгострокового періоду t_u :

$$B_{н.а.ф} = \sum_{t=1}^{t_u} B_{а.фт} = B_{а.ф} \times t_u, \quad (2.81)$$

де $V_{н.а.ф}$ – нагромаджені амортизаційні відрахування, пов’язані з системою економічної безпеки;

t – розрахунковий період;

$t_{ц}$ – тривалість життєвого циклу;

$V_{а.фt}$ – амортизаційні відрахування, пов’язані з системою економічної безпеки у t -му році;

$V_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов’язані з системою економічної безпеки.

4. На рисунку 2.8 крива 2’ – нагромаджений умовний прибуток грошового потоку, який дійсно буде спрямовано на повернення вартості основних засобів, пов’язаних з системою економічної безпеки, залежно від тривалості життєвого циклу:

$$\Pi_{у.н.ф}^д = \sum_{t=1}^{t_{ц}} (E_{н.ф}^д \times V_{фt}) = E_{н.ф}^д \times V_{ф} \times t_{ц}, \quad (2.82)$$

де $\Pi_{у.н.ф}^д$ – умовний нагромаджений прибуток грошового потоку, який дійсно буде спрямовано на повернення інвестицій в систему економічної безпеки;

t – розрахунковий період;

$t_{ц}$ – тривалість довгострокового періоду;

$E_{н.ф}^д$ – нормативний показник економічної ефективності. Приймається за умови, що: $E_{н.ф}^д \geq \frac{\Pi_n^д}{B}$ (де $\Pi_n^д$ – нормативний чистий прибуток грошового потоку, що спрямовується на повернення інвестицій; B – річні бухгалтерські витрати на виробництво продукції);

$V_{фt}$ – річні бухгалтерські витрати, пов’язані з системою економічної безпеки (дорівнюють сумі економічних елементів витрат) у t -му році;

$V_{ф}$ – середньорічні бухгалтерські витрати, пов’язані з системою економічної безпеки.

5. Сума $(\Pi_{у.н.ф}^д + V_{н.а.ф})$ представляє нагромаджений умовний грошовий потік від операційної діяльності, який дійсно буде спрямований на повернення вартості основних засобів, пов’язаних з системою економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{у.ф}^д$).

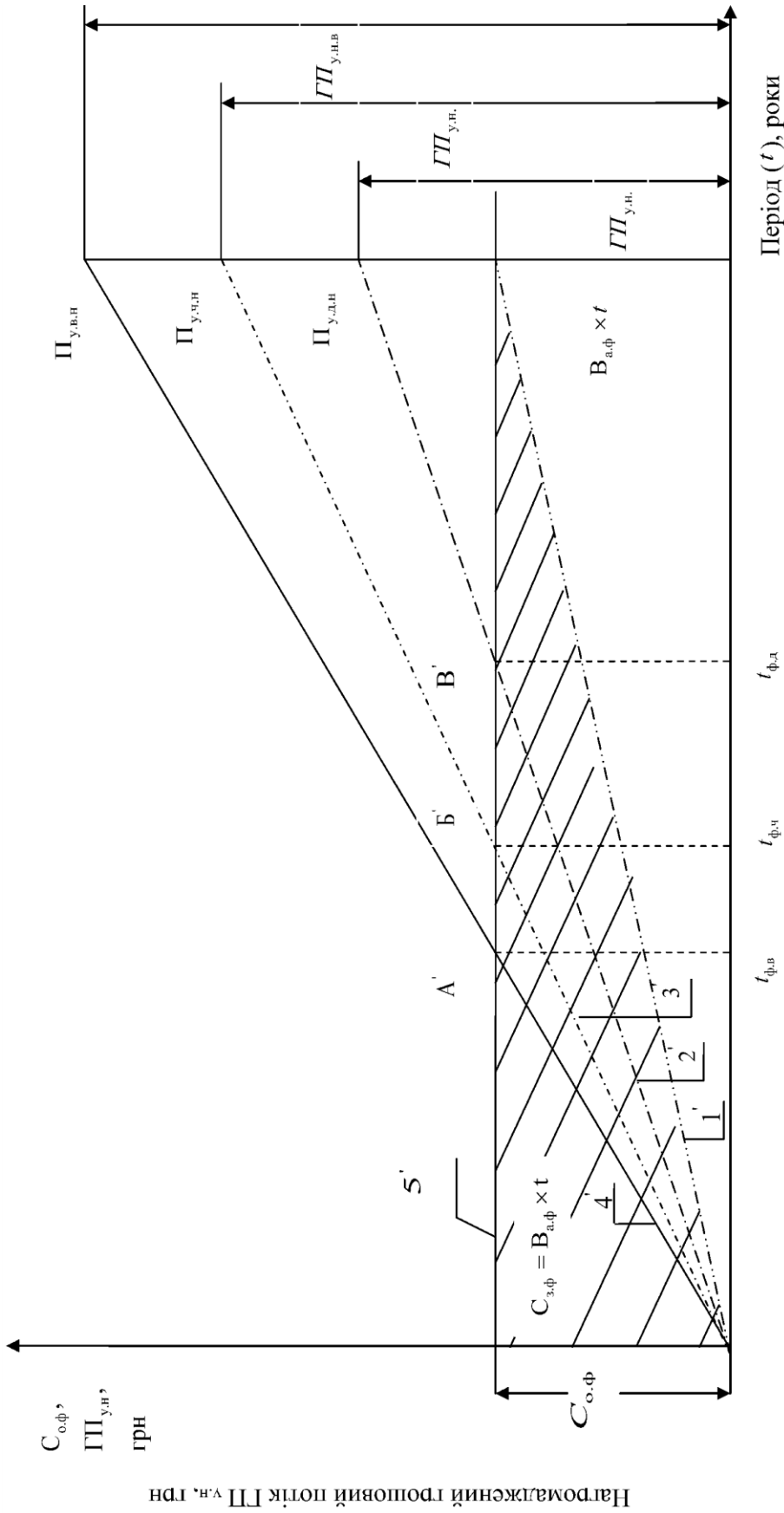

Рис. 2.8. Графік взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності та інвестицій в основні засоби, на створення системи економічної безпеки у довгостроковому періоді виробництва (без врахування дії фактора часу)

**запропоновано автором*

6. На рисунку 2.8 крива 3' – нагромаджений умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки, залежно від тривалості довгострокового періоду:

$$\Pi_{у.н.ф}^ч = \sum_{t=1}^{t_н} (E_{н.ф}^ч \times B_{фт}) = E_{н.ф}^ч \times B_{ф} \times t_н, \quad (2.83)$$

де $\Pi_{у.н.ф}^ч$ – нагромаджений умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки підприємства;

t – розрахунковий період;

$t_н$ – тривалість довгострокового періоду;

$E_{н.ф}^ч$ – нормативний показник економічної ефективності. Приймається на рівні: $E_{н.ф}^ч \geq \frac{\Pi_n^ч}{B}$ (де $\Pi_n^ч$ – нормативний чистий прибуток грошового потоку підприємства за рік; B – річні бухгалтерські операційні витрати);

$B_{фт}$ – річні бухгалтерські витрати, пов'язані з системою економічної безпеки у t -му році;

$B_{ф}$ – середньорічні бухгалтерські витрати, пов'язані з системою економічної безпеки.

7. Сума нагромадженого умовного чистого прибутку грошового потоку ($\Pi_{у.н.ф}^ч$) та нагромаджених амортизаційних відрахувань, пов'язаних з системою економічної безпеки ($B_{н.а.ф}$), являє собою нагромаджений умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з економічною безпекою ($\Gamma\Pi_{у.ф}^ч$).

8. На рисунку крива 4' – нагромаджений умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки, залежно від тривалості довгострокового періоду:

$$\Pi_{у.н.ф}^в = \sum_{t=1}^{t_н} (E_{н.ф}^в \times B_{фт}) = E_{н.ф}^в \times B_{ф} \times t_н, \quad (2.84)$$

де $\Pi_{у.н.ф}^в$ – нагромаджений умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки підприємства;

t – розрахунковий період;

$t_н$ – тривалість довгострокового періоду;

$E_{н.ф}^B$ – нормативний показник економічної ефективності. Приймається на рівні: $E_{н.ф}^B \geq \frac{\Pi_n^B}{B}$ (де Π_n^B – нормативний валовий прибуток грошового потоку підприємства за рік; B – річні бухгалтерські операційні витрати);

$V_{фт}$ – річні бухгалтерські витрати, пов'язані з системою економічної безпеки у t -му році;

$V_{ф}$ – середньорічні бухгалтерські витрати, пов'язані з системою економічної безпеки.

9. Сума нагромадженого умовного валового прибутку грошового потоку ($\Pi_{у.н.ф}^B$) та нагромаджених амортизаційних відрахувань, пов'язаних з системою економічної безпеки ($V_{н.а.ф}$), являє собою нагромаджений умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з системою економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{у.ф}^B$).

10. На рисунку 2.8 крива 5' – це амортизаційна вартість основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства. Вона залишається умовно постійною протягом довгострокового періоду. Основні засоби протягом амортизаційного періоду підлягають покращенню (ремонт, модернізації та інше) та переносять свою вартість на реалізовану продукцію у вигляді амортизаційних відрахувань. З нагромадженням амортизації вартість основних засобів зменшується до нуля. Сума нагромадженої амортизації ($V_{а.фт}$) та недоамортизованої частини ($C_{з.фт}$) у будь-який час дорівнює амортизаційній вартості основних засобів ($C_{о.ф}$):

$$C_{о.ф} = V_{а.ф} \times t + C_{з.фт}, \quad (2.85)$$

11. Точка А' рисунку 2.8 – це точка перетину нагромадженого умовного валового грошового потоку від операційної діяльності з амортизаційною вартістю основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки.

Ордината, опущена на вісь абсцис, показує на валовий період повернення амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки ($t_{п.ф}^B$).

12. У точці А' можна розрахувати умовний прибуток грошового потоку, який буде нагромаджено за період $t_{ф.в}$:

$$\Pi_{у.в.н} = C_{о.ф} - V_{а.ф} \times t_{ф.в}, \quad (2.86)$$

де $\Pi_{у.в.н}$ – умовний валовий прибуток грошового потоку, нагромаджений за валовий період повернення вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки;

$C_{о.ф}$ – амортизаційна вартість основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки;

$V_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки;

$t_{ф.в}$ – валовий період повернення амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки.

13. Точка Б' рисунку 2.8 – це точка перетину нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності з амортизаційною вартістю основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки. Якщо з цієї точки на вісь абсцис опустити ординату, одержимо чистий період повернення вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки ($t_{ф.ч}$).

14. Умовний чистий прибуток грошового потоку, який буде нагромаджено за цей період, дорівнює:

$$\Pi_{у.ч.н} = C_{о.ф} - V_{а.ф} \times t_{ф.ч}, \quad (2.87)$$

де $\Pi_{у.ч.н}$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, нагромаджений за період $t_{ф.ч}$;

$C_{о.ф}$ – амортизаційна вартість основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки;

$V_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки;

$t_{ф.ч}$ – чистий період повернення амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки.

15. Точка В' рисунку 2.8 – це точка перетину нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності, який дійсно буде спрямований на повернення вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства. Ордината, опущена з цієї точки, дає можливість визначити дійсний період

повернення амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаної з системою економічної безпеки підприємства ($t_{ф.д}$).

16. Через період $t_{ф.д}$ буде нагромаджено дійсний умовний прибуток грошового потоку у розмірі:

$$\Pi_{у.д.н} = C_{о.ф} - V_{а.ф} \times t_{ф.д}, \quad (2.88)$$

де $\Pi_{у.д.н}$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, який дійсно буде спрямовано на повернення основних засобів через період $t_{ф.д}$;

$C_{о.ф}$ – амортизаційна вартість основних засобів, пов'язаних з економічною безпекою;

$V_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки;

$t_{ф.д}$ – дійсний період повернення амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаної з системою економічної безпеки.

За допомогою графіка, наведеного на рисунку 2.8, пропонуємо розрахувати показники співвідношення грошових потоків від операційної діяльності та амортизаційної вартості основних засобів:

– коефіцієнт співвідношення нагромадженого умовного валового грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma\Pi_{у.н.в}$) та амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки ($C_{о.ф}$):

$$K_{ф.в} = \frac{\Gamma\Pi_{у.н.в}}{C_{о.ф}}, \quad (2.89)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma\Pi_{у.н.в} > C_{о.ф}$, $K_{ф.в} > 1$;

при $\Gamma\Pi_{у.н.в} = C_{о.ф}$, $K_{ф.в} = 1$;

при $\Gamma\Pi_{у.н.в} < C_{о.ф}$, $K_{ф.в} < 1$.

– коефіцієнт співвідношення нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma\Pi_{у.н.ч}$) та амортизаційної вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки ($C_{о.ф}$):

$$K_{ф.ч} = \frac{\Gamma\Pi_{у.н.ч}}{C_{о.ф}}, \quad (2.90)$$

Коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{у.н.ч} > C_{о.ф}$, $K_{ф.ч} > 1$;

при $\Gamma_{у.н.ч} = C_{о.ф}$, $K_{ф.ч} = 1$;

при $\Gamma_{у.н.ч} < C_{о.ф}$, $K_{ф.ч} < 1$.

– коефіцієнт співвідношення нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma_{у.н.д}$), який дійсно буде спрямований на повернення вартості основних засобів, пов'язаних з системою економічної безпеки ($C_{о.ф}$):

$$K_{ф.д} = \frac{\Gamma_{у.н.д}}{C_{о.ф}}, \quad (2.91)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{у.н.д} > C_{о.ф}$, $K_{ф.д} > 1$;

при $\Gamma_{у.н.д} = C_{о.ф}$, $K_{ф.д} = 1$;

при $\Gamma_{у.н.д} < C_{о.ф}$, $K_{ф.д} < 1$.

Побудований графік взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних з формування економічної безпеки у довгостроковому періоді дає можливість розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення амортизаційної вартості основних засобів, а також показники економічної ефективності витрат на систему економічної безпеки підприємства [252].

Співвідношення між результатами й витратами на систему економічної безпеки у короткостроковому періоді можна зобразити за допомогою графіка. Він графічно ілюструє, як впливає період виробництва на формування грошового потоку від операційної діяльності та кумулятивних витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки.

Побудуємо графік взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних із системою економічної безпеки у короткостроковому періоді (протягом року). Графік представлено на рисунку 2.9.

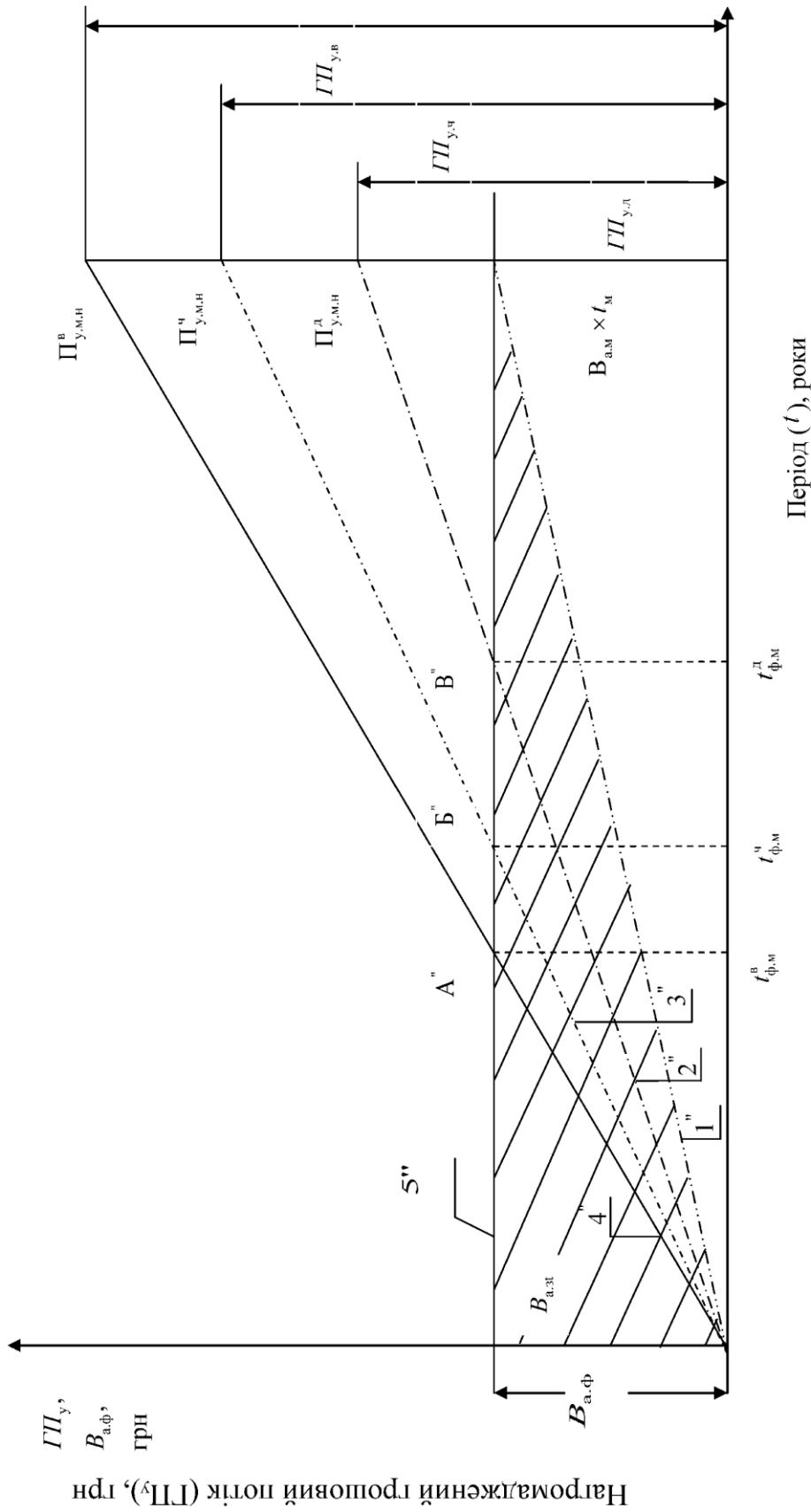

Рис. 2.9. Графік взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності та витрат на амортизацію, пов'язану зі створенням системи економічної безпеки протягом короткострокового періоду (без врахування дії фактора часу)

**запропоновано автором*

Використаємо такий алгоритм побудови графіка:

1. На вісі ординат наносимо нагромаджений умовний грошовий потік від операційної діяльності та річні амортизаційні відрахування на систему економічної безпеки. Річна амортизація залишається постійною величиною протягом року. Умовний грошовий потік та його складові збільшуються. На вісі абсцис наносимо місяці року.

2. Крива 1" рисунку 2.9 показує нагромаджені за рік амортизаційні відрахування. Амортизація здійснюється щомісячно. Метод амортизації в роботі не розглядається. Припустимо, що він є прямолінійним:

$$B_{a,\phi} = \sum_{t_m=1}^{t_{\text{ц}}} B_{a,m} = B_{a,m} \times t_{\text{ц}}, \quad (2.92)$$

де $B_{a,\phi}$ – річні амортизаційні відрахування, нагромаджені за рік; t_m – розрахунковий період; $t_{\text{ц}}$ – тривалість короткострокового циклу ($t_{\text{ц}} = 12$ місяців року); $B_{a,m}$ – амортизаційні відрахування у t -му місяці року; $B_{a,m}$ – середньорічні амортизаційні відрахування.

3. Крива 2" рисунку 2.9 – це умовний прибуток грошового потоку, нагромаджений за рік, який дійсно може бути спрямований на повернення річної амортизації, пов'язаної з системою економічної безпеки ($\Pi_{y,\phi}$):

$$\Pi_{y,\phi}^{\text{д}} = \sum_{t_m=1}^{t_{\text{ц}}} \Pi_{y,m,t_m}^{\text{д}} = \Pi_{y,m}^{\text{д}} \times t_{\text{ц}}, \quad (2.93)$$

де $\Pi_{y,m,t_m}^{\text{д}}$ – умовний прибуток грошового потоку, що дійсно буде спрямований на повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{y,m}^{\text{д}}$ – середньомісячний умовний прибуток грошового потоку, що дійсно буде спрямований на повернення витрат, пов'язаних зі системою економічної безпеки; t_m – розрахунковий період (місяці); $t_{\text{ц}}$ – тривалість короткострокового циклу ($t_{\text{ц}} = 12$ місяців року).

4. Сума ($B_{a,\phi} + \Pi_{y,\phi}^{\text{д}}$) формує нагромаджений за рік умовний грошовий потік від операційної діяльності, який дійсно може бути спрямований на повернення кумулятивних витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки.

5. Крива 3" рисунку 2.9 – це умовний чистий прибуток грошового потоку, нагромаджений за рік:

$$\Pi_{y,\phi}^{\text{ч}} = \sum_{t_m=1}^{t_{\text{ц}}} \Pi_{y,m,t_m}^{\text{ч}} = \Pi_{y,m}^{\text{ч}} \times t_{\text{ц}}, \quad (2.94)$$

де $\Pi_{y,\phi}^{\text{ч}}$ – умовний нагромаджений чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки; t_m – розрахунковий період (місяці); $t_{\text{ц}}$ – тривалість короткострокового циклу ($t_{\text{ц}} = 12$ місяців року); $\Pi_{y,m,t_m}^{\text{ч}}$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{y,m}^{\text{ч}}$ – середньомісячний умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки.

6. Сума ($B_{a,\phi} + \Pi_{y,\phi}^{\text{ч}}$) являє собою нагромаджений за рік умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з системою економічної безпеки підприємства.

7. Крива 4" рисунку 2.9 – умовний валовий прибуток грошового потоку, нагромаджений за рік:

$$\Pi_{y,\phi}^{\text{в}} = \sum_{t_m=1}^{t_{\text{ц}}} \Pi_{y,m,t_m}^{\text{в}} = \Pi_{y,m}^{\text{в}} \times t_{\text{ц}}, \quad (2.95)$$

де $\Pi_{y,\phi}^{\text{в}}$ – умовний нагромаджений валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки;

t_m – розрахунковий період (місяці); $t_{\text{ц}}$ – тривалість короткострокового циклу ($t_{\text{ц}} = 12$ місяців року); $\Pi_{y,m,t_m}^{\text{в}}$ – умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{y,m}^{\text{в}}$ – середньомісячний умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки.

8. Сума річних амортизаційних відрахувань ($B_{a,\phi}$) та умовного нагромадженого валового прибутку грошового потоку, пов'язаних з системою економічної безпеки ($\Pi_{y,\phi}^{\text{в}}$), складає нагромаджений за рік умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з системою економічної безпеки.

9. Крива 5" рисунку 2.9 – річні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки підприємства ($B_{a,\phi}$). Виконують роль постійних витрат, якщо не враховувати дію фактору часу.

Амортизація основних засобів здійснюється щомісячно. За рік буде нагромаджено суму ($B_{a.ф} = B_{a.м} \times t_{ц}$). Разом з тим залишається залишкова (недоамортизована) частина:

$$B_{a.зт.м} = B_{a.ф} - B_{a.м} \times t_{м}, \quad (2.96)$$

де $B_{a.зт.м}$ – залишкова (недоамортизована) частина річних амортизаційних відрахувань, пов'язаних з системою економічної безпеки у $t_{м}$ -му місяці; $B_{a.ф}$ – річні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки; $B_{a.м}$ – середньомісячні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки; $t_{м}$ – розрахунковий період (місяці).

Сума нарахованої амортизації у будь-якому місяці у ($B_{a.м} \times t_{м}$) та недоамортизованої частини у цей період ($B_{a.зт.м}$) складає річні амортизаційні відрахування, пов'язані з системою економічної безпеки ($B_{a.ф}$):

$$B_{a.ф} = B_{a.м} \times t_{м} + B_{a.зт.м}, \quad (2.97)$$

Річна сума амортизаційних відрахувань ($B_{a.ф}$) являє собою частину річних кумулятивних витрат ($B_{к.ф}$), з яких вираховано суму нагромаджених матеріальних ($B_{н.м.ф}$) та інших витрат ($B_{н.ін.ф}$) плюс витрати на оплату праці ($B_{н.зп.ф}$) з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці ($B_{н.єсв.ф}$):

$$B_{a.ф} = B_{к.ф} - (B_{н.м.ф} + B_{н.ін.ф} + B_{н.зп.ф} + B_{н.єсв.ф}), \quad (2.98)$$

10. Точка А" рисунку 2.9 – це точка перетину нагромадженого умовного валового грошового потоку від операційної діяльності та річних амортизаційних відрахувань. Ордината, опущена з цієї точки на вісь абсцис, вказує на валовий період повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства ($t_{ф.м}^B$).

11. Умовний нагромаджений валовий прибуток грошового потоку, що буде одержано у валовий період повернення витрат, можна розрахувати за формулою:

$$\Pi_{у.м.н}^B = \sum_{t_{м}=1}^{t_{ф.м}^B} \Pi_{у.м.т_{м}}^B = \Pi_{у.м}^B \times t_{ф.м}^B, \quad (2.99)$$

де $\Pi_{у.м.н}^B$ – умовний прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки, що буде одержано через період $t_{ф.м}^B$; $t_{ф.м}^B$ – валовий період повернення витрат, пов'язаних з системою економічною безпекою; $t_{м}$ – розрахунковий період (місяці року); $\Pi_{у.м.т_{м}}^B$ – умовний

валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{у.м}^B$ – середньомісячний умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічною безпекою.

12. Умовний грошовий потік від операційної діяльності, що буде нагромаджено у валовий період повернення витрат, матиме вигляд:

$$\Gamma\Pi_{у.в} = \Pi_{у.м.н}^B + B_{а.ф}, \quad (2.100)$$

13. Коефіцієнт співвідношення умовного нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma\Pi_{у.в}$) та річних амортизаційних відрахувань ($B_{а.ф}$), пов'язаних зі створенням системи економічної безпеки:

$$K''_{п.в} = \frac{\Gamma\Pi_{у.в}}{B_{а.ф}}, \quad (2.101)$$

Коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma\Pi_{у.в} > B_{а.ф}$, $K''_{п.в} > 1$;

при $\Gamma\Pi_{у.в} = B_{а.ф}$, $K''_{п.в} = 1$;

при $\Gamma\Pi_{у.в} < B_{а.ф}$, $K''_{п.в} < 1$.

14. Точка Б" рисунку 2.9 – це точка перетину нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності та річних амортизаційних відрахувань. Ордината, опущена з цієї точки на вісь абсцис, дає можливість визначити чистий період повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки ($t_{ф.м}^ч$).

15. Умовний чистий прибуток грошового потоку, що буде нагромаджено у чистий період повернення, буде дорівнювати:

$$\Pi_{у.м.н}^ч = \sum_{t_m=1}^{t_{ф.м}^ч} \Pi_{у.м.t_m}^ч = \Pi_{у.м}^ч \times t_{ф.м}^ч, \quad (2.102)$$

де $\Pi_{у.м.н}^ч$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки, нагромаджений за період $t_{ф.м}^ч$; $t_{ф.м}^ч$ – чистий період повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки; t_m – розрахунковий період (місяці року); $\Pi_{у.м.t_m}^ч$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{у.м}^ч$ – середньомісячний умовний

чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний зі створенням системи економічної безпеки.

16. Умовний грошовий потік від операційної діяльності, що буде нагромаджено у чистий період повернення витрат на систему економічної безпеки ($\Gamma\Pi_{y,ч}$) матиме вигляд:

$$\Gamma\Pi_{y,ч} = \Pi_{y,м.н}^ч + B_{a,ф}, \quad (2.103)$$

17. Коефіцієнт співвідношення умовного нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma\Pi_{y,ч}$) та річних амортизаційних відрахувань ($B_{a,ф}$), пов'язаних з системою економічної безпеки буде дорівнювати:

$$K''_{п.ч} = \frac{\Gamma\Pi_{y,ч}}{B_{a,ф}}, \quad (2.104)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma\Pi_{y,ч} > B_{a,ф}$, $K''_{п.ч} > 1$;

при $\Gamma\Pi_{y,ч} = B_{a,ф}$, $K''_{п.ч} = 1$;

при $\Gamma\Pi_{y,ч} < B_{a,ф}$, $K''_{п.ч} < 1$.

18. Точка В" рисунку 2.9 – це точка перетину нагромадженого умовного грошового потоку від операційної діяльності, що дійсно буде спрямований на повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства. Ордината, опущена з цієї точки, дає можливість визначити дійсний період повернення витрат ($t_{ф.м}^д$).

19. Через період $t_{ф.м}^д$ буде нагромаджено дійсний умовний прибуток грошового потоку $\Pi_{y,м.н}^д$, який розраховується за формулою:

$$\Pi_{y,м.н}^д = \sum_{t_m=1}^{t_{ф.м}^д} \Pi_{y,м,t_m}^д = \Pi_{y,м}^д \times t_{ф.м}^д, \quad (2.105)$$

де $t_{ф.м}^д$ – дійсний період повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки; t_m – розрахунковий період (місяці року); $\Pi_{y,м,t_m}^д$ – умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки у t_m -му місяці року; $\Pi_{y,м}^д$ – середньомісячний умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний з системою економічної безпеки.

20. Умовний грошовий потік від операційної діяльності, що буде нагромаджено у дійсний період повернення витрат на систему економічної безпеки ($\Gamma_{\text{п.д}}$) матиме вигляд:

$$\Gamma_{\text{п.д}} = \Pi_{\text{у.м.н}}^{\text{д}} + V_{\text{а.ф}}, \quad (2.106)$$

21. Коефіцієнт співвідношення умовного нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності ($\Gamma_{\text{п.д}}$) та річних амортизаційних відрахувань ($V_{\text{а.ф}}$), пов'язаних з системою економічної безпеки буде дорівнювати:

$$K''_{\text{п.д}} = \frac{\Gamma_{\text{п.д}}}{V_{\text{а.ф}}} \quad (2.107)$$

Залежно від співвідношення величин коефіцієнт приймає різні значення:

при $\Gamma_{\text{п.д}} > V_{\text{а.ф}}$, $K''_{\text{п.д}} > 1$;

при $\Gamma_{\text{п.д}} = V_{\text{а.ф}}$, $K''_{\text{п.д}} = 1$;

при $\Gamma_{\text{п.д}} < V_{\text{а.ф}}$, $K''_{\text{п.д}} < 1$.

22. Заданий (запланований) умовний нагромаджений валовий прибуток грошового потоку ($\Pi_{\text{у.з}}$) можна одержати через заданий (запланований) період часу ($t_{\text{ф.м}}^3$).

Запропонована аналогова модель взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних з формуванням системи економічної безпеки, у короткостроковому періоді (протягом року) дає змогу визначити: вплив періоду виробництва на формування грошового потоку від операційної діяльності та кумулятивних витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки; розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства; економічну ефективність витрат на формування системи економічної безпеки підприємства протягом короткострокового періоду [236].

Висновки до другого розділу

1. Виділено та узагальнено методичні підходи до визначення економічної безпеки підприємств, а саме: підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства, прибутково-інвестиційний підхід, тривимірний підхід, ресурсно-функціональний підхід, індикаторно-індексний підхід, індикаторний підхід, програмно-цільовий підхід, підхід за функціональними складовими економічної безпеки, експертний підхід, матричний підхід, вузькофункціональний підхід, підхід на основі теорії економічних ризиків, бухгалтерський підхід, підхід економіко-математичного моделювання, підхід ймовірності банкрутства підприємства. З наведеного аналізу думок вчених видно, що більш оптимальними для використання є ресурсно-функціональний, програмно-цільовий та індикаторний підходи.

2. Проаналізувавши підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, ми бачимо, що вони базуються на таких підходах: індикаторному, ресурсно-функціональному, економіко-математичному підході, прогнозування банкрутства, оцінки фінансової стійкості підприємства, підході за функціональними складовими. Доцільно застосовувати для оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки такі підходи: прибутково-інвестиційний підхід, тривимірний підхід, індикаторно-індексний підхід, програмно-цільовий підхід, експертний підхід, матричний підхід, вузькофункціональний підхід, підхід на основі теорії економічних ризиків, бухгалтерський підхід.

3. Проведено критичний аналіз та узагальнено методики оцінки економічної безпеки підприємств, а саме: 1. Методика, побудована на функціональних складових фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки. 2. Методика ефективності механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки. 3. Методика оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, розроблена на підставі економіко-математичного підходу, яка використовує функціональну залежність. 4. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі підходу оцінки фінансової

стійкості підприємства, яка визначається інтегральним показником. 5. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі ресурсно-функціонального підходу, яка визначає рівень фінансово-економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів суб'єктів господарювання за кожною функціональною складовою. 6. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, визначена на основі бальних оцінок. 7. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі підходу дослідження грошових потоків, тому оцінку ефективності формування грошових потоків здійснюють за розрахунком чистого грошового потоку. 8. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі індикаторного підходу. 9. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки, побудована на підставі підходів економіко-математичного моделювання. 10. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки із застосуванням графічного підходу.

4. У розділі розкрито методичні аспекти вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його системи економічної безпеки, удосконалено визначення витрат господарської діяльності підприємства та витрат на створення і поліпшення його системи економічної безпеки, запропонована графічна інтерпретація взаємозв'язку результатів і витрат господарської діяльності у довгостроковому періоді, розроблено графічні аналогові моделі формування економічної безпеки підприємства. Крім того, узагальнено методи, що використовуються на практиці для вимірювання результатів господарської діяльності підприємства. Розкрито сутність натурального та вартісних вимірників результату: валової, товарної, нормативно-чистої, умовно-чистої продукції, нормативної вартості обробки, величини покриття, маржинального доходу.

5. Розвинуто методичні підходи до вимірювання результату господарської діяльності підприємства та його системи економічної безпеки. Вперше запропоновано розрахунок продукції валового, чистого, дійсного та заданого грошового потоку. Продукцію валового грошового потоку можна розрахувати як різницю між обсягом реалізованої продукції та витратами на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд

оплати праці, матеріальними та іншими витратами. Продукція чистого грошового потоку дорівнює різниці між обсягом реалізованої продукції та сумою витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальними та іншими витратами, відрахувань, необхідних для того, щоб із валового прибутку одержати чистий прибуток. Продукція дійсного грошового потоку розраховується як різниця між обсягом реалізованої продукції та сумою витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальними та іншими витратами, відрахувань, необхідних для того, щоб із валового прибутку одержати дійсний прибуток. Продукцію заданого грошового потоку можна розрахувати як різницю між обсягом реалізованої продукції та сумою витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальними та іншими витратами, відрахувань, необхідних для того, щоб із валового прибутку одержати заданий прибуток.

6. Удосконалено розрахунок ключових індикаторів господарської діяльності, серед яких, крім коефіцієнта продукції покриття, безприбуткового обороту, запасу надійності, додатково запропоновано врахувати: коефіцієнти чистої, умовно-чистої продукції, продукції нормативної вартості обробки, коефіцієнт маржинального доходу, коефіцієнт продукції валового, чистого, дійсного та заданого грошового потоку від операційної діяльності.

7. Узагальнено результати, які можуть бути одержані від створення системи управління економічною безпекою підприємства. Вони можуть бути кількісними та якісними. До кількісних економічних результатів віднесено: збільшення виторгу від реалізації продукції; збільшення прибутку грошового потоку; збільшення надходжень грошових коштів (збільшення продукції грошового потоку); збільшення ринкової вартості підприємства; збільшення обсягу інвестицій в інноваційний розвиток підприємства; збільшення рівня ефективності реальних інвестицій та інноваційних проектів; збільшення рівня ефективності портфеля фінансових інвестицій; зменшення суми можливих збитків за рахунок підвищення рівня економічної безпеки; підвищення рівня ліквідності балансу на підприємстві.

Якісні результати: підвищення рівня економічної безпеки підприємства; підвищення рівня фінансової стійкості підприємства; підвищення рівня платоспроможності підприємства; зниження вірогідності фінансових ризиків.

8. Узагальнено ресурсний, витратний та кумулятивний методичні підходи до визначення витрат на виробництво продукції. Розкрито сутність бухгалтерських та економічних витрат, чистої доданої вартості, умовно чистої доданої вартості, нормативної вартості обробки, витрат на покриття товару, маржинальних витрат, грошового потоку.

Грошовий потік від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства запропоновано визначати у затратному, кумулятивному та нагромадженому вигляді.

9. Узагальнено методи визначення показників, які необхідно використовувати для аналізу грошових потоків. До них віднесені: чистий грошовий потік від операційної діяльності, коефіцієнти ліквідності, ефективності, достатності, реінвестування, самофінансування, чиста «cash-flow» маржа.

10. Запропоновано для аналізу використання витрат господарської діяльності розрахунок таких коефіцієнтів використання: бухгалтерських та економічних витрат, чистої та умовно чистої доданої вартості, нормативної вартості обробки, витрат покриття товару, маржинальних витрат, грошового потоку, кумулятивного грошового потоку.

11. Запропоновано розрахунок витрат живої та уречевленої праці (економічних витрат), пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства. Вони включають: витрати на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальні та інші витрати, амортизацію та умовний прибуток грошового потоку. Умовний прибуток грошового потоку може бути розрахований у частках від бухгалтерських витрат. Запропоновано методичні підходи до розрахунку валового, чистого, дійсного та заданого умовного прибутку грошового потоку та грошового потоку від операційної діяльності як частини економічних витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки підприємства.

12. Узагальнено досвід графічного відображення взаємозв'язку витрат та обсягу реалізації від обсягу реалізації в натуральному вигляді та залежності витрат і обсягу реалізації від періоду випуску продукції одного виду.

Запропоновано побудову спрощеного графіка залежності всіх результатів і витрат господарської діяльності від довгострокового періоду виробництва. Враховано той факт, що авансовані оборотні кошти повертаються в кожному фінансовому циклі. Запропонований графік відображає взаємодію продукції грошового потоку від операційної діяльності та авансованих інвестицій залежно від періоду. Крім того, представлено методи розрахунку коефіцієнтів: перевищення нагромадженого валового, чистого, дійсного та заданого грошових потоків від операційної діяльності над авансованими інвестиціями; податкоємності та збутоємності валового прибутку грошового потоку; частку адміністративних витрат та чистого прибутку грошового потоку у валовому прибутку грошового потоку.

13. Вперше розроблено графічну аналогову модель взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних з формуванням економічної безпеки у довгостроковому періоді. Модель дає можливість розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення інвестицій, авансованих у систему економічної безпеки, а також показники економічної ефективності витрат на систему економічної безпеки підприємства.

14. Вперше побудовано графік, що ілюструє співвідношення між результатами й витратами у короткостроковому періоді та показує, як впливає період виробництва на формування умовного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих витрат, пов'язаних з системою економічної безпеки. Побудований графік дає змогу розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення витрат, авансованих протягом року.

Розділ 3.

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ ДЛЯ СВОЄЧАСНОГО ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методика внутрішнього контролю виробничих запасів та витрат на виробництво для забезпечення економічної безпеки підприємства

Здійснення господарської діяльності підприємства неможливе без виникнення небезпек та ризиків, саме тому особлива увага керівництва має бути скерована на запобігання таким загрозам, а також нівелювання їх наслідків. Оптимізації використання ресурсів та проведення контрольних заходів, спрямованих на ефективну та стабільну діяльність підприємства, нейтралізація наслідків ризиків є одним із підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства. Систематичне проведення внутрішнього контролю належить до важливих функцій управління економічною безпекою підприємства. Контрольна функція передбачає перевірку наявності зовнішніх та внутрішніх загроз, контроль за веденням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та забезпечення економічної безпеки об'єктів обліку. Оптимальне використання, контроль та управління фінансовими ресурсами, оперативне реагування на загрози для мінімізації або уникнення шкоди забезпечує служба економічної безпеки підприємства [309].

Під час проведення опитування працівників бухгалтерської служби підприємств, з метою виявлення ефективності різних видів внутрішнього контролю, які проводять або планують проводити досліджувані підприємства, отримана інформація, наведена у табл. 3.1.

У процесі анкетування виявлені причини, що вплинули на вибір видів внутрішнього контролю (узагальнено у табл. 3.2).

Таблиця 3.1

**Види контролю, які проводять або планують проводити
на досліджуваних підприємствах***

Вид контролю	Найменування підприємств																	
	ПрАТ «Запоріжвогнеетрив»	ТОВ «Істел»	ТОВ «ЗТМК»	ПАТ «Запоріжавтоматика»	ПрАТ «ЗТР»	ПрАТ «ЗАЗ»	ПП «Дарія»	ТОВ «Елемент-Перетворювач»	Запорізька регіональна філія ПрАТ «УГМК»	ПрАТ «Інструментальний завод ім. Войкова»	ПАТ «ЗАЛК»	ТОВ «ЗЗСТ «Мотор-Січ»	ТОВ «ЗЛМЗ»	ПАТ «Запоріжсталь»	ДП ЗМКБ «Прогрес» ім. академіка О.Г. Івченка	ПрАТ «Запорізький електропа- ратний завод»	КТ «ЗЗВА»	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
Проводять на підприємствах:																		
- зовнішній аудит фінансової звітності	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	
- перевірку цільового використання бюджетних коштів.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	
- перевірку податків	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Планують проводити на підприємствах внутрішній контроль:																		
- виробничих запасів;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
- витрат на виробництво;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
- касових операцій;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
- розрахунків з підзвітними особами;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
- екологічного податку;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
- лізингу;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
- ефективності використання основних засобів;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
- власного капіталу	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

** згруповано автором*

Таблиця 3.2

Причини, що вплинули вибір видів внутрішнього контролю*

Перелік причин	Відсоток підприємств, для яких це важливо, %
Виявлення відхиленнями між даними обліку та фактичною наявністю (нестача, надлишок)	100
Виявлення помилок у веденні обліку та складання звітності	100
Відсутність методики проведення внутрішнього контролю для застосування на підприємстві	100
Запобігання шахрайству	100
Підвищення ефективності діяльності підприємства	100

** згруповано автором*

На сьогодні відсутні єдині законодавчі або науково-методичні підходи до проведення перевірки. Проведення внутрішнього контролю об'єктів дозволяє своєчасно виявити помилки в обліку [242; 245], що входить у систему економічної безпеки підприємства.

На сучасному етапі функції контролю здійснюють державна аудиторська служба та державна фіскальна служба, між ними розподілені функції перевірки за формою власності підприємств та установ, але, як свідчить практики, перевірки підлягають тільки окремі ділянки обліку. Зокрема, державна аудиторська служба України перевіряє діяльність бюджетних установ та державних підприємств, таких як ДП ЗМКБ «Прогрес» ім. академіка О.Г. Івченка. У разі виявлення помилок у веденні обліку, що пов'язано з перевитратами бюджетних коштів та їх нецільовим використанням, державна аудиторська служба України вводить фінансові санкції.

Державна фіскальна служба перевіряє ділянки, пов'язані з нарахуванням та сплатою податків, а саме: ПДВ, податок на прибуток, ПДФО, ЄСВ, екологічний податок та інші [248]. Розмір витрат підприємства впливає, з одного боку, на завищення суми податкового кредиту, якщо це пов'язано з придбанням матеріалів, основних засобів, витрат на відрядження та отримання послуг, що в свою чергу занижує суму ПДВ до сплати у бюджет [221; 223; 233; 272; 273], а також завищення суми витрат шляхом збільшення витрат на матеріали, на заробітну плату [280; 282; 283], на ЄСВ [232; 247; 277], на амортизацію, на інші послуги, що спричиняє зменшення суми податку на прибуток для сплати у бюджет [222; 267; 270; 271; 318]. Виявлені при перевірці помилки обкладаються фінансовими санкціями.

Аудиторські фірми перевіряють підприємства згідно з укладеними договорами, що є послугою, за яку потрібно сплачувати чималі кошти, але фінансові санкції на підприємства не накладаються.

Перелік контролюючих органів, що перевіряли підприємства наведено у таблиці 3.3.

Впродовж 2017 року працівниками східного офісу державної аудиторської служби в Запорізькій області було здійснено 39 заходів контролю на державних підприємствах та установах Запорізької області. Проведені заходи виявили низку проблем і недоліків на державних підприємствах та установах, а також існування значних резервів для поповнення доходу місцевих бюджетів. Суми виявлених порушень по Запорізькій області за 2017 рік склали: при використанні бюджетних коштів з державного бюджету – 1476,49 тис. грн., з місцевого бюджету – 3088,66 тис. грн. За результатами перевірки було повернено до державного бюджету – 1476,49 тис. грн., до місцевого бюджету – 460,62 тис. грн. [499].

Найбільш поширеними порушеннями були такі: завищена вартість продукції, робіт, послуг; списання на витрати без фактичного отримання матеріалів, робіт, послуг; крадіжка коштів та майнових цінностей; відсутність відшкодування штрафних санкцій за невиконання умов договору; незаконне відчуження майна; втрата доходу через

списання дебіторської заборгованості; незаконне списання майна; занижений розмір орендної плати та інші.

Таблиця 3.3

**Перелік контролюючих органів,
що перевіряли досліджувані підприємства***

Суб'єкт проведення перевірки	Найменування підприємств																
	ПрАТ «Запоріжвогнетрив»	ТОВ «Істел»	ТОВ «ЗТМК»	ПАТ «Запоріжавтомастика»	ПрАТ «ЗТР»	ПрАТ «ЗАЗ»	ПП «Дарія»	ТОВ «Елемент-Перетворювач»	Запорізька регіональна філія ПрАТ «УГМК»	ПрАТ «Інструментальний завод ім. Войкова»	ПАТ «Залк»	ТОВ «ЗЗСТ «Мотор-Січ»	ТОВ «ЗЛМЗ»	ПАТ «Запоріжсталь»	ДП ЗМКБ «Прогрес» ім. академіка О.Г. Івченка	ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»	КТ «ЗЗВА»
Аудиторські фірми	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+
Державна аудиторська служба	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Державна фіскальна служба	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

* згруповано автором

Основною причиною таких порушень є низька якість внутрішнього контролю, а в деяких випадках навіть його відсутність. У більшості випадків служба економічної безпеки сформована із колишніх працівників внутрішніх справ, які не достатньою мірою володіють потрібними знаннями та вміннями щодо здійснення внутрішнього контролю. Звертає на себе увагу наявність законодавчих прогалин у цьому

питанні, адже з боку держави не було зроблено жодного кроку для впровадження на рівні підприємств єдиної методики для проведення внутрішнього контролю об'єктів обліку. Цією методикою достатньою мірою володіють фіскальні органи, державні аудитори та сертифіковані аудитори. Якщо робота фіскальних органів та державної аудиторської служби пов'язана з пошуком недоліків у веденні обліку та складанні звітності з метою накладання фінансових санкцій за виявлені порушення, то сертифіковані аудитори залучаються власниками підприємств на комерційній основі для перевірки окремих об'єктів обліку та звітності з метою виявлення та подальшого самостійного усунення помилок, щоб уникнути майбутніх штрафних санкцій.

Оскільки тільки для акціонерних товариств перевірка фінансової звітності має обов'язковий та системний характер, створення служб економічної безпеки, які здійснюють постійну та систематичну перевірку господарської діяльності підприємства, є досить актуальним питанням сьогодення.

Підприємствами приділяється значна увага економічній безпеці, коли існує вірогідність рейдерського захоплення підприємства, витоку або передачі інформації третій стороні, втрат від неконтрольованого виносу матеріалів, товарів, готової продукції. У разі виявлення шахрайських дій та зловживання службовим становищем працівниками підприємства, перевіряючими органами передбачені фінансові санкції за порушення законодавства, які можуть бути попереджені службою економічної безпеки підприємства. При створенні відділу керуються співвідношенням можливих отриманих доходів та зниженням втрат підприємства порівняно із загальною сумою витрат на утримання служби, які включають матеріальні витрати (на канцелярію), витрати на оплату праці, нарахування єдиного соціального внеску на фонд оплати праці, амортизацію обладнання, інші операційні витрати (на відрядження). У даному випадку витрати легше оцінити ніж доходи та вигоди, які надає служба економічної безпеки підприємства [313].

У підприємства завжди є вибір – створювати службу на підприємстві або користуватись послугами охоронних фірм. Оптимізація

структури та штату відділів підприємства є напрямком економії витрат підприємства.

Служба економічної безпеки великого промислового підприємства може включати в себе відділи (рис. 3.1): охорони, фінансової безпеки, правової безпеки, інформаційної безпеки, кадрової безпеки, екологічної безпеки.

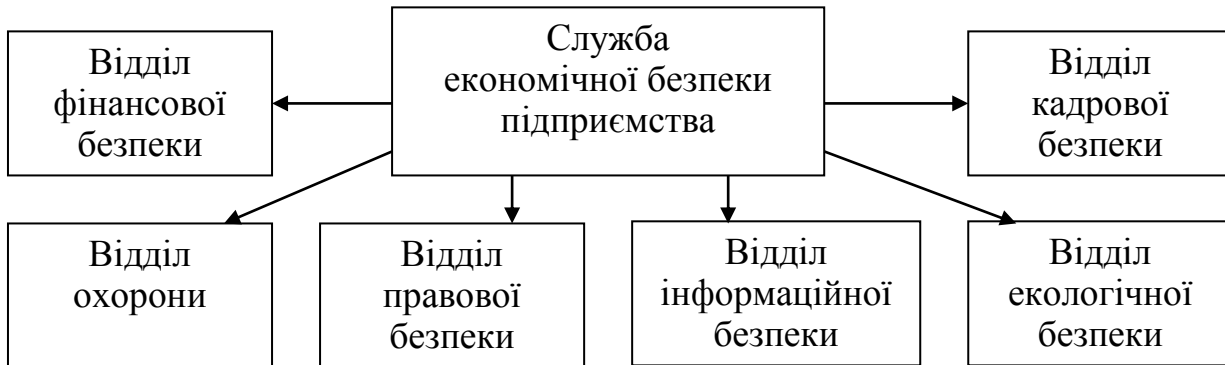

Рис. 3.1 Структура служби економічної безпеки великого підприємства*

** розроблено автором*

Служба економічної безпеки середнього промислового або торгового підприємства може включати в себе один відділ з секторами: охорони та фінансової безпеки, у якому працюють внутрішній аудитор, юрист, аналітик-програміст, інспектор охорони праці (рис. 3.2).

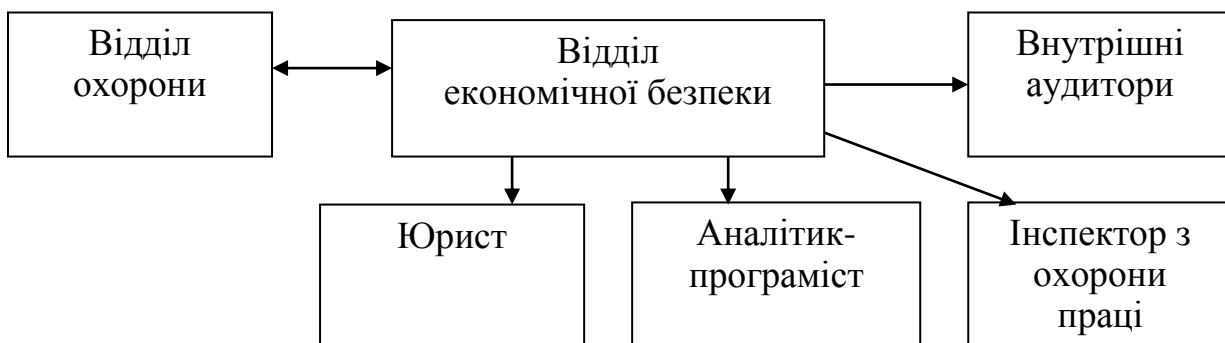

Рис. 3.2 Структура служби економічної безпеки середнього підприємства*

** розроблено автором*

Відділ економічної безпеки включає в себе: працівників служби внутрішнього аудиту, які здійснюють внутрішній контроль, проводять інвентаризацію ТМЦ підприємства, перевіряють роботу персоналу підприємства та дотримання ним посадових інструкцій, проводять аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, фінансових аналітиків, які нейтралізують негативні дії від фінансових та політичних криз, попереджують участь підприємства у тіньових економічних схемах, запобігають фінансовим злочинам та правопорушенням, пропонують оптимальну систему розрахунків, валюту розрахунку, аналізують курсову різницю, здійснюють контроль за рухом цінних паперів підприємства для недопущення консолідації фінансових активів в одних руках – недопущення зосередження блокуючого або контрольного пакету акцій з метою економічного захоплення підприємства.

Відділ охорони забезпечує охорону периметра, території та приміщень підприємства, запобігає розкраданню товарно-матеріальних цінностей як працівниками, так і сторонніми особами, підтримує охорону порядку, здійснює контроль за переміщенням товарно-матеріальних цінностей за територію підприємства на автотранспорті та залізничному транспорті, здійснює контроль пропускового режиму.

Правовий відділ захищає інтереси підприємства у суді, запобігає втратам завдяки перевірці правильності укладання договорів з постачальниками, покупцями та робітниками, готує позови до суду щодо стягнення дебіторської заборгованості, представляє інтереси підприємства та його працівників у суді та у правоохоронних органах.

Відділ інформаційної безпеки запобігає витоку та передачі інформації, яка є комерційною таємницею та розповсюдження якої може завдати підприємству значних економічних збитків, а також відслідковує службове та робоче листування, обмежує доступ у робочій час до соціальних мереж, запобігає можливим зовнішнім інформаційним атакам, здійснює моніторинг Інтернет-ресурсів, засобів масової інформації щодо відомостей, які стосуються підприємства у економічному та технологічному плані.

Відділ екологічної безпеки контролює рівень шкідливих викидів у навколишнє середовище внаслідок роботи підприємства, перевіряє якість та безпеку матеріалів, виробництва та готової продукції на вміст шкідливих речовин, контролює умови праці.

Відділ кадрової безпеки займається перевіркою дотримання нормування праці, трудової дисципліни, робить фотографію робочого дня працівників, комп'ютеризує окремі ділянки, що сприяє підвищенню продуктивності праці та економії витрат від зайвих штатних одиниць.

На кожному підприємстві відділи та штат служби економічної безпеки регулюється, виходячи з розміру та особливостей діяльності підприємства, оцінки можливих ризиків, майбутніх втрат даного підприємства, але його робота повинна бути спрямована на виявлення, запобігання та мінімізацію ризиків підприємства.

На підприємстві начальник служби безпеки повинен бути заступником директора, що фактично й має місце на окремих підприємствах. Спеціалістів та керівників на такі посади залучають з числа працівників, які мають досвід роботи на підприємстві, знайомі з особливостями та напрямками діяльності підприємства. Це можна здійснювати також за рахунок існуючих посад, тобто переведенням досвідченого працівника в профільний відділ безпеки.

Отже, оптимальна штатна чисельність працівників економічної безпеки підприємства повинна бути сформована з врахуванням обсягу виробництва та специфіки його діяльності, існуючих зовнішніх та внутрішніх загроз, мати змогу виявляти недоброчесних контрагентів та конкурентів, а також забезпечувати протидію спробам силового або економічного захоплення підприємства. Завдання економічної служби безпеки полягають у забезпеченні цілісності майнової та інтелектуальної власності підприємства, захист фінансових, інформаційних та правових інтересів підприємства, контроль за ТМЦ та кадрами підприємства [254].

Основою для здійснення безперервного процесу виробництва підприємства є правильна організація обліку виробничих запасів. На сьогодні це можна забезпечити тільки при проведенні регулярного внутрішнього контролю за виробничими запасами підприємства.

Ретельна перевірка правильності ведення обліку надходження, збереження та використання виробничих запасів, їх документальне оформлення та своєчасне відображення у фінансовій звітності допомагає вчасно виявити загрози економічній безпеці підприємства [266; 298]. Важливою умовою якісного внутрішнього контролю є планування та проведення аналізу запасів підприємства для прийняття подальших ефективних управлінських рішень [299].

Метою внутрішнього контролю виробничих запасів є встановлення законності, достовірності та доцільності здійснення операцій з виробничими запасами, правильності відображення їх в обліку та своєчасності виявлення загроз економічній безпеці підприємства.

Завдання внутрішнього контролю виробничих запасів полягає у: прийнятті ефективних управлінських рішень – проведення аналізу та планування виробничих запасів; своєчасному виявленні загроз економічній безпеці підприємства: перевірці правильності визначення залишку виробничих запасів на початок періоду, перевірці правильності оформлення первинних документів, перевірці правильності класифікації виробничих запасів, перевірці правильності оцінки використання запасів, перевірці правильності ведення обліку виробничих запасів, перевірці правильності визначення залишку виробничих запасів на кінець періоду.

План внутрішнього контролю є документом організаційно-методологічного характеру та складається з переліку робіт на основних етапах, термінів їх виконання із зазначенням відповідальних осіб за проведення перевірки. Загальний план внутрішнього контролю виробничих запасів (табл. 3.4) доцільно проводити в декілька етапів: 1) Попередній – ознайомлення з процесом документування та веденням обліку виробничих запасів на підприємстві, аналіз та планування запасів [320]; 2) Основний – перевірка (контроль) виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз економічній безпеці підприємства; 3) Заключний – аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень.

Таблиця 3.4

Форма загального плану внутрішнього контролю виробничих запасів*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
1	2	3	4
Попередній	Анкетування, планування, проведення внутрішнього контролю виробничих запасів		
	Аналіз ефективність використання виробничих запасів		
	Планування виробничих запасів		
Фактичний	Позапланове проведення інвентаризації		
Основний	Перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів на початок періоду		
	Перевірка правильності віднесення до виробничих запасів		
	Перевірка правильності оформлення первинних документів		
	Перевірка правильності класифікації виробничих запасів		
	Перевірка правильності віднесення виробничих запасів до субрахунків		
	Перевірка правильності оцінки запасів при надходженні		
	Перевірка правильності оцінки використання запасів		
	Перевірка правильності ведення обліку виробничих запасів		
	Перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів на кінець періоду		
Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Проведення аналізу використання виробничих запасів є попереднім етапом здійснення внутрішнього контролю. Однак, якщо будуть виявлені суттєві помилки в веденні обліку виробничих запасів, тоді будуть викривлені результати аналізу та планування, тому при проведенні внутрішнього контролю виробничих запасів доцільно й після проведення перевірки провести аналіз та планування запасів, використовуючи правильні дані обліку.

Анкету перевірки виробничих запасів наведено в таблиці 3.5. Програма внутрішнього контролю виробничих запасів відображає основні процедури для вирішення основних завдань внутрішнього контролю.

Таблиця 3.5

Форма анкети перевірки виробничих запасів*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете облік виробничих запасів?				
	0-1 / 0-1				
	1-5 / 1-5				
	5 і більше / 5 і більше				
2	Який метод вибуття запасів використовується на підприємстві:				
	- FIFO;				
	- середньозваженої собівартості;				
	- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;				
	- нормативних затрат;				
	- ціни продажу				
3	Надходження виробничих запасів оформлюється такими документами:				
	- накладна;				
	- товарно-транспортна накладна;				
	- прибутковий ордер;				
	- Акт про приймання матеріалів?				

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4	5	6
4	Відпуск у виробництво оформлюється такими документами:				
	- Лімітно-забірна картка;				
	- Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів;				
	- Матеріальний звіт?				
5	Чи можна відпускати виробничі запаси на сторону без довіреності?				
6	Чи використовується для обліку виробничих запасів на складі Картка складського обліку матеріалів?				
7	Чи використовується для взаємозв'язку складського та бухгалтерського обліку Відомість обліку залишків матеріалів на складі?				
8	На якому рахунку обліковуються виробничі запаси:				
	- 20;				
	- 23;				
	- 26;				
	- 28.				
9	Чи є на підприємстві наказ про облікову політику?				
10	Як відображається в обліку отримання виробничих запасів від постачальника на умовах наступної оплати:				
	- Дт 201 Кт 311				
	- Дт 201 Кт 631				
	- Дт 201 Кт 361				
11	Як відображається в обліку відпуск матеріалів у виробництво:				
	- Дт 23 Кт 201				
	- Дт 201 Кт 23				
	- Дт 26 Кт 201				
12	Як відображається в обліку отримання виробничих запасів від підзвітної особи:				
	- - Дт 201 Кт 372				
	- - Дт 372 Кт 301				

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5	6
	- - Дт 372 Кт 201				
13	Як відображається в обліку внесення виробничих запасів до статутного капіталу підприємства:				
	- Дт 201 Кт 46				
	- Дт 201 Кт 40				
	- Дт 201 Кт 631				
14	Яка періодичність проведення інвентаризації виробничих запасів:				
	- раз на рік;				
	- двічі на рік;				
	- не проводиться?				
15	Як ведеться облік виробничих запасів:				
	- вручну;				
	- автоматизовано;				
	- комбіновано?				
16	Хто приймає рішення про закупівлю та відпуск у виробництво виробничих запасів:				
	- керівник;				
	- головний бухгалтер;				
	- начальник виробництва				
17	Яка інвентаризація виробничих запасів проводиться:				
	- планова				
	- позапланова				
18	Чи укладаються договір про матеріальну відповідальність працівниками складу?				

* запропоновано автором

З метою удосконалення методики проведення внутрішнього контролю виробничих запасів нами запропонована програма внутрішнього контролю виробничих запасів (табл. 3.6), яка включає в себе: перелік процедур контролю; мету та завдання проведення контролю кожної процедури; джерела інформації для контролю, які складаються з первинних документів, облікових регістрів та звітності

підприємства за кожною процедурою; коди робочих документів, які являють собою шаблони таблиць для внесення виявлених помилок під час внутрішнього контролю; зазначення відповідальних осіб та термінів проведення контролю за кожною процедурою.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю виробничих запасів пропонуємо форми робочих документів (табл. 3.7-3.23), які стануть обґрунтованими доказами якісного проведення внутрішнього контролю виробничих запасів для прийняття ефективних управлінських рішень та своєчасного виявлення загроз економічній безпеці підприємства.

Аналізуючи запаси підприємства, слід звернути увагу на динаміку та структуру виробничих запасів, коефіцієнти оборотності запасів, тривалість обороту запасів та ефективність використання виробничих запасів, а також визначити фактори впливу на тривалість обороту запасів, що наведено у робочих документах АП-1, АП-2, АП-3, АП-4.

Таблиця 3.6

Форма програми внутрішнього контролю виробничих запасів*

Процедури контролю	1	2	3	4	5	6	7
Процедури внутрішнього контролю	1	2	3	4	5	6	7
Мета процедури внутрішнього контролю	2	3	4	5	6	7	
Завдання процедури внутрішнього контролю	3	4	5	6	7		
Джерела інформації для контролю	4	5	6	7			
Код робочих документів	5	6	7				
ПШБ перевіряючого	6	7					
Термін проведення контролю	7						
Аналіз запасів	Проаналізувати динаміку, питому вагу, коефіцієнти оборотності та тривалості обороту запасів підприємства	Визначити динаміку, структури, коефіцієнти оборотності та тривалості обороту запасів підприємства	Розрахувати планові показники потреби виробничих запасів	Баланс, дані рахунків 20, 23, 24, 25, 26, 28	АП-1, АП-2, АП-3, АП-4		
Планування запасів	Визначення достовірності планових показників	Розрахувати планові показники потреби виробничих запасів		Договори	ПЛ-1		
Позапланове проведення інвентаризації	Встановлення відповідності залишків виробничих запасів на складі даним бухгалтерського обліку	- провести інвентаризацію виробних запасів на складі; - документально оформити результати інвентаризації; - зробити висновки за результатами інвентаризації		Аналітичний облік виробничих запасів, картки складського обліку матеріалів, лімітно-забірні картки, вимоги, накладні на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, інвентаризаційна відомість, порівняльна відомість	ІНВЗ-1		
Перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів на початок періоду	Впевнитись у відповідності залишку виробничих запасів на початок періоду	Порівняти дані Балансу з даними головної книги, дані головної книги з даними журналу		Баланс, Головна книга, журнал	ПВЗ-1		
Перевірка правильності умов визначення запасів	Впевнитись у правильності умов визначення запасів активами	Перевірити умови визнання запасів згідно з умовами П(С)БО 9		Накладні, товарно-транспортні накладні, акт приймання матеріалів, прибутковий ордер	ВЗ-2		

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності оформлення первинних документів	Впевнитись у правильності та повноті оформлення первинних документів	- перевірити первинні документи з надходження виробничих запасів; - перевірити первинні документи складського обліку виробничих запасів; - перевірити первинні документи з відпуску виробничих запасів у виробництво	Накладні, товарно-транспортні накладні, лімітно-забірні картки, вимоги, накладні на відпуск (внутрішні переміщення) матеріалів, картки складського обліку матеріалів	НВЗ-1, ВВЗ-1, СВЗ-1.		
Перевірка правильності класифікації виробничих запасів	Впевнитись у правильності класифікації виробничих запасів	Перевірити правильність класифікації виробничих запасів згідно з П(С)БО 9	Наказ про облікову політику, Баланс, Головна книга, накладні	КВЗ-1		
Перевірити правильність віднесення виробничих запасів до субрахунків	Впевнитись у правильності віднесення виробничих запасів до відповідних субрахунків	Перевірити правильність віднесення запасів на відповідні субрахунки	Накладні, товарно-транспортні накладні, акт приймання матеріалів, прибутковий ордер, журнал 3, 5	ВЗ-4		
Перевірити правильність оцінки запасів при надходженні	Впевнитись у правильності оцінки запасів при надходженні	Перевірити оцінку надходження запасів	Накладні, товарно-транспортні накладні, акт приймання матеріалів, прибутковий ордер	ВЗ-5		
Перевірка правильності оцінки запасів при їх використанні	Впевнитись у правильності оцінки запасів при їх використанні	Перевірити оцінку використання запасів	Картки складського обліку матеріалів, лімітно-забірні картки, вимоги	ОВЗ-1		
Перевірка правильності ведення обліку виробничих запасів	Впевнитись у правильності кореспонденції рахунків з обліку виробничих запасів	Перевірити правильність кореспонденції рахунків обліку виробничих запасів	Журнал, накладні, головна книга, довідка бухгалтерії	БВЗ-1		
Перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів на кінець періоду	Впевнитись у відповідності залишку виробничих запасів на кінець періоду	Порівняти дані Балансу з даними головної книги, дані головної книги з даними журналу	Баланс, Головна книга, журнал	КВЗ-1		

*запропоновано автором

Таблиця 3.7

**Форма робочого документа внутрішнього контролера АП-1 –
динаміка запасів підприємства***

Вид запасів	Попередній період, грн.	Звітний період, грн.	Відхилення	
			У сумі, грн.	У відсотках, %

* запропоновано автором

Таблиця 3.8

**Форма робочого документа внутрішнього контролера АП-2 –
аналіз складу та структури запасів***

Вид запасів	Попередній період, грн.		Звітний період, грн.		Відхилення	
	Сума, грн.	%	Сума, грн.	%	У сумі, грн.	У відсотках, %
Сировина й матеріали						
...						
Разом						

* запропоновано автором

Таблиця 3.9

**Форма робочого документа внутрішнього контролера АП-3 –
розрахунок коефіцієнтів оборотності запасів
та тривалості обороту запасів***

Показники	Попередній період, грн.	Звітний період, грн.	Відхилення	
			У сумі, грн.	У відсотках
Дохід від реалізації продукції				
Середня величина запасів				
Коефіцієнт оборотності запасів				
Коефіцієнт тривалості обороту запасів				
Матеріаломісткість продукції				

* запропоновано автором

Таблиця 3.10

Форма робочого документа внутрішнього контролера АП-4 – визначення факторів впливу на тривалість обороту запасів*

Показники	Попередній період, грн.	Звітний період, грн.	Відхилення	
			У сумі, грн.	У відсотках, %
Дохід від реалізації продукції				
Середня величина запасів				
Вплив на тривалість обороту запасів зміни середньої величини запасів				
Вплив на тривалість обороту запасів зміни доходу від реалізації продукції				

*запропоновано автором

Перевірка забезпеченості запасів на майбутнє відображена у робочому документі ПЛ-1

Таблиця 3.11

Форма робочого документа внутрішнього контролера ПЛ-1 – планування запасів*

Вид запасів	Звітний період, грн.		Майбутній період, грн.		Відхилення	
	Сума, грн.	%	Сума, грн.	%	У сумі, грн.	У відсотках, %
Сировина й матеріали						
...						
Разом						

* запропоновано автором

Позапланове проведення інвентаризації пропонується відображати у робочому документі ІНВЗ-1.

Перевірку правильності визначення залишку виробничих запасів на початок періоду пропонується відображати у робочому документі ПВЗ-1, а перевірку правильності умов визнання запасів – у робочому документі ВЗ-2.

Таблиця 3.12

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ІНВЗ-1 –
позапланове проведення інвентаризації***

Перелік виробничих запасів на складі	За даними бухгалтерського обліку		За даними фактичної перевірки		Відхилення		Причина відхилень		
	Кількість	Сума, грн.	Кількість	Сума, грн.	Кількість	Сума, грн.	не-стача	над-лишок	Інші (псування, природний убуток)

* запропоновано автором

Таблиця 3.13

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ПВЗ-1 –
перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів
на початок періоду***

Рахунок	Баланс на початок періоду, грн.	Головна книга, грн.	Журнал, відомість, грн.	Відхилення	
				Балансу від Головної книги, грн.	Головної книги від журналу, грн.

* удосконалено автором

Таблиця 3.14

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВЗ-2 –
перевірка правильності умов визнання запасів
згідно з умовами П(С)БО 9***

Вид запасів	За даними внутрішньому контролю			Визнано/ не визнано
	утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності	перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукта виробництва	утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, а також управління підприємством	

* запропоновано автором

Перевірку правильності оформлення первинних документів з виробничих запасів, на наш погляд, слід здійснювати з використанням робочих документів НВЗ-1, ВВЗ-1, СВЗ-1.

Таблиця 3.15

Форма робочого документа внутрішнього контролера НВЗ-1 – перевірка первинних документів з надходження виробничих запасів*

Наявність основних реквізитів у первинному документі								Примітки
Назва документа	№	Дата	Кількість	Ціна	Сума, грн.	Підпис	Печатка	

* запропоновано автором

Таблиця 3.16

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВЗ-1 – перевірка правильності оформлення первинних документів з відпуску виробничих запасів у виробництво

Первинний документ						Примітки
Назва	№	Дата	Кількість	Відпустив	Прийняв	

*запропоновано автором

Таблиця 3.17

Форма робочого документа внутрішнього контролера СВЗ-1 – перевірка первинних документів з ведення складського обліку виробничих запасів*

Первинний документ								Примітки
Назва	Од. вим.	Залишок на початок періоду	Надходження	Вибуття	Залишок на кінець періоду	Ліміт	Надлишок (нестача)	

*запропоновано автором

Перевірка правильності класифікації виробничих запасів згідно з П(С)БО 9 може бути здійснена за допомогою документа КВЗ-1, а

правильність віднесення виробничих запасів до субрахунків за допомогою робочого документа ВЗ-4.

Таблиця 3.18

**Форма робочого документа внутрішнього контролера КВЗ-1 –
перевірка правильності класифікації виробничих запасів
згідно з П(С)БО 9**

Вид запасів	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
Сировина й матеріали			
Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби			
Паливо			
Тара й тарні матеріали			
Будівельні матеріали			
Матеріали, передані в переробку			
Запасні частини			
Матеріали сільськогосподарського призначення			
Інші матеріали			
Разом			

* запропоновано автором

Таблиця 3.19

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВЗ-4 –
перевірка правильності віднесення виробничих запасів
до відповідних субрахунків***

Субрахунки	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішньому контролю, грн.	Відхилення
1	2	3	4
201 «Сировина й матеріали»			
202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби»			
203 «Паливо»			
204 «Тара й тарні матеріали»			
205 «Будівельні матеріали»			
206 «Матеріали, передані в переробку»			

Закінчення табл. 3.19

1	2	3	4
207 «Запасні частини»			
208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»			
209 «Інші матеріали»			

**запропоновано автором*

Перевірка правильності оцінки запасів при надходженні може бути здійснена за допомогою робочого документа ВЗ-5, а перевірка оцінки запасів при їх використанні – робочого документа ОВЗ-1.

Таблиця 3.20

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВЗ-5 – перевірка правильності оцінки запасів при надходженні*

Напрямок надходження	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішньому контролю		Відхилення, грн.
		Формування собівартості з таких витрат	Сума, грн.	
1	2	3	4	5
При придбанні у постачальника		- суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю) за вирахуванням непрямих податків; - суми ввізного мита; - суми непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству; - транспортно-заготівельних витрат; інших витрат		
При виготовленні власними силами		витрати, що утворюють виробничу собівартість, визначену за П(С)БО 16 «Витрати»		
При внесенні до статутного капіталу		справедливої вартості, погодженої із засновниками підприємства з урахуванням витрат, що включаються до первісної вартості запасів		
При безоплатному отриманні		справедлива вартість		

Закінчення табл. 3.20

1	2	3	4	5
При отриманні внаслідок обміну на подібні активи		балансова вартість переданих запасів.		
При отриманні внаслідок обміну на неподібні активи		справедлива вартість отриманих запасів. До собівартості не включаються витрати: понаднормові витрати і нестачі запасів; проценти за користування позиками; витрати на збут; загальновиробничі та інші витрати.		

* запропоновано автором

Таблиця 3.21

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ОВЗ-1 –
перевірка оцінки запасів при їх використанні***

Вид запасів	Обраний метод оцінки вибуття запасів, грн.	Вартість списання за даними підприємства, грн.	Вартість списання за даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.

* запропоновано автором

Перевірку правильності кореспонденції рахунків з обліку виробничих запасів можна здійснити за допомогою робочого документа БВЗ-1, а перевірку правильності визначення залишків виробничих запасів на кінець періоду за допомогою робочого документа КВЗ-1.

Отже, розроблені методичні підходи до проведення внутрішнього контролю виробничих запасів, що на відміну від існуючих включають: загальний план внутрішнього контролю виробничих запасів, програму внутрішнього контролю виробничих запасів та робочі документи до кожної процедури, дадуть змогу здійснити внутрішній контроль виробничих запасів більш детально, послідовно, структуровано та логічно для своєчасного виявлення загроз економічної безпеки підприємства. Прозорість і зрозумілість розроблених документів

допоможуть керівництву здійснювати своєчасний контроль, аналіз, планування виробничих запасів та на їх підставі приймати ефективні управлінські рішення. Нераціональне використання виробничих запасів та їх неправильне відображення в обліку та фінансовій звітності впливають на фінансовий стан підприємства, тим самим посилюючи загрози економічній безпеці підприємства [304; 319].

Таблиця 3.22

Форма робочого документа внутрішнього контролера БВЗ-1 – перевірка правильності кореспонденції рахунків з обліку виробничих запасів*

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Відхилення та запропоноване виправлення		
	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.

** удосконалено автором*

Таблиця 3.23

Форма робочого документа внутрішнього контролера КВЗ-1 – перевірка правильності визначення залишку виробничих запасів на кінець періоду*

Рахунок	Баланс на кінець періоду, грн.	Головна книга, грн.	Журнал, відомість, грн.	Відхилення	
				Балансу від Головної книги, грн.	Головної книги від журналу, грн.

** удосконалено автором*

Робота виробничого підприємства пов'язана із обліком та калькулюванням витрат на виробництво. Кожне підприємство особливу увагу приділяє правильності та своєчасності документального оформлення та ведення обліку витрат на виробництво, відображення їх в облікових регістрах та фінансовій звітності, а також достовірності та законності включення елементів витрат у виробничу

собівартість [275; 291; 321]. Тому актуальною проблемою на сьогодні стає розробка методики внутрішнього контролю правильності, своєчасності та законності ведення обліку витрат на виробництво.

Метою внутрішнього контролю витрат на виробництво є встановлення законності, достовірності та доцільності здійснених операцій з витрат на виробництво продукції і правильності їх відображення в обліку.

Завданням проведення внутрішнього контролю витрат на виробництво є: оцінка стану аналітичного та синтетичного обліку витрат на виробництво; перевірка своєчасності та правильності відображення в обліку витрат на виробництво; перевірка дотримання підприємством вимог нормативних документів, які регламентують порядок ведення обліку витрат на виробництво. Анкету перевірки витрат на виробництво наведено в таблиці 3.24.

Таблиця 3.24

Форма анкети перевірки правильності обліку витрат на виробництво*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете облік витрат на виробництво?				
	0-1 / 0-1				
	1-5 / 1-5				
	5 і більше / 5 і більше				
2	Який метод вибуття запасів використовується на підприємстві:				
	- собівартості перших за часом надходження запасів				
	(FIFO);				
	- середньозваженої собівартості;				
	- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;				
	- нормативних затрат;				
	- ціни продажу.				

Продовження табл. 3.24

1	2	3	4	5	6
3	Відпуск у виробництво оформлюється такими документами:				
	- Лімітно-забірна картка;				
	- Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів;				
	- Матеріальний звіт?				
4	Випуск із виробництва готової продукції оформлюється такими документами:				
	- накладна;				
	- товарно-транспортна накладна;				
	- прибутковий ордер;				
	- Акт про приймання матеріалів?				
5	На якому рахунку обліковуються витрати на виробництво:				
	- 20;				
	- 23;				
	- 26;				
	- 28.				
6	Чи є на підприємстві наказ про облікову політику?				
7	Як відображається в обліку списання виробничих запасів на витрати виробництва:				
	- Дт 23 Кт 201				
	- Дт 23 Кт 631				
	- Дт 91 Кт 23				
8	Як відображається в обліку нарахування заробітної плати робітникам, які зайняті у виробництві:				
	- Дт 23 Кт 661				
	- Дт 23 Кт 651				
	- Дт 91 Кт 23				
9	Як відображається в обліку нарахування ЄСВ на фонд заробітної плати робітникам, які зайняті у виробництві:				
	- Дт 23 Кт 651				
	- Дт 23 Кт 661				
	- Дт 91 Кт 23				

1	2	3	4	5	6
10	Як відображається в обліку нарахування амортизації на основні засоби, які використовуються у виробництві:				
	- Дт 23 Кт 131				
	- Дт 23 Кт 10				
11	Як відображається в обліку випуск з виробництва готової продукції:				
	- Дт 26 Кт 23				
	- Дт 26 Кт 20				
12	- Дт 901 Кт 26				
	- Хто на підприємстві складає калькуляцію:				
	- керівник;				
13	- бухгалтер;				
	- економіст				
	Який відсоток рентабельності включається у собівартість:				
	- 10%;				
14	- 25%;				
	- 50%;				
	- 100%;				
	- інше				
15	Яка періодичність проведення інвентаризації витрат незавершеного виробництва:				
	- на початок звітної періоду;				
	- на кінець звітної періоду;				
16	- не проводиться?				
	Як ведеться облік витрат на виробництво:				
	- вручну;				
17	- автоматизовано;				
	- комбіновано?				
	Хто приймає рішення про відпуск запасів у виробництво:				
18	- керівник;				
	- головний бухгалтер;				
	- начальник виробництва				

Закінчення табл. 3.24

1	2	3	4	5	6
17	Які елементи витрат включаються у витрати на виробництво:				
	- матеріальні витрати;				
	- витрати на оплату праці;				
	- витрати на соціальне страхування;				
	- витрати на амортизацію;				
18	Який метод амортизації використовують на підприємстві:				
	- прямолінійний;				
	- зменшення залишкової вартості;				
	- прискореного зменшення залишкової вартості;				
	- кумулятивний;				
19	Яка форма оплати праці використовується на підприємстві:				
	- відрядно-преміальна;				
	- непряма-відрядна;				
	- відрядно-прогресивна;				
	- колективна відрядна (бригадна);				
	- акордна система;				
	- проста погодинна;				
- погодинно-преміювальна.					

* запропоновано автором

Одержавши в процесі попереднього планування необхідну інформацію, внутрішній контролер починає розробку загального плану внутрішнього контролю витрат на виробництво (табл. 3.25). Внутрішній контроль витрат на виробництво підприємства авторами рекомендується проводити в кілька етапів.

Програму внутрішнього контролю витрат на виробництво наведено в таблиці 3.26. Програма внутрішнього контролю витрат на виробництво включає основні процедури, мету та завдання перевірки, що дасть змогу провести якісний внутрішній контроль.

Форма загального плану проведення внутрішнього контролю витрат на виробництво*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
Попередній	Анкетування, планування проведення внутрішнього контролю витрат на виробництво		
Фактичний	Перевірка незавершеного виробництва на кінець попереднього періоду		
Основний	Перевірка правильності визначення незавершеного виробництва на початок періоду.		
	Перевірка правильності оформлення первинних документів з витрат на виробництво		
	Перевірка правильності віднесення до витрат на виробництво прямих матеріальних витрат		
	Перевірка правильності віднесення до виробничої собівартості витрат на оплату праці		
	Перевірка правильності віднесення до витрат на виробництво ЄСВ		
	Перевірка правильності віднесення до витрат на виробництво амортизації основних засобів		
	Перевірка правильності оцінки запасів при їх використанні		
	Перевірка правильності кореспонденції рахунків з обліку витрат на виробництво		
	Перевірка правильності розрахунку виробничої собівартості		
	Перевірка правильності визначення залишку незавершеного виробництва на кінець періоду		
Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Таблиця 3.26

Форма програми внутрішнього контролю витрат на виробництво*

Процедури контролю	1	2	3	4	5	6	7
Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації для контролю	Код робочих документів	ПШБ перевіряючого	Термін проведення контролю	
Перевірка незавершеного виробництва на початок періоду	Впевнитись у достовірності визначення незавершеного виробництва на початок періоду	Арифметична перевірка даних аналітичного та синтетичного обліку	Оборотно-сальдова відомість за рахунком 23, головна книга, журнал 5, довідка бухгалтерії	ІНВВ-1			
Перевірка правильності визначення залишку незавершеного виробництва на початок періоду	Впевнитись у відповідності залишку на початок незавершеного виробництва	Порівняти дані Балансу з даними головної книги, дані головної книги з даними журналу	Баланс, Головна книга, журнал 5	ВВ-1			
Перевірка первинних документів з витрат на виробництво	Впевнитись у правильності оформлення первинних документів з витрат на виробництво	Перевірити правильність оформлення первинних документів з витрат на виробництво	Лімітно-забірна картка, накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, матеріальний звіт, картка складського обліку матеріалів	ВВ-2			
Перевірка правильності віднесення до витрат на виробництво прямих матеріальних витрат	Впевнитись у правильності віднесення матеріалів до витрат на виробництво	Перевірити правильність віднесення матеріалів до витрат на виробництво	Лімітно-забірна картка, накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів	ВВ-3			

Продовження табл. 3.26

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності віднесення до виробничої собівартості витрат на оплату праці	Впевнитись у достовірності нарахування відрядної та погодинної заробітної плати робітників виробництва	- перевірити правильність визначення витрат на оплату праці за їх видами; - перевірка правильності нарахування відрядної та погодинної заробітної плати	Розрахунково-платіжна відомість (працівника), Розрахунково-платіжна відомість (зведена), штатний розклад, табель обліку робочого часу, ЄТКД, довідка бухгалтерії	ВВ-4.1, ВВ-4.2, ВВ-4.3		
Перевірка правильності визначення нарахування ЄСВ на заробітну плату робітників основного виробництва	Впевнитись у правильності визначення нарахування ЄСВ на заробітну плату робітників основного виробництва	Перевірити правильність визначення нарахування ЄСВ на заробітну плату робітників основного виробництва	Розрахунково-платіжна відомість (працівника), Розрахунково-платіжна відомість (зведена), Довідка бухгалтерії	ВВ-5		
Перевірка правильності віднесення нарахуваної амортизації до витрат на виробництво	Впевнитись у правильності віднесення до витрат на виробництво нарахуваної амортизації	Перевірити правильність списання нарахуваної амортизації на виробничі витрати	Відомість нарахування амортизації	ВВ-6		
Перевірка правильності оцінки запасів при їх використанні	Впевнитись у правильності оцінки запасів при їх використанні	- перевірити правильність розрахунку оцінки вибуття запасів за обраним методом; - перевірити правильність узагальнення визначення оцінки вибуття запасів	Розрахунок оцінки вибуття запасів	ВВ-7.1, ВВ-7.2		

Продовження табл. 3.26

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності кореспонденції рахунків з витрат на виробництво	Впевнитись у правильності кореспонденції рахунків з обліку витрат на виробництво	Перевірити правильність рознесення операцій з витрат на виробництво до відповідних рахунків	Накладна, товарно-транспортна накладна, прибутковий ордер, акт про приймання матеріалів, лімітно-забірна картка, накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, матеріальний звіт, картка складського обліку матеріалів, відомість обліку залишків матеріалів на складі, журнал, головна книга	ВВ-8		
Перевірка правильності формування виробничої собівартості за елементами витрат	Впевнитись у правильності розрахунку виробничої собівартості за елементами витрат	Перевірити правильність розрахунку виробничої собівартості за елементами витрат	Калькуляція виробничої собівартості на одиницю продукції, загальна калькуляція виробничої собівартості	ВВ-9		
Перевірка правильності визначення залишку незавершеного виробництва на кінець періоду	Впевнитись у правильності визначення залишку незавершеного виробництва на кінець періоду	Порівняти дані Балансу з даними головної книги, дані Головної книги з даними журналу	Баланс, Головна книга, журнал 5	ВВ-10		

*запропоновано автором

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю витрат на виробництво пропонуємо такі робочі документи внутрішнього контролера (табл. 3.27-3.40), які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного проведення внутрішнього контролю витрат на виробництво.

Перевірка прямих матеріальних витрат, що не використовуються у виробництві у звітному періоді визначається шляхом проведення інвентаризації у робочому документі внутрішнього контролера ІНВВ-1.

Таблиця 3.27

Форма робочого документа внутрішнього контролера ІНВВ-1 – перевірка незавершеного виробництва на початок періоду*

Показники	Кількість	Сума
Перелік матеріалів:		
1.		
2.		
Разом	X	
Сальдо рахунку 23 «Виробництво» на кінець звітного періоду	X	
Відповідність фактичного залишку невикористаних матеріалів сальдо 23 рахунку на кінець звітного періоду		

* запропоновано автором

Таблиця 3.28

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-1 – перевірка правильності визначення залишку незавершеного виробництва на початок періоду*

Рахунок	Оборотна відомість		Головна книга	Відхилення	
	Сальдо на кінець попереднього періоду	Сальдо на початок звітного періоду		Сальдо 23 рахунку	Даних рахунку 23 від головної книги

* запропоновано автором

Таблиця 3.29

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-2 –
перевірка правильності оформлення первинних документів
з витрат на виробництво***

Первинний документ						примітки
Назва документа	№	дата	сума, грн.	підпис	печатка	

* удосконалено автором

Таблиця 3.30

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-3 –
перевірка правильності віднесення до витрат
на виробництво прямих матеріальних витрат***

Вид продукції	Сума за даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю				Відхилення
		Назва матеріалів	Кількість	Ціна	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.31

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-4.1 –
перевірка правильності віднесення до виробничої собівартості
витрат на оплату праці***

Витрати на оплату праці	За даними бухгалтерського обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
Виплати за окладами та тарифами			
Премії, заохочувальні виплати			
Компенсаційні виплати			
Оплата відпусток			
Оплата іншого невідпрацьованого часу			
Інші витрати на оплату праці			
Разом			

* запропоновано автором

Таблиця 3.32

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-4.2 –
перевірка правильності нарахування відрядної заробітної плати***

ПІБ робітни- ка	За даними підпри- ємств, грн.	За даними внутрішнього контролю			Відхи- лення
		Кількість виготовленої продукції	Розцінка	Нарахована заробітна плата, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.33

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-4.3 –
перевірка правильності нарахування погодинної заробітної плати***

ПІБ робітни- ка	За даними підпри- ємств, грн.	За даними внутрішнього контролю			Відхи- лення, грн.
		Окла д	Кількість відпра- цьованих робо- чих днів	Нарахована основна заробіт- на плата, грн.	

*запропоновано автором

Таблиця 3.34

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-5 –
перевірка правильності визначення нарахування ЄСВ
на заробітну плату робітників основного виробництва***

Фонд оплати праці	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю			Відхи- лення, грн.
		Нарахована заробітна плата, грн.	Ставка ЄСВ, %	Сума ЄСВ, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.35

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-6 – перевірка правильності віднесення до витрат на виробництво нарахованої амортизації (прямолінійний метод)*

Найменування основних засобів	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю						Відхилення, грн.
		Первинна вартість ОЗ, грн.	Ліквідаційна вартість, грн.	Амортизаційна вартість, грн.	Кількість років експлуатації	Річна сума амортизації	Місячна сума амортизації	

* запропоновано автором

Таблиця 3.36

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-7.1 – перевірка правильності розрахунку оцінки вибуття запасів за обраним методом*

Сировина та матеріали	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю					Відхилення, грн.
		Метод вибуття запасів	Дата	Кількість	Ціна, грн.	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.37

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-7.2 – перевірка правильності узагальнення визначення оцінки вибуття запасів*

Період	Сировина та матеріали	Оцінка списання за даними обліку	Оцінка списання за даними внутрішнього контролю	Відхилення

*запропоновано автором

Таблиця 3.38

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-8 –
перевірка правильності кореспонденції рахунків з обліку витрат
на виробництво***

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Відхилення та запропоноване виправлення		
	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.

* удосконалено автором

Таблиця 3.39

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-9 –
перевірка правильності розрахунку виробничої собівартості
за елементами витрат***

Виробнича собівартість готової продукції	За даними обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
Матеріальні затрати			
Витрати на оплату праці			
Відрахування на соціальні заходи			
Амортизація			
Інші операційні витрати			
Разом			

* запропоновано автором

Таблиця 3.40

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВВ-10 –
перевірка правильності визначення залишку незавершеного
виробництва на кінець періоду***

Рахунок	Оборотна відомість, грн.	Головна книга, грн.	Журнал, грн.	Відхилення	
				Оборотної відомості від Головної книги, грн.	Головної книги від журналу, грн.

* удосконалено автором

Запропонована методика внутрішнього контролю витрат на виробництво, що на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера, надасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку витрат на виробництво на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку витрат на виробництво, вчасно виявити порушення, провести їх якісний внутрішній контроль, що дасть змогу підвищити рівень економічної безпеки підприємства [276].

3.2. Методика внутрішнього контролю касових операцій та розрахунків з підзвітними особами для забезпечення економічної безпеки підприємства

Робота кожного підприємства пов'язана із рухом грошових коштів у касі. Важливою умовою для забезпечення їх збереження та правильності здійснення обліку є вчасне та правильне документальне оформлення операцій з надходження, вибуття та зберігання на підприємстві грошових коштів [297].

Метою внутрішньому контролю касових операцій є встановлення законності, достовірності та доцільності здійснених операцій з грошовими коштами підприємства і правильність їх відображення в обліку.

Завданням проведення внутрішньому контролю касових операцій є: оцінка стану аналітичного та синтетичного обліку готівкових операцій, які здійснювало підприємство за період, що перевіряється; перевірка своєчасності та правильності відображення в обліку готівкових операцій; перевірка додержання підприємством вимог нормативних документів, які регламентують порядок ведення готівкових операцій.

Анкета перевірки касових операцій наведена в таблиці 3.41. Програма внутрішнього контролю касових операцій відображає основні процедури для вирішення основних завдань перевірки.

Таблиця 3.41

Форма анкети перевірки касових операцій*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете облік касових операцій?				
	0-1 / 0-1				
	1-5 / 1-5				
	5 і більше / 5 і більше				
2	Що впливає на розмір ліміту каси:				
	- обсяг касових оборотів (надходжень і витрат)				
	- установлені строки здачі готівки				
	- місцезнаходження підприємства				
3	Надходження готівки до каси підприємства оформляється прибутковими касовими ордерами за формою № КО-1?				
4	Хто повинен підписувати ПКО:				
	- касир;				
	- менеджер;				
	- головний бухгалтер;				
	- керівник;				
	- одержувач				
5	Чи можна видавати грошові кошти особі, яка не зазначена у видатковому документі?				
6	Видача грошей іншій особі здійснюється тільки за дорученням?				
7	Коли відкривається касова книга:				
	- кожного місяця;				
	- кожного дня;				
	- раз на квартал;				
	- раз на рік				
8	На якому рахунку обліковується «Готівка в національній валюті»:				
	- 301;				
	- 302;				
	- 311;				
	- 312.				

Продовження табл. 3.41

1	2	3	4	5	6
9	Чи є на підприємстві наказ про облікову політику.				
Перевірка правильності обліку касових операцій					
10	Одержано з поточного рахунка в національній валюті готівку для різних цілей:				
	- Дт 301 Кт 311				
	- Дт 311 Кт 302				
11	Одержано готівку з поточного рахунку в іноземній валюті для виплати авансу на відрядження:				
	- Дт 311 Кт 301				
	- Дт 302 Кт 311				
12	Надійшла в касу виручка за продукцію власного виробництва:				
	- Дт 301 Кт 731				
	- Дт 311 Кт 361				
13	Отримано готівкою до каси внесок до статутного капіталу:				
	- Дт 301 Кт 40				
	- Дт 46 Кт 30				
14	Виплачено з каси працівникам підприємства заробітну плату:				
	- Дт 661 Кт 301				
	- Дт 301 Кт 311				
15	Повернуто готівку в касу підзвітними особами:				
	- Дт 301 Кт 311				
	- Дт 301 Кт 372				
16	Повернуто касиром нестачу готівки у касу:				
	- Дт 301 Кт 661				
	- Дт 301 Кт 311				
	- Дт 301 Кт 375				
17	Чи проводиться аналіз касових операцій?				
18	Чи проводяться планова інвентаризація?				

Закінчення табл. 3.41

1	2	3	4	5	6
19	Чи проводяться позапланова інвентаризація?				
20	Чи укладено договір про матеріальну відповідальність?				

* запропоновано автором

Одержавши в процесі попереднього планування дані та необхідну інформацію, внутрішній контролер починає розробку загального плану внутрішнього контролю (табл. 3.42). Внутрішній контроль касових операцій підприємства авторами рекомендується проводити в кілька етапів.

Таблиця 3.42

Форма загального плану проведення внутрішнього контролю касових операцій*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
1	2	3	4
Підготовчий	Анкетування, планування проведення контролю касових операцій		
Фактичний	Проведення інвентаризації готівки у касі		
Основний	Перевірка виконання Положення № 148 щодо дотримання порядку ведення касової книги та оформлення операцій з приймання та видачі готівки з каси, ведення відповідних касових документів		
	Перевірка повноти та своєчасності оприбуткування готівкових надходжень, одержаних підприємством (за реалізовану продукцію, продані товари, виконані роботи, надані послуги і за позареалізаційні операції)		
	Перевірка наявності самостійно встановленого ліміту каси та його відповідність самостійно здійсненим розрахункам		
	Перевірка отримання підприємством значних сум готівки відповідно до банківських документів		

Закінчення табл. 3.42

1	2	3	4
	Перевірка дотримання підприємством порядку витрачання готівкової виручки (готівки).		
	Перевірка дотримання підприємством установленого порядку видачі готівки під звіт (у тому числі на відрядження) та її використання відповідно до вимог Положення № 148 та інших нормативно-правових актів України.		
	Перевірка дотримання підприємством установлених обмежень під час здійснення ними готівкових розрахунків між собою та/або з фізичними особами		
	Перевірка відображення касових операцій на рахунках обліку		
	Перевірка відповідності інформації про готівку у фінансовій звітності		
Заклю- чний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

** запропоновано автором*

Процедури внутрішнього контролю будуть залежати від рівня довіри до результатів попереднього внутрішнього контролю. Якщо внутрішній контроль буде базуватися на даних попереднього внутрішнього контролю, то необхідно уважно вивчити його робочі документи або детальний облік касових операцій, чи адекватним був підхід попереднього внутрішнього контролера. Робочу програму внутрішнього контролю касових операцій наведено в таблиці 3.43.

Таблиця 3.43

Форма програми внутрішнього контролю касових операцій*

Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації для контролю	Код робочих документів	ПШБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Визначення фактичної наявності готівки в касі	Впевнитись у правильності фактичної наявності готівки в касі	Визначити фактичну наявність готівки в касі	Прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, касова книга	ІНВКО-1		
Перевірка залишку готівки на момент інвентаризації	перевірка залишку готівки на момент інвентаризації	перевірити залишок готівки на момент інвентаризації	Прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, касова книга	ІНВКО-2		
Перевірка правильності оформлення прибуткових та видаткових касових ордерів	Впевнитись у правильності оформлення прибуткових та видаткових касових ордерів відповідно до Положення 148	- перевірити наявність первинних документів; - перевірити заповнення усіх реквізитів у прибуткових та видаткових касових ордерах	Прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери	РДКО-1.1, РДКО-1.2		
Перевірка своєчасності та повноти відображення руху готівки в касовій книзі та в звіті касира	Впевнитись у своєчасності та повноті відображення руху готівки в касовій книзі та в звіті касира	- перевірити відповідність касової книги даним звіту касира; - перевірити правильність визначення залишків коштів на кінець дня у касовій книзі	Касова книга, звіт касира	РДКО-2		
Перевірка дотримання встановленого ліміту готівки в касі	Впевнитись у дотриманні встановленого ліміту готівки в касі	Перевірити відповідність залишків готівки встановленому ліміту готівки в касі	Касова книга, розрахунок ліміту готівки в касі	РДКО-3		

Продовження табл. 3.43

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка дотримання умов видачі готівки під звіт на виробничі та господарські потреби	Впевнитися у дотриманні умов видачі готівки під звіт на виробничі та господарські потреби	- перевірити терміни повернення залишків готівки у касу при видачі авансу на господарські потреби; - перевірити терміни внесення залишків готівки у касу при видачі авансу на відрядження	Прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	РДКО-4		
Перевірка своєчасності та повноти оприбуткування готівки	Впевнитися у своєчасності та повноті оприбуткування готівки	- перевірити відповідність записів у прибуткових касових ордерах даним касової книги; - перевірити оприбуткування надходжень готівки	Касова книга, прибуткові касові ордери, звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	РДКО-5.1, РДКО-5.2		
Перевірка стану обліку касових операцій	Впевнитися у правильності обліку касових операцій	Перевірка правильності рознесення касових операцій до відповідних рахунків	Касова книга, прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, журнал 1, головна книга	РДКО-6		
Перевірка відповідності інформації про готівку у фінансовій звітності	Впевнитися у відповідності інформації про готівку наведену у Балансі і Звіті про рух грошових коштів	- перевірити відповідність інформації про залишки коштів журналу, головній книзі, Балансу та Звіту про рух грошових коштів; - перевірити рух грошових коштів за видами діяльності	Журнал 1, головна книга, Баланс, Звіт про рух грошових коштів	РДКО-7.1, РДКО-7.2		

*запропоновано автором

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю касових операцій пропонуємо робочі документи внутрішнього контролера, які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного внутрішнього контролю касових операцій (таблиці 3.44-3.55).

Таблиця 3.44

Форма робочого документа внутрішнього контролера ІНВКО-1 – визначення фактичної наявності готівки в касі*

Дата проведення інвентаризації каси	Залишок готівки у касовій книзі на початок	Фактичні дані інвентаризації каси			Відхилення
		Номінал купюр	Кількість	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.45

Форма робочого документа внутрішнього контролера ІНВКО-2 – перевірка залишку готівки на момент інвентаризації*

Дата проведення інвентаризації каси	Розрахунок залишку готівки відповідно касової книги				Розрахунок залишку готівки відповідно до первинних документів			Відхилення
	Залишок готівки на початок перевірки, грн.	Надійшла готівка у касу, грн.	Видано готівку з каси, грн.	Визначений залишок готівки на момент перевірки контролером, грн.	ІКО	ВКО	Визначений залишок готівки на момент перевірки контролером, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.46

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-1.1 – перевірка правильності оформлення прибуткових касових ордерів*

Наявність реквізитів у Прибутковому касовому ордері								
Номер документа	Дата складання	Сума, грн.	Код цільового призначення	Від кого прийнято	Підпис		Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунку
					Гол. бухгалтера	Касира		

* запропоновано автором

Таблиця 3.47

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-1.2 – перевірка правильності оформлення видаткових касових ордерів*

Наявність реквізитів у Видатковому касовому ордері										
Номер документа	Дата складання	Сума, грн.	Код цільового призначення	Кому видано	Підпис				Корес-пондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка
					Керівника	Гол. бухгалтера	Касира	Одержувача		

* запропоновано автором

Таблиця 3.48

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-2 – перевірка своєчасності та повноти відображення руху готівки в касовій книзі та в звіті касира*

Касова книга					Звіт касира					Відхилення	
Дата	Номер документа	Назва документа	Підпис	Сума, грн.	Дата	Номер документа	Назва документа	Підпис	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.49

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-3 – перевірка дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касі (грн.)*

№ з/п	Період (дні)	Установлений ліміт каси, грн.	Фактичні залишки готівки в касі, грн.	У тому числі в дні виплат на оплату праці за видатковими відомостями, грн.	Перевищення встановленого ліміту каси (колонка 4 – колонка 5 – колонка 3), грн.
1	2	3	4	5	6

* запропоновано автором

Таблиця 3.50

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-4 –
перевірка дотримання умов видачі готівки під звіт
на виробничі та господарські потреби***

Підзвітна особа	Призначення авансу	Видатковий касовий ордер		Використання готівки за авансовим звітом		Відхилення (+;-)	Причина	Висновок
		Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.			

* запропоновано автором

Таблиця 3.51

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-5.1 –
перевірка своєчасності та повноти оприбуткування готівки***

№ з/п	Показники	Період, за який здійснюється перевірка		
		За даними обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
1	Залишок готівки на початок періоду			
2	Надходження готівки з банку			
2.1	Фактично оприбутковано			
3	Надходження готівкової виручки			
3.1	Оприбутковано фактично			
4	Надходження невикористаних підзвітних сум			
4.1	Фактично оприбутковано			
5	Інші надходження			
5.1	Фактично оприбутковано			
6	Видано готівку			
7	Залишок каси на кінець місяця			

* запропоновано автором

Таблиця 3.52

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-5.2 – перевірка оприбуткування надходжень готівки*

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Прибутковий касовий ордер		Одержання готівки за авансовим звітом		Відхилення (+;-), грн.	Причина	Висновок
		Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.			

* запропоновано автором

Таблиця 3.53

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-6 – перевірка правильності відображення в обліку касових операцій*

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішньому контролю			Виправлення		
	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.

* удосконалено автором

Запропонована методика внутрішнього контролю касових операцій, яка на відміну від сучасних включає: удосконалений загальний план проведення внутрішньому контролю касових операцій і програму внутрішньому контролю касових операцій, що дасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку касових операцій на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку касових операцій, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити ефективність діяльності підприємства. Крім того, для якісного подання інформації, розроблені робочі документи для перевірки касових операцій [300].

Планування роботи внутрішнього контролера є невід'ємною складовою в процесі проведення внутрішнього контролю для перевірки обліку розрахунків з дебіторами, а саме з підзвітними особами [224; 278; 279; 306; 301; 317]. В процесі планування та складання

програми внутрішнього контролю важливе значення має визначення мети та завдання внутрішньої перевірки.

Таблиця 3.54

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-7.1 –
перевірка відповідності інформації про залишки коштів
у фінансовій звітності***

Звітний період	Касова книга, грн.	Журнал 1, Відомість 1, грн.	Оборотно-сальдова відомість, грн.	Головна книга, грн.	Баланс (Ф.1р.1165-Сальдо Дт рах. 31, субрахунків 333, 334, 351) або Ф.1.р.1166, якщо готівка відображається окремою статтею, грн.	Відхилення		
						Оборотно-сальдова відомість від журналу та відомості, грн.	Головної книги від оборотно-сальдової відомості, грн.	Балансу від Головної книги, грн.
Залишок на 01.01								
Залишок на 01.04								
Залишок на 01.07								
Залишок на 01.10.								
Залишок на 01.01.								

* удосконалено автором

Метою проведення внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами є перевірка достовірності, законності та правильності відображення в обліку та звітності виданої готівки під звіт та її цільового використання.

Завданням проведення внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами є оцінювання рівня законності та доцільності видачі готівки під звіт, на відрядження або виробничі (господарські) потреби; перевірка правильності оформлення первинних документів та

відповідність термінів відрядження; перевірка правильності отримання та використання підзвітних сум; перевірка своєчасності повернення невитрачених коштів, а також перевірка правильності відображення інформації у регістрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності. Анкета перевірки розрахунків з підзвітними особами наведена у таблиці 3.56.

Таблиця 3.55

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДКО-7.2 – перевірка руху грошових коштів за видами діяльності*

Вид діяльності	Надходження грошових коштів (Дт 30)			Витрачання грошових коштів (Кт 30)		
	За даними обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.	За даними обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
Основна діяльність						
Інвестиційна діяльність						
Фінансова діяльність						
Разом						

* запропоновано автором

Таблиця 3.56

Форма анкети перевірки розрахунків з підзвітними особами*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	Данні про опитуваного:				
1.1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете облік розрахунків з підзвітними особами? 0-1 / 0-1				
	1-5 / 1-5				
	5 і більше / 5 і більше				

1	2	3	4	5	6
1.2	Чи перебуваєте Ви в трудових відносинах з підприємством?				
2.	Оформлення первинних документів та терміни звітування за ними:				
2.1	Чи існують договірні відносини з підприємством у місці відрядження?				
2.3	Чи встановлений графік документообігу розрахунків з підзвітними особами?				
2.4	Де зазначається розмір добових на підприємстві: - положенні про відрядження працівників; - наказі про відрядження; - не має такого документа?				
2.5	Якими документами оформлюється видача готівки на відрядження: - наказ про відрядження; - посвідчення про відрядження; розрахунок (кошторис витрат); - видатковий касовий ордер; - авансовий звіт?				
2.6	Чи є на підприємстві Журнал реєстрації посвідчень на відрядження?				
2.7	Як здійснюється реєстрація посвідчень на відрядження: суцільно; вибірково?				
2.8	Якими документами оформлюється видача готівки на виробничі (господарські) потреби: - наказ керівника на здійснення витрат на господарські потреби; - видатковий касовий ордер; - авансовий звіт?				
2.9	Чи всі підтверджувальні документи до авансового звіту надаються в оригіналі?				
2.10	Як надається дозвіл керівника щодо витрат на господарські потреби у формі: - усній - письмовій?				

Продовження табл. 3.56

1	2	3	4	5	6
2.11	Яким чином здійснюється перевірка авансових звітів: - візуально - арифметично?				
2.12	На кого покладено контроль за перевірку авансових звітів: - головного бухгалтера; - підзвітну особу; - касира?				
2.13	Які терміни подання авансових звітів, виданих на відрядження: - до закінчення 3-го банківського дня, - до закінчення 5-го банківського дня, - до закінчення 10-го банківського дня, - не встановлено?				
2.15	Які терміни подання авансових звітів, виданих на вирішення виробничих (господарських) потреб: - не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівки під звіт; - до закінчення 3-го банківського дня, - до закінчення 5-го банківського дня, - до закінчення 10-го банківського дня, - не встановлено?				
2.16	Строк використання виданих під звіт коштів, якщо готівка одночасно видана як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань, продовжується: - до завершення строку відрядження; - на строк не більше 30 днів; - на строк не більше 10 днів; - на строк не більше 2 днів.				
3.	Отримання та використання підзвітних сум:				
3.1	Видача авансу підзвітній особі здійснюється через: - касу; - особисту банківську картку?				

Закінчення табл. 3.56

1	2	3	4	5	6
3.2	Чи мали місце на підприємстві штрафні санкції щодо невчасно повернутих підзвітних сум?				
3.3	Чи були випадки порушення касової дисципліни в розрахунках з підзвітними особами?				
3.4	Чи порушуються строки подання звіту за використання підзвітних сум?				
3.5	Цільове використання готівки, отриманої у банку на відрядження та господарські потреби, контролюються: - головним бухгалтером; - керівником; - касиром?				
3.6	Повнота здачі повернутих підзвітних сум у касу контролюється: - головним бухгалтером; - керівником; - касиром?				
3.7	Чи розподілені обов'язки з обліку розрахунків з підзвітними особами та видача готівкових підзвітних сум?				
3.8	Чи були випадки на підприємстві звітування за підзвітними сумами, отриманими іншими особами?				
4.	Відображення інформації в обліку:				
4.1	Регістри з обліку розрахунків з підзвітними особами формуються: - автоматично; - вручну?				
4.2	Чи мають всі особи доступ до комп'ютеризованого обліку розрахунків з підзвітними особами?				

* запропоновано автором

Загальний план внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами наведено у таблиці 3.57.

Таблиця 3.57

Форма загального плану внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
Підготовчий	Анкетування, планування проведення внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами		
Основний	Перевірити наявність та правильність оформлення первинних документів		
	Перевірити арифметичну точність авансових звітів		
	Перевірити дотримання термінів відрядження		
	Перевірити відповідність інформації авансових звітів з доданими до нього документами		
	Перевірити відповідність отримання та використання підзвітних сум		
	Перевірити своєчасність повернення невитрачених коштів		
	Перевірити відображення інформації в обліку		
Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

*запропоновано автором

Програма внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами наведена у табл. 3.58.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами пропонуємо робочі документи внутрішнього контролера, які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами (табл. 3.59 -3.73).

Таблиця 3.58

Форма програми внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами*

Процедури контролю	1	2	3	4	5	6	7
Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації для контролю	Код робочих документів	ПШБ перевіряючого	Термін проведення контролю	
Перевірка наявності та правильності оформлення первинних документів	Впевнитись у наявності та правильності оформлення первинних документів	- перевірити наявність первинних документів; - перевірити правильність оформлення первинних документів; - перевірити правильність оформлення авансового звіту; - перевірити дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання; - перевірити правильність розрахунку витрат на відрядження; - перевірити правильність розрахунку витрат на виробничі (господарські) потреби підзвітною особою	Наказ керівника; посвідчення про відрядження; Журнал реєстрації посвідчень про відрядження; звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; первинні документи, що додаються до авансових звітів: квитки за проїзд, рахунки за проживання; прибуткові та видаткові касові ордери	РДПО-1.1, РДПО-1.2, РДПО-1.3, РДПО-1.4, РДПО-1.5, РДПО-1.6			
Перевірка арифметичної точності авансових звітів	Впевнитись у арифметичній точності авансових звітів	Перевірити правильність розрахунку сум у авансових звітах	звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт;	РДПО-2			
Перевірка дотримання термінів відрядження	Впевнитись у дотриманні термінів відрядження	Перевірити дотримання термінів відрядження	Наказ керівника; посвідчення про відрядження; звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	РДПО-3			

Продовження табл. 3.58

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка відповідності інформації авансових звітів з доданими до нього документами	Впевнитись у відповідності інформації авансових звітів доданим до нього документам	Перевірити відповідність інформації авансових звітів доданим до нього документам; Перевірити віднесення сум до відповідних рахунків	звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; первинні документи, що додаються до авансових звітів; квитки за проїзд, рахунки за проживання; Прибуткові та Видаткові касові ордери	РДПО-4		
Перевірка цільового використання підзвітних сум	Впевнитись у цільовому використанні підзвітних сум	- перевірка відповідності сум видачі під звіт у видаткових касових ордерах даним журналу ресстрації касових ордерів; - перевірити відповідність використання підзвітних сум	звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; видаткові касові ордери	РДПО-5, РДПО-6		
Перевірка своєчасності повернення коштів виданих під звіт	Впевнитись у своєчасності повернення коштів, виданих під звіт	- перевірити своєчасність повернення коштів виданих під звіт; - перевірка використання підзвітних сум за видами витрат	звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт; прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери	РДПО-7.1, РДПО-7.2		
Перевірка відображення операцій на рахунках в обліку	Впевнитись у правильності відображення операцій на рахунках в обліку	- перевірити відповідність авансових звітів даним відомості 3.2 за рахунком 372; - перевірити достовірність інформації статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» у Балансі	Журнал №3, відомість 3.2, Головна книга, Баланс.	РДПО -8, РДПО -9		

*запропоновано автором

Таблиця 3.59

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.1 –
перевірка правильності оформлення наказу про відрядження***

Но- мер	Да- та	ПІБ працівни- ка, якого направляють у відрядження	Термін відря- дження	Мета відряджен- ня	Підпис керівни- ка	Ознайомлен- ня з наказом

* запропоновано автором

Таблиця 3.60

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.2 –
перевірка правильності оформлення посвідчення про відрядження***

ПІБ підзвітних осіб	Номер	Дата	Підпис		Печатка		Висновок
			Сторона, що відряджає	Сторона, що приймає особу- відрядже- ного	Сторона, що відря- джає	Сторона, що приймає особу- відрядже- ного	

* запропоновано автором

Таблиця 3.61

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.3 –
перевірка правильності оформлення авансового звіту***

ПІБ підзвіт- ної особи	Номер	Дата	Підпис			Су- ма, грн.	Корес- пон- дуючий рахунок	
			Керів- ника	Бухгал- тера	Підзвіт- ної особи		Дт	Кт

* запропоновано автором

Таблиця 3.62

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.4 –
перевірка дотримання порядку видачі готівки під звіт
та її використання***

Операції	Видача готівки за даними підприємства, у тому числі						Видача готівки за даними перевірки, у тому числі					
	на відрядження				на інші виробничі (господарські) потреби		на відрядження				на інші виробничі (господарські) потреби	
	усього		у тому числі суми на господарські потреби під час відрядження				усього		у тому числі суми на господарські потреби під час відрядження			
	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн	дата	сума, грн
Видано під звіт												
Здано звіт про використання коштів												
Здано невитрачений залишок підзвітної суми												
Виявлені порушення	Відхилення даних внутрішнього контролю від даних підприємства:											

* запропоновано автором

Таблиця 3.63

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.5 –
перевірка правильності розрахунку витрат на відрядження***

Найменування витрат	Первинний документ, який підтверджує суму витраченої готівки	Сума у первинному документі, грн.	Сума у авансовому звіті, грн.	Відхилення, грн.
Витрати на відрядження:				
Проїзд до місця призначення	Квиток			
Проїзд з місця призначення	Квиток			
Добові	Відповідно до законодавства України та наказу про облікову політику			
Оплата місця проживання	Рахунок, чек			
Інші витрати	Квиток з транспорту, інші			
Разом				

* запропоновано автором

Таблиця 3.64

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-1.6 –
перевірка правильності розрахунку витрат на виробничі
(господарські) потреби підзвітною особою***

Найменування витрат	Первинний документ, який підтверджує суму витраченої готівки	Сума у первинному документі, грн	Сума у авансовому звіті, грн	Відхилення, грн
Виробничі (господарські) потреби:				
Придбання активів: - МШП	Чек, копія чека, рахунок, накладна, інші			
Разом				

* запропоновано автором

Таблиця 3.65

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-2 – перевірка відображення операцій з розрахунків з підзвітними особами на рахунках обліку*

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролера			Відхилення			Висновок
	Дебет	Кредит	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.66

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-3 – перевірки дотримання термінів відрядження*

Номер авансового звіту, дата, підзвітна особа	Термін відрядження			Відхилення (+;-)	Причина	Висновок
	Наказ про відрядження	Посвідчення	Квитки на проїзд			

* запропоновано автором

Таблиця 3.67

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-4 – перевірка відповідності інформації авансових звітів з доданими до нього документами*

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Цільове використання авансу	Підтверджуючий первинний документ		Авансовий звіт		Відхилення (+;-)	
			Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.68

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-5 –
перевірка відповідності сум видачі під звіт у видаткових
касових ордерах даним журналу реєстрації***

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Журнал реєстрації касових ордерів			Видатковий касовий ордер			Відхилення (+;-)		
		№	Дата	Сума, грн.	№	Дата	Сума, грн.	№	Дата	Сума, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.69

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-6 –
перевірка відповідності використання підзвітних сум***

ПІБ підзвітної особи	Призначення авансу	Фактичне використання авансу, грн.	Відповідність призначення авансу та його використання	Рахунок обліку витрат		Відхилення
				За даними підприємства	За даними внутрішнього контролю	

* запропоновано автором

Таблиця 3.70

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-7.1 –
перевірка своєчасності повернення готівки, виданої під звіт***

ПІБ підзвітної особи	Видача під звіт		Авансовий звіт		Повернення в касу невикористаної готівки		Виявлення порушень		Відображення порушення касової дисципліни	
	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Днів	Сума, грн.	Сума невикористаної готівки визначається як доходи працівника	Згідно з наказом керівника сума невикористаної готівки утримується із заробітної плати робітника

* запропоновано автором

Таблиця 3.71

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-7.2 – перевірка використання підзвітних за видами витрат*

Вид витрат	Використання підзвітних сум (Кт 372)		
	За даними обліку, грн.	За даними внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.
Виробничі витрати			
Загальновиробничі витрати			
Адміністративні витрати			
Витрати на збут			
Разом			

* запропоновано автором

Таблиця 3.72

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-8 – перевірка відповідності авансових звітів даним відомості 3.2 за рахунком 372*

ПІБ підзвітної особи	Документ	Сальдо на початок місяця			Оборот за дебетом 372 рахунку		Оборот за кредитом 372 рахунку		Сальдо на кінець місяця	
		Дата виникнення заборгованості	Дебет	Кредит	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Дебет	Кредит
	Авансовий звіт									
	Відомість 3.2									
	Відхилення									

* запропоновано автором

Запропоноване документальне забезпечення внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами підприємства, що на відміну від існуючих включає: анкету перевірки, програму внутрішнього контролю та робочі документи внутрішнього контролера для перевірки

розрахунків з підзвітними особами, дозволить провести якісний внутрішній контроль, проаналізувати результати перевірки, надати рекомендації за результатами внутрішнього контролю, документально оформити результати перевірки [307]. Запропоновані процедури внутрішнього контролю касових операцій та розрахунків з підзвітними особами дозволяють встановити відповідність організації обліку згідно з законодавчо-нормативною базою та наказу про облікову політику, запобігають порушенню касової дисципліни, уникнення можливих штрафних санкцій та непередбачених витрат, як наслідок – запобігання загрозам економічній безпеці підприємства [305].

Таблиця 3.73

Форма робочого документа внутрішнього контролера РДПО-9 – перевірка достовірності інформації статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» у Балансі*

Код рядка Балансу	Назва статті	Формування показника	Відповідність інформації у		Відхилення, грн.
			Головній книзі, грн.	Оборотно-сальдовій відомості (дебетовий оборот за рахунком 372), грн.	
1155	Інша поточна дебіторська заборгованість	Сальдо Дт субрахунків 372, 374, 375, 376, 377, 378, 65, 66, 685			

* запропоновано автором

3.3. Методика внутрішнього контролю лізингу та ефективності використання основних засобів для забезпечення економічної безпеки підприємства

У сучасних умовах суб'єкти господарювання не можуть забезпечити оновлення основних засобів через брак обігових коштів і неможливості отримання кредиту. Для вирішення цієї проблеми на практиці все частіше використовуються лізингові операції. Перевагами застосування лізингових операцій є підвищення конкурентоспроможності, збільшення отриманих доходів та обігових коштів, а також те, що вони можуть стати альтернативою кредиту. Лізинг позитивно впливає на зниження ризику економічної безпеки внаслідок отримання вільних додаткових обігових коштів, які можна генерувати в поточні платежі, використовувати для розширення виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції. А головне, доходи від лізингових операцій можуть бути використані для розвитку інвестиційної діяльності, від якої підприємство може отримати додатковий прибуток. Ефективність управління лізинговими операціями залежить від достовірності, правильності та своєчасності відображення інформації в системі бухгалтерського обліку [286; 308].

Метою проведення внутрішнього контролю лізингових операцій є визначення правильності нарахування й сплати орендної плати за договорами лізингу, достовірності відображення операцій у фінансовій звітності, здійснення контролю економічної ефективності лізингових операцій та оцінка ризиків впливу на економічну безпеку.

Завданнями проведення внутрішнього контролю лізингових операцій є: встановлення правильності дотримання законодавства при укладанні договорів лізингу, встановлення правових відносин між лізингоодержувачем та лізингодавцем, перевірка правильності бухгалтерського обліку отриманих та зданих в оренду активів, перевірка фактичної наявності та технічного стану орендованих активів, перевірка умов визнання фінансового лізингу, перевірка правильності визначення вартості оцінки орендованих активів, перевірка правильності розрахунку амортизації поліпшення орендованих основних

засобів, перевірка правильності нарахування та сплати орендної плати, перевірка визнання доходів та витрат від лізингових операцій, перевірка переходу права власності на активи, перевірка правильності складання кореспонденції рахунків з оренди, перевірка правильності відображення оренди у журналі, Головній книзі, Балансі.

Першим етапом для відображення лізингових операцій у бухгалтерському обліку є дотримання умов визнання фінансового лізингу відповідно до П(С)БО 14, які наведено в таблиці 3.74.

Таблиця 3.74

**Форма анкети внутрішнього контролю визнання
фінансового лізингу***

№	Ознаки фінансового лізингу	Варіанти відповіді			При- мітки
		Інформація відсутня	Так	Ні	
1	Орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди?				
2	Орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною нижчою за його справедливую вартість на дату придбання?				
3	Строк оренди становить більшу частину строку корисного використання (експлуатації) об'єкта оренди?				
4	Теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливую вартість об'єкта оренди?				
5	Орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання?				
6	Орендар може продовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату?				
7	Оренда може бути припинена орендарем, який відшкодує орендодавцю його втрати від припинення оренди?				
8	Доходи або втрати від змін справедливої вартості об'єкта оренди на кінець терміну оренди належать орендарю?				

* запропоновано автором

Якщо хоча б одна з наведених вище ознак не виконується оренда, не вважається фінансовим лізингом.

Загальний план внутрішнього контролю лізингу наведено у таблиці 3.75.

Таблиця 3.75

Форма загального плану внутрішнього контролю лізингу*

№	Етапи	Процедури перевірки	Термін перевірки	Викона- на-вєць
1	2	3	4	5
1	Підготовчий	Анкета внутрішнього контролю визнання фінансового лізингу		
2	Основний	Перевірка предметів лізингу		
		Перевірка нарахування амортизації		
		Перевірка лізингових платежів. Правильність їх розрахунків та своєчасність погашення боргових зобов'язань		
		Перевірка правильності розрахунку фінансових витрат та фінансових доходів		
		Перевірка відповідності синтетичного та аналітичного обліку, відображення інформації у фінансовій звітності		
3	Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Оцінка системи контролю лізингових операцій повинна проводитись за напрямками, які наведені у табл. 3.76.

У програмі внутрішнього контролю лізингу внутрішній контролер відображає основні процедури для вирішення основних завдань внутрішньої перевірки. Процедури внутрішнього контролю будуть залежати від рівня довіри до результатів попереднього внутрішнього контролю. Запропоновану форму програми внутрішнього контролю лізингу наведено у таблиці 3.77.

Форма тесту внутрішнього контролю лізингових операцій*

Мета	Досягнення мети
Санкціонування	Лізингові операції відповідним чином санкціоновані
Реальність	Лізингові операції, відображені в обліку, реальні та підтверджені первинними документами
Класифікація	Предмети лізингу та зобов'язання відповідним чином класифіковані і відображені на рахунках обліку відповідно до наказу про облікову політику
Точність	У бухгалтерському обліку належним чином розраховані орендні платежі, а також фінансові витрати та фінансові доходи
Відображення інформації	Інформація про операції, пов'язані з лізингом, відповідним чином відображені у фінансовій звітності

* запропоновано автором

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю лізингу, фіксації виявлених помилок, пропонуємо форми робочих документів внутрішнього контролера, які наведені у таблицях 3.78-3.89.

Запропоновані методичні підходи до внутрішнього контролю лізингу, які, на відміну від існуючих, включають визначення мети, завдань, програму перевірки; розроблені робочі документи внутрішнього контролера, які дають змогу перевірити лізингові операції підприємства в повному обсязі згідно з визначеними процедурами контролю [293].

Ефективне використання основних засобів є одним із головних питань поряд з правильною організацією та веденням їх обліку на підприємстві [288; 281; 303]. Основні засоби зазвичай становлять найбільш вагомую частину активів підприємства, тому саме контроль за їх ефективним використанням та якісним станом стає першочерговим завданням. Такий контроль можливий за допомогою проведення внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів.

Таблиця 3.77

Форма програми внутрішнього контролю лізингу*

Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації для контролю	Код робочих документів	ПІБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Перевірка договорів лізингу	Встаповлення наявності та відповідності законодавчо-нормативній базі укладених договорів лізингу	- перевірка наявності укладених договорів лізингу; - перевірка відповідності законодавчо-нормативній базі укладених договорів лізингу	Договори лізингу	РД-1		
Перевірка фактичної наявності та технічного стану об'єкта лізингу	Встаповлення наявності та технічного стану отриманого об'єкта лізингу	- перевірка фактичної наявності об'єкта лізингу; - перевірка технічного стану об'єкта лізингу	Акт приймання-передачі предметів лізингу, довідки про перевірку технічного стану предметів лізингу, інвентаризаційні відомості, порівняльні відомості, договори лізингу, рахунки фактури	РД-2		
Перевірка правильності визначення вартості об'єктів лізингу	Визначення вартості об'єкта лізингу	Аналіз первісної вартості, справедливої вартості на дату укладання договору та визначеної вартості об'єкта лізингу,	Договори лізингу, наказ про облікову політику, рахунок фактура, первинна документація	РД-3		
Перевірка правильності нарахування амортизації об'єктів лізингу	Встаповлення обраного методу нормам П(С)БО, визначення правильності нарахування амортизації об'єктів лізингу	- перевірити обраний метод амортизації на його відповідність П(С)БО; - арифметична перевірка розрахунку	П(С)БО 7,8, Наказ про облікову політику, дані синтетичного та аналітичного обліку, довідка бухгалтерії, журнал, відомість	РД-4		

Продовження табл. 3.77

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності розрахунку амортизації поліпшення об'єктів лізингу	Встановити правильність розрахунку амортизації поліпшення об'єктів лізингу	Перевірити правильність розрахунку амортизації поліпшення об'єктів лізингу	Відомість нарахування амортизації, Акти виконаних робіт, довідки бухгалтерії	РД-5		
Перевірка правильності нарахування та сплати орендної плати	Встановити правильність нарахування та сплати орендної плати	- перевірити правильність нарахування орендної плати; - перевірити правильність сплати орендної плати	Договори лізингу, Акти наданих послуг, акти виконаних робіт, платіжні поручення, довідки бухгалтерії	РД-6		
Перевірка правильності кореспонденції рахунків з обліку об'єктів лізингу	Встановити правильність кореспонденції рахунків з обліку об'єктів лізингу	Перевірка правильності кореспонденції рахунків з обліку об'єктів лізингу	Акти наданих послуг, акти виконаних робіт, довідки бухгалтерії	РД-7		
Перевірка правильності відображення в обліку лізингових операцій	Встановити правильність відображення в обліку лізингових операцій	Перевірити правильність відображення в обліку лізингових операцій	Договори лізингу, Акти наданих послуг, Журнали 3 і 4, довідки бухгалтерії	РД-8		
Перевірка розрахунку фінансових витрат у складі орендних платежів	Встановити правильність визначення фінансових витрат у складі орендних платежів	- перевірка методики визначення фінансових витрат відповідно до П(С)БО14; - арифметична перевірка розрахунку фінансових витрат у складі орендних платежів	П(С)БО14, довідка бухгалтерії, наказ про облікову політику	РД-9		
Перевірка розрахунку фінансових доходів у складі орендних платежів	Встановити правильність визначення фінансових доходів у складі орендних платежів	- перевірка методики визначення фінансових доходів відповідно до П(С)БО14; - арифметична перевірка розрахунку фінансових доходів у складі орендних платежів	П(С)БО14, довідка бухгалтерії, наказ про облікову політику	РД-10		

Продовження табл. 3.77

1	2	3	4	5	6	7
Проведення інвентаризації об'єктів лізингу	Встановлення відповідності фактичної наявності даним бухгалтерського обліку об'єктів лізингу	- провести інвентаризацію об'єктів лізингу; - порівняти дані синтетичного та аналітичного обліку об'єктів лізингу; - документально оформити результати інвентаризації об'єктів лізингу	Інвентарні карточки обліку об'єктів лізингу, дані синтетичного обліку, інвентаризаційні описи, порівняльні відомості	РД-11		
Перевірка правильності відображення вартості об'єктів лізингу у журналі та Головній книзі	Встановити правильність відображення вартості об'єктів лізингу у журналі та Головній книзі	Перевірити правильність відображення вартості об'єктів лізингу у журналі 3 і 4 та Головній книзі	Журнали 3 і 4, головна книга	РД-12		

*запропоновано автором

Таблиця 3.78

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-1 – перевірка наявності укладених договорів лізингу*

Наявність реквізитів договору		Відповідність законодавству умов договору										
№	Дата	Сума, грн.	Підписи	Наявність договору	Предмет договору	Вид оренди	Строк договору	Плата за оренду	Права орендодавця	Обов'язки орендаря	Дата отримання майна	Дата повернення майна

*запропоновано автором

Таблиця 3.79

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-2 – перевірка фактичної наявності та технічного стану об'єкту лізингу*

Об'єкт лізингу	Наявність	ОЗ у діяльності		Поліпшення		Технічний стан до використання	
		Використовується	Не використовується	Потребує	Не потребує	Придатний	Не придатний

*запропоновано автором

Таблиця 3.80

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-3 – перевірка правильності визначення вартості об'єктів лізингу*

Об'єкт лізингу	Первісна вартість об'єкту лізингу, грн.	Справедлива вартість об'єкту лізингу на дату укладання договору, грн.	Визначена вартість об'єкту лізингу, грн.	Вартість об'єкту лізингу згідно з договором, грн.	Виявлені порушення
1					

*запропоновано автором

Таблиця 3.81

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-4 – перевірка правильності нарахування амортизації об'єктів лізингу*

Об'єкт лізингу	Нарахована амортизація за даними підприємства, грн	Нарахована амортизація внутрішнього контролю, грн.	Відхилення, грн.	Метод амортизації відповідно до наказу про облікову політику	Відповідність обраного методу Ц(С)БО 7,8	Висновки

*запропоновано автором

Таблиця 3.82

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-5 – перевірка правильності розрахунку амортизації поліпшення об'єктів лізингу*

Об'єкт лізингу	Сума поліпшення ОЗ на початок періоду, грн.	Метод амортизації	Термін амортизації	Вартість ОЗ, яка амортизується, грн.	Розрахунок щомісячної амортизації, грн.	Нарахована амортизації за весь період, грн.	Сума поліпшення ОЗ на кінець періоду, грн.	Рахунок для віднесення на витрати

*запропоновано автором

Таблиця 3.83

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-6 – перевірка правильності нарахування та сплати орендної плати*

Об'єкт лізингу	За даними підприємства				За даними внутрішнього контролю				Відхилення				
	зменшено на суму		Пераховано		зменшено на суму		Пераховано		зменшено на суму		Пераховано		
	сума, грн.	дата	сума, грн.	дата	сума, грн.	дата	сума, грн.	дата	сума, грн.	днів	сума, грн.	днів	

*запропоновано автором

Таблиця 3.84

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-8 –
перевірка правильності відображення в обліку лізингових операцій***

№	Зміст господарської операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Відхилення та виправлення			Висновок внутрішнього контролера
		Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	

* удосконалено автором

Таблиця 3.85

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-9 –
перевірка розрахунку фінансових витрат у складі орендних платежів***

Дата	За даними підприємства, грн.	За даними контролера			Відхилення, грн.
		Орендні платежі			
		мінімальна сума орендних платежів, що сплачується регулярно (ануїтет), грн.	фінансові витрати, грн.	за устаткування (визначається як різниця між сумою орендного платежу та сумою фінансових витрат), грн.	Залишок зобов'язання з оренди на кінець періоду, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.86

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-10 – перевірка розрахунку фінансових доходів у складі орендних платежів*

Дата	За даними підприємства, грн.	За даними контролера				Відхилення, грн.
		Орендні платежі		Залишок заборгованості орендаря на кінець періоду, грн.		
		Мінімальна сума орендних платежів, що одержується регулярно (ануїтет), грн.	Фінансовий дохід, грн.			
			За устаткування (визначається як різниця між сумою орендного платежу та сумою фінансового доходу), грн.			

*запропоновано автором

Таблиця 3.87

Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-11 – перевірка проведення інвентаризації об'єктів лізингу*

№ за описом	Найменування об'єктів лізингу	Значиться в інвентаризаційному опису		Фактично виявлено		Результати перевірки (+ більше, - менше)	
		кількість	ціна, грн.	кількість	ціна, грн.	кількість	ціна, грн.

*запропоновано автором

Таблиця 3.88

**Форма робочого документа внутрішнього контролера
з перевірки правильності рознесення кореспонденції рахунків
об'єктів лізингу до облікових регістрів РД-7***

№	Зміст операцій	Кореспонденція рахунків			Журнал				Відхилення (+, -), грн.	Причина	Висновок
		Дт	Кт	Сума, грн.	№ журналу	№ рядка	Дата	Сума, грн.			

* запропоновано автором

Таблиця 3.89

**Форма робочого документа внутрішнього контролера РД-12 –
перевірка правильності відображення вартості об'єктів лізингу
у журналі та Головній книзі***

Рахунок	Журнал, Відомість, грн.	Головна книга, грн.	Відхилення (+, -), грн.	Причина	Висновок

* удосконалено автором

Поняття «ефективність» є однією з найскладніших категорій економіки. У загальному вигляді це відношення певного результату до витрат або ресурсів, що були витрачені для його отримання. Розрізняють технічну та економічну ефективність. Перша означає використання мінімальної кількості ресурсів для досягнення певного ефекту (наприклад, певного обсягу випуску продукції), або досягнення максимального ефекту при фіксованих витратах певних ресурсів. Економічна ефективність означає, що для отримання максимальної користі від використання обмежених ресурсів необхідно здійснювати тільки ті економічні дії, які призводять до додаткової вигоди, яка перевищує додаткові витрати.

Крім внутрішнього контролю основних засобів у традиційному розумінні, метою якого є перевірка законності та правильності ведення бухгалтерського обліку та відображення інформації про основні

засоби у фінансовій звітності, виділяють поняття «контроль ефективності використання основних засобів».

Внутрішній контроль основних засобів – це перевірка первинних документів, даних рахунків бухгалтерського обліку 10, 11, 13, показників відповідних статей Балансу суб'єкта господарювання з метою внутрішнього контролю фактичної наявності, повноти забезпечення, якості технічного стану основних засобів, достовірності, законності, правильності, точності ведення обліку та складання звітності в усіх суттєвих аспектах відповідно до вимог законодавчо-нормативної бази. Внутрішній контроль ефективності використання основних засобів – це аналіз відповідних показників (коефіцієнтів зносу, придатності, оновлення, вибуття, інтенсивного використання, екстенсивного використання, інтегрального використання; фондівіддачі, фондомісткості, рентабельності основних засобів) за допомогою яких можна оцінити ефективність використання основних засобів [498]. На нашу думку, внутрішній контроль ефективності використання основних засобів доцільно проводити в три етапи (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Етапи внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів*

** згруповано автором*

На перевірку винесені такі питання: 1) перевірка змін активної частини основних засобів у часі; 2) перевірка показників технічного стану основних засобів: коефіцієнту зносу та придатності; 3) перевірка показників руху основних засобів: коефіцієнтів вибуття та оновлення; 4) перевірка коефіцієнтів використання основних

засобів (фондовіддачі, фондомісткості та рентабельності основних засобів); 5) перевірка завантаження виробничих потужностей підприємства.

Загальний план внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів наведено у таблиці 3.90.

Таблиця 3.90

Форма загального плану внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
Підготовчий	Анкетування, планування проведення внутрішнього контролю ефективності основних засобів		
Основний	Внутрішній контроль повноти забезпеченості основними засобами		
	Внутрішній контроль якісно-технічного стану основних засобів		
	Внутрішній контроль ефективності використання основних засобів		
Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Виходячи із зазначених етапів внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів, пропонуємо програму проведення внутрішнього контролю (таблиця 3.91).

На основі програми розроблені робочі документи внутрішнього контролера (таблиці 3.92-3.96), які дозволяють визначити ефективність того чи іншого явища, процесу, показника, та дають можливість порівняти його з певним еталоном (нормативне, середньогалузеве значення), або простежити за зміною того чи іншого показника в динаміці.

Таблиця 3.91
Форма програми внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів*

Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації	Код робочих документів	ШБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Перевірка змін активної частини основних засобів у часі	Впевнитись у позитивній динаміці змін активної частини основних засобів у часі	Розрахувати зміни активної частини основних засобів у часі та провести їх аналіз	Ф5 «Примітки до річної фінансової звітності»	ОЗЕ-1		
Перевірка показників технічного стану ОЗ: коефіцієнту зносу та придатності	Впевнитись у належному технічному стані та придатності до експлуатації основних засобів	Розрахувати показники технічного стану ОЗ: коефіцієнту зносу та придатності та провести їх аналіз	Ф1 «Баланс», Ф5 «Примітки до річної фінансової звітності»	ОЗЕ-2		
Перевірка показників руху основних засобів: коефіцієнтів вибуття та оновлення, зіставлення даних з нормативними та середньогалузевими значеннями	Перевірити показники інтенсивності (динаміки) руху основних засобів	Розрахувати показники руху основних засобів: коефіцієнтів вибуття та оновлення, зіставити дані з нормативними та середньогалузевими значеннями	Ф1 «Баланс», Ф5 «Примітки до річної фінансової звітності»	ОЗЕ-3		
Перевірка коефіцієнтів використання основних засобів (фондовіддачі, фондомісткості та рентабельності основних засобів) та зіставлення їх з нормативними та середньогалузевими значеннями	Впевнитись в ефективності використання основних засобів на підприємстві	Розрахувати коефіцієнти використання основних засобів (фондовіддачі, фондомісткості та рентабельності основних засобів); зіставити дані з нормативними та середньогалузевими значеннями	Ф1 «Баланс», Ф2 «Звіт про фінансові результати»	ОЗЕ-4		
Перевірка завантаження виробничих потужностей підприємства через розрахунок коефіцієнтів інтенсивного, екстенсивного, інтегрального використання та виявлення резерву потужностей	Перевірити ступінь завантаження виробничого обладнання підприємства	Розрахувати завантаження виробничих потужностей підприємства через розрахунок коефіцієнтів інтенсивного, екстенсивного, інтегрального використання; виявити резерв потужностей	Технічна та експлуатаційна документація обладнання, графік роботи обладнання	ОЗЕ-5		

*запропоновано автором

Таблиця 3.92

**Перевірка змін активної частини основних засобів
у динаміці ОЗЕ-1***

№	Показники	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролю		Відхилення показників звітнього року від попереднього		Відхилення даних підприємства від даних внутрішнього контролю (ряд. 2, ст.8- ряд.2 ст.7)
		За попередній рік	За звітній рік	За попередній рік	За звітній рік	За даними підприємства	За даними внутрішнього контролю	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Середньорічна вартість основних засобів, грн.							
2	У тому числі: середньорічна вартість активної частини основних засобів (Машини та обладнання + Транспортні засоби + Інструменти, прилади та інвентар), грн.							
3	Питома вага активної частини ОЗ, %							

* запропоновано автором

Розроблена методика внутрішнього контролю ефективності використання основних засобів дозволяє провести їх якісний аналіз та виявити проблемні питання, встановити причину їх виникнення, а також розробити заходи щодо їх усунення та запобігання їх виникнення в майбутньому. Ефективне використання основних засобів дозволяє суб'єкту господарюванню уникнути витрат на придбання нового обладнання, що впливає на зменшення загроз економічній безпеці підприємства [274].

Таблиця 3.95

Перевірка коефіцієнтів використання основних засобів ОЗЕ-4*

№	Показник	Формула розрахунку	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Нормативне значення	Відхилення					
			пояснення	звітний період	відхилення	пояснення	звітний період	відхилення		пояснення	звітний період	відхилення	звітний період		
1	Фондовіддача (оборотність), од.	Відношення обсягу виготовленої продукції до середньорічної вартості основних засобів	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1									>0, збільшення в динаміці. Середньогалузеві значення: Легка промисловість - 2,77 Хімічна-1,56 Машинобудування-0,94 Нафтова - 2,81 Важка промисловість - 3,04 Енергетика - 1,74 Транспорт - 1,12						
2	Фондомісткість, од.	$1 \div$ коефіцієнт фондовіддачі							<1, зменшення у динаміці. Середньогалузеві значення: Легка промисловість - 0,36 Хімічна-0,64 Машинобудування - 1,06 Нафтова - 0,36 Важка промисловість - 0,33 Енергетика - 0,57 Транспорт - 0,89						

Продовження табл. 3.95

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Рентабельність основних засобів, од.	Чистий прибуток (збиток) ÷ Середньорічна сума основних засобів							Збільшення у динаміці. Середньогалузеві показники: Промисловість - 0.147 Сільське господарство - 0.149 Будівництво - 0.242 Транспорт - 0.098 Зв'язок - 0.207 Торгівля та громадське харчування - 0.366 Побутове обслуговування - 0.197 Заготівлі - 0.055 Матеріально-технічне постачання та збут - 0.299 Комунальне господарство - 0.012 Наука та науково-дослідні організації - 0.186					

* запропоновано автором

Таблиця 3.96

Перевірка завантаження виробничих потужностей ОЗЕ-5*

Показники	Формула розрахунку	Нормативне значення	За даними підприємства	За даними внутрішнього контролю	Відхилення	
					даних підприємства від даних внутрішнього контролю	даних внутрішнього контролю від нормативу
Коефіцієнт інтенсивного використання, од.	$R_{\text{факт.}} \div R_{\text{насп.}}$	ближче до 1				
Коефіцієнт екстенсивного використання, од.	$T_{\text{факт.}} \div T_{\text{календ.}}$	ближче до 1				
Коефіцієнт інтегрального використання, од.	$K_{\text{інтенс.}} \times K_{\text{екстенс.}}$	ближче до 1				
Резерв потужностей, %	$(1 - K_{\text{інтегр.}}) \times 100\%$	зменшення				
$R_{\text{факт.}}$ - фактична продуктивність обладнання, деталь/годину						
$R_{\text{насп.}}$ - технічна (паспортна) продуктивність обладнання, деталь/годину						
$T_{\text{факт.}}$ - ефективний (фактичний) фонд робочого часу, годин						
$T_{\text{календ.}}$ - календарний фонд робочого часу, годин						
$T_{\text{факт.}} = P_{\text{зм}} \times T_{\text{дл}} \times P_{\text{зм}} \times K_{\text{т}} - T_{\text{тип}} - T_{\text{пзр}}$						
де $P_{\text{зм}}$ - кількість робочих змін, встановлена графіком роботи підприємства;						
$T_{\text{д}}$ - кількість робочих днів однієї обладнання, яке бере участь у виготовленні продукції, днів на тиждень;						
$T_{\text{зм}}$ - тривалість робочої зміни, обумовлена графіком роботи підприємства, годин на день;						
$K_{\text{т}}$ - кількість робочих тяжілів на рік;						
$T_{\text{тип}}$ - технологічно неминучі перевали в роботі основного обладнання, годин;						
$T_{\text{пзр}}$ - планово-запобіжні ремонти основного обладнання (передбачені планом капітальні та поточні ремонти обладнання), годин.						

*запропоновано автором

Ще одним шляхом підвищення рівня економічної безпеки є використання лізингу в напрямку надання в оренду необоротних активів або навпаки. Якщо суб'єкт господарювання здає об'єкт основних засобів в фінансову оренду, він отримує додатковий дохід, якщо отримує – у нього виникають фінансові витрати. Таким чином, підприємство використовує лізинг в якості кредиту. Отже, у керівництва виникають альтернативні варіанти поліпшення фінансового стану підприємства. Правильно організований внутрішній контроль основних засобів та лізингу дає змогу підвищити рівень економічної безпеки підприємства.

Запропоновані робочі документи внутрішнього контролера, які, на відміну від традиційної перевірки, додатково включають: внутрішній контроль повноти забезпеченості та якісно-технічного стану основних засобів, а також внутрішній контроль ефективності їх використання. Запропонована програма та робочі документи дають змогу перевірити ефективність використання основних засобів на підприємстві та виявити резерви збільшення економічної ефективності їх використання [292].

3.4. Методика внутрішнього контролю екологічного податку як засіб підвищення рівня екологічної безпеки підприємства

За допомогою екологічного податку держава намагається регулювати рівень забруднення навколишнього природного середовища шляхом побудови взаємозв'язку між обсягом викидів (скидів) та сумою сплати, тобто чим менше підприємство забруднює тим менше сплачує податок у бюджет, а якщо обсяг забруднюючих речовин перевищує встановлений ліміт викидів, тоді сума податку збільшується у п'ятиразовому розмірі. Це спонукає підприємства впроваджувати сучасні більш безпечні технології та піклуватись про навколишнє середовище, тому дуже важливо приділяти увагу правильному веденню обліку екологічного податку та складанню податкової звітності [277; 284].

Метою внутрішнього контролю екологічного податку є встановлення законності, достовірності та доцільності здійснених операцій з екологічного податку підприємства і правильності їх відображення в обліку.

Завданнями проведення внутрішнього контролю екологічного податку є: оцінка стану обліку екологічного податку, які здійснювало підприємство за період, що перевіряється; перевірка своєчасності та правильності відображення в обліку екологічного податку; перевірка додержання підприємством вимог нормативних документів, які регламентують порядок ведення екологічного податку.

Анкету перевірки екологічного податку наведено в таблиці 3.97. У програмі внутрішнього контролю екологічного податку відображені основні процедури для вирішення основних завдань внутрішньої перевірки.

Таблиця 3.97

Форма анкети перевірки екологічного податку*

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві та ведете екологічний податок?				
	0-1 / 0-1				
	1-5 / 1-5				
	5 і більше / 5 і більше				
2	Хто є платниками податку – суб'єкти господарювання, юридичні особи, що здійснюють:				
	- викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення;				
	- скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;				
	- розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання);				

1	2	3	4	5	6
	- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);				
	- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.				
3	Об'єктом та базою оподаткування є:				
	- обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферу стаціонарними джерелами;				
	- обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти;				
	- обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання;				
	- обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;				
	- обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).				
4	Як обчислюється сума екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення:				
	- $P_{вс} = \sum_{i=1}^n (M_i \times H_{ni}),$ де M_i – фактичний обсяг викиду i -тої забруднюючої речовини в тоннах (т); H_{ni} – ставки податку в поточному році за тонну i -тої забруднюючої речовини у гривнях з копійками.				
	- $P_c = \sum_{i=1}^n (M_{li} \times H_{ni} \times K_{oc}),$ де M_{li} – обсяг скиду i -тої забруднюючої речовини в тоннах (т);				

Продовження табл. 3.97

1	2	3	4	5	6
	<p>Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду забруднюючої речовини у гривнях з копійками; Кос – коефіцієнт, що дорівнює 1,5 і застосовується у разі скидання забруднюючих речовин у ставки і озера (в іншому випадку коефіцієнт дорівнює 1).</p>				
	<p>- $Прв = \sum_{i=1}^n (Млі \times Нпі \times Кт \times Ко)$,</p> <p>де Млі – обсяг відходів і-того виду в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду відходів у гривнях з копійками; Кт – коригуючий коефіцієнт, який враховує розташування місця розміщення відходів; Ко – коригуючий коефіцієнт, що дорівнює 3 і застосовується у разі розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного виключення забруднення атмосферного повітря або водних об'єктів.</p>				
	<p>Як обчислюється сума екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти:</p>				
	<p>- $Пвс = \sum_{i=1}^n (Мі \times Нпі)$,</p> <p>де Мі – фактичний обсяг викиду і-тої забруднюючої речовини в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-тої забруднюючої речовини у гривнях з копійками.</p>				
5	<p>- $Пс = \sum_{i=1}^n (Млі \times Нпі \times Кос)$,</p> <p>де Млі – обсяг скиду і-тої забруднюючої речовини в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду забруднюючої речовини у гривнях з копійками; Кос – коефіцієнт, що дорівнює 1,5 і застосовується у разі скидання забруднюючих речовин у ставки й озера (в іншому випадку коефіцієнт дорівнює 1).</p>				

1	2	3	4	5	6
	<p>- $Прв = \sum_{i=1}^n (Млі \times Нні \times Кт \times Ко)$,</p> <p>де Млі – обсяг відходів і-того виду в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду відходів у гривнях з копійками; Кт – коригуючий коефіцієнт, який враховує розташування місця розміщення відходів; Ко – коригуючий коефіцієнт, що дорівнює 3 і застосовується у разі розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного уникнення забруднення атмосфери або водних об'єктів.</p>				
	<p>Як обчислюється сума екологічного податку, який сплачується за розміщення відходів:</p>				
6	<p>- $Пвс = \sum_{i=1}^n (Мі \times Нні)$,</p> <p>де Мі – фактичний обсяг викиду і-тої забруднюючої речовини в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-тої забруднюючої речовини у гривнях з копійками.</p>				
	<p>- $Пс = \sum_{i=1}^n (Млі \times Нні \times Кос)$,</p> <p>де Млі – обсяг скиду і-тої забруднюючої речовини в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду забруднюючої речовини у гривнях з копійками; Кос – коефіцієнт, що дорівнює 1,5 і застосовується у разі скидання забруднюючих речовин у ставки і озера (в іншому випадку коефіцієнт дорівнює 1).</p>				
	<p>- $Прв = \sum_{i=1}^n (Млі \times Нні \times Кт \times Ко)$,</p> <p>де Млі – обсяг відходів і-того виду в тоннах (т); Нпі – ставки податку в поточному році за тонну і-того виду відходів у гривнях з копійками; Кт – коригуючий коефіцієнт, який враховує розташування місця розміщення відходів; Ко – коригуючий коефіцієнт, що дорівнює 3 і застосовується у разі розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного уникнення забруднення атмосфери або водних об'єктів.</p>				

Закінчення табл. 3.97

1	2	3	4	5	6
7	На якому рахунку обліковується екологічний податок:				
	- 641;				
	- 642;				
	- 651;				
	- 685.				
8	Чи є на підприємстві наказ про облікову політику?				
9	Як відображається в обліку нарахування екологічного податку:				
	- Дт 641 Кт 311				
	- Дт 92 Кт 641				
	- Дт 92 Кт 311				
10	Як відображається в обліку сплата екологічного податку:				
	- Дт 641 Кт 311				
	- Дт 92 Кт 641				
	- Дт 92 Кт 311				
11	Яка періодичність проведення звірки розрахунків з екологічного податку:				
	- раз на рік;				
	- двічі на рік;				
	- зовсім не проводиться?				
12	Як ведеться облік екологічного податку:				
	- вручну;				
	- автоматизовано;				
	- комбіновано?				

* запропоновано автором

За результатами аналізу анкети внутрішній контролер визначає основні напрямки внутрішнього контролю. Складає загальний план внутрішнього контролю екологічного податку (табл. 3.98).

Програму внутрішнього контролю екологічного податку наведено в таблиці 3.99. Для вирішення поставлених завдань внутрішнього контролю екологічного податку пропонуємо робочі документи внутрішнього контролера (табл. 3.100-3.107), які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного проведення внутрішнього контролю екологічного податку.

**Форма загального плану проведення внутрішнього контролю
екологічного податку***

Етапи контролю	Процедури контролю	ПШБ перевіряючого	Термін перевірки
Підготовчий	Анкетування, планування проведення внутрішнього контролю екологічного податку		
Основний	Перевірити правильність визначення залишку екологічного податку на початок періоду		
	Перевірити правильність кореспонденції рахунків з екологічного податку		
	Перевірити правильність визначення суми екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення		
	Перевірити правильність визначення суми екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти		
	Перевірити правильність визначення суми екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти		
	Перевірити правильність складання Декларації з екологічного податку		
	Перевірити відповідність нарахування та сплати екологічного податку		
	Перевірити відповідність відображення екологічного податку в журналі, Головній книзі та Балансу на кінець періоду		
Заключний	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Таблиця 3.99

Форма програми внутрішнього контролю екологічного податку*

Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації	Код робочих документів	ПШБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Перевірка відповідності залишку екологічного податку на початок періоду	Впевнитись у відповідності залишку екологічного податку до сплати у бюджет на початок періоду	Перевірити відповідність відображення залишку на початок у журналі 5, Головні книзі, Балансі.	Журнал 3, Головна книга, Оборотно-сальдова відомість	ЕП-1		
Перевірка правильності кореспонденції рахунків з екологічного податку	Впевнитись у правильності кореспонденції рахунків з екологічного податку	Перевірити правильність відображення в обліку екологічного податку	Журнал 3, Головна книга, довідка бухгалтерії	ЕП-2		
Перевірка правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих речовин	Впевнитись у правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих речовин станціонарними джерелами забруднення	- перевірити правильність розрахунку суми екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих речовин станціонарними джерелами забруднення; - порівняти отриману інформацію перевірки з даними обліку екологічного податку, який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих речовин станціонарними джерелами забруднення	Декларація з екологічного податку	ЕП-3		

Продовження табл. 3.99

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти	Впевнитись у правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти	- перевірити правильність розрахунку суми екологічного податку, який сплачується за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти; - порівняти отриману інформацію перевірки з даними обліку екологічного податку, який сплачується за відходи;	Декларація з екологічного податку	ЕП-4		
Перевірка правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за відходи	Впевнитись у правильності визначення суми екологічного податку, який сплачується за відходи	- перевірити правильність розрахунку суми екологічного податку, який сплачується за відходи; - порівняти отриману інформацію перевірки з даними обліку екологічного податку, який сплачується за відходи	Декларація з екологічного податку	ЕП-5		
Перевірка правильності складання Декларації з екологічного податку	Впевнитись у правильності складання Декларації з екологічного податку	- перевірити правильність складання Декларації з екологічного податку; - порівняти інформацію додатків з даними Декларації з екологічного податку	Декларація з екологічного податку	ЕП-6		
Перевірка відповідності нарахування та сплати екологічного податку	Впевнитись у відповідності нарахування та сплати екологічного податку	- перевірити відповідність нарахування екологічного податку; - перевірити відповідність сплати екологічного податку	Декларація з екологічного податку, платіжне доручення, виписка банку	ЕП-7		
Перевірка відповідності відображення екологічного податку в журналі, Головній книзі та Оборотно-сальдовій відомості на кінець періоду	Впевнитись у відповідності відображення екологічного податку в журналі, Головній книзі та Оборотно-сальдовій відомості на кінець періоду	- перевірити правильність визначення залишку екологічного податку на кінець періоду; - перевірити відповідність відображення залишку на кінець в журналі 5, Головній книзі та Оборотно-сальдовій відомості	Журнал 3 Головна книга, Оборотно-сальдова відомість, Декларація з екологічного податку	ЕП-8		

* запропоновано автором

Таблиця 3.100

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-1 –
перевірка відповідності залишку екологічного податку
на початок періоду***

Рахунок 641, грн.	Оборотно-сальдова відомість на початок звітнього періоду, грн.	Журнал 3, грн.	Головна книга, грн.	Відхилення	
				Журналу 3 від Оборотно-сальдової відомості на початок звітнього періоду, грн.	Головна книга від Журналу 3, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.101

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-2 –
перевірка правильності кореспонденції рахунків
з обліку екологічного податку***

Зміст операції	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Відхилення та запропоноване виправлення		
	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.

* удосконалено автором

Таблиця 3.102

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-3 –
перевірка правильності визначення суми екологічного податку,
який сплачується за викиди в атмосферу забруднюючих
речовин стаціонарними джерелами забруднення***

Показники	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю					Відхилення, грн.
		Ліміт	фактичний обсяг викиду і-тої забруднюючої речовини	База оподаткування	Ставка	Сума екологічного податку, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.103

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-4 –
перевірка правильності визначення суми екологічного податку,
який сплачується за скидання забруднюючих речовин
у водні об'єкти***

Показники	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю					Відхилення, грн
		Ліміт	обсяг скидання і-тої забруднюючої речовини в тоннах	Коефіцієнт	Ставка	Сума екологічного податку, грн	

* запропоновано автором

Таблиця 3.104

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-5 –
перевірка правильності визначення суми екологічного податку,
який сплачується за відходи***

Показники	За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролю					Відхилення, грн.	
		Ліміт	обсяг відходів і-того виду в тоннах	коефіцієнт		Ставка		Сума екологічного податку, грн.
				№ 1	№ 2			

* запропоновано автором

Розроблена методика внутрішнього контролю екологічного податку, яка, на відміну від існуючих, включає: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера, надасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку екологічного податку на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку екологічного податку, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити екологічну безпеку підприємства [234; 285].

Таблиця 3.105

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-6 –
перевірка правильності складання
Декларації з екологічного податку***

Показники	Додатки до декларації з екологічно- го податку, грн.	Декларація з екологіч- ного податку, грн.	Відхи- лення, грн.
Податкове зобов'язання з екологічного податку за:			
- викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення			
- скидання забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти			
- розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах			
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк			

* запропоновано автором

Таблиця 3.106

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-7 –
перевірка відповідності нарахування та сплати
екологічного податку***

Період	Нараховано		Сплачено		Відхилен- ня, грн.
	Граничний термін	Сума, грн.	Граничний термін	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.107

Форма робочого документа внутрішнього контролера ЕП-8 – перевірка відповідності відображення екологічного податку в журналі, Головній книзі та Оборотно-сальдовій відомості на кінець періоду*

Рахунок 641, грн.	Оборотно- сальдова відомість на кінець звітнього періоду, грн.	Журнал 3, грн.	Головна книга, грн.	Відхилення	
				Журналу 3 від Оборотно- сальдової відомості на кінець поперед- нього періоду, грн.	Головна книга від Журналу 3, грн.

* удосконалено автором

3.5. Методика внутрішнього контролю власного капіталу як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства

Проведення внутрішнього контролю власного капіталу дуже важливе як для підприємства, так і для засновників, оскільки власний капітал є основним початковим та умовно безстроковим джерелом фінансування господарської діяльності підприємства, а також джерелом погашення збитків підприємства; він є одним з найвагоміших показників, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємства, оскільки показує, з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства (його незалежності від зовнішніх джерел фінансування), а з іншого – ступінь кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників).

Для якісного проведення внутрішнього контролю необхідно підготувати програму внутрішнього контролю з визначенням у ній конкретних завдань і процедур для кожного елемента власного капіталу. Програма визначає характер, час та обсяг запланованих внутрішніх процедур контролю, необхідних для виконання загального плану. Програма містить перелік процедур відносно: статутного капіталу,

додаткового капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку (збитку), неоплаченого капіталу, вилученого капіталу. На основі проведеного дослідження типових програм внутрішнього контролю власного капіталу пропонується поєднати мету внутрішнього контролю власного капіталу із завданнями, щоб вирішити завдання, поставлені перед внутрішнім контролером, та провести якісний внутрішній контроль власного капіталу. Загальний план проведення внутрішньому контролю власного капіталу наведено у табл. 3.108.

Таблиця 3.108

Форма загального плану проведення внутрішньому контролю власного капіталу*

Етапи контролю	Процедури контролю	ПІБ перевіряючого	Термін перевірки
Підготовчий	Анкетування, планування, проведення внутрішнього контролю власного капіталу		
Основний	Перевірити наявність майна внесеного до статутного капіталу		
	Перевірити статутний капітал		
	Перевірити додатковий капітал		
	Перевірити резервний капітал		
	Перевірити нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		
	Перевірити вилучений капітал		
	Перевірити неоплачений капітал		
Заключний	Перевірити правильність відображення власного капіталу в облікових регістрах та звітності		
	Аналіз результатів перевірки, надання рекомендацій за результатами внутрішнього контролю, документальне оформлення результатів перевірки		

* запропоновано автором

Програма внутрішнього контролю власного капіталу наведена у табл. 3.109.

Результати перевірки за кожною процедурою відображаються в робочих документах, які мають довільну форму та залежать від професійного судження контролера (табл. 3.110-3.136).

Отже, запропоновані методичні підходи до проведення внутрішнього контролю власного капіталу, які включають в себе: план, програму та робочі документи. Розроблена програма містить етапи внутрішнього контролю: фактична перевірка наявності внесеного майна до статутного капіталу засновниками, контроль дотримання чинного законодавства щодо формування власного капіталу, внутрішній контроль статутного, додаткового, резервного, неоплаченого, вилученого капіталів та нерозподіленого прибутку (збитку), перевірка правильності відображення власного капіталу в облікових регістрах та фінансовій звітності. На основі наведеної програми розроблені робочі документи внутрішнього контролера. Це надасть змогу підвищити якість проведення внутрішнього контролю, що в свою чергу дасть змогу запобігти зловживанням, шахрайству, незаконному відчуженню майна та можливості рейдерського захоплення, забезпечить стабільність роботи підприємства та підвищить рівень економічної безпеки підприємства [296].

З проблемою відображення результатів перевірки об'єктів обліку в робочих документах, внутрішній контролер стикається постійно. Процес перевірки та її результати мають бути документально оформлені. В робочих документах перевіряючий робить записи, тобто відображає помилки та зазначає свої висновки. З метою скорочення часу та підвищення якості та ефективності заповнення робочих документів внутрішнього контролю пропонуємо запровадити символи класифікації типових помилок (табл. 3.137).

Отже, розроблена система знаків виявлених помилок дозволить швидше та ефективніше проводити перевірку, тобто допоможе максимально скоротити час на проведення перевірки, не занижуючи її якості [268].

Таблиця 3.109

Форма програми внутрішнього контролю власного капіталу*

Процедури контролю	Мета внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Джерела інформації	Код робочих документів	ІПБ перевіряючого	Термін проведення контролю
1	2	3	4	5	6	7
Перевірка наявності внесеного засновниками (акціонерами) активів до статутного капіталу	Встановити наявність внесених засновниками активів до статутного капіталу	Перевірити наявність внесених засновниками (акціонерами) активів до статутного капіталу	Засновницький опис, накази, акт приймання основних засобів, нематеріальних активів, накладні	ВК-1		
Перевірка установчих документів	Впевнитись у наявності та правильності складання форм установчих документів, встановлення відповідності їх змісту вимогам законодавчих і нормативних актів	- перевірити наявність установчих документів; - перевірити правильність складання форм установчих документів; - перевірити відповідність змісту форм установчих документів вимогам законодавчих і нормативних актів	Статут, установчий договір	ВК-2		
Визначення відповідності розміру статутного капіталу даним установчих документів та законодавству	Впевнитись у відповідності розміру статутного капіталу даним установчих документів та законодавству	- перевірка відповідності розміру статутного капіталу даним установчих документів; - перевірка відповідності розміру статутного капіталу даним законодавству	Статут, установчий договір, законодавчо-нормативна база	ВК-3		
Перевірка формування складу та структури статутного капіталу	Впевнитись у правильності формування складу та структури статутного капіталу	- перевірити склад статутного капіталу; - перевірити структуру статутного капіталу	Статут, реєстр акціонерів, установчий договір	ВК-4		

Продовження табл. 3.109

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності визначення оцінки активів, що вносяться до статутного капіталу	Впевнитись у правильності визначення оцінки активів, що вносяться до статутного капіталу	- перевірити правильність визначення оцінки активів, що вносяться до статутного капіталу - перевірити наявність документів, що підтверджують право власності на таке майно	Договір про внесення, акт прийому-передачі, накладні, свідоцтва на право власності	ВК-5 ВК-6		
Перевірка достовірності внесених активів до статутного капіталу	Впевнитись у достовірності внесених активів до статутного капіталу	Перевірити достовірність внесених активів до статутного капіталу	Договір про внесення активів, акт прийому-передачі активів, накладні	ВК-7		
Перевірка повноти та дотримання строків надходження внесків до статутного капіталу	Впевнитись у повноті та дотриманні строків надходження внесків до статутного капіталу	- перевірити повноту надходження внесків до статутного капіталу; - перевірити дотримання строків надходження внесків до статутного капіталу	Статут, протоколи зборів, прибуткові касові ордери, акти приймання-передачі, банківська виписка, накладні	ВК-8 ВК-9		
Перевірка правомірності змін величини статутного капіталу	Впевнитись у правомірності змін величини статутного капіталу	Перевірити правомірності змін величини статутного капіталу	Статут, рішення власників, інвентаризаційні описи, ІПКО, ВКО, акти приймання-передачі, накладні, бухгалтерські розрахунки, рішення ліквідаційної комісії	ВК-10		
Перевірка повноти оприбуткування активів, що безкоштовно надійшли від фізичних та юридичних осіб	Впевнитись у повноті оприбуткування активів, що безкоштовно надійшли від фізичних та юридичних осіб	Перевірити повноту оприбуткування активів, що безкоштовно надійшли від фізичних та юридичних осіб	Акти приймання-передачі активів, накладні, накази, рішення зборів акціонерів	ВК-11		

Продовження табл. 3.109

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності розрахунку суми дооцінки (уцінки) майна і відображення її на рахунках бухгалтерського обліку. Перевірка правильності визначення величини збільшення (зменшення) зносу переоцінених активів і її відображення в облікових регістрах	Впевнитись у правильності розрахунку суми дооцінки (уцінки) майна і відображення її на рахунках бухгалтерського обліку. Впевнитись у правильності визначення величини збільшення (зменшення) зносу переоцінених активів і її відображення в облікових регістрах	- перевірити правильність розрахунку суми дооцінки (уцінки) активів; - перевірити відображення дооцінки (уцінки) активів на рахунках бухгалтерського обліку; - перевірити правильність визначення величини збільшення (зменшення) зносу переоцінених активів; - перевірити правильність відображення переоцінки активів в облікових регістрах	Бухгалтерські довідки, накази, відомість переоцінки ОЗ, інвентарні картки ОЗ, відомість розрахунку амортизації	ВК-12		
Перевірка правильності розрахунку емісійного доходу	Впевнитись у правильності розрахунку емісійного доходу і його відображення на рахунках бухгалтерського обліку	- перевірити правильність розрахунку емісійного доходу; - перевірити правильність його відображення на рахунках бухгалтерського обліку	Статут, установчий договір, рішення зборів, накази, бухгалтерські довідки	ВК-13		
Перевірка відповідності величини резервного капіталу законодавчо встановленим нормам	Впевнитись у відповідності величини резервного капіталу законодавчо встановленим нормам	- перевірити відповідність величини резервного капіталу законодавчо-нормативній базі; - перевірка відраховувань до резервного капіталу	Статут, бухгалтерські довідки та розрахунки, протоколи зборів, установчий договір, накази	ВК-14 ВК-15		
Перевірка повноти та правильності відраховувань в резервний капітал	Впевнитись у повноті та правильності відраховувань у резервний капітал	- перевірити правильність відраховувань в резервний капітал; - перевірити повноту відраховувань у резервний капітал	Статут, бухгалтерські довідки та розрахунки, протоколи зборів, установчий договір, виписки банку, накази			

Продовження табл. 3.109

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка достовірності розрахунку і відображення на рахунках бухгалтерського обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	Впевнитись у достовірності розрахунку та відображенні на рахунках бухгалтерського обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	- перевірити достовірність розрахунку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку); - перевірити правильність відображення на рахунках бухгалтерського обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	Накази, довідки, бухгалтерські розрахунки	ВК-16		
Перевірка правильності використання прибутку	Впевнитись у правильності використання прибутку	Перевірити правильність використання прибутку	Накази, довідки, бухгалтерські розрахунки	ВК-17		
Перевірка правильності викупу акцій, правильності їх оцінки та відображення в обліку та в реєстрі акціонерів	Впевнитись у правильності викупу акцій, правильності їх оцінки та відображення в обліку та в реєстрі акціонерів	- перевірити правильність викупу акцій; - перевірити правильність оцінки викуплених акцій; - перевірити відображення в реєстрі акціонерів викуплених акцій; - перевірити відображення в обліку викуплених акцій	Платіжні доручення, ВКО, ПКО, виписки банку, довідки бухгалтерії, реєстр акціонерів	ВК-18		
Перевірка правильності та оцінки проданих акцій, їх відображення в обліку та в реєстрі акціонерів	Впевнитись у правильності та оцінки проданих акцій, їх відображення в обліку та в реєстрі акціонерів	- перевірити правильність проданих акцій; - перевірити правильність оцінки проданих акцій; - перевірити відображення в реєстрі акціонерів проданих акцій; - перевірити відображення в обліку проданих акцій	Рішення акціонерів, бухгалтерські довідки	ВК-19		
Перевірка правильності анулювання акцій, їх відображення в бухгалтерському обліку, реєстрі акціонерів	Впевнитись у правильності анулювання акцій, їх відображення в обліку та в реєстрі акціонерів	- перевірити правильність анулювання акцій; - перевірити відображення в реєстрі акціонерів анульованих акцій; - перевірити відображення в обліку анульованих акцій	Рішення акціонерів, бухгалтерські довідки, реєстр акціонерів	ВК-20		

Продовження табл. 3.109

1	2	3	4	5	6	7
Перевірка правильності відображення неоплаченого капіталу	Впевнитись у правильності відображення неоплаченого капіталу	- перевірити правильність формування неоплаченого капіталу та його погашення; - перевірити правильність відображення неоплаченого капіталу	Довідки бухгалтерії, накладні, журнал №7, Головна книга, Звіт про власний капітал, Баланс	ВК-21		
Перевірка своєчасності й правильності відображення погашення неоплаченого капіталу	Впевнитись у своєчасності й правильності відображення погашення неоплаченого капіталу	- перевірити правильність відображення погашення неоплаченого капіталу; - перевірити своєчасність відображення погашення неоплаченого капіталу	Довідки бухгалтерії, ВКО, ПКО, накладні, журнал №7, Головна книга, Звіт про власний капітал, Баланс	ВК-22		
Перевірка правильності відображення операцій на рахунках обліку власного капіталу	Впевнитись у правильності відображення операцій на рахунках обліку власного капіталу	Перевірити правильність відображення операцій на рахунках обліку власного капіталу	Первинні документи, облікові реєстри	ВК-23		
Перевірка відповідності інформації Журналу 7 даним Головної книги за рахунками власного капіталу	Впевнитись у відповідності інформації Журналу 7 даним Головної книги за рахунками власного капіталу	- перевірити відповідність інформації Журналу 7 даним Головної книги за рахунками власного капіталу	Журнал № 7, відомість 7.1, відомість 7.2, Головна книга	ВК-24		
Перевірка повноти та достовірності інформації про власний капітал у фінансовій звітності та її зіставлення	Встановити відповідність інформації про власний капітал у формах фінансової звітності та її зіставлення	- перевірити відповідність даних Головної книги з даними Балансу; - перевірити правильність заповнення Балансу; - перевірити відповідність даних Балансу з даними Звіту про власний капітал	Головна книга, Звіт про власний капітал, Баланс, Звіт про фінансові результати	ВК-25 ВК-26 ВК-27		

*запропоновано автором

Таблиця 3.110

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-1 –
перевірка фактичної наявності активів внесених до статутного капіталу***

№ з/п	Найменування майна	Інв. №	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролю			Відхилення			Примітки
			кількість	вартість, грн.	сума, грн.	кількість	вартість, грн.	сума, грн.	кількість	вартість, грн.	сума, грн.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

*запропоновано автором

Таблиця 3.111

Форма робочого документа з перевірки наявності та відповідності чинному законодавству статуту товариства ВК-2*

№ з/п	Назва та місцезнаходження	Засновники	Мета та предмет діяльності підприємства	Юридичний статус	Статутний капітал та розмір часток	Права та зобов'язання засновників	Порядок виходу та вступу до товариства	Уступка (перехід) часток	Права товариства	Майно товариства	Фінансова господарська діяльність товариства	Керування товариством	Вищий орган товариства	Виконавчий орган	Контрольний орган	Трудовий колектив	Облік та звітність	Право підпису документів	Припинення діяльності товариства	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21

*запропоновано автором

Таблиця 3.112

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-8 – перевірка повноти надходження внесків до статутного капіталу*

№ з/п	Засновник (акціонер)	За даним підприємства			За даними внутрішнього контролера				Відхилення				Примітки	
		Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Фактично внесено, грн.	Заборгованість за засновником	Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Фактично внесено, грн.	Заборгованість за засновником	Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Фактично внесено, грн.		Заборгованість за засновником

* запропоновано автором

Таблиця 3.113

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-3 – перевірка дотримання розміру статутного капіталу чинному законодавству*

№ з/п	Дата реєстрації підприємства	Розмір статутного капіталу згідно з законодавством, грн.	Розмір капіталу згідно зі Статутом		Відхилення, грн.	Примітки
			За даними підприємства, грн.	За даними внутрішнього контролера, грн.		

* запропоновано автором

Таблиця 3.114

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-4 – перевірка складу та структури статутного капіталу*

№ з/п	Засновники (акціонери)	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		Відхилення		Примітки
		Частка в статутному капіталі	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі	Сума, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.115

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-5 –
перевірка правильності визначення оцінки активів,
що вносяться до статутного капіталу***

№ з/п	Найменування активів	За даними підприємства, грн.		За даними внутрішнього контролера, грн.		Відхилення, грн.		Примітки
		Балансова вартість	Договірна вартість	Балансова вартість	Договірна вартість	Балансова вартість	Договірна вартість	

* запропоновано автором

Таблиця 3.116

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-6 –
перевірка наявності документів, що підтверджують
право власності на майно***

№ з/п	Найменування майна	Назва документу	Дата	Номер	Примітки

* запропоновано автором

Під час перевірки трапляються випадки невідповідності між показниками фінансової звітності та реальним станом активів і зобов'язань, інші перекручення чи невідповідність відображення записів у регістрах обліку, що може бути кваліфіковано як шахрайство або помилка.

Таблиця 3.117

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-7 –
перевірка реальності внесених засновниками активів
до статутного капіталу***

№ з/п	Засновник	За даним підприємства						За даними внутрішнього контролера						Примітка
		Первинний документ		Класифікація внесеного майна				Первинний документ		Класифікація внесеного майна				
		Дата	Номер	Найменування	Рахунок обліку	Кількість	Вартість, грн.	Дата	Номер	Найменування	Рахунок обліку	Кількість	Вартість, грн.	

* запропоновано автором

Таблиця 3.118

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-24 –
перевірка відповідності інформації Журналу 7 даним
Головної книги за рахунками власного капіталу***

№ з/п	Місяць	Журнал № 7, грн.		Відхилення, грн.	Головна книга, грн.		Відхилення, грн.
		За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера		За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера	

* удосконалено автором

Таблиця 3.119

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-9 –
перевірка своєчасності надходження внесків до статутного капіталу***

№	За даними підприємства				За даними внутрішнього контролера				Відхилення, грн.
	Підлягає внесенню (грн.)		Фактично внесено (грн.)		Підлягає внесенню (грн.)		Фактично внесено (грн.)		
	Дата	Сума, грн.	Дата	Первинний документ	Дата	Сума, грн.	Дата	Первинний документ	

*запропоновано автором

Таблиця 3.120

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-10 –
перевірка внесених змін до статутного капіталу***

Акціонер (або група акціонерів - фізичні особи)	До внесення змін				З урахуванням змін				Відхилення
	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		За даними підприємства		За даними внутрішнього		
	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі, %	Сума, грн.	Частка в статутному капіталі, %	

*запропоновано автором

Таблиця 3.121

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-11 –
перевірка повноти оприбуткування цінностей, що безкоштовно надійшли до статутного капіталу***

№ з/п	Первинний документ		За даними підприємства		За даними внутрішнього контролю		Відхилення		Лінійні МІТКИ
	Дата	Номер	К-ть	Сума, грн.	К-ть	Сума, грн.	К-ть	Сума, грн.	

* удосконалено автором

Таблиця 3.122

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-12 - перевірка повноти дооцінки активів*

№ з/п	Найменування	Інв. №	До переоцінки		Справедлива в-ть, грн.	к, переоцінки	Після переоцінки						Вихідна, грн.	Примітки	
			Первісна в-ть, грн.	Знос, грн.			Залишкова в-ть, грн.	За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера						
								Первісна в-ть, грн.	Знос, грн.	Залишкова в-ть, грн.	Первісна в-ть, грн.	Знос, грн.	Залишкова в-ть, грн.	2 дооцінки ЗВ, грн.	2 дооцінки Зносу, грн.

* запропоновано автором

Таблиця 3.123

Форма робочого документа з перевірки правильності розрахунку емісійного доходу ВК-13*

№ з/п	Вид акцій	За даними підприємства, грн.		дохід, грн.	За даними внутрішнього контролера, грн.		дохід, грн.	Примітки
		Вартість придбання акцій	Номінальна вартість розміщених акцій		Вартість придбання акцій	Номінальна вартість розміщених акцій		

* запропоновано автором

Таблиця 3.124

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-14 – перевірка відповідності величини резервного капіталу до законодавчо-нормативної бази*

№ з/п	Період	За даними підприємства			За даними внутрішнього контролера			Відхилення, грн.	Примітки
		Розмір статутного капіталу, грн.	Арифметичний розрахунок (гр.3×15(25)%)	Розмір резервного капіталу, грн.	Розмір статутного капіталу, грн.	Арифметичний розрахунок (гр.6×15(25)%)	Розмір резервного капіталу, грн.		

* запропоновано автором

Таблиця 3.125

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-15 – перевірка відрахувань до резервного капіталу*

№ з/п	Період	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		Відхилення, грн.	Примітки
		Прибуток звітного періоду, грн. (гр.3×5%)	Арифметичний розрахунок до резервного капіталу, грн.	Прибуток звітного періоду, грн. (гр.6×5%)	Арифметичний розрахунок до резервного капіталу, грн.		

*запропоновано автором

Таблиця 3.126

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-16 – перевірка правильності розрахунку прибутку*

Період	За даними підприємства, грн.		За даними внутрішнього контролера, грн.		Відхилення, грн.
	Сальдо на початок за рахунком 44	Результат фінансово-господарської діяльності	Сальдо на кінець за рахунком 44	Результат фінансово-господарської діяльності	
		Прибуток Збиток		Прибуток Збиток	
				Сальдо на кінець за рахунком 44	

*запропоновано автором

Таблиця 3.127

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-17 – перевірка правомірності та правильності використання прибутку*

Період	За даними підприємства, грн.				За даними внутрішнього контролера, грн.							
	Прибуток	Виплата дивідендів	Покриття збитків минулих періодів	Відрахування до резервного капіталу	Усього використано	Прибуток і незподілені	Прибуток	Виплата дивідендів	Покриття збитків минулих періодів	Відрахування до резервного капіталу	Усього використано	Прибуток і незподілені

*запропоновано автором

Таблиця 3.128

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-18 – перевірка правомірності викупу акцій, правильності їх оцінки*

Документ, який визначає правомірність викупу акцій	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		Відхилення, грн.
	Ціна придбання		Ціна придбання		
	Номінальна вартість	Сума, грн.	Номінальна вартість	Сума, грн.	
	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	
	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	

*запропоновано автором

Таблиця 3.129

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-19 – перевірка правомірності та правильності оцінки проданих акцій*

Види акцій	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		Відхилення, грн.
	Справедлива вартість		Справедлива вартість		
	Номінальна вартість	Сума, грн.	Номінальна вартість	Сума, грн.	
	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	
	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	

*запропоновано автором

Таблиця 3.130

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-20 - перевірка анулювання акцій*

Підстава	За даними підприємства		За даними внутрішнього контролера		Відхилення, грн.
	Прості акції		Привілейовані акції		
	Кіл-ть	Сума, грн.	Кіл-ть	Сума, грн.	
	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	Кіл-ть	
	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	Сума, грн.	

*запропоновано автором

Таблиця 3.131

Робочий документ з перевірки правомірності формування неоплаченого капіталу ВК-21*

№ з/п	П.І.Б	За даними підприємства, грн.			За даними внутрішнього контролера, грн.			Відхилення, грн.	Примітки
		Розмір внеску	Фактично внесено	Заборгованість по внескам	Розмір внеску	Фактично внесено	Заборгованість по внескам		

*запропоновано автором

Таблиця 3.132

Робочий документ внутрішнього контролера ВК-22 – перевірка своєчасності й правильності відображення погашення неоплаченого капіталу*

№ з/п	П.І.Б	За даними підприємства				За даними внутрішнього контролера				Відхилення, грн.	Примітки	
		Заборгованість по внескам		Фактично погашено		Заборгованість по внескам		Фактично погашено				
		Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.			

*запропоновано автором

Таблиця 3.133

Робочий документ внутрішнього контролера ВК-23 – перевірка кореспонденції рахунків*

№ з/п	Зміст операції	За даними підприємства				За даними внутрішнього контролера				Відхилення та виправлення		Примітки	
		Дебет	Кредит	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Сума, грн.	Сума, грн.		

*удосконалено автором

Таблиця 3.134

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-25 – перевірка відповідності інформації власного капіталу у Головній книзі з даними Балансу*

№ з/п	Головна книга, грн.		Відхилення, грн.		Баланс, грн.		Відхилення, грн.	
	За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера	С-до на початок	С-до на кінець	С-до на початок	С-до на кінець	С-до на початок	С-до на кінець

* удосконалено автором

Таблиця 3.135

Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-26 – перевірка відповідності даних Балансу даним Звіту про власний капітал*

Код рядку	Показник	Баланс, грн.		Відхилення, грн.	Звіт про власний капітал, грн.		Відхилення, грн.
		За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера		За даними підприємства	За даними внутрішнього контролера	
1	2	3	4	5	6	7	8
1400	Зарєстрований (пайовий) капітал						
1405	Капітал у дооцінках						
1410	Додатковий капітал						
1411	Резервний капітал						
1420	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)						
1425	(Неоплачений капітал)						
1430	(Вилучений капітал)						
1495	Усього за розділом						

* запропоновано автором

Таблиця 3.136

**Форма робочого документа внутрішнього контролера ВК-27 –
перевірка правильності заповнення розділу 1 «Власний капітал» у Балансі***

№ рядку	Показник	За даними підприємства, грн.		За даними внутрішнього контролера, грн.		Відхилення, грн.		Примітки
		Сальдо на початок	Сальдо на кінець	Сальдо на початок	Сальдо на кінець	Сальдо на початок	Сальдо на кінець	
1	2	3	4	6	7	8	9	10
1400	Зареєстрований (пайовий) капітал							
1405	Капітал у дооцінках							
1410	Додатковий капітал							
1411	Резервний капітал							
1420	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)							
1425	(Неоплачений капітал)							
1430	(Вилучений капітал)							
1495	Усього за розділом							

*запропоновано автором

Таблиця 3.137

Відображення помилок при проведення внутрішнього контролю за допомогою символів*

Помилка	Символ
Залежно від періодичності помилки	
Випадкові	В
Періодичні (постійно робиться неправильна кореспонденція рахунків)	П
Залежно від характеру помилки	
Арифметичні	+/-
Пропуски	□
Неправильне заповнення звітних форм	Φ
Неправильне відображення інформації: виникає при неправильному перенесенні сальдо рахунків у звітні форми (наприклад, при взаємному згортанні дебіторської і кредиторської заборгованості), а також при відображенні результатів операцій за невідповідними статтями, недостатність інформації у звітності, тобто відсутність пояснень та розкриття.	?
Неповнота відображення операцій: означає, що у бухгалтерському обліку не знайшли відображення всі факти господарських операцій. Такі помилки приводять до заниження звітних даних.	↓
Необґрунтованість облікових записів: означає, що факт господарської операції відображений в обліку без достатніх на те підстав (включено в баланс майно, на яке підприємство не має права власності – майно, яке отримано за договором комісії). Ці помилки призводять до завищення показників звітності.	↑
Помилки у записах: означають, що або операція відображена не на тому рахунку, на якому мала бути, або зроблена помилка у проведеній сумі.	р
Помилки в оцінці: пов'язані з тим, що були неправильно оцінені активи і пасиви, які відображені у звітності (наприклад, неправильно зроблено оцінку резерву сумнівних боргів).	\$
Неправильні проводки	ДК

* запропоновано автором

Аналіз використання системи обліку та форм фінансової звітності на досліджуваних підприємствах показав, що 50% респондентів використовують спрощену систему обліку та складають спрощену фінансову звітність. Практика перевірки таких підприємств свідчить про наявність зовнішньої загрози їх економічній безпеці, а саме невідповідність спрощеного плану рахунків [394] обліковим регістрам [389], а облікових регістрів фінансовій звітності [392].

З метою усунення цієї невідповідності нами пропонується внести зміни в облікові регістри суб'єктів малого підприємництва. Суть змін полягає у коригуванні граф та рядків у формах: Відомість 1-м, Відомість 2-м, Відомість 3-м, Відомість 4-м, Відомість 5-м, Оборотно-сальдовій відомості (додаток П). Після внесених змін буде досягнута відповідність Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку» та П(С)БО 25. Крім того, запропоновані зміни у формах облікових регістрів забезпечать правильне групування інформації в обліку відповідно до введеного в дію спрощеного плану рахунків, допоможуть якісно скласти фінансову звітність, забезпечать прозорість і зручність документообігу для проведення своєчасного контролю та аналізу. Сукупність зазначених складових надасть можливість здійснювати своєчасне управління обліковими даними, систематизувати інформацію на різних етапах її формування та використання щодо необхідних об'єктів обліку (дебіторська заборгованість, запаси, зобов'язання, власний капітал тощо) та проводити якісний контроль показників фінансово-господарської діяльності, що в цілому покращить економічну безпеку підприємства [294; 295].

Висновки до третього розділу

1. У роботі розроблені методичні підходи до проведення внутрішнього контролю виробничих запасів, які, на відміну від існуючих, включають: загальний план внутрішнього контролю виробничих запасів, програму внутрішнього контролю виробничих запасів та

робочі документи до кожної процедури. Запропоновані документи дають можливість здійснити внутрішній контроль виробничих запасів більш детально, послідовно, структуровано та логічно для своєчасного виявлення загроз економічній безпеці підприємства. Прозорість і зрозумілість розроблених документів допоможуть керівництву здійснювати своєчасний контроль, аналіз, планування та на їх підставі приймати ефективні управлінські рішення.

2. Розроблена методика внутрішнього контролю витрат на виробництво, яка, на відміну від існуючих, включає: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера. Запропонована методика проведення перевірки надасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку витрат на виробництво на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку витрат на виробництво, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити економічну безпеку підприємства.

3. Розроблена методика внутрішнього контролю касових операцій, яка, на відміну від сучасних, включає: удосконалений загальний план проведення внутрішньому контролю касових операцій і програму внутрішнього контролю касових операцій, розроблені робочі документи для перевірки касових операцій. Запропонована програма дасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку касових операцій на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку касових операцій, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити ефективність діяльності підприємства.

4. Удосконалено документальне забезпечення внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами підприємства, що, на відміну від існуючих, включає: анкету перевірки, програму внутрішнього контролю та робочі документи внутрішнього контролера для перевірки розрахунків з підзвітними особами. Це дозволить провести якісний внутрішній контроль, документально оформити результати перевірки, проаналізувати результати перевірки, надати рекомендації за результатами внутрішнього контролю.

5. Запропоновані методичні підходи до внутрішнього контролю лізингу, які, на відміну від існуючих методичних підходів, включають визначення мети, завдань, програму перевірки, анкету, розроблені робочі документи внутрішнього контролера, дають змогу якісно провести внутрішній контроль. Запропонована програма внутрішнього контролю, анкета та робочі документи внутрішнього контролера дають змогу охопити всі операції підприємства із лізингу, оскільки в програмі відображені основні процедури для досягнення мети внутрішнього контролю. А своєчасність виявлення помилок за допомогою представлених у роботі методичних підходів до проведення внутрішнього контролю, запобігає зайвим витратам підприємства, що підвищує рівень ефективності роботи підприємства.

6. Розроблена методика внутрішнього контролю, ефективності використання основних засобів та робочі документи внутрішнього контролера, які, на відміну від традиційного внутрішнього контролю, з метою перевірки законності та правильності ведення бухгалтерського обліку та відображення інформації про основні засоби у фінансовій звітності, додатково включає такі етапи: внутрішній контроль повноти забезпеченості та якісно-технічного стану основних засобів, а також внутрішній контроль ефективності їх використання. Запропонована програма та робочі документи дають змогу перевірити ефективність використання основних засобів на підприємстві та виявити резерви збільшення економічної ефективності використання цього виду активів.

7. У роботі розроблена методика внутрішнього контролю екологічного податку для підвищення економічної безпеки підприємства, яка, на відміну від існуючих, включає: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера. Запропонована методика проведення перевірки дасть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти обліку екологічного податку на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку екологічного податку, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити економічну безпеку підприємства.

8. Удосконалені методичні підходи до проведення внутрішнього контролю власного капіталу. Запропонована програма внутрішнього контролю, що, на відміну від існуючих, містить такі етапи внутрішнього контролю: фактична перевірка наявності внесеного майна до статутного капіталу засновниками, контроль дотримання чинного законодавства щодо формування власного капіталу, внутрішній контроль статутного, додаткового, резервного, неоплаченого, вилученого капіталів та нерозподіленого прибутку (збитку), перевірка правильності відображення власного капіталу в облікових регістрах та звітності. На основі наведеної програми розроблені робочі документи внутрішнього контролера. Це дасть змогу підвищити якість проведення внутрішнього контролю, що в свою чергу забезпечить стабільність роботи підприємства.

9. Розроблена система знаків виявлених помилок дозволить швидше та ефективніше проводити перевірку, тобто допоможе максимально скоротити час на аналіз виявлених порушень, що дасть змогу запобігти їм у майбутньому.

10. Удосконалені облікові регістри суб'єктів малого підприємства за спрощеною формою з метою ефективного управління підприємством та контролю за його економічною безпекою, які, на відміну від існуючих, включають корегування граф та рядків у таких формах: Відомість 1-м, Відомість 2-м, Відомість 3-м, Відомість 4-м, Відомість 5-м, Оборотно-сальдовий відомості. Запропоновані зміни у формах облікових регістрів забезпечать правильне групування інформації в обліку відповідно до введеного в дію спрощеного плану рахунків, допоможуть якісно скласти фінансову звітність, забезпечать прозорість і зручність документообігу для проведення своєчасного контролю та аналізу. Сукупність зазначених складових надасть можливість здійснювати своєчасне управління обліковими даними, систематизувати інформацію на різних етапах її формування та використання щодо необхідних об'єктів обліку (дебіторська заборгованість, запаси, зобов'язання, власний капітал тощо) та проводити якісний контроль показників фінансово-господарської діяльності, що в цілому покращить економічну безпеку підприємства.

Розділ 4.

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ

4.1. Принципи побудови показників ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання

Протягом останнього часу поняття «економічна безпека» привернуло увагу науковців, політичних діячів, громадськості та набуло загальних характеристик, оскільки є фактором, що впливає на платоспроможність підприємств. Поняття «економічна безпека» введене Законом України «Про основи національної безпеки України» [395] стосовно держави, але безпека будь-якої держави складається з економічної безпеки підприємств. Дефініцію «економічна безпека суб'єктів господарювання» розглядає багато вчених [33; 425; 446].

За словами І. Бланка, фінансова безпека підприємства – система кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його фінансової захищеності [33]. Під економічною ефективністю системи економічної безпеки суб'єктів господарювання розуміють здатність системи одержувати економічний результат у розрахунку на одиницю витрат на економічну безпеку, який перевищує нормативне значення.

В основу методичного підходу до розрахунку системи ефективності економічної безпеки суб'єкта господарювання мають бути покладені основні принципи, врахування яких створює можливість для розробки та практичного застосування показників економічної ефективності. Вихідною точкою визначення принципів побудови показників ефективності економічної безпеки є те, що вони є базовими положеннями, які властиві економічній безпеці та спрямовані на досягнення її мети.

Принципи визначення економічної ефективності економічної безпеки в економічній літературі не розглядалися. При розробці цих принципів ми спиралися на дослідження науковців з ефективності господарської діяльності, інвестиційних та інноваційних проектів.

Принципи узагальнювання оцінки економічної ефективності діяльності підприємства запропонував К. Салига. До них віднесено: взаємозв'язок показника із сутністю та дією економічних законів; взаємозв'язок показників економічної ефективності виробництва на рівнях народного господарства й суб'єкта господарювання; системність; логічна побудова, взаємозв'язок із частковими показниками економічної ефективності; взаємозумовленість показників при їх зміні на основі тенденцій зміни факторів живої й уречевленої праці; забезпечення самоокупності виробництва як обмеження змін часткових показників; повний облік витрат і результатів виробництва, їх відповідність один одному в часі й за змістом; охоплення всіх видів діяльності підприємства; наявність критеріїв при визначенні часткових узагальнювальних показників ефективності; відображення ефективності використання всіх видів авансованих, застосованих і використаних ресурсів; спрямованість на досягнення головної (генеральної) мети виробництва, тобто місії організації; логістичний підхід до оцінювання ефективності діяльності підприємства; кількісна вимірюваність показників і критерію ефективності; порівнянність порівнюваних варіант [409, с. 61-62].

Принципи оцінки ефективності інвестиційних проектів у ринкових умовах запропонували Є. Антипенко та В. Доненко. Дослідники виділили: моделювання грошових потоків, що включають усі пов'язані зі здійсненням проекту грошові надходження та витрати за розрахунковий період з урахуванням можливості використання різних валют; принцип позитивності й максимуму ефекту; урахування фактора часу; урахування тільки майбутніх витрат та надходжень; порівняння «з проектом» і «без проекту»; урахування наявності різних інтересів учасників проекту; урахування всіх найбільш реальних наслідків проекту; багатоетапність оцінювання; урахування впливу інфляції; урахування (у кількісній формі) впливу невизначеностей та ризиків; розгляд проекту впродовж усього його життєвого

циклу; порівнянність умов; урахування впливу на ефективність інвестиційних проектів потреб в оборотному капіталі [3, с. 24].

Малишев П. та Шилін І. вважають, що при розрахунку узагальнюючого показника ефективності необхідно використовувати принципи раціонального господарювання: повний облік витрат і результатів; відповідність інвестиційного періоду здійснення витрат і одержання результатів [201]. Тлумачний словник сучасної української мови трактує принципи, як переконання, норми, правила, якими керується хтось у житті, поведінці [437, с. 362].

Одним із питань, що потребує вирішення, є економічне обґрунтування заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання. Побудова показників економічної ефективності економічної безпеки групується на врахуванні певних принципів. Принципи – це правила, керівні засади, орієнтири, які повинні використовуватись у моделюванні управління економічною безпекою. Порушення основоположних принципів призводить до методичних помилок у розрахунках індикаторів ефективності.

Аналіз принципів, що використовуються дослідниками [3; 201; 409] для оцінювання економічної ефективності господарської діяльності підприємства, ефективності інвестиційних та інноваційних проектів, дає змогу сформулювати та розвинути комплекс основоположних принципів, які будуть використані для побудови показників економічної ефективності впровадження системи економічної безпеки підприємства та її розвитку.

Побудову показників пропонується здійснювати на основі таких принципів:

- 1) розрахунок витрат живої та уречевленої праці;
- 2) врахування всіх результатів від даних витрат господарської діяльності;
- 3) відповідність витрат і результатів господарської діяльності у часі;
- 4) наявність критеріїв визначення загальної та порівняльної економічної ефективності економічної безпеки;
- 5) врахування дії економічних законів;

б) врахування дії фактора часу.

Додатково до існуючих пропонується застосувати ще такі принципи:

7) зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання з показниками ефективності економічної безпеки та господарської діяльності;

8) повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку;

9) економічної доцільності впровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки у межах нормативного періоду [250].

Розкриємо сутність сформованих принципів:

1. Принцип розрахунку витрат живої та уречевленої праці. Визначення показників економічної ефективності ґрунтується на розрахунку відношення величини економічного результату до витрат живої та уречевленої праці. Ці витрати можуть бути презентовані в ресурсному, витратному та кумулятивному вигляді. Кожен із видів може бути представлений як авансовані та використані витрати. Використані витрати якраз і охоплюють витрати живої та уречевленої праці. Ресурсний вид витрат дорівнює сумі вартості основних засобів та використаних оборотних коштів. Витратний вид – це сума бухгалтерських витрат та нормативного прибутку (економічні витрати), кумулятивний вид являє собою суму вартості основних засобів та матеріальних витрат, витрат на оплату праці та прибутку, нагромаджених за певний період.

2. Принцип врахування всіх результатів від даних витрат господарської діяльності. При визначенні показників економічної ефективності треба враховувати всі результати від даних витрат. Впровадження економічної безпеки впливає на збільшення ринкової вартості підприємства, збільшення виторгу від реалізації продукції, збільшення продукції грошового потоку, зменшення збитків за рахунок підвищення надійності економічної безпеки. Теорія економічної ефективності передбачає, що кінцевими результатами витрат живої та уречевленої праці є продукція, яка може бути реалізована, продукція, що відповідає вимогам ринку. Продукція є соціальним результатом,

оскільки задовольняє потреби споживачів. Але наслідком витрат можуть бути також інші соціальні результати.

3. Принцип відповідності витрат і результатів господарської діяльності у часі. Цей принцип передбачає, що витрати слугують причиною, а результати наслідком даних витрат. Тобто результати та витрати господарської діяльності, в тому числі впровадження системи економічної безпеки, взаємопов'язані. У малосерійному та одиничному машинобудівному виробництві одержані результати можуть бути зміщені у часі. При визначенні показників економічної ефективності необхідно враховувати цей взаємозв'язок результатів і витрат.

4. Принцип наявності критеріїв визначення загальної та порівняльної економічної ефективності економічної безпеки. Критерій – це міра, на основі якої можна зробити висновок про ефективність. У якості критерію виступають нормативні значення показників ефективності. Порівняння розрахованого показника ефективності з його нормативним значенням дає уявлення про рівень ефективності господарського заходу. В розрахунках загальної ефективності нормативний показник вибирається власником підприємства або інвестором. Критерієм порівняльної ефективності слугує перевищення індексу економічного результату над індексом витрат.

5. Принцип врахування дії економічних законів. Вибір кращого варіанта інвестиційного проекту повинен бути скерований на економію витрат живої та уречевленої праці. Це означає, що в основу розрахунків повинна бути покладена дія закону економії часу, дія закону підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємства.

6. Принцип врахування дії фактора часу. Фактор часу впливає як на витрати, так і на результати виробництва. Під дією фактора часу змінюються ціни на матеріали та реалізовану продукцію, змінюються витрати на оплату праці, прибуток. Фактор часу впливає на майбутню вартість основних засобів.

Розкриємо зміст додатково запропонованих для застосування принципів.

7. Принцип зв'язку показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання з показниками ефективності економічної безпеки та господарської діяльності. Він передбачає, що всі показники спираються на дію економічних законів. Побудова показників економічної ефективності спрямована на економію витрат живої та уречевленої праці. Взаємозв'язок між показниками дає можливість виявити вплив ефективності економічної безпеки на економічну безпеку та ефективність господарської діяльності підприємства.

8. Принцип повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку. Під дією фактора часу початкова сума витрат збільшується на коефіцієнт компаундування. Інвестор, який вклав гроші у виробництво продукції, бажає повернути їх з відсотками. Якби гроші були вкладені в банк, вкладник одержав би додатковий прибуток.

9. Принцип економічної доцільності впровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки у межах нормативного періоду. Економічна безпека підприємства спрямована на підтримку його ефективної господарської діяльності. Це означає, що витрати, понесені при виконанні кожної окремої функції, повинні приносити вклад у соціальні та економічні результати окремого структурного підрозділу підприємства та підприємства в цілому. Структурний підрозділ, який не працює на забезпечення місії організації, не має права на існування. Впровадження принципу економічної доцільності передбачає, що одержані результати повинні перевищувати витрати на здійснення функції. Економічна доцільність господарських заходів передбачає повернення вкладених коштів за повний період. Величина цього періоду буде залежати від норми амортизації (при поверненні капітальних вкладень), а тривалість виробничого та економічного циклу – від ставки дисконтування. Встановлення нормативного значення періоду повернення коштів залежить від мети та економічних інтересів власника підприємства або інвестора. Тільки за цих умов можна забезпечити ефективність господарської діяльності підприємства.

На основі сформованих принципів розроблено алгоритм побудови системи показників економічної ефективності економічної безпеки підприємства та її розвитку (рис. 4.1) [250].

Послідовність дій	Використані принципи
1. Розрахунок витрат і результатів господарської діяльності підприємства 2. Розрахунок витрат і результатів використання системи економічної безпеки підприємства 3. Розрахунок показників загальної економічної ефективності системи економічної безпеки підприємства 4. Вибір критерію загальної економічної ефективності системи економічної безпеки	Повний розрахунок витрат живої та уречевленої праці
	Врахування всіх результатів даних витрат господарської діяльності
	Відповідність витрат і результатів господарської діяльності у часі
	Зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки з показниками економічної ефективності економічної безпеки та господарської діяльності
	Наявність критеріїв визначення економічної ефективності економічної безпеки
5. Розрахунок показників порівняльної економічної ефективності підвищення рівня економічної безпеки підприємства 6. Вибір критерію порівняльної економічної ефективності економічної безпеки підприємства	Врахування дії економічних законів
	Наявність критерію порівняльної економічної ефективності підвищення рівня економічної безпеки
7. Побудова графіка залежності результатів і витрат системи економічної безпеки підприємства від тривалості виробництва 8. Розрахунок періоду повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки підприємства 9. Розрахунок економічного ефекту від впровадження системи економічної безпеки підприємства та підвищення її рівня	Повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку
	Економічна доцільність впровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки у межах нормативного періоду
	Врахування дії фактора часу
10. Розрахунок впливу ефективності економічної безпеки підприємства на економічну ефективність господарської діяльності підприємства	Зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки, господарської діяльності

Рис. 4.1. Алгоритм побудови показників економічної ефективності системи економічної безпеки підприємства та її розвитку*

** запропоновано автором*

Сформовано та розвинуто принципи побудови показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання. На відміну від існуючих, додатково враховано такі принципи: зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання з показниками економічної ефективності господарської діяльності, повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку, економічна доцільність впровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки у межах нормативного періоду. Принципи побудови показників ефективності економічної безпеки суб'єкта господарювання допоможуть обґрунтувати доцільність впровадження та поліпшення економічної безпеки підприємства [315].

4.2. Удосконалення методів визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства та системи його економічної безпеки

Розрахунок ефективності системи економічної безпеки підприємства передбачає використання кількісних та якісних показників. Подальше дослідження присвячене кількісному вимірюванню економічної ефективності витрат на систему економічної безпеки. Визначення економічної ефективності спрямоване на оцінювання й вибір кращого варіанта з наявних. Оцінювання ефективності містить визначення показників ефективності та порівняння їх з нормативними. Обґрунтування формування системи економічної безпеки включає в себе етапи оцінювання та вибору. Економічне обґрунтування економічної безпеки – це підкріплення доказами відповідності одержаного економічного результату заданому нормативу (критерію), як обмеженню, встановленому інвестором, керівним органом або власником майна [408, с. 84].

Економічна ефективність виражає відношення економічного результату до витрат. Економічний ефект – це різниця між економічним результатом і витратами на його отримання.

Визначення економічної ефективності системи економічної безпеки підприємства базується на методах:

- економічної ефективності господарської діяльності підприємства;
- економічної ефективності виробництва продукції одного виду;
- економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів.

Вітчизняні та зарубіжні науковці розрізняють методи: методи абсолютної та порівняльної економічної ефективності; методи, в яких враховують або не враховують дію фактору часу.

Оцінювання економічної ефективності господарської діяльності підприємств є складовою частиною управлінського та фінансового аналізу [475, с. 94]. Автори чітко розмежовують сутність і зміст оцінювання економічної ефективності діяльності, фінансового й економічного аналізу [475].

У чому полягають розбіжності між оцінкою економічної ефективності господарської діяльності підприємства та його фінансовим аналізом? І те, й інше – складові повного, всебічного аналізу господарської діяльності. Фінансовий аналіз може бути зовнішнім і внутрішнім. Основний зміст зовнішнього фінансового аналізу – надання інформації різним зовнішнім користувачам про прибутковість підприємства, його платоспроможність, фінансову незалежність, фінансову стійкість на основі звітності, що публікується. Його мета – встановлення можливості вигідного вкладення коштів, щоб забезпечити максимум прибутку і виключити ризик втрати. Внутрішній аналіз здійснюють служби підприємства. З метою встановлення планомірного надходження коштів і розміщення власних та залучених коштів таким чином, щоб забезпечити нормальне функціонування підприємства, одержання максимуму прибутку та виключити банкрутство [406].

Оцінювання економічної ефективності господарської діяльності підприємства передбачає оцінку рівня й динаміки абсолютної (загальної) ефективності й використовується для внутрішнього аналізу. Основними завданнями оцінки ефективності є: обґрунтування господарських рішень; вибір найкращого варіанта господарського рішення; виявлення та мобілізації резервів підвищення ефективності господарської діяльності. Система показників ефективності діяльності

включає: узагальнюючі показники діяльності; показники ефективності використання персоналу; показники ефективності використання основних і оборотних засобів, нематеріальних активів; показники ефективності використання фінансових ресурсів [99].

Ефективність господарської діяльності вимірюють одним з двох способів, що відображають результативність роботи підприємства стосовно або величини авансованих ресурсів, або величини їх споживання (витрат) у процесі виробництва. Ці показники характеризують рівень ділової активності підприємства:

$$\text{Ефективність авансованих ресурсів} = \frac{\text{Продукція}}{\text{Авансовані ресурси}}; \quad (4.1)$$

$$\text{Ефективність спожитих ресурсів} = \frac{\text{Продукція}}{\text{Спожиті ресурси (витрати)}}. \quad (4.2)$$

У результаті господарської діяльності підприємство може випускати один вид продукції чи номенклатуру виробів, надавати послуги, виконувати певні роботи. У системі економічних показників одні характеризують ефективність виробництва окремого виду продукції (вертикальна ознака управління), інші – усіх видів продукції, які випускаються, чи послуг, що надаються (горизонтальна ознака управління), тобто ефективність господарської діяльності підприємства. Розрізняють узагальнюючі та часткові показники ефективності виробництва. Перші характеризують ефективність використання сукупних витрат праці, другі – окремих видів витрат праці.

Відношення результатів праці до витрат живої праці відображає підсистему показників продуктивності чи вироблення живої праці. Відношення результатів праці до витрат минулої праці (витрат виробництва, акціонерного капіталу, вартості виробничих фондів), що включають основну частину повних витрат праці, становить підсистему показників, що характеризують ефективність минулої праці (фондовіддачу, матеріаловіддачу, оборотність оборотних коштів). Нарешті, відношення результатів праці до повних витрат товаровиробника є підсистемою показників, що характеризують ефективність виробництва продукції [409, с. 14].

Для оцінювання ефективності господарської діяльності переважно використовують показники рентабельності – прибутковості капіталу, ресурсів чи продукції. Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті виявляється, насамперед, у швидкості обертання його коштів. Рентабельність підприємства відображає рівень прибутковості його діяльності. Аналіз ділової активності й рентабельності полягає в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних фінансових коефіцієнтів оборотності та рентабельності, що є відносними показниками фінансових результатів діяльності підприємства [489].

Ефективність у зарубіжних країнах розглядається з різних боків: в економічній літературі США рекомендується використовувати поняття «ефективність (економічність) роботи організації», «продуктивність праці», «економічна ефективність у виробництві», «економічна ефективність у розподілі». Ці показники є узагальнюючими. Під ефективністю (економічністю) роботи організації в широкому значенні розуміють обсяг випуску, поділений на обсяг споживання ресурсів.

Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. [323] використовують два узагальнюючих показники ефективності. Перший – відносна ефективність (продуктивність праці) як міра того, як розпоряджаються на підприємстві конкретними ресурсами для своєчасного досягнення цілей, виражених через кількість і якість. Другий показник – ефективність виробництва (ефективність операцій), визначається ринковою вартістю продукції, поділеною на сумарні витрати ресурсів організації (загальну величину витрат організації).

Розкриваючи грошовий зміст ресурсів підприємства (матеріалів, праці, капіталу, енергії й інформації) Макконнел К. і Брю С. [195], а також Долан Е., Ліндсей Д. [94], Ейлон С. [487], Піндайк Р. [367] зазначають, що необхідно розрізняти зовнішні (явні) та внутрішні (неявні) витрати на виробництво продукції. Повні витрати (економічні (вмінені) витрати), крім витрат на виробництво (бухгалтерських витрат) включають нормальний прибуток як мінімальну величину, при одержанні якої є сенс займатися підприємницькою діяльністю. Прибуток, отриманий за вирахуванням із загального виторгу витрат на виробництво (зовнішніх, тобто бухгалтерських, витрат) називають

бухгалтерським. Економічний прибуток (наднормальний прибуток) дорівнює різниці між загальним виторгом і повними витратами товаровиробника (застосованими витратами чи економічними витратами).

Не відкидаючи загального підходу до оцінки ефективності виробництва з мінімальними витратами – ключового розуміння при ухваленні рішення про те, як діяти, Долан Е. і Ліндсей Д. використовують також поняття економічної ефективності у виробництві й розподілі [94].

Категорія ефективності у виробництві передбачає запобігання втратам з погляду підприємця і трактується як «ситуація, у якій при наявному рівні знань і даній кількості продуктивних ресурсів неможливо зробити більшу кількість одного товару, не жертвуючи при цьому можливістю зробити певну кількість іншого товару» [94, с. 17].

Ефективність у розподілі розглядається як «ситуація, у якій неможливо шляхом перерозподілу наявних кількостей благ задовольнити бажання однієї людини, не завдаючи цим збитку задоволенню бажань іншої людини» [94, с. 17].

Якщо ефективність у виробництві розглядаються з погляду вигідності для вкладника ресурсів, то ефективність у розподілі – з погляду справедливого та вигідного розподілу між споживачами певної кількості продукту. Обидва аспекти ефективності в цьому разі не стосуються економічної ефективності виробництва конкретного товару, виконання зазначеної роботи чи послуг [94].

Визначення загальної та порівняльної економічної ефективності господарської діяльності підприємства нами пропонується визначати на основі нагромаджених результатів та кумулятивних витрат.

Щоб зрозуміти природу грошового потоку як результату або витрат господарської діяльності підприємства, необхідно зважити на послідовність та особливості кругообігу вкладених коштів (інвестицій).

На інвестовані у виробництво кошти створюються необоротні та оборотні активи. Необоротні активи є джерелом придбання основних засобів і нематеріальних активів, оборотні активи – джерело матеріальних витрат і оплати праці персоналу. Поєднавши засоби праці, предмети праці та живу працю, отримуємо товарну продукцію. Товарна продукція готова для реалізації і повинна обліковуватись за цінами,

що відповідають собівартості її випуску. На практиці ми бачимо відхилення від цього твердження. Товарна продукція обліковується за цінами підприємства, які передбачають отримання прибутку. Насправді прибуток з'являється тільки внаслідок реалізації продукції.

Після реалізації товарної продукції отримуємо виручку, яка є джерелом для здійснення інших матеріальних витрат і витрат на оплату праці, тобто витрат нового виробничого та фінансового циклу (змінні витрати). Виручка від реалізації продукції виступає в якості результату господарської діяльності. Зменшивши виручку на змінні витрати, у нас залишається валовий прибуток, амортизаційні відрахування та інші надходження від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Іншими словами, формується валовий грошовий потік як притік грошей. Кожна складова грошового потоку тепер служить джерелом ряду платежів.

Валовий прибуток грошового потоку, зменшений на адміністративні витрати, витрати на збут, інші платежі, включаючи податок на прибуток, є чистим прибутком, тобто джерелом для формування фондів розвитку виробництва, матеріального заохочення, соціального розвитку та ін.

Амортизаційний фонд формується для відтворення основних фондів.

Чистий прибуток грошового потоку, амортизація та інші надходження створюють чистий грошовий потік, приплив грошей.

Грошовий потік від операційної діяльності є результатом, який показує, на скільки виручка від реалізації продукції перевищує змінні витрати (матеріальні витрати і витрати на оплату праці). Грошовий потік є джерелом платежів. Однак грошовий потік не є результатом господарської діяльності підприємства, що служить економічним результатом для визначення ефективності його функціонування. Грошовий потік – це частина економічних витрат, необхідних для випуску товарної продукції та її реалізації.

Результатом господарської діяльності є продукція грошового потоку. Вона дорівнює різниці між виручкою від реалізації продукції та змінними витратами. Для створення продукції грошового потоку від

операційної діяльності як результату потрібні витрати у вигляді валового грошового потоку.

Розглядаючи кругообіг необоротних та оборотних активів підприємства треба простежити, які витрати є причиною результату, і, які результати є наслідком даних витрат (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Причинно-наслідкова залежність витрат і результатів виробництва*

Витрати	Результати
Інвестиції: Необоротні та оборотні активи	Товарна та реалізована продукція за один оборот
Бухгалтерські витрати	Товарна продукція
Економічні витрати	Реалізована продукція
Валовий грошовий потік від операційної діяльності	Продукція грошового потоку
Чистий грошовий потік від операційної діяльності	Продукція чистого грошового потоку

* згруповано автором на підставі власних досліджень

Таким чином, авансовані інвестиції є джерелом виготовлення товарної продукції. Після її реалізації виторг є джерелом нових змінних витрат та одержання продукції грошового потоку. Продукція грошового потоку є джерелом формування валового грошового потоку від операційної діяльності, кожна складова якого обслуговує певні витрати.

Розгляд кругообігу інвестицій дає можливість встановити взаємозв'язок між джерелами витрат, витратами та результатами виробництва.

Якщо обґрунтування господарської діяльності здійснюється у короткостроковому періоді (протягом року), показники загальної та порівняльної економічної ефективності пропонуємо визначати за формулами:

а) на основі бухгалтерських та економічних витрат:

$$E_1 = \frac{V_p}{B} > E_{н1}; \quad E_{н1} = \frac{V_{p2}}{V_{p1}} \div \frac{B_2}{B_1} > 1; \quad (4.3)$$

$$E_2 = \frac{V_p}{B_e} \geq E_{n_2}; \quad E_{n_2} = \frac{V_{p_2}}{V_{p_1}} \div \frac{B_{e_2}}{B_{e_1}} > 1; \quad (4.4)$$

б) на основі річного грошового потоку від операційної діяльності:

$$E_5 = \frac{V_{\text{гн}}^{\text{в}}}{\text{ГП}_{\text{в}}} \geq 1; \quad E_{n_5} = \frac{V_{\text{гн}_2}^{\text{в}}}{V_{\text{гн}_1}^{\text{в}}} \div \frac{\text{ГП}_{\text{г}_2}}{\text{ГП}_{\text{г}_1}} > 1; \quad (4.5)$$

$$E_6 = \frac{V_{\text{гн}}^{\text{ч}}}{\text{ГП}_{\text{ч}}} \geq 1; \quad E_{n_6} = \frac{V_{\text{гн}_2}^{\text{ч}}}{V_{\text{гн}_1}^{\text{ч}}} \div \frac{\text{ГП}_{\text{ч}_2}}{\text{ГП}_{\text{ч}_1}} > 1, \quad (4.6)$$

де E_1, E_2, E_5, E_6 – показники загальної економічної ефективності господарської діяльності підприємства;

$E_{n_1}, E_{n_2}, E_{n_5}, E_{n_6}$ – показники порівняльної економічної ефективності господарської діяльності;

V_p, V_{p_1}, V_{p_2} – виторг від реалізованої продукції у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

B, B_1, B_2 – бухгалтерські витрати у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$V_{\text{гн}}^{\text{в}}, V_{\text{гн}_1}^{\text{в}}, V_{\text{гн}_2}^{\text{в}}$ – валова продукція грошового потоку у t -му, базисному та новому періодах, грн/рік;

$\text{ГП}_{\text{в}}, \text{ГП}_{\text{в}_1}, \text{ГП}_{\text{в}_2}$ – валовий нормативний грошовий потік від операційної діяльності у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$V_{\text{гн}}^{\text{ч}}, V_{\text{гн}_1}^{\text{ч}}, V_{\text{гн}_2}^{\text{ч}}$ – чиста продукція грошового потоку у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$\text{ГП}_{\text{ч}}, \text{ГП}_{\text{ч}_1}, \text{ГП}_{\text{ч}_2}$ – чистий нормативний грошовий потік від операційної діяльності у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік.

Якщо визначається економічна ефективність одного варіанта господарської діяльності, критерієм вибору мають стати такі умови:

$$E_1 > E_{n_1}; \quad E_2 \geq E_{n_2}; \quad E_5 \geq 1; \quad E_6 \geq 1.$$

Тут E_1, E_2 – нормативні значення показників загальної економічної ефективності.

При виборі кращого варіанта економічної ефективності господарської діяльності при розгляді двох і більше альтернатив критерієм має стати максимальне значення показників:

$$E_1 = \max; \quad E_2 = \max; \quad E_5 = \max; \quad E_6 = \max,$$

або перевищення індексу економічного результату над індексом витрат:

$$E_{n_1} > 1; E_{n_2} > 1; E_{n_5} > 1; E_{n_6} > 1.$$

При обґрунтуванні ефективності господарської діяльності підприємства протягом довгострокового періоду пропонуємо використовувати нагромаджені економічні результати та кумулятивні витрати. Такий підхід дає можливість врахувати нерівномірність результатів і витрат за роками періоду, інфляцію та дію фактора часу.

Показники економічної ефективності господарської діяльності підприємства на основі кумулятивних витрат пропонуємо розраховувати таким чином:

$$E_3 = \frac{V_n}{B_{к.а}} > E_{н_3}; E_{н_3} = \frac{V_{н_2}}{V_{н_1}} \div \frac{B_{к.а_2}}{B_{к.а_1}} > 1; \quad (4.7)$$

$$E_4 = \frac{V_n}{B_{к.в}} \geq E_{н_4}; E_{н_4} = \frac{V_{н_2}}{V_{н_1}} \div \frac{B_{к.в_2}}{B_{к.в_1}} > 1, \quad (4.8)$$

де E_3, E_4 – показники загальної економічної ефективності господарської діяльності підприємства;

$V_n, V_{н_1}, V_{н_2}$ – нагромаджений обсяг реалізованої продукції у t -му, базисному та новому періодах, грн.;

$B_{к.а}, B_{к.а_1}, B_{к.а_2}$ – кумулятивні авансовані витрати господарської діяльності у t -му, базисному та новому періодах, грн.;

$B_{к.в}, B_{к.в_1}, B_{к.в_2}$ – кумулятивні нормативні використані витрати господарської діяльності у t -му, базисному та новому періодах, грн.

Критерієм прийняття управлінського рішення щодо господарської діяльності мають стати умови, коли показники загальної ефективності повинні перевищувати нормативні значення ($E_{н_3}, E_{н_4}$):

$$E_3 > E_{н_3}; E_4 \geq E_{н_4}.$$

За наявності двох і більше варіантів господарської діяльності вибір кращого варіанта здійснюється при перевищенні індексу результатів над індексом витрат ($E_{н_3} > 1; E_{н_4} > 1$), або за максимальним значенням показника загальної економічної ефективності:

$$E_3 = \max; E_4 = \max.$$

Кумулятивні грошові потоки від операційної діяльності є частиною кумулятивних використаних витрат господарської діяльності підприємства. З них відраховували нагромаджені матеріальні витрати та витрати на оплату праці. Нагромаджена продукція грошового потоку також є частиною нагромадженої реалізованої продукції, з якої також вираховували нагромаджені матеріальні витрати та витрати на оплату праці. Такі перетворення дають можливість визначити економічну ефективність господарської діяльності у довгостроковому періоді.

Розрахунок показників економічної ефективності з використанням валового й чистого грошових потоків від операційної діяльності пропонуємо здійснювати за такими формулами:

$$E_7 = \frac{V_{н.гп}^в}{ГП_{к.в}} \geq E_{н7}; \quad E_{н7} = \frac{V_{н.гп2}^в}{V_{н.гп1}^в} \div \frac{ГП_{к.в2}}{ГП_{к.в1}} > 1; \quad (4.9)$$

$$E_8 = \frac{V_{н.гп}^ч}{ГП_{к.ч}} \geq E_{н8}; \quad E_{н8} = \frac{V_{н.гп2}^ч}{V_{н.гп1}^ч} \div \frac{ГП_{к.ч2}}{ГП_{к.ч1}} > 1, \quad (4.10)$$

де E_7 , E_8 – показники загальної економічної ефективності кумулятивного валового та чистого грошових потоків від операційної діяльності;

$E_{н7}$, $E_{н8}$ – нормативні показники загальної економічної ефективності кумулятивного валового та чистого грошових потоків від операційної діяльності;

$V_{н.гп}^в$, $V_{н.гп1}^в$, $V_{н.гп2}^в$ – нагромаджена продукція валового грошового потоку у t -му, базисному та новому періодах, грн.;

$ГП_{к.в}$, $ГП_{к.в1}$, $ГП_{к.в2}$ – кумулятивний валовий нормативний грошовий потік від операційної діяльності у t -му, базисному та новому періодах, грн.;

$V_{н.гп}^ч$, $V_{н.гп1}^ч$, $V_{н.гп2}^ч$ – нагромаджена продукція чистого грошового потоку у t -му, базисному та новому періодах, грн.;

$ГП_{к.ч}$, $ГП_{к.ч1}$, $ГП_{к.ч2}$ – кумулятивний чистий нормативний грошовий потік у t -му, базисному та новому періодах, грн.

Критерієм обґрунтування ефективності господарської діяльності у довгостроковому періоді є перевищення (рівність) показникам його нормативного значення, а саме:

$$E_7 \geq E_{н7}; E_8 \geq E_{н8}.$$

При виборі кращого варіанта з двох критерієм вибору має бути перевищення індексу нагромаджені продукції валового або чистого грошового потоку від операційної діяльності над індексом кумулятивного валового або чистого грошового потоку від операційної діяльності:

$$E_{н7} > 1; E_{н8} > 1.$$

Запропоновані показники економічної ефективності господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки для зручності систематизуємо у таблиці 4.2.

Отже, нами удосконалено методичні підходи до розрахунку системи показників економічної ефективності господарської діяльності підприємства, які враховують в якості результату річну та нагромаджену реалізовану продукцію, річну та нагромаджену продукцію валового та чистого грошового потоку, в якості витрат річні бухгалтерські та економічні витрати, кумулятивні авансовані та використані витрати, річний та кумулятивний валовий і чистий грошовий потік від операційної діяльності. За наявності двох варіантів кращим буде той, в якого індекс економічного результату буде перевищувати індекс витрат. Якщо розглядається більше двох варіантів господарської діяльності, кращий вибирається за максимальним значенням показника загальної економічної ефективності. Коли нарешті вибрано один варіант, розрахований показник загальної ефективності порівнюється з його нормативним значенням. Розрахунок показників економічної ефективності дає можливість побудувати показники економічної ефективності впровадження та поліпшення економічної безпеки підприємства [251; 261].

Таблиця 4.2

Показники економічної ефективності господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки*

Результати	Витрати	Показники загальної економічної ефективності	Показники порівняльної економічної ефективності
Реалізована продукція, V_p , грн./рік	Бухгалтерські витрати, $B = B_a + B_m + B_{зп}$	$E_1 = \frac{V_p}{B} > E_{н_1}$	$E_{н_1} = \frac{V_{p_2}}{V_{p_1}} \div \frac{B_2}{B_1} > 1$
	Нормативні економічні витрати, $B_e = B + \Pi_n$	$E_2 = \frac{V_p}{B_e} \geq 1$	$E_{н_2} = \frac{V_{p_2}}{V_{p_1}} \div \frac{B_{e_2}}{B_{e_1}} > 1$
Нагромаджена реалізована продукція, $V_n = V_p \times t$, грн.	Кумулятивні авансовані витрати, $B_{к.а} = C_{н.а} + (B_m + B_{зп}) \times t$	$E_3 = \frac{V_n}{B_{к.а}} > E_{н_3}$	$E_{н_3} = \frac{V_{н_2}}{V_{н_1}} \div \frac{B_{к.а_2}}{B_{к.а_1}} > 1$
	Кумулятивні нормативні використані витрати, $B_{к.в} = C_{н.а} + (B_m + B_{зп} + \Pi_n) \times t$	$E_4 = \frac{V_n}{B_{к.в}} \geq E_{н_4}$	$E_{н_4} = \frac{V_{н_2}}{V_{н_1}} \div \frac{B_{к.в_2}}{B_{к.в_1}} > 1$
Продукція валового грошового потоку, $V_{гп}^в$, грн./рік	Валовий нормативний грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_в = B_a + B_{зоб} + \Pi_{н.в}$	$E_5 = \frac{V_{гп}^в}{ГП_в} \geq 1$	$E_{н_5} = \frac{V_{гп_2}^в}{V_{гп_1}^в} \div \frac{ГП_{в_2}}{ГП_{в_1}} > 1$
Продукція чистого грошового потоку, $V_{гп}^ч$, грн./рік	Чистий нормативний грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_ч = B_a + B_{зоб} + \Pi_{н.ч}$	$E_6 = \frac{V_{гп}^ч}{ГП_ч} \geq 1$	$E_{н_6} = \frac{V_{гп_2}^ч}{V_{гп_1}^ч} \div \frac{ГП_{ч_2}}{ГП_{ч_1}} > 1$
Нагромаджена продукція валового грошового потоку, $V_{н.гп}^в = V_{гп}^в \times t$, грн.	Кумулятивний валовий нормативний грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_{к.в} = C_{н.а} + (B_{зоб} + \Pi_{н.в}) \times t$	$E_7 = \frac{V_{н.гп}^в}{ГП_{к.в}} \geq E_{н_7}$	$E_{н_7} = \frac{V_{н.гп_2}^в}{V_{н.гп_1}^в} \div \frac{ГП_{к.в_2}}{ГП_{к.в_1}} > 1$
Нагромаджена продукція чистого грошового потоку, $V_{н.гп}^ч = V_{гп}^ч \times t$, грн.	Кумулятивний чистий нормативний грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_{к.ч} = C_{н.а} + (B_{зоб} + \Pi_{н.ч}) \times t$	$E_8 = \frac{V_{н.гп}^ч}{ГП_{к.ч}} \geq E_{н_8}$	$E_{н_8} = \frac{V_{н.гп_2}^ч}{V_{н.гп_1}^ч} \div \frac{ГП_{к.ч_2}}{ГП_{к.ч_1}} > 1$

* запропоновано автором

4.3. Визначення економічної ефективності економічної безпеки підприємства на основі результатів господарської діяльності

На сучасному етапі перед підприємствами гостро стоїть потреба у забезпеченні їх економічної безпеки. Це пов'язано у першу чергу з тим, що внутрішні та зовнішні загрози впливають на ефективність діяльності підприємств. З початком євроінтеграції України в міжнародний простір, виникла можливість залучити у бізнес міжнародних інвесторів. Але закордонні партнери не поспішають вкладати кошти в українські підприємства, а бажають дослідити реальний стан сучасних підприємств та провести економічну оцінку ефективності власних коштів у інвестиції. Якщо створення служби економічної безпеки підприємства розглядати саме як інноваційний або інвестиційний проект, то доцільність її створення можна обґрунтувати за допомогою відповідних розрахунків.

Формування економічної безпеки підприємства є одним з різновидів його господарської діяльності. Економічна безпека впливає на збільшення ринкової вартості підприємства, збільшення виторгу від реалізації продукції, збільшення продукції грошового потоку, зменшення збитків за рахунок підвищення надійності економічної безпеки. Досягнення цих результатів потребує певних витрат. Наразі пропозиції дослідників щодо обґрунтування економічної безпеки базуються на методах, що використовуються для обґрунтування інноваційних та інвестиційних проектів.

Існують різні підходи до визначення економічної ефективності, так у централізованій економіці діяли такі методика: методика (основні положення) визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів і раціоналізаторських пропозицій; типова методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень; комплексна оцінка ефективності заходів, спрямованих на прискорення науково-технічного прогресу.

До методики визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів і раціоналізаторських пропозицій, які найчастіше використовувалися в СРСР, належать такі: «Методика визначення річного економічного ефекту, отриманого в

результаті впровадження нової техніки» (1961) [325], «Методика визначення економічної ефективності автоматизованих систем управління підприємствами і виробничими об'єднаннями (АН СРСР, Держплан СРСР, ГКЕТ СРСР)» (1979) [324], «Типова методика (основні положення) визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів та раціоналізаторських пропозицій» (1977 р.) [432]; «Методичні рекомендації до комплексного оцінювання ефективності заходів, спрямованих на прискорення науково-технічного прогресу» (1989 р.) [328]; «Методичні рекомендації для визначення економічної ефективності заходів науково-технічного прогресу на транспорті» (1990 р.) [327].

До типових методик визначення економічної ефективності капітальних вкладень відносяться: «Типова методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень та нової техніки в народне господарство СРСР» (1960 р.) [435]; «Типова методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень» (1969 р.) [434]; «Методика визначення ефективності капітальних вкладень» (1990 р.) [326]; «Типова методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень» (1981) [433].

Оцінка економічної ефективності нововведень (переважно нової техніки, винаходів і раціоналізаторських пропозицій) того часу здійснювалась за допомогою методичних рекомендацій «Комплексна оцінка ефективності заходів» (1989) [166].

Вищезазначені методики визначають економічну ефективність витрат як відношення прибутку (додаткового прибутку) до капітальних вкладень (додаткових капітальних вкладень). Звідси економічний ефект розраховується як різниця між зведеними річними витратами або між результатами у грошовому вираженні та витратами за розрахунковий період. Зараз в Україні застосовують зарубіжні методи визначення економічної ефективності витрат.

Порівняльну характеристику методів визначення економічної ефективності інвестицій в інвестиційні та інноваційні проекти, які діяли в централізований економіці та тих, які використовуються в ринковому середовищі наведено в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Порівняльна характеристика методів визначення економічної ефективності інвестицій в інвестиційні та інноваційні проекти

Показники	Методика 1977 р.	Методика 1981р.	Методичні рекомендації 1988 р.	Зарубіжні методи
1	2	3	4	5
Результати	Продукція	Прибуток, додатковий прибуток, приріст чистої продукції	Продукція у грошовому вираженні за розрахунковий період	Дисконтований грошовий потік (чистий прибуток плюс амортизаційні відрахування)
Витрати	Зведені річні витрати	Капітальні вкладення, додаткові капітальні вкладення	Зведені річні витрати за розрахунковий період, поточні витрати (без амортизації) за розрахунковий період	Сума інвестицій (вартість основних засобів і оборотних коштів)
Показник економічної ефективності	Не розраховується	Відношення прибутку (додаткового прибутку) до капітальних вкладень (додаткових капітальних вкладень)	Не розраховується	Індекс прибутковості
Економічний ефект	Різниця між зведеними річними витратами базисного варіанта, скорегованими на індекс обсягів продукції, і зведеними річними витратами нового варіанта	Різниця між зведеними річними витратами базисного й нового варіанта	Різниця між результатами у грошовому вираженні та витратами за розрахунковий період	Чиста зведена вартість (різниця між нагромадженим грошовим потоком за період корисного використання проекту та інвестиційними витратами)

Джерело: [408, с. 171]

Для оцінювання економічної проекту доцільно застосувати динамічні методи, засновані на дисконтуванні реалізації проекту грошових потоків, що утворюються. Загальна схема всіх динамічних методів оцінювання ефективності передбачає приведення різночасних грошових потоків (витрат і доходів) до одного моменту часу, після чого різночасні витрати й доходи стають зіставними.

Основні методи розрахунку ефективності капітальних вкладень наведені у таблиці 4.4.

Аналіз існуючих методів оцінювання економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів дає можливість зробити такі висновки:

1. Методи передбачають використання результатів та витрат тільки на рівні підприємства й не охоплюють його структурні підрозділи економічної безпеки, вони впливають на загальний результат, але витрати охоплюють тільки структурний підрозділ підприємства, існуючі методи не можуть бути повністю перенесені на обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки, оскільки не враховують її рівень та надійність.

2. Показники економічної ефективності, що використовуються в зарубіжній теорії та практиці для обґрунтування інвестиційних та інноваційних проектів побудовані здебільшого без врахування основоположних принципів теорії ефективності. Результати проекту (грошовий потік) не є наслідком витрат (інвестицій у проект).

3. Не весь грошовий потік служить джерелом фінансування проекту, а тільки його частина (амортизація і частина прибутку, що дійсно буде спрямована на фінансування).

4. Показник (індекс дохідності) побудовано як співвідношення нагромадженого грошового потоку та частини авансованих кумулятивних витрат (інвестицій). Враховуючи те, що грошовий потік є частиною економічних витрат господарської діяльності, дане співвідношення є відношенням витрат до витрат і не може бути віднесене до показника економічної ефективності.

Таблиця 4.4

Основні методи розрахунку ефективності капітальних вкладень*

Назва методу	Суть методу	Формула для розрахунку	Значення показників	Пояснення
1	2	3	4	5
<p>Чистий дисконтований дохід проекту (ЧДД) – або ще чиста приведена вартість, інтегральний ефект, Net Present Value (NPV) [408, с. 161]</p>	<p>визначається як сума поточних ефектів за весь розрахунковий період, приведена до початку реалізації проекту інвестування</p>	$ЧДД = \sum_{t=1}^T \frac{P_t}{(1+e)^t} - I$	<p>де P_t - грошовий потік періоду t; I - початкові інвестиції; e - ставка дисконту за проектом; T - тривалість проекту.</p>	<p>Цей критерій демонструє власну результативність проекту в генеруванні грошового потоку і, з погляду розробника проекту, має велику вагу порівняно з іншими критеріями при доведенні проектної доцільності. Якщо ЧДД > 0, це означає, що задіяний у проекті капітал має прибутковість більшу, ніж альтернативні вкладення за ставкою відсотка, і навпаки, якщо значення показника ЧДД від'ємне, то проект несефективний щодо альтернативних можливостей вкладення капіталу. Обґрунтування норми прибутку (дисконтої ставки) виступає найбільш важливим моментом при розрахунку чистої приведеної вартості. За ставку дисконтування (норму прибутку), береться мінімальна норма прибутку, що нерідко привільнюється до відсотка на довгострокові вклади на депозитних рахунках у банках. Ця норма відображає мінімальний рівень доходів, нижче від якого фірми вважають нецільним вкладати свій капітал у реалізацію інвестиційного проекту.</p>
<p>Внутрішня норма прибутковості проекту (ВНД) – яку ще називають внутрішньою нормою прибутку, рентабельності, повернення інвестицій, внутрішній коефіцієнт ефективності, Internal Rate of Return (IRR) [53; 348]</p>	<p>являє собою норму дисконту $e_{вн}$, при якому величина приведених ефектів дорівнює приведеним капіталовкладенням</p>	$\sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+e_{вн})^t} = \sum_{t=1}^T \frac{P_t}{(1+e_{вн})^t}$		<p>Внутрішня норма прибутку являє собою ту розрахункову ставку відсотка (ставку дисконтування), при якій сума дисконтованих доходів за весь період використання інвестиційного проекту дорівнює сумі первісних витрат (інвестиціям). Інакше можна сказати, що внутрішня норма прибутку – процентна ставка (ставка дисконтування), при якій чиста приведена вартість дорівнює нулю. Якщо розрахунок ЧДД інвестиційного проекту дає відповідь на запитання, чи є він ефективним при заданій нормі дисконту, то ВНД проекту визначається в процесі розрахунку й потім порівнюється з необхідною для інвестора нормою доходу на вкладений капітал. У разі, якщо ВНД дорівнює або більше від необхідної інвестору норми доходу на капітал, інвестиції в цей проект виправдані, і може розглядатися питання про його прийняття. У протилежному випадку інвестиції в даний проект нецільові. Якщо порівняння альтернативних (взаємовиключних) варіантів проекту за ЧДД і ВНД дає протилежні результати, перевагу слід віддавати ЧДД</p>

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4	5
<p>Індекс дохідності (ІД) – має ще назву індекс прибутковості, рентабельності проекту, Profitability Index (PI) [408, с. 166]</p>	<p>Метод оцінювання ІД являє собою суму приведених ефектів відносно величини капіталовкладень</p>	$ID = \frac{\sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+e)^t}}{\sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+e)^t}}$	<p>де IP - додані грошові потоки періоду t (дохід); I_t - інвестиції періоду t; e - ставка дисконту за проектом.</p>	<p>Індекс дохідності тісно пов'язаний з ЧДД. Він складається з тих самих елементів, і його значення пов'язано зі значенням ЧДД: - якщо ЧДД > 0, то ІД > 1; - якщо ЧДД < 0, то ІД < 1. Тобто, якщо ІД > 1, то проект ефективний і придатний до реалізації. Дисконтований строк окупності інвестицій показує, за який термін окупляться первинні витрати на реалізацію проекту за рахунок доходів, дисконтованих за заданою процентною ставкою (нормою прибутку) на сучасний момент часу</p>
<p>Строк окупності проекту (СО) – який ще має назву дисконтований строк окупності, Payback Period (PP) [408, с. 168]</p>	<p>Аналітично строк окупності проекту можна визначити за формулою:</p>	$CO = \frac{\sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+e)^t}}{IP_t} \leq CO_n$		<p>Інвестором приймається рішення щодо реалізації проекту, якщо розрахований строк окупності не перевищує термін життя проекту</p>
<p>Модифікована внутрішня норма прибутковості проекту (МВІП) – або модифікована внутрішня норма прибутку, Modified Internal Rate of Return (MIRR) [53]</p>	<p>Метод оцінювання МВНД являє собою норму дисконту e, яка зрівнює поточну вартість і майбутню вартість</p>	$\sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+e)^t} = \frac{\sum_{t=1}^T IP_t \times (1+e)^t}{1+e_n}$		<p>Одна з переваг використання модифікованої внутрішньої норми дохідності порівняно з ВНД полягає в можливості вирішити проблему, пов'язану з чисельністю значень внутрішньої норми віддачі</p>
<p>Метод анuitету [408, с. 168]</p>	<p>Метод рівномірного розподілу загальної суми платежів за роками використання інвестиційного проекту називається анuitетом. Інакше його називають методом щорічного внеску в рахунок погашення боргу. При використанні цього способу розмір щорічного платежу визначається за формулою:</p>	$K_c = K_0 \times \frac{E \times (1+E)^n}{(1+E)^n - 1} = K_0 \times K_{ан}$	<p>де K_0 - сучасна загальна вартість платежу, грн.; K_c - приведена вартість щорічного платежу чи капіталізована вартість повгорованого платежу, грн.; $K_{ан}$ - коефіцієнт анuitету; n - кількість років реалізації проекту, роки; E - задана процентна ставка.</p>	<p>Коефіцієнт анuitету показує розмір постійних щорічних платежів, сучасна вартість яких дорівнює одній грошовій одиниці для заданої кількості років (n) при заданій процентній ставці (E)</p>

*згруповано автором на підставі джерел [53; 348; 408]

5. Не враховуються особливості кругообігу складових частин інвестицій, авансованих у проект. Одна частина інвестицій, що вкладена в основні засоби, підлягає амортизації. Друга частина – у вигляді оборотних коштів використовується для здійснення матеріальних витрат та оплати праці і компенсується у кожному фінансовому циклі після реалізації продукції.

6. У формуванні грошового потоку бере участь частина кумулятивних авансових інвестицій – вартість необоротних активів (основних засобів). Друга частина авансованих інвестицій у вигляді нагромаджених змінних витрат не враховується як у результатах проекту (грошовому потоці), так і в витратах.

7. Дисконтування грошового потоку й інвестицій з урахуванням дії фактору часу не враховують комерційні інтереси інвестора (кредитора). Інвестор бажає повернути майбутню величину інвестицій, яка б давала можливість одержати прибуток (відсотки), що покриває інфляцію. Дисконтування інвестицій відсікає прибуток інвестора, приводить майбутні вкладення грошей до теперішньої вартості. Одночасне дисконтування грошового потоку та авансованих інвестицій нівелює втрату комерційного інтересу інвестора (кредитора).

Отже, методики, що діяли в централізованій економіці, визначають економічну ефективність витрат як відношення прибутку (додаткового прибутку) до капітальних вкладень (додаткових капітальних вкладень), на наш погляд, вони не зовсім відображають потреби сьогодення, і є не зрозумілими для зарубіжних партнерів. Для оцінювання економічної проекту доцільно застосувати динамічні методи, засновані на дисконтуванні реалізації проекту грошових потоків, що утворюються. Загальна схема всіх динамічних методів оцінювання ефективності передбачає приведення різночасних грошових потоків (витрат і доходів) до одного моменту часу, після чого різночасні витрати й доходи стають зіставними.

Але слід зазначити, що існуючі методи оцінювання економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів не можуть бути повністю перенесені на обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки, оскільки вищезазначені методи передбачають

використання результатів та витрат тільки на рівні підприємства й не охоплюють його структурні підрозділи економічної безпеки, не враховують її рівень та надійність; вони побудовані здебільшого без врахування основоположних принципів теорії ефективності, тобто результати проекту (грошовий потік) не є наслідком витрат (інвестицій у проект); не весь грошовий потік служить джерелом фінансування проекту, а тільки його частина; не враховуються особливості кругообігу складових частин інвестицій, авансованих у проект. Тобто одна частина інвестицій, що вкладена в основні засоби, підлягає амортизації, а друга частина – у вигляді оборотних коштів, компенсується у кожному фінансовому циклі після реалізації продукції; тільки вартість необоротних активів (основних засобів) бере участь у формуванні грошового потоку, а нагромаджені змінні витрати не враховуються як у результатах проекту (грошовому потоці), так і витратах; дисконтування інвестицій не враховує прибуток інвестора, приводить майбутні вкладення грошей до теперішньої вартості.

З урахуванням всього викладеного, обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки на підприємстві нами пропонується здійснювати з використанням методичних підходів залежно:

- від впливу на результати господарської діяльності підприємства;
- від впливу на рівень економічної безпеки;
- від впливу на надійність економічної безпеки; від тривалості періоду виробництва. Це і буде об'єктом наших подальших досліджень [225].

Врахування впливу економічної безпеки на результати господарської діяльності підприємства наведені в таблиці 4.5.

Таблиця 4.5
Показники економічної ефективності системи економічної безпеки підприємства*

Результати	Витрати	Показники загальної економічної ефективності	Показники порівняльної економічної ефективності
1	2	3	4
Збільшення вирутку від реалізації продукції, $\Delta V_{р,ф}$, грн./рік	Бухгалтерські витрати, $B_{ф}$, грн./рік $B_{е,ф} = B_{ф} + E_{н} \times B_{ф}$, грн./рік	$E_{ф_1} = \frac{\Delta V_{р,ф}}{B_{ф}} \geq E_{н,ф_1}$ $E_{ф_2} = \frac{\Delta V_{р,ф}}{B_{е,ф}} \geq E_{н,ф_2}$	$E_{н,ф_1} = \frac{\Delta V_{р,ф_2}}{\Delta V_{р,ф_1}} \div \frac{B_{ф_2}}{B_{ф_1}} \geq 1$ $E_{н,ф_2} = \frac{\Delta V_{р,ф_2}}{\Delta V_{р,ф_1}} \div \frac{B_{е,ф_2}}{B_{е,ф_1}} \geq 1$
Збільшення валової продукції грошового потоку підприємства, $\Delta V_{п,ф}$, грн./рік	Валовий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік $ГП_{ф,в} = B_{а} + B_{зоб} + E_{н,ф} \times B_{ф}$	$E_{ф_3} = \frac{\Delta V_{п,ф}}{ГП_{ф,в}} \geq E_{н,ф_3}$	$E_{н,ф_3} = \frac{\Delta V_{п,ф_2}}{\Delta V_{п,ф_1}} \div \frac{ГП_{ф,в_2}}{ГП_{ф,в_1}} \geq 1$
	Чистий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік $ГП_{ф,ч} = B_{а,ф} + B_{зоб,ф} + E_{н,ф} \times B_{ф}$	$E_{ф_4} = \frac{\Delta V_{п,ф}}{ГП_{ф,ч}} \geq E_{н,ф_4}$	$E_{н,ф_4} = \frac{\Delta V_{п,ф_2}}{\Delta V_{п,ф_1}} \div \frac{ГП_{ф,ч_2}}{ГП_{ф,ч_1}} \geq 1$
Збільшення нагромадженої валової продукції грошового потоку, $\Delta V_{н,ф,гп}^в = \Delta V_{р,ф,гп} \times t$, грн.	Кумулятивний валовий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н,ф,в} = C_{о,ф} + (B_{зоб,ф} + E_{н,ф} \times B_{ф}) \times t$	$E_{ф_5} = \frac{\Delta V_{н,ф,гп}^в}{ГП_{н,ф,в}} \geq E_{н,ф_5}$	$E_{н,ф_5} = \frac{\Delta V_{н,ф,гп_2}^в}{\Delta V_{н,ф,гп_1}^в} \div \frac{ГП_{н,ф,в_2}}{ГП_{н,ф,в_1}} \geq 1$
	Кумулятивний чистий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н,ф,ч} = C_{о,ф} + (B_{зоб,ф} + E_{н,ф} \times B_{ф}) \times t$	$E_{ф_6} = \frac{\Delta V_{н,ф,гп}^в}{ГП_{н,ф,ч}} \geq E_{н,ф_6}$	$E_{н,ф_6} = \frac{\Delta V_{н,ф,гп_2}^в}{\Delta V_{н,ф,гп_1}^в} \div \frac{ГП_{н,ф,ч_2}}{ГП_{н,ф,ч_1}} \geq 1$

*запропоновано автором

Розраховувати вплив впровадження системи економічної безпеки на збільшення виторгу від реалізації продукції, а також показники загальної та порівняльної економічної ефективності у короткостроковому періоді виробництва пропонується за такими формулами:

$$E_{\phi_1} = \frac{\Delta V_{p.\phi}}{B_{\phi}} \geq E_{н.\phi_1}; \quad (4.11)$$

$$E_{н.\phi_1} = \frac{\Delta V_{p.\phi_2}}{\Delta V_{p.\phi_1}} \div \frac{B_{\phi_2}}{B_{\phi_1}} \geq 1; \quad (4.12)$$

$$E_{\phi_2} = \frac{\Delta V_{p.\phi}}{B_{e.\phi}} \geq E_{н.\phi_2}; \quad (4.13)$$

$$E_{н.\phi_2} = \frac{\Delta V_{p.\phi_2}}{\Delta V_{p.\phi_1}} \div \frac{B_{e.\phi_2}}{B_{e.\phi_1}} \geq 1, \quad (4.14)$$

де E_{ϕ_1} , E_{ϕ_2} – показники загальної економічної ефективності бухгалтерських та економічних витрат на впровадження системи економічної безпеки у t -му періоді, часток од.;

$E_{н.\phi_1}$, $E_{н.\phi_2}$ – нормативні показники загальної економічної ефективності у t -му періоді, часток од.;

$\Delta V_{p.\phi}$, $\Delta V_{p.\phi_1}$, $\Delta V_{p.\phi_2}$ – збільшення виторгу від реалізації продукції за рахунок функціонування економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

B_{ϕ} , B_{ϕ_1} , B_{ϕ_2} – бухгалтерські витрати на впровадження системи економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$B_{e.\phi}$, $B_{e.\phi_1}$, $B_{e.\phi_2}$ – економічні витрати на впровадження системи економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$E_{п.\phi_1}$, $E_{п.\phi_2}$ – показники порівняльної економічної ефективності від впровадження системи економічної безпеки в базисному та новому періодах, часток од.

Критерієм обґрунтування доцільності впровадження системи економічної безпеки є умова, що:

$$E_{\phi_1} \geq E_{н.\phi_1}; \quad E_{\phi_2} \geq E_{н.\phi_2}.$$

За наявності двох варіантів доцільності впровадження системи економічної безпеки вибір кращого варіанта здійснюється за умови, що індекс результату буде перевищувати індекс витрат:

$$E_{п.\phi_1} \geq 1; \quad E_{п.\phi_2} \geq 1.$$

Якщо індекс результату нараховує більше двох варіантів, вибір кращого здійснюється на основі максимального значення показника загальної економічної ефективності:

$$E_{\phi_1} = \max; E_{\phi_2} = \max.$$

Збільшення валової продукції грошового потоку можливо визначити за такими формулами:

а) короткостроковий період:

$$E_{\phi_3} = \frac{\Delta V_{\text{гр.}\phi}}{\text{ГП}_{\phi.в}} \geq E_{\text{н.}\phi_3}; \quad (4.15)$$

$$E_{\text{н.}\phi_3} = \frac{\Delta V_{\text{гр.}\phi_2}}{\Delta V_{\text{гр.}\phi_1}} \div \frac{\text{ГП}_{\phi.в_2}}{\text{ГП}_{\phi.в_1}} \geq 1; \quad (4.16)$$

$$E_{\phi_4} = \frac{\Delta V_{\text{гр.}\phi}}{\text{ГП}_{\phi.ч}} \geq E_{\text{н.}\phi_4}; \quad (4.17)$$

$$E_{\text{н.}\phi_4} = \frac{\Delta V_{\text{гр.}\phi_2}}{\Delta V_{\text{гр.}\phi_1}} \div \frac{\text{ГП}_{\phi.ч_2}}{\text{ГП}_{\phi.ч_1}} \geq 1, \quad (4.18)$$

де E_{ϕ_3} , E_{ϕ_4} – показники загальної економічної ефективності валового та чистого грошового потоку від операційної діяльності у t -му періоді, часток од.;

$E_{\text{н.}\phi_3}$, $E_{\text{н.}\phi_4}$ – нормативні показники загальної економічної ефективності валового та чистого грошового потоку від операційної діяльності у t -му періоді, часток од.;

$\Delta V_{\text{гр.}\phi}$, $\Delta V_{\text{гр.}\phi_1}$, $\Delta V_{\text{гр.}\phi_2}$ – збільшення валової продукції грошового потоку за рахунок заходів економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік;

$\text{ГП}_{\phi.в}$, $\text{ГП}_{\phi.в_1}$, $\text{ГП}_{\phi.в_2}$ – валовий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік.

Варіант доцільності впровадження економічної безпеки вважається кращим, якщо розраховані показники загальної економічної ефективності перевищують нормативне значення:

$$E_{\phi_3} \geq E_{\text{н.}\phi_3}; E_{\phi_4} \geq E_{\text{н.}\phi_4}.$$

За наявності двох варіантів, кращий вибирається при перевищенні індексу результату над індексом витрат:

$$E_{\text{н.}\phi_3} \geq 1; E_{\text{н.}\phi_4} \geq 1.$$

За наявності більше двох варіантів, кращий вибирається за максимальними показниками:

$$E_{\phi_3} = \max; E_{\phi_4} = \max.$$

б) у довгостроковому періоді при збільшенні нагромадженої валової продукції грошового потоку, пов'язаного з впровадженням економічної безпеки, економічну ефективність можна визначити за показниками:

$$E_{\phi_5} = \frac{\Delta V_{н.ф.гп}^B}{ГП_{к.ф.в}} \geq E_{н.ф_5}; \quad (4.19)$$

$$E_{н.ф_5} = \frac{\Delta V_{н.ф.гп_2}^B}{\Delta V_{н.ф.гп_1}^B} \div \frac{ГП_{к.ф.в_2}}{ГП_{к.ф.в_1}} \geq 1; \quad (4.20)$$

$$E_{\phi_6} = \frac{\Delta V_{н.ф.гп}^B}{ГП_{к.ф.ч}} \geq E_{н.ф_6}; \quad (4.21)$$

$$E_{н.ф_6} = \frac{\Delta V_{н.ф.гп_2}^B}{\Delta V_{н.ф.гп_1}^B} \div \frac{ГП_{к.ф.ч_2}}{ГП_{к.ф.ч_1}} \geq 1, \quad (4.22)$$

де E_{ϕ_5} , E_{ϕ_6} ($E_{н.ф_5}$, $E_{н.ф_6}$) – показники (нормативні показники) загальної ефективності валового та чистого кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з впровадженням економічної безпеки, часток од.;

$\Delta V_{н.ф.гп}^B$, $\Delta V_{н.ф.гп_1}^B$, $\Delta V_{н.ф.гп_2}^B$ – збільшення нагромадженої валової продукції грошового потоку за рахунок функціонування та підвищення рівня економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн;

$ГП_{к.ф.в}$, $ГП_{к.ф.в_1}$, $ГП_{к.ф.в_2}$ ($ГП_{к.ф.ч}$, $ГП_{к.ф.ч_1}$, $ГП_{к.ф.ч_2}$) – кумулятивний валовий (чистий) грошовий потік від операційної діяльності, спрямований на функціонування та підвищення рівня економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн.

Критерії вибору кращого варіанта:

– при наявності одного варіанта:

$$E_{\phi_5} \geq E_{н.ф_5}; E_{\phi_6} \geq E_{н.ф_6};$$

– при наявності двох варіантів:

$$E_{н.ф_5} \geq 1; E_{н.ф_6} \geq 1;$$

– при наявності трьох (і більше) варіантів:

$$E_{\phi_5} = \max; E_{\phi_6} = \max.$$

Використання представлених методів дасть можливість обґрунтувати доцільність впровадження системи економічної безпеки та її поліпшення [497].

Підвищення рівня економічної безпеки підприємства можна визначити за формулами:

а) на короткостроковий період.

При врахуванні збільшення рівня економічної безпеки пропонуємо розрахувати показники економічної ефективності у вигляді:

$$E_{\phi_7} = \frac{P_{\phi_6}}{ГП_{\phi.в}} \geq E_{н.ф_7}; \quad (4.23)$$

$$E_{н.ф_7} = \frac{P_{\phi_2}}{P_{\phi_1}} \div \frac{ГП_{\phi.в_2}}{ГП_{\phi.в_1}} \geq 1, \quad (4.24)$$

де E_{ϕ_7} – показник загальної економічної ефективності;

$E_{н.ф_7}$ – нормативний показник загальної економічної ефективності;

P_{ϕ_6} , P_{ϕ_1} , P_{ϕ_2} – рівень економічної безпеки підприємства у t -му, базисному та новому періодах, часток од.;

$ГП_{\phi.в}$, $ГП_{\phi.в_1}$, $ГП_{\phi.в_2}$ – валовий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадженням економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн.

Обґрунтування впровадження системи економічної безпеки здійснюється при перевищенні показником його нормативного значення:

$$E_{\phi_7} \geq E_{н.ф_7}.$$

За наявності двох варіантів – кращий вибирається за умови, що індекс рівня економічної безпеки буде перевищувати індекс валового грошового потоку від операційної діяльності:

$$E_{н.ф_7} \geq 1.$$

За наявності більше двох варіантів критерієм вибору має бути:

$$E_{\phi_7} = \max.$$

Приведення варіантів до порівнюваного вигляду, пов'язаного з впровадженням системи економічної безпеки, дозволяє розрахувати річний економічний ефект (ΔW) за формулами:

$$\Delta W = ГП_{\phi.в_1} \times \frac{P_{\phi_2}}{P_{\phi_1}} - ГП_{\phi.в_2}; \quad (4.25)$$

$$\Delta W = (P_{\phi_2} - P_{\phi_1}) \times \frac{ГП_{\phi, \phi_1}}{P_{\phi_1}} - (ГП_{\phi, \phi_2} - ГП_{\phi, \phi_1}) \quad (4.26)$$

б) на довгостроковий період.

У випадку збільшення рівня економічної безпеки показники економічної ефективності у довгостроковому періоді пропонується визначати за формулами:

$$E_{\phi_8} = \frac{P_{\phi, t}}{ГП_{к. \phi, \phi}} \geq E_{н. \phi_8}; \quad (4.27)$$

$$E_{н. \phi_8} = \frac{P_{\phi, t_2}}{P_{\phi, t_1}} \div \frac{ГП_{к. \phi, \phi_2}}{ГП_{к. \phi, \phi_1}} \geq 1, \quad (4.28)$$

де E_{ϕ_8} ($E_{н. \phi_8}$), $E_{н. \phi_8}$ – показник загальної (нормативний показник загальної) та порівняльної економічної ефективності валового та чистого кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з впровадженням економічної безпеки;

$P_{\phi, t}$, P_{ϕ, t_1} , P_{ϕ, t_2} – рівень економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, часток од.;

$ГП_{к. \phi, \phi}$, $ГП_{к. \phi, \phi_1}$, $ГП_{к. \phi, \phi_2}$ – кумулятивний валовий грошовий потік від операційної діяльності, спрямований на функціонування та підвищення рівня економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн.

Критерії вибору кращого управлінського рішення:

– за наявності одного варіанта:

$$E_{\phi_8} \geq E_{н. \phi_8};$$

– за наявності двох варіантів:

$$E_{н. \phi_8} \geq 1;$$

– за наявності трьох (і більше) варіантів:

$$E_{\phi_8} = \max.$$

Витрати зменшуються за рахунок підвищення надійності роботи служби економічної безпеки підприємства.

Визначення сутності та розрахунок показників надійності фінансової системи підприємства в економічній науковій літературі відсутні. Пропонуємо під надійністю фінансової системи розуміти «здатність фінансової системи виконувати свої функції без збитків протягом деякого потрібного часу». Для характеристики надійності фінансової

системи пропонуємо використати показники: безвідмовності, середню тривалість часу на один збиток, ймовірність безвідмовного функціонування фінансової системи протягом року.

Безвідмовність системи економічної безпеки підприємства – це її здатність виконувати свої функції протягом деякого часу без збитку для підприємства.

Здатність фінансової системи уникнути збитку може характеризувати такий показник, як середня тривалість господарської діяльності підприємства на один збиток.

Ймовірність безвідмовної роботи системи економічної безпеки підприємства протягом року – це ймовірність того, що фінансова система буде виконувати свої функції протягом цього періоду.

Пропонуємо показники економічної ефективності підвищення рівня надійності економічної безпеки розрахувати за формулами:

$$E_{\phi_0} = \frac{\Delta Z_{\phi}}{\Delta B_{e.\phi}} \geq 1; \quad (4.29)$$

$$E_{п.\phi_0} = \frac{\Delta Z_{\phi_2}}{\Delta Z_{\phi_1}} \div \frac{\Delta B_{e.\phi_2}}{\Delta B_{e.\phi_1}} \geq 1, \quad (4.30)$$

де E_{ϕ_0} , $E_{п.\phi_0}$ – показники загальної та порівняльної ефективності економічної безпеки підприємства;

ΔZ_{ϕ} , ΔZ_{ϕ_1} , ΔZ_{ϕ_2} – зменшення збитку підприємства за рахунок підвищення рівня надійності економічної безпеки у t -му, базисному та новому періодах, грн/рік;

$\Delta B_{e.\phi}$, $\Delta B_{e.\phi_1}$, $\Delta B_{e.\phi_2}$ – економічні витрати на економічну безпеку у t -му, базисному та новому періодах, грн./рік.

Критеріями вибору кращого варіанта економічної безпеки за рівнем надійності мають стати умови, за якими результат (індекс результату) буде перевищувати витрати (індекс витрат):

$$E_{\phi_0} \geq 1; E_{п.\phi_0} \geq 1.$$

У даному випадку зменшення суми збитку (ΔZ_{ϕ}) буде вважатися додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві. Врахування збитку в економічних розрахунках дозволяє привести порівнювані варіанти до зіставного вигляду за рівнем надійності.

Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки (ΔW_n), буде дорівнювати різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки та додатковими економічними витратами:

$$\Delta W_n = \Delta Z_\phi - \Delta B_{e.\phi} \quad (4.31)$$

Запропоновані показники економічної ефективності економічної безпеки підприємства наведені у таблиці 4.6.

Таблиця 4.6

**Показники економічної ефективності
економічної безпеки підприємства***

Результати	Витрати	Показники загальної економічної ефективності	Показники порівняльної економічної ефективності
Збільшення рівня економічної безпеки підприємства, $\Delta P_\phi = P_{\phi_2} - P_{\phi_1}$	Валовий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік	$E_{\phi_7} = \frac{P_\phi}{\Gamma\Pi_{\phi.v}} \geq E_{n.\phi_7}$	$E_{n.\phi_7} = \frac{P_{\phi_2}}{P_{\phi_1}} \div \frac{\Gamma\Pi_{\phi.v_2}}{\Gamma\Pi_{\phi.v_1}} \geq 1$
	Кумулятивний валовий умовний грошовий потік від операційної діяльності, грн.	$E_{\phi_8} = \frac{P_{\phi.t}}{\Gamma\Pi_{k.\phi.v}} \geq E_{n.\phi_8}$	$E_{n.\phi_8} = \frac{P_{\phi.t_2}}{P_{\phi.t_1}} \div \frac{\Gamma\Pi_{k.\phi.v_2}}{\Gamma\Pi_{k.\phi.v_1}} \geq 1$
Зменшення збитків за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, грн./рік $\Delta Z_\phi = Z_{\phi_1} - Z_{\phi_2}$	Збільшення економічних витрат на економічну безпеку, $\Delta B_{e.\phi} = \Delta B_\phi + E_n \times \Delta B_\phi$	$E_{\phi_9} = \frac{\Delta Z_\phi}{\Delta B_{e.\phi}} \geq 1$	$E_{n.\phi_9} = \frac{\Delta Z_{\phi_2}}{\Delta Z_{\phi_1}} \div \frac{\Delta B_{e.\phi_2}}{\Delta B_{e.\phi_1}} \geq 1$

* запропоновано автором

Ми вважаємо, що процедура вибору кращого варіанта управлінського рішення щодо впровадження системи економічної безпеки повинна бути такою:

– спочатку із декількох (двох і більше) варіантів вибирається кращий на основі максимального значення показника загальної економічної ефективності або показника порівняльної економічної ефективності, що перевищує одиницю;

– на другому етапі показник загальної економічної ефективності вибраного варіанта порівнюється з нормативним значенням, тобто з критерієм. Робиться висновок щодо доцільності варіанта економічної безпеки підприємства [238].

Тобто, річний економічний ефект надійності економічної безпеки буде досягнутий за умовою, що економічний результат від підвищення надійності економічної безпеки буде більшим за додаткові економічні витрати.

Додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві є зменшення суми збитку за рахунок: попередження фінансових санкцій, пені, адміністративних штрафів, збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей, ризиків, загроз, рейдерських атак, витоку комерційної інформації, ненадійних контрагентів, а також від повернення боргів та збільшення виторгу реалізації продукції.

Економічні витрати на підвищення надійності економічної безпеки включають в себе бухгалтерські витрати на економічну безпеку з врахуванням розміру нормативного прибутку, а саме: матеріали (канцтовари), заробітну плату персоналу служби безпеки, нарахування ЄСВ на фонд оплати праці цього персоналу, амортизацію на основні засоби та нематеріальні активи, інші витрати (на отримання інформації про загрози, відрядження, обслуговування офісної техніки).

Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки на промислових підприємствах м. Запоріжжя за 2013-2017 роки, склав:

1. На ПрАТ «Запоріжвогнетрив» – 14 116 661 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 22 395 540 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 8 278 879 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали:

33,22% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (7 439 733 грн.), 15,61% – попередження витоку комерційної інформації (3 496 117 грн.), 10,91% – уникнення загроз (2 442 861 грн.), 8,83% – зменшення фінансових санкцій (1 977 958 грн.), 6,56% – зменшення ризиків (1 468 452 грн.), 5,79% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (1 296 610 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 42,49% – заробітна плата персоналу служби безпеки (2 586 666 грн.), 9,35% – нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (569 066 грн.), 45,68% – витрати на отримання інформації про загрози, відрядження персоналу СБ та обслуговування офісної техніки (2 780 453 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.1.

2. ТОВ «ЗТМК» – 6 877 048 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 8 960 814 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 2 083 764 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 12,87% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (1 153 437 грн.), 12,39% – уникнення загроз (1 110 341 грн.), 10,70% – попередження витоку комерційної інформації (959 063 грн.), 9,23% – зменшення ризиків (826 996 грн.), 6,79% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (608 317 грн.), 1,56% – зменшення фінансових санкцій (139 713 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 77,19% – заробітна плата персоналу служби безпеки (1 286 742 грн.), 16,98% – нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (283 084 грн.), 2,46% – амортизація основних засобів та нематеріальних активів (41 046 грн.), 2,54% – отримання інформації про загрози та обслуговування офісної техніки (42 360 грн.). Впродовж періоду було зупинено дві спроби рейдерського захоплення ТОВ «ЗТМК», які були вчасно зупинені, що дозволило зберегти капітал підприємства у розмірі 3 390 346 грн. Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.2.

3. ПАТ «Запоріжавтомастика» – 1 510 705 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 3 307 994 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 1 797 289 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 29,79% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (985 518 грн.), 23,61% – зниження ризиків (780 922 грн.), 22,29% – уникнення загроз (737 301 грн.), 16,36% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (541 150 грн.), 1,89% – попередження витоку комерційної інформації (62 562 грн.), 4,35% – зменшення фінансових санкцій (144 020 грн.), 1,27% – збільшення виторгу від реалізації (42 119 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 79,92% – заробітна плата персоналу служби безпеки (1 305 864 грн.), 17,58% – нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (287 290 грн.), 1,32% – амортизація основних засобів та нематеріальних активів (21 634 грн.) та 0,86% – обслуговування офісної техніки (13 975 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.3.

4. ПрАТ «ЗТР» – 14 600 339 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 23 502 354 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 8 902 015 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 21,75% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (5 110 842 грн.), 37,20% – збільшення виторгу від реалізації продукції (8 743 621 грн.), 14,29% – уникнення загроз (3 358 183 грн.), 9,30% – зниження збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (2 186 704 грн.), 7,88% – попередження витоку комерційної інформації (1 852 573 грн.), 3,95% – зменшення фінансових санкцій (928 175 грн.), 5,23% – зменшення ризиків (1 229 440 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 73,97% – заробітна плата персоналу служби безпеки (4 303 613 грн.), 16,27% – нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (946 795 грн.), 8,30% – обслуговування офісної техніки, отримання інформації про загрози, відрядження

персоналу СБ (483 013 грн.) та 1,03% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (59 693 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.4.

5. ПрАТ «ЗАЗ» – 8 572 322 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 16 447 066 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 7 874 744 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 29,85% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (4 910 026 грн.), 18,87% – уникнення загроз (3 104 328 грн.), 13,74% – зниження збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (2 259 066 грн.), 13,04% – зменшення ризиків (2 144 706 грн.), 1,07 – зменшення фінансових санкцій (175 772 грн.), 0,63% – попередження витоку комерційної інформації (104 158 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 43,91% заробітна плата персоналу служби безпеки (3 006 725 грн.), 9,66% нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (661 478 грн.), 46,16% обслуговування офісної техніки, отримання інформації про загрози, відрядження персоналу СБ (3 160 957 грн.), 0,13% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (9 027 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.5.

6. ТОВ «Елемент-Перетворювач» – 2 633 431 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 4 392 469 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 1 759 038 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 42,05% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (1 847 177 грн.), 14,18% – попередження витоку комерційної інформації (622 653 грн.), 13,52% – уникнення загроз (593 954 грн.), 12,77% – зменшення ризиків (560 881 грн.), 10,70% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (469 877 грн.), 3,40% – збільшення виторгу реалізації продукції (149 437 грн.), 3,07% – зменшення фінансових санкцій (134 992 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 80,22%

заробітна плата персоналу служби безпеки (973 163 грн.), 17,65% нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (214 095 грн.), 1,06% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (12 880 грн.), 0,75% обслуговування офісної техніки (9 142 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.6.

7. ПАТ «ЗалК» – 4 048 898 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 6 099 039 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 2 050 141 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 16,59% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (1 011 564 грн.), 10,26% – уникнення загроз (625 911 грн.), 9,77% – зменшення ризиків (595 895 грн.), 8,21% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (500 980 грн.), 7,93% – збільшення виторгу реалізації продукції (483 755 грн.), 0,34% зменшення фінансових санкцій (21 030 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 80,52% заробітна плата персоналу служби безпеки (1 435 390 грн.), 17,71% нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (315 786 грн.), 1,03% обслуговування офісної техніки (18 372 грн.), 0,60% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (10 624 грн.). Впродовж періоду було зупинено дві спроби рейдерського захоплення ПАТ «ЗалК», які були вчасно зупинені, що дозволило зберегти капітал підприємства у розмірі 2 687 356 грн. Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.7.

8. ПАТ «Мотор-Січ» – 7 647 129 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 17 041 053 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 9 393 924 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 20,60% – зменшення суми збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (3 510 276 грн.), 19,71% – попередження витоку комерційної інформації (3 359 588 грн.), 7,89% – відмова від співпраці з ненадійними

контрагентами (1 344 283 грн.), 30,43% – збільшення виторгу від реалізації продукції (5 185 966 грн.), 8,79% – зменшення фінансових санкцій (1 497 558 грн.), 6,07% – уникнення загроз (1 034 195 грн.), 5,63% – зниження ризиків (959 429 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 78,01% заробітна плата персоналу служби безпеки (6 006 982 грн.), 17,16% нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (1 321 537 грн.), 3,53% обслуговування офісної техніки (272 108 грн.), 0,80% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (61 264 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.8.

9. ПАТ «Запоріжсталь» – 17 004 445 грн. Такий результат було отримано за рахунок одержання 40 281 501 грн. умовного доходу (зменшення збитку) від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та економічних витрат на її утримання у розмірі 23 277 057 грн. Найбільшу питому вагу в умовних доходах склали: 23,29% – відмова від співпраці з ненадійними контрагентами (9 382 596 грн.), 19,45% – попередження витоку комерційної інформації (7 836 104 грн.), 8,83% – зменшення збитку від крадіжок товарно-матеріальних цінностей (3 558 401 грн.), 8,33% – зниження ризиків (3 357 061 грн.), 8,93% – уникнення загроз (3 595 162 грн.), 0,55% – зменшення фінансових санкцій (221 344 грн.). Найбільшу питому вагу в структурі бухгалтерських витрат мали: 61% заробітна плата персоналу служби безпеки (9 160 293 грн.), 13,42% нарахування ЄСВ на фонд оплати праці персоналу СБ (2 015 264 грн.), 24,07% обслуговування офісної техніки та отримання інформації про загрози (3 615 313 грн.), 1,20% амортизація основних засобів та нематеріальних активів (180 807 грн.). Більш детальна інформація в розрізі років наведена у додатку Р, таблиці Р.9.

Запропоновані методи визначення економічної ефективності впровадження системи економічної безпеки підприємства не враховують дію фактора часу. Разом з тим фактор часу проявляє себе як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах виробництва.

У короткостроковому періоді (протягом року) під впливом інфляції збільшуються ціни на продукцію та матеріальні цінності.

У довгостроковому періоді дія фактора часу проявляється різнопланово:

– інвестор (власник), який вклав гроші у систему економічної безпеки, бажає повернути їх з відсотками, які б покривали інфляцію, враховували ризик, давали можливість заробити на проекті впровадження системи економічної безпеки підприємства;

– темп інфляції впливає на ціни. Темп інфляції може перевищувати ставку нарощування.

Інфляція є однією з найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, негативно впливаючи на всі сторони життя суспільства. Вона негативно впливає на результати та витрати господарської діяльності підприємства, знецінює всі доходи підприємства, збільшує його витрати, а також веде до зростання потреби в оборотних засобах. Зупинимось більш детально на розгляді визначення впливу дії фактора часу на економічну ефективність господарської діяльності підприємства при впровадженні системи економічної безпеки.

Державна служба статистики України щомісячно повідомляє про індекс інфляції (індекс споживчих цін). Індекс інфляції розраховується як добуток індексів за певний період. Річний індекс інфляції (I_p) дорівнює добутку щомісячних індексів інфляції (I_{m_i}):

$$I_p = I_{m_1} \times I_{m_2} \times \dots \times I_{m_{12}}. \quad (4.32)$$

Загальний індекс інфляції (I_3) дорівнює добутку індексів інфляції за роками (I_{p_i}):

$$I_3 = I_{p_1} \times I_{p_2} \times \dots \times I_{p_n}. \quad (4.33)$$

Дані про індекс інфляції по Україні за 1991-2017 роки наведено у таблиці 4.8.

Таблиця 4.8

Зведена таблиця індексів інфляції

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Січень	385,2	173,2	119,2	121,2	109,4	102,2	101,3	101,5	104,6	101,5	101,0	101,5	101,4	101,7	101,2	100,5	102,9	102,9	102,9	101,8	101,0	100,2	100,2	100,2	100,2	103,1	100,9	101,1	
Лютий	115,3	128,8	112,6	118,1	107,4	101,2	100,2	101,0	103,3	100,6	98,6	101,1	100,4	101,0	101,8	100,6	102,7	101,5	101,9	100,9	100,2	99,9	100,6	105,3	99,6	101,0	101,0	101,0	
Березень	112,1	122,1	105,7	111,4	103,0	100,1	100,2	101,0	102,0	100,6	99,3	101,1	100,4	101,6	99,7	100,2	103,8	101,4	100,9	101,4	100,9	101,4	100,3	100,0	102,2	110,8	101,0	101,8	
Квітень	107,6	123,6	106,0	105,8	102,4	100,8	101,3	102,3	101,7	101,5	101,4	100,7	100,7	100,7	99,6	100,0	103,1	100,9	99,7	101,3	100,0	100,0	100,0	103,3	114,0	103,5	100,9	100,9	
Травень	114,4	127,6	105,2	104,6	100,7	100,8	100,0	102,4	102,1	100,4	99,7	100,0	100,7	100,6	100,5	100,6	101,3	100,5	99,4	100,8	99,7	100,1	103,8	102,2	100,1	101,3	101,3	101,3	101,3
Червень	126,5	171,7	103,9	104,8	100,1	100,1	100,0	100,1	103,7	100,6	98,2	100,1	100,6	100,1	102,2	100,8	101,1	99,6	100,4	99,7	100,0	101,0	100,4	99,9	100,4	99,8	101,6	101,6	101,6
Липень	122,1	137,6	102,1	105,2	100,1	100,1	99,1	99,0	99,9	98,3	98,5	99,9	100,0	100,3	100,9	101,4	99,5	99,9	99,8	98,7	99,8	99,9	100,4	99,0	99,9	100,2	100,2	100,2	100,2
Серпень	104,0	108,3	121,7	102,6	104,6	105,7	100,0	100,2	101,0	100,0	99,8	99,8	98,3	99,9	100,0	100,6	99,9	99,8	101,2	99,6	99,7	99,3	100,8	99,2	99,7	99,9	99,9	99,9	99,9
Вересень	104,5	110,6	180,3	107,3	114,2	102,0	101,2	103,8	101,4	102,6	100,4	100,2	100,6	101,3	100,4	102,0	102,2	101,1	100,8	102,9	100,1	100,1	100,0	102,9	102,3	101,8	102,0	102,0	102,0
Жовтень	105,9	112,4	166,1	122,6	109,1	101,5	100,9	106,2	101,1	101,4	100,2	100,7	101,3	102,2	100,9	102,6	102,9	101,7	100,9	100,5	100,0	100,0	100,4	102,4	98,7	102,8	101,2	101,2	101,2
Листопад	116,5	122,0	145,3	172,3	106,2	101,2	100,9	103,0	102,9	100,4	100,5	100,7	101,9	101,6	101,2	101,8	102,2	101,5	101,1	100,3	100,1	99,9	100,2	101,9	102,0	101,8	100,9	100,9	100,9
Грудень	124,6	135,1	190,8	128,4	104,6	100,9	101,4	103,3	104,1	101,6	101,4	101,5	102,4	100,9	100,9	102,1	102,1	100,9	100,8	100,2	100,2	100,2	100,5	103,0	100,7	100,9	101,0	101,0	101,0
Всього за рік *	390,0	2100,0	10256,0	501,0	281,7	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	113,7	113,7
Середньомісячний темп росту	121,0	128,9	147,1	114,4	109,0	102,8	100,8	101,6	101,5	101,9	100,5	99,9	100,7	100,9	100,8	100,9	101,3	101,7	101,0	100,7	100,3	99,9	100,0	101,9	103,1	101,0	101,1	101,1	101,1
Середньорічний темп росту	1627,0	4835,0	991,2	477,0	180,3	115,9	110,6	122,7	128,2	112,0	100,8	105,2	109,0	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1	148,7	113,9	114,4	114,4	114,4	114,4

* Грудень до грудня попереднього року

Джерело: [128]

Темп інфляції може бути врахований залежно від того, скільки коштів ми бажаємо одержати. Якщо майбутню вартість, то інфляція ще збільшить її на певну величину. Тобто інфляція збільшує реальну ставку нарощування, оскільки з врахуванням темпу інфляції m відсотків на рік один і той же набір товарів коштуватиме $(1+m)$ разів більше, ніж на початку року. Ситуацію через рік можна визначити так:

$$1 + \Gamma_n = (1 + \Gamma) \times (1 + m), \quad (4.34)$$

де Γ_n – необхідна ставка нарощування;

Γ – номінальна ставка нарощування;

m – річний темп інфляції [156, с. 407].

Разом з тим інфляція зменшує реальну ставку дисконтування. Грошова одиниця зросте за рік у $(1+r)$ разів, але її купівельна спроможність зменшиться у $(1+m)$ разів за рахунок інфляції. Тобто через рік:

$$1 + \Gamma_p = \frac{1 + \Gamma}{1 + m}; \quad (4.35)$$

$$\Gamma_p = \frac{\Gamma - m}{1 + m}, \quad (4.36)$$

де Γ_p – реальна ставка нарощування (дисконтування);

Γ – номінальна ставка дисконтування (звичайна ставка);

m – річний темп інфляції [150, с. 186].

Отже, якщо ставка доходності за депозитом у комерційному банку складає 15% річних. Річний темп інфляції становить 12%. Реальна річна доходність вкладника банку складе $(0,15 - 0,12) \div (1 + 0,12) = 0,0268$. Тобто 2,68% річних. Це приблизно дорівнює різниці між номінальною ставкою дисконтування та річним номіналом інфляції:

$$\Gamma_p = \Gamma - m = 0,15 - 0,12 = 0,03 \quad (4.37)$$

Тобто 3% річних. При врахуванні дії фактора часу на економічні розрахунки у грошовому вираженні виходять із того, що сума наявних коштів може бути вищою від очікуваної. Крім того, на цю суму коштів буде впливати інфляція та ризик неповернення.

Концепція вартості грошей у часі базується на тому, що вартість грошей змінюється. У зв'язку з цим використовується два поняття – теперішня (початкова, приведена) вартість грошей та майбутня (кінцева) вартість грошей. Майбутня вартість грошей – це вартість інвес-

тована у теперішньому часі, в яку перетворюються грошові кошти через певний час. Майбутня вартість вираховується за формулою:

$$G_m = G_t \times (1 + \Gamma)^t, \quad (4.38)$$

де G_m – майбутня вартість грошей;

G_t – теперішня вартість грошей;

Γ – ставка нарощування (норма доходності);

t – період, роки. Величину $(1 + \Gamma)^t$ – називають множителем компаундування.

Теперішня вартість грошей відповідно буде дорівнювати:

$$G_m = G_t \div (1 + \Gamma)^t \quad (4.39)$$

Зворотній процес компаундування, тобто величину $1 \div (1 + \Gamma)^t$ називають множителем дисконтування (приведення). Тут t – ставка дисконтування [150, с. 10].

Якщо необхідно визначити, скільки грошей треба інвестувати в систему економічної безпеки підприємства у даний час, щоб вкладати їх за роками, треба дисконтувати грошові потоки від операційної діяльності кожного року, тоді розрахунок матиме вигляд:

$$G_{\Pi_t} = \sum_{i=1}^n \frac{G_{\Pi_i}}{(1 + \Gamma)^i}, \quad (4.40)$$

де G_{Π_i} – грошові потоки від операційної діяльності спрямовані в систему економічної безпеки підприємства i -го періоду;

$i=1, 2, \dots, n$ – кількість періодів (років) одержання грошових надходжень на систему економічної безпеки підприємства.

Аналізуючи дію фактору часу на економічні показники, треба визначатись, з якою метою воно буде здійснюватись. Це обумовлено особливостями завдань, поставлених перед власником при інвестуванні коштів у систему економічної безпеки підприємства. Побудова графіка залежності результатів і витрат ефективності господарської діяльності при впровадженні системи економічної безпеки підприємства змінює підходи до дії фактора часу. Ми виходили у даному разі з таких принципів:

– фактор часу впливає як на результати, так і на витрати на впровадження системи економічної безпеки підприємства;

- фактор часу повинен врахувати фінансові інтереси власника на впровадження системи економічної безпеки підприємства;
- фактор часу впливає на амортизаційну політику підприємства впровадження системи економічної безпеки підприємства;
- фактор часу впливає на період повернення авансованих і використаних інвестицій на впровадження системи економічної безпеки підприємства;
- дія фактора часу повинна бути спрямована на прогнозування діяльності підприємства щодо впровадження системи економічної безпеки підприємства на майбутній період.

Розглянемо дані принципи більш детально.

Принцип впливу дії фактора часу як на результати, так і на витрати на впровадження системи економічної безпеки підприємства. За період функціонування підприємства під дією фактора часу буде змінюватись накопичений обсяг реалізованої продукції (як від зміни цін на одиницю продукції, так від збільшення натурального обсягу реалізації). Фактор часу впливає на витрати системи економічної безпеки підприємства. Під дією інфляції збільшується ціна матеріальних цінностей повинна збільшуватись заробітна плата.

Принцип врахування фінансових інтересів власника полягає в тому, що якби власник поклав гроші в банк на депозит, він одержував би щомісячні відсотки. Ми розглядаємо випадок, коли власник, вклавши гроші у впровадження системи економічної безпеки підприємства. Власник бажає повернути їх з відсотками, які будуть покривати інфляцію та враховувати ризик.

Принцип впливу на амортизаційну політику впровадження системи економічної безпеки підприємства. Бажання власника повернути вкладені кошти на впровадження системи економічної безпеки підприємства з вигодою означає, що поверненню підлягає майбутня вартість необоротних активів. З цією метою повинна бути переглянута амортизаційна політика власника. Норми амортизації повинні бути спрямовані на повернення майбутньої вартості основних засобів.

Принцип впливу на період повернення авансованих і використаних інвестицій на впровадження системи економічної безпеки

підприємства передбачає, що поверненню підлягають кумулятивні витрати, які під дією фактора часу збільшуються на коефіцієнт компаундування. Бажання використати дисконтування витрат, привести їх до теперішньої вартості не враховують комерційні інтереси власника щодо впровадження системи економічної безпеки на підприємстві.

Принцип спрямованості на прогнозування діяльності підприємства щодо впровадження системи економічної безпеки підприємства на майбутній період. Побудова графіка залежності результатів і витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства від тривалості періоду передбачає, що обсяги реалізації і витрати треба планувати на майбутнє, прогнозувати вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Планування показників та їх прогнозування відрізняється. Планування означає, якого рівня ми бажаємо (плануємо) досягти. Прогнозування зміни показників означає з'ясування, якого рівня вони можуть досягти [239].

Наразі у динамічних методах, які застосовують для оцінювання ефективності інвестицій, авансованих у впровадження системи економічної безпеки підприємства, приводять інвестиційні витрати і грошові надходження до теперішньої вартості. Це йде в розріз з економічними процесами, які відбуваються протягом періоду інвестиційного проекту впровадження системи економічної безпеки підприємства.

Савчук В., аналізуючи теорію та практику оцінювання ефективності інвестицій, зазначає, що дисконтування грошового потоку застосовується з метою вилучення з нього доходу інвестора. Таким чином не враховуються інтереси кредитного та прямого інвестора. Кредитний інвестор зацікавлений у тому, щоб повернути свої гроші та отримати відсотки. Прямий інвестор (власник) намагається заробити на проекті [103; 407; 456].

4.4. Обґрунтування доцільності витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства

У вітчизняних та зарубіжних методиках економічна ефективність інвестиційних та інноваційних проектів визначається на основі зіставлення нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності (річного прибутку грошового потоку) та авансованих інвестицій.

Грошовий потік від операційної діяльності, як джерело фінансування витрат на економічну безпеку, не є результатом господарської діяльності. Обґрунтування вибору кращого варіанта можна здійснити на підставі розрахунку співвідношення надходжень і витрат та його порівняння з нормативним значенням. Називати це співвідношення показником економічної ефективності не є правильним. Згідно з теорією ефективності показник економічної ефективності відображає визначення величини економічного результату в розрахунку на одиницю витрат. Виникає питання, чи можна приймати управлінське рішення на основі співвідношення грошових потоків та інвестицій. Прийняти рішення можна, але прийняте рішення буде базуватися на розрахунку показника, що відображає співвідношення витрат до витрат. Такий показник не є показником економічної ефективності, оскільки він порушує основоположний принцип теорії ефективності щодо відповідності результатів і витрат, а також він передбачає, що витрати являються причиною, а результати – слідством даних витрат. Отже, якщо вибір кращого варіанта здійснюється на підставі співвідношення грошових надходжень і витрат за рахунок цих надходжень, даний показник не відображає економічну ефективність вибраного варіанта. Вибір кращого варіанта і розрахунок його ефективності – це різні поняття. Обґрунтування вибору варіанта та обґрунтування ефективності варіанта – різні категорії, але вони дають можливість обґрунтувати прийняте управлінське рішення.

Прийняття управлінського рішення на основі використання грошових потоків має істотну перевагу. Метод можна використовувати тоді, коли вимірювання результату не можливе. Це стосується випадків,

коли приймається рішення на рівні структурних підрозділів підприємства, які не випускають продукцію. Вони виконують певну функцію. Прикладом виконання такої функції є забезпечення економічної безпеки підприємства.

Прийняття управлінського рішення щодо впровадження системи економічної безпеки у довгостроковому періоді виробництва здійснюються на підставі наступних формул.

Для прийняття рішення щодо обґрунтування впровадження системи економічної безпеки на підприємстві пропонуємо співставити нагромаджені економічні і кумулятивні авансовані витрати.

Нагромаджені економічні витрати на впровадження системи економічної безпеки ($B_{\text{е.н.ф}}$) дорівнюють:

$$B_{\text{е.н.ф}} = (B_{\text{ф}} + E_{\text{н}}^{\text{в}} \times B_{\text{ф}}) \times t, \quad (4.41)$$

де $B_{\text{ф}}$ – середньорічні бухгалтерські витрати на впровадження системи економічної безпеки, грн./рік;

$\Pi_{\text{у.ф}} = E_{\text{н}}^{\text{в}} \times B_{\text{ф}}$ – умовний середньорічний валовий прибуток, грн./рік;

$E_{\text{н}}^{\text{в}}$ – нормативний коефіцієнт, часток одиниці;

t – розрахунковий період, роки.

Середньорічні бухгалтерські витрати на впровадження системи економічної безпеки визначаються таким чином:

$$B_{\text{ф}} = B_{\text{а.ф}} + B_{\text{м.ф}} + B_{\text{ін.ф}} + B_{\text{зн.ф}} + B_{\text{есв.ф}}, \quad (4.42)$$

де $B_{\text{а.ф}}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік;

$B_{\text{м.ф}}$ – середньорічні матеріальні витрати, грн./рік;

$B_{\text{ін.ф}}$ – середньорічні інші витрати, грн./рік;

$B_{\text{зн.ф}}$ – середньорічні витрати на оплату праці, пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік;

$B_{\text{есв.ф}}$ – середньорічні нарахування ЄСВ на фонд оплати праці, пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік.

Авансовані кумулятивні витрати на економічну безпеку ($C_{\text{к.ф.а}}$) розраховуються за формулою:

$$C_{\text{к.ф.а}} = C_{\text{о.ф}} + (B_{\text{м.ф}} + B_{\text{ін.ф}} + B_{\text{зн.ф}} + B_{\text{есв.ф}}) \times t, \quad (4.43)$$

де $C_{o.ф}$ – амортизована вартість основних засобів, пов'язаних з впровадженням системи економічної безпеки, грн.

Коефіцієнт співвідношення (K) нагромаджених економічних витрат та кумулятивних авансованих витрат визначаються за формулою:

$$K = \frac{B_{e.н.ф}}{C_{к.ф.а}} \quad (4.44)$$

вищезазначений коефіцієнт може приймати різні значення, а саме:

при $B_{e.н.ф} > C_{к.ф.а}$, $K > 1$;

при $B_{e.н.ф} = C_{к.ф.а}$, $K = 1$;

при $B_{e.н.ф} < C_{к.ф.а}$, $K < 1$.

Критерієм вибору кращого управлінського рішення щодо впровадження системи економічної безпеки є умова, що нагромаджені задані (заплановані, нормативні) економічні витрати перевищують або дорівнюють кумулятивним авансованим витратам ($K \geq 1 + \Delta z$).

Якщо із нагромаджених економічних та із кумулятивних авансованих витрат відняти нагромаджені матеріальні витрати та витрати на оплату праці, коефіцієнт співвідношення (K') прийме вигляд:

$$K' = \frac{ГП_{н.ф}}{C_{o.ф}} = \frac{(B_{a.ф} + П_{y.ф}) \times t}{C_{o.ф}}; \quad (4.45)$$

$$ГП_{н.ф} = B_{e.н.ф} - (B_{м.ф} + B_{ін.ф} + B_{зн.ф} + B_{есв.ф}) \times t = (B_{a.ф} + П_{y.ф}) \times t; \quad (4.46)$$

$$C_{o.ф} = C_{к.ф.а} - (B_{м.ф} + B_{ін.ф} + B_{зн.ф} + B_{есв.ф}) \times t, \quad (4.47)$$

де $ГП_{н.ф}$ – нагромаджений умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн.;

$C_{o.ф}$ – амортизована вартість основних засобів, пов'язана з впровадженням системи економічної безпеки, грн.;

$П_{y.ф}$ – середньорічний умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік;

$B_{a.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік.

Коефіцієнт K' може мати такі значення:

при $ГП_{н.ф} > C_{o.ф}$, $K' > 1$;

при $ГП_{н.ф} = C_{o.ф}$, $K' = 1$;

при $ГП_{н.ф} < C_{о.ф}$, $K' < 1$.

Критерієм прийняття управлінського рішення про доцільність впровадження системи економічної безпеки є умова, що $K' \geq 1$. Цей критерій є необхідним, але недостатнім. Перевищення нагромадженого грошового потоку від операційної діяльності над авансованою вартістю основних засобів є позитивним явищем. Разом з тим для прийняття остаточного рішення необхідно, щоб коефіцієнт співвідношення K' давав можливість одержати заданий (нормативний, запланований) прибуток грошового потоку. Це означає, що критерієм повинне бути значення $K' \geq 1 + \Delta_3$. Тут Δ_3 – додаткове збільшення критерію, що потребує співвідношення заданого нагромадженого умовного валового грошового потоку від операційної діяльності ($ГП_{н.ф.в}^3$) у розмірі:

$$K' = \frac{ГП_{н.ф.в}^3}{C_{о.ф}} \geq 1 + \Delta_3. \quad (4.48)$$

Показник може бути побудований на співвідношенні заданого нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності ($ГП_{н.ф.ч}$) та авансованої амортизованої вартості основних засобів ($C_{о.ф}$):

$$K'' = \frac{ГП_{н.ф.ч}}{C_{о.ф}} > 1 + \Delta_3. \quad (4.49)$$

Коефіцієнт K'' нагадує індекс доходності (показник прибутковості) інвестицій, який використовується в зарубіжних методах (без дисконтування):

$$ID_{ч} = \frac{(B_a + П_{ч}) \times t}{I} = \frac{(B_a + П_{ч}) \times t}{C_o + C_{об}} > 1, \quad (4.50)$$

де $ID_{ч}$ – індекс доходності, часток од.;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік;

$П_{ч}$ – середньорічний чистий прибуток грошового потоку, грн./рік;

t – розрахунковий період, роки;

C_o – вартість основних засобів, грн.;

$C_{об}$ – оборотні кошти, грн.

Перша відмінність між показниками (K'') та ($ID_{ч}$) полягає у виборі критерію. Показник K'' передбачає можливість одержання заданого

(запланованого, нормативного) нагромадженого умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності.

Друга відмінність запропонованого показника (K'') та показника, що використовується на практиці ($ИД_ч$), полягає в тому, що в знаменнику формули використовуються різні величини. В запропонованій формулі – вартість основних засобів, на практиці – вартість основних засобів плюс оборотні кошти (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Співвідношення нагромаджених та кумулятивних авансованих витрат, що фактично використовується на практиці*

Нагромаджені витрати, грн.	Кумулятивні витрати, грн.	Запропоноване співвідношення	Співвідношення, що використовується на практиці
Нагромаджені умовні економічні витрати, $B_{e.n.f}$	Кумулятивні авансовані витрати, $C_{k.a.f}$	$K = \frac{B_{e.n.f}}{C_{k.a.f}} \geq 1 + \Delta z$	Не розраховується
Нагромаджений умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_{н.ф.в}$	Авансована вартість основних засобів, $C_{o.f}$	Валовий індекс дохідності $K' = \frac{ГП_{н.ф.в}}{C_{o.f}} \geq 1 + \Delta z$	Валовий індекс дохідності $ИД_в = \frac{ГП_{н.в}}{C_o + C_{об}} > 1$ $E_в = \frac{П_в}{C_o + C_{об}} > 1$
Нагромаджений умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, $ГП_{н.ф.ч}$	$C_{o.f}$	Чистий індекс дохідності $K'' = \frac{ГП_{н.ф.ч}}{C_{o.f}} > 1 + \Delta z$	Чистий індекс дохідності $ИД_ч = \frac{ГП_{н.ч}}{C_o + C_{об}} > 1$ $E_ч = \frac{П_ч}{C_o + C_{об}} > 1$

* запропоновано автором

Крім показників, представлених у табл. 4.10, можуть бути розраховані інші, які враховують валовий, чистий, дійсний та заданий умовний прибуток грошового потоку та умовний грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з економічною безпекою (табл. 4.11, 4.12).

**Порівняння показників зіставлення нагромаджених
та кумулятивних авансованих витрат (без врахування дії
фактора часу) ***

Запропоновані показники	Показники, що використовуються на практиці
1	2
1. Індекс умовної дохідності	
- валовий індекс дохідності $ID_{\text{в}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.вт}}}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}}}$	$ID'_{\text{в}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{вт}}}{\sum_{t=1}^T (C_{\text{от}} + C_{\text{обт}})}$
- чистий індекс дохідності $ID_{\text{ч}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.чт}}}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}}}$	$ID'_{\text{ч}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{чт}}}{\sum_{t=1}^T (C_{\text{от}} + C_{\text{обт}})}$
- дійсний індекс дохідності $ID_{\text{д}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.лт}}}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}}}$	Не розраховується
- заданий індекс дохідності $ID_{\text{з}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.зт}}}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}}}$	Не розраховується
2. Умовний дохід проекту	
- валовий дохід проекту $ВД = \sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.вт}} - C_{\text{о.ф}}$	$ВД' = \sum_{t=1}^T GP_{\text{вт}} - (C_{\text{о}} + C_{\text{об}})$
- чистий дохід проекту $ЧД = \sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.чт}} - C_{\text{о.ф}}$	$ЧД' = \sum_{t=1}^T GP_{\text{чт}} - (C_{\text{о}} + C_{\text{об}})$
- дійсний дохід проекту $ДД = \sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.лт}} - C_{\text{о.ф}}$	Не розраховується

Закінчення табл. 4.11

1	2
- заданий дохід проекту $ЗД = \sum_{t=1}^T ГП_{\phi.зt} - C_{o,\phi}$	Не розраховується
3. Норма умовного прибутку грошового потоку на капітал	
- валова рентабельність $P_{в} = \frac{П_{у,\phi,в}}{C_{o,\phi}} \geq P_{н,в}$	Не розраховується
- чиста рентабельність $P_{ч} = \frac{П_{у,\phi,ч}}{C_{o,\phi}} \geq P_{н,ч}$	$P_{ч} = \frac{П_{ч}}{(C_o + C_{об})}$
- дійсна рентабельність $P_{д} = \frac{П_{у,\phi,д}}{C_{o,\phi}} \geq P_{н,д}$	Не розраховується
- задана рентабельність $P_{з} = \frac{П_{у,\phi,з}}{C_{o,\phi}} \geq P_{н,з}$	Не розраховується
4. Рентабельність умовного грошового потоку від операційної діяльності	
- рентабельність валового грошового потоку від операційної діяльності $P_{гп,в} = \frac{ГП_{\phi,вт}}{\sum_{t=1}^T C_{o,\phi t}} \geq P_{н,гп,в}$	Не розраховується
- рентабельність чистого грошового потоку від операційної діяльності $P_{гп,ч} = \frac{ГП_{\phi,чt}}{\sum_{t=1}^T C_{o,\phi t}} \geq P_{н,гп,ч}$	$P'_{гп,ч} = \frac{ГП_{чt}}{\sum_{t=1}^T (C_o + C_{об})}$
- рентабельність дійсного грошового потоку від операційної діяльності $P_{гп,д} = \frac{ГП_{\phi,дt}}{\sum_{t=1}^T C_{o,\phi t}} \geq P_{н,гп,д}$	Не розраховується
- рентабельність заданого грошового потоку від операційної діяльності $P_{гп,з} = \frac{ГП_{\phi,зt}}{\sum_{t=1}^T C_{o,\phi t}} \geq P_{н,гп,з}$	Не розраховується

* запропоновано та згруповано автором

Серед показників, представлених у табл. 4.11, не фігурує термін окупності. В табл. 4.12 наведено порівняння показників зіставлення нагромаджених та кумулятивних авансованих витрат з урахуванням дії фактора часу, запропоноване автором, і тих, що використовуються на практиці. Для порівняння взяті показники індексу дохідності, доходу проекту, внутрішньої норми. Запропоновані показники враховують, що: а) умовний грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадження системи економічної безпеки, може бути валовим, чистим, дійсним, заданим; б) дія фактора часу, спрямована на задоволення комерційних інтересів власника. З цією метою грошові потоки від операційної діяльності збільшуються на індекс річної інфляції (I_t); вартість основних засобів, що амортизуються, збільшується на коефіцієнт компаундування $(1+e)^t$. В даному разі ставка нарощування (e) приймається однаковою за роками. Насправді вона може змінюватися щороку; в) коефіцієнт компаундування та індекс інфляції різні величини. Як правило, перша перевищує другу.

Таблиця 4.12

Порівняння показників зіставлення нагромаджених та кумулятивних авансованих витрат (з урахуванням дії фактора часу) *

Запропоновані показники	Показники, що використовуються на практиці
1	2
1. Індекс умовної дохідності	
- валовий індекс дохідності $ID_v = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.вт}} \times I_t}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}} \times (1+e)^t} > 1 + \Delta z$	Не розраховується
- чистий індекс дохідності $ID_{\text{ч}} = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{\text{ф.чт}} \times I_t}{\sum_{t=1}^T C_{\text{о.фт}} \times (1+e)^t} > 1 + \Delta z$	- чистий дисконтований індекс дохідності $ID'_{\text{ч}} = \frac{\sum_{t=1}^T \frac{GP_{\text{чт}}}{(1+e)^t}}{\sum_{t=1}^T \frac{C_{\text{о}} + C_{\text{об}}}{(1+e)^t}} > 1$

Закінчення табл. 4.12

1	2
- дійсний індекс дохідності $ID_d = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{ф.дт} \times I_t}{\sum_{t=1}^T C_{о.фт} \times (1+e)^t} > 1 + \Delta z$	Не розраховується
- заданий індекс дохідності $ID_z = \frac{\sum_{t=1}^T GP_{ф.зт} \times I_t}{\sum_{t=1}^T C_{о.фт} \times (1+e)^t} > 1 + \Delta z$	Не розраховується
2. Умовний дохід від впровадження системи економічної безпеки	
- валовий дохід проекту $ВД = \sum_{t=1}^T GP_{ф.вт} \times I_t - C_{о.ф} \times (1 + \Delta z) \times (1 + e)^t > 0$	Не розраховується
- чистий дохід проекту $ЧД = \sum_{t=1}^T GP_{ф.чт} \times I_t - C_{о.ф} \times (1 + \Delta z) \times (1 + e)^t > 0$	Чистий дисконтований дохід проекту $ЧДД = \sum_{t=1}^T \frac{GP_{чт}}{(1+e)^t} - (C_o + C_{об}) > 0$
- дійсний дохід проекту $ДД = \sum_{t=1}^T GP_{ф.дт} \times I_t - C_{о.ф} \times (1 + \Delta z) \times (1 + e)^t > 0$	Не розраховується
- заданий дохід проекту $ЗД = \sum_{t=1}^T GP_{ф.зт} \times I_t - C_{о.ф} \times (1 + \Delta z) \times (1 + e)^t > 0$	Не розраховується
3. Внутрішня норма	
- рівняння чистої окупності авансованих витрат $\sum_{t=1}^{t_n} GP_{ф.чт} \times I_t = \sum_{t=1}^{t_n} C_{о.фт} \times (1+e)^t$	- внутрішня норма дисконту $\sum_{t=1}^{T_o} \frac{GP_{чт}}{(1+e_{вн})^t} = \sum_{t=1}^{T_o} \frac{(C_o + C_{об})}{(1+e_{вн})^t}$

* запропоновано та згруповано автором

На практиці використовуються однакові коефіцієнти дисконтування грошових потоків від операційної діяльності та інвестицій. Це призводить до нівелювання дії фактора часу, оскільки для розрахунку індексу дохідності коефіцієнти дисконтування скорочуються при діленні, а в показнику чистого доходу проекту скорочуються при визначенні різниці.

Показнику чистого дисконтованого доходу проекту (*ЧДД*), що використовується на практиці, приділяється значна увага при обґрунтуванні доцільності проекту. Якщо $ЧДД > 0$, це означає, що задіяний капітал має дохідність більшу, ніж ставка відсотка. Ми вважаємо, що критерій $ЧДД > 0$ є необхідним, але недостатнім. Він не спонукає одержанню заданого прибутку грошового потоку, заданого грошового потоку. Пропонуємо умовний чистий дохід, пов'язаний з економічною безпекою, визначати за формулою, яка впливає із показника чистого індексу дохідності

$$ЧД = \sum_{t=1}^T (\Gamma\Pi_{\text{ф.чт}} \times I_t) - C_{\text{о.ф}} \times (1 + \Delta\varepsilon) \times (1 + e)^t, \quad (4.51)$$

де *ЧД* – чистий дохід проекту економічної безпеки, грн;

$\Gamma\Pi_{\text{ф.чт}}$ – умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки у *t*-му році, грн;

I_t – річний індекс інфляції;

$C_{\text{о.ф}}$ – амортизована вартість основних засобів, пов'язаних з впровадженням системи економічної безпеки, грн;

$\Delta\varepsilon$ – додаткове збільшення критерію чистого індексу дохідності;

T – тривалість проекту, роки;

t – розрахунковий період, роки;

e – ставка нарощування, частки од.

Тепер, щоб одержати чистий дохід більший за нуль, треба мати умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності такий, що перевищує інвестиції в основні засоби, збільшені на коефіцієнт $(1 + \Delta\varepsilon)$.

Окремо треба звернути увагу на показник внутрішньої норми дохідності проекту, що використовується на практиці. Внутрішня норма визначається в процесі розрахунку на основі рівності дисконтованих грошових потоків від операційної діяльності та інвестицій, потім порівнюється з нормою дохідності на вкладений капітал. Якщо внутрішня норма дорівнює або більше тієї, що потребує підприємство, інвестиції у даний проект виправдані, тому може розглядатися питання про його прийняття.

Змоделюємо ситуацію, коли нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності дорівнює авансованим інвестиціям. Це відбувається у чистий період повернення інвестицій ($t_{п.ч}$). За період ($t_{п.ч}$) грошовий потік від операційної діяльності буде нагромаджений і збільшений на індекс інфляції, інвестиції – збільшаться на коефіцієнт компаундування $(1+e)^{t_{п.ч}}$. Внутрішня норма дохідності не враховує дані обставини.

Обґрунтування прийняття рішення щодо впровадження системи економічної безпеки у короткостроковому періоді виробництва здійснюються за схемою.

Показники, що використовуються на практиці для обґрунтування даного проекту, передбачають його функціонування у довгостроковому періоді. У короткостроковому періоді (протягом року) показники (крім строку окупності) не розраховуються. Враховуючи це, можна запропонувати методи визначення індикаторів доцільності впровадження системи економічної безпеки на підприємстві, що засновані на взаємодії нагромаджених протягом року умовних грошових потоків та авансованих витрат. До методів, що можуть бути використані у короткостроковому періоді, віднесемо:

- метод, заснований на визначенні рентабельності амортизації;
- метод, заснований на визначенні річного економічного ефекту;
- метод вибору на основі індексу дохідності грошового потоку;
- метод, заснований на різниці між сумою грошового потоку та амортизації;
- метод оцінювання періоду повернення інвестицій (буде розглянуто у наступному розділі роботи).

Метод оцінювання рентабельності амортизації визначається відношенням умовного річного прибутку грошового потоку до річної амортизації. Враховуючи те, що умовний прибуток грошового потоку може бути валовим, чистим, дійсним та заданим, пропонується розрахувати показники рентабельності за формулами:

Валова рентабельність амортизації матиме вигляд:

$$P_{в.а} = \frac{\Pi_{у.ф.в}}{B_{а.ф}} \geq P_{н.в.а}, \quad (4.52)$$

де $P_{в.а}$ – валова рентабельність амортизації, часток од.;

$\Pi_{у.ф.в}$ – умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік;

$V_{а.ф}$ – амортизаційні відрахування, пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта є перевищення (рівність) валової рентабельності ($P_{в.а}$) над нормативним значенням ($P_{н.в.а}$), тобто $P_{в.а} \geq P_{н.в.а}$.

Чиста рентабельність амортизації може бути розрахована таким чином:

$$P_{ч.а} = \frac{\Pi_{у.ф.ч}}{V_{а.ф}} \geq P_{н.ч.а}, \quad (4.53)$$

де $P_{ч.а}$ – чиста рентабельність амортизації, часток од.;

$\Pi_{у.ф.ч}$ – умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн/рік;

$P_{н.ч.а}$ – нормативна чиста рентабельність амортизації, часток од.

Критерієм вибору має стати умова, що $P_{ч.а} \geq P_{н.ч.а}$.

Дійсна рентабельність амортизації визначається таким чином:

$$P_{д.а} = \frac{\Pi_{у.ф.д}}{V_{а.ф}} \geq P_{н.д.а}, \quad (4.54)$$

де $P_{д.а}$ – дійсна рентабельність амортизації, часток од.;

$\Pi_{у.ф.д}$ – умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн/рік;

$P_{н.д.а}$ – нормативна дійсна рентабельність амортизації, часток од.

Критерієм вибору варіанта є перевищення (рівність) дійсної рентабельності над нормативним значенням ($P_{д.а} \geq P_{н.д.а}$).

Задана рентабельність амортизації має вигляд:

$$P_{з.а} = \frac{\Pi_{у.ф.з}}{V_{а.ф}} \geq P_{н.з.а}, \quad (4.55)$$

де $P_{з.а}$ – задана рентабельність амортизації, часток од.;

$\Pi_{у.ф.з}$ – заданий (запланований) умовний прибуток грошового потоку, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн/рік;

$P_{н.з.а}$ – нормативна задана рентабельність амортизації, часток од.

Критерієм вибору варіанта економічної безпеки є умова, що $P_{з.а} \geq P_{н.з.а}$.

Нормативні значення рентабельності амортизації, пов'язаної з впровадження системи економічної безпеки, можна визначити на основі перевищення нормативної рентабельності амортизації на рівні підприємства. Вона розраховується відношенням нормативного валового (чистого, дійсного, заданого) прибутку грошового потоку до річної амортизації.

За наявності двох і більше варіантів вибір кращого можна здійснити на основі максимального значення показника рентабельності амортизації. Кращим з двох варіантів є той, у якого індекс умовного прибутку грошового потоку, пов'язаного з впровадженням системи економічної безпеки, буде перевищувати індекс амортизації витрат.

Метод визначення річного економічного ефекту є модифікацією методу оцінювання рентабельності амортизації. Річний економічний ефект є величиною, яка визначається перевищенням умовного річного прибутку грошового потоку над нормативним умовним прибутком грошового потоку. Він визначається добутком нормативного рівня рентабельності та річних амортизаційних відрахувань, пов'язаних з впровадженням системи економічної безпеки. Річний економічний ефект пропонується визначати за формулами:

$$W_v = \Pi_{y.f.v} - P_{n.v.a} \times B_{a.f} > 0; \quad (4.56)$$

$$W_c = \Pi_{y.f.c} - P_{n.c.a} \times B_{a.f} > 0; \quad (4.57)$$

$$W_d = \Pi_{y.f.d} - P_{n.d.a} \times B_{a.f} > 0; \quad (4.58)$$

$$W_z = \Pi_{y.f.z} - P_{n.z.a} \times B_{a.f} > 0, \quad (4.59)$$

де W_v (W_c , W_d , W_z) – валовий (чистий, дійсний, заданий) річний економічний ефект, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта є умова, що економічний ефект існує, тобто перевищує нуль ($w_v > 0$; $w_c > 0$; $w_d > 0$; $w_z > 0$).

Метод вибору на основі індексу дохідності грошового потоку від операційної діяльності передбачає розрахунок рівня дохідності відношення умовного грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з впровадженням системи економічної безпеки, до амортизаційних відрахувань за формулами:

$$ID_B = \frac{ГП_{у.в}}{B_{а.ф}} \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.60)$$

$$ID_C = \frac{ГП_{у.ч}}{B_{а.ф}} \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.61)$$

$$ID_D = \frac{ГП_{у.д}}{B_{а.ф}} \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.62)$$

$$ID_3 = \frac{ГП_{у.з}}{B_{а.ф}} \geq 1 + \Delta'_3, \quad (4.63)$$

де ID_B (ID_C , ID_D , ID_3) – валовий (чистий, дійсний, заданий) індекс дохідності грошового потоку від операційної діяльності, часток од.;

$ГП_{у.в}$ ($ГП_{у.ч}$, $ГП_{у.д}$, $ГП_{у.з}$) – валовий (чистий, дійсний, заданий) умовний грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з впровадженням системи економічної безпеки економічною безпекою, грн./рік;

$B_{а.ф}$ – амортизаційні відрахування пов'язані з впровадженням системи економічної безпеки, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта економічної безпеки є умова, що індекс дохідності грошового потоку від операційної діяльності повинен перевищувати амортизаційні відрахування та забезпечити одержання умовного прибутку грошового потоку на рівні не нижче від заданого (запланованого). Тобто критерієм вибору є:

$$ID_B \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.64)$$

$$ID_C \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.65)$$

$$ID_D \geq 1 + \Delta'_3; \quad (4.66)$$

$$ID_3 \geq 1 + \Delta'_3, \quad (4.67)$$

де Δ'_3 – додаткове збільшення критерію вибору, що дає можливість одержати умовний прибуток грошового потоку на рівні не нижче від заданого.

Метод, заснований на розрахунку умовного доходу, як різниці між грошовим потоком від операційної діяльності та амортизацією.

Умовний дохід пропонуємо визначати за формулами:

$$D_B = ГП_{у.в} - B_{а.ф} \times (1 + \Delta'_3) > 0; \quad (4.68)$$

$$D_C = ГП_{у.ч} - B_{а.ф} \times (1 + \Delta'_3) > 0; \quad (4.69)$$

$$D_D = ГП_{у.д} - B_{а.ф} \times (1 + \Delta'_3) > 0; \quad (4.70)$$

$$D_3 = \Gamma\Pi_{y.z} - B_{a.\phi} \times (1 + \Delta'_3) > 0, \quad (4.71)$$

де D_b (D_c, D_d, D_3) – умовний валовий (чистий, дійсний, заданий) дохід, грн./рік.

Щоб одержати дохід, треба виконати умови: $D_b > 0$; $D_c > 0$; $D_d > 0$; $D_3 > 0$. Необхідно, щоб грошовий потік від операційної діяльності перевищував заданий рівень.

У табл. 4.13 наведено особливості використання запропонованих методів обґрунтування доцільності впровадження системи економічної безпеки на підприємстві та підвищення її рівня.

Таблиця 4.13

Особливості використання методів обґрунтування доцільності впровадження системи економічної безпеки на підприємстві*

№	Назва методу, заснованого на врахуванні такого аспекту	Особливості використання
1	Вплив на результати господарської діяльності підприємства:	
	1.1) вплив на збільшення річного виторгу від реалізації продукції	У короткостроковому періоді
	1.2) вплив на збільшення нагромадженого виторгу від реалізації продукції	У довгостроковому періоді
	1.3) вплив на збільшення річного обсягу продукції валового грошового потоку	У короткостроковому періоді
	1.4) вплив на збільшення нагромадженої продукції валового грошового потоку	У довгостроковому періоді
2	Підвищення рівня економічної безпеки підприємства	У короткостроковому та довгостроковому періодах
3	Підвищення надійності економічної безпеки	У короткостроковому періоді
4	Співвідношення грошового потоку та авансованих інвестицій	У короткостроковому та довгостроковому періодах

* запропоновано автором

Отже, методи, запропоновані у довгостроковому періоді, передбачають використання в якості джерела фінансування нагромаджених умовних економічних витрат, нагромадженого умовного валового та

чистого грошового потоку від операційної діяльності, в якості витрат – кумулятивні авансовані витрати та авансовану вартість основних засобів. Запропоновано методи розрахунку: валового (чистого, дійсного, заданого) індексу умовної дохідності; валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності грошового потоку від операційної діяльності. Запропоновано враховувати фактор часу для розрахунків валового (чистого, дійсного, заданого) умовного індексу дохідності та валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту. Запропоновано обґрунтування управлінського рішення щодо впровадження системи економічної безпеки на підприємстві у короткостроковому періоді виробництва здійснювати на основі розрахунку показників: валової (чистої, дійсної, заданої) рентабельності річної амортизації; річного валового (чистого, дійсного, заданого) економічного ефекту; індексу умовної дохідності валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку від операційної діяльності; різниці між умовним валовим (чистим, дійсним, заданим) грошовим потоком від операційної діяльності та амортизаційними відрахуваннями, пов'язаними з впровадженням системи економічної безпеки [240].

Висновки до четвертого розділу

1. У розділі сформовано та розвинуто принципи побудови показників ефективності системи економічної безпеки підприємства. На відміну від існуючих, додатково враховано такі принципи: зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання з показниками економічної ефективності господарської діяльності, повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку, економічна доцільність впровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки у межах нормативного періоду.

2. Удосконалено методичні підходи до розрахунку системи показників економічної ефективності господарської діяльності підприємства, які враховують в якості результату річну та нагромаджену реалізовану продукцію, річну та нагромаджену продукцію валового та чистого грошового потоку, в якості витрат річні бухгалтерські та економічні витрати, кумулятивні авансовані та використані витрати, річний та кумулятивний валовий і чистий грошовий потік від операційної діяльності. За наявності двох варіантів кращим буде той, у якого індекс економічного результату буде перевищувати індекс витрат. Якщо розглядається більше двох варіантів господарської діяльності, кращий вибирається за максимальним значенням показника загальної економічної ефективності. Коли вже вибрано один варіант, розрахований показник загальної ефективності порівнюється з його нормативним значенням. Розрахунок показників економічної ефективності дає можливість побудувати показники економічної ефективності створення та поліпшення економічної безпеки підприємства.

3. Встановлено, що методики, які застосовувалися в централізованій економіці визначають економічну ефективність витрат як відношення прибутку (додаткового прибутку) до капітальних вкладень (додаткових капітальних вкладень), на наш погляд, вони не зовсім відображають потреби сьогодення і незрозумілі для зарубіжних партнерів. Для оцінювання економічної ефективності проекту доцільно застосувати динамічні методи, засновані на дисконтуванні реалізації проекту грошових потоків, що утворюються. Загальна схема всіх динамічних методів оцінювання ефективності передбачає приведення різночасних грошових потоків (витрат і доходів) до одного моменту часу, після чого різночасні витрати й доходи стають зіставними. Але слід зазначити, що існуючі методи оцінювання економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів не можуть бути повністю перенесені на обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки.

4. Запропоновано методи розрахунку показників загальної та порівняльної ефективності економічної безпеки з використанням підходів до визначення ефективності господарської діяльності підприємства.

Вони враховують в якості результату – збільшення виторгу від реалізації продукції, збільшення річної та нагромадженої валової продукції грошового потоку підприємства, збільшення рівня економічної безпеки підприємства, зменшення збитків за рахунок підвищення надійності економічної безпеки. В якості витрат враховують: річні бухгалтерські та економічні витрати, пов'язані з економічною безпекою, валовий та чистий умовний грошовий потік від операційної діяльності, валовий та чистий кумулятивний умовний грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з економічною безпекою. Порівняльна економічна ефективність заснована на перевищенні індексу економічних результатів над індексом витрат на економічну безпеку, враховує її рівень, надійність та вплив на збільшення реалізації продукції й продукції грошового потоку. Використання методів дасть можливість обґрунтувати доцільність впровадження системи економічної безпеки та її поліпшення.

5. Запропоновано методи обґрунтування доцільності економічної безпеки підприємства на основі зіставлення умовного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих інвестицій у довгостроковому та короткостроковому періодах виробництва. Доведено, що дані показники не є показниками економічної ефективності та дають можливість зробити вибір кращого варіанта економічної безпеки. Дані методи можна використати тоді, коли вимірювання результату у вигляді продукції (умовної продукції) не можливе. Це стосується випадків, коли приймається управлінське рішення на рівні структурних підрозділів підприємства, які не випускають продукцію, а виконують певну функцію. Прикладом виконання такої функції є створення служби економічної безпеки.

6. Методи, запропоновані у довгостроковому періоді, передбачають використання в якості джерела фінансування нагромаджених умовних економічних витрат, нагромадженого умовного валового та чистого грошового потоку від операційної діяльності, в якості витрат – кумулятивні авансовані витрати та авансована вартість основних засобів.

Запропоновано методи розрахунку: валового (чистого, дійсного, заданого) індексу умовної дохідності; валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності грошового потоку від операційної діяльності.

Запропоновано до врахування дії фактора часу у розрахунках валового (чистого, дійсного, заданого) умовного індексу дохідності та валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту.

7. Запропоновано обґрунтування управлінського рішення щодо економічної безпеки підприємства у короткостроковому періоді виробництва на основі розрахунку показників: валової (чистої, дійсної, заданої) рентабельності річної амортизації; річного валового (чистого, дійсного, заданого) економічного ефекту; індексу умовної дохідності валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку від операційної діяльності; різниці між умовним валовим (чистим, дійсним, заданим) грошовим потоком від операційної діяльності та амортизаційними відрахуваннями, пов'язаними з впровадженням системи економічної безпеки.

Розділ 5. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИТРАТ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПЕРІОДУ ЇХ ПОВЕРНЕННЯ

5.1. Використання існуючих методів розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства

У момент прийняття проекту зі створення служби економічної безпеки підприємства спершу визначається його абсолютна економічна ефективність. При прийнятті проекту створення служби економічної безпеки підприємства завжди існують декілька варіантів його рішення. Тому важливо проаналізувати кожний із варіантів створення служби економічної безпеки підприємства та вибрати найоптимальніший з них. Актуальним питанням є аналіз існуючих методів визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства.

Термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що означає вкладати. В перекладі з англійської мови інвестиції – це капіталовкладення. Разом з тим в економічній літературі підкреслюються різна економічна природа тлумачень категорій «інвестиції» та «капітальні вкладення». Пересада А. зазначає, що інвестиції можуть застосовуватись у реальній, фінансовій, інтелектуальній та інноваційній формах. Результатом інвестицій є прибуток, дохід, дивіденди [364]. Реальні інвестиції ототожнюють з витратами на формування не лише основних засобів, а й оборотних коштів. Кравцов І. вважає, що оборотні засоби, як частина реальних інвестицій, мають чітко виражений капітальний характер, який походить із їх визначення один раз на весь період функціонування підприємства [171]. Черваньов Д. та Нейкова Л. також висловлюють думку, що інвестиції є

категорією, яка відображає відтворення основного та оборотного капіталу [461].

У методиках [324; 433] під капітальними вкладеннями розуміють фінансові ресурси, авансовані в основні засоби та оборотні кошти. Строк окупності капітальних вкладень визначається як період, за який за рахунок прибутку буде накопичена сума, що дорівнює капітальним вкладенням, а їх розрахунок здійснюється за формулою:

$$t_o = \frac{K}{\Pi_b} = \frac{C_o + C_{об.а}}{\Pi_b} \leq t_n, \quad (5.1)$$

де t_o – строк окупності капітальних вкладень, роки; K – капітальні вкладення, грн.; C_o – вартість основних засобів, грн.; $C_{об.а}$ – авансові оборотні кошти, грн.; t_n – нормативний строк окупності, роки; Π_b – валовий прибуток, грн./рік.

Створення служби економічної безпеки підприємства вважається економічно доцільним, якщо строк окупності був меншим за нормативне значення.

При порівнянні двох варіантів створення служби економічної безпеки підприємства строк окупності (t_o) визначався відношенням додаткових капіталовкладень ($\Delta K = K_2 - K_1$) до економії витрат (собівартості продукції) $\Delta B = B_1 - B_2$.

$$t_o = \frac{K_2 - K_1}{B_1 - B_2} = \frac{\Delta K}{\Delta B} \leq t_n, \quad (5.2)$$

де K_1, K_2 – капітальні вкладення в базисному і новому варіантах, грн.; B_1, B_2 – бухгалтерські витрати (собівартість продукції) в базисному та новому варіантах, грн./рік; t_n – нормативний строк окупності, роки. Критерієм вибору кращого варіанта була умова, що $t_o \leq t_n$.

Такий підхід до визначення строку окупності здійснювався, якщо річні обсяги виробництва продукції за варіантами були однаковими. Якщо річні обсяги виробництва розрізнялися, розрахунок виконувався з використанням питомих показників за такою формулою [167, с. 54]:

$$t_o = \frac{K_{п2} - K_{п1}}{C_1 - C_2} = \frac{\Delta K_n}{\Delta C} \leq t_n, \quad (5.3)$$

де $K_{П1}, K_{П2}$ – питомі капітальні вкладення у базисному та новому варіантах, грн./(од./рік); c_1, c_2 – собівартість одиниці продукції у базисному та новому варіантах, грн/од.; ΔK_n – додаткові питомі капітальні вкладення, грн./(од./рік); Δc – економія на собівартості одиниці продукції, грн./од.

Питомі капітальні вкладення розраховуються відношенням абсолютної величини капітальних вкладень до річного обсягу виробництва:

$$K_{П1} = \frac{K_1}{Q_1}; K_{П2} = \frac{K_2}{Q_2}, \quad (5.4)$$

де Q_1, Q_2 – річні обсяги виробництва продукції в базисному та новому варіантах, од./рік.

Тракування окупності інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства за рахунок нагромадженого прибутку теоретично необґрунтовано. В окремих методиках [324; 433] строк окупності представлено як показник, обернений показнику абсолютної економічної ефективності капіталовкладень. Тобто прибуток виступає результатом капіталовкладень. Але кругообіг капіталу свідчить про те, що: а) окупність (повернення) основного капіталу відбувається за рахунок частини прибутку та амортизаційних відрахувань; б) повернення оборотного капіталу відбувається в кожному фінансовому циклі після реалізації продукції. На наш погляд, пояснення змісту показника, який називають строком окупності, може бути таким. Подамо визначення $K \div \Pi \leq t_n$ у вигляді $K \leq \Pi \times t_n$. Тут добуток ($\Pi \times t_n$) являє собою нормативне (задане, заплановане) значення капітальних вкладень ($K_n = \Pi \times t_n$). У цьому полягає його економічний зміст. Розподіл добутку на окремі показники Π та t_n порушує економічний зміст. Таким чином співвідношення матимуть такий вигляд: $K \leq \Pi \times t_n$; $K \leq K_n$, та означають, що капіталовкладення в інвестиційний проект створення служби економічної безпеки підприємства (K) повинні бути менші від нормативного значення (K_n). За такої умови можна одержати наднормативний економічний ефект (ΔK_e), який дорівнює різниці між фактичним та нормативним значенням капітальних вкладень:

$$\Delta K_e = K - K_n. \quad (5.5)$$

Термін «строк окупності капітальних вкладень» був запропонований у 30-х рр. ХХ ст. С. Кукель-Краєвським як величина, обернена показнику рентабельності капітальних вкладень (P_k) [408, с. 276; 465].

$$P_k = \frac{\Pi}{K}, \frac{грн/рік}{грн}; \quad (5.6)$$

$$t_o = \frac{K}{\Pi}, \frac{грн}{грн/рік} = роки. \quad (5.7)$$

В економічній літературі терміни «строк окупності», «період окупності» та «період повернення» вживають як синоніми. Ми розуміємо, що «період повернення інвестицій» (витрат) повинен передбачати наявність та відповідність джерела повернення інвестицій. Погоджуємось, що термін «період повернення інвестицій» краще відображає сутність економічних процесів, що відбувається під час відшкодування витрат [3, с. 78; 23; 26; 32, с. 439; 38, с. 103; 408, с. 289].

У зарубіжній практиці серед методів оцінювання інвестиційних проектів значного поширення набув метод періоду окупності. Бромвич М. приводить аналіз методів оцінювання інвестиційних проектів, в яких не враховується розподіл грошових потоків у часі. До одного із таких методів він відносить метод періоду окупності. Періодом окупності називають час реалізації проекту до того моменту, доки не будуть поверненні початкові капіталовкладення. Критерієм вибору проекту буде період окупності менший за нормативний. Нормативний (заданий) період змінюється для різних фірм. Якогось затвердженого, чіткого критерію не існує. Це відрізняє запропонований метод від інших, де використовується чітко встановлена ставка відсотка [38, с. 103]. Розрахунок показника здійснюється статичним методом та методом дисконтування [32, с. 339, 340].

Період окупності (без врахування дії фактора часу) розраховується за формулою:

$$t_{ок} = \frac{I}{\Gamma\Pi_q} = \frac{C_o + C_{об.а}}{\Pi_q + B_a} \leq t_{н.ок}, \quad (5.8)$$

де $t_{ок}$ – недисконтований період окупності інвестиційних витрат проекту, роки; I – сума інвестиційних витрат на реалізацію проекту, грн.; $\Gamma\Pi_q$ – середньорічний чистий грошовий потік від операційної діяльності за період експлуатації проекту, грн/рік; Π_q – середньоріч-

ний чистий прибуток грошового потоку, грн./рік; B_a – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік; C_o – вартість основних засобів, грн.; $C_{об.а}$ – авансові оборотні кошти, грн.; $t_{н.ок}$ – нормативний недисконтований період окупності, роки.

Дисконтований період окупності визначається за формулою:

$$t_{ок.д} = I \div \sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_{чt}}{(1+i)^n \times t} \leq t_{н.ок.д} \quad (5.9)$$

$$I = C_o + C_{об.а}, \quad (5.10)$$

де $t_{ок.д}$ – дисконтований період окупності інвестиційних витрат на реалізацію проекту, роки; $\Gamma\Pi_{чt}$ – чистий грошовий потік від операційної діяльності у t-му періоді експлуатації інвестиційного періоду, грн/рік; i – дисконтна ставка, частки од.; n – число інтервалів (років, місяців) у розрахунковому періоді t ; t – розрахунковий період експлуатації проекту, роки/місяці; $t_{н.ок.д}$ – нормативний дисконтований період окупності, роки.

Кращим можна вважати інвестиційний проект на створення служби економічної безпеки підприємства, який має менший період окупності інвестицій.

Період окупності, який використовується в зарубіжній практиці, перевищує період окупності, що розраховується за методиками 1977 та 1981 рр.

$$\frac{t_o}{t_{ок}} = \frac{C_o + C_{об.а}}{P_e} \div \frac{C_o + C_{об.а}}{P_{ч} + B_a} = \frac{P_{ч} + B_a}{P_e} \quad (5.11)$$

Перевищення залежить від того, наскільки чистий грошовий потік від операційної діяльності більший за валовий прибуток грошового потоку.

Порівняння підходів до визначення періоду окупності інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства дає можливість зробити такі висновки: 1) зарубіжні методи більше дають відповідь на питання, яким буде період окупності інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства, у них приймається за джерело повернення – грошовий потік; 2) період, що розрахований у методиках 1977, 1981 рр., є показником оберненим до рентабельності інвестицій і за економічним змістом не відображає строк окупності

інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства. Окупність інвестицій за рахунок прибутку насправді не відбувається; 3) нормативні (задані, заплановані) значення капіталовкладень, виходячи з їх економічного змісту, є добуток прибутку на нормативний період ($K_n = \Pi_b \times t_n$). Зміна показників (добутку) у цій формулі призводить до невірних теоретичних узагальнень та висновків; 4) показник, що дорівнює відношенню капітальних вкладень до річного прибутку, показує, у скільки разів капітальні вкладення перевищують прибуток. Називати це відношення строком окупності капіталовкладень не правомірно та теоретично не обґрунтовано.

Незважаючи на те, що теоретичні основи визначення окупності інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства уже закладені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, методи її розрахунку перебувають у розвитку. Так, К. Салига запропонував інший підхід до визначення періоду повернення авансованих кумулятивних інвестицій в інноваційний проект, який враховує як джерело фінансування нагромаджений обсяг реалізованої продукції, особливості обігу основних і оборотних засобів, дію фактора часу на результати й витрати інвестиційного проекту [408, с. 284].

Період повернення авансованих кумулятивних інвестицій в інноваційний проект дорівнює відношенню вартості основних засобів до різниці між середньорічним обсягом реалізованої продукції та витратами, зумовленими річним кругообігом авансованих оборотних коштів. Період повернення авансованих кумулятивних інвестицій, у т. ч. на створення служби економічної безпеки підприємства, визначається за формулою:

$$t_n = \frac{C_o}{V_p - C_{об.а} \times n_{об.а}} \times \frac{I_i}{I}, \quad (5.12)$$

де t_n – період повернення авансованих кумулятивних інвестицій в інноваційний проект, роки; C_o – вартість основних засобів, які використовують для випуску нових засобів праці, грн.; $C_{об.а}$ – авансовані оборотні кошти, грн.; $n_{об.а}$ – річна кількість оборотів оборотних коштів; V_p – середньорічний обсяг реалізованих засобів праці, грн./рік;

I_i – індекс інфляції вартості основних засобів; I – індекс інфляції, що враховує інфляцію витрат на оплату праці, матеріальних витрат та обсягів реалізації [249].

Повернення кумулятивних інвестицій відбувається частинами через механізм повернення застосованих інвестицій упродовж кожного року [249]. Основну роль постійних витрат тут виконують річні амортизаційні відрахування. Вони складаються з двох змінних величин. Перша – амортизаційні відрахування, які відбуваються щомісяця. Упродовж року амортизація збільшується від нуля до максимальної величини, що дорівнює річній сумі амортизаційних відрахувань. Друга – залишкова частина річних амортизаційних відрахувань, яка зменшується від максимального значення, що дорівнює річним амортизаційним відрахуванням, до нуля. Кожен місяць року сума залишкової частини та частини у вигляді кумулятивної суми амортизації дорівнює річній сумі амортизаційних відрахувань [410].

Розрахуємо період повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства, ціну одиниці продукції та обсяг реалізованої продукції в цей період. Метод визначення періоду повернення авансованих кумулятивних інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства враховує особливості амортизації основних засобів та кругообіг оборотних коштів, враховує дію фактора часу й дає можливість підвищити обґрунтованість прийняття господарських рішень. З урахуванням дії фактора часу період повернення кумулятивних авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства визначається за формулою:

$$t_a = \frac{C_o \times H_a}{V_m - \frac{C_{об.а} \times n_{об.а}}{12}} \times \frac{1+i}{I_m}, \quad (5.13)$$

де t_a – період повернення кумулятивних авансованих інвестицій в інноваційний проект, міс.; V_m – середньомісячний обсяг реалізації нових засобів праці, грн./міс; C_o – середньорічна вартість основних засобів, за допомогою яких здійснюється випуск нової техніки, грн.; H_a – середньорічна норма амортизації, 1/рік; $C_{об.а}$ – авансовані оборотні кошти, грн.; $n_{об.а}$ – річна кількість оборотів авансованих оборотних

коштів. У розрахунках зроблено припущення, що середньомісячні індекси інфляції вартості обсягів реалізації ($I_{o.m}$) матеріальних витрат та інших витрат, витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці ($I_{об.м}$) мають однакову величину (I_m).

Методи, запропоновані К. Салигою в своїй монографії «Економічне обґрунтування інноваційних проектів» [408], розроблені для обґрунтування інноваційних проектів, спрямованих на виробництво продукції одного виду. Тобто дані пропозиції не можуть бути використаними для господарської діяльності в цілому, у тому числі й на створення служби економічної безпеки підприємства. І друге, у наведених формулах вартість основних засобів використовується без врахування дії фактора часу, як теперішня, а не майбутня. У таблиці 5.1 узагальнено існуючі методи визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства.

Отже, розглянуті методи визначення періоду повернення авансованих інвестицій передбачають, що до реалізації може бути прийнятий будь-який проект, у тому числі на створення служби економічної безпеки підприємства, період окупності якого менший від встановленого (нормативного, заданого) строку. Цей період змінюється для різних підприємств. Єдиного критерію, яким він повинен бути, не існує. Це відрізняє метод окупності від інших методів обґрунтування проектів, де використовуються фіксована ставка відсотка або ставка нарощування, нормативні показники економічної ефективності інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства [230].

Проаналізувавши існуючі методи визначення періоду повернення інвестицій, які можуть бути спрямовані на створення служби економічної безпеки підприємства, слід зауважити на такі їх недоліки: вони відірвані від реальної взаємодії результатів і витрат господарської діяльності підприємства у короткостроковому та довгостроковому періоді; вони не враховують, що у поверненні інвестицій бере участь частина прибутку грошового потоку, а не весь прибуток грошового потоку (валовий, чистий, заданий); вони не враховують комерційні інтереси інвестора (кредитора), який бажає заробити на проекті; вони

не враховують особливості кругообігу основних засобів та оборотних коштів [220].

Таблиця 5.1

Визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства

Джерело	Визначення періоду повернення	Формула
Методика 1977, 1981 рр. [324; 433]	Строк окупності капіталовкладень – це період, за який за рахунок валового прибутку буде накопичена сума, що дорівнює капіталовкладенням	$t_o = \frac{K}{\Pi_B} = \frac{C_o + C_{об.а}}{\Pi_B} \leq t_n; \quad T_o = \frac{K_2 - K_1}{C_1 - C_2} \leq T_n;$ $E = \frac{C_2 - C_1}{K_1 - K_2}$
М. Бромвич [38, с. 103]; І. Бланк [32, с. 439]	Періодом окупності інвестицій називається час реалізації проекту до того моменту, поки за рахунок чистого грошового потоку не будуть повернуті початкові капіталовкладення	$t_{ок} = \frac{I}{\Gamma\Pi_{ч}} = \frac{C_o + C_{об.а}}{\Gamma\Pi_{ч}} \leq t_{н.ок}; \quad I = C_o + C_{об.а};$ $t_{ок.о} = (C_o + C_{об.а}) \div \sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_{чt}}{(1+i)^t} \times t \leq t_{н.ок.д};$ $\Gamma\Pi_{ч} = \Pi_{ч} + B_a$
К. Салига [408, с. 289, 307]	Періодом повернення інвестицій називається час, за який за рахунок реалізованої продукції буде повернута сума кумулятивних авансованих інвестицій	$T_B = \frac{C_o}{V - C_{об.а} \times n_{об.а}} \times \frac{I_1}{I};$ $t_a = \frac{C_o \times H_a}{V_M - \frac{C_{об.а} \times n_{об.а}}{12}} \times \frac{1+r}{I_M}$

Джерело: [32; 38; 324; 408; 433]

5.2. Удосконалення методичних підходів до розрахунку періоду повернення інвестицій на рівні підприємства

У сучасних умовах для своєчасного діагностування та подолання зовнішніх та внутрішніх загроз створюють служби економічної безпеки підприємства. Власники перед інвестуванням коштів у такий

витратний інвестиційний проект, як створення служби економічної безпеки, бажають визначити період, коли їх інвестиції зможуть повернутись, а також порівняти результати від створення служби безпеки з витратами на її створення. Тому актуальним питанням є створення методичних підходів до розрахунку періоду повернення інвестицій з метою оцінки понесених витрат на створення служби економічної безпеки підприємства.

З метою визначення періоду повернення витрат на створення служби економічної безпеки підприємства треба проаналізувати всі можливі варіанти повернення авансованих інвестицій у цей проект. Для цього, насамперед треба визначитись, що є джерелом повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства. Безумовно, відповідь одна – виручка від реалізації продукції. Але слід врахувати, що повернення оборотних коштів відбувається в кожному фінансовому циклі. Це означає, що з виторгу від реалізації продукції треба вирахувати операційні витрати на оплату праці (з нарахуваннями ЄСВ на фонд оплати праці) і матеріальні (та інші) витрати.

Застосування теорії управління грошового потоку дає можливість визначитись, що джерелом покриття витрат є надходження коштів від реалізації продукції, а точніше їх частина, яка виступає в ролі продукції грошового потоку. Ці надходження (результат) спрямовуються на формування грошового потоку (витрат), який використовується на фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, у тому числі можуть бути використані на створення служби економічної безпеки підприємства.

Застосування теорії управління грошовими потоками дає можливість визначитись, що надходження коштів (притік) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності формують результат господарської діяльності у вигляді продукції грошового потоку, що можна представити у вигляді формул:

$$V_p = B_e; \quad (5.14)$$

$$V_p = B + \Pi_B; \quad (5.15)$$

$$V_{\text{гп}}^B = V_p - (B_{\text{зп}} + B_{\text{есв}} + B_M + B_{\text{ін}}); \quad \Gamma\Pi_B = B - (B_{\text{зп}} + B_{\text{есв}} + B_M + B_{\text{ін}}) + \Pi_B; \quad (5.16)$$

$$V_{\text{гп}}^B = \Gamma\Pi_B, \quad (5.17)$$

де V_p – виторг від реалізації продукції, грн./рік;
 B_e – економічні витрати, грн./рік;
 B – бухгалтерські витрати, грн./рік;
 Π_B – валовий прибуток, грн./рік;
 $B_{зп}$ – витрати на оплату праці, грн./рік;
 $B_{есв}$ – нарахування ЄСВ на фонд оплати праці, грн./рік;
 B_m – матеріальні витрати, грн./рік;
 $B_{ін}$ – інші витрати, грн./рік;
 $V_{гп}^B$ – валова продукція грошового потоку, грн./рік;
 $\Pi_{гп}$ – валовий грошовий потік, грн./рік.

Тут виторг від реалізації продукції (V_p) та продукція грошового потоку ($V_{гп}$) є результатом господарської діяльності підприємства. Економічні витрати (B_e) та валовий грошовий потік ($\Pi_{гп}$) – витрати господарської діяльності. Представлення грошового потоку в якості результатів господарської діяльності підмінює їх результати витратами. Математичної помилки немає. Але математика не повинна призводити до вихолощення економічного змісту економічних категорій. Підміна результатів витратами призводить до методичних неточностей у побудові показників економічної ефективності. Економічна ефективність передбачає розрахунок величини економічного результату на одиницю витрат. Підміна результату витратами означає, що економічна ефективність вимірюється відношенням витрат до витрат. Таким чином порушується основоположний принцип щодо відповідності результатів і витрат одне одному. Витрати повинні бути причиною, а результати – наслідком даних витрат.

Разом з тим, грошовий потік є джерелом витрат. Амортизаційний фонд підприємства накопичується для придбання основних фондів. Прибуток, як складова грошового потоку, слугує джерелом витрат на управління, збут, а також на створення служби економічної безпеки підприємства. Податок на прибуток, що сплачується підприємством, є витратами. Але джерело фінансування та економічні результати – це різні економічні категорії. Їх застосування відрізняється. Економічні результати враховуються при визначенні економічної ефективності витрат. Грошовий потік, як джерело фінансування, може бути

використаний у розрахунках періоду повернення вкладених інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства.

У довгостроковому періоді виробництва взаємодіє продукція грошового потоку та інвестиції на створення служби економічної безпеки підприємства залежно від періоду виробництва, що дає можливість визначити період повернення авансованих витрат.

Для розрахунку періоду повернення інвестицій з метою оцінки зроблених витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, пропонуємо використовувати методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій, які в якості джерела фінансування використовують нагромаджену продукцію грошового потоку або нагромаджений грошовий потік від операційної діяльності. Це передбачає розв'язання рівнянь, які ґрунтуються на рівності нагромадженого джерела фінансування та авансованих інвестицій у певний період часу.

Валовий період повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства ($t_{п.в}$) можна визначити за допомогою трьох підходів:

Перший полягає у тотожності нагромадженої реалізованої продукції та авансованих кумулятивних інвестицій у цей період та матиме такий математичний вигляд:

$$V_n = C_{к.а}; \quad (5.18)$$

$$V_p \times t_{п.в} = C_{н.а} + (B_m + B_{ін} + B_{зн} + B_{есв}) \times t_{п.в}; \quad (5.19)$$

$$t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{V_p - (B_m + B_{ін} + B_{зн} + B_{есв})}, \quad (5.20)$$

де V_n – нагромаджена реалізована продукція, грн.;
 $C_{к.а}$ – кумулятивні авансовані інвестиції, грн./рік;
 V_p – середньорічний обсяг реалізованої продукції, грн./рік;
 $t_{п.в}$ – валовий період повернення авансованих кумулятивних інвестицій, роки;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн;

B_m – середньорічні матеріальні витрати, грн/рік;

$B_{ін}$ – середньорічні інші витрати, грн/рік;

$B_{зн}$ – середньорічні витрати на оплату праці, грн./рік;

$B_{есв}$ – середньорічні відрахування ЄСВ на фонд оплати праці, грн./рік.

Другий полягає у тотожності нагромадженої продукції валового грошового потоку та авансованих необоротних активів, як частини кумулятивних витрат, математично це можна визначити формулами:

$$V_{н.гп}^B = C_{н.а}; \quad (5.21)$$

$$V_{гп}^B \times t_{п.в} = C_{н.а}; \quad (5.22)$$

$$t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^B}, \quad (5.23)$$

де $V_{н.гп}^B$ – нагромаджена продукція валового грошового потоку, грн.;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$V_{гп}^B$ – середньорічна продукція валового грошового потоку, грн./рік;

$t_{п.в}$ – валовий період повернення авансованих інвестицій, роки;

Третій полягає у тотожності нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності та авансованих необоротних активів, тобто:

$$ГП_{п.в} = C_{н.а}; \quad (5.24)$$

$$ГП_{п.в} \times t_{п.в} = C_{н.а}; \quad (5.25)$$

$$t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{ГП_{п.в}}; \quad (5.26)$$

$$t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{\Pi_{п.в} + B_a}, \quad (5.27)$$

де $ГП_{п.в}$ – нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн.;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$\Pi_{п.в}$ – середньорічний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$t_{п.в}$ – валовий період повернення інвестицій, роки;

$\Pi_{п.в}$ – середньорічний валовий прибуток грошового потоку (та інші находження), грн./рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта управлінського рішення є умова, що розрахований валовий період повернення інвестицій ($t_{п.в}$) буде меншим або дорівнюватиме нормативному ($t_{н.в}$):

$$t_{п.в} \leq t_{н.в}.$$

Чистий період повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства можна розрахувати на основі:

а) рівності нагромадженої продукції чистого грошового потоку та авансованих необоротних активів, математичне вираження матиме такий вигляд:

$$V_{н.гп}^ч = C_{н.а}; \quad (5.28)$$

$$V_{гп}^ч \times t_{п.ч} = C_{н.а}; \quad (5.29)$$

$$t_{п.ч} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^ч}, \quad (5.30)$$

де $V_{н.гп}^ч$ – нагромаджена продукція чистого грошового потоку, грн;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$V_{гп}^ч$ – середньорічна продукція чистого грошового потоку, грн./рік;

$t_{п.ч}$ – чистий період повернення авансованих інвестицій, роки.

Продукція чистого грошового потоку ($V_{гп}^ч$) являє собою реалізовану продукцію, з якої вираховували матеріальні та інші витрати, витрати на оплату праці з відрахуваннями ЄСВ на фонд оплати праці, відрахування з валового прибутку у вигляді адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат, а також податку на прибуток.

б) рівності нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності та авансованих необоротних активів, тобто:

$$ГП_{п.ч} = C_{н.а}; \quad (5.31)$$

$$ГП_{ч} \times t_{п.ч} = C_{н.а}; \quad (5.32)$$

$$t_{п.ч} = \frac{C_{н.а}}{ГП_{ч}}; \quad (5.33)$$

$$t_{п.ч} = \frac{C_{н.а}}{П_{ч} + B_{а}}, \quad (5.34)$$

де $ГП_{п.ч}$ – нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн.;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$t_{п.ч}$ – чистий період повернення авансованих інвестицій, роки;

$П_{ч}$ – середньорічний чистий прибуток грошового потоку (та інші надходження), грн./рік;

$B_{а}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік.

Критерієм прийняття управлінського рішення щодо доцільності створення служби економічної безпеки підприємства є умова, що чистий період повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства повинен бути меншим або дорівнюватиме нормативному значенню ($t_{н.ч}$):

$$t_{п.ч} \leq t_{н.ч}.$$

Дійсний період повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується розраховувати на основі двох підходів:

а) рівності нагромадженої продукції дійсного грошового потоку, та авансованих необоротних активів, математичне зображення даного підходу матиме наступний вигляд:

$$V_{н.гп}^д = C_{н.а}; \quad (5.35)$$

$$V_{гп}^д \times t_{п.д} = C_{н.а}; \quad (5.36)$$

$$t_{п.д} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^д} \leq t_{н.д}, \quad (5.37)$$

де $V_{н.гп}^д$ – нагромаджена продукція дійсного грошового потоку, грн.;
 $V_{гп}^д$ – середньорічна продукція дійсного грошового потоку, грн./рік;
 $C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;
 $t_{п.д}$ – дійсний період повернення авансованих інвестицій, роки;
 $t_{н.д}$ – нормативний дійсний період повернення авансованих інвестицій, роки.

Продукція дійсного грошового потоку ($V_{гп}^д$), дорівнює різниці між реалізованою продукцією і сумою матеріальних та інших витрат, витрат на оплату праці з відрахуваннями ЄСВ на фонд оплати праці, витратами, джерелом яких є прибуток: адміністративні витрати, витрати на збут, податок на прибуток, інші витрати. З прибутку залишається тільки та частина, яка дійсно буде спрямована на повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства.

б) рівності нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих необоротних активів, що можна математично зобразити за допомогою формул:

$$ГП_{н.д} = C_{н.а}; \quad (5.38)$$

$$ГП_{д} \times t_{п.д} = C_{н.а}; \quad (5.39)$$

$$t_{п.д} = \frac{C_{н.а}}{ГП_{д}} \leq t_{н.д}; \quad (5.40)$$

$$t_{п.д} = \frac{C_{н.а}}{П_{д} + B_{а}} \leq t_{н.д}, \quad (5.41)$$

де $ГП_{п.д}$ – нагромаджений дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн.;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$ГП_{д}$ – середньорічний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$t_{п.д}$ – дійсний період повернення авансованих інвестицій, роки;

$П_{д}$ – середньорічний дійсний прибуток грошового потоку (та інші надходження), грн./рік;

$B_{а}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік;

$t_{н.д}$ – нормативний дійсний період повернення авансованих інвестицій, роки.

Критерієм прийняття управлінського рішення повинна бути умова, що:

$$t_{п.д} \leq t_{н.д}.$$

Заданий період повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується визначати на основі:

а) рівності нагромадженої продукції заданого грошового потоку, та авансованих необоротних активів за допомогою таких формул:

$$V_{н.гп}^3 = C_{н.а}; \quad (5.42)$$

$$V_{гп}^3 \times t_{п.з} = C_{н.а}; \quad (5.43)$$

$$t_{п.з} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^3} \leq t_{н.з}, \quad (5.44)$$

де $V_{н.гп}^3$ – нагромаджена продукція заданого грошового потоку, грн.;

$V_{гп}^3$ – середньорічна продукція заданого грошового потоку, грн./рік;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$t_{п.з}$ – заданий період повернення авансованих інвестицій, роки;

$t_{н.з}$ – нормативний заданий період повернення авансованих інвестицій, роки.

Продукція заданого грошового потоку ($V_{гп}^3$), розраховується як різниця між обсягом реалізованої продукції та витратами на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальними та іншими витратами, витратами, джерелом яких є прибуток. Залишається тільки заданий (запланований) прибуток грошового потоку, який буде спрямовано на повернення інвестицій.

б) рівності нагромадженого заданого грошового потоку від операційної діяльності та авансованих необоротних активів, математичне зображення даного підходу матиме такий вигляд:

$$ГП_{н.з} = C_{н.а}; \quad (5.45)$$

$$ГП_3 \times t_{п.з} = C_{н.а}; \quad (5.46)$$

$$t_{п.з} = \frac{C_{н.а}}{ГП_3} \leq t_{н.з}; \quad (5.47)$$

$$t_{п.з} = \frac{C_{н.а}}{П_3 + B_a} \leq t_{н.з}, \quad (5.48)$$

де $ГП_{н.з}$ – нагромаджений заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн.;

$C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$ГП_3$ – середньорічний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$t_{п.з}$ – заданий період повернення авансованих інвестицій, роки;

$П_3$ – середньорічний заданий прибуток грошового потоку (та інші надходження), грн./рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік;

$t_{н.з}$ – нормативний заданий період повернення авансованих інвестицій, роки.

Критерієм прийняття управлінського рішення повинна бути умова, що:

$$t_{п.з} \leq t_{н.з}.$$

Виникає питання, якому підходу треба віддати перевагу при визначенні періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства: на основі нагромадженої продукції чи нагромадженого грошового потоку від операційної діяльності як джерела фінансування. Якби мова йшла про визначення економічної

ефективності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, то безумовно перевагу треба було б віддати нагромадженій продукції як економічному результату. Разом з тим поняття нагромаджені продукції (чистого, дійсного та заданого) грошового потоку незвичне для розуміння дослідників. Так, більшість з них використовує категорії грошових потоків як результат при розрахунках показників економічної ефективності інвестиційних проектів, до яких ми віднесли створення служби економічної безпеки підприємства. Крім того, в зарубіжній практиці в розрахунках періоду окупності інвестицій бере участь виключно грошовий потік від операційної діяльності. Беручи до уваги ці аргументи, вважаємо, що для прийняття управлінського рішення на основі показника періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства теоретично обґрунтованим є використання категорії грошових потоків. цього треба додати, що на практиці краще сприймається розуміння категорій валового, чистого, дійсного та заданого грошового потоку від операційної діяльності або прибутку грошового потоку.

Запропоновані методичні підходи до визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства наведено у таблиці 5.2 [260].

Аналіз періоду повернення витрат інвестованих у створення служби економічної безпеки підприємства допоможе обґрунтувати як доцільність створення самої служби на підприємстві, так і розрахувати період повернення грошових коштів власнику у цей інвестиційний проект.

Для створення служби економічної безпеки підприємства тривалість чистого, дійсного та заданого періоду повернення авансованих інвестицій пропонується розраховувати залежно від співвідношення між валовим, чистим, дійсним та заданим грошовими потоками від операційної діяльності.

Зміст категорій періоду повернення авансованих інвестицій та співвідношення між їх величинами для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки підприємства наведено в таблиці 5.3.

**Методи розрахунку періоду повернення інвестицій
на створення служби економічної безпеки підприємства
(без врахування дії фактора часу)***

Джерело фінансування інвестицій за період повернення t_n	Авансовані інвестиції за період t_n , грн.	Період повернення, t_n , років
1	2	3
Нагромаджена реалізована продукція, грн., $V_n = V_p \times t_{п.в}$	Кумулятивні авансовані витрати, $C_{к.а} = C_{н.а} + (B_m + B_{зп}) \times t_{п.в}$	Валовий період повернення, $t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{V_p - (B_m + B_{зп})}$
Нагромаджена продукція валового грошового потоку, грн., $V_{н.гп}^B = V_{гп}^B \times t_{п.в}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Валовий період повернення, $t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^B}$
Нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н.в} = ГП_v \times t_{п.в}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Валовий період повернення, $t_{п.в} = \frac{C_{н.а}}{ГП_v}$
Нагромаджена продукція чистого грошового потоку, грн., $V_{н.гп}^ч = V_{гп}^ч \times t_{п.ч}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Чистий період повернення, $t_{п.ч} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^ч}$
Нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н.ч} = ГП_ч \times t_{п.ч}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Чистий період повернення, $t_{п.ч} = \frac{C_{н.а}}{ГП_ч}$
Нагромаджена продукція дійсного грошового потоку, грн., $V_{н.гп}^д = V_{гп}^д \times t_{п.д}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Дійсний період повернення, $t_{п.д} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^д}$
Нагромаджений дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н.д} = ГП_д \times t_{п.д}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Дійсний період повернення, $t_{п.д} = \frac{C_{н.а}}{ГП_д}$
Нагромаджена продукція заданого грошового потоку, грн., $V_{н.гп}^з = V_{гп}^з \times t_{п.з}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Заданий період повернення, $t_{п.з} = \frac{C_{н.а}}{V_{гп}^з}$

Закінчення табл. 5.2

1	2	3
Нагромаджений заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн., $ГП_{н.з} = ГП_3 \times t_{п.з}$	Необоротні активи, $C_{н.а}$	Заданий період повернення, $t_{п.з} = \frac{C_{н.а}}{ГП_3}$

* запропоновано автором

Таблиця 5.3

Характеристика категорій періоду повернення авансованих інвестицій для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки підприємства*

Назва періоду повернення авансованих інвестицій	Зміст категорій «період повернення авансованих інвестицій»	Співвідношення величин періоду повернення інвестицій
Валовий період повернення авансованих інвестицій, $t_{п.в}$	Період, за який за рахунок нагромадженої валової продукції або нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності буде накопичена величина авансованих інвестицій	
Чистий період повернення авансованих інвестицій, $t_{п.ч}$	Період, за який за рахунок нагромадженої чистої продукції або нагромадженого чистого грошового потоку від операційної діяльності буде накопичена величина авансованих інвестицій	$t_{п.ч} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.ч}}$
Дійсний період повернення авансованих інвестицій, $t_{п.д}$	Період, за який за рахунок нагромадженої продукції, що містить дійсний грошовий потік, або нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності буде накопичена величина авансованих інвестицій	$t_{п.д} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.д}}$
Заданий період повернення авансованих інвестицій, $t_{п.з}$	Період, за який за рахунок нагромадженої продукції, що містить заданий грошовий потік, або нагромадженого заданого грошового потоку від операційної діяльності буде накопичена величина авансованих інвестицій	$t_{п.з} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.з}}$

* запропоновано автором

Для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки розглянемо розрахунки тривалості чистого, дійсного та заданого періодів повернення інвестицій у цей проект.

Тривалість чистого періоду повернення інвестицій дорівнює тривалості валового періоду повернення, скоригованої на коефіцієнт, що визначає перевищення нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності над нагромадженим чистим грошовим потоком від операційної діяльності у час $t_{п.ч}$:

$$t_{п.ч} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.ч}}. \quad (5.49)$$

Тривалість дійсного періоду повернення авансованих інвестицій дорівнює тривалості валового періоду повернення, скоригованого на коефіцієнт співвідношення нагромадженого валового та дійсного грошових потоків від операційної діяльності:

$$t_{п.д} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.д}}. \quad (5.50)$$

Тривалість заданого періоду повернення авансованих інвестицій пропонується визначати на основі валового періоду повернення інвестицій, скоригованого на коефіцієнт співвідношення нагромадженого валового та заданого грошових потоків від операційної діяльності:

$$t_{п.з} = t_{п.в} \times \frac{ГП_{н.в}}{ГП_{н.з}}. \quad (5.51)$$

На сьогодні розраховується тільки чистий період повернення як відношення величини авансованих інвестицій (суми вартості основних засобів та оборотних коштів) до чистого грошового потоку від операційної діяльності. Ми пропонуємо для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки підприємства додатково використовувати методи розрахунку валового, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій.

Враховуючи вищенаведене, для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки підприємства тривалість чистого періоду повернення інвестицій, розрахованого за методичним підхо-

дом, що використовується на практиці, ($t_{ок}$) більше за період повернення, розрахований за запропонованим методом ($t_{п.ч}$):

$$\frac{t_{п.ч}}{t_{ок}} = \frac{C_{н.а}}{П_ч + B_a} \div \frac{C_{н.а} + C_{об}}{П_ч + B_a} = 1 + \frac{C_{об}}{C_{н.а}}, \quad (5.52)$$

де $C_{н.а}$ – необоротні активи, грн.;

$C_{об}$ – оборотні кошти, грн.;

$П_ч$ – середньорічний чистий прибуток грошового потоку, грн./рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування, грн./рік.

Розглянуті методи охоплюють довгостроковий період впровадження служби економічної безпеки підприємства. У довгостроковому періоді всі елементи економічних витрат стають змінними.

У короткостроковому періоді впровадження служби економічної безпеки підприємства використовується поділ витрат на постійні та змінні. Основну частину постійних витрат складають річні амортизаційні відрахування.

Розрахунок періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства у короткостроковий період передбачає:

- поділ витрат на постійну та змінну частини протягом року;
- визначення реалізованої продукції, нагромадженої протягом року;
- визначення продукції грошового потоку, нагромадженої протягом року;
- визначення грошового потоку, нагромадженого протягом року (таблиця 5.4).

Для обґрунтування доцільності створення служби економічної безпеки розрахунок здійснюється на основі вирішення рівнянь взаємодії продукції або грошового потоку з авансованими інвестиціями у певний період.

Валовий період повернення авансованих витрат на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується визначати трьома способами:

Таблиця 5.4

Методи розрахунку періоду повернення витрат на рівні підприємства протягом року (без врахування дії фактора часу) на створення служби економічної безпеки підприємства*

Джерело фінансування витрат за період, $t_{п.м}$	Авансовані витрати за період $t_{п.м}$, грн./період	Період повернення, $t_{п.м}$, місяців
1	2	3
Нагромаджена реалізована продукція, грн./період, $V_p = V_m \times t_{п.м.в}$	Авансовані бухгалтерські витрати $B = B_{пост} + B_{з.м.м} \times t_{п.м.в}$	Валовий період повернення $t_{п.м.в} = \frac{B_{пост}}{V_m - B_{з.м.м}}$
Нагромаджена продукція валового грошового потоку, грн./період, $V_{п.м.в}^B = V_{п.м.м}^B \times t_{п.м.в}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Валовий період повернення $t_{п.м.в} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м.м}^B}$
Нагромаджений за період валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{в.м} = ГП_{в.м} \times t_{п.м.в}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Валовий період повернення $t_{п.м.в} = \frac{B_{пост}}{ГП_{в.м}}$
Нагромаджена за період продукція чистого грошового потоку, грн./період, $V_{п.м.ч}^ч = V_{п.м.м}^ч \times t_{п.м.ч}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Чистий період повернення $t_{п.м.ч} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м.м}^ч}$
Нагромаджений за період чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{ч.м} = ГП_{ч.м} \times t_{п.м.ч}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Чистий період повернення $t_{п.м.ч} = \frac{B_{пост}}{ГП_{ч.м}}$
Нагромаджена за період продукція дійсного грошового потоку, грн./період, $V_{п.м.д}^д = V_{п.м.м}^д \times t_{п.м.д}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Дійсний період повернення $t_{п.м.д} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м.м}^д}$
Нагромаджений за період дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{д.м} = ГП_{д.м} \times t_{п.м.д}$	Авансовані постійні витрати, $B_{пост}$	Дійсний період повернення $t_{п.м.д} = \frac{B_{пост}}{ГП_{д.м}}$

Закінчення табл. 5.4

1	2	3
Нагромаджена за період продукція заданого грошового потоку, грн./період, $V_{\text{ГП}}^3 = V_{\text{ГП.М}}^3 \times t_{\text{П.М.З}}$	Авансовані постійні витрати, $B_{\text{пост}}$	Заданий період повернення $t_{\text{П.М.З}} = \frac{B_{\text{пост}}}{V_{\text{ГП}}^3}$
Нагромаджений за період заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $\text{ГП}_3 = \text{ГП}_{3.М} \times t_{\text{П.М.З}}$	Авансовані постійні витрати, $B_{\text{пост}}$	Заданий період повернення $t_{\text{П.М.З}} = \frac{B_{\text{пост}}}{\text{ГП}_{3.М}}$

* запропоновано автором

а) на основі нагромадженої реалізованої продукції за допомогою таких формул:

$$V_{\text{рт}} = V_{\text{М}} \times t_{\text{П.М.В}}; \quad (5.53)$$

$$B_{\text{т}} = B_{\text{пост}} + B_{\text{ЗМ.М}} \times t_{\text{П.М.В}}; \quad (5.54)$$

$$V_{\text{рт}} = B_{\text{т}}; \quad (5.55)$$

$$t_{\text{П.М.В}} = \frac{B_{\text{пост}}}{V_{\text{М}} - B_{\text{ЗМ.М}}}, \quad (5.56)$$

де $V_{\text{рт}}$ – продукція, реалізована за період $t_{\text{П.М.В}}$, грн./період;

$V_{\text{М}}$ – середньомісячний обсяг реалізованої продукції, грн./місяць;

$t_{\text{П.М.В}}$ – валовий період повернення інвестицій, місяців;

$B_{\text{т}}$ – витрати, авансовані за валовий період повернення, грн./період;

$B_{\text{пост}}$ – постійні витрати, грн./рік;

$B_{\text{ЗМ.М}}$ – середньомісячні змінні витрати, грн./місяць.

Загальні середньомісячні змінні витрати можна розрахувати як суму середньомісячних змінних витрат по кожному виду продукції:

$$B_{\text{ЗМ.М}} = \sum_{i=1}^n (B_{\text{ЗМ}_i} \times Q_{\text{М}_i}), \quad (5.57)$$

де $B_{\text{ЗМ.М}}$ – середньомісячні змінні витрати по всім видам продукції, грн./місяць;

i – види продукції;

n – кількість видів продукції;

$B_{\text{ЗМ}_i}$ – змінні витрати на одиницю продукції i -го виду, грн./од.;

Q_{m_i} – середньомісячний обсяг реалізованої продукції у натуральному вигляді і-го виду, од./місяць;

б) на основі нагромадженої продукції валового грошового потоку, що математично може бути зображено за допомогою таких формул:

$$V_{\text{гпт}}^B = V_{\text{гп.м}}^B \times t_{\text{п.м.в}}; \quad (5.58)$$

$$V_{\text{гпт}}^B = B_{\text{пост}}; \quad (5.59)$$

$$t_{\text{п.м.в}} = \frac{B_{\text{пост}}}{V_{\text{гп.м}}^B}, \quad (5.60)$$

де $V_{\text{гпт}}^B$ – нагромаджена продукція валового грошового потоку за валовий період повернення, грн./період;

$V_{\text{гп.м}}^B$ – середньомісячна продукція валового грошового потоку, грн./місяць;

$B_{\text{пост}}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{\text{п.м.в}}$ – валовий період повернення авансованих витрат, місяців.

в) на основі нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності за допомогою формул:

$$\text{ГП}_{\text{вт}} = \text{ГП}_{\text{в.м}} \times t_{\text{п.м.в}}; \quad (5.61)$$

$$\text{ГП}_{\text{вт}} = B_{\text{пост}}; \quad (5.62)$$

$$t_{\text{п.м.в}} = \frac{B_{\text{пост}}}{\text{ГП}_{\text{в.м}}}, \quad (5.63)$$

де $\text{ГП}_{\text{вт}}$ – нагромаджений валовий грошовий потік від операційної діяльності за валовий період повернення, грн./період;

$\text{ГП}_{\text{в.м}}$ – середньомісячний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{\text{пост}}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{\text{п.м.в}}$ – валовий період повернення авансованих витрат, місяців.

Чистий період повернення авансованих витрат на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується визначати двома способами:

а) на основі нагромадженої продукції чистого грошового потоку, математичне вираження якої матиме такий вигляд:

$$V_{\text{гпт}}^{\text{ч}} = V_{\text{гп.м}}^{\text{ч}} \times t_{\text{п.м.ч}}; \quad (5.64)$$

$$V_{\text{гпт}}^{\text{ч}} = B_{\text{пост}}; \quad (5.65)$$

$$t_{п.м.ч} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м}^ч}, \quad (5.66)$$

де $V_{п.т}^ч$ – нагромаджена продукція чистого грошового потоку за чистий період повернення, грн./період;

$V_{п.м}^ч$ – середньомісячна продукція чистого грошового потоку, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.ч}$ – чистий період повернення авансованих витрат, місяців.

б) на основі чистого грошового потоку від операційної діяльності за допомогою формул:

$$ГП_{чт} = ГП_{ч.м} \times t_{п.м.ч}; \quad (5.67)$$

$$ГП_{чт} = B_{пост}; \quad (5.68)$$

$$t_{п.м.ч} = \frac{B_{пост}}{ГП_{ч.м}}, \quad (5.69)$$

де $ГП_{чт}$ – нагромаджений чистий грошовий потік від операційної діяльності за чистий період повернення, грн./період;

$ГП_{ч.м}$ – середньомісячний чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.ч}$ – чистий період повернення авансованих витрат, місяців.

Дійсний період повернення авансованих витрат на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується визначати:

а) на основі нагромадженої продукції дійсного грошового потоку, що математично можна зобразити:

$$V_{п.т}^д = V_{п.м}^д \times t_{п.м.д}; \quad (5.70)$$

$$V_{п.т}^д = B_{пост}; \quad (5.71)$$

$$t_{п.м.д} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м}^д}, \quad (5.72)$$

де $V_{п.т}^д$ – нагромаджена продукція дійсного грошового потоку за дійсний період повернення, грн./період;

$V_{п.м}^д$ – середньомісячна продукція дійсного грошового потоку, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.д}$ – дійсний період повернення авансованих витрат, місяців.

б) на основі нагромадженого дійсного грошового потоку від операційної діяльності за допомогою формул:

$$\Gamma\Pi_{дт} = \Gamma\Pi_{д.м} \times t_{п.м.д}; \quad (5.73)$$

$$\Gamma\Pi_{дт} = B_{пост}; \quad (5.74)$$

$$t_{п.м.д} = \frac{B_{пост}}{\Gamma\Pi_{д.м}}, \quad (5.75)$$

де $\Gamma\Pi_{дт}$ – нагромаджений дійсний грошовий потік від операційної діяльності за дійсний період повернення, грн./період;

$\Gamma\Pi_{д.м}$ – середньомісячний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.д}$ – дійсний період повернення авансованих витрат, місяців.

Заданий період повернення авансованих витрат на створення служби економічної безпеки підприємства пропонується розраховувати:

а) на основі нагромадженої продукції заданого грошового потоку, що математично може бути зображено за допомогою формул:

$$V_{пт}^3 = V_{п.м}^3 \times t_{п.м.з}; \quad (5.76)$$

$$V_{пт}^3 = B_{пост}; \quad (5.77)$$

$$t_{п.м.з} = \frac{B_{пост}}{V_{п.м}^3}, \quad (5.78)$$

де $V_{пт}^3$ – нагромаджена продукція заданого грошового потоку за заданий період повернення, грн./період;

$V_{п.м}^3$ – середньомісячна продукція заданого грошового потоку, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.з}$ – заданий період повернення авансованих витрат, місяців.

б) на основі нагромадженої продукції заданого грошового потоку від операційної діяльності за допомогою таких формул:

$$\Gamma\Pi_{зт} = \Gamma\Pi_{з.м} \times t_{п.м.з}; \quad (5.79)$$

$$\Gamma\Pi_{зт} = B_{пост}; \quad (5.80)$$

$$t_{п.м.з} = \frac{B_{пост}}{\Gamma\Pi_{з.м}}, \quad (5.80)$$

де $ГП_{зт}$ – нагромаджений заданий грошовий потік від операційної діяльності за заданий період повернення, грн./період;

$ГП_{з.м}$ – середньомісячний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{пост}$ – постійні витрати, грн./рік;

$t_{п.м.з}$ – заданий період повернення авансованих витрат, місяців.

Отже, нами з'ясовано, що джерелом повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства є продукція грошового потоку. Ці надходження (витрати) спрямовуються на формування грошового потоку, який використовується на фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, фінансування інвестицій, у тому числі на створення служби економічної безпеки підприємства. Запропоновано методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства у довгостроковому періоді, які в якості джерела фінансування використовують нагромаджену продукцію грошового потоку або нагромаджений грошовий потік від операційної діяльності. Запропоновано аналітичні залежності між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства, які враховують співвідношення між нагромадженим валовим, чистим, дійсним та заданим грошовими потоками від операційної діяльності.

Підходи до розрахунку періоду повернення витрат, авансованих на рівні підприємства, є методичною базою для визначення періоду повернення витрат на впровадження служби економічної безпеки на підприємстві. На рівні структурних підрозділів підприємства, на яких не випускається продукція, пропонується використовувати умовний грошовий потік як джерело фінансування авансованих витрат. Розрахунок періоду повернення інвестицій на рівні підприємства у короткостроковому періоді передбачає: розподіл витрат на постійну та змінну частини протягом року; визначення продукції грошового потоку та грошового потоку від операційної діяльності, нагромаджених протягом року. Основу постійних витрат складають річні амортизаційні

відрахування. Розглянуті варіанти повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства надасть можливість розробити методи визначення періоду повернення витрат на впровадження служби економічної безпеки підприємства [231].

5.3. Розробка методів визначення періоду повернення витрат на фінансову безпеку підприємства

На сучасному етапі нагальною потребою є створення безпечних умов стабільної роботи підприємства та захисту його від зовнішніх та внутрішніх загроз. Це можна забезпечити за рахунок створення служби економічної безпеки підприємства. Однак, перед тим, як вкласти власні кошти на довгостроковий період, треба проаналізувати, за який період відбудеться повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства.

У довгостроковому періоді, щоб повернути кошти вкладені на створення і поліпшення економічної безпеки підприємства, треба визначитись, яку суму треба повертати інвестору. Відповідаючи на поставлене питання, ми виходили з таких положень:

- треба повернути авансовану величину інвестицій;
- треба врахувати комерційні інтереси інвестора;
- треба повернути майбутню вартість авансованих інвестицій;
- треба врахувати особливості кругообігу основних засобів та оборотних коштів, а саме: основні засоби повертаються шляхом амортизації, норма амортизації повинна враховувати дію фактора часу, оборотні кошти повертаються в кожному фінансовому циклі;
- треба визначитись, що слугує джерелом повернення інвестицій;
- треба врахувати дію фактора часу на результати виробництва.

Попередній аналіз, проведений автором, засвідчує, що на практиці та в економічній літературі рекомендують для повернення враховувати всі інвестиції, які вкладені в основні засоби та оборотні кошти. Дослідники не враховують того, що оборотні кошти повертаються в кожному їх обороті. Період повернення оборотних коштів залежить

від тривалості виробничого та фінансового циклу виробництва продукції. Повернення основних засобів відбувається протягом амортизаційного періоду. За цей період на вартість основних засобів впливає фактор часу. З одного боку, вартість грошей під впливом інфляції знецінюється. З іншого боку, власних бажань повернути інвестиції на створення відділу економічної безпеки підприємства з відсотками, які повинні врахувати фінансові інтереси, ризик, інфляцію.

Для спрощення розрахунків умовного грошового потоку приймаємо додаткові надходження за рахунок інвестиційної та фінансової діяльності такими, що дорівнюють нулю ($B_{зоб.ф} = 0$). Тоді умовний грошовий потік від операційної діяльності, пов'язаний з економічною безпекою, буде дорівнювати сумі амортизації та умовного прибутку.

Модель взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності та інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства дає можливість обґрунтувати управлінські рішення на основі використання валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення інвестицій.

Валовий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, пропонується розрахувати на основі рівності умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за цей період, та авансованих інвестицій:

$$ГП_{у.н.в} = C_{о.ф}; \quad (5.81)$$

$$ГП_{у.в} \times t_{ф.в} = C_{о.ф}; \quad (5.82)$$

$$t_{ф.в} = \frac{C_{о.ф}}{ГП_{у.в}} \leq t_{н.ф.в}; \quad (5.83)$$

$$t_{ф.в} = \frac{C_{о.ф}}{B_{а.ф} + E_{н.в} \times B_{ф}} \leq t_{н.ф.в}, \quad (5.84)$$

де $ГП_{у.н.в}$ – умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у валовий період повернення інвестицій, грн.;

$ГП_{у.в}$ – середньорічний умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$C_{o.ф}$ – вартість основних засобів, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, грн.;

$t_{ф.в}$ ($t_{н.ф.в}$) – валовий (нормативний валовий) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$V_{a.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік;

$E_{н.в} \times B_{ф}$ – середньорічний умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, виражений у частках від бухгалтерських витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$V_{ф}$ – бухгалтерські витрати на створення служби економічної безпеки підприємства, грн./рік;

$E_{н.в}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного прибутку грошового потоку від бухгалтерських витрат. Показник розраховується на рівні нормативної рентабельності бухгалтерських витрат:

$$E_{н.в} \geq \frac{\Pi_{н.в}}{B}, \quad (5.85)$$

де $\Pi_{н.в}$ – нормативний валовий прибуток грошового потоку, грн./рік;
 B – бухгалтерські витрати, грн./рік.

Валовий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, дорівнює відношенню вартості основних засобів до середньорічного умовного валового грошового потоку від операційної діяльності. Критерієм вибору варіанта є умова, що валовий період повернення повинен бути меншим або дорівнювати нормативному.

Для спрощення розрахунків вважаємо, що умовний прибуток грошового потоку можна виразити у частках від амортизаційних відрахувань:

$$E'_{н.в} \times B_{a.ф} = E_{н.в} \times B, \quad (5.86)$$

де $E'_{н.в}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного валового прибутку грошового потоку в амортизаційних відрахуваннях ($B_{a.ф}$) залежно від валової рентабельності амортизації та розраховується за формулою:

$$E'_{н.в} \geq \frac{\Pi_{н.в}}{B_a}, \quad (5.87)$$

де $\Pi_{н.в}$ – нормативний валовий прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

B_a – річні амортизаційні відрахування по підприємства, грн./рік.

Тоді валовий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, можна буде представити формулою:

$$t_{ф.в} = \frac{C_{o.ф}}{B_{a.ф} + E'_{н.в} \times B_{a.ф}} \leq t_{н.ф.в}. \quad (5.88)$$

З урахуванням дії фактора часу на авансовані витрати та середньорічну величину умовного грошового потоку від операційної діяльності валовий період повернення пропонується визначати за формулою:

$$t'_{ф.в} = \frac{C_{o.ф} \times (1+i)^{t'_{ф.в}}}{B_{a.ф} \times (1+i) + E'_{н.в} \times B_{a.ф} \times I_{п}} \leq t'_{н.ф.в}, \quad (5.89)$$

де $t'_{ф.в}$ ($t'_{н.ф.в}$) – валовий (нормативний валовий) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства та визначений з урахуванням дії фактора часу, роки;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од.;

$I_{п}$ – річний індекс інфляції, що враховує середньорічну інфляцію прибутку, частки од.

Середньорічна відсоткова ставка та індекс інфляції прибутку грошового потоку можуть збігатися. Тоді формула визначення періоду повернення набуде вигляду:

$$t'_{ф.в} = \frac{C_{o.ф} \times (1+i)^{t'_{ф.в}-1}}{B_{a.ф} \times (1+E'_{н.в})} \leq t'_{н.ф.в}. \quad (5.90)$$

Критерій вибору варіанта залишається той же – період повернення повинен бути меншим або дорівнювати нормативному значенню. Нормативний період повернення авансованих інвестицій встановлюється на підприємстві власником (інвестором, кредитором).

Чистий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, пропонується розраховувати на основі рівності умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за цей період, та інвестицій, що математично може бути представлено за допомогою таких формул:

$$\Gamma\Pi_{у.н.ч} = C_{о.ф}; \quad (5.91)$$

$$\Gamma\Pi_{у.ч} \times t_{ф.ч} = C_{о.ф}; \quad (5.92)$$

$$t_{ф.ч} = \frac{C_{о.ф}}{\Gamma\Pi_{у.ч}} \leq t_{н.ф.ч}; \quad (5.93)$$

$$t_{ф.ч} = \frac{C_{о.ф}}{B_{а.ф} + E'_{н.ч} \times B_{а.ф}} \leq t_{н.ф.ч}, \quad (5.94)$$

де $\Gamma\Pi_{у.н.ч}$ – умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у чистий період повернення інвестицій, грн.;

$\Gamma\Pi_{у.ч}$ – середньорічний умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$C_{о.ф}$ – вартість основних засобів, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, грн.;

$t_{ф.ч}$ ($t_{н.ф.ч}$) – чистий (нормативний чистий) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$B_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік;

$E'_{н.ч} \times B_{а.ф}$ – середньорічний умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, виражений у частках від амортизаційних відрахувань, грн./рік;

$E'_{н.ч}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного чистого прибутку грошового потоку, вираженого у частках від амортизаційних відрахувань ($B_{а.ф}$). Визначається як величина, залежна від чистої рентабельності амортизації:

$$E'_{н.ч} \geq \frac{\Pi_{н.ч}}{B_a}, \quad (5.95)$$

де $\Pi_{н.ч}$ – нормативний чистий прибуток грошового потоку по підприємству, грн./рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування по підприємству, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта є умова, що чистий період повернення авансованих інвестицій повинен бути меншим або дорівнювати його нормативному значенню:

$$t_{ф.ч} \leq t_{н.ф.ч} . \quad (5.96)$$

Чистий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, дорівнює відношенню вартості основних засобів до середньорічного умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності.

Величину чистого періоду повернення можна визначити з урахуванням дії фактора часу на авансовані витрати та середньорічний умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності за формулою:

$$t'_{ф.ч} = \frac{C_{о.ф} \times (1+i)^{t_{ф.ч}}}{B_{а.ф} \times (1+i) + E'_{н.ч} \times B_{а.ф} \times I_{п}} \leq t'_{н.ф.ч} , \quad (5.97)$$

де i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од.;

$I_{п}$ – середньорічний індекс інфляції прибутку, частки од.

Критерій вибору варіанта – умова, що чистий період повернення ($t'_{ф.ч}$) буде меншим або дорівнює його нормативному значенню ($t'_{н.ф.ч}$):

$$t'_{ф.ч} \leq t'_{н.ф.ч} . \quad (5.98)$$

Дійсний період повернення інвестицій авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, – це період, за який буде нагромаджено умовний грошовий потік від операційної діяльності, що дійсно буде спрямований на функціонування служби економічної безпеки. Він визначається на основі таких рівнянь:

$$\Gamma\Pi_{у.н.д} = C_{о.ф} ; \quad (5.99)$$

$$\Gamma\Pi_{у.д} \times t_{ф.д} = C_{о.ф} ; \quad (5.100)$$

$$t_{ф.д} = \frac{C_{о.ф}}{\Gamma\Pi_{у.д}} \leq t_{н.ф.д} ; \quad (5.101)$$

$$t_{ф.д} = \frac{C_{о.ф}}{B_{а.ф} + E'_{н.д} \times B_{а.ф}} \leq t_{н.ф.д} , \quad (5.102)$$

де $\Gamma\Pi_{у.н.д}$ – умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у дійсний період повернення інвестицій, грн.;

$\Pi\Pi_{у.д}$ – середньорічний умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$C_{о.ф}$ – вартість основних засобів, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, грн.;

$t_{ф.д}$ ($t_{н.ф.д}$) – дійсний (нормативний дійсний) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$B_{а.ф}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік;

$E'_{н.д} \times B_{а.ф}$ – середньорічний умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, виражений у частках від амортизаційних відрахувань, грн./рік;

$E'_{н.д}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од. Він вказує на частку умовного дійсного прибутку грошового потоку, вираженого від амортизаційних відрахувань ($B_{а.ф}$). Визначається як величина, що перевищує або дорівнює дійсній рентабельності амортизації:

$$E'_{н.д} \geq \frac{\Pi_{н.д}}{B_a}, \quad (5.103)$$

де $\Pi_{н.д}$ – нормативний дійсний прибуток грошового потоку підприємства, грн/рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування по підприємству, грн./рік.

Таким чином, дійсний період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, дорівнює відношенню вартості основних засобів до середньорічного умовного дійсного грошового потоку від операційної діяльності.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства є умова, що дійсний період повернення ($t_{ф.д}$) повинен бути меншим або дорівнювати його нормативному значенню ($t_{н.ф.д}$):

$$t_{ф.д} \leq t_{н.ф.д}. \quad (5.104)$$

З урахуванням дії фактора часу дійсний період повернення авансованих інвестицій ($t'_{\text{ф.д}}$) можна визначити за формулою:

$$t'_{\text{ф.д}} = \frac{C_{\text{о.ф}} \times (1+i)^{t'_{\text{ф.д}}}}{B_{\text{а.ф}} \times (1+i) + E'_{\text{н.д}} \times B_{\text{а.ф}} \times I_{\text{п}}} \leq t'_{\text{н.ф.д}}, \quad (5.105)$$

де i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од.;
 $I_{\text{п}}$ – середньорічний індекс інфляції прибутку грошового потоку, частки од.

Критерієм вибору варіанта приймається умова, що дійсний період повернення ($t'_{\text{ф.д}}$) повинен буде меншим або дорівнювати його нормативному значенню ($t'_{\text{н.ф.д}}$):

$$t'_{\text{ф.д}} \leq t'_{\text{н.ф.д}}. \quad (5.106)$$

Заданий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, – це період, за який буде нагромаджено умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності. Його пропонується визначити за допомогою рівнянь:

$$\text{ГП}_{\text{у.н.з}} = C_{\text{о.ф}}; \quad (5.107)$$

$$\text{ГП}_{\text{у.з}} \times t_{\text{ф.з}} = C_{\text{о.ф}}; \quad (5.108)$$

$$t_{\text{ф.з}} = \frac{C_{\text{о.ф}}}{\text{ГП}_{\text{у.з}}} \leq t_{\text{н.ф.з}}; \quad (5.109)$$

$$t_{\text{ф.з}} = \frac{C_{\text{о.ф}}}{B_{\text{а.ф}} + E'_{\text{н.з}} \times B_{\text{а.ф}}} \leq t_{\text{н.ф.з}}, \quad (5.110)$$

де $\text{ГП}_{\text{у.н.з}}$ – умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у заданий період повернення інвестицій, грн.;

$\text{ГП}_{\text{у.з}}$ – середньорічний умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./рік;

$C_{\text{о.ф}}$ – вартість основних засобів, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, грн.;

$t_{\text{ф.з}}$ ($t_{\text{н.ф.з}}$) – заданий (нормативний заданий) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$B_{\text{а.ф}}$ – середньорічні амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік;

$E'_{н.з} \times B_{а.ф}$ – середньорічний умовний заданий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, виражений у частках від амортизаційних відрахувань, грн./рік;

$E'_{н.з}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного заданого прибутку грошового потоку, вираженого у частках від амортизаційних відрахувань ($B_{а.ф}$). Визначається на рівні нормативного заданого рівня рентабельності амортизації:

$$E'_{н.з} \geq \frac{\Pi_{н.з}}{B_a}, \quad (5.111)$$

де $\Pi_{н.з}$ – нормативний заданий (запланований) прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

B_a – середньорічні амортизаційні відрахування по підприємству, грн./рік.

Заданий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, пропонується визначати відношенням вартості основних засобів до середньорічного умовного заданого грошового потоку від операційної діяльності.

Критерієм вибору варіанта повинна бути умова, за якої заданий період повернення авансованих інвестицій має бути меншим або дорівнювати його нормативному значенню:

$$t_{ф.з} \leq t_{н.ф.з}. \quad (5.112)$$

Заданий період повернення авансованих інвестицій можна визначити також з урахуванням дії фактора часу за такою формулою:

$$t'_{ф.з} = \frac{C_{о.ф} \times (1+i)^{t_{ф.з}}}{B_{а.ф} \times (1+i) + E'_{н.з} \times B_{а.ф} \times I_{п}} \leq t'_{н.ф.з}, \quad (5.113)$$

де $t'_{ф.з}$ ($t'_{н.ф.з}$) – заданий (нормативний заданий) період повернення авансованих інвестицій, визначених з урахуванням дії фактора часу, роки;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од.;

$I_{п}$ – середньорічний індекс інфляції прибутку грошового потоку, частки од.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства є умова:

$$t'_{ф.з} \leq t'_{н.ф.з}. \quad (5.114)$$

Запропоновані методи розрахунку періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства (без урахування дії фактора часу) наведені в таблиці 5.5 [228].

Умовні грошові потоки, розраховані у відповідний період повернення, за величиною відрізняються один від одного. У таблиці 5.6 наведено коефіцієнти співвідношення умовних грошових потоків від операційної діяльності [228].

Модель взаємодії нагромаджених надходжень та авансованих інвестицій дає можливість визначити взаємозв'язок періоду їх повернення зі зміною грошових потоків (таблиця 5.7) [228].

Тривалість чистого періоду повернення авансованих інвестицій, пов'язаних з економічною безпекою, пропонуємо розрахувати за формулою:

$$t_{ф.ч} = t_{ф.в} \times K_{ч}; \quad (5.115)$$

$$t_{ф.ч} = t_{ф.в} \times \frac{ГП_{у.н.в}}{ГП_{у.н.ч}}, \quad (5.116)$$

де $t_{ф.в}$, $t_{ф.ч}$ – тривалість валового та чистого періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$ГП_{у.н.в}$, $ГП_{у.н.ч}$ – умовний нагромаджений валовий та чистий грошові потоки від операційної діяльності, одержані за рахунок здійснення економічної безпеки у відповідний період, грн.

Таблиця 5.5

Методи розрахунку періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом довгострокового періоду (без врахування дії фактора часу)*

1 Джерело фінансування інвестицій за період повернення	2 Інвестиції, авансовані за період повернення, грн.	3 Період повернення, років	4 Критерій, років
Нагромаджений за період $t_{ф,в}$ умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період $ГП_{у,в} = ГП_{у,в} \times t_{ф,в}$	Інвестиції, авансовані у основні засоби, $C_{о,ф}$	Валовий період повернення $t_{ф,в} = \frac{C_{о,ф}}{ГП_{у,в}}$	Нормативний валовий період повернення $\leq t_{н,ф,в}$
Нагромаджений за період $t_{ф,ч}$ умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період $ГП_{у,ч} = ГП_{у,ч} \times t_{ф,ч}$	Інвестиції, авансовані у основні засоби, $C_{о,ф}$	Чистий період повернення $t_{ф,ч} = \frac{C_{о,ф}}{ГП_{у,ч}}$	Нормативний чистий період повернення $\leq t_{н,ф,ч}$
Нагромаджений за період $t_{ф,д}$ умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./період $ГП_{у,д} = ГП_{у,д} \times t_{ф,д}$	Інвестиції, авансовані у основні засоби, $C_{о,ф}$	Дійсний період повернення $t_{ф,д} = \frac{C_{о,ф}}{ГП_{у,д}}$	Нормативний дійсний період повернення $\leq t_{н,ф,д}$
Нагромаджений за період $t_{ф,з}$ умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період $ГП_{у,з} = ГП_{у,з} \times t_{ф,з}$	Інвестиції, авансовані у основні засоби, $C_{о,ф}$	Заданий період повернення $t_{ф,з} = \frac{C_{о,ф}}{ГП_{у,з}}$	Нормативний заданий період повернення $\leq t_{н,ф,з}$

* запропоновано автором

Таблиця 5.6

Коефіцієнти співвідношення умовних грошових потоків від операційної діяльності, нагромаджених у відповідний період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства*

Коефіцієнт	Формула розрахунку
$K_{\text{ч}}$ – коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.в}}$, та умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.ч}}$	$K_{\text{ч}} = \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.ч}}}$
$K_{\text{д}}$ – коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.в}}$, та умовного дійсного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.д}}$	$K_{\text{д}} = \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.д}}}$
$K_{\text{з}}$ – коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.в}}$, та умовного заданого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{\text{ф.з}}$	$K_{\text{з}} = \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.з}}}$

* запропоновано автором

Таблиця 5.7

Взаємозв'язок валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом довгострокового періоду*

Періоди повернення авансованих інвестицій, роки	Формула розрахунку
Чистий період повернення авансованих інвестицій дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного нагромадженого валового грошового потоку над чистим у дані періоди ($K_{\text{ч}}$)	$t_{\text{ф.ч}} = t_{\text{ф.в}} \times K_{\text{ч}};$ $t_{\text{ф.ч}} = t_{\text{ф.в}} \times \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.ч}}}$
Дійсний період повернення авансованих інвестицій дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного нагромадженого валового грошового потоку над дійсним у дані періоди ($K_{\text{д}}$)	$t_{\text{ф.д}} = t_{\text{ф.в}} \times K_{\text{д}};$ $t_{\text{ф.д}} = t_{\text{ф.в}} \times \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.д}}}$
Заданий період повернення авансованих інвестицій дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного нагромадженого валового грошового потоку над заданим у дані періоди ($K_{\text{з}}$)	$t_{\text{ф.з}} = t_{\text{ф.в}} \times K_{\text{з}};$ $t_{\text{ф.з}} = t_{\text{ф.в}} \times \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.з}}}$

* запропоновано автором

Тривалість дійсного періоду повернення, що дорівнює величині валового періоду повернення, скоригованого на коефіцієнт перевищення умовного нагромадженого валового грошового потоку від операційної діяльності над дійсним, пропонуємо розраховувати за формулою:

$$t_{\text{ф.д}} = t_{\text{ф.в}} \times K_{\text{д}}; \quad (5.117)$$

$$t_{\text{ф.д}} = t_{\text{ф.в}} \times \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.д}}}, \quad (5.118)$$

де $t_{\text{ф.в}}$, $t_{\text{ф.д}}$ – тривалість валового та дійсного періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$ГП_{\text{у.н.в}}$, $ГП_{\text{у.н.д}}$ – умовний нагромаджений валовий та дійсний грошові потоки від операційної діяльності, одержані за рахунок функціонування системи економічної безпеки у відповідний період, грн.

Аналогічну залежність між заданим та валовим періодом повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, пропонуємо визначати таким чином:

$$t_{\text{ф.з}} = t_{\text{ф.в}} \times K_{\text{з}}; \quad (5.119)$$

$$t_{\text{ф.з}} = t_{\text{ф.в}} \times \frac{ГП_{\text{у.н.в}}}{ГП_{\text{у.н.з}}}, \quad (5.120)$$

де $t_{\text{ф.в}}$, $t_{\text{ф.з}}$ – тривалість валового та заданого періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, роки;

$ГП_{\text{у.н.в}}$, $ГП_{\text{у.н.з}}$ – умовний нагромаджений валовий та заданий грошові потоки від операційної діяльності, одержані за рахунок функціонування економічної безпеки у відповідний період повернення, грн. [228].

Особливості визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом короткострокового періоду мають враховувати:

– розрахунки засновані на взаємозв'язку нагромадженого умовного грошового потоку від операційної діяльності та постійних витрат, які спрямовані на створення служби економічної безпеки;

– річні амортизаційні відрахування як основну складову постійних витрат;

– нагромаджений умовний грошовий потік від операційної діяльності, що розглядається у чотирьох видах: валовий, чистий, дійсний, заданий;

– період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом короткострокового періоду, який визначається як валовий, чистий, дійсний та заданий;

– дію фактора часу протягом короткострокового періоду, що впливає як на нагромаджений грошовий потік від операційної діяльності, так і на авансовані витрати.

Розподіл витрат на створення служби економічної безпеки підприємства на постійну та змінну складові залежить від періоду виробництва та особливостей їх здійснення. Так амортизаційні відрахування планується накопичувати щорічними нарахуваннями згідно з вибраним методом амортизації. Річні амортизаційні відрахування виступають в якості постійних витрат протягом короткострокового періоду, хоча їх накопичення здійснюється щомісячно. Витрати на оплату праці здійснюються один раз на місяць (або два рази – при виплаті авансу). Протягом року зарплата персоналу, що займається економічною безпекою, виступає в якості змінних витрат. Протягом місяця – це постійні витрати. Якби виплати на оплату праці здійснювались робітниками, що виготовляють продукцію, вони відносились би до змінних. Функції з економічної безпеки виконують працівники, яким треба здійснювати виплати не залежно від обсягу реалізації. Премію за обсяг реалізації в даному разі не беремо до уваги. Таким чином, до постійних витрат протягом року треба віднести річну амортизацію, протягом місяця – амортизацію та витрати на оплату праці персоналу, зайнятому виконанням функцій із забезпечення економічної безпеки.

В основу розрахунків періоду повернення покладемо взаємодію умовного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих витрат на створення служби економічної безпеки підприємства протягом року.

Для спрощення розрахунків умовного грошового потоку від операційної діяльності приймаємо додаткові надходження з фінансової та інвестиційної діяльності на рівні нуля:

1). Валовий період повернення – це період, за який нагромаджено умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, що буде дорівнювати авансованим витратам:

$$\Gamma\Pi_{y,vt} = B_{a,\phi}; \quad (5.121)$$

$$\Gamma\Pi_{y,m}^B \times t_{\phi,m}^B = B_{a,\phi}; \quad (5.122)$$

$$t_{\phi,m}^B = \frac{B_{a,\phi}}{\Gamma\Pi_{y,m}^B} \leq t_{n,\phi,m}^B; \quad (5.123)$$

$$t_{\phi,m}^B = \frac{B_{a,\phi}}{B_{a,\phi,m} + E'_{n,v} \times B_{a,\phi,m}} \leq t_{n,\phi,m}^B, \quad (5.124)$$

де $t_{\phi,m}^B$ ($t_{n,\phi,m}^B$) – валовий (нормативний валовий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, місяці;

$\Gamma\Pi_{y,vt}$ – умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений за валовий період повернення, грн./період;

$\Gamma\Pi_{y,m}^B$ – середньомісячний умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{a,\phi}$ ($B_{a,\phi,m}$) – середньорічні (середньомісячні) амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік (грн./місяць);

$E'_{n,v} \times B_{a,\phi,m}$ – середньомісячний умовний валовий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, грн./місяць, що виражений у частках від середньомісячних амортизаційних відрахувань;

$E'_{n,v}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од. Він вказує на частку умовного валового прибутку грошового потоку в амортизаційних відрахуваннях, приймається на рівні:

$$E'_{n,v} \geq \frac{\Pi_{n,v}}{B_a}, \quad (5.125)$$

де $\Pi_{n,v}$ – нормативний валовий прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

B_a – річні амортизаційні відрахування на рівні підприємства, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства приймається умова, що валовий період повернення повинен бути меншим або дорівнювати його нормативному значенню:

$$t_{\text{ф.м}}^B \leq t_{\text{н.ф.м}}^B. \quad (5.126)$$

Таким чином, валовий період повернення дорівнює відношенню річних амортизаційних відрахувань до середньомісячного умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з економічною безпекою.

З урахуванням дії фактора часу валовий період пропонується визначати за формулою:

$$t_{\text{ф.м}}^{B_1} = \frac{B_{\text{а.ф}} \times (1+i)}{B_{\text{а.ф.м}} \times \frac{1+i}{12} + E'_{\text{н.в}} \times B_{\text{а.ф.м}} \times I_{\text{м}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{B_1}, \quad (5.127)$$

де $t_{\text{ф.м}}^{B_1}$ ($t_{\text{н.ф.м}}^{B_1}$) – валовий (нормативний валовий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, з урахуванням дії фактора часу, місяці;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од;

$I_{\text{м}}$ – середньомісячний індекс інфляції умовного прибутку грошового потоку, частки од;

$\frac{1+i}{12}$ – середньомісячний коефіцієнт компаундування, частки од.

Чистий період повернення – це час, за який протягом року буде нагромаджено умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, що дорівнюватиме авансованим витратам. Він визначається за формулами:

$$\Gamma\Pi_{\text{у.чт}} = B_{\text{а.ф}}; \quad (5.128)$$

$$\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{ч}} \times t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}} = B_{\text{а.ф}}; \quad (5.129)$$

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}} = \frac{B_{\text{а.ф}}}{\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{ч}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}}; \quad (5.130)$$

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}} = \frac{B_{\text{а.ф}}}{B_{\text{а.ф.м}} + E'_{\text{н.ч}} \times B_{\text{а.ф.м}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}}, \quad (5.131)$$

де $t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}}$ ($t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}}$) – чистий (нормативний чистий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, місяці;

$\Gamma\Pi_{\text{у.чт}}$ – умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений за чистий період повернення, грн./період;

$\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{ч}}$ – середньомісячний умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{\text{а.ф}}$ ($B_{\text{а.ф.м}}$) – середньорічні (середньомісячні) амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік (грн./місяць);

$E'_{\text{н.ч}} \times B_{\text{а.ф.м}}$ – середньомісячний умовний чистий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, грн./місяць;

$E'_{\text{н.ч}}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного чистого прибутку грошового потоку, вираженого у частках в амортизаційних відрахуваннях ($B_{\text{а.ф.м}}$). Приймається залежно від чистої рентабельності амортизації та розраховується за формулою:

$$E'_{\text{н.ч}} \geq \frac{\Pi_{\text{н.ч}}}{B_{\text{а}}}, \quad (5.132)$$

де $\Pi_{\text{н.ч}}$ – нормативний чистий прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

$B_{\text{а}}$ – річні амортизаційні відрахування на рівні підприємства, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства приймається умова, що чистий період повернення повинен бути меншим або дорівнювати його нормативному значенню:

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}}. \quad (5.133)$$

Розрахунок показує, що чистий період повернення витрат, авансованих протягом року, дорівнює відношенню річних амортизаційних відрахувань до середньомісячного умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з економічною безпекою.

Враховуючи, що фактор часу впливає на збільшення амортизаційних відрахувань та умовного прибутку грошового потоку, чистий період повернення пропонується визначити за формулою:

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}_1} = \frac{B_{\text{а.ф}} \times (1+i)}{B_{\text{а.ф.м}} \times \frac{1+i}{12} + E'_{\text{н.ч}} \times B_{\text{а.ф.м}} \times I_{\text{м}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}_1}, \quad (5.134)$$

де $t_{\text{ф.м}}^{\text{ч}_1}$ ($t_{\text{н.ф.м}}^{\text{ч}_1}$) – чистий (нормативний чистий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року з урахуванням дії фактора часу, місяці;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од;

$I_{\text{м}}$ – середньомісячний індекс інфляції умовного прибутку грошового потоку, частки од;

$\frac{1+i}{12}$ – середньомісячний коефіцієнт компаундування, частки од.

Дійсний період повернення показує, через який час протягом року буде нагромаджено суму умовного грошового потоку від операційної діяльності, що дійсно буде спрямовано на функціонування системи економічної безпеки та дорівнюватиме авансованим витратам. Його можна визначити за допомогою рівнянь:

$$\Gamma\Pi_{\text{у.дт}} = B_{\text{а.ф}}; \quad (5.135)$$

$$\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{д}} \times t_{\text{ф.м}}^{\text{д}} = B_{\text{а.ф}}; \quad (5.136)$$

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{д}} = \frac{B_{\text{а.ф}}}{\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{д}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{д}}; \quad (5.137)$$

$$t_{\text{ф.м}}^{\text{д}} = \frac{B_{\text{а.ф}}}{B_{\text{а.ф.м}} + E'_{\text{н.д}} \times B_{\text{а.ф.м}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{\text{д}}, \quad (5.138)$$

де $t_{\text{ф.м}}^{\text{д}}$ ($t_{\text{н.ф.м}}^{\text{д}}$) – дійсний (нормативний дійсний) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, місяці;

$\Gamma\Pi_{\text{у.дт}}$ – умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у дійсний період повернення, грн./період;

$\Gamma\Pi_{\text{у.м}}^{\text{д}}$ – середньомісячний умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{\text{а.ф}}$ ($B_{\text{а.ф.м}}$) – середньорічні (середньомісячні) амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік (грн./місяць);

$E'_{\text{н.д}} \times B_{\text{а.ф.м}}$ – середньомісячний умовний дійсний прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, грн./місяць;

$E'_{\text{н.д}}$ – нормативний показник економічної ефективності, часток од.

Нормативний показник економічної ефективності вказує на частку умовного дійсного прибутку грошового потоку в амортизаційних відрахуваннях ($B_{a.ф.м}$). Приймається на рівні дійсної рентабельності амортизації та розраховується за формулою:

$$E'_{н.д} \geq \frac{\Pi_{н.д}}{B_a}, \quad (5.139)$$

де $\Pi_{н.д}$ – нормативний дійсний прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

B_a – річні амортизаційні відрахування на рівні підприємства, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства приймається умова:

$$t_{ф.м}^д \leq t_{н.ф.м}^д. \quad (5.140)$$

Таким чином, дійсний період повернення витрат, авансованих протягом року, дорівнює відношенню річних амортизаційних відрахувань до середньомісячного умовного дійсного грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з економічною безпекою.

Вплив фактора часу на визначення дійсного періоду повернення пропонуємо розраховувати за формулою:

$$t_{ф.м}^{д1} = \frac{B_{a.ф} \times (1+i)}{B_{a.ф.м} \times \frac{1+i}{12} + E'_{н.д} \times B_{a.ф.м} \times I_m} \leq t_{н.ф.м}^{д1}, \quad (5.141)$$

де $t_{ф.м}^{д1}$ ($t_{н.ф.м}^{д1}$) – дійсний (нормативний дійсний) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року з урахуванням дії фактора часу, місяці;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од;

I_m – середньомісячний індекс інфляції умовного прибутку грошового потоку, частки од;

$\frac{1+i}{12}$ – середньомісячний коефіцієнт компаундування, частки од.

Заданий період повернення авансованих витрат показує, через який час протягом року буде нагромаджено задану суму умовного грошового потоку від операційної діяльності та одержано заданий умовний прибуток грошового потоку.

Заданий період повернення пропонується визначати на основі рівності умовного заданого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у цей час, та авансованих витрат:

$$ГП_{у.зт} = B_{а.ф}; \quad (5.142)$$

$$ГП_{у.м}^3 \times t_{ф.м}^3 = B_{а.ф}; \quad (5.143)$$

де $ГП_{у.зт}$ – умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, нагромаджений у заданий період повернення, грн./період;

$ГП_{у.м}^3$ – середньомісячний умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./місяць;

$B_{а.ф}$ ($B_{а.ф.м}$) – середньорічні (середньомісячні) амортизаційні відрахування, пов'язані з економічною безпекою, грн./рік (грн./місяць).

Тоді заданий період повернення буде дорівнювати відношенню річних амортизаційних відрахувань до середньомісячного умовного заданого грошового потоку від операційної діяльності, пов'язаного з економічною безпекою, що математично можна визначити таким чином:

$$t_{ф.м}^3 = \frac{B_{а.ф}}{ГП_{у.м}^3} \leq t_{н.ф.м}^3; \quad (5.144)$$

$$t_{ф.м}^3 = \frac{B_{а.ф}}{B_{а.ф.м} + E'_{н.з} \times B_{а.ф.м}} \leq t_{н.ф.м}^3, \quad (5.145)$$

де $t_{ф.м}^3$ ($t_{н.ф.м}^3$) – заданий (нормативний заданий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, місяці;

$E'_{н.з} \times B_{а.ф.м}$ – середньомісячний умовний заданий прибуток грошового потоку, пов'язаний з економічною безпекою, грн./місяць;

$E'_{н.з}$ – нормативний показник ефективності, часток од.

Нормативний показник ефективності вказує на частку умовного заданого прибутку грошового потоку в амортизаційних відрахуваннях ($B_{а.ф.м}$). Приймається на рівні заданої рентабельності амортизації та розраховується за формулою:

$$E'_{н.з} \geq \frac{\Pi_{н.з}}{B_a}, \quad (5.146)$$

де $\Pi_{н.з}$ – нормативний заданий прибуток грошового потоку підприємства, грн./рік;

B_a – річні амортизаційні відрахування на рівні підприємства, грн./рік.

Критерієм вибору варіанта створення служби економічної безпеки підприємства приймається умова, що розрахований заданий період повернення повинен бути меншим або дорівнювати нормативному значенню:

$$t_{\text{ф.м}}^3 \leq t_{\text{н.ф.м}}^3. \quad (5.147)$$

З урахуванням дії фактора часу заданий період повернення можна визначити за формулою:

$$t_{\text{ф.м}}^{3_1} = \frac{B_{\text{а.ф}} \times (1+i)}{B_{\text{а.ф.м}} \times \frac{1+i}{12} + E'_{\text{н.з}} \times B_{\text{а.ф.м}} \times I_{\text{м}}} \leq t_{\text{н.ф.м}}^{3_1}, \quad (5.148)$$

де $t_{\text{ф.м}}^{3_1}$ ($t_{\text{н.ф.м}}^{3_1}$) – заданий (нормативний заданий) період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року з урахуванням дії фактора часу, місяці;

i – середньорічна відсоткова ставка нарощування, частки од;

$I_{\text{м}}$ – середньомісячний індекс інфляції умовного прибутку грошового потоку, частки од;

$\frac{1+i}{12}$ – середньомісячний коефіцієнт компаундування, частки од.

Запропоновані методи розрахунку періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, узагальнено у таблиці 5.8 [229].

Валовий та чистий період повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства, можна використати для порівняння варіантів. Вибирається той варіант, який має менший період повернення. Дійсний та заданий періоди повернення витрат дають можливість визначити, через який час буде нагромаджено дійсний та заданий умовний прибуток грошового потоку та грошовий потік від операційної діяльності (таблиця 5.9) [229].

Взаємозв'язок умовного грошового потоку від операційної діяльності та витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, дає можливість розрахувати коефіцієнти співвідношення умовних прибутків грошового потоку та грошових

потоків від операційної діяльності у різні періоди повернення (таблиця 5.10) [229].

Таблиця 5.8

Методи розрахунку періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року (без врахування дії фактора часу)

Джерело фінансування витрат за період повернення	Витрати, авансовані за період повернення, грн./період	Період повернення, місяців	Критерій, місяців
Нагромаджений за період $t_{ф.м}^в$ умовний валовий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{у.вт} = ГП_{у.м}^в \times t_{ф.м}^в$	$B_{а.ф}$	Валовий період повернення $t_{ф.м}^в = \frac{B_{а.ф}}{ГП_{у.м}^в}$	Нормативний валовий період повернення $\leq t_{н.ф.м}^в$
Нагромаджений за період $t_{ф.м}^ч$ умовний чистий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{у.чт} = ГП_{у.м}^ч \times t_{ф.м}^ч$	$B_{а.ф}$	Чистий період повернення $t_{ф.м}^ч = \frac{B_{а.ф}}{ГП_{у.м}^ч}$	Нормативний чистий період повернення $\leq t_{н.ф.м}^ч$
Нагромаджений за період $t_{ф.м}^д$ умовний дійсний грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{у.дт} = ГП_{у.м}^д \times t_{ф.м}^д$	$B_{а.ф}$	Дійсний період повернення $t_{ф.м}^д = \frac{B_{а.ф}}{ГП_{у.м}^д}$	Нормативний дійсний період повернення $\leq t_{н.ф.м}^д$
Нагромаджений за період $t_{ф.м}^з$ умовний заданий грошовий потік від операційної діяльності, грн./період, $ГП_{у.зт} = ГП_{у.м}^з \times t_{ф.м}^з$	$B_{а.ф}$	Заданий період повернення $t_{ф.м}^з = \frac{B_{а.ф}}{ГП_{у.м}^з}$	Нормативний заданий період повернення $\leq t_{н.ф.м}^з$

*запропоновано автором

Мета розрахунку періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства*

Показник	Мета розрахунку
Валовий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства Чистий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства	Використовується для порівняння варіантів. Варіант з більшим періодом повернення не повинен прийматися.
Дійсний період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства Заданий період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства	Визначення періоду, за який буде нагромаджено дійсний та заданий умовний прибуток грошового потоку та грошовий потік від операційної діяльності, які будуть спрямовані на створення служби економічної безпеки підприємства.

* запропоновано та згруповано автором

У короткостроковому періоді також можна виявити аналітичний зв'язок між валовим та чистим, дійсним і заданим періодами повернення залежно від співвідношення умовних грошових потоків від операційної діяльності, пов'язаних з економічною безпекою (таблиця 5.11) [229].

Отже, валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки у довгостроковому періоді, пропонується визначати на основі рівності умовного валового (чистого, дійсного та заданого) грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за відповідний період часу. Для спрощення розрахунків умовний грошовий потік від операційної діяльності представлено сумою амортизаційних відрахувань та умовного прибутку грошового потоку, вираженого у частках від амортизації. Критерієм вибору варіанта приймається умова, при якій розрахований період повернення повинен бути менший (дорівнювати) за нормативне значення. Дія фактора часу на період повернення відбувається шляхом врахування коефіцієнта компаундування при визначенні майбутньої вартості основних засобів, авансованих у

створення служби економічної безпеки, та річного індексу інфляції, що впливає на умовний прибуток грошового потоку та амортизацію. Запропоновано методи розрахунку чистого (дійсного та заданого) періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки, на основі валового періоду повернення, скоригованого на коефіцієнт співвідношення валового та чистого (дійсного, заданого) умовного грошового потоку від операційної діяльності.

Визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, передбачає врахування взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за певну кількість місяців, та постійних витрат. Основною складовою постійних витрат є річні амортизаційні відрахування. Період повернення розглядається як валовий, чистий, дійсний та заданий. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення – це час, за який буде нагромаджено валовий (чистий, дійсний та заданий) умовний грошовий потік від операційної діяльності, що дорівнює авансованим витратам. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення з урахуванням дії фактора часу пропонується визначати як відношення річних амортизаційних відрахувань, збільшених на річний коефіцієнт компаундування, до середньомісячного валового (чистого, дійсного та заданого) умовного грошового потоку від операційної діяльності, збільшеного на середньомісячний індекс інфляції. У короткостроковому періоді виявлено взаємозв'язок між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки. Чистий (дійсний, заданий) період повернення дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення валового умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за валовий період, над чистим (дійсним, заданим) умовним грошовим потоком від операційної діяльності [229].

Таблиця 5.10

Коефіцієнти співвідношення умовних прибутків грошового потоку та грошових потоків від операційної діяльності, нагромаджених за відповідний період повернення протягом короткострокового періоду*

Показники	Формула розрахунку
1	2
1. Коефіцієнт співвідношення умовного валового прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного чистого прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^Ч$	$K_{ч.п} = \frac{E_{н.в} \times B_{а.ф}}{E_{н.ч} \times B_{а.ф}}$
2. Коефіцієнт співвідношення умовного валового прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного дійсного прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^Д$	$K_{д.п} = \frac{E_{н.в} \times B_{а.ф}}{E_{н.д} \times B_{а.ф}}$
3. Коефіцієнт співвідношення умовного валового прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного заданого прибутку грошового потоку, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^3$	$K_{з.п} = \frac{E_{н.в} \times B_{а.ф}}{E_{н.з} \times B_{а.ф}}$
4. Коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного чистого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^Ч$	$K_{ч.г} = \frac{ГП_{\phi,м.т}^B}{ГП_{\phi,м.т}^Ч}$
5. Коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного дійсного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^Д$	$K_{д.г} = \frac{ГП_{\phi,м.т}^B}{ГП_{\phi,м.т}^Д}$
6. Коефіцієнт співвідношення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^B$, та умовного заданого грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за період $t_{\phi,м}^3$	$K_{з.г} = \frac{ГП_{\phi,м.т}^B}{ГП_{\phi,м.т}^3}$

* запропоновано автором

Таблиця 5.11

Аналітичний зв'язок між періодами повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом короткострокового періоду*

Періоди повернення авансованих витрат, місяці	Формула розрахунку
Чистий період повернення авансованих витрат дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{ф.м}^B$, над умовним чистим грошовим потоком від операційної діяльності, нагромадженим у період $t_{ф.м}^ч$	$t_{ф.м}^ч = t_{ф.м}^B \times K_{ч.г};$ $t_{ф.м}^ч = t_{ф.м}^B \times \frac{\Gamma\Pi_{y.mt}^B}{\Gamma\Pi_{y.mt}^ч}$
Дійсний період повернення авансованих витрат дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{ф.м}^B$, над умовним дійсним грошовим потоком від операційної діяльності, нагромадженим у період $t_{ф.м}^д$	$t_{ф.м}^д = t_{ф.м}^B \times K_{д.г};$ $t_{ф.м}^д = t_{ф.м}^B \times \frac{\Gamma\Pi_{y.mt}^B}{\Gamma\Pi_{y.mt}^д}$
Заданий період повернення авансованих витрат дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення умовного валового грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого у період $t_{ф.м}^B$, над умовним заданим грошовим потоком від операційної діяльності, нагромадженим у період $t_{ф.м}^з$	$t_{ф.м}^з = t_{ф.м}^B \times K_{з.г};$ $t_{ф.м}^з = t_{ф.м}^B \times \frac{\Gamma\Pi_{y.mt}^B}{\Gamma\Pi_{y.mt}^з}$

* запропоновано автором

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства ($\Delta W_{ін}$), буде дорівнювати різниці між річним економічним ефектом, одержаним за рахунок підвищення надійності його економічної безпеки та розміром інвестицій, які були залучені на її створення:

$$\Delta W_{ін} = \Delta W_{н} - I_{е.бн}, \quad (5.168)$$

де $\Delta W_{н}$ – річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, грн/рік;

$I_{е.бн}$ – залучені фінансові інвестиції з відсотками за рік, грн/рік.

Тобто, чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства,

буде досягнутий, за умови, що річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, буде більшим від залучених фінансових інвестицій з відсотками.

Таким чином, чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств м. Запоріжжя за 2013 рік, склав на: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 684 597,44 грн, ТОВ «ЗТМК» 870 853,75 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» 151 747,30 грн, ПрАТ «ЗТР» 2 365 567,21 грн, ПрАТ «ЗАЗ» 1 792 654,92 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» 126 367,81 грн, ПАТ «ЗАЛК» 353 504,95 грн, ПАТ «Мотор-Січ» 529 357,07 грн, ПАТ «Запоріжсталь» 1 025 542,36 грн (додаток С, табл. С.1).

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств м. Запоріжжя за 2014 рік, склав на: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 733 044,62 грн, ТОВ «ЗТМК» 1 541 870,63 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» 144 565,03 грн, ПрАТ «ЗТР» 1 097 495,61 грн, ПрАТ «ЗАЗ» 1 749 688,29 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» 241 952,92 грн, ПАТ «ЗАЛК» 115 306,89 грн, ПАТ «Мотор-Січ» 375 599,91 грн, ПАТ «Запоріжсталь» 3 483 867,43 грн (додаток С, табл. С.2).

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств м. Запоріжжя за 2015 рік, склав на: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 1 882 835,88 грн, ТОВ «ЗТМК» 1 688 421,73 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» 140 731,73 грн, ПрАТ «ЗТР» 1 243 194,08 грн, ПрАТ «ЗАЗ» 1 207 086,48 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» 360 155,87 грн, ПАТ «ЗАЛК» 295 758,81 грн, ПАТ «Мотор-Січ» 848 793,06 грн, ПАТ «Запоріжсталь» 4 418 776,63 грн (додаток С, табл. С.3).

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств м. Запоріжжя за 2016 рік, склав на: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 1 474 811,85 грн, ТОВ «ЗТМК» 564 460,80 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» 129 727,61 грн, ПрАТ «ЗТР» 1 761 569,54 грн, ПрАТ «ЗАЗ» 878 349,31 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» 540 413,02 грн,

ПАТ «ЗалК» 440 308,91 грн, ПАТ «Мотор-Січ» 117 510,80 грн, ПАТ «Запоріжсталь» 583 197,19 грн (додаток С, табл. С.4).

Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств м. Запоріжжя за 2017 рік, склав на: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 3 806 371,53 грн, ТОВ «ЗТМК» 366 441,80 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» 328 933,33 грн, ПрАТ «ЗТР» 2 597 512,94 грн, ПрАТ «ЗАЗ» 1 714 543,13 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» 749 541,08 грн, ПАТ «ЗалК» 630 017,87 грн, ПАТ «Мотор-Січ» 1 470 867,76 грн, ПАТ «Запоріжсталь» 3 188 061,43 грн (додаток С, табл. С.5).

Висновки до п'ятого розділу

1. У розділі узагальнено існуючі методи розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства, удосконалено методичні підходи до розрахунку періоду повернення інвестицій на рівні підприємства, розроблено методи визначення періоду повернення витрат на систему економічну безпеку підприємства.

2. З'ясовано, що в економічній літературі реальні інвестиції ототожнюються з витратами на формування вартості основних і оборотних засобів.

3. Проаналізовано, що в методиках визначення економічної ефективності капітальних вкладень та нової техніки строк окупності визначався як період, за який за рахунок прибутку буде накопичена сума, яка дорівнює капітальним вкладенням.

У зарубіжній практиці періоди окупності називають час реалізації проекту до того моменту поки за рахунок чистого грошового потоку не будуть повернені початкові капіталовкладення.

Згідно з новим методичним підходом, запропонованим в економічній літературі, період повернення авансованих кумулятивних інвестицій на створення служби економічної безпеки визначається відношенням вартості основних засобів до різниці між середньорічним

обсягом реалізованої продукції та витратами, зумовленими річним кругообігом авансованих оборотних коштів.

4. Аналіз показує, що існуючі методи визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки:

– відірвані від реальної взаємодії результатів і витрат господарської діяльності підприємства у короткостроковому та довгостроковому періоді;

– не враховують, що у поверненні інвестицій бере участь частина прибутку грошового потоку, а не весь прибуток (валовий, чистий, заданий) грошового потоку;

– не враховують комерційних інтересів інвестора (кредитора), який бажає заробити на проекті;

– не враховують особливостей кругообігу основних засобів та оборотних коштів.

5. З'ясовано, що джерелом повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки на рівні підприємства є продукція грошового потоку. Ці надходження (витрати) спрямовуються на формування грошового потоку, який використовується на фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

6. Запропоновано методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства у довгостроковому періоді, які в якості джерела фінансування використовують нагромаджену продукцію грошового потоку або нагромаджений грошовий потік від операційної діяльності.

7. Запропоновано аналітичні залежності між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства, які враховують співвідношення між нагромадженим валовим, чистим, дійсним та заданим грошовими потоками від операційної діяльності.

8. Розрахунок періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки підприємства на рівні підприємства у короткостроковому періоді виробництва передбачає: розподіл витрат на постійну та змінну частини протягом року; визначення продукції

грошового потоку та грошового потоку від операційної діяльності, нагромаджених протягом року. Основу постійних витрат складають річні амортизаційні відрахування. Запропоновано методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення витрат, авансованих протягом року.

9. Розрахунок періоду повернення витрат, авансованих на створення служби економічної безпеки підприємства, пропонується здійснювати як у довгостроковому, так і у короткостроковому періоді виробництва.

10. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки у довгостроковому періоді, пропонується визначати на основі рівності умовного валового (чистого, дійсного та заданого) грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за відповідний період часу. Для спрощення розрахунків умовний грошовий потік від операційної діяльності представлено сумою амортизаційних відрахувань та умовного прибутку грошового потоку, вираженого у частках від амортизації. Критерієм вибору варіанта приймається умова, за якої розрахований період повернення повинен бути меншим (дорівнювати) за нормативне значення.

11. Дія фактора часу на період повернення здійснюється шляхом врахування коефіцієнта компаундування при визначенні майбутньої вартості основних засобів, авансованих у створення служби економічної безпеки, та річного індексу інфляції, що впливає на умовний прибуток грошового потоку та амортизацію.

12. Запропоновано методи розрахунку чистого (дійсного та заданого) періоду повернення інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки, на основі валового періоду повернення, скоригованого на коефіцієнт співвідношення валового та чистого (дійсного, заданого) умовного грошового потоку від операційної діяльності.

13. Визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства протягом року, передбачає врахування взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за певну кількість місяців, та постійних витрат. Основною складовою постійних витрат є річні

амортизаційні відрахування. Період повернення розглядається як валовий, чистий, дійсний та заданий. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення – це час, за який буде нагромаджено валовий (чистий, дійсний та заданий) умовний грошовий потік від операційної діяльності, що дорівнює авансованим витратам. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення з урахуванням дії фактора часу пропонується визначати відношенням річних амортизаційних відрахувань, збільшених на річний коефіцієнт компаундування, до середньомісячного валового (чистого, дійсного та заданого) умовного грошового потоку від операційної діяльності, збільшеного на середньомісячний індекс інфляції.

14. У короткостроковому періоді виявлено взаємозв'язок між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки. Чистий (дійсний, заданий) період повернення дорівнює валовому періоду, скоригованому на коефіцієнт перевищення валового умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за валовий період, над чистим (дійсним, заданим) умовним грошовим потоком від операційної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дослідженні вирішено актуальну науково-прикладну проблему, що полягає в економічному обґрунтуванні розвитку системи економічної безпеки підприємства.

Запропоноване дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Удосконалено класифікаційні ознаки безпеки, а саме, на відміну від існуючих, їх доповнено такими ознаками: за напрямком забезпечення – зовнішні та внутрішні; а за шляхом досягнення – стабільний фінансовий стан та подальший розвиток підприємства, високий ступінь захисту від загроз, ефективність використання ресурсів підприємства.

Запропоноване власне визначення категорії «безпека», а саме, безпека – це складна система, яка спроможна захистити від впливу катастроф, надзвичайних ситуацій чи загроз, а також забезпечує умови функціонування, у яких вирішуються завдання, пов'язані з ризиком або непередбачуваними обставинами, та оперативно ліквідовуються негативні наслідки або відновлюється функціонування суб'єктів господарювання.

2. Автором проаналізовані та розвинуті підходи до економічної безпеки підприємства, а саме: захисний, ресурсний, часовий, вартісний, гармонійний, цільовий, цивілізований, граничний, збалансований, стійкісний, стабільний прогресивний, а також подано їх авторські визначення.

Наведено власне трактування дефініції «економічна безпека підприємства», як оптимальної організації роботи служби економічної безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень економічної незалежності підприємства від впливу непередбачених обставин для запобігання збиткам, дає змогу миттєвого прийняття рішення для пристосовування роботи підприємства у разі непередбачуваних змінах навколишнього середовища, запобігає небажаним наслідкам та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також

забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей.

У роботі проведено дослідження функціональних складових економічної безпеки підприємства. Основне місце у системі економічної безпеки підприємства належить фінансовій безпеці, також важливими її елементами є: ринкова, кадрова, технічна, технологічна, екологічна, правова, інформаційна, військова, інтелектуальна, виробнича, ресурсна, соціальна, політична, енергетична, техногенна, інноваційна, інтерфейсна, інвестиційна. Всі елементи у наведеній системі взаємопов'язані між собою та кожний зі свого боку впливає на загальний рівень економічної безпеки підприємства.

3. Узагальнено та розвинуто основні критерії характеристики фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства, а саме: елемент економічної безпеки підприємства; здатність підприємства здійснювати свою фінансову діяльність; збалансованість стану, фінансових інструментів, фінансових інтересів підприємства; кількісна та якісна оцінка показників підприємства; характеристика відповідного фінансового стану підприємства; захищеність фінансових інтересів підприємства від загроз; стабільність фінансового стану підприємства та подальший його розвиток; стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів; ідентифікація реальних і потенційних загроз підприємства; ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; розробка та впровадження економічної стратегії у діяльність підприємства; сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам підприємства від негативних впливів; забезпечення ефективної діяльності підприємства; управління ризиками підприємства; протистояння підприємства зовнішнім та внутрішнім загрозам; специфічний вид економічних відносин; комплексна характеристика фінансів підприємства; статична та динамічна характеристика діяльності підприємства.

Обґрунтовано, що основними ознаками фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства, які допоможуть обґрунтувати підходи та надати вичерпане трактування досліджуваного нами поняття є: елемент економічної безпеки підприємства;

кількісна та якісна оцінка показників економічної діяльності підприємства; забезпечення стійкого та стабільного фінансового стану підприємства; надання високого рівня захищеності фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз; здатність підприємства ідентифікувати та протистояти реальним і потенційним небезпекам; можливість акумулювати на підприємстві достатню кількість фінансових ресурсів та ефективно їх використовувати; можливість розробляти та впроваджувати у діяльність підприємства фінансову стратегію, вживати сукупність заходів для управління ризиками підприємства та запобігання збитків; наявність стійкого потенціалу для підвищення ефективності діяльності підприємства.

4. Виділені та удосконалені підходи до трактування поняття «фінансова безпека підприємства»: захисний, стійкісний, прогресивний, перспективний, стабільний, збалансований, ресурсний, вартісний, граничний, контрольний, управлінський, стратегічний, збалансований, фінансовий, організаційний, комплексний, статичний та динамічний.

Фінансова безпека підприємства – це оптимальна організація роботи служби економічної безпеки на підприємстві, яка забезпечує надійний захист його діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримує високий рівень економічної незалежності підприємства від впливу непередбачених обставин для попередження збитку, дає змогу миттєвого прийняття рішення для пристосовування роботи підприємства в умовах мінливого середовища, унеможливорює небажані наслідки та дозволяє ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси для підвищення рівня фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу через досягнення стратегічних цілей.

До загальноприйнятих елементів фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства: бюджетної, банківської, страхової, фондової, інвестиційної, кредитної, грошової, зовнішньоекономічної, валютної (валютно-курсової), податкової, інноваційної, боргової, соціальної, емісійної, пропонуємо додати облікову складову. Облікову складову безпеки поділено на піделементи відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал та забезпечення

зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи та результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності.

5. Удосконалено механізм забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, який, на нашу думку, є системним поєднанням взаємопов'язаних елементів, які забезпечують економічну безпеку його об'єктів через їх суб'єкти за допомогою функцій, використовуючи інструменти, методи, важелі, на підставі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення цілей бізнесу.

У роботі подане авторське трактування елементів механізму забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, а саме: «об'єкт», «суб'єкт», «предмет», «метод», «важіль», «інструментарій», «інструмент», «принцип» та «функції».

Запропоновано зовнішні та внутрішні функції забезпечення економічної безпеки підприємства: стабілізаційна, захисна, адаптивна, інформаційна, антикризова, сприяння. Крім того, вищезазначені внутрішні функції забезпечення економічної безпеки підприємства доповнено нормативною, інструктивною та ресурсо-забезпечуючою функціями. Також запропоновані зовнішні та внутрішні функції управління економічної безпеки підприємства: прогнозна, регулююча, профілактична, аналітична, стримуюча, контрольна, оптимізаційна, стратегічна, планування, перспективна, стимулююча, управлінська, оцінювання. Запропоновані внутрішні функції управління економічною безпекою підприємства доповнено організаційною функцією.

Удосконалено принципи забезпечення та управління економічною безпекою підприємства, зокрема виділено такі принципи: комплексності, системності, своєчасності, безперервності, оперативності, плановості, економності, координації, взаємодії, альтернативності, ефективності, відповідальності, гнучкості, диференційованості, обґрунтованості, об'єктивності, обачності, контролю, інтегрованості, динамічності, достовірності, оптимальності, зрозумілості, компетентності, адаптивності, системності, конструктивності, стимулювання, стримання, законності, науковості (інноваційний).

6. Узагальнено методи аналізу економічної безпеки підприємства та удосконалено методичний підхід до розрахунку її рівня. Аналіз економічної безпеки ототожнюють з процесом дослідження фінансового стану та результатів фінансової діяльності підприємства. Огляд вітчизняних та зарубіжних методик оцінювання фінансового стану, прогнозування ймовірності банкрутства дозволив виявити їх переваги та недоліки, прогнозувати підходи до визначення рівня економічної безпеки. Методики базуються на використанні інтегрального показника, що визначається на підставі адитивного згортання часткових показників фінансового стану, бальної їх оцінки, ринкової вартості підприємства, відносного рівня обсягу реалізованої продукції. Аналіз методів вимірювання рівня як економічної, так і фінансової безпеки підприємства дозволив удосконалити підхід до розрахунку рівня економічної безпеки, який враховує співвідношення ринкової вартості та активів підприємства. Порівняння показника з його нормативним значенням дає можливість визначити відмінний, нормативний (стійкій або нестійкий) чи незадовільний стан економічної безпеки.

7. Узагальнено та розвинуто методичні підходи до вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки. Розкрито сутність натуральних та вартісних вимірників результату: валової, товарної, нормативно-чистої, умовно-чистої продукції, продукції нормативної вартості обробки та величини покриття, маржинального доходу. Розкрито сутність запропонованої категорії «продукція грошового потоку» як результату господарської діяльності, який представлено у вигляді виторгу від реалізованої продукції з вирахуванням операційних витрат на оплату праці з нарахуванням ЄСВ на фонд оплати праці, матеріальних та інших витрат. Запропоновано розрахунок продукції валового, чистого, дійсного та заданого грошового потоку від операційної діяльності. Використання даної категорії дасть можливість розрахувати систему показників економічного обґрунтування інвестицій. До економічних результатів, одержаних від створення системи управління економічною безпекою, віднесено: збільшення виторгу від реалізації продукції та прибутку грошового потоку, збільшення продукції грошового

потоків від операційної діяльності та ринкової вартості підприємства, підвищення ефективності реальних та фінансових інвестицій, підвищення рівня економічної безпеки та зменшення суми збитків.

8. Узагальнено методи визначення витрат на виробництво, розвинуто підходи до визначення витрат на економічну безпеку підприємства. Розкрито сутність бухгалтерських та економічних витрат, чистої доданої вартості, умовно-чистої доданої вартості, нормативної вартості обробки, витрат на покриття товару, маржинальних витрат, грошового потоку. Грошовий потік від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства запропоновано визначати у затратному, кумулятивному та нагромадженому вигляді. Запропоновано розрахунок витрат живої та уречевленої праці (економічних витрат), пов'язаних з економічною безпекою підприємства. Вони включають бухгалтерські витрати та умовний прибуток, який може бути розрахований у частках від бухгалтерських витрат або амортизаційних відрахувань. Запропоновано методичні підходи до розрахунку валового, чистого, дійсного та заданого умовного прибутку та грошового потоку як частини економічних витрат, пов'язаних з економічною безпекою підприємства.

9. Узагальнено досвід графічного подання взаємозв'язку витрат та обсягу реалізації від обсягу реалізації в натуральному вигляді та залежності витрат і обсягу реалізації від періоду випуску продукції одного виду. Удосконалено побудову графіків залежності результатів і витрат господарської діяльності підприємства в системі його економічної безпеки у довгостроковому та короткостроковому періоді виробництва, які враховують поняття продукції грошового потоку, особливості обігу основних і оборотних коштів, особливості поділу витрат на постійну та змінну частини. Графіки дають можливість розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення авансованих інвестицій протягом довгострокового та короткострокового періоду. Графіки дають можливість визначати прибуток грошового потоку та грошовий потік від операційної діяльності, який може бути нагромаджений у відповідний період повернення інвестицій у створення системи економічної безпеки. Графіки показують, як

впливає період виробництва на формування грошового потоку від операційної діяльності та кумулятивних витрат, їх взаємодію.

10. Розроблені графічні аналогові моделі формування економічної безпеки підприємства на короткостроковий та довгостроковий період з метою визначення економічної ефективності витрат на його економічну безпеку. Побудовано аналогову графічну модель залежності результатів і витрат, авансованих у фінансову систему економічної безпеки підприємства у довгостроковому періоді. Модель враховує, як джерело фінансування, валовий, чистий, дійсний та заданий умовний грошовий потік від операційної діяльності і дає можливість розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий період повернення інвестицій, авансованих у систему економічної безпеки, а також показники економічної ефективності витрат на економічну безпеку. Побудовано графік, що ілюструє взаємозв'язок між результатами й витратами на систему економічної безпеки у короткостроковому періоді. Графік враховує вплив періоду виробництва на формування умовного грошового потоку від операційної діяльності та витрат, авансованих у систему економічної безпеки протягом року. На основі графіка можна розрахувати валовий, чистий, дійсний і заданий періоди повернення витрат.

11. У роботі удосконалені методики внутрішнього контролю виробничих запасів, витрат на виробництва, касових операцій, розрахунків з підзвітними особами, лізингових операцій, ефективності використання основних засобів, екологічного податку, власного капіталу для підвищення економічної безпеки підприємства, які на відміну від існуючих, включають: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера, та нададуть змогу внутрішньому контролеру охопити необхідні об'єкти обліку на підприємстві, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку та звітності, вчасно виявити порушення, проводити якісний внутрішній контроль та підвищити економічну безпеку підприємства. Розроблена система знаків позначення виявлених помилок, яка дозволить швидше та ефективніше проводити перевірку, тобто допоможе максимально скоротити час на аналіз виявлених порушень та підвищити якість перевірки.

12. Удосконалені облікові реєстри суб'єктів малого підприємництва за спрощеною формою з метою ефективного управління підприємством та контролю за його економічною безпекою, які на відміну від існуючих, включають коригування граф та рядків у таких формах: Відомість 1-м, Відомість 2-м, Відомість 3-м, Відомість 4-м, Відомість 5-м, Оборотно-сальдовій відомості. Запропоновані зміни у формах облікових реєстрів забезпечать правильне групування інформації в обліку відповідно до введеного в дію спрощеного плану рахунків, допоможуть якісно скласти фінансову звітність, забезпечать прозорість і зручність документообігу для проведення своєчасного контролю та аналізу. Сукупність зазначених складових надасть можливість здійснювати своєчасне управління обліковими даними, систематизувати інформацію на різних етапах її формування та використання щодо необхідних об'єктів обліку (дебіторська заборгованість, запаси, зобов'язання, власний капітал тощо) та проводити якісний контроль показників фінансово-господарської діяльності, що в цілому покращить економічну безпеку підприємства.

13. Розвинуто принципи оцінювання економічної ефективності стану економічної безпеки підприємства та її поліпшення, які, на відміну від існуючих, додатково враховують: зв'язок показників економічної ефективності економічної безпеки, господарської діяльності, повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку, повернення коштів на створення системи економічної безпеки у межах нормативного періоду, економічної доцільності створення системи економічної безпеки; врахування невизначеності та ризику у критеріях ефективності системи економічної безпеки. Використання основоположних принципів дає можливість побудувати теоретично обґрунтовані показники ефективності та підвищити рівень економічної безпеки підприємства.

14. Удосконалено методи визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства та системи його економічної безпеки, які враховують в якості результату річну та нагромаджену реалізовану продукцію, річну та нагромаджену продукцію валового та чистого грошового потоку, в якості витрат річні бухгалтерські та

економічні витрати, кумулятивні авансовані та використані витрати, річний та кумулятивний валовий і чистий грошовий потік. За наявності двох варіантів кращим буде той, в якого індекс економічного результату буде перевищувати індекс витрат. Якщо розглядається більше двох варіантів господарської діяльності, кращий вибирається за максимальним значенням показника загальної економічної ефективності. Коли нарешті вибрано один варіант, розрахований показник загальної ефективності порівнюється з його нормативним значенням. Розрахунок показників економічної ефективності дає можливість побудувати показники економічної ефективності створення та поліпшення економічної безпеки підприємства.

15. Запропоновано методи розрахунку показників загальної та порівняльної ефективності системи економічної безпеки підприємства. Вони враховують в якості результату – збільшення виторгу від реалізації продукції, збільшення річної та нагромадженої валової продукції грошового потоку підприємства, збільшення рівня економічної безпеки підприємства, зменшення збитків за рахунок підвищення надійності економічної безпеки. В якості витрат враховують: річні бухгалтерські та економічні витрати, валовий та чистий умовний грошовий потік, валовий та чистий кумулятивний умовний грошовий потік, пов'язаний з економічною безпекою. Порівняльна економічна ефективність ґрунтується на перевищенні індексу економічних результатів над індексом витрат на економічну безпеку, враховує її рівень, надійність та вплив на збільшення реалізації продукції й продукції грошового потоку. Використання методів дасть можливість обґрунтувати доцільність впровадження системи економічної безпеки та її поліпшення.

16. Запропоновано методи обґрунтування доцільності витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства на основі зіставлення умовного грошового потоку та авансованих інвестицій у довгостроковому та короткостроковому періодах. Методи, що запропоновані у довгостроковому періоді, передбачають використання в якості джерела фінансування нагромаджений умовний валовий та чистий грошовий потік, в якості витрат – кумулятивні авансовані витрати та авансовану вартість основних засобів. Запропоновано методи розрахунку: валового

(чистого, дійсного, заданого) індексу умовної дохідності; валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності; валової (чистої, дійсної, заданої) умовної рентабельності грошового потоку. Запропоновано до врахування дії фактора часу у розрахунках валового (чистого, дійсного, заданого) умовного індексу дохідності та валового (чистого, дійсного, заданого) умовного доходу проекту. Запропоновано обґрунтування управлінського рішення щодо створення системи економічної безпеки підприємства у короткостроковому періоді на основі розрахунку показників: валової (чистої, дійсної, заданої) рентабельності річної амортизації; річного валового (чистого, дійсного, заданого) економічного ефекту; індексу умовної дохідності валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку; різниці між умовним валовим (чистим, дійсним, заданим) грошовим потоком та амортизаційними відрахуваннями, пов'язаними з впровадженням системи економічної безпеки.

17. Узагальнено та удосконалено методи визначення періоду повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки. З'ясовано, що в економічній літературі реальні інвестиції ототожнюють з витратами на формування вартості основних засобів та оборотних коштів. У вітчизняних методиках та в зарубіжній практиці строк окупності визначався як період, за який за рахунок прибутку (чистого грошового потоку) буде накопичена сума, що дорівнює початковим капіталовкладенням. Удосконалено метод визначення періоду повернення інвестицій на створення служби економічної безпеки, який враховує валовий, чистий, дійсний та заданий види продукції грошового потоку та грошового потоку підприємства, особливості обігу та відрахування необоротних активів. Це дає можливість підвищити реальність розрахунків періоду повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки.

18. Запропоновано методичні підходи до визначення періоду повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки, як у довгостроковому та короткостроковому періоді виробництва. Методи враховують особливості розрахунку валового, чистого, дійсного та заданого умовного грошового потоку, як джерела

фінансування, складові інвестицій на створення служби економічної безпеки, які треба повертати протягом довгострокового та короткострокового періоду, особливості поділу витрат на постійну та змінну частини. Це дає змогу здійснювати обґрунтований вибір кращого варіанта створення служби економічної безпеки. Варіант з більшим періодом повернення не повинен прийматися. Запропонований підхід дозволяє визначити, через який період буде нагромаджено дійсний та заданий умовний прибуток та грошовий потік, які будуть спрямовані на систему економічної безпеки.

19. Запропоновано методичні підходи до розрахунку співвідношення умовних грошових потоків, нагромаджених у відповідний період повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки підприємства у довгостроковому та короткостроковому періоді. Підхід враховує співвідношення умовного прибутку, нагромадженого у валовий, чистий, дійсний та заданий періоди. Це дає можливість виявити аналітичний зв'язок між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки протягом життєвого циклу та протягом року.

20. Запропоновано аналітичні залежності між валовим, чистим, дійсним та заданим періодами повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки. Залежності враховують величини нагромадженого умовного прибутку та коефіцієнти співвідношення між валовим, чистим, дійсним та заданим умовними грошовими потоками, нагромадженими у відповідний період. Це дає можливість розрахувати періоди повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки на основі взаємозв'язку економічних результатів та кумулятивних витрат, підвищити точність розрахунку параметрів системи економічної безпеки.

Наукові положення, висновки та розроблена методологія економічного обґрунтування витрат, пов'язаних з економічною безпекою, рекомендуються для використання на підприємствах різних галузей промисловості при створенні та поліпшенні системи економічної безпеки, що в свою чергу дасть можливість підвищити ефективність виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров И. А., Орлова Е. А., Половян А.В. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия. *Наукові праці ДонНТУ*. 2002. № 46. С. 12-19.
2. Андреева Т. Є., Петровська Т. Е., Грицькова І. Г. Аналіз економічної безпеки діяльності підприємства як економічної категорії. *Коммунальное хозяйство городов* : науч.-тех. сб. 2009. № 87. С. 219-224.
3. Антипенко Е. Ю., Доненко В. И. Принципы анализа капитальных вложений : монография. Запорожье, 2005. 420 с.
4. Антоненко В. М., Певтієва С. С. Система забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/32.pdf.
5. Антонова О. Систематизация методических подходов до оцінки фінансової безпеки підприємства. *Економіки*. 2010. № 6 (106). С. 3-7.
6. Антонова О. В. Методичні засади механізму управління фінансовою безпекою підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 15. Ч. 5. С. 43-46.
7. Ареф'єв В. О. Моделювання управлінських впливів щодо формування системи фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 110-112.
8. Ареф'єв В. О. Стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства як запорука його ефективного та стабільного функціонування. URL: [file:///C:/Users/Nout/Downloads/strategy-of-the-provision-to-financial-safety-of-the-enterprise-as-guarantee-his-its-efficient-and-stable-operation%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Nout/Downloads/strategy-of-the-provision-to-financial-safety-of-the-enterprise-as-guarantee-his-its-efficient-and-stable-operation%20(1).pdf).
9. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : зб. матер. наук.-практ. конф., (Київ, 16-17 травня 2001 р.). Київ, 2003. С. 49-53.
10. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 98-103.

11. Атаманов Г. А. О некоторых методологических аспектах исследования экономической безопасности субъектов экономической деятельности. *Механизм экономико-правового обеспечения национальной безопасности: опыт, проблемы, перспективы*. Краснодар, 2010. С. 24-34.
12. Афанасьев М. В. Економіка підприємства: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / за ред. проф. М. В. Афанасьєва. Харків, 2003. 410 с.
13. Бабурин С. Н. Территория государства: правовые и геополитические проблемы. Москва, 1997. 480 с.
14. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. Основи економічної безпеки : підручник. Київ, 2003. 236 с.
15. Барановський О. Визначення показників фінансової безпеки. *Економіка. Фінанси. Право*. 1999. № 8. С. 14-16.
16. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). *Київський національний торговельно-економічний ун-т*. Київ, 2004. 760 с.
17. Барановський О. І. Фінансова безпека держави. *Фінанси України*. 1996. № 11. С. 19-34.
18. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. Київ, 1999. 338 с.
19. Бачевський Б. Є., Заблудська І. В., Решетняк О. О. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посіб. Київ, 2009. 400 с.
20. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия. URL: <http://www.safetyfactor.ru>.
21. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2000. № 2. С. 17-30.
22. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка*. 2011. № 124/125. С. 73-76.
23. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. Хавранек : пер. с англ. Москва, 1995. 528 с.

24. Белоус Н. Д. Теоретичне узагальнення складових та факторів формування економічної безпеки підприємств. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/664.pdf>.
25. Белоусова І. А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства: монографія. Київ, 2010. 432 с.
26. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов / пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. Москва, 1997. 631 с.
27. Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 4 (83). С. 129-133.
28. Біломістна І. І., Хоречко В. Є. Механізм забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/inek/2012_6/305.pdf.
29. Біломістний О. М., Біломістна І. І. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: <http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/68037>.
30. Білошкурська Н. В. Комплексні моделі оцінки економічної безпеки підприємств. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/soi_2012_4_48.pdf.
31. Бланк І. А. Управление денежными потоками. Киев, 2002. 776 с.
32. Бланк І. А. Управление прибылью. Киев, 2002. 752 с.
33. Бланк І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. 2-е изд., стер. Киев, 2009. 776 с.
34. Бланк І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев, 2004. 784 с.
35. Бойкевич О. Р. Стратегічні пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки торговельного підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2011. 22 с.
36. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. 5-е изд., доп. и перераб. Москва, 2002. 469 с.
37. Бондаренко О. М. Оцінка економічної безпеки авіакомпанії: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.04. Київ, 2004. 24 с.
38. Бромвич М. Анализ экономической эффективности капиталовложений: пер. с англ. Москва, 1996. 432 с.

39. Вайзер Д. І. Концептуальні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Desktop/методт%20рівня%20фин%20безпеки/КОНЦЕПТУАЛЬНІ%20ПІДХОДИ%20ЩОДО%20СУТНОСТІ%20ТА%20МЕТОДІВ%20ОЦІНКИ%20ФІНАНСОВОЇ%20БЕЗПЕКИ%20ПІДПРИЄМСТВА.html>.
40. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. Київ, 2009. 647 с.
41. Васильців Т. Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів, 2008. 384 с.
42. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / за ред. Т. Г. Васильціва. Львів, 2012. 386 с.
43. Васильченко З., Васильченко І. Теоретична концепція оцінки економічної безпеки банку. *Банківська справа*. 2006. № 4. С. 36-39.
44. Васильчик С. В., Процикевич Н. В. Управління фінансовою безпекою підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.18. С. 151-153.
45. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ, 2007. 992 с.
46. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.
47. Венглюк І. В. Аналіз методів визначення та оцінки соціально-економічної безпеки підприємства. URL: [file:///C:/Users/Nout/Downloads/377-2667-1-PB%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Nout/Downloads/377-2667-1-PB%20(3).pdf).
48. Вергун А. М., Нефедова Т. М., Тарасенко І. О. Особливості управління фінансово-економічною безпекою підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Downloads/14296461909930.pdf>.
49. Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_2_6.
50. Вергун А. М., Стрімко К. В. Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4142>.

51. Вівчар О. І. Прагматизм прискорення бізнесу при моніторингу його економічної безпеки в контексті трансформаційних змін. *Сталий розвиток економіки* : міжнародний науково-виробничий журнал. 2014. № 1. С. 194-199.
52. Власова О. Є. Податкова безпека в системі заходів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Комунальне господарство міст* : наук.-техн. зб. 2012. № 108. С. 401-407.
53. Волков И. М., Грачева М. В. Проектный анализ : учеб. пособ. Москва, 1998. 328 с.
54. Воробйов Ю. М. Формування власного фінансового капіталу підприємства. *Фінанси України*. 2002. № 6. С. 36-41.
55. Воробйов Ю. М., Блажевич О. Г. Фінансова безпека організацій рекреаційної сфери. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2010. № 2. С. 12-19.
56. Воробйов Ю. М., Воробйова О. І., Блажевич О. Г. Фінансова безпека будівельних підприємств : монографія. Сімферополь, 2013. 180 с.
57. Воробйов Ю. М., Горб В. А., Почечун О. І. Особливості методики розрахунку рівня фінансової безпеки на залізничному транспорті. URL: http://ev.nmu.org.ua/docs/2011/3/EV20113_063-068.pdf.
58. Ворст Й., Ревентлоу П. Экономика фирмы : учебник / пер. с датского А. Н. Чеканского, О. В. Рождественского. Москва, 1994. 272 с.
59. Воскресенский Б. В., Паламарчук А. С. Справочник экономиста-машиностроителя. Москва, 1977. 304 с.
60. Галасюк В., Сорока М. Риск как один из неотъемлемых факторов бизнеса. *Економіка, фінанси, право*. 2002. № 7. С. 17- 22.
61. Гапонюк О. І. Фінансова безпека країни та умови її забезпечення. URL: files/image/konf_13/doklad_13_7_26.pdf.
62. Герасименко С. С., Головач Н. А. Передбачення фінансового стану підприємства при оцінці його здатності до продовження діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 4. С. 2-4.
63. Гичева Н. Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2004. Вип. 247 : в 4 т. Т. IV. С. 634-636.

64. Гладченко Т. М. Економічна безпека підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць. Київ, 2001. Вип. 26. С. 295-299.
65. Гладченко Т. Н. Индикаторы экономической безопасности предпринимательской деятельности. Донецк, 2000. № 12. С. 111-113.
66. Глущенко С. В. Управление финансовым риском и экономическая безопасность предприятия. *Наукові праці ДонНТУ*. 2002. № 5. С. 22-29.
67. Гнилицька Л. В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 263-271.
68. Гнип Н. О., Юхно Н. В. Оцінка фінансово-економічної безпеки неприбуткових організацій. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_15/5/20.pdf.
69. Головай Н. М., Пославська Л. І. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 10 (36). С. 302-304.
70. Голович Н. М. Оцінка економічної безпеки функціонування сільськогосподарських підприємств Херсонської області. *Вісник Одеського національного університету*. 2014. Вип. 5-6. Т. 19. С. 39-42.
71. Голухов Г., Рейхарт Д., Шиленко Ю. Управління фінансовою безпекою підприємства в процесі його реструктуризації. *Проблеми науки*. 2008. № 9. С. 19-23.
72. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 16 с.
73. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3159/1/Gorjacheva.pdf>.
74. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65-67.
75. Горячева К. С. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Менеджер*. 2004. № 2 (28). С. 96-103.
76. Грант Р. Современный стратегический анализ / пер с англ.; под ред. В. Н. Фунтова. 5-е изд. Санкт Петербург, 2008. 560 с.

77. Грачов О. В. Податкова безпека як невід'ємна складова економічної безпеки підприємства. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_29/10govsom.pdf.
78. Гривківська О. В. Управління станом фінансової безпеки сільського господарства. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2012/6.pdf.
79. Грицюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Проблеми науки*. 2008. № 6. С. 31-35.
80. Гришко Н. Є. Формування оціночних параметрів складових економічної безпеки машинобудівного підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 1 (48). С. 67.
81. Грузнов И. И., Огурцов П. А., Пахтусова В. Ф., Ярославская С. Б. Справочник цехового экономиста. Одесса, 1990. 368 с.
82. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург, 2002. 160 с.
83. Гудзь О. Е. Финансовая безопасность агроформирований в условиях кризисных деформаций экономического пространства Украины: диагностика экономических возможностей. *Российский экономический прогноз*. Москва, 2009. URL: agrofin.com.ua/files/gudz_32.pdf.
84. Гукова А. В., Аникина И. Д. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности. *Образование и общество*. 2006. № 3. С. 98-102.
85. Давидюк Т. В. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/28450/27016>.
86. Данилишин Т. Р., Галак Ж. В. Фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємств. *Економікс*. 2010. № 12. С. 13-15.
87. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7 (37). С. 143-153.
88. Демченко І. В. Фінансова безпека аграрних суб'єктів господарювання. *Науковий вісник: Фінанси. Банки. Інвестиції*. 2012. № 4. С. 54-60.
89. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 31-35.

90. Джаман М. О. Концептуальні засади визначення сутності категорії «економічна безпека» та її елементів. *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України*. 2009. № 4. С. 8-13.
91. Дикий А. П. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Житомир, 2009. 21 с.
92. Дикий А. П. Політика економічної безпеки в частині захисту бухгалтерської інформації на підприємстві в умовах використання комп'ютерних технологій. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2011_3_1/13.pdf.
93. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси підприємств*. 2008. № 4. С. 88-97.
94. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Рынок: микроэкономическая модель / пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. Б. Лисовика, И. В. Лукашевича. Санкт-Петербург, 1992. 496 с.
95. Долгов С. І., Васильєв В. В., Гончаров С.П. Основи зовнішньоекономічних знань : словник-довідник. Москва, 1990. С. 138.
96. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. для студ. вузів. Київ, 2008. 240 с.
97. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : зб. матер. наук.-практ. конф. Київ, 2003. С. 146-172.
98. Дюбо О. М. Податкова безпека як складова забезпечення економічної безпеки підприємств. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32080/1/265-471-471.pdf>.
99. Економіка підприємства / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ, 2001. 528 с.
100. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький та ін. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.
101. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ, 2009. 647 с.
102. Економічна енциклопедія / за ред. Л. М. Воронович. Тернопіль, 2000. Т. 1. 864 с. 2001. Т. 2. 848 с. 2002. Т. 3. 952 с.

103. Євдокименко В. К., Гуцул Я. В. Фінансова безпека як функціональна складова економічної безпеки підприємств ЖКГ. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2005>.
104. Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В., Бородіна О. О. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства. *Наукові праці ДонНТУ*. 2002. № 47. С. 6-12.
105. Євенко Т. І. Сутність фінансової безпеки суб'єктів господарювання. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13027/1/11eti.pdf>.
106. Євтушенко Н. О. Ф'ючерсні і форвардні угоди як фінансові інструменти управління ризиками. *Коммунальное хозяйство городов : науч-тех. сб.* Київ, 2004. № 59. С. 162-164.
107. Єжакова Н. В. Аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АР Крим. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 1. С. 64-70.
108. Єпіфанов А. О., Москаленко В. П., Шипунова О. В. Обґрунтування фінансового механізму підприємства. *Фінанси України*. 2004. № 1. С. 3-13.
109. Єрмошенко А. М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорій. *Актуальні Проблеми Економіки*. 2004. № 4. С. 46-51.
110. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ, 2001. 309 с.
111. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія. Київ, 2010. 232 с.
112. Єрмошенко М. М., Горячева К. С., Ашуєв А. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства : препринт наук. доп. Київ, 2005. 78 с.
113. Живко З. Б., Павлів М. М., Тишко М. В. Фінансова безпека країни та суб'єктів господарювання. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3607>.
114. Животенко В. О. Оцінка рівня економічної безпеки аграрних підприємств в умовах протидії зовнішнього середовища. *Наука в інформаційному просторі : матер. IX Міжнарод. наук.-практ. конф. : у 8 т.* Дніпропетровськ, 2011. Т. 6: Актуальні питання економіки. С. 65-67.

115. Журавка О. С., Бондаренко Є. К. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 4. С. 234-237.
116. Журавка Ф. О., Могиліна Л. А. Сутність і роль фінансової безпеки суб'єкта підприємництва в контексті забезпечення його економічної безпеки. URL: <http://dSPACE.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9401/1/Mohylina.pdf>.
117. Забияко С. В., Светлова Е. С. Риск-менеджмент – основа экономической безопасности предприятия. *Защита информации. Кофиденент*. 2002. № 3. С. 51-55.
118. Забродский В., Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы. *Бизнес-информ*. 1999. № 15-16. С. 35-37.
119. Завадська Н. О. Аналіз грошових потоків промислових підприємств : монографія / за ред. С. Я. Салиги. Запоріжжя, 2010. 160 с.
120. Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. 3-тє вид., доп. перероб. Львів, 2011. 844 с.
121. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Семовженко Г. С. Фінансовий словник. 4-тє вид., випр. та доп. Київ; Львів, 2000. 566 с.
122. Заплатинский В. М. Терминология науки о безопасности. *Bezpečnostna veda a bezpečnostne vzdelanie : zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Liptovsky Mikulas, 2006. (CD nosic) ISBN 80-8040-302-3.
123. Зарубинский В. М., Зарубинская Н. С. Финансовое управление предприятием на основе использования открытой информации. *Актуальні проблеми економіки*. 2002. № 12. С. 31-41.
124. Зеркалов Д. В. Економічна безпека : монографія. Київ, 2011. 586 с.
125. Зима Л. М. Організаційно-економічні механізми управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 2004. 12 с.
126. Иванов А., Шлыков В. Экономическая безопасность предприятия. Москва, 1995. 265 с.
127. Ильяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия. *Научные труды ДонНТУ*. Донецк, 2002. № 48. С. 16-22.

128. Индекс инфляции URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/>.
129. Іванова Н. С. Оцінка ефективності системи економічної безпеки агропромислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Запоріжжя, 2011. 268 с.
130. Іванюта Т. М. Методичні підходи до аналізу економічної безпеки підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18. Вип. 1 (1). С. 137-141.
131. Іващенко О. В., Четверіков П. М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства. *Modern state and ways of development : scientific researches and their practical application (2-12 October 2012)*. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/he-content-ofconferences/archives-of-individual-conferences/oct-2012>.
132. Ізмайлова К. В. Сучасні технології фінансового аналізу : навч. посіб. Київ, 2003. 148 с.
133. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства : дис.... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2016. 606 с.
134. Ілляшенко О. В. Принципові основи системності в економічній безпекології. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство* : матер. IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, 15 грудня 2017 р. – 25 січня 2018 р. Полтава, 2018. С. 79-82.
135. Ільшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12-19.
136. Кальченко О. М. Економічна безпека підприємств туристичної сфери. URL: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=11&id=19>.
137. Камишнікова Е. В. Методи оцінки економічної безпеки промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Маріуполь, 2010. 20 с.
138. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. *Економіко-правовий аспект* : навч. посіб. Київ, 2005. 432 с.

139. Камышникова Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 12 (102). С. 87-92.
140. Капітула С. В. Оцінка та управління економічною безпекою підприємства (на прикладі гірничо-збагачувальних комбінатів України): автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Кривий ріг, 2009. 20 с.
141. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес-информ*. 1999. № 11-12. С. 45-47.
142. Караїм М. Антикризовий механізм управління економічною безпекою підприємства. URL: http://www.uad.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/nauk_prakt_2015.pdf.
143. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств : дис. ... д-ра. екон. наук : 08.00.04. Вінниця, 2011. 612 с.
144. Каркавчук В. В. Аналіз системи фінансової безпеки підприємства. *Вісник Львівського національного університету*. Львів, 2007. Вип. 38. С. 90-94.
145. Карпунь І. Н. Управління фінансовою санацією підприємства : навч. посіб. Львів, 2009. 418 с.
146. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні. URL: [file:///C:/Users/Nout/Downloads/ape_2012_8_23%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Nout/Downloads/ape_2012_8_23%20(2).pdf).
147. Квасова О. П., Пензев Д. А. Структура системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Downloads/struktura-sistemy-obespecheniya-finansovoy-bezopasnosti-predpriyatiya.pdf>.
148. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.01. Київ, 2006. 36 с.
149. Кириченко О. А., Кудря І. В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22-26.
150. Кириченко О. А., Сідак В. С., Лаптев С. М. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія. Київ, 2008. 401 с.

151. Кириченко О., Кім Ю. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 15-18.
152. Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2000. 19 с.
153. Клименко Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2011. № 4 (58). С. 340-343.
154. Климчук С. В. Финансовое пространство и его интеграционные приоритеты. *Економічний вісник Донбасу*. 2012. № 2 (28). С. 76-81.
155. Клопов І. О. Управління економічною безпекою промислового підприємства. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2011_1/043-52.pdf.
156. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 1998. № 10. С. 48-51.
157. Коваленко Д. І., Легка А. О. Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. URL: [file:///C:/Users/Nout/Downloads/14477625532055%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/Nout/Downloads/14477625532055%20(6).pdf).
158. Коваленко К. В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua>.
159. Коваленко О. В., Лисенко Л. В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_028.pdf.
160. Ковальов Д., Плетникова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35-40.
161. Ковальчук Н. О., Корбутяк А. Г. Підходи щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_42.
162. Козак Л. С., Багровецька І. В. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економіка і управління*. 2008. № 13. С. 97-101.
163. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів. URL:

<https://www.google.com.ua/url?sa.PDF&usg=AFQjCNHQDHDxEf1ILLctAjnCAHEwbGqLBg>.

164. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения : монография. Киев, 2003. 280 с.
165. Кокнаєва М. О. Особливості формування методичного інструментарію дослідження фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 5-6. С. 53-55.
166. Комплексная оценка эффективности мероприятий, направленных на ускорение научно-технического прогресса : метод. рек. и ком. по их прим. Москва : Информэлектро, 1989. 118 с.
167. Консон А. С. Экономика приборостроения : учебник. Москва, 1970. 342 с.
168. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. URL: file:///C:/Users/Nout/Desktop/2015.08.2012%20%E2%84%96%20569-%D1%80.html.
169. Корнієнко Т. О. Управління фінансовою безпекою на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2013. № 8. С. 350-353.
170. Королев М. И. Экономическая безопасность фирмы: теория, практика, выбор стратегии : монография. Москва, 2011. 284 с.
171. Кравцов И. Н. Полные капитальные вложения в отрасли промышленности : монография. Москва, 1973. 132 с.
172. Кравчук П. Я. Формування системи корпоративної безпеки : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Тернопіль, 2006. 232 с.
173. Кравчук О. Я., Кравчук П. Я. Діагностика та механізм забезпечення корпоративної безпеки підприємства : монографія. Луцьк, 2008. 256 с.
174. Кракос Ю. Б., Разгон Р. О. Управління фінансовою безпекою підприємств. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2008. № 1 (1). С. 86-97.
175. Кракос Ю. Б., Серик Н. И. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия. *Економіка. Фінанси. Право*. 2006. № 12. С. 7.

176. Крючко Л. С. Теоретичні засади фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2013/12.pdf.227.
177. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
178. Кужелев М. А., Маковская Е. А. Финансовая безопасность: государство, регион, личность. *Ломоносов 2001* : сб. тез. и докл. на международн. конф. Москва, 2001. С. 129-130.
179. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2004. 18 с.
180. Кузнецова Т. В., Ткачук Ю. Г. Інтегральна оцінка фінансової безпеки підприємства. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_4/20.pdf.
181. Кузьмін О. Є., Ільчук П. Г. Облігації як фінансовий інструмент емісійної політики корпорацій. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9043/1/02.pdf>.
182. Кулиняк І. Я. Фінансова безпека підприємства: сутність та оцінювання її рівня. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2015/25_1/49.pdf.
183. Кургузенкова Л. А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/1_ukr/06.pdf.
184. Куцик В. І., Бартиш А. І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.4. С. 250-255.
185. Кушнірук А. О. Визначення стану економічної безпеки будівельного підприємства. *Інтеграційні процеси розвитку економіки* : матер. XXV міжнар. наук.-практ. конф., (Львів, 10-11 травня 2013 р.) / Громадська організація «Львівська економічна фундація». Львів, 2013. Ч. 2. 140 с.
186. Лабунська С. В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рekon_2014_4_37.
187. Лаврова Ю. В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз. *Економічний аналіз*. 2011. № 9. Ч. 2. С. 274-277.

- URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.PDF.
188. Лазарева А. П. Фінансово-економічна безпека підприємства та механізм її забезпечення. *Інноваційна економіка*. 2012. № 32 (6). С. 305-307.
189. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навч. посіб. Київ, 2003. 208 с.
190. Луцик-Дубова Т. О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України. URL: [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/46.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/46.pdf).
191. Лучик М. В. Економічна безпека аграрної галузі та її складові. URL: http://mev-hnu.at.ua/load/2013/3_zabezpechennja_ekonomichnoji_bezpeki_virobnichikh_sistem_za_umov_rozvitku_konkurenciji/33-1-0-244.
192. Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 2004. № 4.4.1. Т. 1. С. 177-180.
193. Макаренко А. П., Гончаров Є. В., Заволока Ю. М. Інвестиційна діяльність суб'єктів підприємництва в регіонах України : монографія. Донецьк, 2011. 160 с.
194. Макаренко А. П., Заволока Ю. М. Теоретичні аспекти оцінки раціональності поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки*. Полтава, 2010. № 1. Т. 1. С. 74-77.
195. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : пер. с англ. : в 2 т. Москва, 1992. Т. 1. 400 с.
196. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности. Москва, 1999. 160 с.
197. Маковоз О. В., Авагімов А. А. Визначення поняття економічної безпеки підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Downloads/viznachennya-ponyattya-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva.pdf>.
198. Максак Ю. О. Дискусійні аспекти оцінки економічної безпеки підприємств. URL: http://knu.edu.ua/Files/24_2009/st_54.pdf.
199. Малик О. В. Показники оцінки фінансової безпеки підприємств: критерії та детермінантні характеристики. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/1183>.

200. Малик О. В., Пензев Д. А. Структура системи фінансової безпеки підприємств за умов глобалізації. URL: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Ekupr/2012_6/p_132_137.pdf.
201. Малышев П. А., Шилин И. Г. Критерии эффективности производства (социально-экономический аспект). Москва, 1973. 344 с.
202. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ, 2004. 580 с.
203. Манцуров І. Г., Нусінова О. В. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємств. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=680>.
204. Мартюшева Л. С. Принципи організації фінансової безпеки підприємства. URL: https://www.kpi.kharkov.ua/archive/2011/8/8_2011_3.pdf.
205. Мартюшева Л. С., Петровська Т. Е., Трихліб Н. І. Фінансова безпека підприємства. *Коммунальное хозяйство городов* : науч.-техн. сб. Київ, 2006. Вип. 71. С. 235-238.
206. Маслак О. І., Гришко Н. Є. Підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1\(71\)/183.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1(71)/183.pdf).
207. Масленников Є. І. Механізм управління фінансовою стійкістю промислового підприємства. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3928>.
208. Матвійчук Л. О. Структура системи фінансової безпеки в управлінні підприємством. URL: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_6_3/194-197.pdf.
209. Матвійчук Л. О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки підприємства. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23834/24-Matvijchuk.pdf?sequence=1>.
210. Матвійчук Л. О. Методи визначення рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник ЖДТУ*. Серія: Економічні науки. 2010. № 4 (54). С. 330-332.
211. Матіщак Ю. І. Сутність поняття «економічна безпека» як однієї зі складових забезпечення розвитку підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Desktop/1107-2236-1-SM.pdf>.

212. Мацеха Д. С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості. URL: [file:///C:/Users/Nout/Downloads/Vsed_2013_1_21%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Nout/Downloads/Vsed_2013_1_21%20(1).pdf).
213. Медведєва І. Б. Фінансова безпека суб'єкта господарювання в контексті національної безпеки у фінансовій сфері. *Економіка розвитку*. 2014. № 1. С. 45-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esro_2014_1_16.
214. Меліхов А. А., Камишнікова Е. В. Проблеми оцінки економічної безпеки підприємства. *Вісник ПДТУ*. 2008. № 18. Ч. 1. С. 279-283.
215. Меліхова Т. О. Аналіз наявних методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства для проведення сучасної діагностики його фінансового стану. *Інноваційна економіка : наук.-виробн. журнал*. 2018. № 1-2 (73). С. 223-227.
216. Меліхова Т. О. Вдосконалення управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: теоретико-методологічний аспект. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 97-102.
217. Меліхова Т. О. Вдосконалення функцій та завдань забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 70-73.
218. Меліхова Т. О. Визначення витрат господарської діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. Харків, 2013. № 3. С. 254-258.
219. Меліхова Т. О. Визначення витрат на створення і покращення фінансової безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць : у 3 т. Маріуполь, 2013. Вип. 1. Т. 1. С. 93-97.*
220. Меліхова Т. О. Використання існуючих методів розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат служби економічної безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. Маріуполь, 2017. Вип. 16. С. 151-158.*
221. Меліхова Т. О. Внутрішній контроль ПДВ для своєчасного виявлення загроз економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми розвитку зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності : зб. наук. праць ДонДУУ. Сер. Економіка. Маріуполь, 2015. Т. XVI. Вип. 295. С. 133-141.*

222. Меліхова Т. О. Внутрішній контроль податку на прибуток в системі управління економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2015. Вип. 10. Ч. 3. С. 190-194.
223. Меліхова Т. О. Вплив правильності відображення в обліку розрахунків за податком на додану вартість на стан фінансової безпеки підприємства. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 10-11 квітня 2014 р.). Черкаси, 2014. С. 67-69.
224. Меліхова Т. О. Документування обліку розрахунків з постачальниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2011. № 6. С. 166-169.
225. Меліхова Т. О. Дослідження можливості використання методів оцінювання економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів для створення служби економічної безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2018. № 4. С. 25-32.
226. Меліхова Т. О. Дослідження функціональних складових економічної безпеки підприємства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 49-52.
227. Меліхова Т. О. Екологічний аудит – основа екологічної безпеки підприємства. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні* : зб. наук.-практ. круглого столу (Запоріжжя, 21 березня 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 100-102.
228. Меліхова Т. О. Концептуальна модель розрахунку періоду повернення довгострокових інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства. *Економіка розвитку*. Харків, 2018. № 1 (85). С. 49-58.
229. Меліхова Т. О. Концептуальна модель розрахунку періоду повернення витрат на створення служби економічної безпеки підприємства у короткостроковому періоді. *Бізнес інформ*. Харків, 2018. № 3. С. 167-173.
230. Меліхова Т. О. Методи визначення періоду повернення інвестицій. *Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної*

- економіки – 2014* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 6-7 лютого 2014 р.). Вінниця, 2014. С. 234-235.
231. Меліхова Т. О. Методи розрахунку періоду повернення витрат інвестованих на створення служби економічної безпеки протягом короткострокового періоду. *Бізнес інформ.* Харків, 2018. № 2. С. 107-112.
232. Меліхова Т. О. Методичні підходи до податкового планування єдиного соціального внеску підприємства для формування фінансової безпеки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : зб. тез доп. XIV всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 т. Суми, 2011. Т. 1. С. 96-98.
233. Меліхова Т. О. Методичні підходи до податкового планування податку на додану вартість для формування фінансової безпеки підприємства. *Сучасні проблеми реформування економіки в моделі інноваційного розвитку держави* : тези доп. наук.-практ. конф. з Міжнар. участю (м. Харків, 15 листопада 2011 р.) Харків, 2011. С. 82-84.
234. Меліхова Т. О. Методологічні підходи до аналізу й аудиту екологічного податку в системі економіко-екологічної безпеки підприємства. *Екологічний вектор модернізації економіки та освіти-європейський контент сталого розвитку регіонів* : монографія / за заг. ред. Н. Г. Метеленко. Тернопіль, 2016. С. 229-237.
235. Меліхова Т. О. Механізм управління економічною безпекою підприємства: підходи до визначення. *Агросвіт*, 2018. № 3. С. 61-67.
236. Меліхова Т. О. Модель створення системи економічної безпеки підприємства: економічна ефективність витрат у короткостроковому періоді. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2018. Вип. 1 (108). С. 154-159.
237. Меліхова Т. О. Наукові підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. № 17. Ч. 1. С. 167-170.
238. Меліхова Т. О. Науково-методичні підходи до визначення ефективності економічної безпеки підприємства. *Часопис економічних реформ науково-виробничий журнал*. 2018. № 1 (29). С. 50-54.

239. Меліхова Т. О. Обґрунтування впливу дії фактора часу на економічну ефективність господарської діяльності підприємства при впровадженні системи економічної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. Запоріжжя, 2017. № 6 (99). С. 52-57.
240. Меліхова Т. О. Обґрунтування доцільності витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства. *Бізнес інформ*. Харків, 2018. № 1. С. 161-170.
241. Меліхова Т. О. Обґрунтування необхідності створення служби фінансової безпеки підприємства. *Менеджмент у XXI сторіччі: методологія і практика* : зб. наук. праць. Полтава, 2013. С. 462-464.
242. Меліхова Т. О. Організація документування обліку. *Інновації та трансфер технології: від ідеї до прибутку* : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 2011. С. 90-91.
243. Меліхова Т. О. Основні ознаки фінансової безпеки підприємства. *Суспільство, релігія, культура, наука, техніка, освіта, економіка в умовах новітніх глобальних викликів для України і Польщі* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21-23 вересня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 198-200.
244. Меліхова Т. О. Основні складові економічної безпеки підприємства, її принципи та функції. *II International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies* : Conference Proceedings, (Part I, January 26, 2018). Kielce, 2018. P. 87-89.
245. Меліхова Т. О. Особливості документування обліку окремої галузі як джерела інформаційної безпеки. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2011. № 970. С. 118-122.
246. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці* : зб. наук. праць. 2018. № 1 (63). С. 87-91.
247. Меліхова Т. О. Податкове планування єдиного соціального внеску для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : зб. наук. праць. Суми, 2011. Вип. 33. С. 149-155.
248. Меліхова Т. О. Податковий аудит у системі державного податкового контролю. *Проблеми та перспективи розвитку регіональної*

- ринкової економіки* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Кременчук, 2011. С. 181-183.
249. Меліхова Т. О. Порівняння підходів до визначення періоду окупності інвестицій. *Сучасні проблеми та механізми фінансового управління* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12-13 грудня 2013 р.). Харків, 2013. С. 560-563.
250. Меліхова Т. О. Правила визначення економічної ефективності фінансової безпеки підприємств. *Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України* : зб. наук. праць IV наук.-практ. семінар з міжнарод. участю (м. Тернопіль, 18-20 квітня 2013 р.). Тернопіль, 2013. С. 175-177.
251. Меліхова Т. О. Результати функціонування діяльності підприємства та системи його фінансової безпеки. *Сучасні підходи до управління підприємством* : зб. наук. праць IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 квітня 2013 р.). Київ, 2013. Т. 1. С. 151-154.
252. Меліхова Т. О. Розробка графічної аналогової моделі формування економічної безпеки підприємства на довгостроковий період з метою визначення економічної ефективності витрат на його економічну безпеку. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2018. № 1 (83). С. 76-82.
253. Меліхова Т. О. Розробка графічної моделі взаємозв'язку продукції грошового потоку та інвестицій в економічну безпеку підприємства в залежності від життєвого циклу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент* : зб. наук. праць. Одеса, 2018. Вип. 29. С. 33-37.
254. Меліхова Т. О. Структура та завдання служби економічної безпеки підприємства. *Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД* : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 4-5 квітня 2014 р.). Одеса, 2014. С. 152-155.
255. Меліхова Т. О. Сутність та основні підходи до трактування економічної безпеки підприємства. *Економічний розвиток держави, регіонів, підприємств і підприємництва проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 6 травня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 86-88.

256. Меліхова Т. О. Сучасні підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2016. № 16. Ч. 4. С. 163-166.
257. Меліхова Т. О. Теоретичні підходи до визначення сутності та поняття механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 28. Ч. 1. С. 143-147.
258. Меліхова Т. О. Удосконалена система фінансової безпеки підприємства як основний елемент економічної безпеки. *Вісник Одеського національного університету: Серія Економіка*. 2016. Вип. 1. Т. 21. С. 235-239.
259. Меліхова Т. О. Удосконалення методичних засад оцінки результатів та витрат системи економічної безпеки підприємства. *ВІСНИК АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я*. 2018. Вип. 1 (97). С. 82-94.
260. Меліхова Т. О. Удосконалення методичних підходів до розрахунку періоду повернення інвестицій з метою оцінки понесених витрат на створення служби економічної безпеки підприємства. *Проблеми економіки*. Харків, 2018. № 1. С. 201-206.
261. Меліхова Т. О. Удосконалення методів визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 66-71.
262. Меліхова Т. О. Удосконалення підходів до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» як основного елемента економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії*: наук. журнал. 2017. Вип. 20. С. 121-127.
263. Меліхова Т. О. Удосконалення принципів забезпечення та управління економічної безпеки підприємства. *ІНТЕЛЕКТ XXI*: наук. екон. журнал. 2018. № 1. С. 115-118.
264. Меліхова Т. О. Узагальнення існуючих методик оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства. *Бізнес-навігатор*: наук.-виробн. журнал. 2018. Вип. 1-1 (44). С. 153-158.
265. Меліхова Т. О. Узагальнення методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства з метою вибору оптимальних для

- діагностування зовнішніх та внутрішніх загроз. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2 (30). С. 38-50.
266. Меліхова Т. О. Формування інформаційної безпеки підприємства на основі документування обліку запасів. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. Кіровоград, 2011. Вип. 20. Ч. 1. С. 274-282.
267. Меліхова Т. О. Формування фінансової безпеки підприємства на основі податкового планування податку на прибуток. *Облік, аналіз і аудит в системі управління суб'єктів господарювання: вітчизняна практика та міжнародний досвід*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Сімферополь, 2011. С. 129-132.
268. Меліхова Т. О., Алексютіна Т. В. Розробка системи знаків виявлених помилок для удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Економічний форум*. Луцьк, 2013. С. 391-396.
269. Меліхова Т. О., Баришполь К. Ю. Концептуальні основи податкового планування для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2011. № 56/1. С. 230-238.
270. Меліхова Т. О., Бикова М. М. Особливості оподаткування, обліку та звітності з податку на прибуток. *The development of international competitiveness: state, region, enterprise : international scientific conference* (16 december, 2016 p.). 2016. Part 2. P. 111-113.
271. Меліхова Т. О., Бикова М. М. Розробка програми аудиту податку на прибуток для підвищення фінансової безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2017. № 1-2. С. 19-25.
272. Меліхова Т. О., Бойко М. Ю. Оподаткування, облік та аналіз податку на додану вартість підприємства. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку підприємства та фінансово-економічного потенціалу регіону*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. У 2-х ч. (м. Запоріжжя, 11 листопада 2016 р.). Запоріжжя, 2016. Ч. 1. С. 141-145.
273. Меліхова Т. О., Бойко М. Ю. Розробка програми аудиту податку на додану вартість для підвищення фінансової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 1. С. 34-39.

274. Меліхова Т. О., Буркова О. С. Розробка програми аудиту ефективності використання основних засобів на підприємстві. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопіль, 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 257-263.
275. Меліхова Т. О., Височина В. В. Особливості оподаткування та відображення в обліку і звітності витрат на виробництво. *Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. У 2 ч. (м. Миколаїв, 15 грудня 2017 р.). Миколаїв, 2017. Ч. 2. С. 93-97.
276. Меліхова Т. О., Височина В. В. Розробка програми аудиту витрат на виробництво для підвищення фінансової безпеки підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 1. С. 69-75.
277. Меліхова Т. О., Віговська Т. Удосконалення методичних підходів до проведення аудиту нарахування та утримання єдиного соціального внеску з підвищення ефективності контролю. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. Луганськ, 2013. Ч. 1. № 5 (194). С. 126-130.
278. Меліхова Т. О., Гавриленко Ф. О. Особливості оподаткування та відображення в обліку і звітності розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві. *Наукові підходи до модернізації економіки та системи управління* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15-16 грудня 2017 р.). Київ, 2017. С. 169-172.
279. Меліхова Т. О., Гавриленко Ф. О. Удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями та замовниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 24-32.
280. Меліхова Т. О., Голубенко С. Документування обліку розрахунків за заробітною платою з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Складні системи і процеси*. Запоріжжя, 2012. № 1 (21). С. 63-67.
281. Меліхова Т. О., Гречана Л. Концептуальні основи аналізу амортизації основних засобів для підвищення ефективності діяльності підприємства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава, 2013. Вип. 1 (6). Т. 3. С. 215-225.
282. Меліхова Т. О., Єременко М. Удосконалення аналітичного обліку розрахунків за заробітною платою для підвищення якості контролю.

- Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні* : зб. наук. праць. всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів. (28 лютого 2013 р.). Ірпінь, 2013. Ч. 2. С. 105-107.
283. Меліхова Т. О., Єременко М. Р. Концептуальні основи обліку заробітної плати та аналізу податкового навантаження для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу* : наук. журнал. Луганськ, 2012. Вип. 1 (27). С. 150-155.
284. Меліхова Т. О., Зуб О. С. Особливості оподаткування, обліку та звітності з екологічного податку. *Сучасний стан і тенденції розвитку економіки країни* : матер. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 16 грудня 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 176-179.
285. Меліхова Т. О., Зуб О. С. Розробка програми аудиту екологічного податку для підвищення фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016>.
286. Меліхова Т. О., Калюжна Ю. В. Вдосконалення організації обліку оренди для підвищення ефективності діяльності підприємства. *XVII наук.-техн. конф. студентів, магістрантів, аспірантів і викладачів ЗДІА* : зб. тез доп. (Запоріжжя, 17-20 квітня 2012 р.). Запоріжжя, 2012. С. 201.
287. Меліхова Т. О., Калюжна Ю. В. Дослідження концептуальних підходів ймовірності банкрутства для своєчасного реагування на загрози економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»* : зб. наук. праць. Ужгород, 2013. Вип. 2 (39). Ч. 2. С. 217-222.
288. Меліхова Т. О., Калюжна Ю. В. Обґрунтування амортизаційної політики з метою підвищення прибутковості підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 1. С. 232-237.
289. Меліхова Т. О., Калюжна Ю. В. Ризик банкрутства як елемент загрози економічної безпеки підприємства. *Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах* : зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачєво, 15-16 березня 2013 р.). Мукачєво, 2013. С. 279-280.
290. Меліхова Т. О., Кас'яненко А. В. Удосконалення методів податкового планування для підвищення рівня фінансової безпеки

- підприємства. *Інституціональний вектор економічного розвитку*. Мелітополь, 2012. № 10. С. 190-197.
291. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Методичні підходи до проведення внутрішнього аудиту звіту про фінансові результати в системі управління економічною безпекою підприємства. *Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-прак. конф. (Запоріжжя, 11 листопада 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 118-120.
292. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Підвищення рівня фінансової безпеки підприємства за умови ефективного податкового планування. *Нова траєкторія розвитку національної економіки: мікро-, макро- та прикладні аспекти*: монографія / за ред. О. В. Покатаєвої, М. В. Болдуєва, Г. Ю. Кучерової. Запоріжжя, 2017. С. 443-461.
293. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2016. № 6. С. 164-171.
294. Меліхова Т. О., Макаренко А. П., Чакалова Н. С. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності – інструмент управління та фінансової безпеки. *Часопис економічних реформ*: наук.-виробн. журнал. Луганськ, 2014. № 1. С. 26-32.
295. Меліхова Т. О., Макаренко А. П., Чакалова Н. С. Удосконалення облікових реєстрів з метою своєчасного управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою. *Економічний вісник університету*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 22/1. С. 85-94.
296. Меліхова Т. О., Малініна Ю. М. Удосконалення методичних підходів проведення аудиту власного капіталу з метою забезпечення фінансової стабільності підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2012. № 6. С. 144-153.
297. Меліхова Т. О., Манойло Т. В. Організація обліку касових операцій. *Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах*: матер. ХІХ наук.-тех. конф. студентів, аспірантів і викладачів в ЗДІА. (Запоріжжя, 22-25 квітня 2014 р.). Запоріжжя, 2014. Т. IV. С. 61.

298. Меліхова Т. О., Манойло Т. В. Концептуальні основи відображення в обліку надходження ТМЦ та обладнання та обґрунтування віднесення їх до капітальних інвестицій або до запасів. *Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*: збір. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 24-25 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. Т. 5. С. 33-35.
299. Меліхова Т. О., Манойло Т. В. Проблемні аспекти відображення в обліку ТМЦ та обладнання при віднесенні до капітальних інвестицій відповідно до П(С)БО та МСФЗ. *Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Економіка»*. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 3. № 10/1. Т. 22. С. 158-164.
300. Меліхова Т. О., Манойло Т. В. Розробка програми аудиту касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства. *Регіональна бізнес-економіка та управління*: наук., виробн.-практ. журнал. Вінниця, 2013. № 2 (13). С. 97-106.
301. Меліхова Т. О., Мась Д. Концептуальні основи визначення дебіторської заборгованості. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава, 2015. Вип. 1 (10). С. 189-196.
302. Меліхова Т. О., Назаренко О. О. Обґрунтування принципів податкового планування для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Економічний форум*. 2012. № 1. С. 326-333.
303. Меліхова Т. О., Ніколаєнко Н. С. Проблеми та шляхи удосконалення обліку основних засобів на підприємстві. *Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах*: матер. ХХІ наук.-тех. конф. студентів, магістрантів, аспірантів і викладачів ЗДІА (м. Запоріжжя, 25-29 квітня, 2016 р.). Запоріжжя, 2016. Т. IV. С. 30.
304. Меліхова Т. О., Ніколаєнко Н. С. Розробка програми аудиту виробничих запасів для підвищення фінансової безпеки підприємства. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 51-55.
305. Меліхова Т. О., Новосьолова К. О. Документування обліку розрахунків з підзвітними особами з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах*: зб. ХVІІІ наук.-тех. конф. студентів, магістрантів,

- аспірантів і викладачів ЗДІА. (Запоріжжя, 15-19 квітня 2013 р.). Запоріжжя, 2013. Т. IV. С. 118.
306. Меліхова Т. О., Новосьолова К. О. Документування обліку розрахунків з покупцями з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2011. Вип. 1. С. 124-128.
307. Меліхова Т. О., Новосьолова К. О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : зб. наук. праць. Суми, 2012. Вип. 36. С. 108-116.
308. Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В. Вплив обліку оренди на рівень фінансової безпеки підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2011. № 217. С. 61-63.
309. Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В. Управління ризиками при впровадженні інформаційних систем та технологій обліку на підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 7 (10). С. 192-196.
310. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Аудит податків суб'єктів господарювання : монографія. Запоріжжя, 2011. 224 с.
311. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Вплив фінансового аналізу на стан фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
312. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Методичні аспекти вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його фінансової безпеки. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету* : зб. наук. праць. Чернівці, 2012. Вип. 2 (23). С. 331-340.
313. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Методичні підходи до податкового планування для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Складні системи і процеси*. Запоріжжя, 2011. № 2 (20). С. 83-88.
314. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Податкове планування господарської діяльності підприємства з метою посилення фінансової безпеки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2011. № 5. С. 163-166.

315. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Принципи побудови показників ефективності системи фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Вісник економіки транспорту і промисловості* : зб. наук.-прак. стат. Харків, 2012. Вип. 40. С. 192-196.
316. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Формування фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі аудиту податків : монографія. Запоріжжя, 2011. 272 с.
317. Меліхова Т. О., Ткач А. А. Розвиток інституту інформаційної безпеки підприємства на основі раціонального документування обліку розрахунків з покупцями. *Інституціональний вектор економічного розвитку*. Мелітополь, 2012. № 5 (1). С. 7-12.
318. Меліхова Т. О., Троян О. В. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 33-37.
319. Меліхова Т. О., Федоров І. О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз в системі управління фінансової безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2018. № 2. С. 63-70.
320. Меліхова Т. О., Федоров І. О. Особливості обліку і звітності використання виробничих запасів на підприємстві. *International Scientific Conference Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World, Part II, December 22th, 2017*. Lisbon, 2017. P. 84-88.
321. Меліхова Т. О., Хайло Г. С. Концептуальні основи обліку витрат підприємства. *Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25-27 вересня 2014 р.). Запоріжжя, 2014. Т. I. С. 221-224.
322. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Суми, 2003. 412 с.
323. Мескон М. Х., Хедоури М. Ф. Основы менеджмента : пер. с англ. Москва, 1997. 702 с.
324. Методика (основные положения) определения экономической эффективности использования в народном хозяйстве новой техники, изобретений и рационализаторских предложений. *Экономическая газета*. 1977. № 10. С. 11-15.

325. Методика определения годового экономического эффекта, полученного в результате внедрения новой техники / ГКНТК Совета Министров СССР. Москва, 1961. 47 с.
326. Методика определения эффективности капитальных вложений : метод. указ. и коммен. по их прим. Москва, 1990. 87 с.
327. Методические рекомендации по определению экономической эффективности мероприятий научно-технического прогресса на железнодорожном транспорте : метод. указ. и коммен. по их прим. Москва, 1990. 92 с.
328. Методические указания по комплексной оценке эффективности мероприятий, направленных на ускорение научно-технического прогресса : метод. указ. и коммен. по их прим. Москва, 1989. 120 с.
329. Мехеда Н. Г., Горбань М. Складові економічної безпеки підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Economics/10_107308.doc.htm
330. Мехеда Н. Г., Маренич А. І. Соціально-мотиваційні складові кадрової безпеки. URL: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1202/12maisam.pdf>.
331. Михайлюк В. В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359>.
332. Мищенко С. Н. Система обеспечения экономической безопасности организации : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Ростов на Дону, 2004. 197 с.
333. Мірошник М. В., Сера І. С. Фінансове планування як інструмент фінансового менеджменту промислового підприємства. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Mirosh.pdf>.
334. Міщенко С. П. Напрямки забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/Vetp_2015_52_8.pdf.
335. Могильный А. И., Бесчастный В. Н., Винокуров Ю. О. Основы безопасности бизнеса. Донецк, 2000. 130 с.
336. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Геєця. Харків, 2006. 239 с.

337. Мойсеєнко І. П., Демчишин М. Я. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання *Науковий вісник Львівської державного університету внутрішніх справ* : зб. наук. праць. Сер. Економічна / гол. ред. Р. І. Тринько. Львів, 2010. Вип. 3. С. 251-263.
338. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посіб. Львів, 2011. 380 с.
339. Молодецька О. М. Комплексна оцінка економічної безпеки підприємства (на прикладі гірничих підприємств) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Кривий Ріг, 2010. 22 с.
340. Москаленко В. П., Шипунова О. В. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия : науч.-метод. изд. Сумы, 2003. 176 с.
341. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Усенко О. А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів, 2005. Т. 1. 616 с.
342. Мулик Я. І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/2114.pdf>.
343. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ, 1999. 462 с.
344. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. Економічний простір. 2008. № 19. С. 243-255.
345. Наконечна Н. В. Автоматизовані облікові системи як інструмент гарантування економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.12. С. 327-331.
346. Наконечна Н. В. Методологічні підходи щодо оцінювання рівня фінансової безпеки України. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2013/23_14/281_Nak.pdf.
347. Національний стандарт України. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризик ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013 (ІЕС/ISO 31010:2009, IDT) URL: <http://metrology.com.ua/download/iso-iec-ohsas-i-dr/87-eea/1062-dstu-ies-iso-31010-2013>.
348. Недов П. П., Женин А. В. Экономический анализ капитальных инвестиций. Харків, 1998. 225 с.

349. Некрасенко Л. А., Рибалка Ю. М. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf>.
350. Нікіфоров П. О., Куперівська С. С. Сутність і значення фінансової безпеки страхової компанії. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 86-94.
351. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності : курс лекцій. Київ, 2005. 320 с.
352. Новіков А. О. Функціональні складові фінансово-економічної безпеки транспортної галузі. URL: http://eprints.kname.edu.ua/36741/1/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%90.%D0%9E._%D1%80%D0%B5%D0%B42.pdf.
353. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення : монографія. Донецьк, 2006. 408 с.
354. Нусінова О. В. Методологічні основи оцінювання економічної безпеки підприємств (на прикладі гірничо-збагачувальних комбінатів) : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2012. 433 с.
355. Одинцов А. А. Економічна і інформаційна безпека підприємництва : учеб. пособ. для вузов. Москва, 2006. 336 с.
356. Олексюк Т. В. Стратегія управління фінансовою безпекою підприємств машинобудування: теоретичний аспект. URL: <http://global-national.in.ua/issue-7-2015/15-vipusk-7-veresen-2015-r/1256-oleksyuk-t-v-strategiya-upravlinnya-finansovoyu-bezpekoju-pidpriemstv-mashinobuduvannya-teoretichnij-aspekt>.
357. Омелянович Л. О., Долматова Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства : монографія. Донецьк, 2005. 195 с.
358. Орехова К. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://dspace.khibs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/339/1/Orekhova_K.V..pdf.
359. Орлик О. В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/57391/53753>.
360. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / под. ред. Е. А. Олейникова. Москва, 1997. 288 с.

361. Отенко І.П., Іващенко Г. А., Воронков Д. К. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Харків, 2012. 256 с.
362. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий. Волгоград, 2007. 16 с.
363. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Волгоград, 2007. 21 с.
364. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні : монографія. Київ, 1998. 292 с.
365. Петрина О. Б. Оцінка концептуальних передумов формування системи фінансового убезпечення підприємства. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України* : зб. наук.-техн. праць. Львів, 2011. Вип. 21.13. С. 273-281.
366. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенів О. М. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Й. М. Петровича. Львів, 2004. 860 с.
367. Пиндайк Р., Рубинфельд Д. Микроэкономика / сокр. пер. с англ.; науч. ред. З. Т. Борисович, В. М. Полтерович, В. И. Данилов и др. Москва, 1992. 510 с.
368. Пігуль Н. Г., Дехтяр Н. А., Боярко І. М. Особливості забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2013. Вип. 37. С. 140-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2013_37_17.
369. Підхомний О. М., Микитюк Н. О., Вознюк І. П. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Menegment/2007_605/20.pdf.
370. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»* : зб. наук. праць. Луцьк, 2007. Вип. 4 (16). Ч. 2. С. 73-76.
371. Пілова Д. П. Формування та оцінка економічної безпеки гірничо-збагачувальних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Кривий ріг, 2007. 16 с.

372. Пірятінська І. В. Систематизація підходів до оцінки економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст* : наук.-тех. зб. 2013. № 106. С. 266-271.
373. Плескач В. Л., Кулик А. В. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку. *Фінанси України*. 2009. № 10. С. 27-35.
374. Плетникова І. Л. Определение уровня планирования экономической безопасности предприятия. *Вісник Технологічного університету Поділля. Серія «Економічні науки»*. 2000. № 4. Ч. 2. С. 100-108.
375. Плетнікова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.04.. Харків, 2001. 15 с.
376. Погосова М. Ю., Лебедева В. С. Аналіз методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства. *Економічні науки. З. Фінансові відносини*. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Economics/25751.doc.htm.
377. Подлужна Н. О. Вибір критерія економічної безпеки підприємства. *Наукові праці Донецького державного технічного університету*. 2002. № 46. С. 10-16.
378. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 2003. 20 с.
379. Пойда-Носик Н. Н. Адаптивне управління в системі забезпечення фінансової безпеки корпоративного підприємства. URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9100/1/Poyda-Nosyk.pdf>.
380. Пойда-Носик Н. Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/view/16019>.
381. Пойда-Носик Н. Н. Управління фінансовою безпекою як специфічний напрям менеджменту. URL: http://www.uad.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/nayk_prakt_2015.pdf.
382. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства / за ред. С. Ф. Покропивного. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ, 2000. 528 с.
383. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» : Наказ Міністерства фінансів України

- від 31.03.1999 р. № 87. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>.
384. Полтініна О. П., Нескуба А. В. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємств: методичний. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 161-163.
385. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. *Економіка розвитку*. 2010. № 1 (53). С. 77-80.
386. Портнова Г. О., Антоненко В. М. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 345-355.
387. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
388. Про затвердження методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 175. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/175-2002-%D0%BF>.
389. Про затвердження Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами: Наказ Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0422201-03>.
390. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
391. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
392. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.

393. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF>.
394. Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01>.
395. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
396. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
397. Прокопішина О. В. Управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2009. 20 с.
398. Прус Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля*. 2011. № 3 (157). С. 183-193.
399. Радзівіло І. В. Фінансові інструменти забезпечення подолання кризи інноваційного розвитку промислових підприємств. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/evngu_2010_3_12.pdf.
400. Радзівіло І. В., Будуров В. Л. Фінансові інструменти подолання кризи на підприємствах машинобудування: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/29.pdf.
401. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами : учеб. пособ. Москва, 2010. 412 с.
402. Ревак І. О., Прокопенко В. Ю. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки держави. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/soi_2010_3_73.pdf.
403. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур. Львів, 2004. 195 с.
404. Руденский Р. А., Храпкина В. В. Концепция управления финансовой безопасностью предприятия. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. Луганськ, 2010. № 8. С. 150.

405. Рудницька О. В. Антикризові заходи національних господарств та виклики для економіки України в посткризовий період. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Rudnitskaia.pdf.
406. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Минск, 1997. 498 с.
407. Савчук В. П., Примко С. И., Величко Е. Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов. Киев, 1999. 304 с.
408. Салига К. С. Економічне обґрунтування інноваційних проектів : монографія. Запоріжжя, 2010. 404 с.
409. Салига К. С. Ефективність господарської діяльності підприємств : монографія. Запоріжжя, 2005. 180 с.
410. Салига С. Я., Салига К. С. Визначення періоду повернення застосованих інвестицій в інноваційні проекти. *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая*. Донецьк, 2011. Вып. 39-2. С. 13 – 24.
411. Салига С. Я., Ткаченко Є. Ю. Управління формуванням прибутку : монографія. Запоріжжя, 2006. 282 с.
412. Самбуріна Н. С. Аналіз фінансової складової безпеки підприємства. *Економічні науки 3. Фінансові відносини*. URL: http://www.rusnauka.com/NIEK_2006/Economics/3_17583.doc.htm.
413. Скорук О. В. Формування стратегії економічної безпеки підприємств дитячого харчування : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Луцьк, 2012. 269 с.
414. Сметанюк А. В. Фінансова безпека як базова складова економічної безпеки підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69146.doc.htm.
415. Сметанюк О. А., Кругляк С. О. Фінансова стійкість в системі фінансової безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2014. № 85. С. 187-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2014_85_21.
416. Собственность и хозяйственный механизм в условиях обновления экономики / под ред. В. С. Мочерного. Львов, 1993. 176 с.
417. Соколенко Т. М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки. *Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (19-21 травня 2011 р.). URL: <http://intkonf.org/>

- kand-ped-n-sokolenko-tmekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki.
418. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней. Москва, 1996. 638 с.
419. Сорока Л. С. Обліково-інформаційна система в управлінні економічною безпекою для різних поведінкових моделей підприємства. *Облік і фінанси*. 2013. № 1 (59). С. 51-55.
420. Сорокіна О. М. Зміст дефініції «фінансова безпека». URL: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_3/42.pdf.
421. Сосновська І. М. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4303>.
422. Стратегии бизнеса : справочник / под ред. Г. Клейнера. Москва, 1998. 288 с.
423. Строков Є. М. Складові економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive.pdf>.
424. Судакова О. І., Гречко Д. В., Шкурупій А. В. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/4._SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm.
425. Судакова О.І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 9. С. 140-148.
426. Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ, 2010. 820 с.
427. Сусіденко В. Т., Сусіденко О. В. Методи оцінки фінансової безпеки торговельного підприємства. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_14/103.pdf.
428. Сусіденко О. В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2015. 221 с.
429. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 35-42.
430. Тамбовцев В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы. *Вестник Московского государственного университета. Серия 6, Экономика*. 1995. № 3. С. 3-9.

431. Тимошенко К. С. Функціональне навантаження механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2013/17.pdf.
432. Типовая методика (основные положения) определения экономической эффективности использования в народном хозяйстве новой техники, изобретений и рационализаторских предложений. *Эффективность капитальных вложений* : сб. утв. метод. Москва, 1977. 102 с.
433. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений. *Экономическая газета*, 1981. № 2, 3. С. 11-14.
434. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений (обновленный вариант). *Эффективность капитальных вложений* : сб. утв. метод. Москва, 1969. 98 с.
435. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений и новой техники в народное хозяйство СРСР. *Эффективность капитальных вложений* : сб. утв. метод. Москва, 1960. 108 с.
436. Ткаченко А. М., Резніков О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 101-106.
437. Тлумачний словник сучасної української мови: Близько 50000 сл. / уклад. І. М. Забіяка. Київ, 2007. 512 с.
438. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2010. № 1. Т. 2. С. 29-35.
439. Тульчинський Р. В., Кириченко С. О. Напрями забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах системної кризи національного господарства. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/132.pdf.
440. Турило А. М., Капітула С. В. Удосконалення класифікації та визначення економічної безпеки підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2007. Т. III. Вип. 222. С. 671-680.

441. Управління фінансово-економічною безпекою : навч. посіб. / О. А. Кириченко, С. М. Лаптев, П. Я. Пригунов та ін.; за ред. чл.-кор. АПК України, проф. В. С. Сідака. Київ, 2010. 412 с.
442. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник. Київ, 2006. 480 с.
443. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев и др. Москва, 1983. 836 с.
444. Філіппова С. В., Дашковський О. С. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2012. № 2 (3). С. 17-23.
445. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / О. А. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровский та ін. : за заг. ред. докт. екон. наук. проф. О. А. Єпіфанова. Суми, 2009. 295 с.
446. Фоменко А. В. Фінансова безпека підприємства: адоптація поняття до сучасних умов розвитку економіко-правової держави. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf.
447. Франчук В. І., Мельник С. І. Науково-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки комерційного банку. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/Nvldu_e_2012_1_7.pdf.
448. Фучеджи В. І. Характеристика структурних елементів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1395/1/Характеристика%20структурних%20елементів%20фінансової%20безпеки%20суб'єктів%20підприємництва.pdf>.
449. Хайман Д. Н. Современная микроэкономика: анализ и применение : учебник : пер. с англ. : в 2 т. Москва, 1992. Т. 1. 384 с.
450. Халіна В. Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 173-181.
451. Халіна О. В. Ключові аспекти забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-1_0-pages-263_268.pdf
452. Хоменко О. А. Роль фінансової безпеки підприємств агрокомплексу у економічному розвитку держави. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/119.pdf.

453. Хомяченкова Н. А. Механизм интегральной оценки устойчивости развития промышленных предприятий : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2011. 21 с.
454. Храпкіна В. В. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <file:///C:/Users/Nout/Downloads/assessment-of-level-of-financial-security-company.pdf>.
455. Храпкіна В. В. Соціальна складова системи фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Ekonk/2009_28/hrapkina.pdf.
456. Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=455>.
457. Чаговець Л. О. Застосування апарату нечіткої логіки для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці* : монографія : у 2 ч. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. Суми, 2008. Ч. 1. С. 177-186.
458. Чаговець Л. О. Модель оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства. *Математичні моделі та інформаційні технології в сучасній економіці* : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. Суми, 2007. 246 с.
459. Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. Економіко-теоретична сутність системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/25.pdf.
460. Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/17.pdf.
461. Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України : монографія. Київ, 1999. 514 с.
462. Черевко О. В. Принципи управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка* : електрон. наук. фах. вид. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3303>.
463. Черемушкин А. В. Информационная безопасность. Глоссарий / под ред. С. Пазизина. Москва, 2013. 322 с.

464. Череп О. Г., Урусова З. П., Урусов А. А. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (61). С. 328-330.
465. Чернухин А. А. Задачи и направления совершенствования методики определения экономической эффективности капиталовложений в энергетике. *Энергетическое строительство*. 1983. № 3. С. 52-56.
466. Черняк Г. М. Оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах євроінтеграції. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/download/45198/41471>.
467. Чібисова І. В., Івашина Є. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/prpe/2011_31/Chibis.pdf.
468. Шаваев А. Г., Багаутдинов А. Т. Экономическая безопасность : энциклопедия. Москва, 2001. 512 с.
469. Шароватова О. П. Безпека особистості як соціокультурний феномен. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/Nzsp_2014_4_14.pdf.
470. Шахова Т. Ю., Антоненко В. М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/16700/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%8C%D1%8F%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A8%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0.doc>.
471. Шевелев А. Е., Шевелева Е. В. Риски в бухгалтерском учете : учеб. пособ. 2-е изд. Москва, 2011. 304 с.
472. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства. *Наука молода*. 2010. № 10. С. 178-181.
473. Шелест В. В. Управління фінансовою безпекою довірчого товариства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С. 181-184.
474. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. ... д-ра. екон. наук. Київ, 2010. 39 с.
475. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Методика финансового анализа. Москва, 1996. 176 с.

476. Шило Ж. С. Технологія діяльності аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки : консп. лекцій для студ. спец. 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою». Рівне, 2014. 49 с.
477. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інновація : монографія. Київ, 2001. 432 с.
478. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ, 1997. 144 с.
479. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. Санкт-Петербург, 1999. 138 с.
480. Шлыков В. В. Экономическая безопасность предприятия. *РИСК*. 1997. № 6. С. 61-63.
481. Шлыков В. В. Экономическая безопасность предприятия. *ЭКО*. 2002. № 11. С. 94-99.
482. Шлыков В. В. Экономическая преступность: историко-правовые аспекты : учеб. пособ. Рязань, 2000. 67 с.
483. Шляга О. В., Степанчук О. І. Аналіз підходів до оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_037.pdf.
484. Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Караїм М. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія. Львів, 2012. 288 с.
485. Шульга І. П. Формування системи економічної безпеки емісійної діяльності акціонерних товариств : дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ, 2011. 515 с.
486. Шутяк Ю. В. Діагностика економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2011. 24 с.
487. Эйлон С. Система показателей эффективности производства: прикладной анализ : пер. с англ. Москва, 1980. 192 с.
488. Экономическая безопасность России: Общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. 2-е изд. Москва, 2005. 896 с.
489. Эффективность воспроизводства: измерение, планирование, стимулирование / под ред. Б. М. Смехова, Т. В. Воейковой. Москва, 1984. 192 с.

490. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
491. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.). Київ, 2001. Т. 6: К-М. 2001. 792 с.
492. Яременко О. Ф. Механізм управління економічною безпекою машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2009. 20 с.
493. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.
494. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы. Москва, 2003. 352 с.
495. Яценко Н. М., Михайлик С. О. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки. *Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія: економічна*. Донецьк, 2001. Вип. 37. С. 78-82.
496. Lambert D. La defense de l'economie: la conjugasion des efforts de l'Etat, de l'entreprise et d'individy. *Strategique*. 1990. № 2. P. 83-98.
497. Melikhova T. Implementation of the system of economic security in the enterprise and its impact on the results of the economic activity of the enterprise. *Technology audit and production reserves*. 2018. № 1/4 (39). P. 51-55.
498. Melikhova T., Namova O. V. Improvement of financial analysis procedure according to national provision (standard) of financial accounting. *Problems of energy saving and nature use 2013 : conference reports materials*. Budapest, 2014. С. 197-207.
499. Melikhova T., Maksymenko I. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, 2017. Vol. 3. № 5. P. 268-275.
500. Nolan R. L. Mananaging the Computer Resourse: A Stage Hypothesis. *Communications of ACM*. 1973. № 16 (7). P. 399-405.
501. Stachowiak Z. Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa ekonomic znegopaństwa: podręcznik is zkolne. Warszawa, 2012. 220 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Економічна безпека підприємства

Підходи (характеристика)	Автор	Визначення
1	2	3
1. Захисний підхід: - стан захищеності діяльності підприємства від загроз	Плетникова І.Л. [375, с. 7]	стан захищеності діяльності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають на його діяльність негативно
	Кракос Ю.Б., Серик Н.І. [175, с. 7]	захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін у цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників
	Шемаєва Л.І. [474, с. 7].	захищеність підприємства науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз
	Могильний А.І. [335, с. 9]	забезпечення стапу життєдіяльності, при якому реалізуються його основні інтереси, воно захищене від внутрішніх та зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників
	Шликов В. [479, с. 33]	стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз
	Гладченко Т.Н. [65, с. 111-113]	захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного й соціально-психологічного характеру.
	Васильців Т.Г. [42, с. 74].	захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються на його діяльності негативно
	Ярочкін В. [494]	організована сукупність спеціальних органів, засобів, методів та заходів, що забезпечують безпеку підприємницької діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз
	Соколов Я. В. [418, с. 523].	забезпечення умов збереження комерційної таємниці та інших секторів підприємства
	Дикий А. П. [91, с. 7]	стан збереженості майна підприємства та інформації згідно з обраною стратегією та принципом безперервності діяльності.

Продовження табл. А.1

1	2	3
такий стан господарського суб'єкта, при якому життєво важливі компоненти структури і діяльності підприємства мають високий ступінь захищеності від небажаних змін	Клейнер Г. [422, с. 288]	стан незалежності суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції
- стан незалежності від недобросовісної конкуренції	Воронович Л. М. [102]	стан незалежності суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, попередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників і торгівельних організацій, від нерациональної економічної та правової політики держави та інших чинників, що дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків.
- стан захищеності діяльності підприємства та здатність своєчасно усунути різноманітні загрози	Ковальов Т., Сухорукова Т. [156, с. 48]	стан захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються на його діяльності негативно.
- стан захищеності діяльності підприємства та здатність своєчасно усунути різноманітні загрози	Бендіков М. [21]	захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, та здатність підприємства до відтворення
- стан захищеності інтересів, протистояння загрозам, стабільність функціонування та розвитку	Ортинський В.Л. [100]	захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення
- стан захищеності інтересів, протистояння загрозам, стабільність функціонування та розвитку	Енциклопедія економічної безпеки [468, с. 445-446]	стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей
- стан захищеності інтересів, протистояння загрозам, стабільність функціонування та розвитку	Барановський О. [18]	комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання за умов ринкової економіки та захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів
2. Стійкість підхід – підвищення фінансової стійкості підприємства	Шевченко І. [472, с. 178], Капустін Н. [141]	сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів
- стан захищеності інтересів, протистояння загрозам, стабільність функціонування та розвитку	Дубельська С. П. [97]	стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору його стійкості (самовивіжвання) та розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, попередбачуваних дій та складно прогнозованих факторів

Продовження табл. А.1

1	2	3
	Рудницька О.В. [405]	комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання за умов ринкової економіки та захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів
3. Прогресивний підхід - стан економічного розвитку та ефективність нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу	Дацків Р. [87] Камлик М. І. [138, с. 38]. Судакова О. [424]	такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток та ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища стан розвитку суб'єкта господарювання, що характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидією їх впливу на всіх стадіях такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування за допомогою належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності
4. Стабільний підхід - економічний стан, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін	Стаховяк З. [501] Яценко Н.М., Михайлюк С.О. [495]	такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування за допомогою належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність до результативного протистояння негативному зовнішньому впливу підсистема національної економічної безпеки, економічний стан підприємства, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаної з форс-мажорними обставинами
5. Збалансований підхід - стан збалансованої системи, стійкий до загроз, забезпечує розвиток	Горячева К.С. [72, с. 5] Лисенко Ю. [192, с. 178] Підлужна Н.О. [377, с. 5]	стан економіки підприємства (економічної системи), який можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу загроз стабільності функціонування і розвитку підприємства характеристика системи, що самоорганізовується й саморозвивається, стан, при якому економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості, рівновагу і стійкість при мінімізації загроз

Продовження табл. А.1

1	2	3
	<p>Великий економічний словник [36]</p> <p>Кургузенкова Л.А. [183]</p> <p>Маковоз О.В., Авагімов А.А. [197]</p> <p>Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. [164, с. 87]</p> <p>Корольов М. [170, с. 17]</p> <p>Белокуров В. [20]</p> <p>Кірієнко А.В. [152, с. 6]</p> <p>Варналій З. С. [40]</p>	<p>стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, при якому гарантується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток</p> <p>такий стан складної, нелінійної системи, що являє собою відокремлений суб'єкт господарювання при виробництві та обміну благами між людьми, у ході якого дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування та розвитку</p> <p>сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і поступальний розвиток економіки підприємства, забезпечення таких умов діяльності підприємства, за яких був би можливий їхній гармонійний розвиток з урахуванням можливих загроз, спрямований на покращення фінансово-економічного стану підприємства та покращення його платоспроможності</p> <p>міра гармонізації у часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства</p> <p>наявність умов і факторів, що забезпечують реалізацію стратегічних цілей шляхом ефективного використання наявних ресурсів і досягнення на цій основі конкурентних переваг</p> <p>наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів та організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням</p> <p>стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі</p> <p>забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів</p>

Продовження табл. А.1

1	2	3
- ефективність використання ресурсів, запобігання загрозам, стабільному функціонуванню	Грунін О.А. [82, с. 12-13]	такий стан господарчого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз чи попередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику
	Сенчагов В. [488, с. 738]	забезпечення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і створення умов стабільного функціонування основних її елементів
	Кузенко Т. Б. [179, с. 6]. та Ільяшенко С. М. [135, с. 12].	стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує йому тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
	Шевелева А. Е. [471, с. 68].	стан, за якого при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів підприємство досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз та забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та підприємницького ризику
	Донещ Л.І., Вашенко Н.В. [96, с. 19]	стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягається запобігання, ослаблення захисту від існуючих небезпек і загроз тих чи інших попередбачуваних обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику
	Олейников Є.О. [360, с. 138], Ареф'єва О.В. [9]	стап пайбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
	Мак-Мак В.П. [196]	стан найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів з метою запобігання (нейтралізації, ліквідації) загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки
	Бланк І.А. [33, с. 219]	становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на сучасному етапі і в майбутньому
	Спіфанов А. О., Пластун О.Л., Домбровский В.С. та ін. [445, с. 25].	здатність ефективно і стабільно здійснювати господарську діяльність шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних та контрольних заходів фінансового характеру, які повинні оптимізувати використання ресурсів підприємства та нівелювати вплив негативних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища

Продовження табл. А.1

1	2	3
<p>- ефективність використання ресурсів, стабільність функціонування і розвитку</p>	<p>Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й. [351, с. 15] Афанасьєв М.В. [12, с. 242], Манів З.О. [202, с. 527], Покропивний С.Ф. [382, с. 534] Шкарлет С. [477, с. 33]</p>	<p>стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток</p> <p>стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)</p> <p>передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безперервний), що досягається за допомогою використання всіх видів ресурсів та підприємницьких можливостей, за яких гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішньому та зовнішньому негативному впливу (загрозам)</p>
<p>- використання ресурсів для стабільного функціонування і розвитку, запобігання загрозам</p>	<p>Белюсова І. А. [25, с. 17]</p>	<p>передбачає стійкий, тобто збалансований безперервний і постійний розвиток, що досягається за допомогою використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому</p>
<p>8. Вартісний підхід - кількісна і якісна характеристика властивостей фірми, здатність самовиживання і розвитку</p>	<p>Забродський В. [118, с. 35]</p>	<p>кількісна і якісна характеристика властивостей фірми, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої та внутрішньої економічної загрози</p>
<p>9. Часовий підхід, що враховує імовірність небажаних змін</p>	<p>Тамбовцев В. [430]</p>	<p>стан підприємства, який означає, що ймовірність небажаної зміни яких-небудь якостей, параметрів належного йому майна і зовнішнього середовища невелика (менша від визначеної межі)</p>

Продовження табл. А.1

1	2	3
10. Цільовий підхід - стан економічної системи, який забезпечує досягнення цілей	Тамбовцев В. Л. [429, с. 37].	сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей усієї системи
11. Цивілізований підхід - стан цивілізованого бізнесу, в якому відсутня шкода	Одинцов А. А. [355, с. 45-46].	такий стан цивілізованого бізнесу, за якого відсутня економічна чи інша шкода, яка б завдавалася бізнесу навмисно чи не навмисно фізичними особами чи соціальними організаціями (у тому числі і юридичними) з порушенням закону чи етики підприємництва
12. Граничний підхід - стратегічний потенціал знаходиться поблизу межі адаптивності	Соколенко Т.М. [417]	стан, за якого стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу межі адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки нарастає з наближенням ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони

Джерело: згруповано автором на основі: [9; 12; 18; 20-21; 25; 33; 36; 40; 42; 65; 72; 82; 87; 91; 96-97; 100; 102; 118; 135; 138; 141; 152; 156; 164; 170; 175; 179; 183; 192; 196-197; 202; 335; 351; 355; 360; 375; 377; 382; 405; 417-418; 422; 424; 429-430; 445; 468; 471-472; 474; 477; 479; 488; 494-495; 501]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Складові економічної безпеки підприємства

Характерні риси	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Львівсько-С.М. [135]																													
Подіужка П.А. [377]																													
Глуценко С.В. [67]																													
Покропницький С.Ф. [382]																													
Турко А.М. Капітула С.В. [440]																													
Моделецька О.М. [339]																													
Нусцова О.В. [203; 354]																													
Про Раду національної безпеки і оборони України [396]																													
Мехета Н.Т., Горбань М. [329]																													
Хуцуніч Л.М. [456]																													
Прус Н.В. [398]																													
Петровиш Й.М. [366]																													
Нагорна Л. [344]																													
Яремко Л. [493]																													
Євакіменко В.К., Гуцул Я.В. [103]																													
Мареня А.Т. [330]																													
Долгов, С.Т., Васильєв В. [95]																													
Клюнов І.О. [155]																													
Сулякова О.І., Гречко Д.В., Шкрупніш А.В. [424]																													
Гичева Н.Ю. [63]																													
Кальченко О.М. [136]																													
Лущик М.В. [191]																													
Строков Є.М. [423]																													
Белого Н.Д. [24]																													
Карпунь І.І. [145]																													
Давидюк Т.В. [85]																													
Піскач В.Л. [373, С. 28]																													
Запропоновано автором																													

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Соціальна		+						+	+			+		+						+		+			+			+
Інвестиційна																						+						+
Комерційна				+																+								
Кримінальна		+																										
Культурна				+																								
Корпоративна / корпоративних прав						+			+																			
Політична								+	+	+		+		+			+				+	+			+			+
Прибутковості									+																			
Економічного стану									+																			
Енергетична											+		+								+							+
Техногенна											+																	+
Інноваційна												+	+							+		+						+
Ретроспективна												+																
Продовольча														+														
Зовнішньоекономічна														+								+						+
Маркетингова																						+						
Інституційна																										+		
Внутрішньоекономічна																												+
Політико-правова												+									+							+
Соціально-економічна																												+
Поточна																					+							

Джерело: згруповано автором на основі: [24; 63; 67; 85; 95; 103; 135; 136; 145; 155; 191; 203; 329; 330; 339; 344; 354; 366; 373; 377; 382; 396; 398; 423; 424; 440; 456; 493]

Додаток В

Таблиця В.1

Концептуальні підходи до трактування фінансової безпеки підприємства

Підходи (характеристика)	Автор	Визначення
1	2	3
1. Комплексний підхід – складається з сукупності підходів	Бланк І.О. [34]	<p>1. Основний елемент системи його економічної безпеки;</p> <p>2. Система кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, що в комплексі відображує рівень його фінансової захищеності;</p> <p>3. Об'єктом забезпечення фінансової безпеки є сформована система пріоритетних збалансованих фінансових інтересів підприємства, що потребує захисту в процесі його фінансової діяльності;</p> <p>4. Основною формування фінансової безпеки підприємства є ідентифікована система реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру його фінансовим інтересам;</p> <p>5. Система фінансової безпеки конкретного підприємства припускає диференційований рівень кількісних і якісних параметрів захищеності фінансових інтересів, адекватний його фінансовій філософії;</p> <p>6. Система, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропозицій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів;</p> <p>7. Важливою цільовою спрямованістю системи фінансової безпеки підприємства є створення необхідних фінансових передумов стійкого зростання підприємства в поточному і перспективному періодах</p>
	Погосова М.Ю., Лебедєва В.С. [376]	Складова економічної безпеки, яка являє собою такий стан підприємства, що: дозволяє забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність і достатню фінансову незалежність підприємства в довгостроковому періоді; забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; дозволяє ідентифікувати небезпеки і загрози стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; дозволяє самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; має бути оцінена кількісними та якісними показниками, які мають граничні значення

Продовження табл. В.1

1	2	3
	Васильченко З., Васильченко І. [43]	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин
	Самбуріна П.С. [412]	Стан захищеності підприємства від загроз, які виникають у процесі його функціонування та розвитку як суб'єкта фінансових відносин
	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [120]	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань
	Голухов Г., Рейхарт Д., Шилленко Ю. [71]	Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам від негативних впливів на їх економічну безпеку за різними аспектами фінансово-господарської діяльності
2. Захищений підхід - стан захищеності діяльності підприємства від загроз	Мартошова Л.С., Петровська Т.Е., Трихліб Н.І. [205]	Кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначається на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному та перспективному періодах
	Каркачук В.В. [144]	Динамічна ознака фінансового стану підприємства, яка відображає його стійкість від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до сталого і збалансованого розвитку та захисту фінансових інтересів
	Лаврова Ю.В. [187]	Система, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів.
	Мулик Я.І. [342]	Стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах.
	Куцик В.І., Бартиш А.І. [184]	Діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємства та збільшення власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі.

Продовження табл. В.1

1	2	3
3. Стійкісний підхід – фінансовий стан стійкий до впливів зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує ефективну діяльність за рахунок оптимального залучення ресурсів	Шелест В.В. [473]	Фінансовий стан, який характеризується стійкістю підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів; дозволяє забезпечити ефективну діяльність підприємства за рахунок оптимального залучення майна, переданого установниками в управління в довгостроковому періоді
4. Прогресивний підхід – фінансовий стан стійкий до впливів зовнішніх та внутрішніх загроз, що сприяє подальшому розвитку в поточному та довгостроковому періодах	Гудзь О.Е. [83] Мойсєєнко І.П., Марченко О.М. [338, с. 18]	Забезпечення стійкого розвитку, яке сприяє подальшому удосконаленню соціально-економічної системи і має дієвий, ефективний механізм виявлення і прогнати зовнішнім та внутрішнім загрозам Фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах
5. Перспективний підхід – стабільний фінансовий стан, який забезпечує подальший ефективний розвиток діяльності підприємства	Кириченко О., Кім Ю. [151] Кулик В.І., Бартіш А.І. [184]; Кириченко О.А., Кудря І.В. [149]	Фінансовий стан і фінансова стабільність, здатні забезпечити підприємству ефективний розвиток його діяльності Діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємства та зростання власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі.
6. Стабільний підхід - фінансовий стан, стабіль до внутрішніх і зовнішніх загроз	Папехін Р.С. [363]	Певний стан фінансової стабільності, в якому повинне перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії
7. Збалансований підхід - збалансований стан, стійкий до загроз	Чібісова І.В. [467] Горячева К.С. [72]	Складова економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз. Наявність фінансового стану, котрий характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи

Продовження табл. В.1

1	2	3
	Покропивний С.Ф. [382]	Складова економічної безпеки, яка полягає у найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів
	Донець Л.І., Ващенко Н.В. [96]	Ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства
	Мунтіян В.І. [343]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства та перспектив його технологічного та фінансового розвитку
8. Ресурсний підхід - фінансовий стан, який забезпечує ефективність використання ресурсів	Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [110]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства й перспектив його технологічного та фінансового розвитку
	Мартюшева Л.С. [205]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства й перспектив його технологічного та фінансового розвитку
	Реверчук Н.І. [403]; Галасюк В., Сорока М. [60, с. 22.]	Захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів
	Білик М.Д. [27]	Цевний механізм, що спрямований на забезпечення стабільності їх фінансово-господарської діяльності шляхом застосування захисних господарських інструментів, а також досягнення її ефективності шляхом організації раціонального формування та використання фінансових ресурсів

Продовження табл. В.1

1	2	3
<p>9. Вартісний підхід – збалансований фінансовий стан, визначений кількісними і якісними показниками, що забезпечує стабільність розвитку та економічного зростання</p>	<p>Пономаренко О.Б. [385] Кудрицька Ж.В. [177]</p>	<p>Визначений якісно та кількісно рівень фінансового стану підприємства та діяльність, спрямована на досягнення даного стану, який характеризується збалансованістю та якістю використання фінансових інструментів економічної системи, забезпечує її здатність реалізувати свою місію й забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів. Збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками та характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, здатністю забезпечити її ефективне функціонування, стабільність розвитку та економічного зростання.</p>
<p>10. Граничний підхід – ефективне використання ресурсів, при якому значення фінансових показників знаходяться у межах граничних значень</p>	<p>Александров І.А., Орлова С.А., Половян А.В. [1]</p>	<p>Стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства, за якого значення інформативних фінансових показників ліквідності, платоспроможності, рентабельності, оборотності, прибутковості продажу й капіталу знаходяться у межах припустимих граничних значень</p>
<p>11. Контрольний підхід – оптимізація використання ресурсів і сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів для здійснення ефективної і стабільної діяльності</p>	<p>Журавка О.С., Бондаренко С.К. [116] Спіфанов О.А., Пластун О.Л., Домбровский В.С. [445] Берлар М. [22]</p>	<p>Здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів Здатність суб'єктів підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ Здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища.</p>

Продовження табл. В.1

1	2	3
12. Управлінський підхід – оптимальне використання, контроль та управління фінансовими ресурсами, оперативне реагування на загрози для мінімізації або уникнення шкоди	Нікіфоров П.О., Кулерівська С.С. [350, с. 88]	Виважений і оптимальний підхід до використання своїх фінансовими ресурсами, чіткий їх контроль, оперативне реагування на будь-які загрози, внутрішні чи зовнішні, з метою їх мінімізації або уникнення шкоди для загальної діяльності
13. Стратегічний підхід – розробка та впровадження фінансової стратегії для забезпечення оптимального фінансового стану	Лукова А.В., Анікіна І.Д. [84]; Кракос Ю.Б., Разгон Р.О. [174]; Папехін Р.С. [362] Сорокіна О.М. [420]	Здатність підприємства самостійно розробляти й проводити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеного й конкретного середовища Специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення, щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.
14. Збалансований підхід - збалансованість фінансового стану, незалежність, ефективність і конкурентоспроможність підприємства	Козак Л.С., Багровецька І.В. [162] Судакова О.І. [425]	Важлива складова економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, яка відображається через систему критеріїв і показників його фінансового стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних резервів. Важлива складова економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин
15. Фінансовий підхід - характеристика його фінансів	Воробйов Ю.М., Блажевич О.Г. [55]	Комплексна характеристика його фінансів, де фінанси підприємства безпосередньо характеризуються можливістю нормально створювати і розподіляти вартість продукції, робіт, послуг, утворювати доходи і прибутки, здійснювати необхідні витрати, формувати, розподіляти та використовувати фінансові ресурси тощо

Продовження табл. В.1

1	2	3
16. Організаційний підхід – сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам	Голухов Г., Рейхарт Д., Шиленко Ю. [71]	Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам від негативної дії усіх чинників впливу на фінансову безпеку за різними аспектами фінансово-господарської діяльності
17. Статичний та динамічний підходи – результат діяльності на певну дату або на перспективу	Трухан О.Л. [438, с. 30]	Діяльність підприємства на певну дату (статична) та розвиток підприємства в умовах фінансово-економічної безпеки у короткостроковій та довгостроковій перспективі (динамічна)

Джерело: згруповано автором на основі: [1; 10; 22; 27; 34; 43; 55; 60; 70-72; 83-84; 96; 116; 120; 144; 149; 151; 162; 174; 177; 184; 187; 205; 338; 342-343; 350; 362-363; 376; 382; 385; 403; 412; 420; 425; 438; 445; 467; 473]

Продовження табл. Г.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43							
1																																																	
даного стану, який характеризується збалансованістю і якістю використання фінансових інструментів економічної системи та забезпечує її здатність реалізувати свою місію й забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів.																																																	
2. Кількісна та якісна оцінка показників підприємства																																																	
Має бути оцінена кількісними та якісними показниками, які мають градаційні значення							+																																										
Визначений якісно та кількісно рівень фінансового стану підприємства та діяльність, спрямована на досягнення даного стану, який характеризується збалансованістю і якістю використання фінансових інструментів економічної системи та забезпечує її здатність реалізувати свою місію й забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів.																																																	
Збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками та характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, здатністю забезпечити її ефективне функціонування, стабільність розвитку та економічного зростання.																																																	
Система кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, що в комплексі відображає рівень його фінансової захищеності																																																	
Кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру. Параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його зростання в поточному і перспективному періодах																																																	
3. Характеристика відповідного фінансового стану підприємства																																																	

Продовження табл. Г.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43											
1																																																					
Система кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, що в комплексі відображає рівень його фінансової захищеності																																																					
Незалежність, ефективність і конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, яка відображається через систему критеріїв і показників його фінансового стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних резервів.																																																					
Наявність <i>вдільного</i> фінансового стану (де складова економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого фінансового стану, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз)																																																					
Фінансова стійкість																																																					
Платоспроможність, ліквідність і достатня фінансова незалежність підприємства в довгостроковому періоді																																																					
Кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначається на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періодах																																																					
Важлива складова економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин																																																					
Фінансовий стан підприємства, який відображає його стійкість від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до сталого і збалансованого																																																					

Продовження табл. Г.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43							
розвитку та захисту фінансових інтересів																																																	
Фінансовий стан і фінансова стабільність здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності						+																																											
Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства й перспектив його технологічного та фінансового розвитку																																																	
Фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах																																																	
Фінансовий стан, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток																																																	
4. Захищеність фінансових інтересів підприємства від загроз																																																	
Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань																																																	
Диференційований рівень кількісних і якісних параметрів захищеності фінансових інтересів, адекватний його фінансовій філософії																																																	
Система, що забезпечує стабільність																																																	

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43									
здатність до стійкого і збалансованого розвитку та захисту фінансових інтересів																																																			
Захист від можливих фінансових витрат і поперезлення банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів																																																			
Фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах																																																			
5. Стабільність фінансового стану підприємства та його подальший розвиток																																																			
Система, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропозицій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів.																																																			
Стан фінансової стабільності, в якому повинне перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії																																																			
Здатність суб'єкта підприємства здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно та стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища.																																																			
Важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, студію																																																			

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43											
захисності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин																																																					
Фінансовий стан і фінансова стабільність, здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності					+																																																
Механізм, що спрямований на забезпечення стабільності їх фінансово-господарської діяльності шляхом застосування захисних господарських інструментів, а також досягнення її ефективності шляхом організації раціонального формування та використання фінансових ресурсів																																																					
6. Стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів																																																					
Стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх впливів					+																																																
Стійкість до загроз																																																					
Збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками та характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, здатністю забезпечити її ефективне функціонування, стабільність розвитку та економічного зростання.																																																					
Створення необхідних фінансових передумов стійкого зростання підприємства в поточному і перспективному періодах																																																					
Динамічна ознака фінансового стану підприємства, яка відображає його стійкість від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до сталого і збалансованого розвитку та захисту фінансових інтересів																																																					
Фінансовий стан, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і стабільний розвиток																																																					
7. Ідентифікація реальних і потенційних загроз підприємства																																																					
Ідентифікація системи реальних і																																																					

Продовження табл. Г.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43								
1																																																		
потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру його фінансовим інтересам																																																		
Ідентифікація небезпек і загроз стану підприємства та розробка заходів для їх вчасного усунення							+																																											
Стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективі.																																																		
Заспечення стійкого розвитку, яке сприяє подальшому удосконаленню соціально-економічної системи і має дієвий, ефективний механізм виявлення і протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам																																																		
Фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах																																																		
Компанія, яка виважено і оптимально підходить до використання і управління своїми фінансовими ресурсами, здійснює чіткий їх контроль, оперативно реагує на будь-які загрози, внутрішні чи зовнішні, з метою їх мінімізації або уникнення без шкоди для загальної діяльності																																																		
8. Ефективне використання фінансових ресурсів підприємства																																																		
Здатність фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місці і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи																																																		
Оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства																																																		
Важлива складова, яка являє собою здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно протягом невикористаного періоду часу шляхом використання																																																		

Продовження табл. Г.1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43									
незалежності, ефективності та конкурентоспроможності підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин																																																				
11. Здатність підприємства здійснювати свою фінансову діяльність																																																				
Здатність суб'єктів підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та інвестувати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища												+																																								
Здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів																																																				
12. Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам підприємства від негативних впливів																																																				
Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам від негативних впливів на їх економічну безпеку за різними аспектами фінансово-господарської діяльності																																																				
Сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам від негативної дії усіх чинників впливу на фінансову безпеку за різними аспектами фінансово-господарської діяльності																																																				
13. Забезпечення ефективності діяльності підприємства																																																				

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43											
Діяльність підприємства за рахунок оптиміального залучення майна, переданого установниками в управління в довгостроковому періоді				+																																																	
Важлива складова, яка являє собою здатність суб'єкта підприємства здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та швидко вливати ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища.																		+																																			
Здатність суб'єктів підприємства здійснювати свою господарську, зокрема фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та швидко вливати ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища.																																																					
Фінансовий стап і фінансова стабільність, здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності																																																					
Механізми, спрямовані на забезпечення стабільності фінансово-господарської діяльності шляхом застосування захисних господарських інструментів, а також досягнення її ефективності шляхом організації раціонального формування та використання фінансових ресурсів																																																					
Фінансовий стап, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до запитів; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місці і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; спрямованістю на ефективний і сталий розвиток																																																					

Продовження табл. Г.1

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43											
14. Управління підприємства ризиками																																																					
Діяльність з управління ризиками та зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах.																									+																												
Важлива складова економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин																																																					
15. Протистояння підприємства зовнішнім та внутрішнім загрозам																																																					
Діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах.																																																					
Діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі.																																																					
Специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується заданістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.																																																					
16. Специфічний вид економічних відносин																																																					
Специфічний вид економічних відносин, які виникають між																																																					

Додаток Д

Таблиця Д.1

Складові фінансової безпеки

Елементи	Підприємства															Держави					
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	Матвійчук Л.О. [208]	Малик О.В. [200]	Живко З.Б., Павлив М. М., Тишко М. В. [13]	Храпкіна В.В. [455]	Любо О.М. [98]	Власова О.С. [52]	Салита С.Я., Меліхова Т.О. [316]	Васильців Т.Т., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. [42]	Бланк І.А. [34]	Горячева К.С. [72]	Сулякова О.І. [425]	Новіков А.О. [352]	Покропивний С.Ф. [382]	Вергун А. М., Стріжко К. В. [50]	Варнаці З.С. [101]	Шлемко В.Т., Ванько І.Ф. [478]	Єрмошенко М.М. [112]	Барановський О.І. [17]	Михайлюк В. В. [331]	Гапонюк О.І. [61]	Луцик-Дубова Т.О. [190]
Бюджетна	+	+	+						+					+	+	+	+	+	+	+	+
Банківська	+	+												+	+	+	+	+	+	+	+
Страхова	+	+					+			+	+			+			+	+	+	+	+
Фондова	+	+	+				+			+	+			+			+	+	+	+	+
Інвестиційна	+	+							+					+	+		+	+	+	+	+
Інноваційна	+								+												
Кредитна	+	+	+				+		+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+
Грошова	+	+	+				+			+	+			+	+	+	+	+	+	+	+
Зовнішньоекономічна	+	+										+									
Валютна (валютно-курсова)			+				+			+				+	+	+	+	+	+	+	+
Боргова			+												+						
Соціальна				+																	
Податкова																					+
Довірного управління майном																		+			

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Фінансова													+			+					
Облікова																					
Ліквідності								+													
Стійкості								+													
Оборотності								+													
Емісійна									+												
Корпоративна																					+
Інфраструктурна																					
Ефективності господарської діяльності												+									

Джерело: згруповано автором на основі: [17; 34; 42; 50; 52; 61; 72; 98; 101; 112; 113; 190; 200; 208; 316; 331; 352; 382; 425; 455; 478]

Додаток Е

Таблиця Е.1

Механізм фінансової безпеки підприємства

Елемент механізму	Автор	Визначення	Коментар
І	2	3	4
	Біломістна І.І., Хоречко В.Є. [28]; Олексюк Т.В. [356]; Ревак І.О., Прокопенко В.Ю. [402]; Картузов Є.П. [146]; Орлик О. В. [359]	до суб'єктів фінансової безпеки належать керівники	Ми згодні з авторами, та вважаємо, що до суб'єктів належать як керівники, так і власники підприємства
	Тульчинський Р.В., Кириченко С.О. [439]; Орлик О. В. [359]; Горячева К. С. [74]; Фучеджи В.І. [448]	суб'єктами вважають саме його власників	
	Біломістна І.І., Хоречко В.Є. [28]; Тульчинський Р.В., Кириченко С.О. [439]	до суб'єктів фінансової безпеки підприємства додають аналітиків з фінансової безпеки	Ми підтримуємо думку авторів, що суб'єктами фінансової безпеки є аналітики та професіонали фінансової безпеки, підрозділ або служба фінансової безпеки підприємства
	Біломістна І.І., Хоречко В.Є. [28]	суб'єктами вважають професіоналів з фінансової безпеки.	
	Тульчинський Р.В., Кириченко С.О. [439]	суб'єктами розуміють саме підрозділ з економічної безпеки	
	Ревак І.О., Прокопенко В.Ю. [402]	виділяють суб'єктами саме службу безпеки.	Ми згодні з авторами, що до суб'єктів фінансової безпеки відносяться фінансовий відділ та інші його відділи, а також фінансистів, економістів, бухгалтерів, касирів, комірників, внутрішніх аудиторів або ревізорів, охоронців підприємства
	Ревак І.О., Прокопенко В.Ю. [402]	суб'єктами фінансової безпеки підприємства бачать фінансовий відділ та інші відділи.	
	Тульчинський Р.В., Кириченко С.О. [439]	суб'єктами фінансової безпеки підприємства вважають менеджмент всіх рівнів	
	Орлик О. В. [359]	суб'єктами є фінансові менеджери	Ми згодні з думкою авторів та вважаємо суб'єктами менеджменту, управлінців всіх рівнів та персонал підприємства.
Фучеджи В.І. [448]	менеджери суб'єкта підприємства, державні органи влади та управління, кредитори, кризис-менеджери (у судових процедурах банкрутства – арбітражні керуючі)		

Суб'єкт

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4
	<p>Олексюк Т.В. [356]; Каргузов С.П. [146]; Горячева К. С. [74]</p>	<p>під суб'єктами розуміють персонал незалежно від займаних посад і виконуваних обов'язків</p>	
	<p>Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. [42, с. 42].</p>	<p>до суб'єктів системи відносять осіб, підрозділи, служби, органи, установи, міністерства та відомства, які безпосередньо забезпечують фінансово-економічну безпеку підприємства та поділяють на дві групи. До внутрішніх суб'єктів відносять осіб та підрозділи, які здійснюють функції гарантування безпеки безпосередньо на підприємстві (працівники служби економічної безпеки та інші підрозділи, які опосередковано виконують завдання, пов'язані з безпекою підприємства), а саме планово-економічний, фінансовий та юридичний відділи, служба внутрішнього аудиту, відділ кадрів тощо. До зовнішніх суб'єктів фінансово-економічної безпеки підприємства належать інституції, які перебувають в зовнішньому середовищі функціонування підприємства (за його межами) та створюють умови для забезпечення його безпеки, зокрема: 1) законодавчі органи влади, що створюють правову основу діяльності із забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях ієрархії управління економікою; формують законодавчу базу функціонування і захисту підприємницької діяльності в різних її аспектах та її виконання; 2) виконавчі органи влади, які проводять державну політику в сфері безпеки шляхом здійснення фінансового, податкового, митного, валютно-експортного та інших видів контролю; 3) правоохоронні органи, які ведуть боротьбу зі злочинністю; 4) судові органи, які забезпечують дотримання прав і законних інтересів суб'єктів навчально-наукових закладів та персоналу; 5) система спрямована на підготовку кадрів і проведення наукових досліджень з проблем безпеки; 6) сукупність недержавних охоронних агентств, аналітичних центрів та інформаційних служб, що надають послуги з охорони об'єктів, захисту даних та збору інформації; 7) страхові, гарантійні, консалтингові установи, які надають послуги, що посилюють окремі аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства</p>	<p>Ми згодні з науковцями у поділі суб'єктів фінансової безпеки підприємства на зовнішні та внутрішні суб'єкти фінансової безпеки, а також з детальним переліком посад цих осіб.</p>

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4
Об'єкт	<p>Картузов Є.П. [146], Горячева К. [74]; Біломістна І.І., Хоречко В.С. [28]; Олексюк Т.В. [356].</p> <p>Біломістна І.І., Хоречко В.С. [28]</p> <p>Тулчинський Р.В., Кириченко С.О. [439]</p> <p>Пойда-Носик Н. [381]</p>	<p>об'єктами фінансової безпеки підприємства виступає фінансова діяльність підприємства, яка є процесом, на який спрямовується функціонування підсистеми забезпечення фінансової безпеки.</p> <p>об'єктом розуміють фінансово-економічну діяльність, активи, капітал, зобов'язання до об'єктів додають ще результати фінансово-економічної діяльності.</p> <p>об'єктом є фінансово-економічна діяльність підприємства (фінансові ресурси, інвестиції, структура капіталу, фінансові ризики, грошові потоки тощо), інформація та персонал</p>	<p>Ми не згодні з авторами, що об'єктом виділена тільки фінансова діяльність, а вважаємо додати операційну та інвестиційну діяльність, а також не згодні з віднесенням до об'єктів фінансової безпеки активів, капіталу, зобов'язань, результатів діяльності, оскільки вони є об'єктами обліку. Ми згодні з тим, що персонал може бути як суб'єктом, так і об'єктом фінансової безпеки підприємства, але ми вважаємо доречно уточнення, що персонал, який виконує завдання з забезпечення або управління фінансовою безпекою підприємства, а також ми згодні, що інформація є об'єктом фінансової безпеки.</p> <p>Ми вважаємо доречним додати до об'єктів фінансової безпеки підприємства: фінансові відносини, погіршення або поліпшення яких може призвести до зміни рівня фінансової безпеки підприємства; загрози, поява або подолання яких може призвести до зміни рівня фінансової безпеки підприємства; фінансовий стан підприємства, поліпшення або погіршення якого може змінити рівень фінансової безпеки підприємства та привести підприємство до банкрутства.</p>
Предмет	<p>Горячева К.С. [74]; Картузов Є.П. [146]; Олексюк Т.В. [356]</p>	<p>предметом фінансової безпеки підприємства односторонньо вважають діяльність суб'єктів фінансової безпеки як реалізацію принципів, функцій, стратегічної програми або конкретних заходів із забезпечення фінансової безпеки, яка спрямована на об'єкти фінансової безпеки.</p>	<p>Ми згодні з думкою вчених, хоча суб'єкт, об'єкт, предмет, методи, інструменти, функції та принципи формують механізм фінансової безпеки підприємством.</p>

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4
Функції	<p>Пігуль Н.Г., Дехтяр Н.А., Боярко І.М. [368]; Козак Л.С., Багровецька І.В. [162]</p> <p>Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. [42], Судакова О.І. [425], Горячева К.С. [72]</p> <p>Фучеджи В.І. [448]; Орлик О.В. [359]</p>	<p>розглядають функції фінансової безпеки підприємства через такі функції управління як планування, в тому числі програмування і прогнозування; організація і регулювання, стимулювання; контроль у складі фінансового обліку, аналізу й аудиту.</p> <p>надають пояснення функціям, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - планування, включаючи програмування і прогнозування, розробка оперативних та стратегічних планів, концепцій та програм розвитку, прогнозів; - організація і регулювання процесу вироблення та реалізації управлінських рішень; розробка і використання фінансових результатів праці; - контроль у складі обліку, аналізу та аудиту інструментів; - стимулювання є використанням економічних та соціально-психологічних методів управління; зростання ефективності є формуванням контрольно-аналітичної інформації виконання планів, програм; аудит стану фінансової безпеки підприємства. <p>фінансова безпека суб'єкта підприємництва реалізує свої завдання шляхом здійснення певних функцій, а саме: здійснення моніторингу фінансового стану суб'єкта підприємництва з метою раннього виявлення ознак його кризового стану; визначення масштабів кризового стану; дослідження основних факторів, що обумовлюють кризовий розвиток суб'єкта підприємництва; реалізація заходів щодо запобігання фінансовим кризам; контроль за виконанням антикризових заходів і оцінка отриманих результатів; забезпечення стабільності та ефективної діяльності суб'єкта підприємництва як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах.</p>	<p>Ми згодні з науковцями щодо розгляду функцій фінансової безпеки підприємства через функції управління.</p> <p>Ми підтримуємо думку науковців щодо виділення та визначення функцій фінансової безпеки підприємства.</p> <p>На нашу думку, автори описали зміст функцій, але не зосередили увагу на виділенні її назви, тому пропонуємо авторам для зручності використання назвати перелічені ними функції: моніторинг, масштабна, факторна, запобігача, контроль та оцінка, стабільності та ефективності.</p>

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4
	Гривківська О.В. [78].	до основних функцій системи фінансової безпеки віднесені: виявлення, попередження, зниження, нейтралізація, локалізація та усунення загроз фінансовим інтересам підприємства	Ми підтримуємо думку, оскільки функції фінансової безпеки підприємства розглядаються через реакцію його служби безпеки на появу реальних та потенційних загроз, можливий вплив загроз на стійкість фінансового стану підприємства, а також взаємозв'язок між ідентифікацією, ліквідацією, контролем та оптимізацією.
	Єсіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. [445, с. 115].	групують функції системи фінансової безпеки в господарській діяльності суб'єкта підприємництва, а саме: ідентифікація потенційно проблемних ситуацій, ліквідація проблемних ситуацій, контроль, оптимізація фінансового управління	
	Єсіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. [445, с. 115].	система фінансової безпеки підприємства базується на принципах: мінливості, об'єктивності, обачності, безперервності й оперативності, конфіденційності, комплексності та системності, явності в інтерпретації результатів	
Принципи	Матвійчук Л.О. [208].	перелік принципів, на яких базується фінансова безпека: комплексність, своєчасність, адекватність, безперервність, законність, плановість, економічність, взаємодія, альтернативність, ефективність, інтегрованість	Ми згодні з вченими, але варто зауважити, що вони не прийшли до одностайної думки щодо виділення єдиних принципів побудови фінансової безпеки підприємства. Частіше за інших зустрічаються такі принципи фінансової безпеки підприємства, як: комплексність, своєчасність, безперервність, законність.
	Фучеджи В.І. [448].	при організації ефективної системи фінансової безпеки необхідно дотримуватися таких принципів: комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність, обґрунтованість, економічна доцільність, спеціалізація, взаємодія та координація, централізація управління	

Продовження табл. Е.1

1	2	3	4
Інструменти	Халіна О. В. [451].	Інструментами є бюджет та фінансова звітність	Ми не згодні з думкою авторів, оскільки фінансова звітність складається на підставі даних бухгалтерського обліку, тому в ній відображаються результати фінансово-господарської діяльності підприємства, а також на підставі її даних проводиться фінансовий аналіз для визначення фінансового стану, ліквідності та рентабельності підприємства, отже інструменти можуть вплинути на фінансову звітність, але не зрозуміло яким чином фінансову звітність автор збиралася використовувати в якості інструменту. Якщо розуміти під бюджетом співвідношення доходів та витрат, тоді теж не зовсім зрозуміло, яким чином автор збиралася впливати на бюджет.
Інструментарій	Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С. та ін. [336]. Національний стандарт України «Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику» ДСТУ ІЕС/ІSO 31010:2013 (ІЕС/ІSO 31010:2009, ІДТ) [347].	сукупність засобів, методів, важелів, способів здійснення управлінського впливу є інструментарієм управління ризиками підприємства визначає настанови щодо вибору та застосування систематичних методів загального оцінювання ризику, стандарт стосується не тільки сфери безпеки, а є загальним стандартом щодо керування ризиком	Тому, важливо окремим методом виділити управління ризиком у системі управління фінансовою безпекою підприємства.

Джерело: згруповано автором на основі: [28; 42; 72; 74; 78; 146; 162; 208; 336; 347; 356; 368-359; 381; 402; 425; 439; 445; 448; 451]

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства

Елемент механізму	Автор	Визначення	Коментар
Суб'єкт	2 Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. [338, с. 73-75].	3 виділяють зовнішні та внутрішні суб'єкти управління фінансово-економічною безпекою підприємства, а також останні поділяють на спеціалізовані та неспеціалізовані. До спеціалізованих відносять ті, що безпосередньо здійснюють управління, або основним призначенням яких є управління фінансово-економічною безпекою підприємства, а саме: Рада з безпеки підприємства, керівник та власник підприємства, служба (відділ), керівник, професіонал, аналітик та працівники служби фінансово-економічної безпеки. Внутрішні неспеціалізовані суб'єкти управління фінансовою безпекою підприємства є ті, які в межах своїх повноважень виконують окремі функції управління, чи приймають окремі рішення щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, а саме: фінансово-економічний відділ, маркетинговий відділ, юридичний відділ, фінансовий менеджер широкого профілю, функціональний фінансовий менеджер, фінансовий директор, головний економіст, юрисконсульт, бухгалтер підприємства, оскільки самостійного підрозділу чи спеціалістів у цій сфері у них немає. Зовнішні суб'єкти управління фінансово-економічною безпекою підприємства можуть впливати на її рівень як прямо, так і опосередковано, за їх допомогою можуть розроблятися окремі рішення чи реалізовуватися заходи із забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Такими суб'єктами є: державної влади та управління, правоохоронні органи, суб'єкти недержавної системи безпеки, партнери з бізнесу, консалтингові фірми, колекторські компанії, страхові організації, детективні, охоронні агентства, суспільно-політичні організації, ЗМІ	4 Ми погоджуємося з думкою науковців щодо поділу суб'єктів фінансової безпеки підприємства на зовнішні та внутрішні спеціалізовані й неспеціалізовані суб'єкти управління фінансовою безпекою підприємства

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
Об'єкт	Медведєва І. Б. [213] Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. [338, с. 75-76].	об'єктом управління фінансовою безпекою є фінансові відносини суб'єкта господарювання серед об'єктів управління фінансово-економічною безпекою підприємства виділяють об'єкти прямого та непрямого впливу. До об'єктів прямого впливу відносять: параметри фінансово-економічної діяльності підприємства (прибутки, джерела формування фінансових ресурсів, структуру капіталу, активів та грошових потоків, реальні та фінансові інвестиції, фінансові ризики, фінансові інновації); інформаційні ресурси (фінансово-економічні дані підприємства); персонал підприємства. До об'єктів управління фінансово-економічною безпекою непрямого впливу відносять чинники (компоненти) його зовнішнього та внутрішнього середовища, оскільки підприємство ліквідує, нейтралізує чи мінімізує загрози його фінансовій безпеці шляхом впливу на чинники свого внутрішнього та зовнішнього мікросередовища	<p>Ми згодні з думкою автора, оскільки система фінансової безпеки підприємства регулює фінансові відносини підприємства між його суб'єктами, об'єктом виступають саме фінансові відносини, у яких також наявний фінансовий інтерес, що спонукає суб'єктів до відповідних дій у цих відносинах.</p> <p>Ми згодні з науковцями, що об'єктом може бути фінансово-економічна діяльність, але не згодні з ними, що визначається тільки фінансова діяльність, а залишаються поза увагою операційна та інвестиційна діяльність. Дискусійним залишається питання, що є об'єктом фінансової безпеки підприємства джерела формування фінансових ресурсів, як пропонують автори, або самі фінансові ресурси. Ми маємо аналогічну думку щодо віднесення до об'єктів фінансової безпеки підприємства: реальних та фінансових інвестицій, фінансових ризиків, фінансових інновацій, персоналу підприємства, інформаційних ресурсів, адже на них можуть вплинути загрози фінансовій безпеці підприємства при витoku інформації, тому треба забезпечити високий рівень захисту конфіденційності інформації, щоб уникнути використання її конкурентами з метою зриву угоди або оприлюднення інформації, яка може завдати моральну або матеріальну шкоду підприємству, а також забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, попередження спотворення або знищення інформаційних даних підприємства, запобігання неправомірному внесенню змін у паперові або комп'ютерні джерела інформації.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
Предмет	Медведева І.Б. [213]	предметом управління фінансовою безпекою є рівень фінансової безпеки.	Ми не згодні з автором, оскільки на нашу думку, рівень фінансової безпеки підприємства є її показником оцінки, а управляють ресурсами або діяльністю.
	Медведева І.Б. [213].	при деталізації компонентного складу механізму управління фінансової безпеки суб'єкта господарювання виділяє функції: прогнозування, планування, організація, регулювання, мотивування.	Ми згодні з вченими, що до функцій фінансової безпеки підприємства відносяться прогнозування, планування, організація, регулювання, мотивування, облік і контроль, а також доречно додати до них оцінку та захист
Функції	Біломістна І.І., Хоречко В.С. [28]. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. [338, с. 80-81].	додають до традиційних ще й функцію обліку функції управління характеризують його зміст згідно з процесійним підходом до управління, вони є не просто набором певних функцій, а поетапним процесом їх виконання. На їх думку, головними функціями управління фінансово-економічною безпекою підприємства як управлінської системи є: 1. Організація управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві. Виконання цієї функції передбачає: формування організаційної схеми управління фінансово-економічною безпекою, встановлення фінансово-відповідальності за виконання його завдань; визначення прав, обов'язків, відповідальності керівників та працівників окремих структурних підрозділів за рівень фінансово-економічної безпеки підприємства; організація постійного моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки. 2. Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Здійснення цієї функції управління фінансово-економічною безпекою підприємства передбачає аналіз його зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення загроз його фінансово-економічним інтересам, оцінку загроз за ймовірністю їх реалізації, можливими наслідками для підприємства, а також розрахунок і оцінку основних показників-індикаторів рівня його фінансово-економічної безпеки.	Науковці дуже детально розкрили сутність функцій, ми підтримуємо їх думку, що функціями є організація, аналіз, планування, мотивація, контроль, але вважаємо, що до переліку слід додати функції регулювання, обліку, аналізу та захисту.

Продовження табл. Ж.1

1	2	<p>3. Планування комплексу заходів для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. На основі проведеного аналізу рівня фінансово-економічної безпеки підприємства здійснюється стратегічне, поточне (тактичне), оперативне планування фінансово-економічної безпеки підприємства. Результатом стратегічного планування має бути стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Поточне планування включає розробку поточних фінансових планів підприємства, оперативне – короткострокових фінансових планів підприємства.</p> <p>4. Мотивація прийняття ефективних управлінських рішень щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства та їх належної реалізації. Дана функція передбачає побудову системи стимулювання та штрафних санкцій для суб'єктів управління фінансово-економічною безпекою підприємства та окремих виконавців прийнятих рішень за досягнення чи недосягнення відповідних цілей управління, нормативних показників фінансово-економічної безпеки, виконання чи невиконання планових завдань.</p> <p>5. Контроль за реалізацією прийнятих управлінських рішень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства. Здійснення цієї функції управління передбачає попередній, поточний та заключний контроль за реалізацією рішень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства, і включає, зокрема, вибір контрольних показників, виявлення розмірів відхилень за кожним з них та з'ясування їх причин, прийняття рішень про усунення встановлених відхилень</p>	4
<p>Пойда-Носик Н. [38].</p>	<p>На нашу думку, автори описали зміст функцій, але не зосередили увагу на виділенні їх назв, тому пропонуємо авторам для зручності використання назвати перелічені ними функції: аналіз, моніторинг, планування, мотивування, контроль.</p>		

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
	<p>Демченко І.В. [88, с. 56]</p>	<p>розширює спектр виконуваних функцій та виокремлює: накопичувальну, що полягає у повному забезпеченні суб'єкта господарювання фінансовими ресурсами за раціонального їх вартістю; ощадну, що полягає у запобіганні нерациональному використанню фінансових ресурсів або їх перевитраті; відтворювальну, що полягає у протидії загрозам та небезпекам, які виникають під час руху фінансових ресурсів; контрольну, що полягає у спостереженні за рухом грошових потоків, організації розрахунків на підприємстві; інформаційну, що полягає у наданні необхідної інформації про існуючий рівень невизначеності та можливі заходи щодо зниження рівня фінансового ризику</p>	
<p>Тимошенко К.С. [431]</p>		<p>групування функцій фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва, може здійснюватись з урахуванням його ієрархічної організації та міри їх специфічності, а саме поділу розподільної та контрольної базових функцій на підфункції, а також виділення специфічних функцій. Розподільна функція полягає у забезпеченні формування, використання та розподілу фінансових ресурсів при забезпеченні сталого функціонування та розвитку суб'єкта підприємництва, реалізується через підфункції, які як окремі функції виокремлюють: накопичувальну (формування/накопичення фондів фінансових ресурсів); ощадну (збереження фінансових ресурсів та ефективне їх використання); відтворювальну (відтворення фінансових ресурсів у процесі їх обігу). Контрольна функція реалізується на основі розподільної та включає в себе інформаційну підфункцію. Специфічні функції, що реалізуються в межах фінансового механізму фінансової безпеки та поділяються на: стабілізаційну, зміст якої полягає у створенні та підтриманні рівноважного стану фінансів суб'єкта підприємництва за якого звичайні коливання руху фінансових потоків у межах суб'єкта не призводять до порушення законності його функціонування та розвитку, а також виконання цієї функції тісно пов'язане із протидією внутрішнім небезпекам та загрозам; адаптаційну, зміст якої полягає у створенні системи гнучкого та швидкого реагування на незначні флуктуації зовнішнього економічного середовища, що запобігатиме порушенню рівноважного розвитку суб'єкта підприємництва, а також виконання цієї функції обумовить підвищення стійкості суб'єкта підприємництва до несистемних зовнішніх небезпек та загроз; захисну, зміст якої полягає у створенні вагомих фінансових протидій системним загрозам та небезпекам, що можуть призвести до кризового стану навіть за умови перебування суб'єкта підприємництва у стані стійкої фінансової рівноваги</p>	<p>Ми поділяємо погляди авторів, щодо поділу розподільної функції на накопичувальну, ощадну та відтворювальну підфункції, а також виділення стабілізаційної, адаптаційної, захисної специфічних функцій. Але ми не згодні на поділ контрольної функції на інформаційну та вважаємо, що доречніше було б не виділяти підфункції, а віднести їх до самостійних функцій.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
Принципи	<p>Чібісова І.В., Івашина Є.М. [467].</p> <p>Картузов Є.П. [146].</p> <p>Орлик О.В. [359].</p>	<p>під принципами управління фінансовою безпекою підприємства розуміють: дотримання господарського законодавства; застосування програмно-цільового управління; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місій тощо</p> <p>До принципів управління фінансовою безпекою підприємства відносять такі: первинність господарського законодавства; застосування забезпечення фінансової безпеки підприємства; застосування програмно-цільового управління в забезпеченні фінансової безпеки підприємства; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місій; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства (в особі його власників і керівництва), окремих його підрозділів і персоналу, зайнятого на підприємстві; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз фінансовій безпеці; відповідність заходів із забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місій; координація всіх вжитих заходів із забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; необхідність і своєчасність удосконалення системи фінансової безпеки підприємства; необхідність організаційного та методичного оформлення підсистеми управління фінансовою безпекою; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства</p> <p>Управління фінансово-економічною безпекою має здійснюватися за певними правилами і принципами: законності, системності побудови, економічної доцільності, ефективності управлінських рішень, результативності, оптимізації витрат, обґрунтованості, комплексності, збалансованості, своєчасності, безперервності, постійного моніторингу, активності, координації й взаємодії, централізації управління, інтегрованості, спрямованості на стратегічні цілі, об'єктивності, оперативності та динамічності, варіативності, адекватності реагування, адаптивності, гнучкості управління, розвитку й удосконалення, стимулювання та відповідальності</p>	<p>Ми не згодні з думкою авторів, адже наведений ними перелік більше нагадує завдання управління фінансовою безпекою підприємства, а не принципи.</p> <p>Ми підтримуємо думку авторів, що фінансова безпека повинна базуватися на принципах, а саме: комплексності, доцільності, системності, результативності, оптимізації, обґрунтованості, збалансованості, своєчасності, безперервності, моніторингу, активності, координації, взаємодії, централізації, інтегрованості, спрямованості, об'єктивності,</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
	Івашенко О.В. [131]	<p>Організація та функціонування комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства повинні дотримуватися таких принципів: комплексність (системність); пріоритет заходів запобігання (своєчасність); безперервність; законність; плановість; оптиміальність; взаємодія; поєднання гласності та конфіденційності; компетентність</p>	<p>оперативності, динамічності, адекватності, варіативності, адаптивності, гнучкості, управління, розвитку, удосконалення, відповідальності, плановості, оптиміальності, компетентності, гласності та конфіденційності</p>
	Бланк І.О. [33, с. 80]; Руденський Р.А., Храшкіна В.В. [404].	<p>під принципами управління фінансовою безпекою підприємства розуміють: системність побудови, інтегрованість з загальною системою менеджменту, орієнтованість на стратегічні цілі фінансового розвитку підприємства, комплексний характер управлінських рішень, широкий динамізм управління, варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень, адекватність реагування на окремі загрози фінансовим інтересам, адаптивність системи фінансової безпеки, ефективність управлінських рішень, законність управлінських рішень</p>	
	Пойда-Носик Н. [381]	<p>до наведених принципів додає: інтегрованість із системою управління економічною безпекою підприємства, об'єктивність, безперервність, оперативність, постійний моніторинг зовнішнього середовища підприємства, гнучкість управління, стимулювання та відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства</p>	<p>Ми згодні з науковцями, але вважаємо доречним додати адаптивність системи фінансової безпеки.</p>
	Ангонова О.В. [6]	<p>управління фінансовою безпекою підприємства повинне виходити з таких основних принципів: системності, який дозволяє розглядати фінансову безпеку як систему взаємопов'язаних елементів з багаторівневою ієрархією; комплексності, який передбачає дослідження та оцінку усіх аспектів розвитку підприємства та вивчення усіх причинних залежностей; принцип об'єктивності, який передбачає використання достовірних даних, які реально відображають існуючий стан фінансової безпеки тощо</p>	

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
	<p>Черевко О.В. [462]; Антонова О.В. [6].</p>	<p>разом із загальними принципами під час управління фінансовою безпекою доцільно спиратися і на спеціальні принципи: застосування програмно-цільового управління; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз; відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; наявність зворотного зв'язку; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства</p>	<p>Ми не згодні з думкою автора, оскільки цей перелік більше нагадує план дій, ніж принципи.</p>
	<p>Лаврова Ю.В. [187].</p>	<p>пропонує додати такі принципи управління фінансовою безпекою підприємства: первинність господарського законодавства; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансової безпеки підприємства; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансової безпеки</p>	
<p>Інструменти</p>	<p>Пойда-Носик Н. [381]. Масленіков С. І. [207].</p>	<p>при управлінні фінансовою безпекою інструментами є: депозитні сертифікати; банківські акцепти; комерційні векселі; зворотні вимоги про викуп цінних паперів; страхування до фінансових інструментів у фінансовому механізмі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства відносять: цінні папери; похідні цінні папери; договори з одночасної зміни фінансових активів і зобов'язань або пайових зобов'язань контрагентів та ін.</p>	<p>Ми згодні з думкою вчених, що інструментами управління фінансовою безпекою можуть бути депозитні сертифікати, банківські акцепти, комерційні векселі, зворотні вимоги про викуп цінних паперів, страхування, цінні папери, деривативи, договори з одночасної зміни фінансових активів і зобов'язань або пайових зобов'язань контрагентів.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
	<p>Пойда-Носик Н.Н. [379].</p>	<p>адаптивне управління в системі забезпечення фінансової безпеки корпоративного підприємства вимагає наявності трьох інструментів: 1) інструментів прогнозування, щоб можна було оперативно оцінювати, до яких результатів призведе поточний стан справ на підприємстві; 2) інструментів коригування планів, щоб можна було оперативні змінювати застарілі плани, якщо вони перестали «просувати» підприємство до мети; 3) «зворотного зв'язку» з поточними результатами діяльності, тобто системи оперативного управлінського обліку</p>	<p>Ми згодні з автором, що інструментами управління фінансовою безпекою підприємства є прогнозування, коригування планів, «зворотного зв'язку».</p>
	<p>Мойсєєнко І.П., Марченко О.М. [338, с. 70, 71].</p>	<p>використовуються інструменти для формування управлінських компетенцій у сфері фінансово-економічної безпеки, а саме: при фінансовому - механізм управління прибутку на основі СVP-аналізу, операційного левриджу (важіль), фінансового левриджу (важіль); при стратегічному - методи стратегічного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства (PEST-аналіз і SWOT-аналіз); при ризик-менеджменті - методи оцінки фінансово-економічних ризиків, механізми нейтралізації фінансово-економічних ризиків; при антикризовому - моделі прогнозування банкрутства, методи та механізми відновлення фінансової рівноваги та платоспроможності</p>	<p>Ми згодні з науковцями, що інструментом управління фінансовою безпекою підприємства є аналіз.</p>
	<p>Картузов Є.П. [146].</p>	<p>інструменти, які застосовуються у антикризовому управлінні: реструктуризація; реінжиніринг; санація</p>	<p>Ми згодні з дослідниками, що інструментами управління фінансовою безпекою підприємства є реструктуризація, реінжиніринг, санація, діагностика банкрутства, антикризові рішення.</p>
	<p>Фучелджи В.І. [448].</p>	<p>інструменти антикризового фінансового управління суб'єктом підприємництва слід розглядати як сукупність двох блоків: діагностики фінансово-економічного стану суб'єкта підприємництва; державні та спеціальні інструменти антикризового фінансового управління. До інструментів антикризового фінансового управління суб'єктом підприємництва належать також державні інструменти, зокрема державна підтримка, економічний зміст якої полягає у створенні та впровадженні державних програм розвитку суб'єктів підприємництва за такими напрямками, як науково-технічний прогрес, фінансове, кадрове, ресурсне забезпечення тощо</p>	

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4
	Караїм М. [142].	антикризові рішення як найкращий за рангом антикризовий інструмент, які приймаються на усіх рівнях управління, потребують особливої уваги, адже від обгрунтованості їх прийняття, чіткості реалізації та контролю за результатами значною мірою залежать і теми розвитку кризи, тобто інтенсивність кризових процесів, а відтак і величина можливих втрат та збитків	
	Радзівіло І.В., Будуров В.Л. [400].	підприємства машинобудування повинні постійно вишукувати різноманітні фінансові інструменти подолання кризи, а саме: використовувати факторинг як спосіб фінансування; використовувати залучення капіталу за схемою IPO; розробити дієву програму залучення коштів за рахунок внесків інвесторів та власників до статутного капіталу, яка буде передбачати конкретні стимули та мотивацію; збільшувати власні фінансові ресурси за рахунок раціонального використання виробничих площ; максимальне використовувати норми ПКУ щодо оптимізації системи оподаткування; застосовувати вертикальну інтеграцію із споживачами, когра передбачає їх участь у придбанні частки власного капіталу; застосовувати вертикальну інтеграцію із постачальником сировини щодо надання відстрочки платежу (комерційного кредиту) без відсотків	Ми згодні з авторами, що інструментами фінансової безпеки підприємства є факторинг, залучення капіталу за схемою IPO, залучення коштів за рахунок внесків інвесторів та власників до статутного капіталу, раціональне використання виробничих площ, податкового плашування, придбання частки власного капіталу, надання відстрочки платежу (товарного або комерційного кредиту) без відсотків, франчайзинг, венчурне форфейтинг, оперативний та фінансовий лізинг, ф'ючерсні і форвардні угоди.
Методи	Єжакова Н.В. [107, с. 68]. Федулова Л.І. [442]. Свтушенко Н.О. [106]. Некрасенко Л.А., Рибалка Ю.М. [349].	використовувати франчайзинг, форфейтинг і венчурне фінансування додає лізинг як важливий інструмент впровадження інновацій додає ф'ючерсні і форвардні угоди як фінансові інструменти управління ризиками управління ризиком з метою фінансової безпеки включає в себе такі методи, як усунення або запобігання ризику. Очевидно, що потрібно уникати ризику невиконання зобов'язань, неповернення кредиту та інше; зменшення несприятливого впливу тих чи інших факторів на результати виробництва і в цілому підприємницької діяльності; передача ризику шляхом його страхування	Ми згодні з думкою авторів, що управління фінансовою безпекою підприємства включає в себе такі методи управління ризиком: усунення, запобігання, уникнення, передача ризику, зменшення несприятливого його впливу

Джерело: згруповано автором на основі: [6; 28; 33; 88; 106-107; 131; 142; 146; 187; 207; 213; 338; 349; 359; 379; 381; 400; 404; 431; 442; 448; 462; 467]

Додаток 3

Таблиця 3.1

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства

Елемент механізму	Автор	Визначення	Коментар
1	2	3	4
Суб'єкт	Підхомутий О.М., Микитюк Н.О., Вознюк І.П. [369].	у системі забезпечення фінансової безпеки підприємництва виділили дві групи суб'єктів, що її забезпечують; зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать органи законодавчої, виконавчої і судової влади, покликані забезпечувати безпеку всіх без винятку законних учасників підприємницьких відносин. До внутрішніх суб'єктів відносяться особи, які безпосередньо здійснюють діяльність із захисту фінансової безпеки, а саме: служби безпеки підприємства, запрошені працівники із спеціалізованих фірм, що надають послуги із захисту підприємницької діяльності. Якщо підприємство (фірма) невелике – доцільніше не створювати власну службу безпеки, а використовувати послуги відповідних охоронних і детективних агентств. У тому ж випадку, якщо підприємство велике і використовує в своїй діяльності значні масиви конфіденційної інформації, тоді об'єктивно необхідне створення власної служби безпеки. Служба безпеки в межах своєї компетенції взаємодіє з бухгалтерією і юридичним відділом, а сама, як правило, повинна включати групу безпеки персоналу, групу технічних засобів охорони, відділення захисту конфіденційної інформації та спеціального дловодства, групу надзвичайних ситуацій, інформаційно-аналітичне відділення. Фірма, а саме служба безпеки, може працювати в двох режимах – звичайному та надзвичайному. Особливе становище в структурі служби безпеки займає група надзвичайних ситуацій	Ми згодні з думкою авторів щодо значущості наведеної структури служби безпеки підприємства, де виділено окреме місце для групи надзвичайних ситуацій.
Об'єкт	Клименко Т.В. [153, с.340].	розгорнуто навів обґрунтування існування різних підходів до визначення об'єкта забезпечення фінансової безпеки: при побудові загальної системи управління таким об'єктом виступає фінансова діяльність підприємства в цілому; для кожного окремого проміжку часу може бути виділений свій пріоритетний об'єкт: прибуток, джерела та обсяги фінансових ресурсів, структура капіталу, грошових потоків, структура активів, інвестиції, фінансові ризики,	Ми згодні з автором, що при побудові загальної системи управління об'єктом фінансової безпеки виступає фінансова діяльність підприємства в цілому, а для кожного окремого проміжку часу може бути

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
		<p>система фінансових інновацій тощо; у розрізі основних завдань управління фінансовою безпекою таким об'єктом може виступати: прибуток, інвестиції, джерела формування фінансових ресурсів, структура капіталу, активів, грошових потоків, фінансові ризики тощо</p>	<p>виділений свій пріоритетний об'єкт, а також у розрізі основних завдань управління його фінансовою безпекою виступати може інший об'єкт. Ми згодні, що до об'єктів фінансової безпеки автор відносить джерела та обсяги фінансових ресурсів, інвестиції, фінансові ризики, систему фінансових інновацій, але ми не можемо погодитись з тим, що вченим акцент ставиться тільки на фінансовій діяльності, а не наводиться ще операційна та інвестиційна діяльність, а також ми не згодні, що прибуток, структура капіталу, грошових потоків, структура активів віднесені до об'єктів його фінансової безпеки, оскільки, на нашу думку, доречно їх віднести до об'єктів обліку</p>
<p>Штангрет А.М., Котляревський Я.В., Караїм М.М. [484], Лаврова Ю.В. [187]</p>	<p>об'єктами забезпечення фінансової безпеки підприємства, серед яких прибуток, джерела й об'єми фінансових ресурсів, структура капіталу, структура грошових потоків, структура активів, інвестиції, фінансові ризики, система фінансових інновацій і т. д.</p>	<p>Ми не підтримуємо думку авторів щодо віднесення прибутку, капіталу, грошових потоків, активів до об'єктів фінансової безпеки підприємства, оскільки ми вважаємо, що вони є об'єктами обліку.</p> <p>Ми згодні з науковцями, що об'єктом фінансової безпеки підприємства є фінансові ресурси, інвестиції, фінансові ризики, система фінансових інновацій. Надлишок або дефіцит фінансових ресурсів на підприємстві впливає на поліпшення або погіршення фінансового стану та рентабельність роботи підприємства, що в свою чергу, призводить до змін у рівні фінансової безпеки підприємства. Застосування підприємством фінансових інновацій через використання сучасних нових фінансових інструментів та фінансових технологій може як прискорити час проведення операцій, так і призвести до нестабільності на фінансовому ринку цінних паперів.</p>	

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	<p>Пігуль Н.Г., Дехтяр Н.А., Боярко І.М. [368]; Ревак І.О. [402]; Бланк І.О. [34]</p>	<p>під об'єктом забезпечення фінансової безпеки розуміють сформовану систему пріоритетних збалансованих фінансових інтересів підприємства</p>	<p>Ми згодні з думкою авторів, що об'єктом фінансової безпеки підприємства можуть виступати фінансові інтереси як самого підприємства, так і зовнішніх та внутрішніх суб'єктів. Ми вважаємо, що доречно до об'єктів фінансової безпеки ще додати фінансові відносини між суб'єктами, які впливають на фінансову безпеку підприємства шляхом: дії керівництва з доведення підприємства до банкрутства, дії персоналу з продажу комерційних таємниць, дії рейдерів з силового захоплення підприємства, дії грімейлів з поглинання підприємства, дії матеріально-відповідальних осіб з розкрадання майна, дії управлінського персоналу з шахрайства, дії акціонерів з продажу акцій та інші. Основною метою фінансової безпеки підприємства є подолання загроз фінансової безпеки підприємства, підвищення фінансового стану та залучення інвестицій у підприємство, тому, на нашу думку, об'єктом фінансової безпеки підприємства буде виступати: загрози, фінансовий стан, інвестиції та інші</p>
	<p>Квасова О.П., Пензєв Д.А. [147].</p>	<p>під об'єктом виступає все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення фінансової безпеки, а саме — процеси, що її забезпечують та основні фінансові інтереси</p>	
	<p>Біломістна І.І., Хоречко В.С. [28]; Коваленко Д.І., Легка А.О. [157]</p>	<p>до об'єктів фінансової безпеки підприємства відносять фінансові ресурси підприємства, а до об'єктів механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства виділили показники ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.</p>	
	<p>Підхомний О.М., Микитюк Н.О., Вознюк І.П. [369]; Череп О.Г., Урусова З.І., Урусов А.А. [464, с. 329-330]</p>	<p>об'єктом системи забезпечення фінансової безпеки вважають стабільний фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточному і перспективному періоді, де конкретними ж об'єктами захисту виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові.</p>	<p>Ми згодні з науковцями, що об'єктом фінансової безпеки підприємства можуть бути фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові ресурси, фінансовий стан та фінансові інтереси.</p>

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	Вергун А.М., Цефедова Т.М., Тарасенко І.О. [48].	об'єктом забезпечення фінансово-економічної безпеки вважають сформований комплекс пріоритетних фінансових та економічних інтересів підприємства, які потребують захисту в процесі здійснення діяльності	
Предмет	Горячева К.С. [74], Каргузов Є.П. [146], Олексюк Т.В. [356]	предметом фінансової безпеки підприємства одночасно вважають діяльність суб'єктів фінансової безпеки як реалізацію принципів, функцій, стратегічної програми або конкретних заходів з забезпечення фінансової безпеки, яка спрямована на об'єкти фінансової безпеки.	Ми згодні з думкою вчених, хоча суб'єкт, об'єкт, предмет, методи, інструменти, функції та принципи формують механізм фінансової безпеки підприємством.
Функції	Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. [460].	в основі забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить концепція системного поєднання функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційного забезпечення. Саме підсистема контролю має поєднувати між собою усі елементи системи. Контроль – процес забезпечення досягнення суб'єктом господарювання мети своєї діяльності. Основними завданнями підсистеми є порівняння досягнутих результатів з очікувальними показниками і визначення ступеня їх відхилення, контроль за належним виконанням іншими підсистемами своїх функцій, оцінка ефективності та результативності їх діяльності. Система контролю дозволяє суттєво підвищити ефективність дії системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Метою підсистеми є своєчасне виявлення відхилення від нормального процесу діяльності суб'єкта підприємницької діяльності та реалізація адекватних управлінських заходів щодо покращення становища для забезпечення досягнення поставлених цілей діяльності підприємства	Ми згодні з думкою авторів, що важливою є концепція системного поєднання функцій, підтримуємо виділення та важливість значення функцій контролю та планування, але не зовсім зрозумілим є призначення, спосіб або час застосування функції зворотного зв'язку, а також функцію інформаційного забезпечення доречно назвати інформаційною функцією.
	Крючко Л.С. [176].	безпосередню реалізацію функцій щодо забезпечення фінансової безпеки здійснюють підзвітні генеральному директору служби: фінансово економічна, внутрішнього контролю, економічної безпеки та інші	Отже, функції фінансової безпеки підприємства виконуються суб'єктами та належать до механізму управління фінансового безпекою підприємства.

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	
Принципи	Ареф'єв В. О. [8].	розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства ґрунтується на принципах: взаємозв'язку елементів системи; багатоваріантності напрямів розвитку; комплексності розроблення стратегії		
	Біломістний О. М., Біломістна І. І. [29].	принципами забезпечення фінансової безпеки підприємства вважають такі: адаптивності, гнучкості, системності, ситуаційності, зворотного зв'язку, безперервності, економічності, науковості		
	Біломістна І. І., Хоречко В. С. [28].	під принципами забезпечення фінансової безпеки підприємств розуміють: еквівалентність, прогнозованість, рівноправність, стабільність		Ми згодні з думкою авторів, але хотілося зауважити, що вони не дійшли до спільної думки щодо виділення єдиних принципів забезпечення фінансової безпеки підприємства. Частише за інших зустрічаються принципи системності, комплексності, безперервності, законності, оптимальності, економічної доцільності, диференціації, координації.
	Мартюшева Л. С. [204].	формування механізму фінансової захищеності підприємства повинне ґрунтуватись на цілісній системі принципів нижчої системи їх ієрархії, до яких у першу чергу слід віднести такі: системність, комплексність, об'єктивність, послідовність, динамічність, оптимальність, конструктивність		
	Петрина О. Б. [365].	організація і функціонування комплексної системи фінансового убезпечення з метою досягнення максимальної ефективності діяльності підприємства, повинна мати в основі такі принципи: законності, економічної доцільності, запобіжних і ліквідаційних заходів, безперервності, диференціації, координації, відповідальності, достовірності інформації		
	Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. [459].	організація, побудова та функціонування якісної та ефективної системи забезпечення фінансової безпеки підприємства з метою максимальної ефективності, має ґрунтуватися на наступних принципах: адаптивності, безперервності, законності, оптимальності або економічної доцільності, системності, координації, диференціювання, постійного контролю, поєднання гласності та конфіденційності, плановості, явності в інтерпретації результатів, компетентності		
Біломістний О. М., Біломістна І. І. [29].	механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства включає наступні інструменти: платіжні, кредитні, депозитні, інвестиційні			
Інструменти	Медведева І. Б. [213].	доповнює інструментами страхування, а інвестиційні інструменти називає як інструменти інвестування	Ми згодні з науковцями, що до інструментів забезпечення фінансової безпеки належать платіжні, кредитні, депозитні інструменти, а також інструменти інвестування та страхування.	

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	Лаврова Ю.В. [187], Мойсеєнко І.І., Марченко О.М. [338].	уточнюють перелік фінансових інструментів забезпечення фінансової безпеки підприємства, що визначають його фінансові відносини, а саме: платіжні інструменти (доручення, акредитив і ін.), кредитні інструменти (угоди про кредитування), депозитні інструменти (депозитні сертифікати, угоди), інвестиційні інструменти (акції, паї), інструменти страхування (страхова угода)	Ми згодні з авторами, що інструментами забезпечення фінансової безпеки є цінні папери (акції, облигації, сертифікати), кредит, грошовий капітал, страхування.
	Біломістна І.І., Хоречко В.Є. [28].	інструментами механізму забезпечення фінансової безпеки є цінні папери, кредит, грошовий капітал, страхування	
	Кузьмін О.Є., Львчук І.І. [181].	до фінансових інструментів емісійної політики корпорації відносять облигації	
	Антоненко В.М., Певтієва С.С. [4].	основними інструментами забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства в сучасних умовах є фінансовий аналіз та фінансовий менеджмент, включаючи фінансове планування і прогнозування, бюджетування, ризик-менеджмент	Ми згодні з думкою авторів, що інструментами забезпечення фінансової безпеки є фінансовий аналіз, фінансовий менеджмент, а саме фінансове планування і прогнозування, бюджетування, ризик-менеджмент.
	Мірошник М.В., Сєра І.С. [333].	фінансове планування є інструментом фінансового менеджменту промислового підприємства	
	Лаврова Ю.В., [187], Іващенко О.В., Четверіков П.М [131].	фінансовими важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства є система стимулів та заохочень для менеджерів за ухвалення ефективних управлінських рішень і система санкцій за негативні наслідки їх дій у сфері фінансової безпеки, а також загальний внутрішній механізм управління підприємством, заснований на його власній фінансовій філософії	Ми згодні з авторами, що важелями управління фінансовою безпекою підприємства є система стимулів та заохочень, а також санкцій.
Важелі	Спіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. [445, с. 126].	фінансовими важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства є: прибуток, витрати, капітал, податки, цільові фонди, дивіденди, інші	Ми згодні з науковцями, що важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства є прибуток, витрати, капітал, податки, цільові фонди, дивіденди.

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	Орехова К.В. [358].	зовнішніми фінансовими важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства є: податки; пільгове оподаткування, прогресивне оподаткування, податкова ставка, об'єкти оподаткування; кредити: ставка рефінансування, державний кредит, відшкодування ставки; субсидії: на обсяг виробництва, на земельну площу, на дохід, на експорт; штрафи: на обсяг виробництва, на земельну площу, на дохід, на експорт; а внутрішніми: заробітна плата: система заробітної плати, тарифні ставки, умови виплат; матеріальне стимулювання: премії, додаткові виплати, витрати на особисті соціальні потреби, витрати на навчання особи, компенсації, натуральні виплати; штрафи: система штрафів, розмір штрафів, умови виплат	Ми згодні з автором, що зовнішніми важелями фінансової безпеки підприємства є: податки, кредити, субсидії, штрафи, а внутрішніми важелями забезпечення фінансової безпеки підприємства є заробітна плата, матеріальне стимулювання, штрафи.
	Картузов Є.П. [146].	методом забезпечення фінансової безпеки підприємства виступає спосіб її забезпечення. Метод передбачає наявність інструменту фінансової діяльності, яким є певне фінансове знаряддя (фінансова технологія), що використовується в процесі реалізації відповідного методу	Ми вважаємо за доцільне виділити методи забезпечення та управління фінансовою безпекою підприємства.
Методи	Біломістна І.І., Хоречко В.Є. [28]. Лаврова Ю.В. [187], Трухан О.Л. [438].	методами забезпечення фінансової безпеки підприємств є: економічні, соціально-психологічні, адміністративні, правові методологічний апарат забезпечення фінансової безпеки підприємства може включати такі методи: техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, реінжинірингу, логістики, аудиту, оптимізації оподаткування, імітаційної гри	Ми згодні з думкою авторів, що методами забезпечення фінансової безпеки підприємства є техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, реінжинірингу, логістики, облік і аналіз, контроль, аудит, оптимізація оподаткування, імітаційної гри, планування, прогнозування, регулювання, стимулювання, моніторинг, інвестування, кредитування, фінансове регулювання, страхування.
	Біломістний О.М., Біломістна І.І. [29]. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. [445, с. 126].	під методами забезпечення фінансової безпеки підприємств розуміють: планування, прогнозування, регулювання, облік і аналіз, контроль, стимулювання, моніторинг методи забезпечення фінансової безпеки: інвестування, кредитування, фінансове регулювання, фінансове планування, інше	

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	<p>Орлик О. В. [359].</p>	<p>в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємства необхідне застосування всіх груп методів управлінського впливу, які реалізуються комплексно, безперервно та оперативно. Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки, який включає такі методи управління, як: інституційно-правові, адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні, організаційно-технологічні, інформаційні, соціально-психологічні. Забезпечення фінансово-економічної безпеки в рамках інституційно-правових методів передбачає: запровадження моніторингу рівня економічної безпеки та її складових, зокрема фінансової безпеки; прогнозування загроз, ризиків та розробку заходів з їх нейтралізації; коригування планових показників діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки; розробку системи правил та режимів безпеки; створення інструкцій про матеріальну відповідальність та захист комерційної таємниці; моніторинг законодавства та захист підприємства від дій і рішень органів державного управління; управління інституційними характеристиками безпеки в межах юридичних відносин із контрагентами; реєстрацію документів, прав власності. За допомогою адміністративних (організаційно-розпорядчих) методів управління відбувається: формування організаційної структури управління фінансово-економічною безпекою; визначення повноважень та відповідальності посадових осіб, розпорядку роботи, порядку дій у тій чи іншій ситуації; регламентування інших дій суб'єктів управління фінансово-економічною безпекою; введення режимів входу/виходу персоналу та відвідувачів; створення перешкод для доступу до охоронного майна. Забезпечення фінансово-економічної безпеки економічними методами передбачає: реалізацію заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання господарських ресурсів; оцінку рівня сучасності та продуктивності матеріально-технічної бази, пошук резервів її покращення; підвищення рентабельності активів та конкурентоспроможності підприємства; фінансування заходів із прогнозування розвитку ринкової кон'юнктури, інституціонального регламентування фінансово-господарської діяльності та ресурсного забезпечення. Організаційно-технологічні методи спрямовані на підвищення ефективності управління безпекою шляхом впровадження на підприємстві міжнародних систем управління якістю. Інформаційні методи передбачають створення механізму оперативного реагування на загрози</p>	<p>Ми згодні з автором, що методами управління фінансовою безпекою підприємства є: інституційно-правові, адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні, організаційно-технологічні, інформаційні, соціально-психологічні.</p>

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
		<p>інформаційній безпеці та поширення негативної інформації про підприємство. Заходами щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки даною групою методів виступають: аналіз, облік комерційної інформації; створення надійної системи захисту інформації та каналів її проходження; використання сучасних технологій захисту інформації (систем кодування і шифрування). Застосування соціально-психологічних методів передбачає: реалізацію заходів матеріального стимулювання; створення ефективної системи морального заохочення працівників; підбір кадрів з урахуванням психологічних характеристик працівників; діагностику психоемоційного стану працівників; підтримку ініціативи; забезпечення перспективного соціального й професійного росту; інформування про результати праці; укладання договорів, взаємних зобов'язань, об'єднання інтересів працівників; бесіди, пропаганду та агітацію, призначені для поширення і роз'яснення політики керівництва у сфері фінансової безпеки; розробку правил поведінки; створення атмосфери корпоративного духу; формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі; формування неформальних комунікацій</p>	
Орехова К.В. [358].		<p>механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства, включає фінансові методи: 1) методи планування: ресурсний; цільовий; метод екстраполяції; інтерполяційний; спробно-статистичний; чинниковий; нормативний; балансовий; матричний; 2) методи обліку: методи накопичення інформації; методи обробки і підготовки інформації; методи складання і подання фінансової звітності; 3) методи мотивації: матеріальної (прямої; непрямої); нематеріальної; 4) методи контролю: контроль відповідності фактичних показників плановим, аналіз витрат за центрами обліку та звітності, аналіз цінності капіталу, визначення показників ефективності за підрозділами; 5) методи аналізу: горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз</p>	<p>Ми згодні з поглядом автора, що методами забезпечення фінансової безпеки підприємства є методи: планування, обліку, мотивації, контролю, аналізу.</p>
Наконеч-на Н.В. [346].		<p>методами забезпечення фінансової безпеки, серед яких є: збір і аналітична обробка інформації, постійний моніторинг і аналіз загроз та індикаторів фінансової безпеки, прогнозування умов і здійснення конкретних заходів щодо підтримання належного рівня фінансової безпеки</p>	<p>Ми згодні з думкою дослідника, що методами забезпечення фінансової безпеки є збір, аналітична обробка інформації, моніторинг, аналіз загроз та індикаторів, прогнозування.</p>

Джерело: згруповано автором на основі: [4; 8; 28-29; 34; 48; 74; 131; 146; 147; 153; 157; 176; 181; 187; 204; 213; 333; 338; 346; 356; 358-359; 365; 368-369; 402; 438; 445; 459-460; 464; 484]

Додаток И

Таблиця И.1

Запропоновані функції та завдання забезпечення економічної безпеки підприємств

Вид	Мета	Функції	Завдання
1	2	3	4
Зовнішні	забезпечення економічної безпеки об'єктів підприємств його суб'єктами за допомогою інструментів і методів за допомогою базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього середовища.	захисна – уникнення негативного впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства інформаційна – забезпечення необхідною інформацією про зовнішні загрози економічній безпеці підприємства антикризова – забезпечення антикризовими заходами операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства для попередження та усунення зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства	захист фінансових інтересів підприємства у процесі здійснення фінансових відносин з його зовнішніми суб'єктами; протистояння реальним та потенційним загрозам, які існують у зовнішньому середовищі, при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; взаємодія з правоохоронними органами з питань запобігання рейдерству, грінмейлу, кардингу та протидія іншим незаконним посяганням на власність підприємства; організація умов для безпечної роботи співробітників підприємства при співпраці з зовнішніми суб'єктами; захист від несанкціонованого доступу та припинення розповсюдження конфіденційної, комерційної, фінансової інформації; обмеження зовнішнього доступу, забезпечення недоторканності та охорона цілісності майна, фінансових та інформаційних ресурсів та збереження майнових прав власника; моніторинг, збір, систематизація та обробка всіх видів інформації про діяльність контрагентів, яка може спричинити загрозу економічній безпеці підприємства, у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та неналежного виконання зовнішніми суб'єктами своїх договірних зобов'язань; своєчасне виявлення, попередження, запобігання, нейтралізація, усунення, локалізація реальних та потенційних загроз фінансовим інтересам підприємства, які існують або можуть виникнути у зовнішньому середовищі у процесі взаємодії з зовнішніми суб'єктами; зниження можливості виникнення ризиків та своєчасне виявлення порушень у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності при взаємодії з зовнішніми суб'єктами; виявлення можливих небезпек при укладанні договорів з контрагентами та виконанні ними договірних зобов'язань; оперативне реагування на загрози, які виникають у зовнішньому середовищі для мінімізації або уникнення шкоди;

Продовження табл. II.1

1	2	3	4
		сприяння – забезпечення урахування фінансових інтересів підприємства при взаємодії із зовнішніми суб'єктами для попередження негативного впливу на економічну безпеку підприємства	люб'ювання комерційних та фінансових інтересів підприємства при укладанні договорів з контрагентами та виконанні ними своїх договірних зобов'язань; сприяння урахуванню фінансових інтересів підприємства при внесенні змін у законодавчі акти або залученні інвестицій для захисту від негативного впливу та підвищення ефективності його діяльності;
		стабілізаційна (або рівноважна) – ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства, на підставі розробленої фінансової стратегії, для нівелювання впливу загроз зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства	здатність розробляти й проводити стратегію у зовнішньому середовищі для підтримки стабільного фінансового стану підприємства; забезпечення стабільності функціонування та розвитку операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах коливання нестійкого зовнішнього середовища;
		адаптивна – пристосування операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та його персоналу до впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства	адаптація системи функціонування підприємства до мінливих умов зовнішнього середовища з метою використання нових технологій та захисту підприємства від виявлених загроз; швидке реагування на появу небезпек та гнучку зміну тактики ведення бізнесу.
Внутрішні	забезпечення економічної безпеки об'єктів підприємств його суб'єктами за допомогою інструментів і методів на підставі дії принципів для	захисна – забезпечення захисту економічної безпеки підприємства від внутрішніх загроз	захист фінансових інтересів підприємства у процесі здійснення фінансових відносин з його внутрішніми суб'єктами; протистояння реальним та потенційним загрозам, які існують у внутрішньому середовищі, при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; взаємодія з правоохоронними органами з питань запобігання шахрайству персоналу та протидія іншим незаконним посяганням на власність підприємства; організація умов для безпечної роботи співробітників підприємства; оперативне реагування на загрози, які формуються у внутрішньому середовищі, для мінімізації або уникнення розповсюдження конфіденційної, комерційної, припинення розповсюдження конфіденційної, комерційної, фінансової інформації; протидія внутрішньому доступу без

Продовження табл. II.1

1	2	3	4
	<p>подолання загроз та негативних впливів внутрішнього середовища.</p>	<p>інформаційна – забезпечення необхідною інформацією керівництва про внутрішні загрози економічної безпеки підприємства</p> <p>антикризова – забезпечення антикризовими заходами операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства для запобігання та усунення внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства</p> <p>сприяння - забезпечення урахування фінансових інтересів підприємства при взаємодії із внутрішніми суб'єктами для запобігання негативному впливу на економічну безпеку підприємства</p> <p>стабілізаційна (або рівноважна) ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства, на підставі розробленої фінансової стратегії, для нівелювання впливу загроз внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємства</p>	<p>дозволу, забезпечення недоторканності та охорона цілісності майна, фінансових та інформаційних ресурсів під час їх зберігання та руху, сприяння збереженню майнових прав власника;</p> <p>моніторинг, збір, систематизація та обробка всіх видів інформації про діяльність персоналу, яка може спричинити загрозу економічній безпеці підприємства, у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та належного виконання своїх професійних обов'язків його персоналом;</p> <p>своєчасне виявлення, попередження, запобігання, нейтралізація, усунення, локалізація реальних та потенційних загроз фінансовим інтересам підприємства, які існують або можуть виникнути у внутрішньому середовищі у процесі взаємодії з внутрішніми суб'єктами; зниження можливості виникнення ризиків та нівелювання їх впливу у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; виявлення можливих небезпек при укладанні трудових договорів та договорів про матеріальну відповідальність з персоналом; застосування сукупності заходів, спрямованих на запобігання укладання збиткових угод, які можуть привести до банкрутства підприємства; протидія доведення підприємства до кризового стану;</p> <p>добювання фінансових інтересів підприємства при укладанні трудових договорів та договорів про матеріальну відповідальність з персоналом; сприяння урахуванню фінансових інтересів підприємства при внесенні змін у внутрішні положення підприємства або залученні додаткових коштів від акціонерів для захисту від негативного впливу та підвищення ефективності його діяльності;</p> <p>здатність розробляти й проводити стратегію у внутрішньому середовищі для підтримки стабільного фінансового стану підприємства, належного рівня ділової активності, рентабельності, ліквідності, сприяння незалежності та конкурентоспроможності підприємства; забезпечення стабільності функціонування та розвитку діяльності підприємства в умовах коливання нестійкого внутрішнього середовища;</p>

Продовження табл. II.1

1	2	3	4
		<p>адаптивна – пристосування операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та його персоналу до впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>оперативна ліквідація наслідків катастроф, координація роботи персоналу та керування пристосування діяльності підприємства до надзвичайних умов, швидке подолання наслідків завданої шкоди та оперативне відновлення роботи підприємства; пристосування системи функціонування підприємства до мінливих умов внутрішнього середовища з метою використання нових технологій та захисту підприємства від виявлених загроз; адаптація діяльності підприємства до незначних коливань внутрішнього середовища, швидке реагування на появу небезпек та гнучку зміну організаційної системи управління;</p>
		<p>ресурсозабезпечуюча (або ошадна) – забезпечення фінансовими ресурсами операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та його економічної безпеки</p>	<p>оптимальне забезпечення та використання фінансових ресурсів для здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства; ефективне використання фінансових ресурсів на економічну безпеку підприємства, запобігання їх перевитрат;</p>
		<p>нормативна – забезпечення внутрішніми нормативними стандартами внутрішніх суб'єктів управління економічною безпекою підприємства</p>	<p>здійснення вибору методики оцінки економічної безпеки підприємства та встановлення граничних значень з урахуванням специфіки роботи підприємства; вибір методики аналізу показників фінансового стану, рівня ділової активності, рентабельності, ліквідності, ймовірності банкрутства та встановлення їх граничних значень з урахуванням специфіки роботи підприємства; розробка внутрішніх стандартів перевірки економічної безпеки підприємства; розробка плану перевірки економічної безпеки підприємства;</p>
		<p>інструктивна – розробка внутрішніх інструктивних документів для забезпечення економічної безпеки підприємства</p>	<p>розробка посадових інструкцій з визначенням прав, обов'язків та відповідальності, встановлення центрів відповідальності; складання положення про відділ економічної безпеки підприємства.</p>

Додаток К

Таблиця К.1

Запропоновані функції та завдання управління економічною безпекою підприємств

Вид	Мета	Функції	Завдання
1	2	3	4
Зовнішні	координація діяльності зовнішніх суб'єктів економічної безпеки підприємств та їх об'єктів управління за допомогою інструментів і методів на підставі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів зовнішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення цілей бізнесу	прогнозна – передбачення фінансових інтересів та уникнення загроз та небезпек у зовнішньому середовищі при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства для управління економічною безпекою підприємства.	<p>прогноз тенденцій майбутніх змін фінансових інтересів зовнішніх суб'єктів, а також виявлення можливості невиконання ними зобов'язань перед підприємством; прогнозування можливостей виникнення загроз та небезпек із зовні; запобігання виникненню слабких місць у забезпеченні економічної безпеки підприємства у зовнішньому його середовищі;</p> <p>оцінка рівня економічної безпеки всіх об'єктів підприємства при взаємодії з зовнішніми суб'єктами, оцінка ризику при взаємодії з зовнішніми суб'єктами та можливих альтернатив дій; оцінка ймовірності виникнення можливих загроз у зовнішнього середовища; оцінка масштабів та обсягів втрат підприємства у разі надзвичайних подій, які надійшли з зовні; оцінка витрат на ліквідацію наслідків негативних зовнішніх впливів; оцінка результатів прийняття управлінських рішень щодо зниження або нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства, що надійшли із зовнішнього середовища; розрахунок та оцінка фінансового стану, ділової активності, незалежності, фінансових результатів, ліквідності, рентабельності та ефективності роботи підприємства, вплив на них загроз із зовнішнього середовища; оцінка стану економічної безпеки підприємства за допомогою кількісних і якісних показників та вплив на них загроз із зовнішнього середовища, а також розрахунок вірогідності банкрутства підприємства; оцінка ефективності використання ресурсів та вплив на них загроз із зовнішнього середовища; оцінка ступеня ймовірності втрати економічних вигод від здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства під впливом дії зовнішніх ризиків;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>управлінська – прийняття управлінських рішень для зниження або нейтралізації зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>прийняття управлінських рішень на підставі аналізу запропонованих варіантів та вибір найкращого з них для зниження або нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства при взаємодії з зовнішніми суб'єктами; застосування сукупності заходів, спрямованих на запобігання збитків від угол з контрагентами, які можуть привести до банкрутства підприємства; вибір найкращих важелів впливу на зовнішню проблему, а також визначення методів її усунення;</p>
	<p>профілактична – проведення профілактичних заходів для зниження або нейтралізації зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>проведення роз'яснювальної роботи серед персоналу підприємства щодо можливості виникнення загроз економічній безпеці та надання рекомендацій з їх оперативного усунення</p>	<p>проведення роз'яснювальної роботи серед персоналу підприємства щодо можливості виникнення загроз економічній безпеці та надання рекомендацій з їх оперативного усунення</p>
	<p>аналітична – аналіз наявних небезпек із зовнішнього середовища, розробка заходів для зниження або нейтралізації зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>діагностика та аналіз зовнішніх загроз фінансовим інтересам підприємства, які виникають у зовнішньому середовищі; розробка заходів для зниження загроз економічній безпеці підприємства при взаємодії з зовнішніми суб'єктами; визначення факторів, які призвели до виникнення зовнішньої проблеми і можуть погіршити ситуацію; розробка пропозицій та важелів впливу на зовнішню проблему; постійний моніторинг негативних зовнішніх чинників та індикаторів, що загрожують економічній безпеці підприємства;</p>	<p>діагностика та аналіз зовнішніх загроз фінансовим інтересам підприємства, які виникають у зовнішньому середовищі; розробка заходів для зниження загроз економічній безпеці підприємства при взаємодії з зовнішніми суб'єктами; визначення факторів, які призвели до виникнення зовнішньої проблеми і можуть погіршити ситуацію; розробка пропозицій та важелів впливу на зовнішню проблему; постійний моніторинг негативних зовнішніх чинників та індикаторів, що загрожують економічній безпеці підприємства;</p>
	<p>контрольна – перевірка наявності зовнішніх загроз, контроль за веденням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та забезпечення економічній безпеці обліку</p>	<p>перевірка наявності зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства; перевірка правильності ведення обліку при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності з зовнішніми суб'єктами; при взаємодії з зовнішніми суб'єктами проведення перевірки економічності безпеки підприємства за кожним об'єктом обліку; контроль ефективності здійснення заходів щодо підвищення рівня економічності безпеки підприємства; повторна перевірка усунення зовнішньої проблеми; проведення перевірки забезпечення економічності безпеки підприємства при роботі з контрагентами;</p>	<p>перевірка наявності зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства; перевірка правильності ведення обліку при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності з зовнішніми суб'єктами; при взаємодії з зовнішніми суб'єктами проведення перевірки економічності безпеки підприємства за кожним об'єктом обліку; контроль ефективності здійснення заходів щодо підвищення рівня економічності безпеки підприємства; повторна перевірка усунення зовнішньої проблеми; проведення перевірки забезпечення економічності безпеки підприємства при роботі з контрагентами;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>оптимізаційна – поліпшення здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства за умови впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку</p>	<p>розробка пропозицій для керівництва та втілення найбільш ефективного та максимально безпечного варіанта здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у зовнішньому середовищі з метою забезпечення її економічної безпеки;</p>
		<p>стратегічна – застосування стратегії нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства з метою забезпечення її економічної безпеки</p>	<p>розробка стратегії функціонування підприємства (здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності) в умовах негативного впливу зовнішнього середовища; розробка та застосування стратегії нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>перспективна – впровадження перспективного плану розвитку підприємства, що спрямований на ефективний розвиток діяльності підприємства та досягнення мети бізнесу в умовах негативних впливів зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>розробка перспективного плану ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності з метою досягнення цілей бізнесу в умовах впливу зовнішніх загроз на його економічну безпеку; впровадження в роботу підприємства концепції фінансової стабільності, спрямованої на ефективний розвиток діяльності підприємства та досягнення поставлених цілей в умовах негативних впливів зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства; поліпшення інвестиційної привабливості для залучення коштів зовнішніх інвесторів в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>регулююча – збалансування фінансовими відносинами та фінансовими ресурсами ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>регулювання фінансових відносин з зовнішніми суб'єктами в процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства; регулювання власних та запозичених фінансових ресурсів, дотримання оптимального рівня співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості для підтримки збалансованості фінансового стану в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>стимулююча - спонукання зовнішніх суб'єктів виконувати свої договірні зобов'язання у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>розробка та впровадження системи стимулювання для контрагентів у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у зовнішньому середовищі за своєчасне виконання ними своїх договірних зобов'язань в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства (своєчасного отримання оплати від покупців та надходження матеріалів від постачальників); розробка та застосування системи знижок у разі збільшення обсягів реалізації продукції та швидкості надходження платежів в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>стримуюча – можливість перенесення термінів виконання та зміни істотних умов договору з зовнішніми суб'єктами у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>розробка та впровадження системи штрафних санкцій для контрагентів при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у зовнішньому середовищі за порушення виконання ними своїх договірних зобов'язань в умовах впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства (несвоєчасної отримання оплати від покупців та надходження матеріалів від постачальників); стримування негативного зовнішнього впливу реальних та потенційних загроз на економічну безпеку підприємства; припинення взаємодії з контрагентами у разі виявлення факту або вірогідності виникнення від них загроз економічної безпеки підприємства;</p>
		<p>планування – безпечне ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу зовнішніх загроз на її економічну безпеку</p>	<p>планування безпечної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у зовнішньому середовищі з зовнішніми суб'єктами; розробка плану перевірки забезпечення та управління економічною безпекою підприємства.</p>
		<p>прогнозна – передбачення фінансових інтересів та уникнення загроз та небезпек фінансових ресурсам у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства для управління його економічною безпекою</p>	<p>прогноз тенденцій майбутніх змін фінансових інтересів підприємства, а також виявлення можливості невиконання персоналом своїх професійних обов'язків; прогнозування можливостей виникнення загроз та небезпек у середині підприємства; запобігання виникненню слабких місць у забезпеченні економічної безпеки підприємства у його внутрішньому середовищі; прогнозування необхідного рівня фінансових ресурсів для здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та планування їх надходження;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>оцінювання – вияв впливу внутрішніх загроз та їх наслідків на фінансовий стан, результати діяльності, ймовірність банкрутства та економічну безпеку підприємства</p>	<p>оцінка рівня економічної безпеки об'єктів підприємства; оцінка ризику у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та можливих альтернативних дій; оцінка ймовірності виникнення можливих загроз у внутрішньому середовищі; оцінка масштабів та розмірів витрат підприємства при виникненні форс-мажорних обставин; оцінка витрат підприємства на ліквідацію наслідків надзвичайних подій; оцінка результатів прийняття управлінських рішень щодо зниження або нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства, що виникли у внутрішньому середовищі; розрахунок та оцінка фінансового стану, ділової активності, незалежності, фінансових результатів, ліквідності, рентабельності та ефективності роботи підприємства та вплив на ці показники загроз із внутрішнього середовища, а також порівняння їх з нормативними значеннями; оцінка стану економічної безпеки підприємства за допомогою кількісних і якісних показників та вплив на них загроз внутрішнього середовища, а також розрахунок вірогідності банкрутства підприємства; оцінка ефективності використання ресурсів з врахуванням впливу загроз внутрішнього середовища; оцінка ймовірності втрати економічних вигод від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства під впливом дії внутрішніх ризиків; оцінка масштабів кризового стану та результатів виконання антикризових заходів; визначення доречності списання витрат на операційну, фінансову та інвестиційну діяльність, а також обґрунтування витрат на економічну безпеку підприємства;</p>
	<p>управлінська – прийняття управлінських рішень для зниження або нейтралізації внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>		<p>прийняття управлінських рішень на підставі аналізу запропонованих варіантів та вибір найкращого з них для зниження або нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства у внутрішньому середовищі; застосування системи заходів, спрямованих на запобігання збитків від здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, які можуть призвести до банкрутства підприємства; управління фінансовими ресурсами підприємства; вибір найкращих важелів впливу на внутрішню проблему, а також визначення методів її усунення; вибір та прийняття оптимального варіанта забезпечення необхідного рівня фінансових ресурсів для здійснення операційної,</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
<p>Внутрішні</p>	<p>управління діяльністю внутрішніх суб'єктів управління та забезпечення економічної безпеки підприємств їх об'єктами за допомогою інструментів і методів на підставі базових принципів для подолання загроз та негативних впливів внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства та досягнення цілей бізнесу</p>	<p>профілактична – здійснення профілактичних заходів для зниження або нейтралізації внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>фінансової та інвестиційної діяльності підприємства, пошук джерел їх залучення; прийняття найкращого варіанта рішення продовження роботи підприємства у надзвичайних умовах для виходу підприємства із нестійкого стану та подолання фінансової кризи; впровадження сукупності заходів щодо підвищення показників фінансового стану, ділової активності, незалежності, фінансових результатів, ліквідності, рентабельності та ефективності роботи підприємства; прийняття управлінських рішень щодо оптимізації витрат на операційну, фінансову та інвестиційну діяльність, а також витрат на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>аналітична – аналіз наявних небезпек із внутрішнього середовища, розробка заходів для зниження або нейтралізації внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>проведення роз'яснювальної роботи серед персоналу підприємства щодо можливості виникнення загроз економічній безпеці у внутрішньому середовищі та надання рекомендацій з їх оперативного усунення; надання консультацій працівникам підприємства з питань забезпечення економічної безпеки у процесі виконання ними своїх професійних обов'язків; проведення профілактичних заходів на підприємстві із запобігання шахрайству та зловживанням службовими обов'язками персоналом та роз'яснення персоналу про адміністративну та карну відповідальність за скоєння злочинів;</p> <p>діагностика та аналіз внутрішніх загроз фінансовим інтересам підприємства, які виникають у внутрішньому середовищі; розробка заходів для зниження загроз економічній безпеці підприємства при взаємодії з внутрішніми суб'єктами; визначення факторів, які призвели до виникнення внутрішніх проблем і можуть погіршити ситуацію; розробка пропозицій та варіантів важлив впливу на внутрішню проблему; визначення необхідного рівня фінансових реурсів для операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства; розробка вірогідних шляхів продовження роботи підприємства у надзвичайних умовах з метою виходу підприємства із нестійкого стану та подолання фінансової кризи; постійний моніторинг негативних внутрішніх чинників та індикаторів, що загрожують економічній безпеці підприємства;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>контрольна – перевірка наявності внутрішніх загроз, контролем за веденням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та забезпеченням їх економічної безпеки за об'єктами обліку</p>	<p>перевірка наявності внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства; контроль за веденням операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю за кожним об'єктом обліку підприємства (контроль за надходженням та сплатою грошових коштів підприємства, а також своєчасними розрахунками покупців, замовників та інших дебіторів; контроль за своєчасним надходженням матеріалів від постачальників, виробництвом продукції та відвантаженням готової продукції покупцям); при взаємодії з внутрішніми суб'єктами проведення перевірки забезпечення економічної безпеки підприємства за кожним об'єктом обліку; контроль ефективності заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства; повторна перевірка усунення внутрішньої проблеми, наявність та ступінь виконання антикризових заходів; проведення перевірки забезпечення економічної безпеки підприємства персоналом у процесі виконання своїх професійних обов'язків; контроль за ефективністю використання ресурсів та стратегічними рішеннями підприємства; перевірка правильності списання витрат на операційну, фінансову та інвестиційну діяльність, а також витрат на економічну безпеку підприємства;</p>
	<p>оптимізація – поліпшення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку</p>		<p>розробка пропозицій для керівництва та втілення найбільш ефективного та максимально безпечного варіанта здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у внутрішньому середовищі та забезпечення її економічної безпеки; оптимізація (економія) використання ресурсів підприємства при виробництві та управлінні підприємством; підвищення ефективності діяльності підприємства в умовах впливу потенційних та реальних загроз на економічну безпеку підприємства за рахунок оптимального залучення ресурсів; підвищення показників фінансового стану, ділової активності, незалежності, фінансових результатів, ліквідності, рентабельності та ефективності роботи підприємства в умовах впливу потенційних та реальних загроз на економічну безпеку підприємства; забезпечення залучення інвестицій та додаткових фінансових ресурсів, а також здійснення ефективних фінансових вкладень в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; оптимізація виробництва шляхом використання передових технологій та сучасного обладнання для підвищення конкурентоспроможності продукції, зниження витрат та збільшення прибутку підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; оптимізація витрат на операційну, фінансову та інвестиційну діяльність, а також витрат на економічну безпеку підприємства;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
		<p>стратегічна – застосування стратегії нівелювання негативного впливу внутрішніх факторів на ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та забезпечення їх економічної безпеки</p>	<p>розробка стратегії функціонування підприємства (здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності) в умовах негативного впливу внутрішнього середовища; формування високого рівня фінансового потенціалу підприємства для досягнення стратегічних цілей та підвищення економічної безпеки підприємства; розробка та застосування стратегії нівелювання негативного впливу внутрішніх факторів на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>перспективна – впровадження перспективного плану розвитку підприємства, що спрямований на ефективний розвиток діяльності підприємства та досягнення цілей бізнесу в умовах негативних впливів внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>розробка перспективного плану ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності з метою досягнення цілей бізнесу в умовах впливу внутрішніх загроз; використання фінансових ресурсів для стабільного функціонування і розвитку; впровадження в роботу підприємства концепції фінансової стабільності, спрямованої на ефективний розвиток діяльності підприємства та досягнення поставлених цілей в умовах негативних впливів внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; поліпшення привабливості підприємства для залучення додаткових коштів засновників та акціонерів підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>регулююча – збалансування фінансовими відносинами та фінансовими ресурсами ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>регулювання фінансових відносин з внутрішніми суб'єктами у процесі ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; регулювання власних та запозичених фінансових ресурсів, дотримання оптимального рівня співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості для підтримки збалансованості фінансового стану в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>
		<p>стимулююча – спонукання внутрішніх суб'єктів виконувати свої посадові обов'язки у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>заохочення використання економічних та соціально-психологічних методів управління для підвищення продуктивності праці та економічної безпеки підприємства; розробка та впровадження системи стимулювання для спонукання персоналу підприємства до досягнення цілей безпеки та бізнесу, якісного виконання ними своїх професійних обов'язків; побудова та застосування системи преміювання для збільшення виробництва та реалізації продукції, економії матеріальних ресурсів, раціонального використання фінансових ресурсів, укладання вигідних угод, освоення нових ринків збуту та своєчасного запобігання загрозам та ризикам в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства;</p>

Продовження табл. К.1

1	2	3	4
	<p>стимулююча – можливість перенесення термінів виконання та зміни істотних умов договору з внутрішніми суб'єктами у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>	<p>планування – безпечне ведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на її економічну безпеку</p>	<p>стримування негативного внутрішнього впливу реальних та потенційних загроз економічній безпеці підприємства; припинення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у разі виникнення загроз економічній безпеці підприємства; розробка та впровадження системи штрафних санкцій для спонукання персоналу підприємства до досягнення цілей безпеки та бізнесу, якісного виконання ними своїх професійних обов'язків в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; припинення трудових відносин з працівником у разі встановлення факту або вірогідності виникнення з його боку загроз економічній безпеці підприємства;</p>
			<p>планування безпечної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності у внутрішньому середовищі з внутрішніми суб'єктами; розробка плану перевірки забезпечення та управління економічною безпекою підприємства в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства; планування заходів забезпечення економічної безпеки підприємства; планування стабільності фінансового стану, належного рівня ділової активності, рентабельності, ліквідності підприємства; планування розвитку діяльності підприємства в умовах коливання нестійкого внутрішнього середовища; планування цілей та завдань для персоналу з метою підвищення ефективності діяльності та економічної безпеки підприємства;</p>
	<p>організаційна – побудова організаційної структури управління економічною безпекою підприємства, організація та координація роботи персоналу та всіх ланок управління в умовах впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства</p>		<p>розробка організаційної схеми управління економічною безпекою підприємства, формування штату працівників служби економічної безпеки підприємства, організація та координація роботи персоналу та всіх ланок управління при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також економічної безпеки підприємства; організація ефективного процесу закупівлі матеріалів, виробництва та збуту продукції в умовах існування небезпек та ризику; організація системи забезпечення економічної безпеки підприємства та рационального його документообігу.</p>

Додаток Л

Таблиця Л.1

Групування підходів методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Групи підходів 1	Автор 2	Суть підходу 3	Переваги 4	Недоліки 5
Використовують технологію порівняння фактичних показників діяльності підприємства із граничними на базі поєднання авторських та загальновідомих класичних методик	Пономарьов В.П. [397]	Розроблена методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства, відповідно до якої всі розрахунки проводяться в два етапи. Спочатку встановлюється, чи перебуває підприємство в економічній безпеці, тобто чи спроможне підприємство забезпечити просте відтворення капіталу. З цієї метою необхідно: визначити наявність у підприємства прибутку; провести додаткові розрахунки з метою визначення можливості простого відтворення капіталу підприємства в умовах високих темпів інфляції за рахунок амортизаційних відрахувань і тієї частини прибутку, що покриває нестачу амортизаційних відрахувань внаслідок впливу інфляції; зіставити розмір отриманого прибутку з мінімальним його розміром, що необхідний для простого відтворення капіталу, у результаті чого раніше зроблений висновок про економічну безпеку підприємства або підтверджується, або спростовується. Після того, як встановлено, що підприємство перебуває у стані в економічній безпеці, необхідно оцінити її рівень. Формально критерій оцінки рівня економічної безпеки підприємства виглядає як співвідношення бруто-інвестицій підприємства й інвестицій, необхідних для забезпечення його економічної безпеки [397].	- на основі запропонованого алгоритму кожне підприємство, користуючись положеннями методики оцінки рівня економічної безпеки, може уточнити і скласти для умов своєї діяльності специфічні характеристики рівнів економічної безпеки, що позитивно характеризує її адаптивні якості при практичному застосуванні [206].	- дана методика оцінки відповідає повною мірою авторському розумінню сутності поняття «економічна безпека» підприємства, та не дозволяє визначити та оцінити її стан за окремими складовими; - складним є механізм виділення із бруто-інвестицій підприємства реального обсягу коштів, необхідних винятково для забезпечення економічної безпеки підприємства [206].

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
	<p>Підлужна Н.О. [378]</p>	<p>У системі показників, які характеризують економічну безпеку підприємства, головними є обсяг і якість прибутку, які характеризують результати від операційної, інвестиційної, фінансової і надзвичайної діяльності підприємства. Для визначення основних показників виробничо-комерційної діяльності підприємства, що формують чисельне значення прибутку, розроблено методику аналізу і попередження економічної небезпеки підприємства, яка базується на скороченні інформаційного простору моніторингу показників економічної безпеки підприємства до мінімуму на основі кластерного аналізу і виявленні найбільш значущих з використанням методу головних компонент. До інформаційної бази моніторингу показників економічної безпеки підприємств належить понад 65 показників виробничо-комерційної діяльності. Результатом їх обробки є отримані регресійні моделі залежності чистого прибутку від показників виробничо-комерційної діяльності підприємств [378].</p>	<p>- методика дає можливість отримати достатньо повну інформацію про причинно-наслідкові зміни рівня чистого прибутку підприємства [206].</p>	<p>- не дає можливості сформувати зворотній зв'язок моделі з метою використання інформації про необхідний та достатній рівень показників для формування оптимального стану підприємства з позицій його економічної безпеки [206].</p>
<p>Пілова Д.П. [371]</p>		<p>Пропонує здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства шляхом встановлення раціонального рівня чистого прибутку та зіставлення його з рівнем фактичного прибутку. При цьому раціональний прибуток передбачає такий його рівень, що відповідає витратам на обсяг випуску, який планується, з урахуванням податків та виручки від реалізації продукції підприємства за умови зміцнення фондів нагромадження та споживання [371]</p>	<p>- підходом до вимірювання рівня економічної безпеки є можливе врахування галузевих особливостей функціонування та ступінь пристосування підприємств до них, а також порівняння їх за станом безпеки з метою впровадження елементів успішних стратегій господарської діяльності; - розрахунок за допомогою наведених формул дозволяє без</p>	<p>- економічна безпека об'єкта ототожнюється із загальною ефективністю діяльності; - використання даних показників при проведенні комплексної оцінки стану економічної безпеки підприємства не надасть вичерпної інформації для прийняття управлінських рішень; - досить звужене сприйняття факторів впливу та ймовірних загроз;</p>

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
	<p>Прокопіши-на О.В. [397]</p>	<p>Пропонує виокремлювати економічну безпеку стану підприємства та економічну безпеку його діяльності. Автором встановлено, що економічну безпеку стану підприємства можна кількісно оцінити на основі відхилення фактичних значень показників ефективності використання фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів (для обґрунтування інформаційної бази оцінювання використано кластерний аналіз) від оптимальних значень за ретроспективний період діяльності підприємства на основі задокументованих даних фінансового й управлінського обліків. Позитивний ефект застосування такого підходу досягається за рахунок точного відображення зміни параметрів керуваної підсистеми внаслідок дії керівної підсистеми і факторів внутрішнього й зовнішнього середовища та використання задокументованої облікової інформації. Оцінювання економічної безпеки діяльності пропонується на основі моделей нечіткого логічного висновку, які враховують випереджувальні сигнали прояву загроз за обраними напрямками деталізації [397].</p>	<p>трудомістких підрахунків отримати дані для оцінки існуючого рівня економічної безпеки підприємства; - використання даного методу є обґрунтованим при проведенні лише експрес аналізів [206]</p> <p>- більш достовірною є кількісна оцінка окремої загрози, ніж сукупності економічних загроз; - отримана таким чином інформація піддається легкому як аналізу, шляхом розподілу на групи нижчих рівнів, так і синтезу, шляхом узагальнення та підсумовування кількісних оцінок окремих загроз, отже, має більш високі якісні характеристики для використання з метою розробки управлінських рішень [206].</p>	<p>- на основі розрахованого показника неможливо детально дослідити стан економічної безпеки підприємства, виявити фактори впливу для формування превентивних заходів системи реагування на негативні зміни його рівня [206].</p> <p>- підхід до оцінки рівня економічної безпеки, що відображає принципи й умови програмно-цільового управління, при якому використовуються моделі нечіткого логічного висновку, відрізняється високим ступенем складності, що ускладнює його використання в практичній діяльності підприємств [206].</p>

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
<p>Визначення стану економічної безпеки шляхом виокремлення та оцінки рівня безпеки за функціональними складовими</p>	<p>Олейніков Є.О. [360]</p>	<p>Основою даного методу є виділення різноспрямованих складових (фінансова, інтелектуальна та кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова), які у сукупності формують рівень економічної безпеки промислового об'єкта [206].</p>	<p>- відсутність чітко визначених параметрів оцінки, на думку низки вчених [10, с. 363] надає можливість налаштування даного гнучкого інструмента на специфіку конкретної організації та належить до переваг та пріоритетів даної методики; - практичне застосування метода розширене автором за рахунок доповнення його алгоритмом функціонального аналізу заходів для забезпечення необхідного рівня функціональних складових економічної безпеки підприємства [206].</p>	<p>- суб'єктивізм аналітика при експертній оцінці значущості функціональних складових економічної безпеки підприємства та в процесі оцінки збитків при визначенні часткових функціональних критеріїв; - аналітична оцінка базується на параметрах внутрішнього середовища підприємства в аспекті формування належного рівня економічної безпеки та не враховує повною мірою вплив взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, як того потребує системний підхід. - заповнення карти функціонального аналізу економічної безпеки підприємства на основі запропонованого алгоритму має не лише оціночні функції, а доцільно розглядати як інструмент механізму забезпечення та управління економічною безпекою промислового об'єкта [206].</p>
	<p>Яременко О. Ф. [492]</p>	<p>Пропонує алгоритм оцінки економічної безпеки машинобудівного підприємства у такому вигляді: вибір (встановлення) показників економічної безпеки; нормування показників; експертна оцінка (ранжування) вагових коефіцієнтів одиничних показників; розрахунок</p>	<p>- автором з урахуванням даних, отриманих на основі експертного опитування, виділені інтегральні показники за такими складовими: фінансова, кадрова, технологічна, ресурсна, правова, ринкова, інтерфейсна, екологічна, інформаційна, міжнародна та захисна;</p>	<p>- використання експертних оцінок при визначенні вагових коефіцієнтів; - наявність суб'єктивізму в оцінці [206].</p>

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
	<p>2</p>	<p>3</p> <p>Одиничних зважених показників; експертна оцінка (ранжування) вагових коефіцієнтів групових індексів; розрахунок групового індексу; розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки машинобудівного підприємства [492].</p>	<p>4</p> <p>- в основу наведеної методики також покладено принцип виокремлення функціональних складових економічної безпеки: фінансової, кадрової, технологічної, ресурсної, правової, ринкової, інтерфейсної, екологічної, інформаційної, міжнародної та захисної [206].</p>	<p>5</p> <p>- реалізація даного підходу призвела до значної складності розрахунків, громіздкості та багатоступовості оціночних процедур [206].</p>
<p>Гляшен-ко С.М. [135]</p>	<p>Розроблено комплексну систему оцінки рівня економічної безпеки підприємства, додано до класичних функціональних складових (фінансової, технологічної, кадрової, інтелектуальної, екологічної, правової, силової) оцінку стану за ринковою та інтерфейсною складовими [135].</p>	<p>- достатньо повне охоплення складових, що визначають та обумовлюють загальний рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання, при цьому перелік складових повною мірою відповідає особливостям діяльності промислового підприємства;</p> <p>- використання даного підходу є обґрунтованим при проведенні детального аналізу стану економічної безпеки підприємства, виявленні факторів впливу на її загальний рівень, більш чіткого управління останнім [206].</p>	<p>- є достатньо простим у практичному застосуванні;</p> <p>- для визначення кожної складової запропоновано обирати ті показники, які найбільше відповідають характеристичній даної складової; - статистичним методом визначають верхні та нижні межі показників кожної складової економічної безпеки;</p> <p>- концепція виділення функціональних складових при оцінці загального рівня економічної безпеки підприємства є досить поширеною [206].</p>	<p>- використання статистичних методів при визначенні границь показників є недостатньо обґрунтованим та при значній кількості неоднорідних показників вносить певний відсоток похибки в проведенні розрахунків;</p> <p>- підхід до формування показників оцінки інтелектуальної, техніко-технологічної складових</p>
<p>Нагорна І.І. [344]</p>	<p>Розглядаючи методи оцінки стійкості економічної безпеки підприємства, доповнює їх визначенням рівнів інноваційної та ретроспективної складових. Автор пропонує вимірювати складові економічної безпеки за шкалою порядку, яка застосовується для опису залежності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.</p> <p>Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і</p>	<p>Розглядаючи методи оцінки стійкості економічної безпеки підприємства, доповнює їх визначенням рівнів інноваційної та ретроспективної складових. Автор пропонує вимірювати складові економічної безпеки за шкалою порядку, яка застосовується для опису залежності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.</p> <p>Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і</p>	<p>Розглядаючи методи оцінки стійкості економічної безпеки підприємства, доповнює їх визначенням рівнів інноваційної та ретроспективної складових. Автор пропонує вимірювати складові економічної безпеки за шкалою порядку, яка застосовується для опису залежності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.</p> <p>Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і</p>	<p>Розглядаючи методи оцінки стійкості економічної безпеки підприємства, доповнює їх визначенням рівнів інноваційної та ретроспективної складових. Автор пропонує вимірювати складові економічної безпеки за шкалою порядку, яка застосовується для опису залежності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.</p> <p>Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і</p>

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
		<p>того ж класу присвоюється одне і те ж число; також це стосується об'єктів різних класів. Ця шкала широко використовується при експертному оцінюванні, яке здійснюється з метою упорядкування об'єктів [344].</p> <p>Визначення рівня кадрової, інформаційної, екологічної складових побудовано на основі наведеної вище методики оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства, запропонованої Ільашенком С.М. [135].</p> <p>Автори, беручи за основу власне бачення складу функціональних складових та базовий метод, доповнюють його методиками визначення граничних значень, відбору та узагальнення показників згідно з напрямками досліджень [206].</p>		<p>здається не достатньо коректним та має переважно статистичний характер [206].</p>
<p>Зима Л.М. [125]</p>		<p>У рамках дослідження організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення запропоновано визначення інтегрального показника - рівня економічної безпеки стратегічних об'єктів на основі незалежних показників економічної безпеки, що відображають найбільш важливі аспекти функціонування виробничого підприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стан й ефективність використання основних фондів; - стан й ефективність використання трудових ресурсів; 	<p>- підкреслено виняткове значення інвестицій у системі забезпечення належного рівня економічної безпеки промислового підприємства та реалізовано даний підхід у методиці оцінки через виявлення еластичності показників економічної безпеки до відповідного фактора, а також чутливості (еластичності) факторів до інвестицій;</p> <ul style="list-style-type: none"> - використання даного методу розрахунку сукупного критерію економічної безпеки дозволяє не тільки оцінити рівень економічної безпеки стратегічного об'єкта, але і визначити програму дій із 	<p>- специфічність запропонованої методики, яка відображає особливості умов господарювання підприємств стратегічного значення та має обмеження щодо використання для інших підприємств. Це, у першу чергу, стосується доступності державних субсидій, дотацій при залученні зовнішніх джерел фінансування діяльності та розвитку підприємства [206].</p>

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4	5
<p>Формування комплексної оцінки на базі сукупного критерію</p>	<p>Шемаєва Л.Г. [474]</p>	<p>- економічну ефективність (прибутковість) функціонування підприємства; - забезпеченість підприємства обіговими коштами тощо. Визначення значень вагових коефіцієнтів відповідних локальних показників автор доповнює кількісною оцінкою ризику на основі коефіцієнтів варіації, визначених на основі часткових показників виробничої, фінансової та інвестиційної безпеки.</p>	<p>оздоровлення підприємства - нормування коефіцієнтів дає можливість оптимізувати процес розподілу коштів (що надходять від держави у вигляді субсидій, дотацій) між окремими напрямками діяльності підприємства [206].</p>	<p>- є суб'єктивним, оскільки базується на висновках професійних експертів щодо функціональних показників економічної безпеки конкретного підприємства</p>
		<p>Пропонує здійснювати комплексну оцінку економічної безпеки підприємства за показниками, які систематизовано за групами: 1) показники, що характеризують економічну незалежність підприємства; 2) показники, що характеризують економічну ефективність функціонування підприємства; 3) показники, що характеризують стан взаємовідносин підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища [474]. Дана методика оцінки повною мірою відповідає авторському трактуванню категорії «економічна безпека» та методам її забезпечення, у якому наголос зроблено на ситуаційно-суб'єктному підході до забезпечення економічної безпеки підприємств у стратегічній взаємодії із зовнішнім середовищем, що відрізняється розглядом процесу взаємодії суб'єктів у межах стратегічної ситуації з урахуванням їхніх економічних інтересів та суб'єктивних уявлень, що є підставою для здійснення підприємством управління розвитком цієї ситуації в стратегічно бажаному для підприємства напрямку.</p>	<p>- активна позиція підприємства щодо формування належного рівня його економічної безпеки у рамках рефлексивного управління розвитком ситуації при взаємодії підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища на основі врахування об'єктивних параметрів ситуації та суб'єктивних оцінок щодо стану та динаміки її розвитку [206].</p>	

Джерело: згрупувано автором на основі: [125; 135; 206; 343-344; 360; 371; 378; 397; 474; 492]

Додаток М

Таблиця М.1

Характеристика методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств

Підходи	Автор	Суть підходу	Переваги	Недоліки
<p>1</p> <p>Підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства</p>	<p>2</p> <p>Іванової Н.В. [129]</p>	<p>3</p> <p>Обраний алгоритм має п'ять етапів і дозволяє оцінити економічну безпеку підприємств за допомогою комплексного показника. З метою оцінки економічної безпеки підприємств аналізуються ряд фінансових показників: коефіцієнти ліквідності, автономії, маневреності, оборотності, фінансового ризику, показники рентабельності, показники стану та ефективності використання основних засобів, матеріаломісткості. Кожному показнику присвоюється бальна оцінка залежно від розміру відхилення фактичного його значення від граничного. В результаті усереднення бальних оцінок розраховується комплексний показник економічної безпеки. Виходячи з результату визначеного комплексного показника, підприємства можуть класифікуватися за 4-ма групами: абсолютно безпечні; безпечні; достатньо безпечні; небезпечні.</p>	<p>4</p> <p>- доступність даних (фінансова звітність); - результати визначаються на основі комплексного показника; - чітка градація станів (шкала); - можливість застосовувати для різних підприємств і порівнювати</p>	<p>5</p> <p>- аналізується лише фінансова складова економічної безпеки; - великий обсяг розрахунків</p>
<p>Прибутково-інвестиційний підхід</p>	<p>Козаченко Г.В., Пономарьова В.П., Ляшенко О.М. [164, с. 127-128]</p>	<p>За критерій безпеки пропонується брати чистий прибуток, який порівнюється з мінімальним прибутком, необхідним для простого відтворення. Таке порівняння дозволяє визначити, чи перебуває підприємство в стані безпеки. Наступним іде порівняння мінімального прибутку, необхідного для простого відтворення. Якщо в поточному періоді чистий прибуток дорівнює або більший за розрахований мінімальний – підприємство перебуває в економічній безпеці, якщо чистий прибуток менший за розрахований мінімальний, то економічної безпеки у підприємства немає.</p>	<p>- визначені окремо рівні безпеки для підприємств-монополістів; - можливість застосування для малих підприємств; - невелика кількість і складність розрахунків</p>	<p>- не для всіх розрахунків легко знайти чіткі об'єктивні дані; - підхід ґрунтується на отриманому чистому прибутку - за рахунком визначення величини та динаміки інвестицій не можна повною мірою</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	Шутяк Ю.В. [486]	<p>Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства потрібно порівняти обсяг інвестицій підприємства, які проведені переважно за рахунок реінвестованого прибутку, з обсягом інвестиційних коштів, необхідних для забезпечення економічної безпеки підприємства.</p> <p>Пропонуються різні методи розрахунку мінімального прибутку, необхідного для простого відтворення, якщо підприємство функціонує за рахунок власних коштів, залучає кредити та несе додаткові фінансові витрати.</p> <p>Також у межах даної методики пропонується розраховувати абсолютний показник безпеки – запас відтворення та відносний показник безпеки – коефіцієнт відтворення (також різними методами для підприємств, що функціонують за рахунок власних коштів та залучають кредити).</p> <p>Діагностика рівня економічної безпеки підприємства проводиться за допомогою шкали на основі розрахованого коефіцієнта відтворення.</p> <p>Розрізняються такі рівні економічної безпеки підприємства: високий; нормальний; нестабільний; критичний; катастрофічний. При цьому нестабільний рівень економічної безпеки відповідає простому відтворенню на підприємстві, високий та нормальний рівень економічної безпеки свідчить про розширене відтворення, тоді, як критичний, катастрофічний рівень економічної безпеки, вказує на звужене відтворення на підприємстві.</p>	<p>- простота розрахунків; - невелика кількість вихідних даних; - можливість порівняння різних підприємств</p>	<p>охарактеризувати рівень економічної безпеки.</p> <p>- аналіз економічної безпеки лише з точки зору відтворення</p>
Інвестиційний	Шило Ж.С. [476, с. 27]	Доцільно використовувати при розробці заходів у межах блоку «формування адаптивної реакції» підприємств	<p>- дозволяє зробити висновок щодо доцільності окремих заходів посилення економічної безпеки</p>	<p>- недостатньо враховує рівень безпеки більшості (крім інвестиційної) функціональних складових економічної безпеки підприємств</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
<p>Наявності чистого прибутку</p>	<p>Шило Ж.С. [476, с. 27]</p>	<p>Доцільно використовувати для підприємств, які перебувають у передкризовому стані</p>	<p>- простота оцінки.</p>	<p>- неврахування багатьох неекономічних функціональних складових безпеки (силової, інформаційної, інституційно-правової та ін.) й прогнозування ризиків</p>
<p>Тримірний підхід</p>	<p>Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. [93]</p>	<p>Предбачає виділення таких основних форм, як поточної, тактичної і стратегічної економічної безпеки. Загальний рівень економічної безпеки визначається на підставі оцінки всіх трьох складових.</p> <p>Для оцінювання рівня поточної безпеки автори пропонують використовувати фінансово-економічні показники, які характеризують рівень фінансової незалежності підприємства, стан ліквідності його активів і можливості своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань, фінансово-економічні результати діяльності підприємства.</p> <p>З метою визначення рівня тактичної безпеки, яка відображає здатність підприємства до відтворення у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається при певному рівні ефективності використання ресурсів підприємства (основних засобів, матеріальних і трудових ресурсів), оцінюють такі її основні складові: виробничо-технічну, інтелектуально-кадрову, комерційну.</p> <p>Стратегічна безпека характеризує рівень економічного потенціалу, що обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності обраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям. До основних складових стратегічної безпеки дослідники відносять: ринкову, соціальну, інноваційно-технологічну, сировинну й енергетичну, екологічну.</p>	<p>- виділення основних форм економічної безпеки, таких як поточної, тактичної та стратегічної;</p> <p>- охоплює різні види діяльності;</p> <p>- чітко визначені показники в межах запропонованих складових</p>	<p>- значний обсяг розрахунків;</p> <p>- суб'єктивний підхід до визначення коефіцієнтів значимості показників;</p> <p>- складність у визначенні можливих рекомендованих значень індикаторів економічної безпеки;</p> <p>- необхідність розроблення для кожного окремого підприємства коефіцієнтів значимості показників та можливих рекомендованих значень індикаторів економічної безпеки</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
Ресурсно-функціональний підхід	Покропивний С. Ф. [382]	<p>Щоб отримати числове значення окремих із зазначених складових, автори розробили систему індикаторів у межах кожної складової та запропонували їх можливі рекомендації значення.</p> <p>Запропонований підхід передбачає також визначення загального рівня економічної безпеки підприємства, який розраховується як середньозважене значення рівня поточної, тактичної і стратегічної безпеки. На думку авторів, чим більше значення показника економічної безпеки, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства.</p> <p>Базується на оцінці ступеня використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідних для досягнення цілей бізнесу, за кожною функціональною складовою економічної безпеки підприємства, а саме: фінансовою, інтелектуальною і кадровою, техніко-технологічною, політико-правовою, екологічною, інформаційною та силовою.</p> <p>Оцінюють рівень економічної безпеки підприємства шляхом визначення сукупного критерію, який, у свою чергу, розраховується на основі значень часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства та їх питомої ваги значимості. Часткові функціональні критерії розраховуються як відношення сукупної відверненої шкоди за окремою функціональною складовою до суми витрат на реалізацію заходів з нейтралізації негативних впливів і загальної заподіяної шкоди щодо цієї складової.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - доступність даних; - простота визначення; - охоплює різні види діяльності підприємства; - логічний та науково-обґрунтований метод. Дає можливість досить точно оцінити рівень ЕБ в конкретний момент часу, використовуючи значну кількість показників 	<ul style="list-style-type: none"> - немає чіткого переліку показників у межах визначених функціональних складових; - немає чітких критеріїв оцінки рівня безпеки; - дає можливість порівняти стан економічної безпеки підприємств лише однакового виду діяльності; - не враховано галузеві особливості; - функціональні складові не розподілено за рівнями значущості; - розрахунок значної кількості показників, але для невеликих підприємств з малим обсягом виробництва оцінка такої кількості показників є недоцільною

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Олейніков Є.О. [360]</p>	<p>Оцінюють рівень економічної безпеки підприємства шляхом визначення сукупного критерію, який, у свою чергу, розраховується на основі значень часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства та їх питомої ваги значимості. Часткові функціональні критерії розраховуються як відношення сукупної відверненої шкоди за окремою функціональною складовою до суми витрат на реалізацію заходів з нейтралізації негативних впливів і загальної заповняної шкоди щодо цієї складової.</p> <p>Для кожної складової економічної безпеки (серед них ринкова та інтерфейсна, інтелектуальна й кадрова, технологічна, інформаційна, фінансова, силова складові) пропонують окремі методи оцінки.</p> <p>Автори підтримують підхід, відповідно до якого оцінку фінансової безпеки підприємства можна виконати на основі аналізу його фінансової стійкості, ступінь якої визначається достатністю оборотних засобів для здійснення виробничо-збутової діяльності.</p> <p>Рівень економічної безпеки підприємства в цілому визначається шляхом переведення у відносні оцінки показників рівнів кожної складової, визначенням вагомості кожної складової та розрахунку інтегральної оцінки як середньозваженої складових. Чим ближче інтегральна оцінка до одиниці, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства.</p>	<p>- доступність даних; - охочіше різні види діяльності підприємства</p>	<p>- немає чіткої шкали градації станів економічної безпеки; - дає можливість порівняти стан економічної безпеки підприємств лише одного виду діяльності та схожих за основними показниками</p>
	<p>Мельник Л.Г.; Карінцева О.І. [322]</p>	<p>Для кожної складової економічної безпеки (серед них ринкова та інтерфейсна, інтелектуальна й кадрова, технологічна, інформаційна, фінансова, силова складові) пропонують окремі методи оцінки.</p> <p>Автори підтримують підхід, відповідно до якого оцінку фінансової безпеки підприємства можна виконати на основі аналізу його фінансової стійкості, ступінь якої визначається достатністю оборотних засобів для здійснення виробничо-збутової діяльності.</p> <p>Рівень економічної безпеки підприємства в цілому визначається шляхом переведення у відносні оцінки показників рівнів кожної складової, визначенням вагомості кожної складової та розрахунку інтегральної оцінки як середньозваженої складових. Чим ближче інтегральна оцінка до одиниці, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства.</p>	<p>- доступність даних; - простота розрахунків окремих складових; - чітка градація станів економічної безпеки; - всебічна оцінка економічної безпеки</p>	<p>- суб'єктивна оцінка деяких складових економічної безпеки; - складність розрахунків деяких складових; - велика кількість розрахунків (неможливість використання для невеликих підприємств)</p>
	<p>Ільяшенко С.М. [135]</p>	<p>На основі синтезу функціональних складових. Вплив кожного з факторів на ринкову безпеку підприємства має бути оцінений експертами за допомогою коефіцієнтів впевненості за шкалою від -1 до +1</p>	<p>Деталізований та комплексний метод. Застосовуються показники, на основі яких доцільно розраховувати рівень економічної безпеки</p>	<p>Для удосконалення цього методичного підходу доцільно було б при проведенні оцінки фінансової складової включити показники ділової активності,</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
		<p>Пропонується визначати сукупний показник безпеки підприємства як середньозважену часткових показників функціональних складових підприємства.</p> <p>Значення питомої ваги значимості функціональних складових підбрані шляхом індивідуального підходу на основі експертного методу. Водночас, розрахунок часткового показника безпеки кожної окремо взятої функціональної складової дослідники пропонують визначати аналогічно розрахунку сукупного показника безпеки.</p>	<p>підприємства; врахування показників стимуляторів та дестимуляторів; комплексний розгляд функціональних складових економічної безпеки</p> <ul style="list-style-type: none"> - доступність даних; - простота визначення; - пропонується перелік показників в межах визначених функціональних складових економічної безпеки; - охоплює різні види діяльності підприємства 	<p>ліквідності та рентабельності підприємства</p> <ul style="list-style-type: none"> - немає чіткої шкали градації стану економічної безпеки; - дає можливість порівняти стан економічної безпеки підприємств лише одного виду діяльності
	<p>Кравчук О. Я., Кравчук П. Я. [173]</p>	<p>Вважають, що економічну безпеку підприємства доцільно аналізувати за такими видами: економіко-правова, податкова, економіко-соціальна, економічна безпека внутрішньої діяльності, економічна безпека зовнішньої діяльності, організаційно-економічна, ресурсна, техніко-технологічна безпека. При розрахунках стану економічної безпеки підприємства автори вважають найбільш ефективними методи кореляційно-регресійного аналізу, методи факторного аналізу та головних компонент, методи порівняльного аналізу та бальної оцінки.</p> <p>Виділяються в системі економічної безпеки такі складові, як ринкова безпека, ресурсна безпека, фінансова безпека, кадрова безпека, техніко-технологічна безпека, інформаційна безпека, безпека якості продукції.</p> <p>Пропонується здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства поетапно:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - охоплює різні види діяльності підприємства; - пропонується перелік показників у межах визначених функціональних складових економічної безпеки; 	<ul style="list-style-type: none"> - значний обсяг розрахунків; - методика розрахована лише на торговельні підприємства; - не для всіх показників легко визначити вихідні дані
	<p>Омельянович Л. О., Долмагова Г. Є. [357]</p>	<p>Виділяються в системі економічної безпеки такі складові, як ринкова безпека, ресурсна безпека, фінансова безпека, кадрова безпека, техніко-технологічна безпека, інформаційна безпека, безпека якості продукції.</p> <p>Пропонується здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства поетапно:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - охоплює різні види діяльності підприємства; 	<ul style="list-style-type: none"> - значні обсяги розрахунків; - відносна складність стандартизації показників та визначення
	<p>Скорук О. В. [413]</p>	<p>Пропонується здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства поетапно:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - охоплює різні види діяльності підприємства; 	<ul style="list-style-type: none"> - значні обсяги розрахунків; - відносна складність стандартизації показників та визначення

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Тамбовцев В.Л. [430], Бойкевич О.Р. [35]</p>	<p>1) «підготовчий» (передбачає визначення мети оцінки рівня економічної безпеки підприємства, інформаційного забезпечення та формування системи аналітичних показників); 2) «аналітично-розрахунковий» (оцінка рівня економічної безпеки за допомогою сформованої системи аналітичних показників, їх стандартизація, визначення комплексних показників окремих складових економічної безпеки та розрахунок узагальненого показника рівня економічної безпеки); 3) «результативний» (передбачає ідентифікацію рівня економічної безпеки). Для якісної інтерпретації досягнутого рівня економічної безпеки підприємства виділяють три рівні економічної безпеки залежно від значення узагальненого показника: низький рівень, середній рівень та високий рівень.</p>	<p>- результати визначаються на основі комплексного показника</p>	<p>комплексних показників окремих складових</p>
		<p>Відповідно до цього методу, визначення стану економічної безпеки базується на оцінці рівня застосування ресурсів підприємства за розробленими критеріями. Під поняттям ресурсів розуміють фактори бізнесу, які необхідні підприємству для досягнення поставленої мети: активи, працівники, інформаційне забезпечення, технологічне оснащення, тощо. Підвищення економічної безпеки суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до кожного господарського етапу та життєвого циклу, специфіки його діяльності, ефективності застосування матеріальної бази, особливостей технологічного процесу [500].</p>	<p>- висновок на підставі сукупного показника; - потребує моніторингу за показниками: диференціація показників безпеки для підприємств різних галузей та послідовної оцінки певних етапів; - кожен з цільових розділів безпеки підприємства має свій цільовий підрозділ, зумовлений необхідністю і напрямом роботи фірми.</p>	<p>- тривалий за часом; - суб'єктивний, оскільки базується на висновках професійних експертів щодо функціональних показників економічної безпеки конкретного підприємства; - суб'єктивність методу, яка проявляється через аналіз збитковості при визначенні функціональних критеріїв для кожного конкретного підприємства, з одного боку, та розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку загального показника економічної безпеки підприємства – з іншого.</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. [49]</p>	<p>Пропонується визначати рівень економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів</p>	<p>Підхід оцінки ефективності використання ресурсів є тотальним ресурсно-функціональному підходу</p>	<p>Рівень економічної безпеки за таким підходом можна визначити лише в динаміці</p>
	<p>Клопов І. О. [155]</p>	<p>Оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. Підприємство розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом оцінюється економічний ефект</p>	<p>Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства ототожнюється із аналізом стану його фінансово-господарської діяльності. Частіше за все розраховуються значення за функціональними складовими</p>	<p>Рівень економічної безпеки за таким підходом можна визначити лише порівнюючи з такими ж рівнями за декілька періодів, тобто в динаміці</p>
	<p>Пойда-Носик Н.Н. [380]</p>	<p>Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання фінансових ресурсів (стосовно економічної безпеки – корпоративних ресурсів) за спеціальними критеріями.</p>	<p>Багато з положень ресурсно-функціонального підходу с тотальними підходами до оцінки ефективності використання ресурсів</p>	<p>Виділяються функціональні складові безпеки, питома вага яких при визначенні сукупного критерію визначається на основі думки експертів, що свідчить про значний суб'єктивний вплив на рівень оцінюваної безпеки.</p>
	<p>Ковальова Д., Плістнікова І. [160]</p>	<p>Виділяють: коефіцієнти значущості кожного показника; локальні функції залежності рівня ЕБ від відповідних показників діяльності підприємств; вихідні показники, які характеризують ЕБ підприємства</p>	<p>Залежність базується на локальних функціях залежності рівня ЕБ від відповідних показників діяльності підприємств та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника</p>	<p>Невизначеність відносно формування системи показників; незрозумілість, як саме визначати коефіцієнти значущості; несобрунтованість вибору форми локальних функцій</p>
	<p>Шило Ж.С. [476, с. 26]</p>	<p>Доцільно використовувати для підприємств реального сектора економіки, оскільки дозволяє охарактеризувати не тільки рівень безпеки, але й ефективність використання ресурсного потенціалу</p>	<p>- комплексне врахування більшості характеристик економічної безпеки підприємства, простота інтерпретації результатів оцінки</p>	<p>- суб'єктивність експертної думки при визначенні вагових коефіцієнтів; - інтеграція різнохарактерних показників може призвести до недостатності оцінки; - використання лінійної моделі дещо неадекватно описує стан безпеки.</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
Індикаторно-індексний підхід	Бондаренко О.М. [37, с. 14, 16]; Зима Л.М. [125, с.7] Капітула С.В. [140, с. 9].	<p>Пропонується здійснювати окремо ранжування внутрішніх та зовнішніх функціональних складових натуральними числами та за послідовністю рангів, які утворюють арифметичну прогресію, визначати вагу кожної складової з відповідним рангом.</p> <p>Обґрунтовується доцільність розрахунку значення вагових коефіцієнтів відповідних локальних показників з урахуванням ризику щодо забезпечення необхідного (доцільного) рівня відповідних часткових показників економічної безпеки, в якості кількісної оцінки якого обирається коефіцієнт варіації, визначений на підґрунті часткових показників виробничої, фінансової та інвестиційної безпеки підприємства</p> <p>Пропонується визначати рівень економічної безпеки за допомогою таких індикаторів: - індикатори технологічної безпеки, основні з яких: ступінь спрацювання основних виробничих засобів; завантаження спеціалізованого устаткування; частка витрат на НДДКР; середня зарплата наукового працівника за місяць; доступ до ноу-хау; введення в дію основних виробничих засобів; - індикатори ресурсної безпеки, до яких відносять запаси матеріальних ресурсів на складі; поставки; характер ресурсів; динаміку цін на енергоносії; коефіцієнт маневреності; матеріаломісткість; відсоток браку; забезпеченість виробництва основними видами ресурсів; коефіцієнт забезпеченості запасів і</p>		<p>- дещо ускладнений методичний підхід розрахунку сукупного критерію економічної безпеки; - відсутності об'єднуючих позицій науковців та формування взаємозамінних методик оцінки економічної безпеки</p> <p>- відсутність об'єднуючих позицій науковців та формування взаємозамінних методик оцінки економічної безпеки</p>
	Ковальов Д., Сухооружкова Т. [156]		<p>- охоплює різні види діяльності підприємства та фактори, що впливають на економічну безпеку</p>	<p>- значні обсяги розрахунків; - складність встановлення рівня індикатора для порівняння з фактичними показниками; - відсутність узагальнюючого показника економічної безпеки</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. [14]</p>	<p>витрат власними джерелами; енергомісткість; можливість заміщення ресурсів; якість ресурсів; - індикатори фінансової безпеки: індекс обсягів виробництва; динаміка прибутку; розмір заборгованості; частка на ринку; частка державних інвестицій у ВВП; рентабельність; капіталовкладення; довгострокові кредити; - індикатори соціальної безпеки: розмір мінімальної зарплати; середня зарплата; чисельність працівників, зарплата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість по виплаті зарплати; частка зарплати в ціні; витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня.</p>		
		<p>Пропонують використовувати загальні та спеціальні показники. Порогові значення їх можуть бути або на галузевому рівні, якщо йдеться про загальні показники, або мають окрему визначеність. Важливими для характеристики економічної безпеки є показники продуктивності, ефективності підприємництва, платоспроможності, ліквідності та ін. Найбільш узагальнюючий показник – показник економічної дієвості, який характеризує здатність підприємства досягати поставлених завдань і виконувати власну місію у стратегічному аспекті. Якщо підприємство здатне виконувати поставлені завдання, воно може чинити опір загрозам і небезпекам, що надходять від зовнішніх і внутрішніх чинників. Ступінь економічної дієвості визначається індексами як за окремими напрямками, так і в цілому по підприємству, встановлюється співвідношенням фактичних параметрів досягнення мети до планових.</p>	<p>- простота визначення; - доступність даних; - основний показник (індекс дієвості); - можна використати для будь-яких сфер діяльності (що плануються)</p>	<p>- в основному оцінює лише фінансову складову (фінансовий стан) діяльності підприємства (фінансову стабільність, платоспроможність, маневреність, ліквідність); - основний показник економічної безпеки (індекс дієвості) враховує лише досягнення мети, який не враховує ресурси затрачені на її досягнення</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
<p>Індикаторний підхід</p>	<p>Тамбовцев В.Л. [430]</p>	<p>При застосуванні запропонованого методу, рівень безпеки перевіряється шляхом застосування спеціальних індикаторів, які обумовлюють межі допустимих значень, що розкривають показники діяльності фірми за різними напрямками та відповідають загальному стану економічної безпеки.</p> <p>Оцінювання економічної безпеки підприємства визначається абсолютним і відносним порівнянням фактичних показників діяльності підприємства з зазначеними індикаторами</p>	<p>- частіше використовують на макроекономічному рівні, де значення індикаторів більш стабільні</p>	<p>- існує проблема правильності визначення індикаторів; - немає методичного забезпечення щодо вибору та розрахунку індикаторів, які б могли всебічно враховувати особливості галузі, специфіку діяльності підприємства, його технічний рівень, організаційну структуру, форму власності тощо; - при непрофесійному визначенні індикаторів рівень економічної безпеки може бути оцінений невірно; - призведе до ухвалення хибних управлінських рішень, які не сприятимуть успішному розвитку бізнесу.</p>
<p>Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. [163]</p>	<p>Порівняння фактичних значень показників з їхніми індикаторами</p> <p>Етапи конструювання інтегральної оцінки економічної безпеки:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування множини індикаторів; - визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів; - нормалізація індикаторів; - визначення вагових коефіцієнтів; - розрахунок інтегрального індекса. 	<p>- звичний процес оцінних розрахунків, їхня простота; - можливість використати для визначення комплексних показників одиничні показники, які є у звітності підприємства, або для розрахунку яких є необхідні дані;</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливість вибору показників або їхнього конструювання; - можливість використати скільки завгодно показників; - 3 метою зменшення трудомісткості інформаційного забезпечення розрахунків та часу на оброблення інформації дуже 	<p>- нормалізація значень одиничних показників та подальше згортання одиничних та комплексних показників призводять до значного відриву отримуваних оцінок економічної безпеки від її реального стану; - в оцінюванні використовуються ретроспективні значення показників, внаслідок чого отримувані оцінки економічної безпеки становлять інтерес для аналітичної діяльності, але практично непридатні для прийняття поточних управлінських рішень (не говорячи вже про стратегічні) та рекомендацій служби (відділу) економічної безпеки щодо діяльності підприємства;</p>	

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	Шило Ж.С. [476, с. 21, 26]	Рівень економічної безпеки визначається за допомогою так званих індикаторів Потребує систематичного збору та моніторингу великої кількості показників фінансово-господарської діяльності та може використовуватися на стадії оцінки й аналізу рівня безпеки	часто індикаторами вибираються економічні та фінансові показники діяльності підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - відсутні обгрунтовані рекомендації стосовно показників, які якнайточніше характеризуватимуть кожну зі складових економічної безпеки підприємства; - труднощі виникають з окремими показниками, які не мають загальноприйнятого значення, оскільки при визначенні рівня економічної безпеки важливу роль відіграють не лише вибрані показники, а й їхні граничні значення; - суттєвим недоліком є практична неможливість визначення впливу на рівень економічної безпеки якісних характеристик, наприклад, репутації підприємства, рівня довіри до нього контрагентів, відданості персоналу. - ретроспективні значення використовуваних показників, у т.ч. ретроспективні значення, використовуються у порівнянні з індикаторами, що дозволяє оцінити економічну безпеку у минулому періоді, і, якщо індикатори визначено з урахуванням наданих вимог, спричиняє некоректність порівняння.
			<ul style="list-style-type: none"> - можливість використання великої кількості показників та для більшості сфер діяльності підприємства 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність методичної бази визначення величини індикаторів, необхідність постійного її уточнення; - відсутність висновку про інтегральний стан безпеки

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Атаманов Г. [11]</p>	<p>Індикатор позначає граничне – мінімальне або максимальне – значення показників. Індикаторний підхід оцінювання економічної безпеки полягає у встановленні рівня економічної безпеки за результатами порівняння фактичних значень показників (національної економіки, регіону, діяльності підприємства) з індикаторами, що виступають граничними значеннями цих показників. Відхилення фактичних значень показників від індикаторів визначають рівень економічної безпеки: чим значнішим є відхилення, тим нижчий рівень економічної безпеки.</p>	<p>- є найбільш розробленою та презентабельною; - дозволяє оперативно аналізувати стан економічної безпеки країни, регіону або підприємства (інша справа, що переважно у ретроспективному аспект)</p>	<p>- немає єдиного підходу до визначення індикаторів; - вибір індикаторів та критерії їх оцінки мають суб'єктивний характер</p>
<p>Райзберг Б.А. [40]</p>	<p>Порівняння фактичних значень показників з їхніми індикаторами</p>	<p>Підходу є простим за умови досконалої методичної бази визначення та постійного уточнення значень індикаторів економічної безпеки того чи іншого об'єкта безпеки.</p>	<p>- коло індикаторів економічної безпеки системи будь-якого рівня не можна встановити однозначно, між різними індикаторами існують причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності, у зв'язку з чим рівною мірою можуть використовуватися різні сукупності індикаторів; - граничні величини індикатора економічної безпеки можуть залежати від значень інших індикаторів, у зв'язку з чим необхідно встановлювати індикатори з урахуванням їхнього взаємозв'язку індикаторів; - фактично не існує строго відомого, задалегідь задуманого порогу, при перетині якого система відразу ж потрапляє у безповоротний кризовий стан. Системам економічної природи властива наявність граничної смуги, критичної зони, в межах якої вірогідність виникнення кризового</p>	

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. [49]	Полягає у встановленні рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами	Не визначили	стану стає відчутно високою. Система здатна перебувати в цій небезпечній зоні без повної втрати стійкості впродовж певного періоду, тривалість якого залежить від наявності резервів і міри живучості системи; -сукупність одночасно аналізованих індикаторів безпеки можна скоротити, виділяючи з економічної безпеки її окремі види, частини, такі як фінансова, бюджетна, податкова, кредитна безпека, і визначаючи групи індикаторів, що відповідають їм
	Клопов І. О. [155]	Встановлення рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки	Не визначили	Не визначили
	Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. [164], Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. [478]	Оцінюється на підставі зіставлення значень індикаторів-стимуляторів та дестимуляторів. Дозволяє виділити зону нормального рівня безпеки, зону критичного рівня та передкризову зону	Дозволяє визначитись з категоріями: безпечно або небезпечно; кризовий, критичний, передкризовий нормальний стан економічної безпеки підприємства	При неточному визначенні значень індикаторів неправильно буде визначений рівень економічної безпеки
	Бермант М., Руссман І. [185]	В якості розрахункових показників фіксують показники виробництва, економічні, фінансові та соціальні	Графічна інтерпретація результатів оцінки та розділення показників на групи стимуляторів та дестимуляторів	Необґрунтованість вибору вихідної системи показників та діапазонів нормативних значень. При їх неправильному визначенні рівень ЕБ також буде визначено неправильно, що є небезпечним для підприємства
			Порухувати індикатори відносно легко, маючи звітність підприємства та динаміку розвитку показників для визначення тенденції в майбутньому	Не зафіксовано, яким чином необхідно визначити втрату потенціалу підприємства. Нечітко сформульовані межі відхилень індикаторів від порогових, оскільки для різних показників однакове відхилення може мати різне значення

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	<p>Корецький Б. [185]</p>	<p>Виділяється шість блоків: індикатори якості потенціалу; індикатори виробництва; індикатори стану ринку та позиції на ньому суб'єкта господарювання; індикатори фінансового стану підприємства; соціальні індикатори; екологічні індикатори</p>	<p>Простота розрахункової формули та відповідно доступність у визначенні показника</p>	<p>Неможливість скористатися запропонованим методом для вибору індикаторів у випадках, коли в якості середньогалузевого показника обирається певне еталонне (порогове) значення</p>
	<p>Ареф'єва О. [9]; Бланк І. [33]</p>	<p>Передбачає узагальнюючу оцінку економічної безпеки суб'єктів господарювання на підставі зіставлення граничних (критичних і нормальних) та фактичних значень індикаторів. Згідно з таким підходом індикаторами рівня безпеки суб'єктів господарювання можуть виступати нормовані значення показників, розраховані на базі нормативних (граничних) значень вихідних показників. При цьому нормування проводиться відносно мінімального або максимального значення показника (залежно від методичного підходу): для показника типу «мінімум» значення дорівнює «1», для показника типу «максимум» – «-1»).</p>	<p>Ідея групування індикаторів полягає в поділі вихідної сукупності індикаторів на три ключові групи (кризову, передкризову, благополучну) залежно від прояву загроз економічної безпеки для подальшого їх аналізу та вироблення відповідних управлінських рішень</p>	<p>Значна кількість індикаторів та складність визначення граничних значень, а також не врахування змін зовнішнього та внутрішнього середовища</p>
<p>Програмно-цільовий підхід</p>	<p>Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. [49]</p>	<p>Базується на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки на основі методів експертних оцінок</p>	<p>- має переважно науково-дослідницький характер; - отримання достовірних показників стану економічної безпеки підприємства</p>	<p>- має низьке прикладне значення через складність застосування.</p>
	<p>Клопов І. О. [155]</p>	<p>Інтегрування показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства</p>	<p>Підвищену увагу необхідно приділити вибору показників та визначенню методів їх інтегрування</p>	<p>- виникають труднощі при встановленні коефіцієнтів значущості на основі методів експертних оцінок</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
	Забродський В. [118, с. 35-37].	Оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на інтеграції сукупності показників, що визначають економічну безпеку	Використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз. Фактичні значення показників, які включено до цих секторів порівнюються з нормативними значеннями, на цій основі визначається рівень економічної безпеки підприємства	- підхід характеризується значною складністю, яка зумовлена використанням математичного аналізу - не зовсім зрозумілим є вибір саме таких секторів, тому що більшість економічних явищ можна визначити за ними
Ткаченко А.М., Резнікова О.Л. [436]	Визначення рівня економічної безпеки підприємства опирається на сектори: виробництво, збут, фінанси та відносин праці	Доцільно використовувати для підприємств, які перебувають в передкризовому стані	- використання багатовимірного аналізу, що підвищує обґрунтованість оцінки	- складність проведення аналізу та оцінки стійкості сукупного інтегрального показника при заданій області його зміни
Забезпечення програмно-цільового управління розвитком підприємства	Шило Ж.С. [476, с. 27]	Розрахунок комплексних показників економічної безпеки за виділеними функціональними складовими і інтегрального показника показників економічної безпеки підприємства Методика оцінювання економічної безпеки підприємства за її функціональними складовими передбачає такі етапи: - виділення складових економічної безпеки підприємства; - вибір (найчастіше) або конструювання (значно рідше) показників, що характеризують економічну безпеку підприємства за кожною функціональною складовою; - нормалізація різних за характером (абсолютні та відносні) та вимірниками показників для приведення їх до однакового виміру;	- комплексний показник економічної безпеки за кожною з вибраних функціональних складових визначається по-різному: як середньоарифметична (з урахуванням коефіцієнтів вагомості) одиничних показників, як корінь відповідного ступеня з добутку нормалізованих одиничних показників [70], на основі бальних оцінок за кожною функціональною складовою [11, с. 102].	- до переліку складових економічної безпеки немає одностайності, іноді складові просто повторюють функціональні підсистеми управління підприємством; - немає одностайності в переліку показників, що характеризують економічну безпеку підприємства за кожною функціональною складовою; - економічна безпека за вибраними функціональними складовими оцінюється за різними показниками, тому для приведення їх до єдиного вигляду і виконується їхня нормалізація за вибраною шкалою;
За функціональними складовими економічної безпеки	Козаченко Г.В., Потурелов Ю.С. [163]			

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
<p>Експертний підхід</p>	<p>Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. [163]</p>	<p>- визначення комплексних показників економічної безпеки за кожною з вибраних функціональних складових</p>	<p>- застосовується в аналізі об'єктів (процесів, явищ), оцінки яких не піддаються формалізації, та, відповідно, однозначній інтерпретації; - методи використовують-ся там, де можливість застосування оцінних показників обмежена;</p>	<p>- немає не лише одностайності думок, але й будь-яких критеріїв та ознак для виділення вагомості одиничних показників; - визначення вагових коефіцієнтів має суб'єктивний характер, тобто залежить від думки експертів, що беруть участь в оцінюванні економічної безпеки підприємства. - широкого застосування не знайшли; - відсутність достовірної інформації про стан об'єкта, його функціонування та результати функціонування або неповнота інформації також сприяють зверненням до експертного оцінювання; - обмеження використання оцінних показників, відсутності експертів з економічної безпеки через остаточну невизначеність цього явища у діяльності підприємства; - недостатня кваліфікація спеціалістів, суб'єктивізм при прийнятті рішень, можливий вплив одного спеціаліста на решту членів групи, неякісно підготовлені запитання для опитування; - умови діяльності підприємств дуже швидко змінюються, тоді як основною умовою експертного оцінювання (будь-чого) є відносна стабільність об'єкта, що оцінюється; - висновки експертів щодо оцінок економічної безпеки підприємства та оцінок загроз діяльності підприємства базуються певним чином на динаміці таких оцінок у попередніх періодах</p>

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
Матричний підхід	Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. [163]	<p>Використовуються алгоритмізовані методи, які базуються на логічних послідах та висновках (матриці ВСГ, багатокритеріальні матриці – матриця McKinsey, матриця Shell, матриця Г. Дея, матриця Д. Мониссона, матриця Мак Нейма, матриця Хекса-Меджлафа)</p> <p>Матриці поділяються на чотири групи: 3 чотирьох, дев'яти, шістнадцяти і більше шістнадцяти клітинок. Чим більше клітинок містить матриця, тим вона складніша та інформативніша. У сучасному матричному аналізі за характером інформації матриці поділяються на кількісні та змістові [76, с. 363-365].</p> <p>Для використання матричного методу необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вибрати види матриць; - розробити правила побудови матриць; - визначити перелік реальних загроз, які мають значний вплив на економічну безпеку підприємства; - визначити перелік реальних захисних інструментів (способів), які може застосувати підприємство; - вибрати (або розробити) методи узагальнення результатів матричного аналізу, виконаного з використанням окремих видів матриць. 	<p>- є доволі зручним і відносно нескладним у використанні, забезпечує отримання швидкого результату без великих витрат, дозволяє отримати хоча і загальну, але доволі точну оцінку ситуації, чим і пояснюється його поширення в управлінні, зокрема, у стратегічному плануванні та маркетингу;</p> <p>- застосування цих методів дає хороші результати, коли процеси складно піддаються моделюванню, або показники є слабкоформалізованими чи взагалі не підлягають формалізації;</p> <p>- дозволяють підходити до аналізу найбільш системно, упорядковуючи як складові елементи системи, так і взаємозв'язки між ними;</p> <p>- зв'язки і елементи можуть розглядатися у статичній або динамічній [19, с. 263];</p>	- результати дослідження обмежені даними показниками звітності
Вузькофункціональний підхід	Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С. [163]	<p>Переважає дослідження фінансових показників офіційної звітності підприємства</p>	<p>- простий у застосуванні, легко знайти дані для проведення дослідження</p>	- результати дослідження обмежені даними показниками звітності

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5
<p>Підхід на основі теорії економічних ризиків</p>	<p>Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. [49]</p>	<p>Базується на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки на основі методів експертних оцінок;</p>	<p>Не визначили</p>	<p>Не визначили</p>
<p>Оцінки управління ризиками</p>	<p>Клопов І.О. [155]</p>	<p>Визначення різних загроз підприємству та розрахунок збитку, який порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна</p>	<p>- прогнозування, врахування та упередження ризиків зовнішнього та внутрішнього середовищ</p>	<p>- дешо вужчий, ніж інші підходи</p>
<p>Оцінки управління ризиками</p>	<p>Шило Ж.С. [476, с. 27]</p>	<p>Варто використовувати при діагностиці загроз економічній безпеці підприємства</p>	<p>- дозволяє визначити рівень ризику як ймовірності небезпеки діяльності підприємства.</p>	<p>- не приділяється належна увага оцінці економічної ефективності діяльності підприємства та використанню ним ресурсного забезпечення як передумов його економічної безпеки</p>
<p>Бухгалтерський</p>	<p>Пірягінська І.В. [372]</p>	<p>Передбачає використання критеріїв, що розраховуються на основі інформації бухгалтерського та управлінського обліку, полягає у можливості використання при розрахунках фактичної інформації про господарську діяльність підприємства</p>	<p>- доцільність застосування, дозволяє позбутися недоліків визначення цього рівня за допомогою методів експертної оцінки</p>	<p>- процес ідентифікації та вимірювання необхідних даних характеризується складністю, довготривалістю та вимагає обробки значних масивів інформації</p>
<p>Економіко-математичного моделювання</p>	<p>Пірягінська І.В. [372]</p>	<p>На основі функціональної залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності підприємства</p>	<p>- відрізняється простотою інтерпретації отриманих результатів оцінки</p>	<p>- складність формування системи оціночних показників; неточність алгоритму розрахунку пов'язана з невизначеністю видів локальних функцій</p>
<p>Економіко-математичного моделювання</p>	<p>Капігула С.В. [140]</p>	<p>Узагальнена формула розрахунку економічної безпеки підприємства є доволі простою</p>	<p>- перелік складових, які входять до розрахункової формули того чи іншого з показників</p>	<p>- при розрахунку окремих показників виникають проблеми, оскільки для визначення функцій, що встановлюють залежність за показниками слід проводити ґрунтовні дослідження</p>

Продовження табл. М1

1	2	3	4	5
Імовірність банкрутства підприємства	Шило Ж.С. [476, с. 28]	Доцільно використовувати для підприємств, які перебувають у передкризовому стані	- дозволяє оцінити ймовірність банкрутства як основного індикатора безпеки - при виявленні передумов зниження інтегрального показника фінансової складової економічної безпеки підприємства першочерговим завданням є проведення аналізу ймовірності банкрутства досліджуваного підприємства за декількома альтернативними методами	- не враховує окремі складові економічної безпеки, а також тривалість перебування підприємства у передбанкрутному стані - розглянуті моделі оцінки ймовірності банкрутства підприємства адаптовані, в основному, під діяльність закордонних підприємств. При оцінюванні ймовірності банкрутства необхідно враховувати галузеві особливості. Тому пропонується перейти від інтегральних показників, розрахованих за певною моделлю, до спеціального коефіцієнта можливості банкрутства
Оцінки вартості підприємства з використанням дохідного підходу	Шило Ж.С. [476, с. 28]	Доцільно застосувати при здійсненні операцій купівлі-продажу підприємства, бізнесу, акцій	- забезпечує постійний моніторинг стану безпеки з урахуванням пласкостроможності та ризику діяльності	- має непрямою характер зв'язку між зміною ринкової вартості підприємства та рівнем його економічної безпеки

Джерело: згруповано автором на основі [11; 14; 19; 35; 37; 49; 59; 71; 76; 89; 93; 118; 125; 129; 130; 135; 140; 143; 155-156; 163-164; 173; 185; 322; 357; 360; 372; 382; 401; 413; 430; 436; 483; 486]

Додаток Н

Таблиця Н.1

Методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Автор	Показник	Формула	Значення показників формул
1	2	3	4
Халіна В.Ю. [450]	1. Рівень фінансової складової економічної безпеки визначається за формулою:	$K_{фін} = \frac{t_{повр} \times t_{обз} \times t_{окз} \times t_p \times t_{повр}}{t_{фін}}$	де $t_{авт}$ – темп зміни коефіцієнта автономії; $t_{фін}$ – темп зміни коефіцієнта фінансування; $t_{обз}$ – темп зміни коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості; $t_{окз}$ – темп зміни коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості; t_p – темп зміни рентабельності діяльності; $t_{повр}$ – темп зміни коефіцієнта покриття.
	2. Рівень техніко-технологічної складової визначається за формулою:	$K_{тн} = \frac{t_{авт} \times t_{фос} \times t_{інт}}{t_{тн}}$	де $t_{авт}$ – темп зміни коефіцієнта виробничої потужності; $t_{фос}$ – темп зміни фондівдачі; $t_{інт}$ – темп зміни коефіцієнта інтенсивного використання обладнання; $t_{тн}$ – темп зміни коефіцієнта зносу.
	3. Рівень інтелектуально-кадрової складової визначається за формулою:	$K_{ік} = \frac{t_n \times t_{фос} \times t_{ра} \times t_{кад}}{t_{ік}}$	де t_n – темп зміни продуктивності праці; $t_{фос}$ – темп зміни фондоозброєності праці; $t_{ра}$ – темп зміни коефіцієнта раціоналізаторської активності; $t_{кад}$ – темп зміни коефіцієнта співвідношення висококваліфікованих та кваліфікованих працівників; $t_{ік}$ – темп зміни коефіцієнта плінності кадрів.
	4. Рівень політико-правової складової визначається за формулою:	$K_{п} = \prod_{i=1}^n x_i$	де P – кількість аналізованих факторів; x_i – значення показника і-ого фактора.

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
	<p>5. Рівень екологічної складової визначається за формулою:</p>	$K_e = \frac{1}{t_{\text{атк}} \times t_{\text{ноб}}}$	<p>де $t_{\text{атк}}$ – темп зміни коефіцієнта перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу;</p> <p>$t_{\text{ноб}}$ – темп зміни коефіцієнта заселеності ареалу шкідливого впливу.</p> <p>Нормативним значенням наведених вище індикаторів рівня складових економічної безпеки є значення ≥ 1, тобто тільки тоді рівень складової економічної безпеки вважається прийнятним.</p>
	<p>6. Узагальнюючий показник рівня економічної безпеки підприємства (R):</p>	$R = K_{\phi} \times K_{\text{тн}} \times K_{\text{ік}} \times K_{\text{тп}} \times K_e$	<p>якщо узагальнюючий показник (R) більше за 1, тоді рівень економічної безпеки підприємства вважається задовільним, а якщо цей показник менше за 1, тоді рівень економічної безпеки є низьким, і тому необхідно визначити, яка із складових економічної безпеки не відповідає нормативу, причини відхилень та негативний вплив на загальний рівень економічної безпеки підприємства</p>
	<p>1. Розрахунок рівня фінансової складової:</p>		
	<p>- надлишок або нестача власних оборотних коштів (ДСОС):</p>	<p>ДСОС = ВОК - З,</p>	<p>де ВОК - наявність власних оборотних коштів; З - запаси.</p>
	<p>- надлишок або нестача власних і довгострокових позикових джерел формування запасів (ДСД):</p>	<p>ДСД = СД - З.</p>	<p>де СД - власні та довгострокові позикові джерела формування запасів.</p>
	<p>- надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів (ДОІ):</p>	<p>ДОІ = ОІ - З.</p>	<p>де ОІ - загальна величина основних джерел формування запасів та витрат.</p>
<p>Нагорна І.І. [344]</p>	<p>2. Розрахунок рівня інтелектуальної складової:</p>		

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
	- коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства ($K_{кв}$):	$K_{кв} = \frac{\sum_{i=1}^n Y}{O}$	де $\sum_{i=1}^n Y$ – сукупна величина кваліфікаційно-освітнього рівня працівників, тобто кількість працівників, що мають вищу та середню освіту; O – загальна кількість працівників підприємства;
	- інтелектуальноозброєність (K_{io}):	$K_{io} = \frac{B_{in}}{O}$	де B_{in} – вартість інтелектуальної власності, до якої можна віднести вартість винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмового найменування, раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау» тощо;
	- норма дохідності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_{δ}):	$K_{\delta} = \frac{D_{in}}{O}$	де D_{in} – дохід, який одержує підприємство від використання інтелектуального потенціалу.
3. Розрахунок рівня безпеки для кадрової складової:			
4. Коефіцієнт плинності кадрів ($K_{п}$):		$K_{п} = \frac{\sum \chi y}{O}$	де χy – кількість працівників, які були звільнені або скорочені за розрахунковий період; O – загальна кількість працівників підприємства.
- коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($K_{в}$):		$K_{в} = \frac{O_{в}}{O}$	де $O_{в}$ – кількість працівників, які за віком фізично старі, застарілі їх знання та кваліфікація.
- фондоозброєність працівників ($\Phi_{о}$):		$\Phi_{о} = \frac{O\Phi}{N}$	де $O\Phi$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів; N – середньооблікова кількість працівників основної діяльності (робітників).
- фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення ($\Phi_{но}$):		$\Phi_{но} = \frac{HO\Phi}{N}$	де $HO\Phi$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів; N – середньооблікова кількість працівників основної діяльності (робітників).
5. Розрахунок рівня техніко-технологічної складової:			

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
- частка продукції підприємства, що перевершує або відповідає кращим світовим аналогам (Кп.прод.); - частка технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам (Кп.т.); - частка продукції, що випускається підприємством, захищена патентами (Кпат.прод.); 6. Розрахунок рівня політико-правової безпеки: - питома вага судових та арбітражних справ у загальній кількості господарських договорів підприємства (Кс.ар.); - частка виграних судових й арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися (Квю); - питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства (Киш); - частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат (Кв.юр.); 7. Розрахунок рівня інформаційної складової: - коефіцієнта повноти - коефіцієнта точності інформації	- кращі світові аналоги всього продукція підприємства - кращі світові аналоги всього технологічне обладнання продукція захищена патентами всього продукція, що випускається підприємством	Вартість продукції підприємства, що перевершує або відповідає кращим світовим аналогам Загальна вартість продукції Вартість технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам Загальна вартість технологічного устаткування Вартість продукції, що випускається підприємством, захищена патентами Загальна вартість продукції	Кількість судових та арбітражних справ Загальна кількість господарських договорів підприємства Кількість виграних судових й арбітражних справ Загальній кількості юридичних справ, що розглядалися Сума одержаних і сплачених штрафних санкцій Загальна сума зобов'язань за господарськими договорами підприємства Сума витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства Загальна сума виробничих витрат
	Розраховується шляхом експертним	Розраховується шляхом експертним	

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
	- коефіцієнта суперечності інформації.	Розраховується експертним шляхом	
8.	Розрахунок рівня інноваційної складової:		де $Ni.n$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускаються підприємством; $Nз.n$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством;
	- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції ($Ki.n$):	$Ki.n = \frac{Ni.n}{Nз.n}$	де ΣB_i – сума витрат на інновації; ΣB_n – загальна сума витрат на виробництво та реалізацію продукції.
	- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($Ki.nid$):	$Ki.nid = \frac{\Sigma B_i}{\Sigma B_n}$	
9.	Розрахунок рівня силової складової:		
	- частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат ($Kв.ох$):	$\frac{\text{витрати на охорону підприємства}}{\text{загальні виробничі витрати}}$	Витрати на охорону підприємства Загальна сума виробничих витрат
	- забезпеченість працівників підприємства службою охорони ($Kсб$):	$\frac{\text{кількість працівників підприємства}}{\text{кількість працівників охорони}}$	Загальна кількість працівників підприємства Кількість служби охорони
10.	Розрахунок рівня ретроспективної складової:		
	- середній показник рентабельності i -го ресурсу підприємства:	$\bar{X}_i = \sqrt[m]{X_i^1 \times X_i^2 \times \dots \times X_i^m}$	де \bar{X}_i – середній показник рентабельності i -го ресурсу підприємства (виробництва, продукції, продажів, праці, необоротних активів, інновацій); m – номер року в аналізі;
	- комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства:	$\Sigma X_{\text{компл.}} = \sqrt[n]{\sum_{i=1}^n \left(1 - \frac{\bar{X}_i}{X_{\text{max}}}\right)^2}$	де $\Sigma X_{\text{компл.}}$ – комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства; X_{max} – середньостатистичний показник по промисловій галузі.

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
Шлемко В. Т. [478]	Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства на підставі зіставлення значень індикаторів — граничних та фактичних	$x_i = \frac{P_{if}}{P_{in}}^b$	де P_{if} , P_{in} — відповідно фактичні та нормативні значення досліджуваного показника; b — показник ступеня. Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки проводиться графічним методом, що дозволяє виділити зону нормального рівня безпеки, зону критичного рівня та передкризову зону. Критичні значення вихідних показників визначаються, виходячи з умови мінімально припустимого рівня безпеки, подолання якого означало б перехід підприємства в економічно небезпечну зону.
Козаченко Г. В., Пономарьова В. П. [164, с. 165], Ілляшенко О.В. [133, с. 359].	Пропонується визначати рівень економічної безпеки підприємства на основі бруто-інвестицій за формулою: До складу бруто-інвестицій зараховують реінвестований прибуток поточного та майбутнього періодів, реінвестовані накопичення минулих років, амортизаційні відрахування.	$P_{ЕБП} = \frac{БІ'}{І'_{ЕБП}}$	де $БІ'$ — бруто-інвестиції підприємства в році t , грош. од.; $І'_{ЕБП}$ — інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його фінансово-економічної безпеки, грош. од. За проведеними розрахунками пропонується виділити такі рівні фінансово-економічної безпеки підприємств: до 0,05 — підтримуючий; 0,06–0,1 — мінімальний; 0,11–0,19 — дуже низький; 0,2–0,29 — низький; 0,3–0,49 — середній; 0,5–0,7 — високий; вище за 0,7 — дуже високий. Розрахований показник коливається в межах від 0 до 1, причому 0 — найнижчий рівень економічної безпеки підприємства.
Пілова Д.П. [371]	Рівень економічної безпеки підприємства ($ЕБП$), який відображає його здатність досягати поставленої мети в умовах мікро- та макросередовищ, що склалися в цей період	$ЕБП = 1 + \frac{ЧП_{ф} - ЧП_{р}}{ЧП_{р}}$	де $ЧП_{ф}, З_{ф}$ - фактичний рівень відповідно чистого прибутку та збитку підприємства за звітний період, грн.; $ЧП_{р}$ — раціональний рівень чистого прибутку, розрахований на звітний період згідно з природними, технічними, технологічними та організаційно-економічними умовами, що склалися, грн.; $З_{р}$ — рівень збитків, що є граничними для підприємства, грн.

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
Олейніков Є.О. [360]	Розрахунок сукупного критерію економічної безпеки підприємства проводиться на основі формули	$СККБ = \sum_j^n K_j d_j$	де K_j – значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства; d_j – питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки підприємства
Яременко О.Ф. [492]	Інтегральний показник економічної безпеки машинобудівного підприємства в цілому пропонується розраховувати за формулою	$I_{\text{заг}} = \sum_j b_j I_{1j}$	де b_j – ваговий коефіцієнт складової економічної безпеки машинобудівного підприємства, який визначається експертним методом; I_j – узагальнений показник за структурним елементом складової економічної безпеки машинобудівного підприємства.
Ільшенко С. [127, с.16-22]	Інтегральний показник рівня економічної безпеки підприємства визначається таким чином:	$Q = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n S_{ij} K_i^z K_{ij}^z K_j^y$	де S_{ij} – індекс j-го показника в i-тій групі; K_i^z – коефіцієнт значущості i-тої групи показників; K_{ij}^z – коефіцієнт j-го показника в i-тій групі; K_j^y – коефіцієнт узгодження кількості показників для i-тої груп
Євдокімов Ф., Мізіна О., Бородіна О. [104, с.6]	Пропонується визначати рівень економічної безпеки підприємства на основі бальних оцінок, коли в основі визначення рівня безпеки лежать граничні значення показників та їх рейтинг. Якщо значення показника є вищим від нормативного, йому присвоюють перший клас; нижче від нормативного, але вище за критичне – другий; нижче від критичного – третій. Рейтинг показника визначається залежно від мети дослідження і важливості показника для обраного напряму дослідження:	$B = \sum_{i=1}^n P_i \times K_i$	де B – сума балів; P_i – рейтинг i-го показника, $i = 1, n$; K_i – клас i-го показника.

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
<p>Міщенко С. [332, с.106-129]</p>	<p>Розраховується інтегральний показник економічної безпеки відповідно до ринкової вартості та економічної захищеності його капіталу:</p>	$ВП = V_{БЛП} \times K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4$	<p>ВП – оціночна вартість підприємства з позиції економічної захищеності його капіталу, грн; $V_{БЛП}$ – скоригована середньорічна вартість майна підприємства, грн; K_1 – темп зміни чистих активів; K_2 – темп зміни рівня капіталізації прибутку (за цей показник пропонується використовувати чистий прибуток або прибуток до оподаткування, або величину грошового потоку), який спрямовується на розвиток бізнесу здійсненням інвестиційної діяльності; K_3 – темп зміни рівня ризику функціонування підприємства; K_4 – темп зміни показника ліквідності балансу.</p>
<p>Гришко Н.Є. [80, с.67]</p>	<p>Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства використовується інтегральна модель оцінки рівня економічної безпеки підприємства за функціональними складовими (нерівнозначними у визначеній сукупності), яка базується на постулаті виділення функціональних складових у системі оцінювання економічної безпеки та процедури нормування (стандартизації) вибраних показників, за формулою:</p>	$I = b_j \left(\frac{{}^1Y + \dots + {}^jY}{n_j} \right) + \dots + b_k \left(\frac{{}^kY + \dots + {}^kY}{n_k} \right)$	<p>де jY - нормований і-й показник в j – й сукупності; n_j - кількість показників в j – й групі; k - кількість груп показників; b_j - вага j – й групи показників у балах (частках одиниці).</p>
<p>Покропивний С. [382]</p>	<p>Методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника (I), що визначається за формулою:</p>	$I = \sum_{j=1}^n \lambda_j \times R_j$ $R_j = \frac{C3_j}{3_j}$	<p>де λ_j - коефіцієнт, що відображає значущість функціонального складника економічної безпеки; R_j - величина часткового критерія за і-тим функціональним складником;</p>

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
<p>Значення функціональних критеріїв визначаються на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства та суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з його попередженням.</p>	<p>Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства (Рєб) використовують функціональну залежність, яка базується на локальних функціях залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств ($f(x_1)$, $f(x_2), \dots, f(x_n)$) та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника (a_1, a_2, \dots, a_i):</p>	<p>Рєб = $a_1 \times f(x_1) + a_2 \times f(x_2) + \dots + a_i \times f(x_n)$,</p>	<p>n - кількість функціональних складників економічної безпеки підприємства. де S_3 - сукупний збиток за i-тим функціональним складником економічної безпеки, грн; Z_i - сумарні витрати на реалізацію заходів щодо запобігання збитку за i-тим функціональним складником економічної безпеки, грн.</p>
<p>Ковальов Д., Плетникова І. [160]</p>	<p>Вплив усіх внутрішніх і зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємства проявляється у зміні показників, що характеризують його діяльність. Тобто економічна безпека підприємства Рєк. б. постає як функція від багатьох змінних:</p>	<p>де x_1, x_2, \dots, x_n - базові показники діяльності підприємства; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ - функції залежності соціально-економічної безпеки від заданих показників діяльності підприємства; b_1, b_2, \dots, b_n - питома вага пріоритетності кожного показника для соціально-економічної безпеки ($\sum b_i = 1$); n - кількість показників.</p>	<p>Таким чином, щоб отримати функцію соціально-економічної безпеки підприємства, пропонується спершу розглянути залежність безпеки від одного показника $f(x_1)$ за усіх інших рівних умов. Значення показника соціально-економічної</p>

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
Плетникова І.Л. [374]	Рівень економічної безпеки підприємства:	$P_{ЕБП} = \sum_{i=1}^n a_i f(x_i)$	<p>безпеки підприємства повинне бути розташованим у Декартовій системі координат: на осі абсцис лежить значення аргументу, на осі ординат лежить значення функції. Над абсцисою X розташовано ділянку соціально-економічної безпеки з межовими значеннями, максимум її рівня становить 1.</p> <p>У реальності не може існувати абсолютної захищеності (або абсолютної незахищеності), тому економічна безпека як функція ніколи не досягатиме максимального чи мінімального значення, постійно наближаючись до максимуму. Графік функції перетинає абсцису в критичній точці. Це граничне значення між площинами економічної безпеки та безпеки і в цій точці значення соціально-економічної безпеки дорівнює 0</p>
Лабунська С.В. [186]	Економічна безпека підприємства має бути визначена як комплексна категорія, що містить декілька різновидів для певного підприємства у різні часові проміжки частин. Загальне категоріальне розуміння економічної безпеки підприємства (ES_0) може бути описано функціоналом:	$ES = F\{a_0 \times S_0; a_1 \times S_1; a_2 \times S_2;\}$	<p>де x_1, x_2, \dots, x_n - основні показники діяльності підприємства; a_1, a_2, \dots, a_n - питомі ваги значущості кожного показника для забезпечення економічної безпеки підприємства; n - кількість показників</p>
			<p>де a_0, a_1, a_2 - коефіцієнти значущості для підприємства складових економічної безпеки в певний момент дослідження стала складова (S_0) - такий стан ресурсного потенціалу підприємства, який склався за результатами функціонування підприємства та дії загроз його діяльності у попередньому періоді і який визначає його фінансово-економічні можливості щодо реалізації своєї стратегічної мети у поточному періоді;</p> <p>динамічна складова поточного періоду (S_1) - здатність системи менеджменту здійснювати управління в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх деструктивних чинників;</p> <p>динамічна складова, спрямована на результати діяльності у майбутньому періоді (S_2) - сукупність дій у рамках існуючої системи менеджменту (чи побудова нової її архітектури), яка здатна не тільки адаптувати діяльність підприємств до дії всіх типів подразників, але й активно впливати на формування сприятливих умов функціонування останнього у майбутніх періодах.</p>

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
	Рівень правової безпеки:	$P_{пб} = \frac{\sum B_{пб}}{\sum B_e}$	де $B_{пб}$ - загальна сума витрат підприємства від порушення правових норм; B_e - загальна сума відвернених юридичною службою витрат.
	Коефіцієнт сировинної безпеки	$K_{сб} = \frac{\sum_{i=1}^n B_{c_i} \times (T_{c_i} \times C_{c_i})}{\sum_{i=1}^n B_{c_i}}$	де B_{c_i} - питома вага витрат на i -й вид сировинного ресурсу в загальному обсязі витрат підприємства на сировинні ресурси у вартісному вираженні; T_{c_i} - темпи зміни питомої витрати i -го виду сировинного ресурсу в натуральному вираженні; C_{c_i} - індекс цін на i -тий вид сировинного ресурсу; n - кількість видів сировинних ресурсів, що використовуються на підприємстві.
Ілляшенко О.В. [133, с. 358-360]	Коефіцієнт енергетичної безпеки	$K_{еб} = \frac{\sum_{i=1}^n B_{e_i} \times (T_{e_i} \times C_{e_i})}{\sum_{i=1}^n B_{e_i}}$	де B_{e_i} - питома вага витрат на i -й вид енергоносія в загальному обсязі витрат підприємства на сировинні ресурси у вартісному вираженні; T_{e_i} - темпи зміни питомої витрати i -го виду енергетичного ресурсу; C_{e_i} - індекс цін на i -тий вид енергетичного ресурсу; n - кількість видів енергетичних ресурсів, що використовуються на підприємстві.
	Поріг інноваційної безпеки	$P_{бі} = \frac{ПВ + ПП_n \times k_{пб} + ФВ + ТК \times k_{пб} + P_{о3} + P_{ак}}{ВМД}$ $= (ПВ + ВК \times H_n \times k_{пб} + (K3_{ф} - K3_n) \times ЛВОЗ + (ЧВ - ЧВ_{пб}) \times (ОА_{пб} - ПЗ_{пб}) + ЧВ_{пб}) + ((ЧВ - ЗВ) + ЧВ)$	де $P_{о3}$ - вартість реінвестицій в основні засоби; $P_{ак}$ - вартість реінвестицій в обігові кошти; $K3_{ф}$ - фактичне значення коефіцієнта зносу основних засобів; $K3_n$ - плановане значення коефіцієнта зносу; $ПВОЗ$ - первісна вартість основних засобів; $ЧВ_{пб}$ - чиста виручка від реалізації за попередній період; $ОА_{пб}$ - обсяг оборотних активів за попередній період; $ПЗ_{пб}$ - поточні зобов'язання попереднього періоду

Джерело: згруповано автором на підставі джерел [30; 47; 80; 104; 114; 127; 133; 160; 164; 198; 332; 334; 344; 360; 371; 374; 382; 450; 466; 478; 492]

Додаток О

Таблиця О.1

Методики оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

Автор	Показник	Формула	Значення показників формул
1	2	3	4
Горячева К. С. [73]	1. Рівень безпеки за бюджетною складовою Ібж можна оцінити такими показниками:		
	1) часткою податків і зборів, які сплачуються з прибутку підприємства у сумі прибутку – Кп.з;	$Кп.з = (Пр - ПЗ) \div Пр,$	де Пр – прибуток підприємства; ПЗ – сума сплачених з прибутку податків і зборів. Тоді (Пр – ПЗ) – це чистий прибуток підприємства. Цей коефіцієнт при зменшенні ПЗ наближається до 1.
	2) часткою бюджетних кредитів (бюджетного фінансування) у сумі оборотних коштів (власних і позикових) – Кб.к;	$Кб.к = (ОК - БК) \div ОК,$	де ОК – сума оборотних коштів (власних і позикових); БК – величина бюджетних кредитів (бюджетного фінансування). Коефіцієнт Кб.к за умови зменшення величини бюджетних кредитів (бюджетного фінансування) наближається до 1.
3) відношенням кредиторської заборгованості бюджету за податками та зборами – Кз.б.	$Кз.б = (ОК - ЗБ) \div ОК,$	де ЗБ – величина кредиторської заборгованості бюджету. Коефіцієнт Кз.б за умови зменшення кредиторської заборгованості бюджету теж наближається до 1.	
Математичне виведення загального індикатора Ібж визначається за формулою:	$Ібж = Кп.з \times ап.з + Кб.к \times аб.к + Кз.б \times аз.б.$	Вагові частки кожного з коефіцієнтів можна визначати експертним шляхом з врахуванням їхньої пріоритетності.	

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	<p>2. Рівень безпеки за грошово-кредитною складовою – Ігк можна оцінювати такими показниками:</p> <p>1) часткою короткострокових кредитів (у тому числі в іноземній валюті у перерахунку на національну) у покритті нестачі власних оборотних коштів – Ккр;</p> <p>2) наявність заборгованості із заробітної плати працівникам – Кз.п;</p> <p>3) співвідношенням кредиторської та дебіторської заборгованості (чиста заборгованість) – Кс.к-д.</p>	$K_{кр} = [OK_{п} - (OK_{п} - OK_{кр})] \div (OK_{п} - OK_{в}),$ $K_{з.п} = (FO_{п} - Зз.п) \div FO_{п.л.},$ $K_{с.к-д} = [KЗ - (KЗ - ДЗ)] \div KЗ,$	<p>де ОКп – потреби підприємства в оборотних коштах для здійснення операційної діяльності;</p> <p>ОКкр – сума короткострокових кредитів, узятих для поповнення оборотних коштів для здійснення операційної діяльності;</p> <p>ОКв – наявність власних оборотних коштів.</p> <p>де Фо.п – фонд оплати праці;</p> <p>Зз.п – заборгованість по заробітній платі.</p> <p>де КЗ – обсяг кредиторської заборгованості;</p> <p>ДЗ – обсяг дебіторської заборгованості. Цей індикатор показує рівень непокриття кредиторської заборгованості підприємства дебіторською.</p> <p>< ДЗ коефіцієнт Кс.к-д вважається рівним 1.</p> <p>Відповідно до чинної фінансової звітності до кредиторської заборгованості належать такі види: за товари, роботи, послуги за чистою реалізаційною вартістю, за векселями, з бюджету, із внутрішніх розрахунків, із страхування, з оплати праці, інша кредиторська заборгованість.</p> <p>До дебіторської заборгованості належать такі види заборгованості: за товари, роботи, послуги за чистою реалізаційною вартістю, за векселями, з бюджету, із внутрішніх розрахунків, інша дебіторська заборгованість. Звітність за вказаною статистичною формою надає можливість просто розраховувати коефіцієнт Кс.к-д.</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	Загальний індикатор Ігк визначається за формулою:	$I_{гк} = K_{кр} \times акр + K_{зл} \times азл + K_{с.к-д} \times ас.к-д.$	Вагові частки кожного з коефіцієнтів доцільно визначати з врахуванням їхньої пріоритетності порівняно з експертним
3.	Рівень безпеки за валютною підсистемою Ів можна визначати за такими показниками:		
1)	часткою обсягу продажів за рахунок експортно-імпорتنних операцій у загальному обсязі продажів – Ке-і;	$K_{е-і} = O_{пe-і} \div O_{п},$	де Опе-і – обсяг продажів за експортно-імпортними операціями; ОП – загальний обсяг продажів.
2)	співвідношенням кредиторської та дебіторської заборгованості за експортно-імпортними операціями Кк.д.е-і.	$K_{к.д.е-і} = [K_{зe-і} - (K_{зe-і} - D_{зe-і})] \div K_{зe-і},$	де КЗе-і – обсяг кредиторської заборгованості за експортно-імпортними операціями; ДЗе-і – обсяг дебіторської заборгованості за експортно-імпортними операціями. Цей індикатор показує рівень непокриття кредиторської заборгованості підприємства дебіторською. Формула має економічний сенс лише за умови, що $K_{зe-і} > D_{зe-і}$ або $= D_{зe-і}$. При $K_{зe-і} < D_{зe-і}$ коефіцієнт Кк.д.е-і дорівнює 1.
Загальний індикатор Ів визначається за формулою:	Ів	$I_{в} = K_{е-і} \times аe-і + K_{к.д.е-і} \times ак.д.е-і.$	Вагові частки кожного з коефіцієнтів можна визначати експертним шляхом з врахуванням їхньої пріоритетності.
4.	Рівень безпеки за банківською складовою Ібн можна визначати співвідношенням обсягів кредитів і депозитів у даного підприємства:	$I_{бн} = D_{п} \div K_{р},$	де Дп – обсяг внесених підприємством у банк депозитів; Кр – загальний обсяг узятих у банку кредитів (коротко- і довгострокових). Якщо $D_{п} > K_{р}$, то значення показника Ібн дорівнює 1.

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	5. Рівень безпеки за інвестиційною складовою I_i можна визначити відношенням капітальних вкладень (інвестицій) до обсягу основного капіталу підприємства:	$I_i = KB \div Ko,$	де KB – капітальні вкладення у розвиток підприємства; Ko – основний капітал.
	6. Рівень безпеки за фондовою підсистемою I_f доцільно розраховувати за формулою:	$I_f = Va \div Ko \times Ka \div Ko,$	де Va – обсяг випущених акцій з метою збільшення основного капіталу; Ka – обсяг придбаних акцій для збільшення основного капіталу.
	7. Рівень безпеки за страховою складовою I_c доцільно визначати такими показниками:		
	1) часткою застрахованого майна в основному капіталі – $K_{c.m.}$;	$K_{c.m.} = Mc \div Ko,$	де Mc – обсяг застрахованого майна.
	2) часткою застрахованого прибутку в загальному прибутку – $K_{c.п.}$;	$K_{c.п.} = Pc \div Pz,$	де Pc – обсяг застрахованого прибутку; Pz – загальний обсяг прибутку.
	3) співвідношенням страхових платежів по страхуванню від нещасних випадків і захворювань до фонду оплати праці – $K_{c.н.}$.	$K_{c.н.} = Bc \div ФОП,$	де Bc – обсяг страхових платежів від нещасних випадків і захворювань; ФОП – фонд оплати праці підприємства.
	Загальний індикатор I_c визначається за формулою:	$I_c = K_{c.m.} \times ac.m. + K_{c.п.} \times ac.п. + K_{c.н.} \times ac.н.$	Вагові частки кожного з коефіцієнтів можна визначати з врахуванням їхньої пріоритетності експертним шляхом.
	Інтегральний показник фінансової безпеки підприємства розраховується за формулою:	$I_{фбп} = I_{бж} \times I_{вж} + I_{гк} \cdot I_{гк} + I_{в} \times I_{в} + I_{бн} \times I_{бн} + I_i \times I_i + I_f \times I_f + I_c \times I_c,$	де $I_{бж}$, $I_{вж}$, $I_{гк}$, $I_{в}$, $I_{бн}$, I_i , I_f , I_c – вагові коефіцієнти відповідно бюджетної, грошово-кредитної, валютної, банківської, інвестиційної, фондової і страхової складових фінансової безпеки підприємства. Їхня сума повинна дорівнювати 1. На конкретних підприємствах у той чи інший час можуть бути «включені» до фінансової діяльності не всі вищенаведені функціональні підсистеми або їхні частки. У такому разі індикатор по цій складовій або її частці буде дорівнювати 0.

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	<p>Для оперативних цілей здійснення моніторингу стану фінансової безпеки підприємства (щоденного, тижневого, декадного аналізу) доцільно ввести і використовувати таке поняття, як діапазон (оперативний резерв) фінансової безпеки. Розраховується за формулою:</p>	$Pф.б = (ОПп - ОПт.бз) \div ОПп,$	<p>де ОПп – прогнозований обсяг продажів; ОПт.бз – обсяг продажів, який відповідає точці беззбитковості.</p>
<p>Кужель М.О., Маковська О.О. [178]</p>	<p>Як критерій ефективності механізму забезпечення фінансової безпеки корпорації пропонується використовувати умову максимізації часткового функціонального критерію рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки:</p>	$ЧФК_{фок} = \frac{Y_1}{P+Y_2} \rightarrow \max$	<p>де $ЧФК_{фок}$ - частковий функціональний критерій рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки корпорації; Y_1 - сукупний збиток, якого вдалося запобігти, за фінансово складово економічної безпеки корпорації; Y_2 - загальний збиток, який був завданий, за фінансово складово економічної безпеки корпорації; P - загальні витрати на реалізацію заходів щодо запобігання збиткам за фінансово складово економічної безпеки в аналізованому періоді.</p>
<p>Мойсєнко І.П., Демчишин М.Я. [337, с. 251–263], Ареф'єв В.О. [7, с. 110–112], Чаговец Л.О. [458, с. 185–189], [457, с. 177–186]</p>	<p>Економіко-математичний підхід для оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання ($P_{фос}$), який передбачає використання такої функціональної залежності:</p>	$P_{фос} = a_1 \times (x_1) + a_2 \times (x_2) + \dots + a_n \times (x_n),$	<p>де x_1, x_2, x_n – показники діяльності суб'єктів господарювання; $(x_1), (x_2), \dots, (x_n)$ – локальні функції залежності рівня фінансово-економічної безпеки від відповідних показників діяльності суб'єктів господарювання; a_1, a_2, \dots, a_n – коефіцієнти, що відображають значущість кожного показника для забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
<p>Кракос Ю.Б. Разгон Р.О. [174], Кузнєцова Т.В., Ткачук Ю.Г. [180, с. 183], Шило Ж.С. [476, с. 22, 25]</p>	<p>Фінансову безпеку підприємства, як комплексну величину, визначають інтегральним показником:</p>	$S_{\text{ФБП}} = S_R + S_{\text{ПФ}} + S_{\text{ДА}} + S_{\text{РС}} + S_{\text{ПІ}},$	<p>де $S_{\text{ФБП}}$ – інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, бали; S_R – комплексний показник оцінки ефективності управління, бали; $S_{\text{ПФ}}$ – комплексний показник оцінки платоспроможності та фінансової стійкості, бали; $S_{\text{ДА}}$ – комплексний показник оцінки ділової активності, бали; $S_{\text{РС}}$ – комплексний показник оцінки ринкової стійкості, бали; $S_{\text{ПІ}}$ – комплексний показник оцінки інвестиційної привабливості, бали. Складові фінансової безпеки ($S_{\text{ФБП}}, S_R, S_{\text{ПФ}}, S_{\text{ДА}}, S_{\text{РС}}, S_{\text{ПІ}}$), тобто комплексні показники пропонують розраховувати методом динамічної рейтингової оцінки</p>
<p>Кракос Ю.Б. Разгон Р.О. [174]</p>	<p>Комплексний показник оцінки за кожною складовою фінансової безпеки підприємства за допомогою рейтингового числа визначається за формулою:</p>	$S = \sum_{i=1}^i \frac{1}{Z \times N_i} \times K_i,$	<p>де S - комплексний показник за кожною складовою ФБП; Z - число показників, використовуваних для оцінки рівня ФБП за кожною складовою; N - нормативний рівень для i-того коефіцієнта; K_i - i-тий коефіцієнт. При повній відповідності значень коефіцієнтів їх нормативним значенням, рейтинг «еталонного підприємства» за кожною складовою ФБП буде дорівнювати 1, а інтегральний показник $S_{\text{ФБП}} - 5$ [174]. Розрахунок комплексного показника для конкретного підприємства за декілька періодів ($S_{\text{ФБП}}, S_{\text{ФБП}}$), здійснюється шляхом підстановки відповідних значень показників у формулу розрахунків інтегрального показника [174].</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	Розрахунок рівня змін (U) фінансового стану підприємства визначається за формулою:	$U = \frac{S_{ФБП}^{звіт}}{S_{ФБП}^{звіт} - S_{ФБП}^{мін}}$	$S_{ФБП}^{звіт}$ - комплексний показник за кожного складовою ФБП у звітному періоді; $S_{ФБП}^{мін}$ - комплексний мінімальний показник за кожною складовою ФБП.
	Оцінка становища (P) підприємства, що аналізується, порівняно з середнім в галузі здійснюється за формулою:	$P = S_{ФБП}^{звіт} - 5$	Позитивне значення P означає, що рівень фінансової безпеки даного підприємства кращий, ніж у середньому по галузі, негативне значення P - означає, що стан гірший [174].
Грицюк Н.А. [79, с. 69], Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [10, с. 99-101], Хомяченкова Н.А. [453, с. 12-16]	Визначення рівня фінансово-економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів господарювання за кожною функціонального складовою:	$ФЕБ = \sum_{i=1}^n k_i d_i,$	де k_i - значення часткових функціональних критеріїв фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання; d_i - питома вага значущості функціональних складових фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, $\sum_{i=1}^n d_i = 1$, n - кількість функціональних складових фінансово-економічної безпеки.
Малик О.В. [199]	Виходячи із набору показників, за якими можна оцінити рівень фінансової безпеки підприємства, нами сформований інтегральний показник оцінки стану фінансової безпеки підприємства. Розрахованим значенням показників оцінки фінансової безпеки підприємства присвоюється відповідна бальна оцінка рівня показника від одного до п'яти, де «1» - критичний, «2» - мінімальний, «3» - достатній, «4» -	$III_{ФБП} = \sum P_{МС} + \sum P_{ЛПз} + \sum P_{ДзКз} + \sum P_{ДА} + \sum P_{ФС} + \sum P_{P}$	де $III_{ФБП}$ - інтегральний показник оцінки стану фінансової безпеки підприємства; $\sum P_{МС}$ - сума оцінок показників майнового стану підприємства; $\sum P_{ЛПз}$ - сума оцінок показників ліквідності та платоспроможності підприємства; $\sum P_{ДзКз}$ - сума оцінок показників дебіторської та кредиторської заборгованостей; $\sum P_{ДА}$ - сума оцінок показників ділової активності підприємства;

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
<p>Вайзер Д.І. [39]</p>	<p>нормативний, «Б» – абсолютний рівень показника. Таким чином, інтегральний показник оцінки фінансової безпеки підприємства формується із суми бальних оцінок коефіцієнтів за кожною групою показників оцінки фінансової безпеки підприємства:</p> <p>Оцінку ефективності формування грошових потоків здійснюють, насамперед, за розрахунком чистого грошового потоку (ЧГ), який характеризується різницею між надходженням (НГ) і витратами (ВГ) грошових коштів у певному інтервальному періоді</p>	<p>ЧГ = НГ-ВГ</p>	<p>$\Sigma П_{ФС}$ – сума оцінок показників фінансової стійкості підприємства; $\Sigma П_{Р}$ – сума оцінок показників рентабельності підприємства.</p> <p>ЧГ – чистий грошовий потік; НГ – надходження грошових коштів у певному інтервальному періоді; ВГ – витрачання грошових коштів у певному інтервальному періоді;</p> <p>Залежно від співвідношення позитивного та негативного грошового потоку величина чистого грошового потоку може бути позитивною (+ЧГ) і негативною (-ЧГ). Позитивна величина чистого грошового потоку свідчить про наявність у підприємства вільного залишку грошових коштів, одержаних від об'єктів господарювання в окремих періодах. У протилежному випадку можна говорити про те, що поточних надходжень недостатньо для здійснення платежів, і підприємству для розрахунків необхідно використовувати залишки грошових коштів минулих періодів, користуватися позиками, або тимчасово збільшувати кредиторську заборгованість, тобто бути неплатоспроможним.</p> <p>РО – рівень окупності грошових витрат; РЗ – рівень завантаження грошових витрат.</p> <p>Формується певна величина чистого грошового потоку, а на і гривню грошових надходжень використовується менше однієї гривні грошових витрат.</p> <p>Якщо рівень показника РО, який дорівнює відношенню НГ та ВГ є меншим за 1, то грошовий потік підприємства вважається окупним</p>
	<p>Оцінку ефективності формування грошових потоків здійснюють, насамперед, за розрахунком чистого грошового потоку (ЧГ), який характеризується різницею між надходженням (НГ) і витратами (ВГ) грошових коштів у певному інтервальному періоді</p>	<p>ЧГ = НГ-ВГ</p>	
	<p>За відношенням позитивного та негативного грошових потоків визначають рівні окупності (РО) і завантаження (РЗ) грошових витрат:</p>	<p>РО = НГ ÷ ВГ, РО < 1</p>	

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	<p>Рівень завантаження грошових витрат повинен бути більшим за 1.0 і показує скільки грошових надходжень формують кожна гривня грошових витрат.</p> <p>Достатність створеного чистого грошового потоку з позицій потреб підприємства (РД) щодо формування приросту активів (ПА), створення резервного капіталу (РК) і виплати дивідендів (ВД) розраховують за формулою:</p>	<p>$R3 = \text{НГ} \div \text{ВГ},$ $R3 > 1$</p> <p>$RД = \text{ЧГ} \div (\text{ПА} + \text{РК} + \text{ВД})$</p> <p>$\text{ГН} = \text{ЧГ} \div \text{ПГ},$ $\text{ГВ} = \text{ЧГ} \div \text{ВГ}$</p> <p>$P'_{fin} = F(X_1, X_2, \dots, X_n)$</p>	<p>Позитивні величини різниці 1,0 — РО і РЗ — 1,0 свідчать, наскільки стабільно підприємство може забезпечити грошові витрати.</p> <p>Якщо показник $RД > 1$, то це свідчить про достатність чистого грошового потоку і, навпаки, якщо < 1, то величина чистого грошового потоку не забезпечує потреби підприємства.</p> <p>Показник доходності грошових надходжень (ГН) показує, яка сума чистого грошового потоку надходить з кожною гривнею позитивного грошового потоку. Рівень доходності грошових витрат (ГВ) свідчить про чисті грошові потоки, що формує кожна гривня негативного грошового потоку підприємства [82].</p> <p>де P'_{fin} - оцінка рівня фінансової безпеки підприємства в момент часу t;</p> <p>X_1, X_2, \dots, X_n - вектори індикаторів фінансової безпеки підприємства на момент часу t;</p> <p>n - кількість груп індикаторів фінансової безпеки підприємства.</p>
<p>Клопов І.О. [155]</p>	<p>У загальному вигляді підмодель комплексної оцінки поточного рівня фінансової безпеки підприємства можна представити як функцію багатьох змінних:</p> <p>Для застосування моделі оцінки фінансової безпеки підприємства, необхідно використати підмодель оцінки кожної з груп індикаторів. Підмодель оцінки ліквідності підприємства має вигляд:</p>	<p>$f_1(IL) = \bar{l} \cdot \bar{IL} = \frac{\sum_{i=1}^n l_i IL_i}{\max_i f_1(IL)}$</p> <p>$\sum_{i=1}^n l_i = 1, l_i \neq 0$</p>	<p>де l - вектор-стовпець питомих ваг значущості показників групи індикаторів ліквідності;</p> <p>$l = (l_1, \dots, l_n), n = 1,3;$</p> <p>$IL$ - вектор-стовпець показників групи індикаторів ліквідності. $IL = (IL_1, \dots, IL_n), n = 1,3;$</p> <p>$\max f_1(IL)$ - максимальне значення оцінки ліквідності підприємства за весь період часу, що досліджується.</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	<p>Підмодель оцінки фінансової стійкості підприємства має вигляд:</p>	$f_2(IF) = s \cdot \bar{IF} = \frac{\sum_{i=1}^n s_i IF_i}{\max_i f_2(IF)}$ $\sum_{i=1}^n s_i = 1, s_i \neq 0$	<p>де s - вектор-стовпець питомих ваг значущості показників групи індикаторів ліквідності. $s = (s_1, \dots, s_n), n = 1, 4;$ IF - вектор-стовпець показників групи індикаторів ліквідності. $IF = (IF_1, \dots, IF_n), n = 1, 4;$ $\max f_2(IF)$ - максимальне значення оцінки фінансової стійкості підприємства за весь період часу, що досліджується</p>
	<p>Підмодель оцінки надійності підприємства має вигляд:</p>	$f_3(IN) = h \cdot \bar{IN} = \frac{\sum_{i=1}^n h_i IN_i}{\max_i f_3(IN)}$ $\sum_{i=1}^n h_i = 1, h_i \neq 0$	<p>де h - вектор-стовпець питомих ваг значущості показників групи індикаторів ліквідності. $h = (h_1, \dots, h_n), n = 1, 5;$ IN - вектор-стовпець показників групи індикаторів ліквідності. $IN = (IN_1, \dots, IN_n), n = 1, 5;$ $\max f_3(IN)$ - максимальне значення оцінки ліквідності підприємства за весь період часу, що досліджується.</p>
	<p>Підмодель оцінки рентабельності підприємства має вигляд:</p>	$f_4(IR) = r \cdot \bar{IR} = \frac{\sum_{i=1}^n r_i IR_i}{\max_i f_4(IR)}$ $\sum_{i=1}^n r_i = 1, r_i \neq 0$	<p>де r - вектор-стовпець питомих ваг значущості показників групи індикаторів рентабельності. $r = (r_1, \dots, r_n), r = 1, 3;$ IR - вектор-стовпець показників групи індикаторів рентабельності. $IR = (IR_1, \dots, IR_n), n = 1, 3;$ $\max f_4(IR)$ - максимальне значення оцінки рентабельності підприємства за весь період часу, що досліджується.</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
<p>Воробйов Ю.М., Воробйова О.І., Блажевич О.Г.. [56]</p>	<p>модель оцінки фінансової безпеки підприємства представлено так:</p>	$P'_{fin} = \sum_{i=1}^n a_i f_i(X), \sum_{i=1}^n a_i = 1, a_i \neq 0$ $KD_{чгп} = \frac{чгп}{\Delta TMC + \Delta Z + BOB_{зк} + ПКЗ + BB_{зк}}$	<p>де P'_{fin} - оцінка рівня фінансової безпеки підприємства на момент часу t; a_i - питома вага значущості i-ї локальної функції залежності в розрахунку оцінки фінансової безпеки підприємства; $f_i(X)$ - локальні функції залежності фінансової безпеки підприємства від індикаторів фінансового стану $i \in [1,4]$ підприємства. X - вектор-стовпець нормованих показників фінансового стану підприємства на момент часу t. де $KD_{чгп}$ - коефіцієнт достатності чистого грошового потоку; $чгп$ - чистий грошовий потік, млн. грн.; ΔTMC - приріст товарно-матеріальних цінностей, млн. грн.; ΔZ - приріст дебіторської заборгованості, млн. грн.; $BOB_{зк}$ - виплати основного боргу за позиками і кредитами, млн. грн.; $BB_{зк}$ - погашення кредиторської заборгованості, млн. грн.; $BBЗК$ - виплати відсотків за позиками і кредитами, млн. грн.</p> <p>де $PФБ_{вн}$ - рівень фінансової безпеки підприємства (дорівнює 1 або 100%); x_i - граничне значення показника оцінки фінансової безпеки підприємства; f_i - вагове значення i-го показника оцінки фінансової безпеки. У сукупності вагові коефіцієнти не можуть перевищувати 1 або 100 відсотків; n - кількість показників, за якими оцінюється фінансова безпека підприємства.</p>
	<p>Рівень фінансової безпеки підприємства за грошовим потоком найточніше може показати коефіцієнт достатності чистого грошового потоку за умови, що середній термін між вихідним і вхідним потоком не перевищує один місяць. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку пропонується розраховувати за такою формулою:</p>	$PФБ_{вн} = \sum_{i=1}^n f_i \cdot x_i$	

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
<p>Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В. [42], Кулиняк І.Я. [182], Шило Ж.С. [476, с. 22-23]</p>	<p>Рівень фінансової безпеки можна оцінювати на основі визначення відстані інтегрального показника оцінювання рівня фінансової безпеки від еталонного [99, с. 179]:</p>	$d(A_i, A_0) = \sqrt{\sum_{j=1}^n (x_{ij} - x_{0j})^2}, \quad i \in m,$	<p>де $d(A_i, A_0)$ – інтегральна міра відстані рівня фінансового стану і-го підприємства від еталонного; x_{ij} – значення j-го показника для і-го підприємства; x_{0j} – нормативне значення показника; m – кількість підприємств</p>
<p>Шахова Т. Ю., Антоненко В. М. [470]</p>	<p>В якості критерію фінансової безпеки запропонована методика, яка визначає інтегральний рівень фінансової безпеки. Загальна ідея цього методу полягає в тому, що рівень фінансової безпеки підприємства $P_{ф.б}$ являє собою функцію багатьох змінних – показників діяльності підприємства, він розраховується за формулою:</p>	$P_{ф.б} = F(X_i) = \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2) + \dots + \alpha_i f(x_i),$ $F(x) = -1 + e^{-\lambda(x-x_{кр})},$ $\lambda = \ln \alpha : x_{кр}.$	<p>де x_1, x_2, \dots, x_i - основні показники діяльності підприємства; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_i)$ - локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства; $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_i$ - питома вага значущості кожного показника для економічної безпеки підприємства; i- кількість показників; $F(x)$ - функція, що описує залежність рівня фінансової безпеки від показника діяльності підприємства.</p>
<p>Портнова Г. О., Антоненко В. М. [386], Гніп Н.О., Юхно П.В. [68]</p>	<p>Для оцінки рівня фінансової безпеки може застосовуватися експрес-оцінка із застосуванням графічного підходу. При його використанні нормальні значення індикаторів обмежують зону нормального рівня безпеки підприємства, критичні – зону критичного рівня, критичні плюс дельта – передкризову зону [90, с. 351]. Нормування варто проводити стосовно нормального значення показника:</p>	$x_i = \left(\frac{P_{иф}}{P_{ін}} \right)^b$	<p>де $P_{иф}, P_{ін}$ – відповідно фактичне і нормального значення і-го показника; b – показник ступеня (для показника типу «мінімум» дорівнює 1, для показника типу «максимум» дорівнює -1).</p>

Продовження табл. О.1

1	2	3	4
	<p>Нормоване значення критичного показника визначається:</p>	$x_{iкр} = \left(\frac{P_{iкр}}{P_{ін}} \right)^b$	<p>де $P_{iкр}$ – критичне значення вихідних показників. Таким чином, у якості індикаторів рівня фінансової безпеки підприємства можуть виступати нормовані значення показників, розраховані на базі нормальних (граничних) значень вихідних показників. Наприклад, якщо критичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності дорівнює 0,2, а нормальне 0,5, то значення індикатора відповідно будуть рівні $x_{кр} = 0,2/0,5 = 0,4$ і $x_n = 1$.</p>
	<p>На основі цього методу побудовано багатофакторну модель для забезпечення фінансової безпеки на підприємстві. У загальному вигляді алгоритм лінійної багатофакторної функції представлено у вигляді:</p>	$Z = a_1 x_1 + a_2 x_2 + a_1 x_1 + \dots + a_n x_n$	<p>де a_1, a_2, \dots, a_n – коефіцієнти (ваги) функції; x_1, x_2, \dots, x_n – показники (змінні) функції.</p>
<p>Ізмайлова К.В. [132]</p>	<p>Рівень фінансової безпеки на підприємстві (РФБ) дорівнюватиме сумарному добутку внутрішніх факторів на коефіцієнти ваги кожного з них. Модель має такий загальний вигляд:</p>	$RФБ_{ін} = a_1 \times \Delta\delta + a_2 \times p + a_3 \times Pl_{ін} + a_4 \times Z_{фін} + a_5 \times H_{фін}$	<p>$RФБ_{ін}$ – рівень фінансової безпеки на підприємстві; a_1, a_2, a_3, a_4, a_5 – коефіцієнти ваги, стосовно впливу кожного з факторів на загальний рівень ФБ; $\Delta\delta$ – ділова активність підприємств; p – рентабельність продажу; $Pl_{ін}$ – платоспроможність підприємств; $Z_{фін}$ – запас фінансової стійкості підприємств; $H_{фін}$ – фінансова незалежність підприємства.</p>

Джерело: згруповано автором на підставі [7; 10; 39; 42; 56; 68; 73; 79; 132; 155; 174; 178; 180; 182; 199; 337; 386; 453; 457; 458; 470; 476]

Додаток П

Таблиця П.1

ВІДОМІСТЬ 1-м

за _____ 20__ р.

Підприємство

Розділ I. Облік готівки і грошових документів (рахунок 30)

N з/п	Дата звіту касира	Зміст операції	У дебет рахунка з кредиту рахунків							З кредиту рахунка в дебет рахунків							Усього за кредитом								
			31 Рахунки в банках	37 Розрахунки з різними дебіторами	68 Розрахунки за іншими операціями	70 Доходи від реалізації	30 Готівка	31 Рахунки в банках	37 Розрахунки з різними дебіторами	64 Розрахунки за податками й платежами	66 Розрахунки за іншими операціями	91 Загально-виробничі витрати*	96 Інші витрати*	14, 15, 35, 39, 40, 47, 55, 69, 70, 74, 90*	22	23		24	25	26					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Розділ II. Облік грошових коштів та їх еквівалентів (рахунок 31)

N з/п	Дата банку	Зміст операції	У дебет рахунка з кредиту рахунків							З кредиту рахунка в дебет рахунків							Усього за кредитом								
			30 Готівка	31 Рахунки в банках	37 Розрахунки з різними дебіторами	68 Розрахунки за іншими операціями	70 Доходи від реалізації	30 Готівка	31 Рахунки в банках	37 Розрахунки з різними дебіторами	64 Розрахунки за податками й платежами	66 Розрахунки за іншими операціями	91 Загально-виробничі витрати*	96 Інші витрати*	14, 15, 18, 35, 39, 40, 47, 55, 69, 74, 90*	22		23	24	25	26				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Головний бухгалтер

_____ " _____ 20__ р.

Таблиця П.2

ВІДОМІСТЬ 2-м

за _____ 20__ р.

Підприємство

За рахунками 20 і 26

Облік запасів

N з/п	Номер документа	Найменування запасів	Сальдо на початок місяця		Сальдо на кінець місяця		Усього за дебетом		Усього за кредитом																
			Кількість	Сума	Кількість	Сума	Кількість	Сума	Кількість	Сума															
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
		Виробничі запаси																							
		Усього																							
		Готова продукція																							
		Усього																							

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Головний бухгалтер

_____ " _____ 20__ р.

Таблиця П.3

Підприємство

ВІДОМІСТЬ 3-м

за _____ 20__ р.

Розділ І. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами, за податками і платежами, облік довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів

За рахунками 37, 55, 64, 68 і 69

№ запису	Номер документа	Показники	Сальдо на початок місяця		Усього за дебетом		З кредиту рахунка в дебет рахунків										Сальдо на кінець місяця							
			Дата виникнення зобов'язаності	Дебет	Кредит	Сума	37 Рахунки в банках різними дебіторами										Усього за кредитом	Дебет	Кредит					
							14	15	16	17	18	19	20	21	22	23				24	25			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
		37 рахунок																						
		Усього 37																						
		64 рахунок																						
		ПК																						
		ПЗ																						
		ПДФО																						
		ЄСВ																						
		ЄП																						
		Усього 64																						
		Усього 68																						

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Розділ ІІ. Облік розрахунків з оплати праці (рахунок 66)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Залишок несплаченої заробітної плати на початок місяця (кредит)	З кредиту рахунка 66 в дебет рахунків										Усього за дебетом	Залишок несплаченої заробітної плати на кінець місяця (кредит)					
				47 Зобов'язання майбутніх витрат і платежів	96 Інші витрати*	64 Рахунки за податками й платежами		30 Готівка	Разом за кредитом рахунка	66 Рахунок за іншими операціями	70 Доходи	31, 37, 40, 74*	Платом в дебетом рахунка							
						5	6									7	8	9	10	11
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
		Усього																		

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Головний бухгалтер

_____ 20__ р.

(підпис)

Підприємство _____
ВІДОМІСТЬ 4-м
 за _____ 20__ р.

Розділ І. Облік необоротних активів і зносу (рахунки 10 і 13)

N з/п	Об'єкт основних засобів (нематеріальних активів), коротка характеристика об'єкта	Місце використання, прізвище відповідальної особи	Рахунок 10 "Основні засоби"										Рахунок 13 "Знос необоротних активів"														
			За дебетом рахунка 10					З кредиту рахунка 10 в дебет рахунків					Залишок на кінець місяця		З кредиту рахунка 13		Залишок на кінець місяця										
			Дата, номер документа	Кількість	Кореспондуючий рахунок	Сума	Дата, номер документа, причина вибуття	Кількість	Кількість	Усього за кредитом	96*Інші витрати за кредитом	40 Власний капітал	13 Знос необоротних активів	10 Основні засоби	Кількість	Сума (первісна (пероцінена) вартість) / у тому числі сума переоцінки		Усього за кредитом	Кореспондуючий рахунок								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
Усього																											

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Зворотна сторона Відомості 4-м

Розділ ІІ. Облік капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів

За рахунками 14, 15, 18 і 35

N запису	Зміст	Сальдо на початок місяця	За дебетом рахунка				З кредиту рахунка в дебет рахунків				Усього за кредитом	Сальдо на кінець місяця		
			Кореспондуючий рахунок	Сума	10 Основні засоби	35 Інші витрати*	14, 15, 18, 30, 31, 37, 40, 47, 55, 64, 68	96 Інші витрати*						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Усього														

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Головний бухгалтер _____

(підпис) _____ " ____ 20__ р.

Таблиця П.5

Підприємство _____

ВІДОМІСТЬ 5-м

за _____ 20__ р.
Розділ І. Облік витрат (рахунки 90, 91, 96)*

N з/п	Показники	13 Знос необоротних активів	20 Виробничі запаси	26 Готова продукція	37 Розрахунки з різними дебіторами	64 Розрахунки за податками й платежами	66 Розрахунки за оплати праці	68 Розрахунки за іншими операціями	Усього за дебетом										3 кредиту рахунка 96* в дебет рахунка 79	3 кредиту рахунка 90* в дебет рахунка 79	Усього витрат з початку року	
									10	11	12	13	14	15	16	17	18	19				20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20			
1	90 «Собівартість реалізації»*																					
2	91 «Загальновиробничі витрати»*																					
2.1	Матеріальні витрати																					
2.2	Витрати на оплату праці																					
2.3	Відрахування на соціальне страхування																					
2.4	Амортизація необоротних активів																					
2.5	Інші																					
2.6	Усього за рахунком 91																					
3	96 «Інші витрати»*																					
3.1	Інші операційні витрати																					
3.1.1	Витрати на оплату праці																					
3.1.2	Матеріальні витрати																					
3.1.3	Витрати на оплату праці																					
3.1.4	Відрахування на соціальне страхування																					
3.1.5	Амортизація необоротних активів																					
3.1.6	Витрати на службові відрахування																					
3.1.7	Витрати на транспортування																					
3.1.8	Витрати на рекламу																					
3.1.9	Нестачі і виплати від псування цінностей																					
3.1.10	Штрафи, пені неустойки																					
3.1.11	Єдиний податок																					
3.1.12	Інші витрати операційної діяльності																					
3.2	Інші витрати:																					
3.2.1	Витрати від реалізації ОЗ																					
3.2.2	Податок на прибуток																					
3.2.3	Інші витрати діяльності																					
4	Усього за рахунком 96 «Інші витрати»																					
4	Усього																					

* Розділ адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Продовження таблиці П.5

Сторінка 2 Відомості 5-м

Розділ П. Облік витрат на виробництво (рахунок 23)

№/п	Вид продукції, робіт, послуг	Залишок незавершеного виробництва на початок місяця	У дебет рахунка 23 з кредиту рахунків						3 кредиту рахунка 23 в дебет рахунків				Залишок незавершеного виробництва на кінець місяця
			20 Виробничі запаси	91 Загальноновиробничі витрати*	96 Інші витрати*	Усього за дебетом	26 Готова продукція	90 Собівартість реалізації*	15, 20, 23,79,91,96*	Усього за кредитом			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Усього												
* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків													

Сторінка 3 Відомості 5-м

Розділ III. Облік доходів і фінансових результатів (рахунки 44, 70, 74, 79)*

N з/п	Показники	3 дебету рахунків 70, 74 в кредит рахунків		3 кредиту рахунків 70, 74 в дебет рахунків		Усього за кредитом										Усього доходів з початку року									
		Сальдо Дебет	Кредит	64 Рахунки за податками й платежами	79 Фінансові результати	30 Готівка	31 Рахунки в банках	37 Рахунки з різними дебіторами	70 Доходи від реалізації	74 Інші доходи	79 Фінансові результати	10, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 26, 35, 47, 55, 64, 66, 68, 69	17	18	19	20	21	22	23	24	25				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
1.	Усього доходів від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг:																								
1.1.	Дохід від реалізації ГП																								
1.2.	Вирахування з доходу																								
1.3.																									
2.	Усього інших операційних доходів:																								
2.1.																									
3.	Усього інших доходів:																								
3.1.	Дохід від реалізації оргтехніки																								
	Усього за рахунком 70, 74 (сума рядків 1 - 3)																								

Продовження таблиці П.5

N з/п	Показники	Сальдо		3 дебету рахунків 79 в кредит рахунків			Усього за дебетом			3 кредиту рахунків 79 в дебет рахунків			Усього за кредитом		Сальдо		Усього доходів з початку року							
		Дебет	Кредит	90 Собівартість реалізації	96 Інші витрати	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	70 Доходи від реалізації	74 Інші доходи	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	70 Доходи від реалізації	74 Інші доходи	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	Дебет	Кредит									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
6.	79	Фінансові результати																						
6.1	Списання доходів																							
6.2	Списання витрат																							
Усього 79 рахунок																								

N з/п	Показники	Сальдо		3 дебету рахунків 44 в кредит рахунків			Усього за дебетом			3 кредиту рахунків 44 в дебет рахунків			Усього за кредитом		Сальдо		Усього доходів з початку року							
		Дебет	Кредит	79 Фінансові результати	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	79 Фінансові результати	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	79 Фінансові результати	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	44 Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	Дебет	Кредит										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
7.	44	Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)																						
Усього 44 рахунок																								

* Розділ адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Сторінка 4 Відомості 5-м

Розділ IV. Облік власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечень майбутніх витрат і платежів
За рахунками N 39, 40, 47

N з/п	Підстава, операція, дата	Сальдо		Усього за дебетом			Сальдо		Усього за кредитом			Сальдо			
		Дебет	Кредит	30 Сума	31	15	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Власний капітал														
2	Неоплачений капітал														
2.1	Погашення засновниками зобов'язань грошовими коштами в касу підприємства														
2.2	Погашення засновниками зобов'язань на поточний рахунок підприємства														
2.3	Погашення засновниками зобов'язань (внесено автомобіль)														
Усього															

* Адаптовано авторами у зв'язку з введенням нового плану рахунків

Головний бухгалтер _____ (підпис)

_____ " _____ 20__ р.

Додаток Р

Таблиця Р.1

Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПрАТ «Запоріжвогнеетрив», грн.*

Показники	Значення	Період, роки					Всього	Питома вага	2017 рік в % до											
		2013	2014	2015	2016	2017			2013 року	2014 року	2015 року	2016 року								
		3	4	5	6	7			10	11	12	13								
1	2						8	9												
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	ΔW_n	1299597,44	1963044,62	3112835,88	2704811,85	5036371,53	14116661,33	X		387,53	256,56	161,79	186,20							
$\Delta W_n = \Delta Z_{\phi} - \Delta B_{e,\phi}$																				
Зменшення суми збитку € додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	ΔZ_{ϕ}	1819889,00	3079949,00	4719537,00	4930709,00	7845457,00	22395541,00	100,00		431,10	254,73	166,23	159,11							
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		155550,00	265410,00	376254,00	499999,00	680745,00	1977958,00	8,83		437,64	256,49	180,93	136,15							
- запобігання пені, грн/рік		15555,00	26541,00	37625,00	49999,00	68074,00	197794,00	0,88		437,63	256,49	180,93	136,15							
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00							
- запобігання збиткам від крадіжок		87 243,00	146 804,00	265 987,00	311211,00	485 365,00	1296610,00	5,79		556,34	330,62	182,48	155,96							
- запобігання ризикам		98 402,00	185 360,00	287 254,00	398916,00	498 520,00	1468452,00	6,56		506,62	268,95	173,55	124,97							
- запобігання загрозам		152 351,00	354 284,00	482 540,00	611321,00	842 365,00	2442861,00	10,91		552,91	237,77	174,57	137,79							
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00							

Продовження табл. Р.1

I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоків комерційної інформації		211 324,00	425 365,00	698541,00	924365,00	1236522,00	3496117,00	15,61	585,13	290,70	177,01	133,77
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		584 375,00	1025654,00	1568925,00	1895654,00	2365125,00	7439733,00	33,22	404,73	230,60	150,75	124,77
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		515 089,00	650531,00	1002411,00	239244,00	1668741,00	4076016,00	18,20	323,97	256,52	166,47	697,51
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	520 291,56	1116904,38	1606701,12	2225897,15	2809085,47	8278879,67	X	539,91	251,51	174,84	126,20
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	382 567,32	821 253,22	1181397,88	1636689,08	2065504,02	6087411,52	100,00	539,91	251,51	174,84	126,20
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	2 300,00	4 536,00	6123,00	7395,00	9254,00	29608,00	0,49	402,35	204,01	151,14	125,14
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зп}}$	182 506,00	394 251,00	483 654,00	662714,00	863541,00	2586666,00	42,49	473,16	219,03	178,55	130,30
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		40 151,32	86 735,22	106 403,88	145797,08	189979,02	569066,52	9,35	473,16	219,03	178,55	130,30
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	5 105,00	10 365,00	20 365,00	35418,00	50365,00	121618,00	2,00	986,58	485,91	247,31	142,20
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		152 505,00	325 366,00	564 852,00	785365,00	952365,00	2780453,00	45,68	624,48	292,71	168,60	121,26
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		137724,24	295 651,16	425 303,24	589208,07	743 581,45	2191468,15	X	539,91	251,51	174,84	126,20

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.2
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ТОВ «ЗТМК», грн.*

Показники	вннєрфнс	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до			
		2013	2014	2015	2016	2017	2013 року			2014 року	2015 року	2016 року	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	1239853,75	1910870,63	2057421,73	933460,80	735441,80	6877048,70	X	59,32	38,49	35,75	78,79	
$\Delta W_{\text{н}} = \Delta Z_{\text{ф}} - \Delta B_{\text{с.ф}}$													
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	1376960,00	2163816,00	2469105,00	1513854,00	1437079,00	8960814,00	100,00	104,37	66,41	58,20	94,93	
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		9350,00	18350,00	28350,00	35298,00	48365,00	139713,00	1,56	517,27	263,57	170,60	137,02	
- запобігання пені, грн/рік		935,00	1835,00	2835,00	3529,00	4836,00	13970,00	0,16	517,22	263,54	170,58	137,04	
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
- запобігання збиткам від крадіжок		48240,00	94250,00	125685,00	154780,00	185362,00	608317,00	6,79	384,25	196,67	147,48	119,76	
- запобігання ризикам		60780,00	123254,00	194250,00	224356,00	224356,00	826996,00	9,23	369,13	182,03	115,50	100,00	
- запобігання загрозам		87250,00	162450,00	253641,00	303500,00	303500,00	1110341,00	12,39	347,85	186,83	119,66	100,00	
- запобіганням рейдерським атакам		226224,00	1468949,00	1468949,00	226224,00	0,00	3390346,00	37,84	0,00	0,00	0,00	0,00	
- запобігання витоку комерційної інформації		87350,00	152364,00	193254,00	240678,00	285417,00	959063,00	10,70	326,75	187,33	147,69	118,59	

Продовження табл. Р.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		98200,00	142364,00	202141,00	325489,00	385243,00	1153437,00	12,87	392,30	270,60	190,58	118,36
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		758631,00	0,00	0,00	0,00	0,00	758631,00	8,47	0,00	0,00	0,00	0,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	137106,25	252945,38	411683,28	580393,20	701637,20	2083765,30	X	511,75	277,39	170,43	120,89
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	109685,00	202356,30	329346,62	464314,56	561309,76	1667012,24	100,00	511,75	277,39	170,43	120,89
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	1100,00	2542,00	2983,00	3304,00	3852,00	13781,00	0,83	350,18	151,53	129,13	116,59
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зп}}$	84250,00	154365,00	254321,00	361148,00	432658,00	1286742,00	77,19	513,54	280,28	170,12	119,80
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		18535,00	33960,30	55950,62	79452,56	95184,76	283083,24	16,98	513,54	280,28	170,12	119,80
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	2500,00	5135,00	7836,00	10210,00	15365,00	41046,00	2,46	614,60	299,22	196,08	150,49
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		3300,00	6354,00	8256,00	10200,00	14250,00	42360,00	2,54	431,82	224,27	172,60	139,71
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		27421,25	50589,08	82336,66	116078,64	140327,44	416753,06	X	511,75	277,39	170,43	120,89

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.3

Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПАТ «Запоріжавтомагіка», грн.*

Показники	ВННФРНЄ	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до										
		2013	2014	2015	2016	2017	2013 року			2014 року	2015 року	2016 року								
		3	4	5	6	7	10			11	12	13								
1	2						8	9												
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	ΔW_n	274 747,30	267 565,03	263 731,73	252 727,61	451 933,33	1 510 705,01	X		164,49	168,91	171,36	178,82							
$\Delta W_n = \Delta Z_{\phi} - \Delta B_{\epsilon, \phi}$																				
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	ΔZ_{ϕ}	410 418,00	522 049,00	654 434,00	727 304,00	993 789,00	3 307 994,00	100,00		242,14	190,36	151,85	136,64							
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		11 100,00	23 220,00	29 420,00	35 140,00	45 140,00	144 020,00	4,35		406,67	194,40	153,43	128,46							
- запобігання пені, грн/рік		1 110,00	2 322,00	2 942,00	3 514,00	4 514,00	14 402,00	0,44		406,67	194,40	153,43	128,46							
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00							
- запобігання збиткам від крадіжок		83 842,00	92 345,00	99 147,00	105 542,00	160 274,00	541 150,00	16,36		191,16	173,56	161,65	151,86							
- запобігання ризикам		88 350,00	105 385,00	157 984,00	185 518,00	243 685,00	780 922,00	23,61		275,82	231,23	154,25	131,35							
- запобігання загрозам		90 350,00	113 654,00	145 365,00	153 152,00	234 780,00	737 301,00	22,29		259,86	206,57	161,51	153,30							
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00							

Продовження табл. Р.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		5 100,00	9 874,00	12 874,00	15 140,00	19 574,00	62 562,00	1,89	383,80	198,24	152,04	129,29
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		120 250,00	167 804,00	197 452,00	225 360,00	274 652,00	985 518,00	29,79	228,40	163,67	139,10	121,87
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		10 316,00	7 445,00	9 250,00	3 938,00	11 170,00	42 119,00	1,27	108,28	150,03	120,76	283,65
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{с.ф}}$	135 670,70	254 483,97	390 702,27	474 576,39	541 855,67	1 797 288,99	X	399,39	212,92	138,69	114,18
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{б.ф}}$	123 337,00	231 349,06	355 183,88	431 433,08	492 596,06	1 633 899,08	100,00	399,39	212,92	138,69	114,18
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	450,00	924,00	1 254,00	1 254,00	1 254,00	5 136,00	0,31	278,67	135,71	100,00	100,00
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зн}}$	98 350,00	184 123,00	283 654,00	345 614,00	394 123,00	1 305 864,00	79,92	400,74	214,05	138,94	114,04
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		21 637,00	40 507,06	62 403,88	76 035,08	86 707,06	287 290,08	17,58	400,74	214,05	138,94	114,04
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	1 850,00	3 254,00	4 752,00	5 120,00	6 658,00	21 634,00	1,32	359,89	204,61	140,11	130,04
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		1 050,00	2 541,00	3 120,00	3 410,00	3 854,00	13 975,00	0,86	367,05	151,67	123,53	113,02
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	Π_{II}	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		12 333,70	23 134,91	35 518,39	43 143,31	49 259,61	163 389,91	X	399,39	212,92	138,69	114,18

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.4
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПрАТ «ЗТР», грн.*

Показники	ВННЭАНЭ	Період, роки					Всього	Цитома вага	2017 рік в % до			
		2013	2014	2015	2016	2017			2013 року	2014 року	2015 року	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	ΔW_n	3472567,21	2204495,61	2350194,08	2868569,54	3704512,94	14600339,38	X	106,68	168,04	157,63	129,14
$\Delta W_n = \Delta Z_{\phi} - \Delta B_{\epsilon, \phi}$												
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	ΔZ_{ϕ}	4193875,00	3546764,00	4109236,00	5107494,00	6544986,00	23502355,00	100,00	156,06	184,53	159,28	128,14
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		102350,00	185410,00	245690,00	352145,00	42580,00	928175,00	3,95	41,60	22,97	17,33	12,09
- запобігання пені, грн/рік		10235,00	18541,00	24569,00	35214,00	4258,00	92817,00	0,39	41,60	22,97	17,33	12,09
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- запобігання збиткам від крадіжок		182575,00	286541,00	456987,00	575365,00	685236,00	2186704,00	9,30	375,32	239,14	149,95	119,10
- запобігання ризикам		92350,00	156324,00	256472,00	325750,00	398544,00	1229440,00	5,23	431,56	254,95	155,39	122,35
- запобігання загрозам		325145,00	523674,00	698542,00	825350,00	985472,00	3358183,00	14,29	303,09	188,18	141,08	119,40
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Продовження табл. Р.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		176350,00	285474,00	368541,00	452354,00	569854,00	1852573,00	7,88	323,14	199,62	154,62	125,98
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		587360,00	725698,00	965847,00	1284357,00	1547580,00	5110842,00	21,75	263,48	213,25	160,23	120,49
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення витогу від реалізації продукції		2717510,00	1365102,00	1092588,00	1256959,00	2311462,00	8743621,00	37,20	85,06	169,33	211,56	183,89
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{еф}}$	721307,79	1342268,39	1759041,92	2238924,46	2840473,06	8902015,62	X	393,79	211,62	161,48	126,87
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Бф}}$	471443,00	877299,60	1149700,60	1463349,32	1856518,34	5818310,86	100,00	393,79	211,62	161,48	126,87
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{н}}$	2100,00	3852,00	5136,00	6253,00	7856,00	25197,00	0,43	374,10	203,95	152,96	125,64
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зн}}$	345650,00	654780,00	856980,00	1080356,00	1365847,00	4303613,00	73,97	395,15	208,60	159,38	126,43
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		76043,00	144051,60	188535,60	237678,32	300486,34	946794,86	16,27	395,15	208,60	159,38	126,43
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{д}}$	5320,00	9658,00	12452,00	15412,00	16851,00	59693,00	1,03	316,75	174,48	135,33	109,34
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відрядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		42330,00	64958,00	86597,00	123650,00	165478,00	483013,00	8,30	390,92	254,75	191,09	133,83
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		249864,79	464968,79	609341,32	775575,14	983954,72	3083704,76	X	393,79	211,62	161,48	126,87

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.5
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПрАТ «ЗАЗ», грн.*

Показники	ВННННННННН	Період, роки					Всього	Питома вага	2017 рік в % до			
		2013	2014	2015	2016	2017			2013 року	2014 року	2015 року	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	2038654,92	1995688,29	1453086,48	1124349,31	1960543,13	8572322,13	X	96,17	98,24	134,92	174,37
$\Delta W_{\text{н}} = \Delta Z_{\text{ф}} - \Delta B_{\text{е.ф}}$												
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	2714187,00	3067383,00	3054402,00	3155766,00	4455327,00	16447065,00	100,00	164,15	145,25	145,87	141,18
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		14350,00	23254,00	36574,00	45740,00	55854,00	175772,00	1,07	389,23	240,19	152,72	122,11
- запобігання пені, грн/рік		1435,00	2325,00	3657,00	4574,00	5584,00	17575,00	0,11	389,13	240,17	152,69	122,08
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- запобігання збиткам від крадіжок		173545,00	326854,00	423658,00	575351,00	759658,00	2259066,00	13,74	437,73	232,42	179,31	132,03
- запобігання ризикам		120476,00	274125,00	357412,00	426872,00	965821,00	2144706,00	13,04	801,67	352,33	270,23	226,26
- запобігання загрозам		224360,00	425368,00	625874,00	843254,00	985472,00	3104328,00	18,87	439,24	231,68	157,46	116,87
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Продовження табл. Р.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		10350,00	23452,00	23452,00	23452,00	23452,00	104158,00	0,63	226,59	100,00	100,00	100,00
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		425874,00	652360,00	936528,00	1236523,00	1658741,00	4910026,00	29,85	389,49	254,27	177,12	134,15
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		1743797,00	1339645,00	647247,00	0,00	745,00	3731434,00	22,69	0,04	0,06	0,12	0,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	675532,08	1071694,71	1601315,52	2031416,70	2494783,87	7874742,88	X	369,31	232,79	155,80	122,81
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	587419,20	931908,44	1392448,28	1766449,30	2169377,28	6847602,50	100,00	369,31	232,79	155,80	122,81
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	780,00	1430,00	1985,00	2365,00	2854,00	9414,00	0,14	365,90	199,58	143,78	120,68
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зп}}$	250360,00	423652,00	598524,00	768365,00	965824,00	3006725,00	43,91	385,77	227,98	161,37	125,70
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		55079,20	93203,44	131675,28	169040,30	212481,28	661479,50	9,66	385,77	227,98	161,37	125,70
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	750,00	1258,00	1852,00	2314,00	2853,00	9027,00	0,13	380,40	226,79	154,05	123,29
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		280450,00	412365,00	658412,00	824365,00	985365,00	3160957,00	46,16	351,35	238,95	149,66	119,53
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		88112,88	139786,27	208867,24	264967,40	325406,59	1027140,38	X	369,31	232,79	155,80	122,81

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.6
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ТОВ «Елемент-Перетворювач», грн.*

Показники	БННЭФАНС	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до		
		2013	2014	2015	2016	2017	2013 року			2014 року	2015 року	
		3	4	5	6	7	10			11	12	13
1	2	249367,81	364952,92	483155,87	663413,02	872541,08	2633430,70	X	349,90	239,08	180,59	131,52
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$											
$\Delta W_{\text{н}} = \Delta Z_{\text{ф}} - \Delta B_{\text{е.ф}}$												
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	382365,00	626923,00	841384,00	1080403,00	1461394,00	4392469,00	100,00	382,20	233,11	173,69	135,26
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		5250,00	82530,00	12364,00	15325,00	19523,00	134992,00	3,07	371,87	23,66	157,90	127,39
- запобігання пені, грн/рік		525,00	8253,00	1236,00	1532,00	1952,00	13498,00	0,31	371,81	23,65	157,93	127,42
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- запобігання збиткам від крадіжок		34250,00	62398,00	92368,00	124536,00	156325,00	469877,00	10,70	456,42	250,53	169,24	125,53
- запобігання ризикам		45360,00	82365,00	112374,00	135417,00	185365,00	560881,00	12,77	408,65	225,05	164,95	136,88
- запобігання загрозам		52340,00	75214,00	114852,00	157896,00	193652,00	593954,00	13,52	369,99	257,47	168,61	122,65
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ, КОНТРОЛЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Продовження табл. Р.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		58640,00	78524,00	120471,00	163547,00	201471,00	622653,00	14,18	343,57	256,57	167,24	123,19
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		173650,00	214785,00	358365,00	445636,00	654741,00	1847177,00	42,05	377,05	304,84	182,70	146,92
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		12350,00	22854,00	29354,00	36514,00	48365,00	149437,00	3,40	391,62	211,63	164,76	132,46
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	132997,19	261970,08	358228,13	416989,99	588852,92	1759038,30	X	442,76	224,78	164,38	141,22
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	91722,20	180669,02	247053,88	287579,30	406105,46	1213129,86	100,00	442,76	224,78	164,38	141,22
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	350,00	541,00	736,00	968,00	1254,00	3849,00	0,32	358,29	231,79	170,38	129,55
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зп}}$	73510,00	145241,00	198254,00	230415,00	325743,00	973163,00	80,22	443,13	224,28	164,31	141,37
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		16172,20	31953,02	43615,88	50691,30	71663,46	214095,86	17,65	443,13	224,28	164,31	141,37
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	950,00	1536,00	2574,00	3251,00	4569,00	12880,00	1,06	480,95	297,46	177,51	140,54
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		740,00	1398,00	1874,00	2254,00	2876,00	9142,00	0,75	388,65	205,72	153,47	127,60
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		41274,99	81301,06	111174,25	129410,69	182747,46	545908,44	X	442,76	224,78	164,38	141,22

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.7
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПАТ «ЗАЛК», грн.*

Показники	Код	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до							
		2013		2014		2015				2016		2017		2013 року	2014 року	2015 року	2016 року
		3	4	5	6	7	8			9	10	11	12				
1	2	845504,95	361306,89	787758,81	932308,91	1122017,87	4048897,43	X	132,70	310,54	142,43	120,35					
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки $\Delta W_{\text{н}} = \Delta Z_{\text{ф}} - \Delta B_{\text{с.ф}}$	$\Delta W_{\text{н}}$	1017116,00	705749,00	1197035,00	1372241,00	1806898,00	6099039,00	100,00	177,65	256,03	150,95	131,67					
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	1350,00	2382,00	4524,00	5250,00	7524,00	21030,00	0,34	557,33	315,87	166,31	143,31					
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		135,00	238,00	452,00	525,00	752,00	2102,00	0,03	557,04	315,97	166,37	143,24					
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00					
- запобігання збиткам від крадіжок		42350,00	75241,00	105325,00	125632,00	152432,00	500980,00	8,21	359,93	202,59	144,73	121,33					
- запобігання ризикам		54350,00	68524,00	120854,00	156425,00	195742,00	595895,00	9,77	360,15	285,65	161,97	125,13					
- запобігання загрозам		54360,00	85241,00	135874,00	157862,00	192574,00	625911,00	10,26	354,26	225,92	141,73	121,99					
- запобіганням рейдерським атакам		311364,00	274635,00	563742,00	663250,00	874365,00	2687356,00	44,06	280,82	318,37	155,10	131,83					

Продовження табл. Р.7

I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		10350,00	35744,00	45698,00	0,00	78654,00	170446,00	2,79	759,94	220,05	172,12	0,00
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		84350,00	157432,00	214254,00	256985,00	298543,00	1011564,00	16,59	353,93	189,63	139,34	116,17
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		458507,00	6312,00	6312,00	6312,00	6312,00	483755,00	7,93	1,38	100,00	100,00	100,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{с.ф}$	171611,05	344442,11	409276,19	439932,09	684880,13	2050141,57	X	399,09	198,84	167,34	155,68
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{б.ф}$	149227,00	299514,88	355892,34	382549,64	595547,94	1782731,80	100,00	399,09	198,84	167,34	155,68
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{м}$	220,00	365,00	475,00	535,00	965,00	2560,00	0,14	438,64	264,38	203,16	180,37
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{зн}$	120350,00	241654,00	286547,00	307212,00	479627,00	1435390,00	80,52	398,53	198,48	167,38	156,12
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		26477,00	53163,88	63040,34	67586,64	105517,94	315785,80	17,71	398,53	198,48	167,38	156,12
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{а}$	840,00	1475,00	2176,00	2564,00	3569,00	10624,00	0,60	424,88	241,97	164,02	139,20
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		1340,00	2857,00	3654,00	4652,00	5869,00	18372,00	1,03	437,99	205,43	160,62	126,16
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{н}$	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		22384,05	44927,23	53383,85	57382,45	89332,19	267409,77	X	399,09	198,84	167,34	155,68

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.8
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПАТ «Мотор-Січ», грн.*

Показники	ВННЕРНЄ	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до										
		2013	2014	2015	2016	2017	2013 року			2014 року	2015 року	2016 року								
													3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	898357,07	1359599,91	1832793,06	1101510,80	2454867,76	7647128,59	X	273,26	180,56	133,94	222,86								
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки $\Delta W_{\text{н}} = \Delta Z_{\text{ф}} - \Delta B_{\text{с-ф}}$	$\Delta W_{\text{н}}$																			
Зменшення суми збитку є додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві - запобігання фінансовим санкціям, грн/рік - запобігання пені, грн/рік - запобігання адміністративного штрафу, грн/рік - запобігання збиткам від крадіжок - запобігання ризикам - запобігання загрозам - запобіганням рейдерським атакам	$\Delta Z_{\text{ф}}$	1698690,00	2658707,00	3715480,00	3440803,00	5527373,00	17041053,00	100,00	325,39	207,90	148,77	160,64								
		110250,00	241367,00	325632,00	356452,00	463857,00	1497558,00	8,79	420,73	192,18	142,45	130,13								
		11025,00	24137,00	32563,00	35645,00	46388,00	149758,00	0,88	420,75	192,19	142,46	130,14								
		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								
		220420,00	442364,00	625874,00	962874,00	1258744,00	3510276,00	20,60	571,07	284,55	201,12	130,73								
		72350,00	120365,00	185364,00	254365,00	326985,00	959429,00	5,63	451,95	271,66	176,40	128,55								
		78250,00	136854,00	198565,00	254785,00	365741,00	1034195,00	6,07	467,40	267,25	184,19	143,55								
		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								

Продовження табл. Р.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- заоблігання витоків комерційної інформації		245650,00	436954,00	698574,00	854752,00	1123658,00	3359588,00	19,71	457,42	257,16	160,85	131,46
- запобігання ненадійних контрагентів		102350,00	183654,00	265843,00	365478,00	426958,00	1344283,00	7,89	417,15	232,48	160,61	116,82
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення витоків від реалізації продукції		858395,00	1073012,00	1383065,00	356452,00	1515042,00	5185966,00	30,43	176,50	141,20	109,54	425,03
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	800332,93	1299107,09	1882686,94	2339292,20	3072505,24	9393924,41	X	383,90	236,51	163,20	131,34
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	656010,60	1064841,88	1543186,02	1917452,62	2518446,92	7699938,04	100,00	383,90	236,51	163,20	131,34
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	3210,00	5365,00	7584,00	9524,00	12365,00	38048,00	0,49	385,20	230,48	163,04	129,83
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зн}}$	525630,00	853654,00	1236541,00	1536421,00	1854736,00	6006982,00	78,01	352,86	217,27	149,99	120,72
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		115638,60	187803,88	272039,02	338012,62	408041,92	1321536,04	17,16	352,86	217,27	149,99	120,72
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	5350,00	8654,00	12365,00	15241,00	19654,00	61264,00	0,80	367,36	227,11	158,95	128,95
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		6182,00	9365,00	14657,00	18254,00	223650,00	272108,00	3,53	3617,76	2388,15	1525,89	1225,21
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		144322,33	234265,21	339500,92	421839,58	554058,32	1693986,37	X	383,90	236,51	163,20	131,34

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця Р.9
Розрахунок річного економічного ефекту, одержаного за рахунок підвищення надійності економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь», грн.*

Показники	ВННЭФНС	Період, роки						Всього	Питома вага	2017 рік в % до			
		2013	2014	2015	2016	2017	2013 року			2014 року	2015 року	2016 року	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	ΔW_n	1886542,36	4344867,43	5279776,63	1444197,19	4049061,43	17004445,04	X	214,63	93,19	76,69	280,37	
$\Delta W_n = \Delta Z_{\phi} - \Delta B_{\epsilon, \phi}$													
Зменшення суми збитку € додатковим результатом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	ΔZ_{ϕ}	3491023,00	6678822,00	9285605,00	7667164,00	13158887,00	40281501,00	100,00	376,93	197,02	141,71	171,63	
- запобігання фінансовим санкціям, грн/рік		15350,00	31250,00	43654,00	52436,00	78654,00	221344,00	0,55	512,40	251,69	180,18	150,00	
- запобігання пені, грн/рік		1535,00	3125,00	4365,00	5243,00	7865,00	22133,00	0,05	512,38	251,68	180,18	150,01	
- запобігання адміністративного штрафу, грн/рік		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
- запобігання збиткам від крадіжок		254360,00	423654,00	685475,00	958365,00	1236547,00	3558401,00	8,83	486,14	291,88	180,39	129,03	
- запобігання ризикам		252140,00	465874,00	623698,00	878364,00	1136985,00	3357061,00	8,33	450,93	244,05	182,30	129,44	
- запобігання загрозам		243240,00	483654,00	665472,00	836954,00	1365842,00	3595162,00	8,93	561,52	282,40	205,24	163,19	
- запобіганням рейдерським атакам		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Продовження табл. Р.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
- запобігання витоку комерційної інформації		635420,00	1423640,00	1869740,00	1753652,00	2153652,00	7836104,00	19,45	338,93	151,28	115,18	122,81
- відмова від співпраці з ненадійними контрагентами		735060,00	1636574,00	2253654,00	2253654,00	2503654,00	9382596,00	23,29	340,61	152,98	111,09	111,09
- повернення боргів		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- збільшення виторгу від реалізації продукції		1353918,00	2211051,00	3139547,00	928496,00	4675688,00	12308700,00	30,56	345,34	211,47	148,93	503,58
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	1604480,64	2333954,57	4005828,37	6222966,82	9109825,57	23277055,96	X	567,77	390,32	227,41	146,39
Бухгалтерські витрати на економічну безпеку	$B_{\text{Б.ф}}$	1035148,80	1505777,14	2584405,40	4014817,30	5877306,82	15017455,46	100,00	567,77	390,32	227,41	146,39
Матеріали (канцтовари), грн/рік	$B_{\text{м}}$	3412,00	5765,00	8547,00	12356,00	15698,00	45778,00	0,30	460,08	272,30	183,67	127,05
Зарплата (персоналу служби безпеки), грн/рік	$B_{\text{зн}}$	635440,00	856987,00	1469870,00	2452365,00	3745631,00	9160293,00	61,00	589,45	437,07	254,83	152,74
Нарахування ЄСВ на ФОП, грн/рік		139796,80	188537,14	323371,40	539520,30	824038,82	2015264,46	13,42	589,45	437,07	254,83	152,74
Амортизація на основні засоби та нематеріальні активи, грн/рік	$B_{\text{а}}$	14350,00	28745,00	36985,00	45362,00	55365,00	180807,00	1,20	385,82	192,61	149,70	122,05
Інші витрати (на отримання інформації про загрози, відлядження, обслуговування офісної техніки), грн/рік		242150,00	425743,00	745632,00	965214,00	1236574,00	3615313,00	24,07	510,66	290,45	165,84	128,11
Нормативний прибуток від впровадження економічної безпеки	$\Pi_{\text{н}}$	0,55	0,55	0,55	0,55	0,55	0,55	X	100,00	100,00	100,00	100,00
		569331,84	828177,43	1421422,97	2208149,52	3232518,75	8259600,50	X	567,77	390,32	227,41	146,39

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Додаток С

Таблиця С.1

**Розрахунок чистого річного економічного ефекту за вирахуванням залучених інвестицій
у економічну безпеку промислових підприємств за 2013 рік, грн***

Показники	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Значення										
1										
Чистий річний економічний ефект за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку $\Delta W_{\text{н}} = \Delta W_{\text{н}} - I_{\text{е.н}}$		684597,44	870853,75	151747,30	2365567,21	1792654,92	126367,81	353504,95	529357,07	1025542,36
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	1299597,44	1239853,75	274747,30	3472567,21	2038654,92	249367,81	845504,95	898357,07	1886542,36
Зменшення суми збитку є додатковим доходом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	1819889,00	1376960,00	410418,00	4193875,00	2714187,00	382365,00	1017116,00	1698690,00	3491023,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	520291,56	137106,25	135670,70	721307,79	675532,08	132997,19	171611,05	800332,93	1604480,64
Залучені фінансові інвестиції	$I_{\text{е.н}}$	500000	300000	100000	900000	200000	100000	400000	300000	700000
Відсотки за користування інвестиціями	23%	115000	69000	23000	207000	46000	23000	92000	69000	161000

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця С.2

Розрахунок чистого річного економічного ефекту за врахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств за 2014 рік, грн.*

Показники	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Значення										
Чистий річний економічний ефект за врахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку $\Delta W_n = \Delta W_n - I_{\text{вст}}$		733044,62	1541870,63	144565,03	1097495,61	1749688,29	241952,92	115306,89	375599,91	3483867,43
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	ΔW_n	1963044,62	1910870,63	267565,03	2204495,61	1995688,29	364952,92	361306,89	1359599,91	4344867,43
Зменшення суми збитку с додатковим доходом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	3079949,00	2163816,00	522049,00	3546764,00	3067383,00	626923,00	705749,00	2658707,00	6678822,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{е.ф}}$	1116904,38	252945,38	254483,97	1342268,39	1071694,71	261970,08	344442,11	1299107,09	2333954,57
Залучені фінансові інвестиції	$I_{\text{е.ст}}$	1000000	300000	100000	900000	200000	100000	200000	800000	700000
Відсотки за користування інвестиціями	2,3%	230000	69000	23000	207000	46000	23000	46000	184000	161000

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця С.3
**Розрахунок чистого річного економічного ефекту за вирахуванням залучених інвестицій
у економічну безпеку промислових підприємств за 2015 рік, грн.***

Показники	Значення	ПРАТ «Запорізькотен-Трив»	ТОВ «ЗТМК»	ПАТ «Запорізькавто-матика»	ПРАТ «ЗТР»	ПРАТ «ЗАЗ»	ТОВ «Елемент-Петровська»	ПАТ «ЗАЛК»	ПАТ «Мотор-Сін»	ПАТ «Запоріжсталь»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий річний економічний ефект за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку $\Delta W_{\text{н}} = \Delta W_{\text{н}} - I_{\text{вст}}$	$\Delta W_{\text{н}}$	1882835,88	1688421,73	140731,73	1243194,08	1207086,48	360155,87	295758,81	848793,06	4418776,63
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	3112835,88	2057421,73	263731,73	2350194,08	1453086,48	483155,87	787758,81	1832793,06	5279776,63
Зменшення суми збитку € додатковим доходом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	4719537,00	2469105,00	654434,00	4109236,00	3054402,00	841384,00	1197035,00	3715480,00	9285605,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{с.ф}}$	1606701,12	411683,28	390702,27	1759041,92	1601315,52	358228,13	409276,19	1882686,94	4005828,37
Залучені фінансові інвестиції	$I_{\text{с.ф}}$	1000000	300000	100000	900000	200000	100000	400000	800000	700000
Відсотки за користування інвестиціями	23%	230000	69000	23000	207000	46000	23000	92000	184000	161000

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця С.4

Розрахунок чистого річного економічного ефекту за вираховуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислових підприємств за 2016 рік, грн.*

Показники	Значення	ПРАТ «Заноріжковне-трив»	ТОВ «ЗТМК»	ПАТ «Заноріжкавто-матика»	ПРАТ «ЗТР»	ПРАТ «ЗАЗ»	ТОВ «Елемент-Перетворювач»	ПАТ «ЗАЛК»	ПАТ «Motor-City»	ПАТ «Запоріжсталь»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий річний економічний ефект за вираховуванням залучених інвестицій у економічну безпеку $\Delta W_{\text{н}} = \Delta W_{\text{н}} - I_{\text{сб1}}$	$\Delta W_{\text{н}}$	1474811,85	564460,80	129727,61	1761569,54	878349,31	540413,02	440308,91	117510,80	583197,19
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	2704811,85	933460,80	252727,61	2868569,54	1124349,31	663413,02	932308,91	1101510,80	1444197,19
Зменшення суми збитку є додатковим доходом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	4930709,00	1513854,00	727304,00	5107494,00	3155766,00	1080403,00	1372241,00	3440803,00	7667164,00
Залучені фінансові інвестиції	$I_{\text{с.ф}}$	1000000	300000	100000	900000	200000	100000	400000	800000	700000
Відсотки за користування інвестиціями	23%	230000	69000	23000	207000	46000	23000	92000	184000	161000

* розраховано автором на підставі даних підприємств

Таблиця С.5
**Розрахунок чистого річного економічного ефекту за врахуванням залучених інвестицій
у економічну безпеку промислових підприємств за 2017 рік, грн***

Показники	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Значення										
Чистий річний економічний ефект за врахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку $\Delta W_{\text{ін}} = \Delta W_{\text{н}} - I_{\text{сбт}}$		3806371,53	366441,80	328933,33	2597512,94	1714543,13	749541,08	630017,87	1470867,76	3188061,43
Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки	$\Delta W_{\text{н}}$	5036371,53	735441,80	451933,33	3704512,94	1960543,13	872541,08	1122017,87	2454867,76	4049061,43
Зменшення суми збитку є додатковим доходом від впровадження системи економічної безпеки на підприємстві	$\Delta Z_{\text{ф}}$	7845457,00	1437079,00	993789,00	6544986,00	4455327,00	1461394,00	1806898,00	5527373,00	13158887,00
Економічні витрати на економічну безпеку	$\Delta B_{\text{с.ф}}$	2809085,47	701637,20	541855,67	2840473,06	2494783,87	588852,92	684880,13	3072505,24	9109825,57
Залучені фінансові інвестиції	$I_{\text{с.ф}}$	1000000	300000	100000	900000	200000	100000	400000	800000	700000
Відсотки за користування інвестиціями	23%	230000	69000	23000	207000	46000	23000	92000	184000	161000

* розраховано автором на підставі даних підприємств

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

Т.О. Меліхова

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
ФОРМУВАННЯ, КОНТРОЛЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Монографія

Українською мовою

Верстка – О.С. Данильченко

Підписано до друку 9.04.2018. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 36,74. Тираж 300. Замовлення № 0918м-163.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65009, Україна, м. Одеса, вул. Сегедська, 18, офіс 431
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.